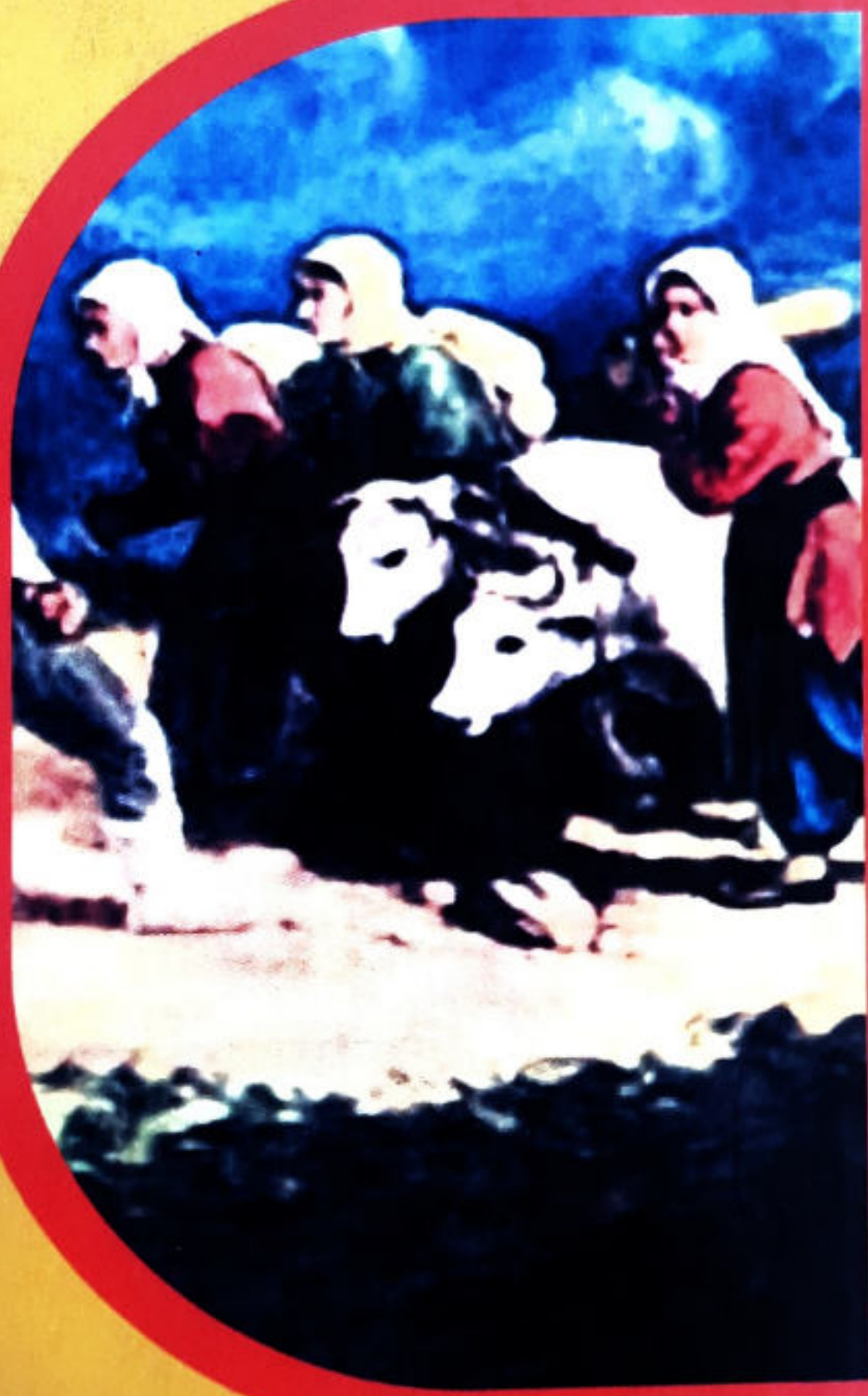
CUMHURİYET TÜRKÜSÜ

Emine Işınsu

ELİPS kitap

"Bismillahirrahmanirrahim! Hayırdır inşallah!" Salona giren Hikmet, şaşkınlık içinde mırıldandı; sevgili küçük kardeşi, yaldızlı boy aynasının önünde, kirpiklerini boyuyordu. Garip bir de elbise giymişti, tıpkı Avrupalılarınki gibi sade fakat oldukça kısa, basenden pilili, altın sarısı, ipek. Boynu ve kolları açıktaydı. Bacaklarında pırıltılı ipek çoraplar vardı. Aynanın beyaz mermer altlığının üzerinde, sarı tüylü, sarı çiçekli, beyaz bir alın bandı duruyordu!

Nazan, onun "Bismillah"ını işitmişti, aynanın içinden gülerek ablasını çağırdı:

— Gelin bakın, bir meselem var!

Hikmet yaklaştı, Nazan onun elinden tutup âdeta aynanın içine sürükledi:

— Bakın gözlerime bakın, bir de saçlarıma, iyice bakın, ne görüyorsunuz Hikmet abla?

— Ne oluyor Nazan?

— Bakın, saçlarımla gözlerim aynı renk, gayrı kabil-i tahammül derecede aynı renk, hele bu elbisenin sarısı ile! Üçünün böylesi intibakı, görüyorsunuz ya, felaket!.

— Nesi felaket, baştan ayağa, tıpkı bir altın damlasına benzemişsin!

Nazan gülüverdi; kahkahasında seher vakti bülbülleri ötüştü.

— Biraz tombul bir damla! Ha ne dersiniz? Neyse, işte bu yüzden kirpiklerimi koyu koyu siyah boyadım, fakat ne yazık geç kaldım!

— Nereye geç kaldın?

— Aa evet, bilmiyorsunuz değil mi? Bedroş'la beraber, Lebon'daydık bugün, Yüzbaşı Douglas da vardı, daha doğrusu o götürdü bizi! Bu elbise Bedroş'un. Ne kadar asri, ne kadar Avrupai, değil mi? Ben artık...

Nazan, bakışları, ablasının hayret ve dehşetle açılan gözlerine ilişiverince, sözünü tamamlayamadı.

— Sen ne demek istiyorsun? diyordu Hikmet. Yanı başındaki, oymaları altın yaldız, kırmızı kadife kanepenin üstüne çöküvermişti. Sağ eli farkında olmaksızın çarşaf pelerininin üst düğmelerine gitti. Boğulacak gibiydi, bir iki düğme çözdü.

— Ben, senin o adamla ve hatta Bedriyelerle temasını menettikten sonra... Buna rağmen... Nazan, sen... Sen çıldırmışsın!

Hikmet, kardeşinin bu havsala almaz hareketi için kelime arıyor, bulamıyordu:

— Sen çıldırmışsın, diye tekrarladı. Aman Allahım! Teali-i Nisvan Cemiyeti'nde, Türk Ocağı'nda, her yerde, böyle yapan hanımların, kızların ne kadar aşağılandığını, onlara nasıl kötü gözle bakıldığını...

Türk Ocağı ve Teali-i Nisvan Cemiyeti, sanki Hikmet'in hayatını besleyen iki muhkem can damarı! Teali-i Nisvan Cemiyeti, "filhakika" harp başında kapanmıştı. Lakin, üyelerden birkaçı hâlâ, Nakiye Hanım'ın evinde toplanıyor, dünya ahvalini, bilhassa memleketin şu karanlık durumunda, üzerlerine düşen vazifeleri münakaşa ediyordu. İşte daha sabah kahvesinde beraberdiler. Halide Edip Hanım'ın, Sultan Ahmet mitingindeki sözlerini –artık kutsal sözler olmuştu onlar için– türlü vesilelerle tekrarladılar: "Davamızı ilan ediyorum: Bu davamız; Türkiye'nin hak ve istiklalidir!"

O mitingler, o toplantılar neydi öyle? Trablusgarp'tan beri ağlayan Türk yüreğinin gözyaşları ve yaraları açık,

apaçık edilmişti. Kadını erkeği, yaşlısı, çocuğu ile beraber bütün İstanbul, havadan teyyarelerle gözetleyen ve şüphesiz sesleri ile korkutmak isteyen işgal kuvvetlerinin gölgesi altında istiklal yemini ediyordu... Ve şimdi demek şu küçük kız, şu altın damlası kız, hiç utanmayan bir edepsizlikle, bir işgal subayının, hem de istihbarattan olduğu söylenen İngiliz'in davetine icabet ederek... Yok hayır, gayrikabil! Olamaz! Hikmet, çuha alı bir yüzle ve nefesi tıkanarak konuşuyor:

— Sen ki bir Osmanlı kızı, sen ki Mutasarrıf Hacı Hüseyin Hüsnü Bey'in torunu, sen Türkçü Selim Muhtar Bey'in kızı, rahmetli Nimet Hanımefendi'nin göz bebeği...

Nazan, birden yere, ablasının ayakları dibine oturuverdi; kollarıyla onun dizlerini sardı. İçinde açıklı koyulu, bin bir çeşit sarı ışık dolaşan gözlerini, onun koyu, âdeta kapkara gözlerine dikti:

— Devam edin, dedi. Devam edin... Kendinizi de katın; Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin şerefli azalarından ve Aksaray Kız İdadisi muallimelerinden, ayrıca Türk Ocağı azası Fatma Hikmet Hanım'ın kız kardeşi deyin! Değil mi efendim, bakalım daha kimin nesiyim? Ha evet, hane halkından Hüsniye Dadı'nın deva bulmaz sultanı! Dilşat Kalfa'nın can yoldaşı, Gülbahar'ın ablası! Fakat işte mesele bu, anlamıyor musunuz, Nazan, hep, birilerinin bir şeyi! Âdeta kendisi yok! Biçare! Hâlbuki ben Nazan'ın ne, kim olduğunu anlamak istiyorum. Mesela bir kâfir zabitine hususi bir alaka hissedebilir mi? Bu mesele mühim, değil mi?

Gözyaşları akmaya hazır; başını, ablasının dizleri üzerine koydu, hıçkırdı. Hikmet, bir anda, bütün kucağını kaplayan, her zaman okşadığı bu altın çilesi saçlara tiksintiyle baktı. Yavaşça dokunup, onu itti.

— Tabii böylece bir gâvur kokonası kılığına bürünerek gittin Cadde-yi Kebir'e, bilmem Lebon'a... Anlıyorum, Bedriyelerden çıktın böylece, peki bu kıyafetle, alnında şu acayip tüyler, saçların açık, nasıl geçtin mahalleden de şu kapının ipine asılabildin? Aman Allahım ya dedemiz...

Ablasının "kâfir zabitine alakadan" çok, kılık kıyafetiyle ilgili olması, Nazan'ı için için güldürdü. İşte her zamanki Hikmet, kişinin "derunundan ziyade", görünüşüne ehemmiyet vermekte! İç geçirip "dedemiz"in hiçbir şeyin farkında olamayacağını; çünkü yukarda Abdülgalip Bey'le sohbeti koyulaştırdığını söyleyecekti ki Nazan, içeri bir demet lavanta çiçeği rengi ve kokusuyla, âdeta yuvarlanarak Hüsniye Dadı girdi; gözleriyle sevdi Nazan'ı, Hikmet'e baktı:

— Hoş geldin yavrucuğum: Gördün mü nasıl da yaraşmış sultanımıza!

Nazan'ın elinden tutup kaldırdı, kendi etrafında döndürdü kızı; gözlerinde muzaffer pırıltılarla baktı Hikmet'e.

— Tam bir sarı gül değil mi? Allah övmüş de yaratmış kızımızı, ne demezsin!

Hikmet, ne sarı gülü ve hatta ne de Allah'ın övgüsünü işitmek istiyordu, boğuluyormuş gibi, fısıldayarak sordu:

— Onun nereye gittiğini biliyor musun dadı?

Hüsniye Dadı'nın elleri; Nazan'ın çok gür, çok sarı, ince dalgalı, pırıl pırıl saçlarını okşuyordu:

— Nereye gidecek? dedi. Sabahtan beri, beraberce iş gördük; sandıkları açtık, kışlıkları kaldırdık, yazlıkları çıkardık, ütülesin diye Gülbahar'ın önüne koyduk. Sonra Bedriye uğradı, bu elbiseyi getirmiş Nazan'a, ille çıkıp hava alalım diye tutturdu. Ama Nazan çıkmadı. O da geldiği gibi gitti, hemen hiç oturmadı, bir kahve bile içmedi.

Nazan biraz mahçup gülümsüyordu, Hikmet sol kaşını kaldırıp onu uzun uzun süzdü:

— Bu sefer ki biraz fazla kaçtı Nazan, dedi. Nasıl cüret ettin, yüreğime iniyordu!

— Ne oldu, neymiş fazla kaçan?

Hüsniye Dadı'nın sorusuna, Nazan, ona sarılıp iki tombul yanağından öperek cevap verdi:

— Ablama bir şaka yaptım da.

— Lakin ağlamak üzereydin, belki de ağlıyordun dizlerimde, hıçkırdın!

Neden bilinmez, Nazan aniden ciddileşti, duyulur duyulmaz bir sesle:

— Benim gözyaşlarımın da hep sahte olduğunu söylemez misiniz? İşte sizin sözünüzü, size ispat ettim! dedi ve ablasının etrafında dört dönerek. Onun soyunmasına yardım etti, lacivert ipek çarşafını katlarken, Hikmet, hâlâ ikna olmamış gibi soruyordu:

— Böyle sahi gibi nasıl yalan söyleyebiliyorsun? Hiç aklım almıyor!

— Aslında pek de yalan sayılmaz, Bedroş sahiden gitti Lebon'a, sahiden Yüzbaşı Douglas davet etmiş ve sahiden kız, bana ısrar etti onlarla beraber olmam için ve... Galiba sahiden, bir an için amma, ben de istedim gitmeyi.

— Nasıl istersin?!

— Ben ne çok şey isterim, bilirsiniz!

"Ne çok şey isterim, gönlüm bütün arzulara teşnedir, fakat hakiki, en hakiki isteğim nedir? Bunu bir bilebilsem." diye düşünüyordu Nazan, ablasını yavaşça yönlendirip tekrar kırmızı kadife kanepeye oturttu, ayaklarının altına pufu çekti, bir yere kıpırdamamasını, ona kendi elceğiziyle bir kahve yapıp getireceğini söyledi. Hüsniye Dadı da: "Dur, ben yapayım kahveyi." deyip arkasından seğirtti. Kahve sever Hikmet, o kadar ki, Dilşat Kalfa'nın dediği gibi "tövbe estağfurullah kefereler gibi" çay fincanı ile ve sade içer.

Kapıdan çıkarken, şöyle karşılıklı oturup "konferans" haberlerini dinlemek istediğini söylemişti kardeşi. Hikmet öğleden sonra Türk Ocağı'nda verilen konferanstaydı. Bir zaman var ki, Türk Ocağı'nda, kadınlı erkekli karışık bir dinleyici grubuna veriliyor konferanslar. Hatta hanım konuşmacı da oldu; Halide Edip, bir kere kürsüden hitap etti dinleyicilere. Osmanlıcılar, ilk defa ocağın başlattığı bu hadiseyi biraz kınadılarsa da fazla üstünde durmadılar. Onlarca Ocak heyetinin, "Türkçülüğü", hatta kadın erkek müşterek toplantılarından bile daha vahimdi! Hikmet, konferanstan ziyade Nazan'ın yalanı üstünde düşünmek istiyordu. Gerçi kız ona çeşitli şakalar yapar,

sonra üzerinden kuş sürüleri uçuyormuşçasına kahkahalar salıverirdi, ama bu seferki bir başka idi, çok ciddi gibi bir yalandı! Hikmet, sırf evlerine yabancı subayları kabul ediyorlar diye, Nazan'ı onlarla görüşmekten menetmişti, ama işte Bedriye, kalkıp gelmiş. Evden kovacak hâlleri yok! Tamam o mümkün de, fakat Nazan'ın bir lahza da olsa, gitmeyi düşünmesi Lebon'a? Ah, affedilecek gibi değil! Kaç zaman var ki, Ermenilerin, Rumların türlü hakaretlerine maruz kalmamak için, Galata taraflarına, hele Beyoğlu ve civarına hiç gitmiyorlar. Fatih, Aksaray, Sultanahmet arasında sıkışıp kaldılar gibi... Bu gidilmeyecek semt meselesi değil, bu bir keferenin davetini kabul edip kefere hayranı, soysuz Osmanlı kadınları ve türlü Ermeni, Rum, Yahudi dilberleri gibi çay evlerinde dolaşmak... Nazan'ın böyle bir gidişi hayal edebilmesi bile... Anlıyor Hikmet; kızı, Bedriyelerden "menediş"ten kaynaklanıyor. "Menedilmek"ten hiç hoşlanmaz Nazan, ta küçüklüğünden beri böyledir, o! Şeftali hikâyesini hatırlıyor da... Nazan pek küçüktü, beş altı yaşında anca. Hacı dedeleri Mutasarrıf Hüseyin Hüsnü Bey'e, bir dostu, Bursa'dan bir küçük sepet şeftali göndermişti. Nazan'a şeftalilere dokunulmayacağı söylenmiş, önüne kayısılar, türlü üzümler konmuştu. Ama Nazan ne yapmış? İçi ne üzümlerde ne de kayısılarda ille "yasağa" takılmıştı. Ve yalıda el ayak çekildiği bir öğle vakti; küçük şeftali sepetini zor taşıyıp helaya sürüklemiş ve o canım, ikiye yarıldığı zaman pembe bal akıtan şeftalileri, tek tek kubura doldurmuştu! Eğer araya hacı dede girmeseydi, Nazan o gün, ilk anne dayağını yemiş olacaktı. Hikmet'se on yaşlarındaydı ve kardeşinin değil şeftalileri kubura doldurmasını, yasaklanan bir şeye el sürmesini bile aklı almamıştı. O güzelim şeftalilerin zayi oluşu bir yana, hela pek kötü tıkanmıştı. Sonra giderek, bilhassa Hüsniye Dadı'nın hatırlatmaları ile "bu sarı sultanın", "sarı inadı" aile içinde meşhur oldu. Hüsniye Dadı: "Tüh tüh tövbe..." derdi. "İstediğini yapacaksın, yoksa zaten nasıl olsa yaptırtır! Rahmetli büyük anasına çekmiş, her huyundan belli! Bu sebepten, küçük sultana bir şey yasaklamaya gelmez, söz anlamaz. maazallah rezil rüsva edip kor seni! İyisi mi suyuna gideceksin."

Nazan, pek zarif, üzerlerine ince ince ejderler işlenmiş Çin porseleni çay fincanlarında kahveyi getirdi; Hikmet şaşırdı:

— Hayırdır inşallah, sen de mi çay fincanıyla içeceksin?

— Hımm, bir değişiklik olsun dedim. Çünkü düşündüm ki, size benzemeyeyim diye bir sürü güzel şeyden kendimi mahrum etmekteyim, senelerden beri böyle bu!

— Canım, Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin faaliyetlerine katıldın, yanımda hastaneye sürüklenip durdun, e, Ocak'taki konferansları da takip ediyorsun, yani zaten, benim yaptıklarımı yapmaya çoktan başladın! Eh İnâstan mezun olunca da herhâlde benim gibi muallime olacaksın, başka bir şey değil!

— Yine İnâs dediniz abla, resmî olarak İstanbul Darülfünununa intisap ettik ve çok şükür tedrisatta erkeklerden bir ayrı gayrımız, bir eksiğimiz kalmadı! Fakat nedense siz hâlâ İnâs demekte ısrarcısınız!

1915'te, Darülmuallimat-ı Âliye'nin bünyesinde, İnâs Dürülfünun'u açılmıştı. Üç yıllık olan bu yüksekokul, o zaman bu zaman kız idadileri ve darülmuallimatlar için, hanım öğretmenler yetiştirmekteydi. Geçen sene, bu mektep, kız ve erkek tedrisleri farklı saatlerde olmak üzere, doğrudan İstanbul Darülfünunun'a bağlanmıştı. Hanımlar; ta Tanzimat fakat daha ziyade Meşrutiyet ve Harb-i Umumi'den beri, üzerlerinden yavaş yavaş kalkan erkek tahakkümünü, bir adım daha aşıp onlarla beraber ders görmek istemişler, erkek dershanelerini basarak, hep beraber ders dinlemişlerdi. Doğrusu bazı gençler, kızlara efendice davranmış, bazıları ise onları görmezden gelmişti. Bu vaziyeti resmîleştirmek isteyen cesur hanımefendilerden Şüküfe Nihal'in başkanlığında bir heyet –ki içlerinde Nazan da vardı– Maarif Nazırı Ali Kemal Bey'i ziyaret ederek, maruzatlarını arz etmişler, bu ayrı gayrılığa bir son verilmesini rica etmişlerdi. Bu hanım kızlar, mühim olanın, Cenabıhakk'ın Kur'an-ı Kerim'de buyurduğu gibi: "en hayırlısının takva elbisesi" olduğunu söylemişler, Allah korkusunu tıpkı elbise, hatta bir ikinci

deri gibi bürünen edepli hanımların, erkeklerden asla rahatsız olmayacaklarını ve onları rahatsız etmeyeceklerini söylemişlerdi. Nazır, "arz-ı hâl"i müspet karşılamış ve 16 Eylül 1921'de İstanbul Darülfünunun'da ilk defa fen ve edebiyat şubelerinde kız-erkek, beraber ders görmeye başlamışlardı. Nazan şimdi, tabiiyat bölümünün son sınıfındaydı.

Kahvesinden iri yudumlar alıyordu Hikmet, bir durakladı, düşündü, sebep bulamadı:

— Hayır, dedi. İnâs demekte ısrarcı değilim, ağız alışkanlığı olmalı.

— Belki, dedi Nazan, kurnaz kurnaz gülümseyerek. Sizin, Darülfünun'a ortak olmam hoşunuza gitmiyor, hatta efendilerle beraber ders görüyor olmamızı kıskanabilirsiniz, siz yapamadınız şu işi, biz becerdik! Olamaz mı, beni kıskanıyor olamaz mısınız?

Ablasından bir itiraf alabilmek için heyecandan içi gidiyordu.

Oysa Hikmet'in bildiği kadar; o, kardeşini hiç kıskanmamıştır. Annesi ölürken kızı ona emanet etmiş, o gün bugün, tam on yıldır, Hikmet, Nazan'a annelik etmekteydi. Hatta Hikmet, mizacı itibarıyla, o kadar fazla mesuliyet yüklenmeye teşneydi ki, annesinin emaneti olmasa bile, bu iş zaten kendiliğinden vuku bulabilecekti. Lakin kalbinin derinliklerinde neler olup bitmekteydi, bunu bilmezdi Hikmet, bilmeye lüzum görmezdi. Belki kalbinin bir derinliği bulunduğunun bile farkında değildi! Vazifeler vardı onun için. İrili ufaklı mesuliyetler... Babası, sık sık, arkadaşı Ziya Bey'in bir sözünü tekrar etmez miydi: "Hak yok, vazife var!" Hâlbuki kıskanmak da bir haktır ve Nazan ablasına karşı bu hakkı, belki gereğinden fazla kullanmaktaydı. Onun için değil mi, ablası on altı yaşındayken, hususi öğretmenlerinden vazgeçerek, imtihanla Aksaray Kız İdadisi'nin "tali" kısmına girmişken babasının ve dedesinin ısrarlarına rağmen, kendisi bu mektebin "iptidai" sınıfına girmek istememiş, ablasının arkasından gitmek istemediğini çünkü onun muvaffakiyetlerinin

kendisinden de beklenebileceğini iddia ederek, hususi tahsiline evde devam etmiş, sonra, parlak geçen bir imtihanla Dürülmuallimat'a kabul edilmişti. Şüphesiz ablasını takip etmek istemiyor, onun başarılarını kıskanıyor fakat eninde sonunda aynı yoldan yürümeye başlıyordu. İşte mesela İstanbul Darülfünunu! Fakat herhâlde, sevindirici bir husus var; şu erkeklerle beraber okuma hakkını kazanışları... Nazan, Ziya Bey'in aksine, "haklar"la fazla alakalıydı, hele kendi hakkı olursa! Gerçi belki eninde sonunda, o da Aksaray Kız İdadisi'ne öğretmen olacak, fakat Hikmet, Lisan-i Osmani muallimesiyken, o, hanım kızlara, tabiiyat öğretecek. Tabiiyat okumayı, öğrenmeyi hem Hikmet'in mevzuundan değişik bir konu olduğu için, hem de Allah'ın namütenahi mahluklarından, hiç olmazsa bir kısmını enine boyuna öğrenebilmek için istedi. İnsanın yanında, türlü böcekleri, zaman zaman kayaları taşları, çiçekleri, türlü nebatatı öğrenmesi, onların varlıklarına nüfuz edebilmesi, Nazan'ın içini ferahlatıyor, bir hürriyet hissi verdiği gibi, Allah'a inancını ve O'nun karşısında hayretini perçinliyordu. Nazan Allah'a inanmak, derinine inanmak ihtiyacındaydı. Kendi tabiriyle, "yaralı kalbi" daima bilinmeyenin, ancak tahayyül edilebilenin peşindeydi, hatta tahayyül dahi edilemeyenin. Şüphe yok, tabiiyat, Allah'ın pek çok mucizesini anlamasına yardımcı oluyordu. Soruları çoktu, pek çok zamansa cevapları yetersiz buluyordu.

Hikmet gülümsedi:

— Hayır, dedi, seni hiç kıskanmadım, hiç analar kızlarını kıskanırlar mı? Ben on yıldır senin annen sayılırım.

— Peki ben sizi niçin kıskanıyorum? Mesela bugün sizinle Celâlettin Hikmet Bey'in konferansına gelmedim, Yusuf Akçuraoğlu Bey'den sonra, artık yeni bir Kazanlı görmek istemediğimi söyledim, yalandı! Yanınızda beni bir çanta gibi taşımanızı istemiyorum fakat siz gittiniz diye kıskandım işte; o hırsla Hüsniye Dadı'ya olmadık yardımda bulunup kendimi yorarak hamaratlığım karşısında onu şaşırttım.

— Aman Allahım! –Hikmet birden yerinden fırladı– Konferans dedin de, aman Allahım, bende akıl bırakmıyorsun ki kız, deli kız! Pederimizden mektup var, Celâlettin Hikmet Bey, Ankara'dan geliyormuş meğerse, bizlere selam yollamış.

Nazan, bir küçük kız gibi el çırptı, koşup ablasının çantasını eline tutuşturdu:

— Çabuk, çabuk verin abla.

— Bize değil mektup, dedeme!

— Kabil değil, ama neden? –Nazan somurttu– Demek bizi bir selamla savmış. Hay Allah! Bari hemen götürün, dedem okusun da... Ayy, şimdi okuyamaz o!

— Neden?

— Abdülgalip Bey yanında sabahtan beri, sanırım münakaşa ediyorlar, şerbet götürmek için yanlarına çıktım da... Yüzüme bile bakmadılar!

Hikmet, ters bir şey söylememek için dudağını ısırdı; sevmez Abdülgalip Bey'i, onu fuzuli işlerle uğraşan, tahammülfersa, ukala bir zat olarak görür. Daima etrafına küçültücü nazarlar atan, kadınların yüzlerine bile bakmayan, bilhassa Hikmet'in... Daima "ma'lumat-füruşluk" taslayan biridir o! Bir süre var ki, şahane tembelliğini yenebilmiş de, kurucusu olduğu Türk Ocağı'na sık sık gidip gelip oradaki zevatla sohbet eder olmuş, hatta Türk Yurdu'nda bir iki makalesi çıkmış, eski Türkçülerdenmiş. İttihatçılık, Paris, Jön Türklük falan derken, Meşrutiyetten sonra ancak kapağı atabilmiş memlekete: Birkaç kıymetli zevatla Türk Derneği'nin kuruluşuna karışmış, olmadı derken Türk Yurdu Cemiyeti'ni kurmuşlar, mecmua o zaman çıkmaya başlamış... Nihayet Tıbbıyelilerin teşebbüsü ile Türk Ocağı'nı teşekkül ettirmişler. İlk iki Türkçü cemiyet sınırlı kalmış, dal budak salamamış; lakin Türk Ocağı, kökü, dalları ve çiçekleriyle pek taze bir umut! Bu artık "eskimiş" adamın orada ne işi var?! Hem şu sıralar ne ile meşgul olduğu da bilinmiyor. Memleketin tam hizmet beklediği bugünlerde, Türk Yurdu'nda çıkan bir iki makalenin, değil ya, hepsi de bomba olsa, ne gibi tesiri olabilir ki!

Gerçi babaları Selim Muhtar Bey, ona olmadık hürmeti gösteriyor amma... Adam, evin içindeki kalabalıktan yalnız Nazan'ı fark ediyor galiba. Nazan'ı biraz küçümseyen ve hayrettir biraz da hayran bakışlarla süzerken yakaladı Hikmet. "Küçümsemeyi" anlıyor da, hayranlığa ne demeli! Sinirleniyor Hikmet, adam mutlak babası yaşında, belki daha da yaşlı. Sonra, şu mantıktan bir hayli uzak. Hislerinin, heyecanların çocuğu olan Nazan, ciddiye alıp ona hayranlık duymak, ne tuhaf bir tutum. Hiç "fikriyat" adamı olduğu iddia edilen birinden beklenir mi canım! Hikmet de karşılık olarak. Abdülgalip'i adam yerine koymuyor ve bundan memnun. Şimdi ise, kararsız; aslında gidip münakaşalarını dinlemek isterdi... Bir Osmanlıcı ile onun seviyesinde münakaşa edebilen bir Türkçü... Çünkü bu konuda, dedenin yanında, Selim Muhtar Bey bile dikkatlidir. Damadı olduğunu bir an hatırdan çıkarmadan edeple konuşur. Kızların ise, bu mevzularda ağızlarını açmak bile hadlerine düşmemiştir. Gerçi arada sırada Nazan çocukluğuna, belki de şirinliğine sığınıp dedesine kafa tutabiliyor, ama adamın onu ciddiye aldığını sanmıyor Hikmet. Eski mutasarrıf, Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, şahane, aynı zamanda çok zarif, yakışıklı kalıbının içinde öfkeli ve otoriterdir; bildiğinden şaşmaz, mamafih kızların, hanım cemiyetlerinde çalışmalarına, Türk Ocağı'na gidip gelmelerine, Halide Edip, Nakiye Hanımlarla görüşmelerine ses çıkarmaz, kendine göre bir demokrasi anlayışı vardır; yahut biraz damadından çekinmektedir.

Kendi yanında hararetli konuşmalarını sürdürmeyeceklerini düşünen Hikmet, yukarı çıkmaktan vazgeçti.

— Acaba ne yazmış, neden yazmış? diyordu Nazan.

— Celâlettin Hikmet Bey dedi ki... –derken Hikmet, adam gözlerinin önünde beliriverince, birden yüzünün yandığını hissetti ve şaşırdı, duraladı, sonra devam etti– Beybabamın bizi Ankara'ya çağırma ihtimali varmış sanırım. Böyle açık açık söylemedi de, hissettirdi. Benim cevabımı anlamak istedi sanırım.

— Ankara'ya mı? –Nazan'ın gözlerinde hülyalı bir sevinç... Derken omuzlarını silkiyor– Halide Edip Hanım,

daha birçokları gittikten sonra biz de gidebiliriz... Halide Nusret'in de içi gidiyor. Anlattığına göre bir erkek arkadaşı, isim vermedi, e haklı, neyse, Posta Telgraf Kalem-i Mahsusası'na kadar gelip Halide Nusret'e, beraberce Ankara'ya kaçmalarını teklif etmiş!

— Eeee? Gidebilecek mi?

— Annesi ile küçük kardeşini bırakıp nereye gidebilir ki? Onun eline bakıyorlar, biliyorsunuz, ama dedim ya keşke imkânım olsa diye içi gidiyor.

— O gidemez! dedi Hikmet kesin bir ifadeyle. Annesini de kardeşini de bırakamaz, ayrıca bir şaire olsa bile mantıklı kızdır! "Git Bahar"ı yazmakla, zaten şu mütareke İstanbul'unda hepimizin hislerine pek güzel tercüman oldu.

— Şiir bir tarafa, siz Anadolu'ya geçenleri mantıksız mı buluyorsunuz?

— Hayır, herkes için mantıksızlık söz konusu değil elbet, mesela biz bile gidebiliriz, çünkü babamız orada. Anlatabiliyor muyum? Hâlbuki Halide Nusret bir başına, tek başına erkek arkadaşları olsa bile, yine de yakın bir erkeğin desteği olmadan doğru bulmam.

Nazan, ablasının cemiyet toplantılarında onca cesur görüntü vermesine rağmen, tasavvur edilebilen bir tehlike anında, yakın bir erkeğin desteğini aramasına şaşırıp kaldı.

— Ankara'da ne olabilir ki! dedi. Oraya sadece vatan, millet endişesi taşıyanlar koşuyor, bir müşterek dava, dava-yı mukaddes mevzuubahis. Böyle bir durumda yakın erkek desteği olmuş veya olmamış ne fark eder ve orada, bu davada bir kadın erkek meselesi kaldığını bile zannetmiyorum... Mustafa Kemal'le Halide Edip yakınlığını düşünsenize... Anadolu kadınlarının da cephelere yardımları, sadece hasta bakıcı olarak değil, fakat bizzat cephane taşıyarak ve bir sürü işte erkeklere yardım ettiklerini işitiyoruz... Biz de gidebiliriz pek tabii, babam orada olsa da olmasa da... Fakat ben, dedemin bizi bırakacağına ihtimal vermiyorum.

— Dedemin bizi bırakıp bırakmaması değil mesele, biz onu nasıl bırakırız, şu ihtiyar yaşında ve tam bizim ihtimamımıza muhtaç olduğu bir zamanda?

— Şüphesiz bu bir tercih meselesidir abla. Hep siz söylemez misiniz, birkaç dolaşık meselede insan tercihini kullanmalı ve sonra artık hiç arkasına bakmamalı diye.

— Yani sen, şimdi bizim, dedemin tensibini almadan tercih yapabileceğimizi mi söylüyorsun?

— Niçin olmasın?

— Evet... Belki... Fakat yapamam sanıyorum. Ve... Galiba doğrusu; bilemiyorum. Hem zaten babamın bizi istediğini ne biliyoruz? Ben sadece Celâlettin Hikmet Bey'den edindiğim bir intibaı söyledim, belki tamamıyla onun kendi fikridir.

— O nasıl bir adam, yakışıklı mı, Kazanlı hemşehrisine benziyor mu?

Hikmet, tekrar yüzünün yandığını hissetti. Ona ne oluyordu böyle? Adamın lafını eder etmez kızarıyordu! İçin için kendine kızdı, o öfkeyle biraz sert konuştu:

— Senin şu akıl almaz merakların! Adamın neye benzediğini soracağına, ne söylediğini sorsan ya...

— Sırayla be canım!

Nazan güldü, ablasının kızarması gözünden kaçmamıştı, "Bu kız birini beğense bile, kendine yakıştıramadığı için böyle bir hissi ya reddeder ya farkında bile olmaz!" diye düşündü. Bir an, onun üzerine gitmeye karar verdiyse de, hemen vazgeçti, bugünlük kâfi derecede kızdırmıştı ablasını. Bir başka zamana inşallah!

— Anlatsanıza neler dedi?

— Dinlediklerim içinde en mantıklısı Celâlettin Hikmet Bey!

— Adaş oluşunuza ne demeli?!

— Ne alakası var Nazan?

— Hiiç, öyle aklıma geliverdi. Evet, neler anlattı?

— Asya'daki Türklerden bahsetti fakat konferansından ziyade, asıl sonra hususi sohbetinde söyledikleri

nazar-ı dikkatimi celp etti. Ankara'yı anlattı, oradakilerin sarsılmaz imanını... Biliyor musun sahiden, sahiden inanıyorlarmış, aman Allahım, Misak-ı Millî hudutları içinde, tam manasıyla istiklalimizi elde edebileceğimize!

— E, ne var bunda. Öyle inandıkları için Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın etrafındalar ya! Değil mi? Yoksa, asıl siz mi şüphedesiniz?

— Aman ne bileyim, üf Nazan! Şu İngiliz himayesi, bilmem Amerikan mandası... Başka bir laf, başka bir taraf yok ki İstanbul'da. Dedem mesela ikisine de yanaşmıyor, ama bir hâl şekli de gösteremiyor, Ankara'yı fakat bilhassa Paşa'yı reddetmekten başka.

— Dedem, Türkçü düşüncenin Osmanlıcılık fikrine nifak düşürdüğü kanaatinde de ondan... E, Paşa'yı da Türkçü düşüncenin bir remzi olarak görmesi tabii.

Hikmet içini çekti... Acaba dedesinden ötürü mü Paşa'nın hayallerini kendi havsalasına sığdıramayışı? Yoksa o kadar güçlü değil mi kendisi? Hisleri kafasına, kafası hislerine erişemiyor, ikisi arasında bir mutabakat yok! Öyle mi, belki de... Kurtuluş, yoksa sahiden bir hayal mi? Fatih mitinginde ne diyordu Halide Edip Hanım; "Bugün elimizde top tüfek denilen alet yok; fakat ondan büyük, ondan kuvvetli bir silahımız var; Hak var, Allah var! Tüfek ve top düşer. Hak ve Allah bakidir."

Herkesle birlikte Hikmet de ağlamıştı bu sözler karşısında. Şimdi işte aradan bir iki sene geçtikten sonra... Acaba lüzumundan fazla mı heyecanlıydılar o gün, diye düşünmekte... Dedesinin söylediği gibi Türkçüler, istikbali şüpheli bir macera peşinde mi sürükleniyorlar? Hayır, hayır bin kere hayır... Bugün, Celâlettin Hikmet Bey'in kara gözlerinde bir azmin kuvvetli ışığını gördü o! Eğer Ankara'dakilerin hepsi bu ışığı taşıyorlarsa... Ve muhakkak ki taşımaktadırlar. Allah, "sa'ylerini" heba etmesin!

Hikmet, iç duasının gücüyle yerinden kalktı:

— Çıkıp bakayım yukarıya, mektubu da götüreyim.

Nazan, yerde, güneşin kafeslerle oynaşıp halıyı çizgilendiren ışık, gölge oyunlarını seyrediyordu. "İşte hakikatleri

hayal oyunları; bizim gördüklerimiz nereye kadar hakikat, nereden sonra oyun? Yoksa zavallı gözlerimiz oyunları mı hakikat kabul etmekte? Osmanlı yahut Türk hakikati, hangisi doğrudur Yarab? İkisi de doğrudur, demekteyim. Ne yapmakta Ankara? Hakikatlerin birini benimseyip diğerini atmak doğru mudur? Ya İstanbul ne yapıyor, Ankara'yı hiçe sayarak, yok farz ederek?"

Kafeslerin ardında ağda renginde bir güneş, havada ağda koyuluğu... Erken gelen bahar... Belki tek dal kımıldamıyor. Nazan'ın içi sıkılıyor, kalkıp odasına gidip soyunmayı istiyor fakat öyle bir ağırlık var ki üzerinde... Üşeniyor... Oysa şu sarı elbise, sanki dokumasının her ipliği ile "yabancıyım" diye vücudunu dağlamakta. Nazan yere, halının üstüne uzandı, ağlamaya başladı. Neden ağladığını da bilemiyordu. İçini, yine o her zamanki, kime neye olduğunu anlayamadığı hasret bürümüştü.

Hikmet, odanın kapısını vurmadan önce bir an durup içeriyi dinledi, dedesi ağır ağır konuşuyordu: "Tekâlif-i Millîye Emirleri, Mustafa Kemal'in Anadolu halkını soymak isteyişinin bir başka cephesi. Ne buyruluyor efendim, halkın ve tacirlerin elinde bulunan yiyecek ve giyeceklerin yüzde kırkı, haşa sanki zekât verirmiş gibi, evet bu yüzde kırk Mustafa Kemal'in asâkirine verilecekmiş. Bu da kifayet etmiyor, öküz ve at arabalarını da istiyor. Vesair âlât-ü edevatı da istiyor, mütemadiyen istiyor. Dikkat buyurunuz beyim, üstelik itiraz kabul etmiyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi ismini taktığı meclis içinden zevata, hususi mahkemeler teşkil ettirip takibe aldırıyor. Bir de, âlâ-yı vâlâ ile isim takmışlar bu mahkemelere; 'İstiklal Mahkemeleri' tesmiye olunuyormuş. Adam asmak işleri güçleri! Halkı, zaten Yunan soyup katletmiş, türlü efe çeteleri, belki ondan ziyade mutazarrır etmişler, şimdi de Mustafa Kemal! Siz, bu zatın ne kadar muhteris olduğunu bilir misiniz? Bu biçare, aç açık, mustarip halkın elindeki son kuruşlara dikmiş gözlerini! Ya vereceksin, ya öleceksin!"

Hikmet'in gönlünde bir daralma... Vurdu kapıyı, içeriden ses beklemeden açtı, girdi. Köşede oturan Abdülgalip

Bey'e son derece soğuk bir baş selamı verdi, dedesine döndü:

— Efendim, beybabamdan bir mektup getirmişler. Ankara'dan Celâlettin Hikmet Bey diye bir zat. Kendisini bugün Türk Ocağı'ndaki konferansta gördüm. Bizzat ziyaretinizde bulunamadığı için affının kabulünü rica etti.

Mektubu uzattı. Hüseyin Hüsnü Bey, başı ile işaret edip onu masaya bırakmasını söyledi. Hikmet, mektubu masaya bıraktıktan sonra duraladı. Dedesinin kendisine oturma teklif edeceğini sanıyordu. Oysa o, yine baş işareti ile çıkmasını söyledi. Kapıyı yavaşça kapayan kız, dedesinin sesini tekrar işitti: "Celâleddin Rumi'nin bir mısrası vardır: 'Ey besâ zulmî ki bînî der kesan'. Eveet, Farsça ile pek aşinalığınız yok galiba. Eveet der ki Mevlâna: 'Gayrıda gördüğün çokça zulüm senin nefsinde de vardır.' Nifak, zulüm, haset vesair za'f-ı nefsin onlara aksetmiştir! Şuna esef ederim ki, yalnız Mustafa Kemal için değil, hatta İttihad-ü Terakki mensuplarının bir kısmı için de, bu hükmü vermek icap eder. Jön Türklerden bu tarafa pek çok münevveranı, veciz bir surette ifade etmektedir."

Hikmet, "Acaba siz bir eski İttihatçı olduğunuz için mi, İttihatçıların bir kısmı kurtulmakta,bu akisten?" diye düşündü. Düşüncesinden utandı ve alelacele çekildi kapının önünden.

***

Abdülgalip, "Şurada oturup bu adamla çene yarıştırmak ne kadar lüzumsuz!" diye düşünüyordu. "Bizzat benim, o emirler gereği, ne kadar para toplayıp Ankara'ya Paşa'nın eline ulaştırdığımı hayal bile edemez şu mutasarrıf eskisi!"

Neden bilinmez, Sultan Abdülhamit'in başhafiyesi Ahmet Celâlettin Paşa'nın, Paris'te Jön Türklere akıttığı paralar aklına geliyor. Paşa, tek şu işlerden vazgeçip memlekete dönmeleri için Genç Türklerin bulunduğu başlıca yerleri, cemiyetleri gezerek onlara para dağıtmış, türlü vaatlerde bulunmuştu. Muvaffak da olmuştu, birçoğu, başta Murat Bey, işte dönmüşlerdi. Bir kısmı da,

Padişah'ın aylığına bağlanıp Türk sefaretlerinde, konsoloslu-klarında çalışmaya başlamışlardı. Abdülgalip, Sultan'ın parasını kabul etmemiş, sefil hayatını sürdürmeye devam etmişti: "Düşman olduğum bir zatın, parasını almak, bana yakışmaz birader, prensiplerimle kabil-i telif değil!"

Abdülgalip içini çekti... Paris günlerini düşününce hep içini çeker: "Hey gidi günler! " Buraya geliş sebebi ise; şüphesiz şu yaşlı, dediğim dedik, iri yarı, kumral, tipinde yüzde yüz bir Osmanlı vakarı taşıyan zata laf anlatmak, yahut onu dinlemek değildi. Abdülgalip, bir kadından ziyade bir tatlı "hava", bal şerbeti veyahut şurup misali neftî, bazen zehir yeşili, bazen de kan kırmızı bir hava olarak sezdiği Nazan'a yakın olmak, hatta belki onu görmek ümidi ile gelmişti. Kız, onun için, kimi zaman pek heyecanlı, kimi zaman huzurlu bir "hava"dan başka ne idi? Bunu düşünmeyi, kendine menetmişti... Huzur ve heyecandan öte bir mana, şimdilik Abdülgalip'in sınırlarını aşıyordu!

— Beyefendi, dedi, zat-ı âlilerininin de pek güzel bildikleri gibi Ankara harekâtı bir istiklal ümidinin neticesidir. Takdir buyurursunuz ki, bir başka ümit de yok. Ha bakın eğer İngiliz himayesi yoksa Amerika mandası gibi bir düşünce, şüphesiz sizi tenzih ederim, böyle bir düşünceden dolayı şimdi ayan beyan görülüyor ki, Ankara'dan başka bir çare kalmamıştır. Yahut da vatanın, Allah muhafaza buyursun, mevt-i karası!

Hüseyin Hüsnü Bey, oturduğu yerde rahatsızmışçasına kıpırdadı, gözlerini kapattı. Açıkçası; bu yaşlı, inatçı kafa, Ankara'yı tek çare olarak görmeyi istemiyor, bir başka hâl çaresi bulunmalı diye düşünüyor, Zat-ı Şahanelerinin münasip göreceği bir salah şekli... Hünkâra, Halife-i Müslim'ine o kadar, o kadar içten bağlı ki, ondan bağımsız bir kurtuluş düşünmek "kabil-i tasavvur" değil! Fakat... Birden celallendi. Ankara'ya çatmaktan ziyade, onu Ankara'ya muhtaç duruma düşürenlerden almak istedi hıncını:

— Abdülhamit Hanın tasavvur harici tahakküm ve tazyiki, sonra gelenlerin ondan beter tahakküm-ü zulmü; güyya Meşrutiyet getirdiler, evet... Fakat millette takat mi

bıraktılar ve dahi işte gafletleri, cehaletleri, vukelanın aman bir yer kaptım, muhafaza edeyim telaşı, beceriksizliği ve Düvel-i İtilafî'nin hayatımıza kastedişi neticesinde, bu memleket işte Ankara isyancılarının yedinde kaldı! İttihat Terakki'yi tahattur edelim; Meşrutiyet'le beraber onların maksat-ı mahsusları hasıl olmuştu, kendilerini feshetmeleri iltizam ederdi. Feshetmedikleri gibi, ne yaptılar, devletin her işine karışmaya başladılar, alınacak en küçük memurlarda bile İttihatçılık aradılar, mensup olmayanları kovdular. Bir kıyım başlattılar, tam bir kıyım. Maksat-ı mahsusları Meşrutiyet'e göre, onların bir kenara çekilip, siyasi fırkaların teessüslerini teşvik etmeleri gerekirdi. Bu zümre ise, kendileri siyasi fırka kurup, memleket mukadderatının sahibi olmak istedi. İttihatçı olmayanları; hain-i vatan, mehin-i millet ve irticâiyyun sıfatları ile tavsif ettiler! Hâlbuki komitacılardan siyasilik mi olur, fırkacılık mı? Bunu, kudretim müsaade ettiği kadar izah etmeye çok çalıştım; ben söyledim, ben dinledim –İçini çekti!– Ne der Bâkî bilir misiniz: "Subh-ı visâlün ermedi pâyâne yetdi ömr/ Şâm-ı gamundan şem gibi yane yane ben" Benim gamımın gecesinde mum gibi yana yana ömrüm sona erdi ama sana kavuşma sabahı hâlâ gelmedi! Eveet, işte bu; ben şem misali yanayım ne çare, onların akılları başlarına gelmedi!

Abdülgalip hatırladı. İttihatçılara karşı "Hürriyet ve İtilaf Partisi" kurulduktan sonra Hüseyin Cahit: "Memlekette bir teşkilat ve idare kabiliyeti, bir samimiyet ve vatan muhabbeti varsa, bu yalnız İttihat ve Terakki'de toplanmıştır. Onun haricindeki kuvvetler, sırf kendi şahsi ve millî menfaatleri namına Türk vatanını yıkmak için çalışan menfi, muzır ve hain unsurlardan yahut hakikati bilmeyecek kadar düşüncesizlerden ibarettir." diye yazıyordu. İttihatçı inancıydı bu, başka bir şey değil. Kendisinden başka kurtarıcı tanımayan; belki kaba, fakat iyi teşkilatçı, serden geçecek kadar cesur... Ani karar veren ve hemen tatbik eden... Hırslı, gözüpek!

Kösoğullarından Nevzat Bey şişe dibi gözlüklerinin altında büsbütün büyüyen gözleri ile pür ciddi bir hâlde: "Kendisi İttihatçı olmamıştır velakin tavır, üslup ve fikir

olarak Mustafa Kemal, İttihatçı komitacıların üslubu, fikri ve istikameti yolundadır." diyor ve ilave ediyordu: "Dikkat buyrulursa Mustafa Kemal'in hemen bütün kadrosu İttihatçılardan müteşekkildir. İşte Hürriyet ve İtilafçılardan bu yana, İttihatçılara karşı devam eden muhalefet ruhiyatı ve asla şuurlaştığına ihtimal vermediğim Türk düşmanlığı, şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Mustafa Kemal aleyhtarlığı olarak sürüyor. Bu işi yapanlar, yaptıklarının esasına ne kadar vâkıftırlar bilinmez, şimdi tek hedef Mustafa Kemal'dir!"

"Acaba," diye düşünüyor Abdülgalip, "eski mutasarrıftaki bu Mustafa Kemal düşmanlığı da, biraz olsun Hürriyet ve İtilafçılara bulaştığından ötürü müdür? Yahu şu zata bak, biraz İttihatçı, biraz İtilafçı fakat tam saltanatçı, amma velakin hiç sanmam ki Türk düşmanı olsun. Hürriyet ve İtilafçıların, Türk'e düşmanlıkları nereden geliyor, aralarında pek çok Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, falan barındırdıklarından dolayı mı? Mümkündür! Adamlar kavmiyet esasına dayalı değişik muhalefet gruplarını derleyip toplayalım, tek Osmanlı edelim derken... Ve dâhi İngilizlere karşı şifa bulmaz hayranlıklarından ötürü, şuurlu yahut şuursuz Türk düşmanlığı yaparaktan..."

— Her şeyden evvel ve her şeyden ziyade, şu zavallı biçare memlekete, vatan evlatlarına yanmaktayım... Mustaribim Abdülgalip Bey, çok mustarip, diyordu Hüseyin Hüsnü Bey. Abdülgalip irkilip düşüncelerinden sıyrıldı, kendine geldi; onun sayısız iğneleri vardı ve bunları, hoşlanmadıklarına batırmaktan büyük zevk duyardı:

— Üzüntü buyurmayınız efendim, dedi. Vatan evlatlarının ekseriyeti bugün ya bir mefkûre-yi millîye uğruna Ankara'da bulunmakta veyahut Ankara harekâtını desteklemektedir. Lüzumlu olan heyecan ve iman hepsinde mevcuttur.

Hüseyin Hüsnü Bey, hafifçe iç geçirip Ankara'daki vatan evlatlarını düşündü bir an. İşte kendi budala damadı da onlarla beraber değil miydi? Şu "muhataralı" günlerde, kızlarla kendisini tek başına bırakıp... Ve işin ayıp ve acı tarafı; ancak oraya geçtikten sonra haberini almış

olmaları! Şu kadar senelik velinimeti, kayınbabası ile "müşavere" etmek nerede, bir tek kelime bile sezdirmeden koşup gitmişti. Nazan'a da söylememiştir lakin acaba Hikmet'in haberi var mıydı? Ne kadar ketum kızdır şu Hikmet! Şüphesiz, bütün asil huyları ile dedesine çekmiş, o, Osmanlı hanımıdır! Bu yüzden kıza kabahat bulamıyor. Şimdi şu mektup, üç dört ay evvel kendi yazdığına cevap olsa gerek, aman ne kadar da acele etmiş cevabında, doğrusu maşallah!

— Meşrutiyette hürriyet, uhuvvet, adalet, müsavat diye bağıra bağıra kulakları patlatanlar da vatan evlatlarıydı bir zaviyeden, umumen imanlı ve heyecanlıydılar. Fakat sorarım size, hangi netice-i inkılaba tahavvül etti bu imanları, heyecanları İttihat ve Terakki'yi başa getirmekten başka?

Paris'in ciğer yakan soğuğu!

Abdülgalip: "Ben gidiyorum." diye, üç buçuk parça giyeceğini ve kitaplarını küçük valizine doldurup çıkmıştı. Kimse onu durdurmaya çalışmadı. "Parasızsın, bu vaziyette nereye gider, nerede kalırsın?" diye soran olmadı...

Gurbet acıları ile hemhâl altı öfkeli genç, duman altı olmuş odada gece boyu meselelerine çözüm arıyordu. Abdülgalip: "Öldürmeyelim velakin tahtan indirelim." demek gafletinde bulunmuş ve ısrar etmişti. Oysa öfkeli gençlerin tek halledemedikleri nokta; revolverle mi yoksa bomba ile mi öldürüleceği idi.

Artık bıyıklarının her teli buz tuta tuta ve sabaha karşı Paris sokaklarında, bir yürüyüş başlar. Hava gri bile değil, renksiz. Kar kokusu, pır pır eden minik, mavi ışıltılar içinde. Abdülgalip, aldığı solukla ciğerleri yanarken yüzünün, bedeninin buz tuttuğunun farkında, eklem yerleri iyi yağlanmamış makine misali gırç gırç seslerini işitir gibi. Ne bu kafa kendisinin, ne vücut, ne yüz. Ve Hünkâr, soğukta donmuş yitmiş olmalı ki, onu bile hatırlamıyor. Kömürleri kor olmuş bir mangal hayalinde; cezveyi de sürersin küllere...

Yirmi dört saattir bir şey yemediğini hatırlıyor; yaşadığını hissettiren tek şey karnındaki burgu. Asfaltlar deliniyor; içinde ki gürültüsü beyninde.

"Öldürmeyelim!"

İstanbul'dan bu yana nasıl vardı bu karara? Gecelerin tütün kokan karanlığında, yatakta oradan oraya dönerken... Hiç olmazsa bazı fikirlerini, yeniden ve iyice tetkik edip münakaşa etmemiz gerekir birader! Açtığı onca mektep mesela... Bak, adam zalim olmasına zalim, ancak vatan haini değil, bir de bu açıdan bakalım. Ne demiş mesela: "Hürriyet, kullanmayı bilmeyenlerin elinde bir tehlikeli silah olur ki..." Pek de yanlış sayılmaz, işte Paris'in hürriyet kokan havasında, şu birbirini tutmayan –olur– fakat zaman zaman pek saçma sapan fikirlere ve kan izi sürenlere bakaraktan ulaştıkları tek fikrin ihtilal olduğu! Hayır, memleketi yeni buhranlara sürükler! Acaba mı? Sabahattin Bey ihtilalci. Ahmet Rıza Bey, şimdilik temkinlidir. O, Kanuni Esasi'yi, yeniden gündeme getirmek ve Meşrutiyet isterken samimi, diyordu ki: "Hayır, ben fiil yoluyla propaganda dahil, bütün şiddet vasıtalarına kesin olarak karşıyım. Çünkü bunları mütemadi ıslahat elde edilmesi bakımından amelî bir vasıta saymam. Hatta bütün Osmanlı milletlerini tek bir bayrak altında toplamak ve derdimizi gidermek için gereken ilaç, düşünce birliği! Elde etmek mümkün olsa, yine umumi bir ayaklanma nasihati vermek ister miydim? Hayır! Bu ayaklanmadan faydalanacak olan Moskof'tur... Memleket-i Osmaniye için çok zararlı olur. Öyleyse şimdi ne yapmalıyız? Abdülhamit'in tabii ölümü ile, daha iyi bir saltanata kavuşmamızı bekleyerek, milleti hak ve vazifeleri üzerinde düşündürmeye alıştırmalıyız."

Abdülgalip, Ahmet Rıza Bey tarafına, İttihatçıların yanına geçti... Ve onların düşüncesi, ta 1906'lara kadar öylece devam etti, sonraları... İttihat ve Terakki, memleket içinde merkezleri ve şubeleriyle ve hele orduda kuvvet kazandıkça... Nasıl da benimsendi ihtilal fikri.

Demek Meşrutiyet, ha?! Abdülgalip, derin bir nefes aldı. Nefesinde, Paris soğuğunun ak alevleri... Sigarasına

davrandı, yaktı. "Dur bakalım, dur bakalım mutasarrıf eskisi! Meşrutiyet dediğin bir çile ve acılar tespihidir ki, çektik onu başından sonuna dek."

Neler neler... Daha Paris'e can atmadan, İstanbul'da... Adamın kaşları o kadar gür ki gözlerine düşüyor. Önce süpürge bıyıklarını çiğniyor sonra gürlüyor: "O deni ve hain Hünkâr!"

Karar kesin artık; öldürülecek! Kur'an ve silah üzerine el basmalar, Fatih'te bir evin bodrumunda, mum ışığında... Kalplerini avuçlarında sıkarak, gözler donuk ve kararlı, topuklarında atıyor yürekleri: "Bu cuma, inşallah-ü Teala!"

Bu karmakarışık kaşlı, bıyıklı Hüsrev sonuncu muydu?

Hüsrev, cumaya varmadan yakalanıyor.

En kötüsü yakalanmak olmamalı, her an yakalanacağını bilerek yaşamak. Hüsrev, kimleri ele verdi? Zaptiye korkusu, heyula gibi çöküyor üstlerine, içtikleri bir yudum suda bile işkence hayali var, sular boğazlarına düğümleniyor. Abdülgalip, uykusuz gecelerinde açık açık görüyor: Sokakta yürürken tek başına ve gece zifir gibi inmişken, ensesine dayıyorlar revolveri, tek kurşun! Fakat aralarındaki muhbir kim?

"Boş yere aramayın muhbiri! Hüsrev bizzat kendisi, yapacağı işten korkmuş, gidip itiraf etmiştir."

Böyle söylemişti Avnullah Kazimi. Hani şu, meşrutiyeti de aşıp, cumhuriyeti konuştukları can arkadaşı, ağabeyi... Tahayyül ettikleri; Abdülhamit'in "kuvve-i zalimesi" karşısında, bütün sultanlardan azade bir vatan-ı Osmaniye! Avnullah Kazimi, yüz bir seneye mahkûm oldu. Arkasında çok güzel bir genç kadın ve minicik kızı Halide Nusret'i bırakarak...

Abdülgalip'se, daha Hüsrev'in hakikati anlaşılamadan, kimseye veda edemeden... Doğru Paris'e! İşte iki arkadaşın yanına sığındığı, tek büyük odalı mezbele.

Derken, ekmek nerede, bir paket sigara uğruna bile çekilen sefalet... Hiç yaz gelmemiş, bahar gülümsememiş midir Paris'te... Elbette, fakat fark eden kim? Tek nokta-i

müşterekleri" Abdülhamit düşmanlığı olan bir alay Müslim ve gayrimüslim genç... Adamlar, gençler... Adamlar! Ki, sadece kinleri onları bir arada tutmaktaydı. Yoksa idealleri, kalpleri hatta fikirleri bölük pörçüktü. Fakat "o hain ve deni hükümdar"ın her felaketin sebebi olduğuna nasıl da iman etmişlerdi! Bir tarafta Ahmet Rıza Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti, diğer tarafta Sabahaddin Bey'in "Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet"i... Şûray-ı Ümmet gazetesi ve Fransızca yayınlanan Meşveret! Sabahaddin Bey'in ne zamanlar çıktığı, çıkacağı hiç belli olmayan gazetesi Terakki! –Fakat o daha sonraları– Tunalı Hilmi Bey'in risaleleri... Okuyucuya hitap edip onu heyecanlandırmayı nasıl da bilirdi adam. Abdülgalip için en çok "Meşveret" önemli, çünkü ona yazılan bazı makaleleri gözden geçirip Fransızcalarını düzelten o. Bu vesileyle hediye sigaralar alıyor, yemeğe de davet edildiği oluyor. Zaman zaman, lisan bilmeyen Jön Türklerle Fransızlar arasında tercümanlık yapıyor, bizimkilere Fransızca dersi veriyor. Dersler, kazandığı birkaç kuruşun tek kaynağı. Bazı Ermeniler de ağdalı bir lisan-i Osmaniye talip olmuşlardı, onlara da ders verdi. İstanbul'dan getirdiği yüksek gönlü ile burada hayatını idame ettiriş şeklini bir çeşit zül olarak görüyorsa da, tek tesellisi Abdülhamit'in parasını kabul etmemiş olmaktı.

Velhasıl çektiği sefalet bir yana, bin fikirli, bin öfkeli adamla münasebetleri; gerek şahsi gerek içtimai meselelere taalluk eden kavgalar hiç tükenmeyecek gibi. Bittabi hürriyetçi Ermeniler de, Rumlar da, Osmanlı'dan muhtariyet ve hatta ayrılık, "müstakilliyet" peşindeler... İstediği kadar Ahmet Rıza: "Osmanlı Devleti'nin parçalanması demek olan muhtariyeti kabul etmiyoruz. Ah Ermeniler, Giritliler, Araplar, Arnavutlar, Türkler, Osmanlı Rumları, umumi ıslahat isteyerek müşterek düşmana karşı gayretlerini birleştirseler; bizi ezen idare usulünden çoktan beri kurtulmuş olurduk." desin... Sabahattin Bey, Terakki gazetesine: "Türklerden başka, memleketimizde yaşayan anasırın hemen kâffesi, menfat-i millîlerini, ayrılıkta arıyorlar." diye yazsın, bunun doğru olmadığını anlatsın...

Adamlar sırtlarını dayamışlar bir kere büyük devletlere, kolay mı bu tarafa çekmek? Canım hiç olmazsa Paris'te, hiç olmazsa Ermenilerle bir araya gelip, birinci ve ikinci Jön Türk kongreleri yapılmadı mı? Fakat kavgaları hep Ermenilerin çıkardığı da bir hakikat. Ecnebi hükûmetlerin müdahalelerini davet suretiyle, memlekette ıslahat icrasına tevessül edilmeli! Böyle istiyorlardı.

Bu arada Abdülgalip'in kendi açmazları, çıkmazları, kavgaları... Bazen içinde, mamafih her hâlükârda kavga var... İçinde dışında... Şimdi Paris'te, yalnız bir hürriyet hasreti midir mesele, meşrutiyet midir? Aslında mesele; Osmanlı'nın dağılmasına mâni olmaktır! Bir zaman sonra Abdülgalip açık açık gördü ki; bu gaye uğrunda, yanıp yakıldıkları hürriyet, meşrutiyet bile sadece birer vasıtadır. Hünkâr gidip de, meşrutiyet kurulursa, Abdülhamit tarz-ı idaresinden memnun olmayan anasırın tekrar Devlet-i Osmaniye'ye bağlanacağına inanıyorlardı. "Hayal-i ham" demekte şimdi Abdülgalip... Celâlettin Hikmet, az mı başına kaktı bu "Osmanlı ittihadı" heveslerini! Onun hayali; Adriyatik Denizi'nden Çin Denizi'ne uzayan bir Türk ittihadı kurmaktı, belki tek bir Türk Hakanlığı... Niçin olmasın? Celâlettin Hikmet, ta o zamandan kesmiş ümidini Osmanlı'dan, zaten belki de hiç bağlanmamış. Açlıktan ve sigarasızlıktan Sein Nehri'nin sularını kan kırmızı gördükleri bir gün, 14 Temmuz Bastil gününü mü konuşuyorlardı, mevzu nasıl atladı bilinmez, Adriyatik Denizi'nden, Çin Denizi'ne bir hakanlığın hayali, suları yeşile, sonra maviye döndürdü. Karar verdiler, Türk Hakanlığı'nın bayrağı mavi olacak!... Mavi bayrak kaç gün, gününü güneşledi genç adamın... Bu arada Türk Hakanlığı'ndan vazgeçip, Türk Cumhuriyeti'ne karar verdiler!

Derken Abdülhamit, burada, Paris'te de ondan kurtuluş yok ki; adam revolver ile mi yoksa bomba ile mi öldürülecek? Koskoca Osmanlı'nın mukadderatını tayin için kendilerini ehil sayanlar, şu küçük soru ile birbirlerine giriyorlar. Mahalle çocuklarının kavgası biraz daha mı manalıdır? Zaman geçmiş oysa, Abdülgalip İstanbul'dan Paris'e, "öldürmeyelim, tahtan indirelim" fikrine ulaşmıştır.

O buzdan gecede arkadaşının evinden ayrıldıktan sonra, daha birkaç gece sokaklarda, berduş izbelerinde sabahladı. Ahmet Rıza Bey'in kulağına gidinceye kadar. Ona tek kişilik ucuz bir oda bulup cebine de, "cemiyetten, azalarına tabii bir destek" diye bir miktar para koyan, Ahmet Rıza Bey'dir. O sıralarda başlayan ve hiç geçmeyecekmiş gibi görünen şiddetli öksürük nöbetlerinin birinde, boğuldu sandılar da telaşlandılar. Paris böyle, şöyle... Ya imparatorluğun kuytu köşelerinde, menfalarda çürüyenler ise bir ayrı hikâye... Velhasıl acılı, ıstıraplı, kavgalı ve hatta kanlı bir yolun neticesidir Meşrutiyet. Şimdi şu mutasarrıf eskisi, kurulmuş koltuğuna, yalnız sokaklarda bağıranlardan bahsediyor, hak mıdır?! Abdülgalip, kafasına karmakarışık çullanan hatıralardan kurtulmaya çalışıp edebini muhafaza etmeye çalışarak:

— Meşrutiyet aşkından maksat, siyasetleşme ve cemiyetleşmenin teessüs etmesi, yani neticede insanların fikirlerini açık açık serdetmelerine mâni olan her türlü yasağın kalkmasıydı. Bu da olmuştur. Hiç olmazsa baştan... Meşrutiyet, Devlet-i Osmani'de çok cemiyetli, içtimai hayatın başlangıcıdır, matbuatın hürriyeti ise çılgınlık derecesine varmıştı, hatırlıyorsanız.

Hüseyin Hüsnü Bey, elinde tuttuğu kehribar ağızlığına bir sigarayı itina ile geçirdi, yakmadı. Ağzına alıp ağızlığı, boş havayı ve biraz da tütün kokusu çekti.

— Evet, dedi, bilcümle ekalliyetin de coşması, yarı siyasi cemiyetler icadına tevessül etmesi, Meşrutiyet'ten sonra başlamıştır. Hatırlıyorum, Meşrutiyet-i Osmaniye Ermeni Cemiyeti, yine Ermenilerin Meşrutiyet-i Osmaniye kulübü, Rum Siyasi Grubu, Arnavutluk kulübü falan filan... -Hafifçe gülümsedi- Ha bakın bu arada hanımlarımız da durmadılar, onların da kendi cemiyet-i muhtelifeleri oldu! Evet ifade ettiğiniz hususlarda, iptidasında, bir hürriyet rüzgârının estiği doğrudur. Fakat en çok kim istifade etti, Müslim ve gayrimüslim ekalliyetler ve...

Abdülgalip, onun sözünü kesti:

— İşte Müslim veya gayrimüslim bütün anasır kendi kulüplerini kurmuşken, Türklerin de kendi kulüplerini

Türk Ocağı'nı kurmuş olmaları, size niçin nifak tohumlarını serpmek olarak görünüyor?

Hüseyin Hüsnü Bey, derin düşüncelere dalmış gibi yaktı sigarasını, tereddüt etti, nihayet bir nefes çekti, gözlerine ışık düştü, tebessüm etti:

— Evet evet, Türklerin de bu hakkı olmalı bittabi, hakkı teslim etmeyenlerden değiliz beyim. Fakat bu hak, Devlet-i Ali'nin temelleri karşılığında olmamalı. İfrata gidilmesine taraftar değilim ve dahi bütün ahalinin bir humma-i siyasete tutulması, iyi netice vermez efendim. Siyaset bir ilimdir, ehline vermek iktiza eder.

— O zamandan bu zamana bizim bulmakta müşkülat çektiğimiz şey, ehil eller olmuştur, dedi Abdülgalip.

Artık konuşmayı uzatmak istemiyordu. Yerinden kalktı, yürüyüp iki duvarı kaplayan kitaplara göz gezdirmeye başladı, şimdi birini çekip âdeta Hüseyin Hüsnü Bey'in mevcudiyetinden bihaber, okumaya dalacaktır. Daha önceki gelişlerinde de yapmıştı. Böyle bir nezaketsizliği, Hüseyin Hüsnü Bey'in havsalası almamakta. Fakat kimin yakın ahbabıdır şu Abdülgalip? Damadı Selim Muhtar Bey'in değil mi? Beklenir doğrusu her türlü edepsizlik!

Hüseyin Hüsnü Bey, damadından gelen mektuba uzak uzak bakıyor, içi çekmiyor açmayı. Kim bilir ne herzeler... eveet, mümkündür! Üç dört ay önce, doğrusu pek gönülsüz, hiç tasvip etmeyerek, mamafih mecburiyetlerin "icbarı" ile, damadına bir mektup yazmaya karar vermişti. Allah'ın bir hikmeti olarak, o gece de bir fırtına bir fırtına... Pencere kepenkleri çatur çutur kırılıyor. Deniz kudurmuş olmalı, sanki bağrında duran düşman gemilerine nispet, havada Allah gazabının şimşekleri, ortalığı mavi çelik pırıltılı gündüz aklığına döndürmekte... Gök gürültüsü ise hafazanallah!

İşte böyle bir havada sinirleri adamakıllı gergin, ağzında bir sulfata acısı, yüreği daralarak birkaç müsvedde yaptı. Bütün yazılarında, hele mektuplarda su gibi rahat akan ifadesi, bu mektupta tekliyordu. Açık ve kesin olmak istiyor, ayrıca damadının, bir nezaket ve usul dairesinde

kendisine danışmadan, "fevri" bir karar neticesi, sonu pek meçhul bir maceraya atılmasını "muaheze etmek", onun tümüyle hatt-ı harekâtını takbih etmek, onu zemmetmek, aşağılamak, reddetmek... Gönül isteği bu idi. Terbiyeye mugayir gördü, ayrıca kızlar dolayısıyla onunla irtibatını koparıp atmayı doğru bulmuyordu... Ah kızlardan bir tasvip görse; bu adamın hareketlerinin neticelerini tayin edebilecek akla ve yürek kuvvetine sahip bulunsalar... Hâlbuki "haber" onları hiç rahatsız etmemiş, Hüseyin Hüsnü Bey, çocukların ışıldayan gözlerinde âdeta bir "tasvip" bile sezmişti. Nihayet, "La havle" çeke çeke; "Hatt-ı harekâtınız ve neticesi hüsran olacak macera hevesiniz, sadece sizi alakadar eder. Ben buna müdahale etmeyi, şahsımla alakalı olarak haysiyetşiken bir mesele olarak görürüm. Velakin, iki gözümün nuru, gönlümün süruru evladım, biricik kerimem, merhum Nimet'in vefatından sonra, onun evlatları ile her bakımdan alakadar olmam, üzerime bir Allah borcu olmuştur." dedikten sonra, Hikmet ve Nazan'ın yeni taliplerinden bahisle, pek tabii surette kızların babalarının reyini almadan böyle hayati bir mevzua "tevessül etmek" istemediklerini, kendi karşısında, sadece başlarını eğip sustuklarını, bilahâre, Hüsniye Dadı'dan öğrendiğine göre, kızların, pederleri hazır bulunmadan bu meseleyi düşünmek dahi istemediklerini öğrenmiş bulunduğunu, bu sebepten damadının, behemehâl İstanbul'a dönerek, kerimelerinin izdivaçları ile alakadar olmasını arzu ettiğini bildiren kısa bir mektup yazdı. Yazdıktan sonra da hemen gönderme imkânı aramadı. Söylenecek pek çok hakaretamiz söz, içinde kalmıştı. Ona demek isterdi ki; biricik evladım, başımın tacı, gönlümün yoldaşı, gözümün neşvesi evladım! Nimet'imi benden koparark, nezdimde, zaten kendinizi iki paralık etmiştiniz. Sonradan takip ettiğiniz hatt-ı harekât ile, kendi mütevazı evimde bir oğul, bir damat değil, bir yılan beslediğimi anlamış bulunuyordum. Fakat pek hassas, kırılması her an muhtemel olan, rakik kalpli, ince tabiatlı kerimemi daha fazla muazzep etmemek için sustum, içime attım, kahroldum... Ve daha pek çok söz, Hüseyin Hüsnü Bey'in ta kaleminin ucuna kadar gelmiş, fakat yazmamıştı.

Hâlbuki, Avrupa'da tahsil görmüş; efendi, mahçup ve pek gösterişsiz, ağzı var dili yok bir genç diye, bidayette kızını kendi vermişti ona. Zevcesi: "Kuzum efendim, Diyarbakır'ın bilmem hangi ailesinden, şu kısa boylu, esmer, saçları dökülmeye yüz tutmuş, gözleri her daim hülyalı genci, nasıl damat diye yanınızda gezdireceksiniz? Doğrusu sizin yanınızda o pek zavallı kalacak!" demişti. Doğrusu bu Hüseyin Hüsnü Bey; enine boyuna pek gösterişli, gözleri, iri, sarı ela, hafif kır düşmüş, gümrah kumral saçlarıyla, o vakarı, temkini, nezaketi, ince zevki, musiki ve şiir anlayışı ile damadının yanında âdeta bir derya idi, pek şatafatlı, pek heybetli görünüyordu. Hüseyin Hüsnü Bey, tam bir Osmanlı beyefendisi idi. Damatsa, mesela şu sedef kakmalı, gül ağacından ince ince oyulmuş, saray işi kalem kutusuna, bir köylü çorabındaki motifleri tercih edebilen, bağrı yanık, kara kuru bir Anadolu genci! O zamanlar, "Aileye muti olur, kızı el üstünde tutar, görmediğini bizde görür. Eh tahsili, terbiyesi de var, kâfidir." diye düşünmüştü. Herhâlde kendi farkında değildi, lakin Selim Muhtar'ın gösterişçe fakir olması hoşuna gidiyordu. Çocuktur Nimet, hemen meyledip, vuruluvermesin adama! Velhasıl, kızının sevgisini, hiç kimseyle paylaşmaya niyetli değildi!

Hüseyin Hüsnü Bey, mektubu bitirdikten sonra, bir ara, acaba damadı Selim Muhtar Bey, Ziya Bey ve avenesi ile yoldaş olup Türkçülüğü seçmeseydi, kendisi Türkçüleri bu kadar istihkar eder miydi, diye bir düşünce geçti içinden. Öyle ya bidayetinde bir millî gaye güttüğüne şüphesi olmayan İttihat ve Terakki'nin ta ilk yıllarında, kendisi ile "ülfeti" göz önüne alınırsa, hatta lisanda sadeleşme hareketi ile ilgilenip bizzat kendisinin Uygur, Çağatay ve Kazan lisanları ile alakalı olarak bir dil tetkikatı yaptığı, bir lügat hazırlamaya niyetlendiği düşünülürse... Bir çeşit Türkçülüğe zaten göz kırpmıştı. Hiç olmazsa Osmanlı tebaaları içinde en kuvvetli unsurun Müslüman Türkler olduğunu idrak ediyor ve pek uzun senelerden beri ihmal edilmiş hatta İstanbullularca pek horlanmış bulunan bu unsurun, yeniden itibar kazanmasını

gönlü istiyordu. Ne var ki, sonraki günler, Türkçülerin ve damadının ateşli fikirleri karşısında bilhassa, bunların Garp medeniyetine düşkünlüklerini nazarı-ı itibara alarak, Türkçülük hadisesinden gittikçe soğumuştu. Aslında biraz önce Abdülgalip Bey'le bu hususu da görüşmüşlerdi. O: "Türkçüler, tamamıyla Türk ve Müslüman kalarak, Garp medeniyetine tam ve kati surette girmek isteyenlerdir." demişti de, Hüseyin Hüsnü Bey: "A Beyim," demişti, "sen Garp medeniyetine girdikten sonra, nerede kalır Türklük, nerede kalır Müslümanlık! Şunca yıldır ne çektikse ehl-i Salib'den çekmedik mi? Bırakın tarih-i Kadîmî: Bugünlerde bize taarruz edip, harem-i ismetimize kadar girmiş bulunan keferenin harekâtı, haçlı zihniyet ve istihasının bir neticesi değil midir?"

Abdülgalip Bey, Türkçülüğü tam anlamıyla benimsemeden ve İslam her zaman olduğu gibi Türkler tarafından yüceltilmeden, yani tamamıyla Türk harsına bağlı bir cemiyet kurulmadan, zaten Garp medeniyetinin düşünülmeyeceğini söylemişti.

Hüseyin Hüsnü Bey; vaktiyle Tanzimatçıların da böyle şeylere tevessül ederek Garp medeniyetine meylettiklerini ve bu meylin memleketi ters yüz ettiğini, zayıflattığını, "hüsrana uğrattığını" iddia ediyordu. Abdülgalip Bey'in cevabı, hazırdı. O: "Tanzimatçıların büyük hatası Şark ve Garp medeniyetlerinin bir terkibini yapmaya çalışmış olmalarıdır. Medeniyetlerin terkibi yapılmaz, ancak birini tam kabul etmek zarureti vardır. Medeniyet nedir efendim; birtakım müesseselerin, yani düşünüş ve icra tarzlarının heyet-i mecmuasıdır. Harsları ve dinleri ayrı olan cemiyetler, aynı medeniyet dairesinin içinde bulunabilirler. Nitekim Türkler, şimdiye kadar iki medeniyet dairesinden geçmişlerdir, biri Aksâ-yı şark, ikincisi şark medeniyetidir ki, bu, Bizans medeniyetinin bir neticesi, tezahürüdür. Yani Araplar Şarkî Roma'nın, Bizans'ın vârisi oldukları için, medeniyetlerine de halef oldular. Bu medeniyet Müslümanların eline geçince, Şark medeniyeti ismini aldı ve Türkler Müslüman olduktan sonra, tabii bir şekilde bu medeniyeti yaşamaya başladılar. Mesela Japonlar da, son

zamanlarda Aksâ-yı Şark medeniyetini terk ederek, Garp medeniyetini benimsediler. Fakat harsta tamamıyla Japon kaldılar, önümüzdeki senelerde Japonların pek çok terakkisine şahit olacağımızı zannetmekteyim. Ayrıca Tanzimatçıların kafasında da bir cemiyet, Türk milleti mefhumu yoktu. Onlar, her ne pahasına olursa olsun Osmanlı ittihadını, Osmanlı camiasını kurtarma peşindeydiler. Çok başlı, çok ayaklı bir camiayı kurtarmak; hele haçlı tebaada, bir milliyetçilik fikri teşekkül ettikten sonra, kabil değildi, nitekim muvaffak olamadılar."

Hüseyin Hüsnü Bey: "Tanzimat-ı Hayriye'nin bir tarz teceddüt getirdiği inkâr edilemez." demişti. "Ve doğruluğu fevkalade şüphe götürür bir tekâmül, Garbın müesseselerini alıp Müslüman halka benimsetmeye çalışmak artık ne kadar tekâmülse... Fakat sonradan gelen belalarla mukayese edildiği takdirde, bütün itirazlarıma rağmen Tanzimat-ı Hayriyeciler daha kâmil düşünmekteydiler, diyebiliyorum... Çünkü onlar nihayeti, buyurduğunuz gibi, bir Osmanlı vahdeti için yola çıkmışlardı."

Abdülgalip, altın tel kenarlı yuvarlak gözlüklerinin arkasından istihfafla bakmıştı ona. Ufak tefek ince vücudu, antika ceviz oymalı, mavi atlas kanepenin içinde büsbütün ufalmış, kaybolmuştu. Mana çizgilerinin yoğunlaştığı yüzünde, kıpkırmızı, ince dudakları, sanki bir bıçağın bıraktığı kan sızıntısı... Gülümseyip:

"Bir kere; sonradan gelen belalardan, İttihatçıların da esas fikri, Osmanlı ittihadı idi. Hürriyet ve meşrutiyet onlara göre, bu ittihadın vasıtalarıydı. Onu geçelim, Tanzimatçılarınki, nasıl bir kâmil düşünce, nasıl bir vahdettir ki efendim, teceddüt hülyasıyla belki, fakat hakikatte, memlekette, Müslüman Türkler arasında tam bir ikilik yaratmışlardı. Hâlâ bünyemizde mevcut olan ikilikler, hep onların tavırlarının neticeleridir. Önce lisan, yani münevver ve halk ikiliği, neden? Çünkü iki türlü tahsil, iki türlü mahkeme, iki türlü vergi, iki türlü kanun işliyordu Osmanlı mülkünde. Her neyse, şimdi şunu düşünüyorum efendim; ta Tanzimatçılardan bu yana, münevveran daima, Osmanlı vahdeti için gayrete gelmiş, evet Tanzimatçılar,

Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, İttihat-ı Terakki, Hürriyet ve İtilafçılar evet hepsi, kendilerine göre Osmanlı ittihadı peşindeydiler, ne yaptılarsa, yanlış veya doğru, ne yaptılarsa kendi davay-ı mukaddesleri uğruna yaptılar! Bizzat ben dahi, bir zamanlar, öyle düşünüyordum, fakat şimdi açıkça görülüyor ki, heyhat! Bu mukaddes dava, hakikat olması gayrikabil, bir boş hayalmiş. Evet, heyhat! Esef verici, şanlı Osmanlı atalarımızın kabirlerinde kemiklerini sızlatacak derecede esef verici, fakat hakikat bu! İmdi Türkçüler ne yapmak istemektedirler; önce, halka doğru umdesini benimseyerek, Müslüman Türk halkın harsını meydana çıkarma ve onu bütün memlekete benimsetme fikrindedirler, yalnızca millî kültüre ehemmiyet vermektedirler. Millî Türk-Müslüman bünyesi teşekkül ettikten sonra, ancak ondan sonra Garp medeniyetine dahil olma düşünülecektir."

Abdülgalip'in öne sürdüğü iddialara Hüseyin Hüsnü Bey, şöyle oturaklı bir cevap bulamamış; halkın harsını küçümsüyor gibi görünmeyi (içten içe epey küçümsese de) istememiş, afakanlar basmış, nihayet, "Her sözü ile malumat furuşluk taslıyor." diye düşünmüş, derken, "Bu adamların hepsi Ziya Bey'in deva bulmaz papağanlarıdır." diye karar vermişti. Bir hâli olsa, şu lügat tetkikatını neticelendirebilse, alacak Ziya Bey'in fikirlerini önüne, Allah'ın izni ile tek tek, hepsini cerh edecekti!

Fakat şimdi her şeyden daha önemlisi, damadının mektubu... İstiyor ki, Selim Muhtar Bey: "Siz nasıl tensip edersiniz efendim." diye kısa bir cevap vermiş olsun, o da, kızları çağırtıp odasına... Hüseyin Hüsnü Bey, göz ucuyla Abdülgalip'e baktı; o, elindeki kitaba dalmıştı, başını çevirdi, yavaşça uzandı mektuba, azca elleri mi titriyordu ne... Nasıl olursa olsun bir baba hakkı mevzu bahis burada, adam eğer kabul etmezse... dedenin elinden bir şey gelmez! Nihayet açtı mektubu, okudu. Selim Muhtar Bey; "fevkalade ehemmiyet arz eden bazı vatani vazifelerden" ötürü, cevap vermekte geciktiğini yazıyor, af diliyor ve şu sıra kızlarının izdivaçları ile asla meşgul olamayacağını, bu meseleyi son derece vakitsiz bulduğunu açıkça ifade ederek, kızların Ankara'ya kendi yanına

gelmelerinin daha münasip olacağını, bunun hem kızlar hem de "velinimeti kıymetli pederi için" hayırlı olacağını yanlarında Hüsniye Dadı ile ve onun kızları olarak Haydarpaşa'dan trene binip doğrudan Ankara'ya vasıl olabileceklerini, kendisinin bir güzel bağ evi kiraladığını, yazıyordu. Ayrıca, bu kısım Hüseyin Hüsnü Bey'e bir tokat gibi çarpmıştı, diyordu ki: "Kızlarım, burada yeni kurulan gepegenç bir devleti, yeniden doğmakta olan büyük bir milleti; burada, bozkırın sertliği, belki merhametsizliği ile beraber yaşamalı, bu hayat ile meşbû, mütareke ile esarete duçar olan köhnemiş İstanbul'dan mümkün olduğu kadar uzakta, Ankara şeraitinde, muzaffer Türk milletinin efradı olarak, zamanı, vakaları ve hayatı paylaşmalı. Onların Mustafa Kemal Paşa ile tanışmalarını istiyorum. Bu benim bir baba olarak en büyük arzumdur. Kızlarımın, Hüsniye Hanım nezaretinde Ankara'ya gelmelerine müsaade lütfetmenizi, en derin hürmetlerimle rica ederim."

— Melun!

Yüksek sesle konuşmuştu, Abdülgalip işitti. Onun damadının mektubunu okuduğunu yan gözle görmüştü; bu yüzden "Melun!" sedasını duymazdan gelmeyi uygun buldu.

Ağzından sesli çıkan sözden utanan Hüseyin Hüsnü Bey ise, elindeki mektubu alelacele masa üstündeki kâğıtların arasına karıştırdı, Abdülgalip'e baktı; o, dalmış okuyordu. Rahat bir nefes aldı, ancak yüzüne al basmasını önleyememişti. Ayağa kalktı, odada gezinmeye başladı, ellerini arkasına bağlamıştı. "Demek böyle, demek böyle!" Derin bir hüzün duyuyor. yaralayıp tüketen bu hüzne rağmen yumuşayamıyor, bağırıp çağırmamak için kendini zor zapt ediyordu. O sırada, kapı vuruldu, içeri Dilşat Kalfa girdi. Misafir beyefendinin yemeğe kalıp kalmayacağını soruyordu. Abdülgalip ayağa fırladı ve müsaade rica etti. Hüseyin Hüsnü Bey, memnuniyetini saklamaya lüzum görmeden onu oda kapısına kadar uğurladı, koridora çıktı, Dilşat Kalfa'ya dönüp:

— Beyefendi'yi geçiriniz kalfa. Ben de bu gece yemek yemeyeceğim, kendimi pek iyi hissetmiyorum. Erken

yatacağım, kerimelere böylece söyleyiniz. Bana da az şekerli bir kahve yapıp getiriniz.

***

Abdülgalip, altı delik ayakkabıları ile, sokağın eğri büğrü taşları üzerinde yürümeye çalışırken; Nazan'ı sadece birkaç dakika görmüş olmanın, "sukut-u hayalini" yaşıyordu. O birkaç dakika içinde, Hüseyin Hüsnü Bey'i dinler göründüğü için, kıza pek bakamamıştı. Önüne bırakılan şerbete teşekkür etmiş, onun bir kelebek temasını andıran hafif bir sesle: "Rica ederim." dediğini işitmişti, bu kadar... Oysa buraya gelirken, belki bütün aile beraberce yemek yiyebileceklerini bile hayal etmeye cesaret etmişti. Neden olmasın? Selim Muhtar burada iken, bir gece... O gece, Abdülgalip için ne aziz bir hatıraydı. Gerçi Nazan birkaç kere pek lüzumlu olarak lafa karışmış, daha ziyade susmuş, arada sırada mahcup mahcup gülümsemişti ama... Selim Muhtar, iftiharla hep kerimelerinden bahsetmişti. Bilhassa Balkan Harbi sırasında, kızların Teâlii Nisvan Cemiyeti'nin hastanesinde nasıl çalıştıklarını, orada yaralı erlere nasıl baktıklarını anlatıyordu. Her hastane dönüşü, Nazan üzüntüden âdeta hasta olurmuş. Ne kadar yaşındaymış canım, on iki, on üç olmalı...

Hikmet de sanki babasıyla yarışta, kardeşini methetmişti. Mesela onu, hastanelere yardım ve aynı zamanda Makedonya'daki Müslüman Türklere yapılan zulümleri protesto etmek amacıyla yapılan toplantıya götürdüğünü anlatmıştı. Ne toplantıymış amma! Nasıl da doluymuş Darülfünun'un salonu. Silme hanım, altı tane tanınmış yazar ve şair konuşmuş, içlerinde Rusya'dan Hilal-i Ahmer'e yardım maksadıyla gelen gruptan Gülsüm Kemalova da varmış ve bilhassa o, İslam tarihinden misaller vererek konuşmuş, Hazret-i Aişe'yi hatırlatmış, Peygamber Efendimiz'in zamanında harplerde kadınların erkeklere nasıl yardım ettiklerini sayıp dökmüş, şimdi de hanımların bizzat fırkalar kurarak, askerin yanında yer alması gerektiğini, söylemiş. Fehime Nüzhet Hanım'sa: "Mal Hatun size bakıyor. Onun üstünde Hazret-i Muhammed size bakıyor, herkesi esaretten kurtaran dinimizin,

esir olduğunu görmek için mi bekliyorsunuz? Yardım ediniz, veriniz Allah rızası için veriniz." diye feryat etmiş, işte bu feryatları gözyaşları ile dinleyen Nazan, ablasına sormaya bile lüzum görmeden; parmaklarında, kolunda, kulaklarında, boynunda ne varsa çıkarıp yardım kutusunun içine dolduruvermiş. Nakiye Hanım da, hanımların mücevherlerini vermelerini teşvik etmişti. O: "Paralarımızı, camilerimizi meyhaneye çevirmek için bekleyen düşmana mı bırakacağız? Elmaslarımızı, madamların kiliseleri tezyini için mi saklayacağız? Veriniz hanımlar." diyormuş...

Hüseyin Hüsnü Bey: "Efendim, hanımların dinî hissiyatı ziyadedir. Bu hisleri nazar-ı dikkate alarak hitap ettiğiniz zaman, muvaffak olmamak imkânsızdır." O zaman Nazan ağzını açmış, Halide Edip Hanım'ın dinî duygulara değil, millî duygulara hitap ettiğini söylemişti. Hikmet, Halide Hanım'ın sözlerini, kelime kelime hatırlıyordu: "Kurtuluş için dindar, haysiyetli, çalışkan olmakla beraber, başka bir şey daha lazımdır. O da her şeyden evvel ve şiddetle Türk olmaktır. Bir millet, millet hâlinde kalmak, öteki milletlere karşı mevcudiyetini muhafaza etmek için, mutlaka milliyetperver olmalıdır." demiş.

Hüseyin Hüsnü Bey, hafifçe tebessüm etmiş: "Halide Edip Hanım, çok milliyetperver olduğu için mi bir ara, Yunus Nadi, Ahmet Emin, Velid Ebuzziya vesair zevat ile, Amerikan mandasını tercih buyurmuştu?" diye sormuştu. Hikmet kızarmış, cevap vermemiş, Nazan, sakin sakin: "Dedeciğim, insan bu, hata yapar. Siz de her zaman, hata yapmak mühim değil, hatayı devam ettirmektir vahim olan; asıl bundan imtina etmelisiniz, demez misiniz? Halide Hanım, hatasından pek çabuk dönmüş; bugün Türk'ten gayri hiç kimsenin Türk dostu olmadığını söylemektedir... Hatta onun Anadolu'ya geçmek istediğini de, biz, hususi surette biliyoruz."

İşte bu lafı üzerine, Selim Muhtar sinirlenip: "Nazan, hususi surette bilinenler, herkesin ortasında aşikâr edilmez!" demişti de, Nazan'ın pembe gül rengi, aniden kıpkırmızı oluvermiş, şeffaf göz kapakları, altın ışıklar saçan,

kocaman gözlerini örtmüştü, kızın kirpiklerinin ne kadar gür ve kıvırcık olduğunu Abdülgalip görüp hayret etmişti. Allah'ın bile, bu eseri ile iftihar etmesi gerektiğini düşünmüştü. O ne ince çizgiler, o ne renk ahengi! Kızın hafif toplu vücudu bile, üzerindeki inceliği, narinliği bozmuyor! Abdülgalip, Nazan'ı gayet nadide bir tablo gibi seyretmişti ve kızdan kendisine doğru akan, hayır, bütün çevreyi saran, bal şerbeti havayı, o an sezmişti. Tatlı bir huzur ve deli dolu, lakin pek sevimli, neşveli hava kabarcıkları! Acaba çeşitli renkli balonlar mı böyle mavi göğe doğru yükselen?

Hikmet, Nazan'ın bu toplantıdan sonra, bilhassa İhsan Raif Hanım'a duyduğu hayranlık neticesi, şiir yazmaya başladığını söylemişti.

Abdülgalip, onun tekrar kızaran yüzüne bakıp: "Yaa, demek bir şairesiniz?" diye sorunca, kız: "Benimkisi bir heves efendim." demişti... Ablamın ifade ettiği gibi İhsan Raif ve Halide Nusret Hanımlara duyduğum hayranlıktan olacak... Fakat Hikmet ablam, ciddi bir şairedir..." ve âdeta "Sen benim sırrımı faş ettin, ben de seninkini ederim." der gibi, hafif muzip bir bakış fırlatmıştı ablasına.

Hikmet ise, esmer ince yüzünde tek kıpırdı olmadan, koyu koyu gözleriyle bakmıştı Abdülgalip'e. "Ben şimdi pek revaçta olan hece vezni ile yazmıyorum efendim, aruz vezni ile ifadeyi tercih ediyorum. Benimki daha ziyade eskilerin sanatlı sözlerini, Arapça ve Acemce terkiplerini taklit etmeden öte değildir, taklit, evet! İşte bunun için ben şaire sayılmam. Hâlbuki Nazan, tıpkı İhsan Raif ve Halide Nusret Hanımlar gibi, fakat onları taklit etmeden, kalemini, sadece kalbinin ahengine bırakmıştır ve hece vezni ile yazmaktadır."

Abdülgalip, Nazan'dan hiç olmazsa bir kıta okumasını rica etmişti ama, herhâlde kızların bu erkek misafirle, fazla içli dışlı konuştuklarını düşünen Hüseyin Hüsnü Bey, araya girip lafın mecrasını değiştirmiş, bambaşka bir mevzua atlayıvermişti.

Abdülgalip, ayakkabısının deliğinden içeri kaçan bir taşı çıkarmak için durdu. "Bana galiba yeni bir çift iskarpin

lazım olacak." diye düşündü ve o dakika unuttu yeni iskarpini, Bab-ı Âli'deki kahve geldi aklına. Şimdi doğru oraya gitmeliydi, belki yeni Ankara havadisleri almak mümkün olabilirdi, bir de koyu demli çay içebilir... Nazan ne demişti: "Rica ederim." Sırf o getirdi diye, ne kadar yavaş, içine sindire sindire içmişti şerbeti. Ağzında şerbetin tadı, bir sigara yaktı, yürümeye devam etti. Abdülgalip sever yürümeyi, en iyi yaptığı işin yürümek olduğunu söyler. Eskilerde, uzun yürüyüşleri sırasında -o zamanlar Adliye Vekaleti kaleminde imtihana girmiş, bir taraftan cami avlusunda arzuhalcilik yapıyor, bir taraftan Dava Vekili İhsan Efendi'nin yanında işleri öğreniyordu- sadece yazacağı romanları düşünürdü. Sonraları; arzuhalcilikte halkın dertleri ile iyice hemhâl olmasından mıdır nedir, bir de Avnullah Kâzimi ve takımı ile ahbaplık derken. Gazeteciliğe bulaşmalar, bir iki makale... Gizli teşkilatlar ve İttihat-ı Terakki, Abdülgalip'in kafası hürriyet, vatan ve meşrutiyet fikirleri ile doldu, hatta Avnullah Kazimi ile gizlice cumhuriyet hayal eder oldu ve uzun yürüyüşlerinde; "vatan kurtarmaya" başladı. Paris'te yalnız siyasi manada değil, içtimai manada da, manada ve şekilde vatan kurtarıyordu. "Keferenin" bu çok muntazam, çok geniş, iki tarafı ulu ağaçlarla donatılmış yollarından yürürken İstanbul'un pis, eğri büğrü sokaklarını düşünüyor, içi hasetle doluyor; İstanbul'u ve Anadolu'yu yeniden, baştan başa imar ediyordu! Sanat eserlerini; camileri, şadırvanları, sarayları büyük meydanlar ortasına oturtmuştu. En dar sokaklar bile çiçekli ve ağaçlıydı! Oysa Paris'e gelinceye dek bitkilerden hiç anlamazdı; bir otla bir çiçek arasındaki farkı görememişti, hatta "ayıptır söylemesi" mimaride sanatı da Paris'te tanıyıp Osmanlı mimarisinin farklılığına ve güzelliklerine ancak burada erdi. İstanbul'u, yüreğini acıta acıta özlüyordu. Yürürken, hiçbir zaman kaleme kâğıda dökmeye cesaret edemediği hasret şiirleri yazıyordu. Mamafih orada, açlığını hissetmemek için de yürümüştü, arkadaşlarına kızıp, pür öfke, hatta şununla bununla, bilhassa Sabahattin Bey ve takımı ile tartışarak da yürümüştü. Paris'te yürüyüşler bir âlemdi! Bir ara, bir ikisi hariç, bütün arkadaşları ile alakasını kesip

kendini Fransız romanlarına vermişti. İşte o ara "roman yazma arzusu" içinde pek derinlerde yeniden yeşerdi. Jön Türklerin Paris maceralarından, daha iyi bir konu mu bulunurdu! İş, aşka gelince; Celâlettin Hikmet'le Claire'nin aşkı yetişiyordu imdada. Bir de tabii, kendisi için ta delikanlılık çağından beri hayal ettiği; o ulaşılmaz, erişilmez mabude vardı!

Sonraları İstanbul'da devam etti yürüyüşleri. Geçen yıldan beri, başından, kenarından tutup karıştığı ve birden kendini fena hâlde içinde bulduğu Ankara'ya adam ve para sevki işlerini, bu iş münasebeti ile kurduğu türlü ilgileri, Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi ve onun yardımcısı Ahmet Hoca ile konuşmalarını biçer tartar, yeni tedbirler arar oldu. Son günlerde ise, sadece Nazan'ı düşünmekte. İşte Boğaz'daki yalısının salonunda, denize nazır divana kurulup oturmuş Abdülgalip, Nazan yine şerbet sunmakta ona, bu sefer bir "rica ederim" deyip kaçıp gitmiyor. Divana, onun yanı başına oturuyor, dalgalarında batan güneşin olanca al-morluğu ürperen denizi seyrediyorlar... Abdülgalip içinde, onun kumru ellerine hafifçe temas etmek gibi çılgın bir arzu duyuyorsa da, hülyasında bile, buna cesaret edemiyor!

İçini çekiyor; heyhat, ne boğaz ne de yalı! Ya Nazan? O belki şimdi kuş tüyü yatağında, ipek çarşaflar içinde sere serpe uzanmış... Yoksa Nedim Divanı'nı mı okumakta? Kendisi ise, şu çarpık çurpuk kaldırımlarda, delik ayakkabısı ile seke seke yürümekte... Birden aklına Selim Muhtar'ın mektubu geliyor; acaba, kayınbabasını o kadar öfkelendirecek kadar ne yazdı? Ne yazmış olabilir, baksana Celâlettin Hikmet getirmiş mektubu. Abdülgalip onu kahvede bulacağını tahmin ediyor. Gerçi mektubun içinde yazılı olanları bilmez adam bittabi, ama belki bir fikri vardır. Abdülgalip, o dakika Nazan için endişelenmekte; kızı elinden kaçırıyormuş gibi kötü bir his... Abdülgalip, "vatan" yahut "Nazan" aşklarından hangisi ağır basıyor diye, bir an ciddi ciddi düşündü. Hafifçe kızararak, "Nazan için endişeye mahal bir husus yok, hâlbuki vatan tehlikede." diye hatırlattı kendi kendine.

Hâlâ uhdesinde bir miktar para ile birkaç mücevher vardı. Onları Celâlettin Hikmet vasıtasıyla, Ankara'ya ulaştırmalıydı. Acaba kendisi de kalkıp gitse miydi? Bunu çok düşünmüştü Abdülgalip. Her sefer onun İstanbul'da bulunmasının, millî menfaatler zaviyesinden daha hayırlı olacağı kanaatine varmıştı. Anadolu'ya geçmek isteyen birçok kişi onu buluyor, Abdülgalip haklarında iyi kötü bir araştırma yaptıktan sonra, bu kişileri ya tebdil kıyafetlerle Özbekler Tekkesi'ne götürüp Şeyh Ata Efendi ile tanıştırıyor, ya da onun müridi ve sağ kolu Ahmet Hoca ile belirli kahvelerin birinde buluşturuyordu. Şeyh Ata Efendi yaman bir millîci, çok iyi bir teşkilatçıydı. Kaçakları, her türlü silah ve malzemeyi, tereyağından kıl çeker gibi Ankara'ya naklettiriyordu. Ahmet Hoca ile tanıştıktan sonra, onun dillere destan kütüphanesini görüp şaşırmıştı. Ne çok kitabı vardı bu genç adamın! Abdülgalip, aradığı pek çok kıymetli el yazması kitabı bu kütüphanede bulmuştu. Ahmet Hoca, şahsiyetini dervişliği içinde eritebilmiş, halim selim, bekâr, son derece edepli, mütevazı genç bir adamdı. Anadolu'dan İstanbul'a okumak için gelmiş birkaç delikanlıyı evinde barındırıyordu. Abdülgalip'in işittiğine göre, Ata Efendi ile görüşmekten çekinen bazı genç hanımlar bile, çarşaf peçe, Ahmet Hoca'nın yanına gelir, onunla dertleşirlermiş. Bazen evi, yersiz yurtsuz genç adamlarla o kadar dolarmış ki, Hoca, onların yataklarını serdikten sonra, kendisi yatmaya tekkeye geçermiş. Abdülgalip, bazen onun evinde toplananlarla sohbet eder; Anadolu gençlerini tanımaya, onların, tohumları Ahmet Hoca tarafından atılan millî hislerini kuvvetlendirmeye çalışırdı. Özbekler Tekkesi, Şeyh Ata Efendi ve Ahmet Hoca'nın etrafında; dini bütün, millîci bir halka gittikçe genişlemekteydi. Anadolu'ya geçenlerin yerleri, hemen doluyordu.

Bu gençler halkasından başka, Abdülgalip'in İstanbul'da muhiti genişti, her seviyeden pek çok kişi tanıyordu. Bu yüzden para toplamak ve bilhassa işgal cephesinden haberler sızdırmak mümkün oluyordu. Sonra bunları, hatta kendi kanaatleri ile birlikte, Ankara'ya uçurması iş değildi...

Evet, Abdülgalip İstanbul'da kalmalı... Kalmalı, bütün vazifelerini ifa ettikten başka, arada sırada Hacı Mutasarrıf emeklisini ziyaret edip, Nazan'ı görebilmeye çalışmalı. Ne giymişti bugün kız? Evet evet, odaya ince bir su gibi dolan, gri-mavi elbise, saçlarının üstündeki altın işlemeli, açık mavi zarif bir örtü başını, boynunu, göğsünü örtmekteydi. Abdülgalip, kadın elbiselerinden, kadınların her türlü giyecek, takacak ihtiyaçlarından bihaberdi. Anasız büyümüştü, bir ablası yahut Madam Rebaka'yı saymazsak, herhangi surette yakını bir hanım yoktu. Bu yüzden kızın elbisesinin, nispeten asri biçimde olduğunu da anlamamıştı. Gerçi birkaç asri hanımla ülfeti olmuş, sohbetlerinde bulunmuştu ama, onların ne giydiklerinin, hatta üzerlerinde bir kıyafet bulunup bulunmadığının bile farkına varmış değildi ki. Şimdi ise şu küçük kızın, belki çocuğu olabilecek bir yaşta bulunan Nazan'ın, çeşitli kıyafetleri ile aklını doldurmasını hem tuhaf hem ahlaka mugayir buluyor... Ne de olsa giysiler, çıplaklığı da hatıra getirebilir! Allah, onu, böyle bir ahlaki zaaftan ırak etsin! Abdülgalip kendine kızıyor, şu dünyada dürüstlüğüne, bilhassa temizliğine, saflığına son derece inandığı ahlakından başka nesi var... O, onca kalabalık içinde, dağ başında boy atan, "evlad-ü ıyâl" yüzü görüp yeşermeden kurumaya mahkûm bir fidan gibi, kimsesiz fakat ahlaklı! Derken, cümle fikriyatını, vazifelerini, başardığı işleri bir tarafa atıp; hayatını hüzünlü, münzevi, karanlık ve son derece manasız buluyor. İşte bu yalnız ve derbeder hayatın bir; bir tek şuası ve manası olarak düşünüyor kızı. Onun bal kokan havası, çevresini sarmıştır artık. Bu havayı, içine çekmeye çalışıyor, pek çok renk pırıltılı fakat daha ziyade beyaz portakal çiçeklerini hatırlatan bir kokudur bu! İçinde yürüdüğü bu kokuyla, aşkı ayan oldu gibi bir hisse kapılıyor, etrafına bakınıyor, müthiş utanıyor. O an Nazan'dan bilhassa kendinden kaçmak istiyor. Hızlı adımlarla, koşar gibi yürümeye başlıyor, sonra yavaşlıyor... Fakat bu tamamıyla ruhunun derinliklerinde yeşeren alaka, hususen top yekûn ruhiyatı bilinmedikçe, söze dökülmeyip sırf kendine kaldıkça kim, ne kadar, ne öğrenebilir? Hele sokaktakiler ne bilebilir. Nihayet Abdülgalip,

"derununda" ve düşüncelerinde Nazan'ın kokular, renkler, hayaller içre yaşamasına müsaade ediyor. Bir nazlı çiçek gibi, evet, tamam, o kadar! İradesindeki bu yumuşamadan, dehşetli keyifleniyor... Parmağını yakmakta olan izmariti yere atıyor.

Tahmin ettiği gibi Celâ!ettin Hikmet, birkaç Ocaklı dost, birkaç yeni yüz ve uzaktan tanıyıp da hiç hoşlanmadığı İttihat Terakki artıklarından Taşçızadelerin Hüseyin Bey! Şu iri gözleri kapkara bakan, İngilizlere yakınlığından şüphe edilen Hüseyin Bey! Bu adamın aralarına nasıl karıştığı belli değil. Türk Yurdu'nda birkaç makalesi çıktı. Abdülgalip'e göre, akıldâneliği hâl ve etvarıyla, hele de iğneleyici soruları ile tahammülfersa! Bu yüzden, oturup oturmamakta bir an tereddüt etti; sonra dönüp çıkmaktan vazgeçti. Adamdan kaçmak yerine, onu tanımaya çalışmak belki daha yerinde olurdu, eğer varsa bir melaneti açığa çıkmalıydı ki... Ama belki öbürlerinin söylediği gibi, idare etmesi gerekiyordu. Abdülgalip, insanları idareden pek anlamazdı. Acaba susup otursa, lafa hiç karışmasa daha mı iyiydi? Velhasıl tereddütler içinde, sağ elini göğsüne bastırıp toptan bir selam verdi, yanlarına çöktü. Demli bir çay istedi. Celâlettin Hikmet: "Sizi konferansımda göremedim..." diye takıldı. Abdülgalip: "Affoluna," dedi, "aklımdan çıkmış. Selim Muhtar'ın kayınpederini ziyaretten geliyorum. Torunları Hikmet Hanım, bugün Ocak'ta, konferansta bulunduğunu söyledi. O dakika hatırladım sizi, affoluna."

Celâlettin Hikmet:

— Evet tanıştım. Bence Türk Ocağı'nın en faydalı hizmetlerinden biri hanımlarımızı cemiyet hayatına çekmek oluyor. Hanımlar da artık salonlara teşrif edip erkeklerle birlikte konferans dinliyorlar, hatta bizzat kendileri, erkek ve kadın karışık gruplara hitap ediyorlar. Ocak'ın bu erkek kadın vahdetini meydana getirmesi her türlü takdirin üstünde bence. Haizi ehemmiyet husus; Anadolu'da da artık kadınla erkeğin farkı kalmamıştır. Köylerde, kentlerde kadınlar, erkek işi yapmakta; harman kaldırmaktan, çobanlık etmekten başka mermi taşımaktan

teçhizat yapımına askerlere giyecek yiyecek teminine kadar pek çok iş yapıyorlar. Bugün Ocak'ta mevzuubahis ettim, orada İstanbullu hanımlara da ihtiyacımız var. Talip olana iş bol; bilhassa hastanelerde. Selim Muhtar Bey'in kızı da, dikkat ettim, asri bir hanım, akıllı biri ve milliyetperver, keşke gelebilse Ankara'ya.

— Böyle bir niyet mi var?

— Pederleri istiyor kızlarını yanında. Halide Edip Hanım'la konuşmuşlar, bu karara varmışlar. Çocuklarla Halide Edip Hanım'ın aşinalığı ve hatta ahbaplığı varmış, fakat bilmem ki kayınpeder bey ne buyuracaklar!

Hüseyin Hüsnü Bey'in, ağzından kaçırdığı melunun manasına eriyor Abdülgalip. Hiç mümkün mü? Ne kadar akıllı ve asri olurlarsa olsunlar, bu iki tecrübesiz kız Ankara'da ne yapar? Balkan Harbi'nde Cemiyet'in hastanesinde çalışmışlar filhakika, fakat ta Ankaralarda! Yanlarında Selim Muhtar ve Halide Edip de olsa... Mümkün değil canım! Abdülgalip sıkılıyor; o dakika Ankara sokaklarında perişan dolaşan iki genç hanım, vakit akşamdır, göğüsleri fişekli, iri yarı, kalpaklı adamlar üstlerine üstlerine gelmektedir kızların. Nazan çok korkmuştur, ağlamaktadır... Evet, Hikmet neyse ne, fakat Nazan, bu gönül kanaryası, bu portakal çiçeği... Abdülgalip nasıl bırakır onu yaban ellere! Ne demişti adam: "Melun!" Evet Hüseyin Hüsnü Bey, buna müsaade etmez... Etmemeli yahu!

Celâlettin Hikmet, Abdülgalip'in gelmesiyle kesilen sözüne, kaldığı yerden devam ediyor:

— Mustafa Kemal'in muarızları, daha o meclis başkanı seçilince hâl-ü etvarlarıyla nazar-ı dikkat celp etttiler. O gün bugün de aleyhinde çalışmakta devam ettiler. Ancak dikkat-i şayan husus şudur ki, kendilerine İkinci Müdafaa-i Hukuk grubu diye isim takan bu zevat, daha ziyade Mustafa Kemal'in şahsıyla uğraşmaktadır. Yok hırslı imiş, yok doymak bilmezmiş, Enver'den çok daha şedit bir ikinci Enver olacakmış, falan filan... Bahse değmeyecek itirazlar! Bunların, Mustafa Kemal'in başkumandanlığına rey verişlerinin sebebi, muvaffak olacağına gönülden

inanmayışlarıdır. Onun ayağının tökezlemesini beklemektedirler ve Meclisin Kayseri'ye nakli fikrini, daha ziyade bu zevat körüklemekteydi...

— Ankara'dan Kayseri'ye muhaceret olduğunu işitmiştik.

— Evet, bu doğru. Bir kısım halkla, bazı memurlar falan ailelerini Kayseri'ye naklettiler, Kütahya-Eskişehir bozgunundan sonra, gayretkeşlerin lüzumsuz tedbirleri! Neredeyse, düşmanın giremediği bir şehri, onlara, tabağın içinde bırakıyorlardı! Mecliste münakaşalar oldu, ekseriyet, bu gidişe muhalefet etti. Her neyse geçti bunlar. Şimdi Ankara'da bir vahdet sağlanmış bulunuyor.

Taşçızadelerin Hüseyin Bey, hemen "Hüseyin Beyliğini" gösterip, lafa karıştı:

— Ne buyuruyorsunuz efendim, ne vahdeti? Mustafa Kemalciler ve muarızlarından başka, Mecliste bir de Bolşevikler türemiş. Hatta işittik ki, Meclis içinde kalpaklarda kırmızı çuha ve boğazlarda kırmızı boyun bağı pek revaçta imiş! Arif Oruç'un, Eskişehir'de neşrettiği gazete, Ankara'da satılmaktaymış. Neydi ismi? Evet, Yeni Dünya! Evet bu gazete!

Adamın sözleri, bir balgamlı tükürük gibi, Abdülgalip'in üzerine bulaşıyor. Oysa Celâlettin Hikmet, fevkalade sakin;

— Öyle, diyor, gazetenin ismi Yeni Dünya'dır... Filhakika Ankara'da satılmakta ve okunmaktadır. Ancak Rus Sefirinin bu Bolşeviklik meselesinde tesiri daha fazladır. Bu zatın el altından faaliyetleri ki, kendisi Çerkez Ethem ve Yeşil Ordu'yu ele geçirmiştir, evet onun faaliyetleri, Meclisteki bazı meczupları tesir altına almıştır. Efendim iddia şu, biz kendi başımıza düvel-i muazzamaya karşı duramayız, bir yakın dost ve destek lüzumludur, bu da şüphesiz Rusya'dır. Eee, Rusya'nın dostluğunu kazanmak ise, önce onların tarz-ı idaresini benimsemekle olur! Düşünce bu. Dehşetli propaganda yapılıyor, bize para gönderdikleri de malum. Gerçi bu para oradaki Türk halklarından toplanmıştır, lakin Rusya istese, göndertmeyebilirdi. Bu sebepten, onları da fazla şüphelendirmek doğru değildir

Mustafa Kemal'in bir "idare" prensibi güttüğü tahmin edilebilir. Meclisteki heves ise günlük rüzgârların tesiriyledir, merak buyrulmasın, geçip kaybolacaktır. Çünkü inancımıza göre, Mustafa Kemal bizzat muarızdır Bolşevikliğe; fakat şimdilik, işte söyledim, idare prensibi! Acı olan husus, Müslümanlığından şüphe ettiğimiz ve fakat şeyh geçinen bazı zevatın, Bolşevikliği tasvip ederek, İslami esaslara uygun bulmasıdır, bunların arasında Hazret-i Ebubekir'in bile komünist olduğunu iddiaya cüret edenler var. Fakat dediğim gibi merak buyurmayınız, Mustafa Kemal, işin şuurundadır.

Ve böylece Paris: "İhtilal çıkarma peşinde olan Sabahattin ve İsmail Kemal Bey takımı bilmezler mi ki, bir ihtilal Memalik-i Osmaniye'de büyük fitne ve teşevvüşe sebep olur ve bundan ancak, Allah etmesin, Moskof faydalanır. Böyle bir fesat ve karışıklık yangınında, Moskof'un vatanımıza tecavüz etmeyeceğine dair Sabahattin ve İsmail Kemal Beyler teminat verebilirler mi?" Kim söylüyordu bunları? Ressam, sakallı, uçuk benizli bir zat canlanıyor Abdülgalip'in gözünün önünde, fakat ismini çıkaramıyor... Sonradan o, Abdülhamit'in teklifini kabul edip Türk Sefareti'nde bir küçük memur olarak çalışmaya başlamış ve Jön Türk mehafiliyle kesmişti alakayı. Peki daha sonra? Abdülgalip hatırlamıyor. "Demek," diye düşünmekte şimdi, "ihtilal mihtilal amma velakin Moskof, eski Moskof, her hâlden faydalanıp bir şekilde aramıza hulul etmeye çalışıyor."

— Bakın, diyor Celâlettin Bey, Yeşil Ordu da başımıza İttihatçıların bela ettiği bir mazarrattır ki, âdeta bir belayı azim olup Müslüman dünyasında, Rus ihtilalini numune alacak bir ihtilal çıkarmaktır maksadı. Yani efendim, yine İttihatçıların başa geçme hırsından neşet etmektedir bu fikirler. Bu müessesenin umumi kâtibi Hakkı Behiç, hülyalı bir adamdır. Türkistan, İran, Azerbaycan'daki yoldaşları ile temas kurup birlik olmak hayalindedir.

Taşçızadelerin Hüseyin Bey, büyük bir kahkaha atıp, bin bir karadan oynaşan gözlerini Celâlettin Bey'e dikip:

— Sizdeki bu İttihatçı düşmanlığı, artık bir fikr-i sabit hâline gelmiş. Her taşın altında bir İttihatçı melaneti

ararsınız. Unutmayın ki onlar da çokluktur Ankara'da, Mustafa Kemal'in etrafında veya karşısında, Ankara'dadırlar ve tek emelleri vatanın istiklalidir!

— Vakıa Ankara'da pek çok ve çeşitli fikir dolaşmakta. Lakin hepsinin tesiri olduğu da iddia edilemez, diyor Celâlettin Hikmet. Bu ahval-i fevkaladede, her münevverin hatta cahilin, milleti kurtarmak için, kendine göre bir fikri vardır. Bu fikirleri ifade etmek de üzerlerine borçmuş gibi, heyecanla söylemektedirler. Yalnız şunu unutmamak gerekir ki, Mecliste en çok bedbin görünenler, menfi olanların bir kısmı, vaktiyle Türk milletinin kendi kendine temin-i istiklal edemeyeceğini iddia eden, şunun bunun mandasını talep eden zevattır! Bu yüzden de orduya emniyetleri yoktur. Mamafih, bu muhalifler, şerbetin içindeki tortu misalidirler ve dibe çökerler, sonra da atılırlar...

— Şerbeti içmek zevk-i sefası da Mustafa Kemal'e mi kısmet olacak? diye soruyor yeni yüzlerden biri.

Abdülgalip ona iğrenerek bakıyor ve şu süprüntüyü karşısına alıp konuştuğu için Celâlettin Hikmet'e kızıyor, onun yerinden kalkıp adama, sille tokat giriştiğini hayal ediyor. Bir akşamüstü, Paris'te, o çiçekli kafede yaptığı gibi... Hâlbuki Celâlettin Hikmet, yine sakin:

— Hayır, millet içecek şerbeti Allah'ın izni ile! Gelelim, demin sorduğunuz, Düvel-i İtilafiyenin mütareke isteğine. İstanbul'da birçok zevat, bizim bu teklifi kabul etmemiz gerektiğini söylemekte, biliyorsunuz, Ankara Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'i Avrupa'daki sulh müzakerelerine iştirak etmek üzere göndermişti, İstanbul Hükûmeti de ayrıca kendisini temsil etmek üzere, İzzet Paşa'yı yolladı ve böylelikle kendi varlığını Avrupa önünde tescil ettirmek istedi. Evet, ancak iş harp mevzusuna dayanınca, İstanbul Hükûmeti temsilcisi, muharebenin Anadolu'da yapıldığını, bu mevzuda salahiyeti olmadığını söyleyerek işin içinden sıyrıldı. Peki biz ne yaptık, mütareke teklifini ret mi ettik? Sizi temin ederim, cevabi notanın yazılmasında bazı fikir ayrılıkları çıktığı için, o sıra cephede bulunan Mustafa Kemal'e müracaat edildi ve Ankara'dan giden Rauf, Fethi, Millî Müdafaa Vekili Kâzım ve Rıza Nur

Beyler ile Sivrihisar'da bir toplantı yapıldı. İsmet ve Fevzi Paşalar'da zaten oradaydılar. Hep beraber düşünüldü ve İtilaf Devletleri'nin teklifleri, bu teklifler de nedir malumunuz olduğu üzere -birden hiddetlendi- Şarkta bir Ermeni Devleti kurulacak, Edirne Yunanlılara kalacak, İzmir müşterek idare olunacak, yenip yutulmayacak herzeler! - tekrar sakinleşti- Evet bunlar, ki biz reddetmedik karşı teklifi sunduk; on beş gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyon hattının boşaltılmasını ve dört ay içinde ise bütün işgal altındaki yerlerden düşmanın çekilmesini talep ediyorduk. Böylece biz de, yeni bir sulh müzakeresi açmış oluyorduk. Cevap bile vermediler... Fakat Gazi Paşa sabırlı, şeksiz şüphesiz bu sabrı ona Allah vermekte. İnanır mısınız, karargâh karargâh, komutan komutan dolaşarak, şu mütareke teklifinin ne olduğunu, nasıl bir desise olduğunu hepsine anlattı. Ordu meseleyi anlamış bulunuyor, fakat ne yazık, İstanbul'da hâlâ onların tekliflerini kabul etmeliydik diyenler var! Bu, o zatların akıl noksanlığından ziyade, çıldırmış olmalarını göstermek bakımından mühimdir.

— Efendim, diyor Hüseyin Bey, buradaki o zevat, İtilaf Devletleri'nin bize bıraktıkları ile iktifa edelim, Padişahımız Efendimiz başımızda olmak üzere hayatımızı idame ettirelim fikrindedirler.

Abdülgalip dik dik bakıyor ona. Vakıa İstanbul'daki bazı zevattan bahsetmekte, lakin kendi düşüncesinden de bahsetmemektedir. Nedir bu adamın esas düşünceleri? Bir an hırsla merak ediyor, sonra bu merakını küçümsüyor. Esasında Hüseyin Bey'i küçümsemektedir. Fikri ne olursa olsun küçümsemek, karşıdakini kale almamak, Abdülgalip'in varlık sebeplerinden belki en mühimi. Celâlettin Hikmet Bey rahat, kendinden emin:

— Ankara'daki zevat ise, her ne kadar düşünceleri, bazı fikirleri birbirlerine ters düşse de, tek meselede, tek gayede hemfikirdir; o da, memleketin, milletin istiklalidir. Mustafa Kemal'in dediği gibi: "Milletin istiklalini, yine milletin azm-ü-kararı kurtaracaktır." İstanbul'daki birkaç korkak, kıt düşünceli yahut satılmış ağız değil!

Abdülgalip, kendini tutamadı:

— Milletin azm-ükararı! diye tekrar etti, derin bir nefes alıp, gülümsedi.

Celâlettin Hikmet'in kömür karası gözleri, üzerlerine renkli ışıklar düşmüş gibi mordan, gümüşten parlamaya başlamıştı. Yelek cebinden saatini çıkarıp baktı, çay bardağını dikip kafasına, bitirdi:

— Ya işte böyle, biz Ankaralılar böyle düşünüyoruz, dedi, kalktı. Bana müsaade.

Taşçızadelerin Hüseyin Bey:

— Daha buralarda mısınız, yoksa hemen dönecek misiniz? diye soruyordu. Celâlettin Hikmet, omuz silkti:

— Bakalım Allah ne gösterecek?

Oturanların hepsi, belirli bir saygı dairesi içinde ayağa kalktı. Abdülgalip bu saygıyı, "Ankaralı" olmaya verdi. Bi raz evvel, Celâlettin Hikmet'i dinlerken yine şiddetle Ankara'da bulunmayı istemişti. Acaba gitse mi?

Abdülgalip de müsaade istedi, kahveden beraberce çıktılar.

***

Ötede, Hüseyin Hüsnü Bey, Dilşat Kalfa'nın getirdiği kahveyi içemedi, daha doğrusu kadına masa üzerine bırakmasını söylediği fincanı unuttu gitti... Daha Selanik yıllarında İttihatçıların Türkçü kanadından subaylarla konuştuğunu hatırlıyordu. Onlar için artık Osmanlı vahdeti bir hayaldi. Bulgar nasıl Bulgarlığına, Rum nasıl Rumluğuna sahip çıkıyorsa, Türk de Türklüğünün şuuruna varıp kendi milletine sarılmalıydı. Felah, ancak böyle mümkündü. İşte Makedonya parçalanıyor, Allah göstermesin, belki yarın Arap elleri de çözülecekti. Alametleri vardı, ayaklanmalar başlamıştı çünkü. Ve çünkü Düvel-i Muazzama, öyle istiyordu. Osmanlı artık, bu kudrete karşı koyamazdı. Hüseyin Hüsnü Bey, acı acı, "Öyle de olmadı mı?" diye düşündü; "İngiliz ve Fransızlar, âsâr-ı atîka aramak bahanesiyle, çoktan el atmışlardı Arap diyarının petrolüne. İkinci bir Abdülhamit yoktu ki, onları, maksatlarını

anlayarak oyalamayı becersin... Abdülhamit Han'ın o kadar arzuladığı, tesisine gayret ettiği İslam vahdeti de, işte Arap ve Arnavutların ihanetiyle... Ne kaldı elde avuçta, Misak-ı Millî ümidinden gayri. Onu da Ankara becerecekmiş! Bak hele... Ancak Sakarya'nın garbına sürebildiler Yunan'ı. Artık Misak-ı Millî, Ankara ve çevresine mi inhisar edecek?"

Yaşlı kafa, Ankara'ya karşı çıkarken gönül, bugün Abdülgalip Bey'in de söylediği gibi, tek ümidin o olduğunu tekrarlıyor. Hüseyin Hüsnü Bey bunalıyor, bunalıyor... Nerede Zat-ı Şahane, nerede, nasıl kiminle?

İşte yine bir sıcaklık sol kolundan göğsüne doğru yayılıyor. Şahin, pençesini geçirmiştir artık kalbi, ipi kopmuş makara misali pır pır, beyninde bir dalgınlık... Sonra boşluk, bütün bedeni ve başı uçar gibi dağılıyor. Nefes alması müşkül.

"Bismillahirrahmanirrahim, Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden, abdühu ve resuluhu" yüksek sesle konuşuyor içinden, "Ölüm, Allah'ın takdiri." diyor... Itri'nin tekbiri; ağır, vakur, ilahî hazlar vadeden bir tütsü gibi dolduruyor odayı. Hüseyin Hüsnü Bey, durup tevekkülle onu dinliyor. Bir zaman var ki, kalbi teklemekte, Besim Ömer Paşa, hazık hekim: "Kendini yormayacaksın, üzülüp sinirlenmeyeceksin, sigara içmeyeceksin, belki günde bir adet ve ziyadesiyle istirahat!" dedi, hap verdi...

Hüseyin Hüsnü Bey, kızlara ve ev ahalisine işin ciddiyetini söylemedi, onları endişelendirmek istemiyordu. Evet nihayeti ölüm, Allah'ın emri... Hangi emrini alıp baş üzre kabul etmedik ki? Şu yalan dünyanın girdi çıktısıyla çok uğraştıysak bile, ne diyordu Bâkî: "Cihan efsanedür aldanma Bâkî/ Gam u şâdî hayal-i hâba benzer" Evet, evet dünya efsane, efsane dünyanın üzüntüsü de neşvesi de uykudaki rüya misalidir. Fakat ne çok aldandık Rabb'im, ne çok! O rüyaları yeniden yaşamak ister miyim? Hayır Allah'ım, beni esirge! Zevcesini bilhassa kerimesini ne kadar özlediğini düşünüyor, onlara kavuşmanın hayali, böyle kaç cihan değer! Ve dahi, şu bitap vücudu

dinlenecek, arı kovanı gibi çalışan zihni, duracak... Ohh! Zaten yaşlandıkça, hanidir, kendisini bir idam mahkûmu gibi hissetmesini önleyemiyordu; herhangi bir anda, füc'eten gidebilir... Elveda yalan dünyanın dağdağası! Kahve fincanına uzandı; eli titriyordu, tutamadı, fincan ters yüz oldu, kahve masanın üzerine döküldü. Gözleri dökülen kahveye sabitleşirken, o dakika kızlar; işte önünde durmaktalar.. Şaşkın, perişan, yalnız!

"Bismillahirrahmanirrahim!" Bakışlarını, "Bismillah" gayreti ile zorla koparıp kahveden, duvardaki; Hayrullah Ömer Efendi'nin Sülüs-ü celi Tekbiri'ne bakıyor, içinden okuyor. Evet, Hikmet bu gidişi makul karşılayabilir ama ille Nazan! O, tabiaten ince, pek hissî çocuk, işte onun dayanması müşkül. Ne yapmalı? Şuna buna dert olmadan, zahmet vermeden, kendisi için fücceteni kabullenmek pekâlâ, pek mükemmel de arkada bırakacağı iki öksüz kız, yetim de sayılır. Yetim! Baksanıza efendim, Ankara'ya istiyor bu nahif yavrucakları... Hiç olur mu?!

Yine bir öfke kabarıyordu içinde. Hüseyin Hüsnü Bey, ellerini kalbi üzerinde gayriihtiyari kavuşturdu; kızlar gelince öyle gözünün önüne, korkmaya başlamıştı. "Hiç olur mu?!" diye tekrarladı, ölçtü biçti, düşündü. İç geçirdi, derken kalbinin üstünde duran elleri, kucağına düştü: "Neden olmasın, eğer sen dünya değiştiriyorsan!" diye düşündü; "Şu işgal altında, şu haysiyeti beş paralık olmuş İstanbul'da, kız hâlleriyle tek başına kalacaklarına... Kalabilmeleri imkânsız! Ama birinin tahsili, birinin hocalığı varmış, olsun varsın. İnşallah ileride, felahtan sonra... Felah hiç görünecek mi acaba? Ne uzak, ne güzel bir ümit! Allah'tan ümit kesilmez! Hem Ankara, hiç olmazsa düşmandan masun; Mustafa Kemal, bilmem kim... Ne dersek diyelim, adam bizim içimizden biri; Osmanlı, düşman değil!"

Kalbi hâlâ pır pır, üzerine çöken bitkinlik dayanılır gibi değil. "Böyle yataklara düşüp çocuklara mı muhtaç olacağım?" Yataklara düşmek ne kelime, sarsak bir ihtiyar olup onlara bir düşkün hâlde görünmek bile istemez. En yakınları da olsa, her hâlükârda muhtaç olmak, Hüseyin

Hüsnü Bey için bir zül! Utanıyor, yüzü kızarıyor. "Rabb'im, çocuklara, ele güne, kimselere el açmadan, al canımı!" Böyle bir utancı; "İngiliz himayesi" bilmem, "Amerikan mandası" dedikleri zaman da yaşamıştı: Yatak odasının duvarında asılı duran tüfeğini indirip temizleyip yağlamıştı. eğer öyle bir karara varılırsa, çıkıp sokağa birkaç kefere haklayacak ve bittabi ardından şehit düşecekti. Yoksa, "himayede" bir hayat yaşayamazdı Hüseyin Hüsnü Bey. İçinden tekrarladı: "Baş egmezüz edaniye dünyâ-yı dûn içün/ Allâh'adur tevekkülümüz i'timâdumuz."

Ömrü boyu, ne çok söylemiş, söylemekten öte ne çok, hayır, "daima" yaşamıştı bu fikri! "Allah Bâkî'den razı olsun, işte şu beyt içinde gizlidir Osmanlı'nın imanı!" Hüseyin Hüsnü Bey; "himaye" yahut "manda" isteyenlerin de Osmanlı vatandaşı olduklarını unutur gibiydi. Hatırlarsa: "Vardır onların imanında bir bozukluk." diyecektir.

"Peki, şimdi İstanbul işgal altında; buna nasıl tahammül edebiliyorsun?" Soru, beyninde kıvılcımlanınca, bir duraladı, düşündü ve Hüseyin Hüsnü Bey, o an ve hayretten ağzı açık kalarak, kendisinin de Ankara'dan ümitli, içten içe "zafer"e dualı ve beklemekte olduğunu keşfetti... Allah Allah, kalb-i derunundaki bu arzudan hiç de haberdar değilmiş. Mustafa Kemal'e karşı duyduğu menfi hislerden olmalı, herhâlde! "Lakin adam, efendim!" Zat-ı Şahane gönderdi onu Anadolu'ya! Acaba bizzat kendileri, Mustafa Kemal'le gizli bir mutabakat içinde midirler? Eh, şimdi vaziyeti İngilizlere karşı, böylece idare ederek...

Hüseyin Hüsnü Bey, umutla sarsıldı; ağırdan, damla damla, kuşkulu bir neşe düştü içine. O zaman İtri'nin Nevakâr'ı, billur avizeden süzülüp gelip dağıldı odaya. Sanki Boğaz'daki yalıdadırlar, o musiki akşamlarında; gözler kapalı, mor kadife kaplı sedirler üzerinde efendiler, hep edeple oturmuş, gönüllerden aşk geçer, zikr geçer: "Nîm sun peymaneyi sâki, tamâm ettin beni" Nimet, biricik bebeği, dizlerinin üstünde uyuyup kalmış... Zevcesi ve diğer hanımlar, yan salonda dinlemektedirler musikiyi. Sükût! Billur bardaklar içinde, karanfil alı, buzlu şerbetler dağıtılıyor, önce icra heyetine...

Derken, "Peki, şu cumhuriyet rivayetleri ne oluyor?" diye düşünüyor; "Ne halt etmek bu efendim!" Hüseyin Hüsnü Bey'in neşesi soluyor. Nevakâr geldiği gibi yavaş yavaş değil, aniden çıkıp gidiyor.

Bir süre, kıpırdamadan kaldı oturduğu yerde. Ölümü düşündü, torunlarını düşündü ve karar verir gibi oldu: "Belki de çare-i hâldir çocukları Ankara'ya göndermek; ehvenişer!"

İçinden birkaç kere, "ehvenişer" diye tekrarladı. Hele bir sabahı bulabilirsem, çağırtıp kızları odama... Odada nemli bir kitap ve kesif tütün kokusu... Doktor, Hüseyin Hüsnü Bey'e, sigarayı men etti ammavelakin bugün Abdülgalip fosur fosur içti, birini söndürmeden, öbürünü yaktı bu odada... "Havalandırmak gerekirdi!" O kadar hâlsiz ki, ancak yelek cebinden mavi mineli, gümüş ilaç kutusunu çıkarıp masası üzerinde her zaman hazır bulunan kristal sürahiden, kristal bardağa su koyup hapı yutarken, "Bak su koyabildim, ellerimin titremesi geçmiş. Geçti artık." diye düşünüyor; iş, yatak odasına gidip soyunabilmek. Hele biraz şu kanepe üstünde kestirsin de... Hüseyin Hüsnü Bey, mutadı hilafına, soyunmadan, öyle olduğu gibi, kendisini bırakıyor geniş kanepeye, kolunu kıvırıp başının altına koyuyor. Hayreti mucip bir şey, tütün kokusu, şu mavi atlasa bile sinmiş. "Abdülgalip tuhaf bir adam! Baksanıza Avnullah Kazimi Bey'in de ahbaplarındanmış. Allah Allah, yaşça küçük lakin."

Ancak kerimelere, ne söylesin, nasıl ifade etsin ki Ankara seyyahati hüsnü kabul görsün? Onların, kendisini bırakıp gitmeyeceklerine o kadar inanıyor ki... "Pederinizin bu arzusunu makul karşıladım!" Birkaç kere tekrar ediyor içinden. Şimdiye kadar, o adamın hangi arzusunu, hangi hâl ve etvarını makul karşıladı ki! Biricik kerimesi Nimet, daha çocuktu canım, mahzun, içli; bu sebepten olmalı, hemen hissî rabıta kurdu kocasıyla... "Değmeyeceğini" bir iki kere de olsa "ihsas" ettirmişti Hüseyin Hüsnü Bey. Lakin çocuk, âdeta tutuldu adama, ricaları bile –Ne münasebet, karısına, rica etmekten gayri bir arzusunu söylemek elbet haddine düşmemiş!– sanki Allah farzıdır!

Hiç mümkün mü fakat doğru, pederinden önce geldi kocası! Âlim, fazıl babasının fikirlerine karşı, kocasının doğruluğu pek meçhul iddialarını benimsedi, o da neredeyse Türkçü olacaktı! Canım Osmanlı içinde bir unsurdur, peki, baş unsur olsun Türkler, tamam da, bunun için, Osmanlı vahdetinin bozulmasına müsaade edilebilir mi? Kızlar da, babalarının peşinden gidip Türkçü olmadılar mı? Belki: "Türkçü kızlara Ankara yaraşır!" demeli Hüseyin Hüsnü Bey, o nasıl bir Ankara'ysa!...

Tekrar başladı şüpheler. Meclis içinde bile bir vahdet teşekkül ettirilemediği söyleniyor. Azalarının her biri, bir ayrı hava çalmaktaymış; tek müştereklik istiklal arzusu olmalı. Meclis içinde, çok şükür himaye, manda taraflısı kimse yokmuş. Hak teslimiyeti! Bu bile, Ankara'nın, İstanbul'dan ne kadar üstün olduğunu göstermez mi? Peki ben, iki taze fidanımı nasıl göndereceğim oraya? Kalbine taş bas efendi, taş bas çünkü artık gitmektesin sen. Sana, gözün açıkken, aklın başındayken kızları babalarına teslim etmek düşer, Nimet de böyle isterdi herhâlde. Ah Nimet'im, biricik yavrum, nasıl da kandı kocasına, yaraşır mıydı!

Nimet işte yanı başında, kanepenin üzerine oturmuş, ağlıyor. Üzerinde o babasının pek sevdiği, bej dantelli ipek elbise var. Nasıl da "mükedder", sitem gözyaşlarıymış bunlar. Aman yavrum, neden? Ne olur ağlama birtanem! Bak ben gidiciysem, ilk evvela kızlarını, babalarına teslim edeceğim, söz! Sakın merak etme yavrum, sen müsterih ol... Sen müsterih ol!

Hüseyin Hüsnü Bey, bayılır gibi, uykuya geçti.

***

— Halk önce, mütarekeden bir şeyler ümit etmişti birader, diyordu Abdülgalip. Farz-ı muhal, şu süpürge tohumu, taşlı kara ekmek yerine francala, ne bileyim, şeker, gaz... Bunlar en mübrem ihtiyaçlardı harp müddetince. Sandılar ki, mütareke onlara bütün bunları bahşedecek. Belki de en mühimi, cephedekilerin geri dönüşü idi. Öyle, nicedir aileler erkeksiz, çocuklar babasız, analar oğulsuzdu. Fakat ne umdular, ne buldular!

Abdülgalip'in pek dağınık bekâr odasındaydılar. Celâlettin Hikmet, üzerinden bir sürü kitap indirdiği, somyası bozulmuş, döşemesi yırtılmış bir koltuğa oturmuş, Abdülgalip de yatağına tünemişti. Yatak yapılı olmadığı için, Celâlettin Hikmet'in gözü, ikide bir rengi griye dönmüş buruşuk çarşafa takılıyordu.Yorgan ise hepten kapsız, kirli bir çul gibiydi. Bir köşede yığılı kirli çamaşırlar, içlerinde bir terlik teki! Karyolanın altı kitap, çorap ve izmarit dolu. Köşede bir testi su, ağzına kapanmış, kalayı kaçmış bir bakır kâse. Havada rutubetli bir kir ve tütün kokusu... Celâlettin Hikmet'in midesi sağlam olmasa, bulanacak! Şu mütekebbir Türkçü, âlim, muharrir Abdülgalip Safa Bey'e hiç yakışıyor mu bu oda! Belki hayırlısı ile bir baş göz olsa... Ancak şu yaşa kadar hiç evlenmemiş. Kırkı ne kadar geçti acaba? Saçına sakalına çoktan kırlar düşmüş. Hatırlıyor Celâlettin Hikmet, Paris'te başlamıştı ilk kırlar... Sonra sanki birdenbire bu hâle geliverdi, Eh, az mihnet çekmedi! Kim çekmedi ki orada, Paris'te. İç geçiriyor Celâlettin Hikmet; ailesinden yok mudur bir kadın, gelip şurayı temizlese... Biliyor hâlbuki Abdülgalip'in ne kadar kimsesiz olduğunu. Aile Oflu, ancak Erzurum'un Narman'ında babası nahiye müdürü iken, annesi, baba-oğul bunları bırakıp çekip başını Of'a dönüyor. Abdülgalip Erzurum'da idadi tahsilindeyken, babası yeniden evleniyor. Artık Abdülgalip büsbütün gurbettedir. Orada, hamisi Taceddin Bey'in karısına bir ana gibi sarılıyor. Taceddin Bey'in İstanbul'dan alıp getirdiği Madam Rebaka'dır bu. Kadın ona Fransızca dersler veriyor, yabancı dili ilerletsin diye, Fransızca romanlar sıkıştırıyor kolunun altına. İstanbul'a gidip, ali tahsil yapmasını tavsiye eden, hatta Abdülgalip'i zorlayan da odur. Acayip ahenkli bir yumuşak ses: "Abdülgalip, mon cheri, sende bu kafa var, yazık olur, yapazaksın bir ali tahsil, gidezeksin İstanbul, edezeksin bana dua. Yoksam hakkımı helal etmem sana!"

Abdülgalip, Madam Rebeka'yı çok güzel taklit eder, hep hayırla anardı, hatta Paris'ten ona bir iki kart dahi atmıştı. Celâlettin Hikmet, şimdi Madam Rebeka'dan

açmak istiyor. Belki kendisi, Claire'nin sözünü edemediği için... İşte şu yalnız akşamda, sanki karanlık pencere camının ardında kurtlar ulurken, Celâlettin Hikmet, "kadınlardan" konuşmak istiyor. Böylece, emniyette hissedecek kendini, başını gömecek bir ana yahut yâr kucağına. Oysa Claire'in kucağına hiç gömmemişti başını, onun yumuşak, şevkatli, sıcak bir kucağı bile yoktu, Claire sadece güzeldi, insanı deli edecek kadar güzel! Ve şehvetliydi, aman Allah! Sair zaman, altın suyuna batmış ela gözleri, biraz yukarıdan, biraz alaylı bakardı. Celâlettin Hikmet, onu, arkasında bırakmamalıydı. O şahane, kıvırcık sarı kafasına bir kurşun sıkıp... Oysa ne kadar istemişti, nikâhlanıp onu da Kazan'a sürükleyebilmeyi! Eğer Hristiyan olmayı kabul etseydi... İslamiyetle hemen hiç alakası olmamasına rağmen Celâlettin Hikmet, eh yapamamıştı işte.

Adam; mahzun, sıkıntılı, Paris'ten tekrar İstanbul'a dönüyor. Abdülgalip'in odasını temizleyecek bir kadını yok ve şu anda "kadınlar"dan konuşmak kadar abes bir şey olamaz! Kendine gelmeye çalışıyor...

Celâlettin Hikmet'in maceralı bir hayatı olmuştu, tıpkı hemşehrisi Yusuf Akçuraoğlu gibi... Zaten, babası öldükten sonra, onun daveti üzerine annesi ve bebek kız kardeşi ile Kazan'dan İstanbul'a gelmişlerdi. Daha Harp Okulu öğrencisiyken, İttihat ve Terakki mensupları ile ülfeti yüzünden, Abdülhamit tarafından Fizan'a sürüldü. Kader onları ayırmamış; Fizan'da bile Akçuraoğlu ile beraberdiler... Allah'ın, Kur'an'da bahsettiği cehennem miydi burası, değilse bile pek yakın! Ahmet Ferit'le birlikte bu üçünün, Fransa'ya kaçışları ise ayrı bir uzun macera... Derken, Paris'te Sciences Polituques'i bitiriş; Türkçe olarak Şurâ-yı Ümmet'e, Fransızca Meşveret gazetelerine makaleler...

Kazandığı üç kuruşun ikisini ayırıp, İstanbul'a annesine göndermeye gayret ediyor, kendisi doğrusu pek sersefil yaşıyordu... Uzun geceler, burada sürgün bulunan Jön Türk arkadaşları ile sohbet ederlerdi. Bu sohbetleri evvela aşırı bir nezaketle başlar, sonra koyu bir münakaşaya,

şahsi hakaretlere kadar giderdi. Ne istiyorlardı sürgündekiler? Ahmet Rıza Bey takımı, İttihat Terakki Cemiyeti. Meşrutiyet ve Kanunî Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasını... O zamanlar ihtilalci değildiler. Sabahattin Bey ve etrafındakiler ise ihtilalciydiler, mutlak öldürmek istiyorlardı Hünkâr'ı. Onlar şahsi teşebbüse inanıyorlar, Osmanlı ülkesinde uygulamak istiyorlardı ve adem-i merkeziyetçiydiler. Sabahattin Bey -Paris'te ona prens derlerdi- Abdülhamit'in yeğeni idi, diyordu ki: "Merkeziyete istinat eden bir idarede, ister tek bir hakan bulunsun, ister beş yüz kişilik bir parlamento, neticede ikisi de aynı kapıya çıkıyor: İstibdat! Değişen keyfiyet değil, kemiyettir. Kurulacak olan meşrutiyet, adem-i merkeziyete istinat etmeli. Bu hâlde; teftiş, nahiyelerden başlayarak tedricen büyüye büyüye, merkeze müntehi olur. Ve..."

O sırada İngiltere, liberalliğin ve şahsi teşebbüsün öncülüğünü yapmaktaydı. Sabahattin Bey ve takımı, Anglo-Saksonları örnek almaktaydılar. Her ne derlerse desinler, nasıl teklifler sunarlarsa sunsunlar, her iki grubun ve irili ufaklı diğerlerinin gayesi Osmanlı ittihadıydı. Ayrıca bir "Türklük" fikirleri yoktu.

Celâlettin Hikmet öyle mi ya: "Şayan-ı dikkat husus, hürriyet ve müsavat ve dahi adalet sizler için bir gaye, bir hedef değildir; ancak vasıtadır. Sizler bütün bunların bulunduğu bir tarz-ı idarede, muhtelif halkların, İmparatorluk'tan ayrılmasını imkânsız zannediyorsunuz, farz-ı muhal! Ehl-i Salip'te uyanan milliyetçilik mefhumunu, kaynayan Makedonya'yı, İngiliz ve Fransızların Arabistan'daki faaliyetleri nazar-ı dikkatinizi celp etmiyor veya sizce ehemmiyet arz etmiyor. Hâlbuki Osmanlı'nın parçalanacağı aleni bir hakikattir. O zaman elimizde kalacak olan yalnız Müslüman Türk halkıdır. Bırakınız Osmanlı ittihadını, şu biçare Türk halkını düşününüz. Bu halk bir millet olacak, olmalı! Ve diğerleri ile Asya'daki Türk milletleri ile alaka kurmalı."

O soğuk pansiyon odalarında, yalnız içlerindeki ateşle ısınabilen genç adamlar; işte bedeni, davranışları hatta düşünceleri ile bir virgülden öte gidemeyen Kâzım Nami,

kılık kıyafeti ile biraz Abdülgalip'i andıran "Kırtıpil Ahmet", sonra tek gözlüğü ile Memduh Siyret, erkek yakışıklısı, enine boyuna Abdullah Nazmi, ufak tefek, sinirli, Gözlüklü Rıza, daha pek çokları, arada sırada gelenler... Sigara üstüne sigara tüketerek, kafalarını çatlatarak ve birbirlerini küçümseyerek, birbirlerini itham ediyor; mesele memleket endişesiyken, nedense şahsi kusurlar, ayıplar ortalığa dökülüp saçılıyordu.

Yalnız kaldıklarında Yusuf Akçuraoğlu, Celâlettin Hikmet'e, bu gelenlerin, hatta Paris'te bulunan bütün Jön Türkler'in, "milliyet" konusunda hemen hiç bilgileri olmadığını, çok iptidai fikirlere sahip bulunduklarını; kendilerine düşen vazifenin önce, hepsine, milleti ve milliyetçiliği öğretmek olduğunu söylüyordu. Fakat bu yarı cahil ve çok heyecanlı kafalara ne şekilde, nasıl anlatacaklardı? O zaman Celâlettin Hikmet, "tarih şuurunu" karıştırırdı meseleye, "millet olabilme" şartının, kültür birliği yanında, yalnızca tarih bilgisi hatta sezgisi olduğunu iddia ederdi. Türk'ün tarihi!

Osmanlıların, Türk soyundan geldiğini, ilk defa ortaya koyan, açıkça ve kuvvetle ortaya koyan elbet, Ahmet Midhat Efendi'ydi. Onun, ta 1887'de yayınlanan Mufassal Tarih-i Kurûn-ı Cedîde'sini okuyan pek yoktu Jön Türkler arasında. Onlardan bazıları, birçok Avrupalı ve gayrimüslimin, Türkler hakkında yazdıklarını okumuşlardı ve ne yazık, Avrupalılar, pek çok gerçeği saptırmaktaydı. Yazdıkları yalan ve yanlış bilgilerle doluydu, Jön Türkler'in bir kısmı ise, Mizancı Mehmet Murat tarafından yazılan Tarih-i Umumi'yi okumuştu. Bir zamanlar ise, İkdam gazetesinde çıkan makaleler, okuyucunun nazar-ı dikkatini Türk tarihine çekmiş, daha ziyade dil ve edebiyat üzerinde durulmuş, bir çeşit çağdaş Türkolojinin buluşları verilmeye çalışılmıştı. Fakat Paris'te sürgünde bulunan Jön Türkler; sayıları pek az olan Türkçüler bir yana, diğerleri bu gibi uğraşları zait addediyorlardı. Türkçüler arasında da, yumurta tokuşturur gibi, hizmet tokuşturma ve Türkçülüğe "en çok hizmeti" geçeni –daha ziyade kendilerine hitap edeni– öne çıkarma mücadelesi vardı.

Yakışıklı Abdullah Nazmi; Ahmet Vefik Paşa'yı takdir ederdi. Ona göre Paşa, Şecere-i Türkî'yi Doğu Türkçesinden, İstanbul Türkçesine tercüme etmekle, Türkçülüğe en büyük hizmeti yapmıştı! Abdullah Nazmi, coşkulu, heyecandan yakışıklılığını etrafa döküp saçarak, odanın içinde yeşil gözlerinden, yeşil şimşekler çaktırarak: "Dikkat buyurunuz; bu fevkalade ehemmiyetli tercümesinden başka, Paşa'nın Lehçe-i Osmani Kamusu bir deryadır. İlk defa bu zat-ı muhteremdir ki, Türkiye Türkçesinin, umumi ve büyük Türkçenin bir lehçesi olduğunu ve bundan başka Türk lehçelerinin de bulunduğunu, aralarında mukayeseler yaparak ortaya koymuş; böylece Asya Türklerine yani aslımıza nazar-ı dikkat çekerek, en büyük hizmeti yapmıştır." diyordu.

Sinirinden, ikide bir gözlüklerini çıkarıp takarak konuşan Gözlüklü Rıza, Askerî Mektepler Nazırı, Şıpka kahramanı Süleyman Paşa'nın ilk büyük Türkçü olduğunu iddia ederdi: "Zira o, milletin en ehemmiyetli kısmına, askerî mekteplere Türkçülüğü benimsetmeye çalışmıştı, ayrıca yazdığı gramerle ilgili kitaba doğrudan Sarf-ı Türki ismini koymuştur. Yani Ahmet Vefik Paşa gibi, 'Osmani' kelimesini kullanmamıştır. Şimdi affınıza mağruren soruyorum, Türkçülüğe kimin hizmeti daha fazladır?"

Türkçülüğe hizmet deyince, elbet Akçuraoğlu da; Asya Türklerinden Mirza Fethali Ahmedof ile Kırımlı İsmail Gasıralı'yı hatırlatırdı. Gaspıralı ayrıca, pek basit fakat aynı zamanda Türk ittihadını temin edecek kuvvetli bir şiarın sahibiydi: "Dilde, fikirde, işte birlik." diyordu o Ayrıca sahibi bulunduğu Tercüman gazetesi ile, dünya yüzündeki Türklerin ittihadına azami gayret gösteriyordu.

Yine Asya'dan, İstanbul'a gelen Hüseyinzade Ali Bey; tıbbiyedekilere, Türkçülüğün esaslarını anlatmaktaydı.

Fakat ne çare, Paris'te Türkçüler küçük bir gruptu, hatta onlar bile Türkçülük derken, Osmanlı vahdetinden vazgeçme niyetinde görünmüyorlardı. Çünkü bu gençler için vatan, Osmanlı mülkü; millet ise bu mülkün üstünde yaşayan, çeşit çeşit imanları ile hayat tarzları ve kişilikleri birbirinden çok farklı halklardı! Başka bir ihtimali,

havsalaları almıyordu. Bir Abdülgalip mi benimsemişti, Adriyatik'ten Çin Denizi'ne Türk Cumhuriyeti'ni? Bundan ötürü mü, birbirlerini çok sevmişlerdi?

Soğuğun solukları buz kestiği fakir Paris pansiyonlarından pembe-beyaz bahar çiçeklerinin açtığı, pembe-bej binaların yükseldiği kestane ağaçlı caddelerden, Abdülgalip'in perişan odasına düşüp, kendini toplamaya çalışan Celâlettin Hikmet; gülümsedi.

— Biliyor musunuz, neyi hatırladım? Paris günlerimizi! Ne kadar kıtlık içindeydik, nasıl parasızdık -içini çekti- Bizim Virgül Kâzım Nami: "Para bulup ekmek satın alıyorum, hırsla saldırıyorum, tadı bozuk be kardeşim, nerede İstanbul'un fırınlarının canım francalaları..." der dururdu, alışamamıştı baston ekmeklere. En büyük hayali bir sabah vakti varıp İstanbul'a, bir fırın kapısında bekleyip o taze, o canım francalayı sıcak sıcak almak, önce şöyle bir kokusunu içine çekmek... Hay Allah, nasıl da, şehvetle anlatırdı!

— Evet, şimdi işte, İstanbul halkı bizzat çekmekte o hasreti! Fakat bir kısım var ki, biliyorsunuz, onların önünde francaladan çikolataya kadar her şey var. Su gibi içkiler akıyormuş sofralarında...

Celâlettin Hikmet, omuz silkti; o kısım, onu hiç ilgilendirmiyordu.

— Virgül'ü, Kırtıpil'i, Gözlüklü'yü, Yakışıklı'yı, hepsini özledim biliyor musunuz? Orada gırtlak gırtlağa geldiğimiz herkesi özledim. Ne günlerdi... -tekrar güldü- Hatırlar mısınız, İsmail Gaspıralı Bey'e Cemiyet'ten bir mektup gitmişti de, Kırım'a, yani Müslüman kısmı tamamıyla Türk olan bir yere, yazılan bu mektupta, hep "Müslüman gazeteleri", "gayret-i İslamiye", "İslam'ın istikbali" gibi tabirler geçiyor da, "Türk" sözü edilmiyor diye, ne kadar öfkelenmiştik. Sanki o an İttihat ve Terakki'yi terk edip Sabahattin Bey'in safına geçmek üzereydik. Sanki Sabahattin Bey safında, Türkçülük babında bir başka düşünce, bir başka tarz-ı hareket mi bulacaktık. Çocukluk işte!

— Mamafih, dedi Abdülgalip, hak yemeyelim, Cemiyet'ten Kafkasya'ya, Azerbaycan'a giden birçok mektupta, "İstanbul Türkçesi" kullanınız diye tavsiyeler vardı. O zaman için, bu da ehemmiyetli bir husustur.

Kabul etti Celâlettin Hikmet, baş salladı, bir sigara yaktı. Abdülgalip, onun Paris'te, bütün Osmanlıcı Müslüman lar karşısında, âdeta dinsizleştiğini düşündü. "Şaman mısınız birader?" diye ona takıldığını hatırladı. Ne hikmetse, belki de bir din adamı olduğunu söylediği, Ankara'da bulunan enişte sinden ötürü, Celâlettin Hikmet artık İslamiyete muhalif değildi. "Belki de," diye düşündü Abdülgalip; "Millî Mücadele'ye katılan onca din adamının gayretlerinden dolayıdır."

— Akçuraoğlu'nun, Üç Tarz Siyaset'ini yeniden okudum. Doğrusu, Osmanlıcılık ve İslamcılık siyasetine karşı, Türkçülüğü açıkça ifade etmese bile büyük bir vuzuhla hedef edinmiş! Hani Paris'ten doğru buraya dönemediniz de, Kazan'a gittiniz diye memnun oluyorum. Belki Dersaadet'e dönebilseydiniz, buranın dağdağası yüzünden, şu faydalı, uzun makaleyi telif edebilmek güç olurdu.

Birisini, hele bir eseri tenkit etmeden methetmek, Abdülgalip'in ters mizacına uymazdı, boğazını temizledi:

— Ancak, Ferit Bey'in de işaret ettiği gibi, makalenin hitamında, kati bir fikir telkin etmemesi; üç tarz siyasetten birini intihap meselesini kariye bırakması iyi değil; belki ilmîdir, bilemem. Ben doğrusu Türkçülüğü, hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde, açık açık müdafaa etmesini tercih ederdim ve kendisinden bunu beklerdim. Mesela devleti, samimiyetinden şüphe duyulan unsurlardan ziyade Türklerle idare etmenin; imparatorluğu ve bütün müesseseleri birbirine sıkıca bağlı bir millet hâline getireceğini, ümit ettiğini söylüyor, ki ümit muğlak bir ifadedir. Daha kati bir ifade kullanması yerinde olurdu. Mamafih belki de gerektiği kadar ehliyetli insan bulmak kolay değildir. Bu mudur mesele?

— Bu mesele değildir efendim, mesela şimdi Ankara'da kâfi miktarda liyakatli insan bulunmakta. Unutmayalım ki

bu millet ihtiyacı olduğu zamanda, kendi içinden en mükemmelini çıkarabilir!

— Evet, inşallah dedi Abdülgalip, pek de inanmayarak. Biliyor musunuz, şu taarruzun gecikmesi, zaman zaman benim de asabımı bozmaya başladı. Para topladığım efendileri, bazen ikna edemez oldum. Lakin değil mi, Sakarya'dan bu zamana hani, koskoca kışı da uğurladık!

Celâlettin Hikmet'in yüzünden ani bir öfke bulutu geldi geçti. İçini kuvvetlice çekerken, sesi çatlayarak:

— Ama ne kış, ne koskoca ve ne dehşet bir kış! dedi, Abdülgalip, "gayriihtiyari" üşüdü, neredeyse, söylediğine pişman olacaktı. Öyle değişmişti Celâlettin Hikmet'in yüzü. Şimdi "o kışı" omuzlarında taşır gibiydi. Öksürdü. Abdülgalip, bir şey diyemedi. Celâlettin Hikmet tekrar konuşmaya başladığı zaman sakindi:

— Vakıa kış başlamadan, düşman Sakarya'daki mağlubiyetinin tesirinden kurtulup kuvvetlenmeden saldırmak gerekiyordu. Bunun planları da yapılmıştı, ancak cephe ikmali ve hazırlığının çok zaman alacağı anlaşıldığı için, vazgeçildi. Ah azizim, sizler, siz İstanbullular ne biliyorsunuz ki! -bir sigara yaktı, hırsla içine çekti- Bir kere Ankara-Eskişehir demir yolu, Sakarya'da çekilen Yunanlılar tarafından gayet ustaca harap edilmişti. Tamiri için çok zaman harcandı.

— Evet anlıyorum.

— Hayır anlamıyorsunuz Abdülgalip, hayır! -sesinde ince, acı bir alayla sordu- Bilmem ki, hatırlıyor musunuz; geçtiğimiz 1921 yılının dokuz ayında, birbirinden şiddetli dört muhtelif muharebe yaptık, ikisi İnönü mevkiinde, üç ay sonra Kütahya-Eskişehir'de ve ondan yirmi dört gün sonra da Sakarya'da! Bütün bu muharebeler zarfında Ankara bölgesi ordunun ikmali için o derece zorlandı, o kadar istismar edildi ki, âdeta posası çıktı; belki daha beter oldu! Bu yüzden ordu, nispeten ikmal kolaylığı bulunan Konya-Afyon demir yolu bölgesine kaydırıldı. Artık cenuptan, Anadolu içlerinden, İstanbul'dan yardım

bekliyorduk. Evet, evet azizim Abdülgalip, acaba o sırada askerimizin ne vaziyette bulunduğunu tahayyül edebilir misiniz? Hayır, edemezsiniz!

Celâlettin Hikmet ayağa fırladı, bir iki gezindi küçük odanın içinde, anlatmaya başladı:

— Birliklerimiz âdeta çıplaktı, çıplak! Hani askerî üniformadan çoktan vazgeçtik, üzerlerinde köylü esvapları bile yırtık pırtık, giyilmez bir hâldeydi... Ya kaput! Evet vardı, vardı, ordunun ancak yüzde beşinde! Çarıklar giyilmeyecek bir hâlde, ekser asker yalınayak. Don, gömlek, fanila falan, bunlar pek az bulunan lüks şeyler! Ya matra, çanta, beylik*, torba, siper kazmak için bulundurulması gereken küçük kürekler... Evet bunlar ancak bütün askerin yüzde onunda ya var, ya yok, gerisi teçhizatsız! Tüfek mevcudunun dörtte biri süngüsüz, askerin hemen yarısında fişeklik yok, hayvanların semer ve koşum takımları çok eksik. Ve bir de azizim, açlığı ekleyeceksiniz bu vaziyete!

— Birader dehşet! Bu ordu Sakarya'da nasıl galip geldi?

— O, mucize bir muharebeydi, bir destandı! Kırk çeşit, çoğu süngüsüz tüfekle, bu tüfeklerin kimisine uyan, kimisine uymayan mermilerle, sonradan kama** uydurulmuş toplarla... –içini çekti– Aç açık Anadolu'nun, aç açık, kavruk çocuklarıyla ve kumanda dehasıyla Abdülgalip! Şimdi sizce bu ordu, doyurup giydirilmeden, eline doğru dürüst silah verilmeden, beşinci bir muharebeye, taarruza sürülebilir miydi?

Abdülgalip, sessiz bir acı ile dinliyordu, Celâlettin Hikmet, kendi sualine, kendi cevap verdi:

— Hayır! Buna ne maddeten, ne de mânen imkân vardı! Harb-i Umumi'den beri o cepheden bu cepheye sürüklenen asker de bitkindi, bıkmıştı, çok fazla firar hadisesi oluyordu. Hülaseten, Sakarya'dan hemen sonra başladı hazırlık. Anadolu'da, kıyıda köşede kalmış depolar boşaltıldı, ta doğudan Kars kalesinden toplar söküldü, jandarmanın elinden alındı, halktan alındı; tüfek, cephane,

---

* Beylik: Bir çeşit küçük ve ince asker battaniyesi.

** Kama: Topun gerisini kaplayan kapak.

nal, mıh, at, araba, giyecek ve yiyecek alındı. Memleketin her köşesinden hayvan sırtında, arabalarla ve kağnılarla bir göç başladı cepheye. Kış aman mı verdi? Vermedi! Buna rağmen balçıklara saplana saplana, buzlu yolları yara yara, dağları aşa aşa, Anadolu olanca mal varlığı ile cepheye ilerledi, ama yavaş yavaş, ama ağır ağır... Bu arada zaman oldu, askerin karnını doyuramadık, giydiremedik, ah, ısıtamadık, zaman oldu hayvana yem bulamadık! Aslında beylerimizin beklemekten sıkıldıkları, bu kağnı macerasıdır Abdülgalip! Eğer bu muharebenin şiiri yazılacaksa, Anadolu'nun dört bir yanında inleyen kağnı seslerini anlatmalı, müziği bestelenecekse, yolsuz yollarda tekerlek dönüşlerini seslendirmeli; ağlayan bebekleri, erkeğin acılı sükûtunu, kadının iç çekişlerini seslendirmeli. Çünkü Abdülgalip, Anadolu kalbini, kağnı tekerleklerine takıp, ağır ağır ve sabırla cepheye getirdi. Rusya'dan gelen toplar, İstanbul'dan İnebolu'ya vasıl olabilen insanlar, kaçırılan silah, cephane, teçhizat yine bu vasıtalarla geldi, yetişti bize. Ya sizin de lütfunuzla toplanan parayı ne yaptık? İtalya'dan, Fransa'dan, askere elbise yapmak için kumaş satın aldık, kamyon satın aldık, birkaç büyük kumandana makam arabası satın aldık ve bittabi silah! Bu malzeme büyük bir gizlilik içinde Mersin'e geliyor, oradan cepheye vasıl oluyordu. Lakin ne külfetle, ne meşakkatle!

Celâlettin Hikmet, birden yorulmuş gibi, kolu kanadı kırılmış gibi, somyası bozuk koltuğa çöktü. Abdülgalip, bir şey söylemek değil, âdeta nefes alamaz olmuştu. Celâlettin Hikmet renksizleşen, tek ahenk konuşmasını sürdürdü:

— Bitmedi bunlar, devam etmekte, hâlâ kağnılar için için inlemekte, develer, arabalar, merkepler hareket hâlinde. Taarruz edenin, müdafaa edene faik olması bir askerî kaidedir, en azından kuvvetlerin denk olması icap eder. Hâlbuki bizim askerimiz, işte anlattığım hâlden ancak yeni yeni kurtulabiliyor. Bu arada erat mevcudunun artırılması da icap etmekte, daha fazla silah, daha fazla cephane almamız... Bilir misiniz, Sakarya'dan sonra top-

çu mermilerimiz bile tükenmişti? Sonra askerin ve zabit yaptıklarımızın yetiştirilmeleri mevzu bahis... Velhasıl, para lazım, zaman lazım... Anlıyor musunuz, neden geciktiğimizi? Bir ordu yaratılıyor Abdülgalip, hiç yoktan yaratılıyor.

Abdülgalip sessizce başını salladı. Hayır bu kadarını, ordunun bu hâlini bilmiyordu, yoksa densizlik edip, taarruzun niçin geciktiğini sormazdı. Bugün Hüseyin Hüsnü Bey, Mustafa Kemal'in Tekâlif-i Milliye kanununa nasıl kızdığını anlatıyordu, eğer o da bilseydi askerin vaziyetini, halkın elindekini avucundakini almak için kanun çıkartan adama bunca kızmazdı belki... Abdülgalip, ona anlatmayı düşündü, sonra vazgeçti, değmezdi! Celâlettin Hikmet birden canlandı, yerinden kalktı, tekrar gezinmeye başladı:

— Evelallah hepsinin üstesinden geliniyor azizim, hepsi hallolunacak. Artık Ankara'da ve Konya'da atölyelerimiz de var, askere ve hayvanlara lazım olacak pek çok teçhizatı bunlar yapıyor. Ve çok yakında taarruz edeceğiz, zaferden şüpheniz olmasın. Siz gönlünüzü ferah tutunuz. -gülümsemeye çalıştı- bize para bulmaya devam ediniz.

— Başüstüne, dedi Abdülgalip. Şu sıkıntıya bir damla bile yardımım dokunacaksa... Merak ettiğim bir husus daha var; Ankara'daki bu Mustafa Kemal'e muarızlarının hâl-i keyfiyeti ne olacak, bana serahaten anlatmanızda bir mahzur var mı?

— Hayır, dedi Celâlettin Hikmet. Sizinle bu hususları zaten görüşmek istiyordum, efendim bu muarızlık meselesi epey evveline dayanıyor. Belki malumunuzdur, güyya Meclis müzakeratında inzibat temini ve reylerde tevhit maksadıyla, Meclis dahilinde pek çok grup tezahür etmişti. Efendim, Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, bilmem, Islahat Grubu, Halk Zümresi gibi... Bunlar, birbirleri ile yarışa girmişler, mücadeleye başlamışlardı. Mustafa Kemal, bu mevcut hizipleri birleştirmeye çok gayret gösterdi, muvaffak olamadı. Bunun üzerine kendisi bizzat Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu unvanıyla bir grup teşkil etti ve mevcut hizipleri ve Meclisin ekser azasını da-

vet ederek, bu grubun umdelerine; ki biri istiklal temini, ikincisi de devlet ve milletin teşkilatlarının, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu dairesinde peyderpey tespiti idi. İşte bunlar üzerinde anlaşmaya çağırdı.

— Evet, malum. Benim anlamak istediğim daha ziyade, bu ikinci grup Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk teşkilatı.

— Efendim şunu baştan arz edeyim ki, bunların hepsinin değil, bir kısmının asıl ve hafi maksadı hukuku hilafet ve padişahîyi muhafaza etmek, bir cumhuriyet şeklinden katiyetle sakınmaktır. Zaman zaman serahaten de itiraf etmişlerdir. Bilhassa Erzurum Mebusu Hoca Raif Efendi başı çekmekte idi, falan. İkinci Müdafaa-i Hukuk cemiyeti ise, birincisinden kopanlarla, birincisinin dışında kalanların birleşmesiyle teşekkül ettirildi. Bunlar, asıl birinci cemiyetin kongrelerinde tespit olunan gayelerinin takipçisi bulunduklarını söylüyorlarsa da asıl Mustafa Kemal'in şahsını hedef alıyorlar; bu muhalefete senelerden beri devam edip duran, bir çeşit İttihatçılara karşı muhalefet de demek mümkün. Mustafa Kemal İttihatçı mıydı? Hayır, fakat şayan-ı dikkat husus, onda İttihatçı tavrı vardır, belki bu yüzden. Fakat en mühimi, maalesef bu muhalifler böylece Mecliste, ordu aleyhine bir cereyan vücuda getirmeye pek gayret gösteriyorlar!

— Fakat birader, bu çok kötü!

— Bir bèla-yı azîm, çünkü muhaliflerde hasıl olan kanaat neticesi, ordumuzun taarruz kabiliyetinden, şurada, burada ve İstanbul'da şüpheye düşülmektedir. Matbuatı takip buyuruyorsunuz herhâlde, görüyorsunuz. Ve maalesef, ordumuzun içine kadar huzursuzluk yayılmakta...

— Hâlbuki istiklal-i tamımız temin edilinceye kadar, ordumuzun içinde ve dışında böyle bir muzır şüphenin vücut bulmaması gerekir.

— Evet, bilhassa bizim manevi ihtiyacımız; düşmanı mağlup edeceğimize dair kati kanaattir. Böyle bir kanaatin şu günlerde ne kadar mühim olduğunu takdir edersiniz. İşte ben de bu mevzu ile alakalı olarak, İstanbul'da bazı

temaslarda bulunmak için vazifelendirildim. Bana yardım ediniz, bilhassa matbuat dahilinde muarız olanlarla görüşelim. Aralarında hıyanet içinde bulunanlar olduğu gibi, belki malumat eksikliğinden, belki korkaklıktan, ne bileyim çeşitli zaaflardan bedbin olanlar vardır. Onlarla görüşelim, izah edelim, anlatalım...

— Hıyanet içindekileri muhatap almamamız gerekir. Çünkü ne söylesek, onları battıkları ihanet çukurundan çıkaramayız. Mesela bir Sait Molla, değil mi? Neyse biz diğerleri ile görüşelim... Türk Ocağı'ndan bazı arkadaşlarla da, bu mevzuda müzakere etmekte fayda var, olur a benim erişemediğim bir zata, onlardan biri erişebilir.

— Ben bugün Ocak'taki konferansımda, Ankara'nın hâline bir nebze temas ettim, lüzumu kadar. Konferans sırasında serahaten, sonra bana hafiyyen bazı teklifler oldu, bakın şuraya kaydettim, bilhassa...

Celâlettin Hikmet, cebinden bir kâğıt çıkararak Abdülgalip'e uzattı, sonra gece boyu, yemek yemeyi dahi unutarak, Celâlettin Hikmet'in İstanbul'da takip edeceği hatt-ı harekâtı münakaşa ve tespit ettiler.

***

Ertesi sabah, kanepenin üzerinde uyanan Hüseyin Hüsnü Bey'in bütün vücudu tutulmuştu. Ayrıca odasına gitmediğinin, kızlar veyahut hizmetkârlar tarafından farkına varılmış olmasından dehşetle çekiniyordu. Ne var? Kendi evi, nerede isterse orada uyuyabilir lakin, hayat-ı muntazamasını bir ölçüde ihmal etmiş olması, Hüseyin Hüsnü Bey'e yakışır bir hâl değil! Odasında kapıyı kilitleyip baştan aşağı çamaşır değiştirdi. Bir gece kanepe üstünde yatmakla kirlendiğini hissediyordu. Keşke banyo günü olsaydı, şimdi vakti gelmeden, hizmetkârlara hamamı yaktırmak istemiyordu. Keşke su ısıttırıp gusülhanede dökünseydi; bu da bir hâl çaresi olabilirdi... Lakin, Hüseyin Hüsnü Bey, hamamı haftada bir cuma sabahları yaktırır, pazartesileri ise gusülhanesinde, gusül tazelerdi. Şimdi ev halkına karşı bu mutadını bozmak istemiyordu. Olur a, ilerlemiş yaşına rağmen, çocukların aklına kötü

bir şey gelebilir, kendisini, rüyasında şeytanın aldattığını zannedebilirlerdi! Bunu düşünmek bile, eski mutasarrıfın yüzünü kızartıyordu. Nihayet giyinmesini bitirdi, gusülhanesinde tıraş oldu, ceketini giydi, oda kapısının önüne çıkarak Dilşat Kalfa'yı çağırıp sabah kahvesini istedi. Konuşurken, kadının yüzüne bakmamaya azami dikkat göstermişti... Ancak torunları çağırtıp çağırtmamakta müteredditidi, vakıa gece, onları Ankara'ya göndermeye razı olmuştu ama kızına söz vermişti! Şimdi, şu bel tutulmasından başka, kendisini sağlıklı hissediyordu. ·Hele bir kahvemi içeyim, aklım başıma gelsin de... Hayır efendim, Nimet'im, göndereyim göndermesine de, orada pederleri olacak adam, kerimeleri ile ne kadar alakalanabilir, "son derece ehemmiyet arz eden vatani vazifeler" dururken! Bu adamın, insanın en büyük vazifesinin ailesine karşı olduğu hatırına gelmez mi? Hele şu izdivaç meselesinin "şimdi zamanı değil" diye tehir edilmesi!

Hâlbuki, isteyen aileyi uzaktan tanıyordu. Etliye sütlüye karışmamış temiz insanlardı Pederleri ta Abdülhamit zamanında, rahatsızlığını bahane edip saraydaki kâtiplik vazifesinden af talep etmiş, Göztepe'deki konağına çekilmişti. Mahdumlar Karamürsel'deki çiftliği idare etmekteler, zaten büyük ve küçük oğullarına, kızların ikisini birden isteyişleri fevkalade. Çocuklar birbirlerine elti olarak aynı konakta yaşayabilir, bu evdeki gibi birbirlerini kollamak fırsatını elde etmiş olurlar, ki aliyülâlâ! Kaynana derdi de yok! Abdürrezzak Bey'in hanımı, iki yıl önce terk-i dünya etmiş. Böylece kızlar, evlerinin hanımı olarak... Kaçırıyoruz efendim, ayağımıza gelmiş kısmeti tepiyoruz. Nasıl söyleyebilirim Abdürrezzak Bey'e, babaları olacak adam, istiklal-i tâmımızı beklemekte, artık ne zaman olursa, o zaman düşünecek kızların izdivacını... Kehribar ağızlığına bir sigara taktı, bir süre elinde oynadıktan sonra, yakmadan ağzına götürdü, dişleriyle sıktı. Günde bir sigara hakkı var, onu da sabah kahvesi ile içmek ister doğrusu. En iyisi zat-ı muhtereme, pederin, bu izdivaçları reddettiğini, "lisan-ı münasiple" anlatmak. İçi sıkılıyor Hüseyin Hüsnü Bey'in. Peki şu Ankara meselesi ne ola-

cak? Akşam verdi kararını, doğru... Doğru da, şimdi gönlü razı değil! Acaba, "Bana bir hâl vuku bulursa, gidersiniz..." diye kapıyı açık mı bırakmalı? Ah Dersaadet düşman işgali altında olmasa... Ne istikrah edilecek bir hâl ki, Hüseyin Hüsnü Bey, bazı ailelerin daha şimdiden, İngiliz, Fransız zabitleriyle hemhâl olduklarını, işitti. Bir gün pişman olurlar amma... Ya sonrası? Eğer istiklal temin edilemezse onların pişmanlık hissetmeleri söz konusu olmayacağı gibi, başka aileleri de kendi uçurumlarına sürüklemeleri ihtimal dahilinde! Gerçi kerimelere itimadı tam, lakin... Acaba onları da, şeytan aldatıp o soysuzların yoluna çekebilir mi, bilhassa başlarında kendisi olmayınca? Hüseyin Hüsnü Bey'in kalbini buzdan bir el sıkmakta; yoksa düşman ayağı değmemiş Ankara bir kurtuluş mudur? Kahveyi getiren Dilşat Kalfa'ya, pek asık bir yüzle; küçük hanımların yarım saat sonra kütüphaneye gelmelerini söyledi. Günlük tek sigarasını yaktı, dumanı hırsla içine çekti, lakin hiç haz alamadı, öksürdü. Elinde tepsiyle ayakta bekleyen kalfaya, başıyla, çıkmasını işaret etti.

Dilşat Kalfa, Beyefendi'nin huzursuzluğunu anlamıştı, kızlara: "Büyük değilse bile küçük kıyamet kopacağa benzer!" diye haber verdi.

— Bu kıyamet, beybabamın mektubu ile alakalı olmasın?

Hikmet: "Herhâlde." dedi. Elinde kalem, Dilşat Kalfa'ya haftalık yemek listesi tanzim ediyordu. Eskiden yapmazlardı böyle şeyler, şimdi şu kıtlık zamanında, elde edilen her gıdayı, son derece dikkatli değerlendirmeleri gerekiyordu. Allah'tan Konya'daki uzak akrabalardan, bir çuval un gelmişti de, hamur işlerine ağırlık vermişlerdi. Yoksa Allah affetsin, çarşı işi ekmekler yenilir yutulur cinsten değil, içlerine süpürge tohumu bile karıştırıldığı söyleniyor, bunun yanında sebze meyve hak getire! Sadece gıdada mı? "Yokluk" İstanbul'un üzerine bir kara kâbus gibi çökmüş. Anaların, bebeklerine bez için, yatak yorgan çarşaflarını yırtıklarını, işitiyor, ayrıca gaz yok... mum yok... Ne var ki Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin

deli coşkularından başka? Evlerini, dükkânlarını, hep yabancı bayraklarla donatıyorlar; "Zito Venezilos" naraları ayyuka çıkıyor. Evet, Osmanlı nimetleri ile beslenip en mutena semtlerde evler, köşkler kurmuş, dükkânlar açmış bu insanlar zengin ve coşkulu. Mustarip olan, biçare Müslüman Türk halkı... Hikmet, "Acaba bahçeye patates, soğan, sarımsak gibi bir şeyler ekmeye çalışsak." diye düşünüyor, sonra, "Neyi ekeceksin, hangi tohumu, hangi fideyi nereden bulup?" diye hayıflanıyor.

İçini çekip Dilşat Kalfa'ya;

— Mehmet Ağa! biraz patates bulabilse, içini yemek yapar, kabuklarını ekerdik.

Mehmet Ağa, Dilşat Kalfa'nın kocası, konağın dışarı işleri ve bahçe ile uğraşır. Zamanında, arabayı sürerdi. Araba, atlar satılalı...

— Söyleyim, bakalım bulabilirse, diyor Dilşat Kalfa. Siz sakın gecikmeyin, tam yarım saat sonra dedi Büyük Bey.

Ev hizmetkârları, Hüseyin Hüsnü Bey'e, "Büyük Bey", Selim Muhtar'a ise "Küçük Bey" derlerdi. Hikmet:

— Gecikmeyiz, üzerimize bir şey geçirelim de. Artık sonra anlatırım sana yemek listesini.

— Dur, diyor Nazan, giyinmeden önce dedemin niçin öfkeli olduğunu düşünelim.

Hadiseyi vukuundan önce düşünmek, pek Hikmet'e göre değil. Hayal gücü kıttır onun.

— Kızım, diyor, git odana giyin de dedemin yanına bir an önce varıp öğrenelim. Boş düşüncelerle vakit harcamayalım.

— Ama ben bir şeyler tahmin etmezsem çıldırırım. Belki sizin Celâlettin Hikmet Bey'den sezdiğiniz gibi, hakikaten babam bizi Ankara'ya çağırıyordur.

— Muhtemeldir, fakat rica ederim Nazan, burada durup hayal kurma! Haydi git içeri, şu geceliğini çıkar üstünden. Beni de bırak, giyineyim.

Nazan, bir gün önce Abdülgalip'in karşısına çıktığı,

modaya uygun gri-mavi elbisenin, vakıa, başı sıkı sıkı örtülüydü ama yine de dedesinin dikkatini çektiğini fark etmişti. Bu kez iyice kapalı, çok sade bir pazen ev elbisesi giydi, başına beyaz namaz tülbenti örttü. Dedesinin kapısını tıklatırken, ablasına yavaşça: "Görün bakın, bizi bırakmayacak." diye fısıldadı. İçeriden, dedenin kalın, biraz genizden: "Buyurun!" sesini duyunca peş peşe girdiler odaya.

— Buyurun, gelin, şöyle oturun.

Kızlar, oturdular. Dedeleri yüzlerine bakmadan: "Nasılsınız?" diye sordu, yine yüzlerine bakmadan (bakamıyordu), cevap beklemeden konuştu:

— Pederinizden gelen mektubu dikkatle okudum. Anladığım kadarı ile şimdilik –öksürdü– ee, evet şimdilik izdivacınıza rıza göstermiyor.

Dedelerinin mükedder yüzüne karşı, kızların çehresinde sanki bir ferahlama... Zaten Hüsniye Dadı ile konuşurlarken Nazan: "Bizim Göztepe'deki konakta oturacağımız nereden malum?" demişti. "Belki bizi alır Karamürsel'deki çiftlikte hapsederler. Ben İstanbul'umdan nasıl ayrılırım?" Hikmet de doğrusu, ya hiç evlenmemeyi yahut da kendi tahsilinden daha âli tahsil görmüş bir beyefendi düşünürdü; bir çiftlik ağası değil! Hane halkına, bu kendisininkinden daha yüksek tahsil görmüş beyefendiden bahis açmaz, hiçbir şekilde izdivaç niyetinde olmadığını söylerdi.

Hüseyin Hüsnü Bey, göz ucuyla kızların ferahlamasını sezdi, tekrar öksürdü:

— Pederinizin mektubunda bence en mühim husus, sizleri Ankara'ya celp arzusu!

Birden, ayrı ayrı baktı çocukların yüzüne, bir şaşkınlık göreceğini ummuştu, bulamadı. Konuşmasına devam etti:

— Mucibi merak olan husus ise kendisi biliyorsunuz, bir, bir... Kendi tabiriyle, bir mefkure-yi millîye uğruna orada bulunmaktadır, çok meşguldür. Bu sebepten sizinle nasıl alakalanabileceği. Evet, bence mucibi merak olan

husus budur. Lakin, Ankara kırlarında bir çiftlik evini kiraladığını yazmaktadır. Buyurun mektubu kendiniz kıraat edin.

Mektubu, Hikmet'e uzattı, Nazan da ayağa kalkarak ablasının başı üzerinden okudu. Hüseyin Hüsnü Bey, onları inceliyordu. Kızlar sessizdi, yüzleri hafifçe kızarmıştı, bunun dışında ifadesizdiler.

Hikmet, mektubu yavaşça masa üzerine bıraktı. Nazan geçip yerine oturdu. Dede, sabırsızca sordu:

— Evet buyurun, ne diyorsunuz?

— Siz nasıl tensip ederseniz efendim.

Hikmet, beklenen cevabı vermişti. Hüseyin Hüsnü Bey, Nazan'a baktı, hiç olmazsa ondan bir ret umuyordu. Nazan iki yanağındaki gamzeleri çukurlaştırarak güldü:

— Dedecanım, eğer siz lütfedip müsaade ederseniz, gideriz.

"Dedecanım" Nazan'ın, Azerbaycanlı bir dosttan kapıp küçükken kullandığı bir tabirdi. Bir zaman var ki, bundan vazgeçmiş, o da Hikmet gibi, dedesine, "efendim" diye hitap eder olmuştu... Şimdi bu "dedecanım", adamın kulağına pek sahte, hatta riyâ gibi geldi, yoksa kız çok mu fazla istiyor gitmeyi de... Reddetti; kabil değil! Hiç Nazan, onu bırakmaya bu kadar kolayca razı olur mu? Fakat şu "ruhsarında" âdeta edepsizce çukurlaşan gamzeye ne demeli? Hüseyin Hüsnü Bey dayanamadı bir sigara yaktı, birkaç nefes aldıktan sonra söndürdü. Kehribar ağızlığını ağzına alıp diliyle oraya buraya çekiştirerek konuştu:

— Bakın, eğer şu, şu Türkçülük cereyanı denilen hareket, bir mazlum ırkın meziyetlerini ve hakkını tanımak olarak, yani bir hakkın teslimi, Türk'e karşı bir sevgi ve şevkat olarak inkişaf etseydi, buna bir diyeceğim olmazdı. Anadolu'nun garbında, Erzurum'da, Sivas'ta, ifa edilen kongrelere de, hiçbir itirazım yok, eğer genç olsaydım ben bile iştirak edebilirdim... Her neyse, memleketin felahı için, elbet memleketin münevveranı bir araya gelip, tedbir konuşacaktı, bu mustarip millet için bir çare-i hâl

aranacaktı. Ancaaak, Mustafa Kemal, kongrelerin heyet-i temsiliyesini getirip Ankara'ya yerleştirdi. Ne demek Ankara? Zat-ı Şahane, vükela ve meclis İstanbul'da bulunurken, onlar, Padişah Efendi'mizin etrafında bir vahdet teşkil edecekken, tutup Ankara'da bir meclis teşkil ettiler, namına da Türkiye Büyük Millet Meclisi dediler, ki bunların hepsi Osmanlı çocuklarıdır. Osmanlı ile kaim olup; yetişip, tahsil etmişlerdir... İtikadıma göre; bu yapılan iş, nankörlüktür!

— Efendim, dedi Hikmet, affınıza mağruren acaba hatırlatmamda bir mahzur var mı, Misak-ı Millîyi kabul eden son Osmanlı Meclis-i Mebusanı bizzat Zat-ı Şahane tarafından tatil edilmişti... Zaten malumunuzdur ki, Ankara'daki meclisin hemen ekseriyeti, son Osmanlı mebusanının azalarıdır.

Hüseyin Hüsnü Bey, ağzını açmadan, Nazan girdi araya:

— İstanbul işgal altındadır dedecanım, heyet-i temsiliye buraya gelecek olsaydı, maazzallah, ekseri tevkif edilirdi! Malta'ya nefyedilenler gibi!

Hüseyin Hüsnü Bey, tekrar bir sigara yaktı, tekrar birkaç nefes çektikten sonra söndürdü. Çocuklar, hep bildiği şeyleri hatırlatıyorlardı; fakat gönül öyle olmamasını nasıl isterdi. Hüseyin Hüsnü Bey, şu apaçık hakikatleri bile görmemiş olmayı tercih ediyordu, keşke kızlar bu sözleri, yüzüne karşı söylemekten ar edip, hiç ağızlarını açmasalardı. Eski mutasarrıf:

— Muhtemeldir, dedi nihayet, benim infialime mucip olan husus, Ankara'nın âdeta, âdeta ne demek, doğrudan doğruya kendi aklınca hareket etmesi; sanki başımızda bir hünkâr mevcut değil, bir halife mevcut değil! Nankörlük budur işte. Evet, sizlere daha önce de anlattım, edindiğim malumata göre, pederiniz ve Ankara'dakilerin hepsi, bir cumhuriyet tarzı idaresine meyyalmişler, ki bunun mahzurlarını tadat etmeden önce, sizlere sorarım böyle bir tarz-ı idarede, akılları fehvasınca Zat-ı Şahane'nin yeri, neresi olacak?

Hikmet, cevap vermedi. Nazan tekrar yanaklarında

güller açtıran gamzelerini derinleştirerek ve koca gözlerini, masum masum büsbütün açarak:

— Belki kendileri, Reisicumhur intihap edilirler! dedi, Hüseyin Hüsnü Bey, onu işitmemiş görünmeyi tercih etti.

Meyus bir ifade ile konuşmaya devam etti:

— İmdi, açık bir hakikattir ki, pederiniz ve onun gibi düşünenlerin tamamı, Mustafa Kemal'in peşine takılmış giderler... Filhakika, ona muarız olanlar, muhalefet yapanlar vardır, ancak pederiniz o zümreden değildir. Evet, Mustafa Kemal, bir çeşit Türkçü hatt-ı hareket takip etmektedir ve kanaatime göre; Osmanlı vahdetinden ümidini kesmiştir. Hoş belki hiçbir zaman böyle bir ümidi olmadı, o, hiçbir zaman İttihatçı fikir ve düşüncelerinin tam takipkârı değildi. Belki bu Osmanlı muhalefeti yüzünden. Enver Paşa ile aralarında şahsi hırslara dayanan gizli bir mücadele vardı. Belki bu yüzden... Neyse ne! Lakin bugün, âdeta İttihatçıymış gibi hareket etmektedir. Bir yere kadar, evet, mümkündür. Mamafih, hep söylediğim gibi fazla ileri gidiyor, Memalik-i Osmanî'nin başında bir hünkâr bulunurken; ona müracaat etmeden, bazı şahısların meclisler açması, kanun-iesasiler çıkarması, cumhuriyet tarz-ı idaresini düşünmesi, çizmeden yukarı çıkmaktır, celaliliktir! Eveet, filhakika ben de, mutasarrıflığım zamanında, bazı şeraitte kanun ve nizam dinlemedim, gerek Selanik'te, gerekse Suriye'de pek çok eşkıyayı ancak dayak zoru ile zapturapt altına alabildim ama hiçbir zaman bir Osmanlı mutasarrıfı olduğumu aklımdan çıkarmadan. Zat-ı Şahane'ye merbutiyetimden nebze taviz vermeden! –içini çekti– Eveet, ne diyordum, Memalik-i Osmanî'yi şimdiye kadar hünkârlar idare etmiştir, zaten ne denir toprakların namına; Memalik-i Şahane! İstikbalde de öyle olması icap eder! Eğer teceddüt lüzumu hasıl oluyorsa, onu da Hünkâr getirir, bu iş Mustafa Kemal'e ve arkasını dayadığı Türkçü fikirlere, Türkçülere kalmamış!

Kızlar, ses çıkarmadan, dedelerini, zahiren pür dikkat dinliyorlardı. Havada kesif bir kitap, deri ve nemli toz kokusu... Hikmet, "Gülbahar'a söyleyeyim, bir gün bü-

tün bu kitapların tozlarını alsın." diye düşünüyor. Artık dedesinin, kendilerini Ankara'ya göndermeyeceğine iyice kanaat getirmiş gibi, şu anda üzülüp üzülmediğini bilemiyor. Doğrusu, bu Ankara macerası biraz korku veriyor yüreğine, ancak babasının yazdığı gibi "muzaffer Türk milletinin fertleri olarak, zamanı, vakaları ve hayatı" paylaşamayacakları için hayıflanıyor. Muntazam mantığı, böyle ters duygularla tedirgin edilmeye pek alışmamış. Kendisini boşlukta hissediyor, dikkatini dedesine veremiyor... Nazan, daha rahat, dedesinin onları Ankara'ya göndereceğini hissediyor. Eğer aksi olsaydı, şüphesiz adam, bu kadar lafa lüzum görmez, kestirip atardı. Nerede, ne zaman görülmüş, dedesinin kati kararlarında bir müdafaaya geçmesi? Şimdi bu sözlerle, sanki kızlara, "Sizi göndereceğim lakin dikkatli olun!" işaretini vermekte... Birden bütün bu laflar, sanki bir nasihatten öte, vasiyetmiş gibi geliyor Nazan'a, dehşetli rahatsızlık duyuyor. Dedesini, daha can kulağı ile dinlemeye çalışıyor.

Hüseyin Hüsnü Bey devam ediyor:

— Bin müşkülle topladıkları ordu, evet, bugün Yunan'ı Sakarya'nın şarkına atmış bulunmaktadır; bu zafer midir? Elbet hezimet değil, bir muvaffakiyet; ancak, o kadar! Çünkü, hâlâ düvel-i muazzama, başlarında bir kılıç gibi sallanmakta! Bizim asıl düşmanımız Yunanlılar mıdır? Hayır! Bizim asli düşmanımız İngilizlerdir; belki Anadolu'nun içlerine çekilip Yunanlılar ile muharebe etmek yerine, bu toplanan orduyu cenuba kaydırıp Irak'ın şimalinden İngilizlere taarruz etmek gerekirdi. Daha münasipti! Eğer ellerindeki ordu, bir taarruz kıymeti taşısaydı, böyle yaparlardı... Ne o Nazan, pek mükedder bakıyorsun?

— Sizi dinliyorum efendim.

— Sizleri kederlendirmek istemem, hâlihazır keyfiyeti, hülasaten anlatmak istedim. Çünkü...

Hüseyin Hüsnü Bey, bir öksürük nöbeti ile sarsıldı, Nazan fırlayıp dedesinin bardağına su koyup uzatırken, onun cümlesini, içinden "Mademki sizi gönderiyorum, biliniz istedim." diye tamamladı. Hikmet de bu cümleyi

kendine göre bitirdi: "İşte sizi niçin Ankara'ya gönderemeyeceğimin sebepleri!" "Fakat," diye düşündü, "ordunun taarruz kabiliyeti veya İngilizlere taarruzla, bizim Ankara'ya gidişimizin ne alakası var?"

Suyunu içen Hüseyin Hüsnü Bey, birkaç kere derin derin nefes aldı. Nefes alırken, şurada sol tarafında, yine bir yanma hissediyordu, bunu hayra yormadı. Ağır ağır konuştu:

— Evet, ne diyordum? Evet ordunun bir taarruz ihtimali pek zayıf, bundan sonra ne yaparlar bilemem. Müdafaa edebildiğine göre, şimdilik Ankara cihetinden bir endişeye mahal yok.

Hikmet, "Hayırdır, ne oluyoruz?" diye düşünürken, Nazan, "İşte demedim mi, bize vasiyet ediyor!" diye, boğulacak gibi sıkılıyordu. Dedesi gözüne bin yıl birden yaşlanmış, zayıf, hasta, biçare görünüyordu. Kalkıp yanına gitmek, su bardağını tutan o mecalsiz, ince, kuru, uzun parmaklı elleri öpmek, yüzüne gözüne sürmek istiyordu. Hikmet'in koyu kahverengi gözleri, kara akiklere dönmüş, pür dikkat dedesinin üstüne dikilmişti. Onun ne hastalığının, ne de biçareliğinin farkındaydı.

Dede, kuru ve soğuk bir sesle:

— Allah, Ankara'dakilerin encamlarını hayra tebdil etsin. Fakat şunu da bilmenizi isterim ki, Mustafa Kemal bana itimat telkin etmiyor, çünkü kanaatime göre, onun tabiatında hırs var, bir hırs ki hafazanallah! Bugün meclis başkanı ve başkumandandır, yarın padişah olmak isteyecektir, onu da verirlerse, sümmehâşâ, Allah olmayı talep edebilir! Bunun için, evet... Yarın onunla tanıştığınız zaman, bunları aklınızdan çıkarmayın. Burada münevverlere tereddüp eden vazife, ona haddini bildirmek, bildirebilmektir!

— Onunla tanışmak mı?

Hikmet o kadar şaşırmıştı ki, dedesi bütün kederli hâline rağmen hafifçe gülümsedi:

— Pederiniz, sizi onunla tanıştırmak istediğinden bahis açmış ya!

— Yani siz bizi, bizi... Şey... Ankara'ya gönderecek misiniz?

— Evet, bütün bu düşüncelerimin muvacehesinde, Ankara'nın şimdilik tehlikesiz olduğuna karar verdim. Pederiniz de bu kadar istediğini göre. Evet, ne diyordum? Evet, şayan-ı itimat birkaç ahbabım vasıtasıyla, evet, onlarla görüşüp Ankara'ya nasıl gideceğinizi, işgal komutanlığından izin almak gerekip gelmediğini, ki böyle bir izin şartının olduğu malum, yine de tetkik ettireceğim. Belki pederinizin dediği gibi, Hüsniye Dadı ve kızları ile trenle yola çıkarsanız, fazla dikkat celp etmeden Ankara'ya vasıl olabilirsiniz.

Şaşkınlıktan Hikmet'in ağzı bir karış açık kalmıştı ki, Nazan birden ok gibi yerinden fırlayıp, yere dedesinin dizleri dibine çöktü. Onun ellerini öpüp ağlamaya başladı:

— Dedeciğim, olmaz, beni bırakmayın lütfen! Ablam gitsin, ben sizinle kalmak, size bakmak istiyorum. Dedecanım, lütfen...

Nazan'ın başı üzerindeki beyaz tülbent kaymış, kızın saçları, kafesten giren parlak ışığın altında, açıklı koyulu, bal köpüğü pırıltılarla, dedenin kucağına yayılmıştı. Hüseyin Hüsnü Bey, onun saçlarını yavaş yavaş okşarken, gözlerinde muzaffer bir ışıkla Hikmet'e baktı.

Hikmet bir şaşkınlıktan öbürüne geçerek ve sanki dehşetle bu manzarayı seyrediyordu. Dedesinin bakışlarına:

— Ne emrederseniz onu yaparız efendim, diye cevap verdi.

— Siz, Halide Nusret Hanımlara gitmek için benden müsaade istemiştiniz, bugün gidebilirsiniz. bir gece kalınen de bugün, Allah'ın izni ile Ankara seyahatiniz için görüşmelere başlayacağım.

Hikmet ilerledi, hâlâ dedesinin dizlerinde ağlayan Nazan'ı yavaşça çekip kaldırdı:

— Peki efendim, nasıl isterseniz.

Eğilip, yerde duran Nazan'ın baş örtüsünü alan Hikmet, bir eliyle kardeşinin kolunu sıkı sıkı tutuyordu

Kızlar çıkarlarken, Hüseyin Hüsnü Bey:

— Ha, validesi hanımefendiye, benim hürmetlerimi ve emirlerine muntazır bulunduğumu söyleyin.

Kızlar başlarını eğip çıkarlarken Hüseyin Hüsnü Bey, Halide Nusret'in babası, dostu Mehmet Selim'i, sonradan Abdühamit'in takibindeyken ismini Avnullah Kazimi yapmıştı ya, düşünüyordu. Bütün samimiyetlerine, fikir mutabakatlarına rağmen anlaşamadıkları bir nokta vardı; eski İttihatçılardan Avnullah Kazimi Bey, cumhuriyet taraftarıydı. "Kanaat-i acizeme göre efendim, memleket tarz-ı idareleri arasında en adil olanı, cumhuriyettir. Filhakika onun da bazı mahzurları... Son günlerde Sabahattin Bey'in adem-i merkeziyet ve şahsi teşebbüs fikirlerini, cumhuriyetle kabil-i telif ederek, bu mahzurları izale etmeye çalışıyorsam da..."

Avnullah Kazimi, yüz bir senelik mahkûmiyetinin yedisini çektikten sonra, meşrutiyet ilanı ile serbest bırakılmış, İstanbul'a dönmüş fakat İttihatçıların sert ve baskıcı tutumları karşısında tekrar muhalefete geçerek, "Fedakârân-ı Millet Cemiyeti"ni kurmuştu. Bir taraftan fikrî planda Sabahattin Bey'in fikirlerini sahiplenip yaymaya başlarken, diğer taraftan da, "mağdurîn-i siyasi"lerin, içtimai hayatları ile ilgileniyor, onların işlere alınmasını, ailelerine yardım yapılmasını temine çalışıyordu... "Fedakârân-ı Millet", Meşrutiyet'in ilk muhalif kuruluşuydu. Bu yüzden Avnullah Kazimi, Abdülhamit'ten sonra, uzun seneler İttihatçıların da amansız takibine maruz kalmış, cemiyetin merkezi Avcı taburlarınca; evi birkaç defa aranmıştı. Derken, Kerkük Mutasarrıflığı bahanesiyle, İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

"Kerkük'e gönderilmemiş olsaydı," diye düşünüyordu Hüseyin Hüsnü Bey, "acaba o da benim gibi bir ara Hürriyet ve İtilaf'a meyleder miydi? Ya bugünleri görseydi, acaba cumhuriyet fikrinde musirr olur muydu? Kim bilir, kim bilebilir." Hüseyin Hüsnü Bey, Avnullah Kazimi Bey'i de ne kadar özlediğini düşündü...

Fakat artık kızları gönderme hazırlığına başlamalıydı. Çocuklara söylediği gibi, önce şu işgal kuvvetlerinin İstanbul'dan çıkma müsaadesini... Ya o küçük, baldan tatlı kızın ağlamasına ne demeli? Sanki kendisinin vasiyet ettiğini anladı da... Hüseyin Hüsnü Bey'in göz pınarlarında yaşlar birikmişti, bunu kendisine yakıştıramadı, parmakları ile gözyaşlarını alıp şiddetle öksürdü. Kalp arazı çıkalı beri, öksürükleri de pek artmıştı.

***

— Neden, diyordu Hikmet, neden böyle bir şey yapmaya lüzum hissettin?

— Hiçbir şey yapmaya lüzum hissetmedim. İçimden geldi çünkü, çünkü abla, neden anlamıyorsunuz dedemin konuşması bir tarz-ı vasiyetti. Kendisi gideceğini biliyor ve bizi Ankara'ya, pederimizin yanına yolluyor!

— Neler uyduruyorsun Nazan?

— Uydurmuyorum, hissediyorum!

— Ah bu senin hislerin! Hiç hata yapmaz değil mi! Neyse, dedem, birtakım hazırlıkları şayan-ı itimat dostları ile halledecek lakin bizim mekteplerden hiç bahis açmadı. Senin tahsilin, benim talebelerim var.

— O meselenin hallini de bizlere bıraktı herhâlde. Ankara'ya gideceğimizi söylemeden nasıl yapacağız ki?

— Bir bahane belki; sıhhat meselesi, dedemin sıhhati falan, buluruz bahane fakat sen doğru söyle, gitmek istiyor musun Ankara'ya, istemiyor musun?

— Bir bunu bilebilsem. Bazen, kaderimdir gibi geliyor, Ankara'ya mutlaka gitmem lazım bunun sanki babamla alakası yoktur; onun yazdığı gibi muzaffer Türk milletinin bir ferdi olmakla da. Bütün bunlardan ayrı, bilmiyorum, sanki bir kudret beni Ankara'ya çekiyor, Allah emri gibi! Bir taraftan da içim yanıyor; dedemin yanında kalıp ona bakmak istiyorum, siz söylemiştiniz, dedemi, tam bizim ihtimamımıza muhtaç olduğu bir zamanda bırakmak?

— Evet, fakat kendisi gitmemizi istedikten sonra, ona karşı gelemeyiz, değil mi? Beni asıl düşündüren talebelerim. Belki Müdire Hanım'a hiç bahane göstermeden

açık açık, Ankara'ya pederimin yanına gideceğimizi söyleyebilirim, fakat o çocuklara ne diyeceğim? Bu da mesele değil, onları bırakmaya gönlüm razı olmuyor... Ben, hocalığı hakikaten seviyorum Nazan.

— Belki Ankara'da hocalık yapma imkânı bulursunuz. Orada da vardır mektepler, değil mi? Vardır.

***

Kapıyı onlara Halide Nusret açtı, fildişinden oyulmuş gibi ince, zarif yüzü, neşeyle aydınlanmıştı; fısıldayarak:

— Sizleri pencereden gördüm. Ne iyi ettiniz de geldiniz; kaç zamandır teşrifinize muntazırdık.

İç taşlığa açılan kapının ardından, erkek sesleri geliyordu. Kızlar hayretle, sorar gibi, Halide Nusret'in yüzüne baktılar. O, parmağını dudaklarına götürüp sus işareti yaptı, sonra, yine fısıldayarak:

— Mustafa Necati ağabeyim İzmir'den geldi, dedi. Arkadaşları var, içerideler.

Üçü beraber, gıcırdayan merdivenleri gıcırdatmamaya çalışarak, sessizce, yukarı kata süzüldüler; sahanlıkta kucaklaştılar. Nazlı Hanım da oturma odasının kapısında bekliyordu, onlara gülümseyerek, öpmeleri için elini uzattı. Hâl hatır sorulup kahveler içildikten sonra, Nazlı Hanım kızları yalnız bırakıp mutfağa indi. İşte o zaman, Hikmet'le Nazan; Halide Nusret'i sıkıştırmaya başladılar... Mustafa Necati ile sözlü olduğu hâlde, neden "ağabey" demekte ısrar ediyormuş, o niçin gelmiş, yoksa resmen nişan, nikâh gibi bir hayırlı haber mi varmış? Mustafa Necati ile hiç yüz yüze konuşmuşlar mı, yoksa ondan hâlâ kaçıyor muymuş? Daha pek çok sual!

Halide Nusret, telkâri gümüşler gibi incecik işlenmiş, zayıf, nahif, zarif bir kızcağızdı. Uzun, kavisli, muntazam kaşlarının altında, iri, kara gözleri vardı; gür siyah saçlarını iki örgü yapıp başına toplamıştı. Arkadaşlarının sorularından yüzü hafifçe pembeleşerek; şu anda böyle nişan, nikâh işleri ile uğraşamayacaklarını, çünkü ağabeyinin İzmir'den, Yunanlılardan kaçtığını, muhtemelen Ankara'ya geçeceğini söylüyordu.

— İzmir'de Yunanlılar, yazıhanesinin tahtalarına kadar söküp onu aramışlar. Bize buraya ölüm haberi bile geldi. Annem çıldırıyordu, pek sever Necati'sini, bilirsiniz.

— Ya sen?, diye sordu Nazan. Sen sanki sevmiyor musun onu?

Yüzü birden al çuhalara dönen Halide Nusret:

— Bilmiyorum! İnanın bilmiyorum. Beşik kertmesi sözlüsün dediler, öyle kabul ettim.

Nazan, içini çekti:

— Keşke bilseydin, insan bir yabancı erkeği nasıl sever, nasıl âşık olur, sahiden öğrenmek isterdim... Ayrıca bu beşik kertmesi sözlülüğü de hiç hoşuma gitmiyor. Düşünsenize ana babaya böylesine tabi olmak, âdeta esir gibi!

Birden iki çift koyu gözün, kendisine taaccüple baktığını gördü; "Yanlış bir şey söyledim galiba!" diye düşündü. Şu genç şaire neyse ne de Nazan, Hikmet'in bu bakışlarına dayanamaz. Hayret doludur, suçlayıcıdır, hele bir de sol kaşı hafifçe yukarı kalktı mı, Nazan, kendisini, onun karşısında bir "hiç" gibi görüverir, kaçıp saklanmak ister, daha doğrusu yok oluvermek...

— Kendisiyle görüşüyor musun, yoksa hâlâ kaçıyor musun?

Hikmet, herhâlde konuyu değiştirmek için sormuştu, Halide Nusret güldü:

— Vakıa biliyorsunuz, birçok erkek arkadaşım var, beraber toplantılar yapıyoruz, konuşup görüşüyoruz fakat, neden bilmem, ondan kaçıyorum. Sözlüm olduğu için mi bilmiyorum. Annem de bir kere bile görüşün demedi, o, selamlık odasında yatıp kalkıyor, annemle konuşuyorlar. İsmet ikide bir yanlarına girip çıkıyor, ama ben... Ancak kapalı kapının ardından sesini işitiyorum.

Nazan, yine dayanamadı; bütün bunların ona suni göründüğünü söyledi. Halide Nusret, Aşiyan İdadisinin toplantı salonlarında, sanatkâr arkadaşlarıyla buluştuklarını anlatmıştı; Vâlâ Nurettinler, Suat Salihler, Ahmet Hamdiler,

Rıfkı Meluller, daha pek çokları... Bugünün genç edebiyatçıları, bazıları ile mektuplaşıyorlar bile. Mütehakkim Nazlı Hanım, buna karışmıyor da... Sonra Türk Ocağı'ndaki toplantılar da Halide Nusret, erkekli kadınlı dinleyiciler önünde birkaç kez şiir inşad etmişti. Hatta Ahmet Haşim bir yazısında onu övüp göklere çıkarmıştı. Okuyup nasıl sevinmişlerdi, büyük şair: "Birkaç gün evvel Bedia Muvahhid'in ağzında can veren Türk şiiri, Halide Nusret'in ağzında ba'sü ba'de'l- Mevte mazhar oldu." demişti, peki bütün bunlar ne demekti? Nazlı teyze neden böyle, bazen çok rahat olabiliyor, bazen de insanın burnundan getirircesine titizleniyordu?

— Annem, bedbaht olmuş bir kadın! dedi Halide Nusret.

Gerçi "bedbaht" olmak, bilhassa erkekler tarafından "hislerinin derinliği nispetinde" anlaşılamamak, o zaman için, kadınlar arasında âdeta "moda" idi ama Nazlı Hanım'ın mutsuzluğunda vardı bir hakikat... İlk evlendiklerinde, aksi bir kaynana ve onun pek sevdiği oğlu için özenle yetiştirdiği Zekiye sıkıntıları vardı. Derken doğurduğu ilk kızını kaybetti; "Heybetullah"tı adı, "İsmi ağır geldi." dediler. Halide Nusret'ten sonra da yegâne erkek çocuğunu toprağa verdi; bunlar bir yana, kocasının siyasiliği, mahkûmiyeti... En yakınları tarafından bile nasıl da yalnız bırakılmışlardı yedi koca sene... Dostlar uzaklaşmış, tanıdıklar yok olmuştu... "Maişet" temini, ayrı bir dertti; küçük kızı ve beraber oturdukları kocasının lalası Hacı Dede'ye bakabilmek için; el işleri yapar, çift peçe takıp pazarlarda satışa çıkardı Nazlı Hanım, pek çok mücevheri de, daha o zaman el değiştirmişti. Belki Kerkük ve Bağdat Mutasarrıflıklarında yüzü güldü biraz. İsmet'i Bağdat'ta doğurdu. İstanbul'a döndükten sonra ise, ömrü vefa etmedi adamın, hâlâ genç olan karısını ve iki kızını bırakarak, göçtü...

— Annem bizler için çok fedakârlık yapmıştır.

— Lakin hemşirem, bu fedakârlığın faturası sana çıkmamalı!

Hikmet dayanamadı, kardeşini azarladı:

— Bunlar ne biçim sözler, nasıl böyle konuşuyorsun Nazan?Aklım almıyor, taaccüp ediyorum. Bu kadar müşfik, fedakâr, cefakâr bir valide için edilecek laflar mı? Ayıp kızım, ayıp!

Halide Nusret, her zamanki ortalığı düzeltme telaşı içinde:

— Kuzum, bir şey yok Nazan'ın sözlerinde, hislerini ifade ediyor. Ama bakın, ben Necati Bey'i göreyim, dedim de annem mi müsaade etmedi? Asıl kaçan, saklanan benim. Bakın, biliyorsunuz, şu günlerde, bazı Türk hanımları o kadar açılıp saçıldılar, yabancı subaylarla o kadar içli dışlı olduiar ki, ben, sanki inadıma kapanarak, peçeler, kafesler ardına iyice saklanarak Müslümanlığımızı, Türklüğümüzü, edebimizi korumak ihtiyacını hissediyorum!

— Peki ya öbür erkek arkadaşlarla görüşmeleriniz, toplantılarınız?

Halide Nusret, iri kara gözlerini, olanca safiyeti ile açıp:

— Kuzum onlar erkek mi? Onlar sanatkâr! der demez, önce kendi, sonra diğerleri güldü. Halide Nusret:

— Ama vallahi onlar, ne bileyim, erkek olduklarını hissettirmiyorlar yahut ben hissetmiyorum, doğrusu bu! Aman çocuklar, ne iyi ettiniz de geldiniz! Bu akşam Kalamış'ta Belvü Gazinosu'nda bir şiir ve müzik günü tertiplemişler, tertip heyetinin başında Muhiddin Sadak Bey var. Annem beni Şevkat ve Cevat Hayri Bey'le göndermeye söz verdi, şimdi hep beraber gidelim derim, ne dersiniz?

Nazan'ın hemen: "Gideriz!" cevabı karşısında Hikmet, müteredditti:

— Bilmem ki dedem ne der?

Fakat Halide Nusret'in onlar gitmezse, kendisinin de gitmeyeceğini söylemesi üzerine razı oldu...

Nazan, "İyi ki nefti çarşafımı giymişim, böyle bir yer şıklık ister." diyordu...

— Biliyor musun, dedi Halide Nusret, nefti çarşafınla, âdeta yeşil gözlü olmuşsun.

Nazan iyi biliyordu. Biraz mağrur, gülümsedi.

— Bir de yanımızda Bedroş'un sarı elbisesi var, çok alafranga, tam Avrupa modası, onunla bir görsen beni...

Hikmet izah etmek gereğini duydu:

— Bedriye geçen gün elbisesini bizde bırakmış, sanki alakamızı koparmak istemiyor, neyse... Hazır bu taraflara gelmişken, yarın ona da uğrayıp, elbiseyi iade edeceğiz.

"Bedroşlar". Halide Nusret, onun ve ailesinin işgal kuvvetleri ile ne kadar sıkı fıkı olduklarını işitmişti. Dede, Rum Rıza Paşa, son zamanlarında Abdülaziz'in hışmına uğramış, lakin varlıkları yerinde. Pederlerinin ne iş yaptığı malum değildir, hazır yiyici, biraz Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na biraz Bab-ı Âlî'ye bulaşmış, şurada burada bazı makaleleri yayımlanıyor. Tam Bolşevikliğe meyyaldir, diye laf çıkmıştı ki, arkadan bu işgal kuvvetleri ile, "al takke ver külah" münasebet başladı. Sözde, tıpkı Avrupalılar gibi, bu evin hanımları da, çay saatlerinde birçok yerli yabancı, erkek misafir kabul ediyorlarmış. Böylece, erkeklerden kaçmak nerede, bilakis en asri kıyafetlerle ve bittabi başları açık oluyorlarmış! Halide Nusret. "Aman elbisesi de kalıversin, gitmeyin onlara..." diyecekken vazgeçti, edep etti. Hikmet gibi ciddi bir kıza nasihat etmek, tavsiye kabilinden bile olsa haddine düşmemişti. Ayrıca onun birkaç yaş da ablalığı vardı!

***

Üçü de şık, renkli ipek çarşaflar içinde, Karaosmanoğulları'ndan bestekâr Cavide Hayri Hanımefendi'nin küçük mahdumu Cevat Hayri Bey'in refakatinde, uğrayıp Şevkati aldılar. Sonra Belvü'nün bahçesine geçtiler. Orada uzun bir masa etrafında kızlı erkekli sanatkârlar ve sanatçılara hayran bir gruba dahil oldular. Pek güzel bir bahar gecesiydi. Sanki gökteki yoğun yıldız ışığına inat, bahçe, renkli ampuller, çeşitli Japon fenerleriyle süslenmişti. Havada sigara ve hafif parfüm kokusu, galiba Revdor.

Vakit ilerledikçe, bahçe git gide yabancı subaylarla, şık, âdeta açık saçık giyinmiş, sosyeteye dahil Türk ve yabancı hanımlarla dolmaya başlamıştı. Nazan, işin alayındaydı. İri gözlerle ve gülümseyerek etrafı seyrediyor; şık elbiselere dikkat ediyor, onlardan, kendisine göre, nispeten kapalı modeller icat ediyordu. Huzursuz olan Hikmet'le, Halide Nusret'ti... Hele müzik başlayıp da, o kadınlarla, o erkekler dans etmeye başlayınca, Halide Nusret, Hikmet'in kulağına: "Kalkalım..." diye fısıldıyordu ki, Muhiddin Sadık yanı başlarında beliriverdi;

— Hanımefendi, müzikten sonra ilk sıra sizin, buyurun.

— Ben mi, ne münasebet, niçin?

Şairenin bu sessiz çığlığı karşısında, Muhiddin Sadık şaşırmıştı. "Fakat..." diye fısıldarken, Halide Nusret sözünü kesti:

— Evet şiir okumaya söz vermiştim... Siz, fakat siz, dinleyicilerin bunlar olduğunu söylememiştiniz ki. Ben her zamanki gibi bir Türk Ocağı toplantısı gibi sanıp...

Daha fazla konuşamadı, ağlamaya başladı.

Muhiddin Sadık, ne yapacağını bilemiyordu. Upuzun boyu ile, bir "nida" işareti gibi, kızın başında dikiliyor, ellerini ovuşturuyordu.

İmdada, Hikmet yetişti:

— Biz de zaten kalkmak üzereydik, dedi. Yerinden fırlayıp Halide Nusret'in kolundan tutup kaldırdı. Gözleriyle Nazan'a ve Şevkat'e bir "kalkın" işareti çekti, dört kız, masadakilere ve Muhiddin Sadık'a başları ile selam verip yürümeye başladılar, arkadan Cevat Hayri Bey yetişti. Gayet mahcup: "Bilmiyordum, böyle olacağını bilmiyordum." diye özür diliyordu, ona da kuru bir selam verip beraberce çıktılar bahçeden. Cevat Hayri arkalarından baktı, içini çekti: "Lakin bu hanımlar, bundan sonra nasıl bir hayat tarzı, başka ne ümit edebilirler acaba?" diye düşünüyordu. İçinde dayanılmaz bir ağırlık vardı; başı önünde, masaya geri döndü.

Kızlar, yavaş yavaş eve doğru yürürlerken, Halide Nusret'in hıçkırıkları hafifledi, onları kaldırdığı için Hikmet'e

teşekkür etti. "O kadar şaşkın ve perişan bir hâldeydim ki, yerimden kalkmayı bile akıl edemiyordum."

Üçü, bu hadiseyi, Nazlı Hanım'a anlatmamaya karar verdiler. Halide Nusret; "Ben, annemden bir şey saklayamam ki..." diye kıvranıyordu:

— Biraz vakit geçsin, daha münasip bir zamanda anlat, dedi Hikmet.

O gece, Şevkat de onlarda kaldı; kızlar, oturma odasına serdikleri yatakların içinde, memleketin durumunu konuştular. Allah'tan ve Ankara'dan ümitliydiler. "Bu millet esir olmayacak!" Biraz ağlaştılar, biraz gülüştüler; Mustafa Necati'nin Ankara'ya nasıl, hangi yolla ulaşacağını konuştular. Hikmet onlara, sırlarını açtı. Belki Nazan'la o da Ankara'ya gideceklerdi, beybabaları çağırmış, dedeleri müsaade etmişti.

Halide Nusret'le Şevkat heyecanlandılar. Keşke onlar da gidebilselerdi. Ankara'da, askerlerin kirli esvaplarını bile yıkamaya razı olurlardı!

***

— Bu şehr-i İstanbul ne acayip garaip bir yerdir ki, Ankara'daki muhaliflerin sözleri, sanki bir dev aynası gibi burada, yüz misliyle akis buluyor!

— Bu şehr-i İstanbul, mirim hep böyledir, mazisi Bizans'tan gelir. Osmanlı kudretinden sus pus olmuştur, kudret gidince, en bayyağı, en mürai sesler işte yükselmekte!

— Yazık, dedi Celâlettin Hikmet, İstanbul, Allah'ın dünyaya bahşettiği bir nur iken içindeki insanlar...

— Şunu da unutmayalım ki, dedi Abdülgalip, bir taraftan Ankara'yı besleyen de, bu insanların bir kısmıdır. Özbekler Tekkesi ve dahi işitiyoruz, Karakol Cemiyeti, Anadolu'ya silah, cephane ve insan kaçırmaktadı. O kaçan insanlar, hepsi İstanbul bağrından çıkmış, Millî Mücadele'ye gönül bağlamış halktan kişilerdir. Şu biçare, zavallı halk... Onun tek ümidi Ankara olup...

— Halk, zaten hep Ankara ile birlik, Anadolu'da da böyle, İstanbul'da, Trakya'da da... Benim mustarip olduğum husus, münevveranın tarz-ı harekâtı, tarz-ı düşüncesi.

— Devşirmeler! Çocukları, torunları!

Abdülgalip, sertçe konuşuyordu, "devşirmeler" derken, sanki küfür ediyordu. Ona göre, Türk'ün Türk'e ihaneti mevzuubahis olamazdı; velevki devşirmeler... Oysa onlar da Osmanlı nimetiyle beslenip, neşvünema bulmuşlardı... Bir de şüphesiz gayrimüslimler!

Markiz'in kakaolu süt, konyak, kremalı pasta ve sigara kokan mutena çay salonunda oturuyorlardı. Celâlettin Hikmet, ecnebi mehafilinden ve onlarla iş birliği yapanların devam ettikleri yerlerden biri olduğu için bilhassa istemişti burayı. Abdülgalip'in istihbarat görevi için, böyle yerlerde görünmesinin faydalı olabileceğini düşünüyordu. Hele bir iki aşina bulunup da, yabancıların gelebileceği bir davet falan ayarlanabilirse... Bunun için önce, Abdülgalip'e temiz, ütülü kıyafet tedarik etti, yeni bir çift ayakkabı aldırdı, başına da bir kalıplı fes uydurunca yanına taktı, Markiz'e geldiler... Aslında Abdülgalip, bizzat sosyeteye girme taraftarı değildi. "Biz kendimizi, olduğumuzdan başka gösteremeyiz. Öyle insanlara hiç intibak edemem. Bırakın, bana gelen haberlerle idare edeyim; şu hainlere bulaşmayayım." dedi; dedi ama dinleyen kim? Şimdi burada, ışıklar, kokular bilhassa kahkahalar vücuduna birer iğne gibi batarken ve hiçbir münasebeti yokken, o eski kâbus yoklamakta onu: İşte sokakta yapayalnız yürümekte, gecenin karanlığı zifir gibi inmiş, ense köküne bir kurşun! Ağzından kan gelir herhâlde, değil mi? Ağzının içinde tuzlu bir tat!

O sırada Celâlettin Hikmet: "Şu hanımlar Osmanlı kızı değil mi?" diye sordu. Abdülgalip baktı. Evet işte köşede oturuyorlar, yanlarında İngiliz istihbaratından Yüzbaşı Douglas var... Esmerce, tombul olanını Abdülgalip çıkaracak ama nereden; diğer ikisini tanımıyor.

— Osmanlı hanımları! dedi, Aslında bunlara "hanım" demeye dilim cevaz vermez!

— Şu esmerce, kısa saçlı, tombul... Evet Necmettin Rıza'nın kerimesidir sanırım.

O zaman tanıdı Abdülgalip; uzun gümüş ağızlığı ile sigara içen, kan kırmızı elbiseli, doğru ya, Necmettin Rıza'nın kızıydı. Necmettin Rıza, bir ara Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndandı. Heyecanlı makaleler döktürmüştü. "Meşrutiyetin nev-zuhurlarından bir piç!" Daha sonra nasıl oldu bilinmez, İttihatçıların sol kanadına kaydı; Yeşil Ordu ile münasebet kurdu. "Müslüman dünyasında, komünist ihtilali emsal edinecek bir sosyalist ihtilal yapmamız iktiza eder." diyordu. Bu konuda birkaç makalesi, Arif Oruç isimli bir zatın Eskişehir'de intişar eden gazetesinde çıkmıştı. Bir ara kaybolup ortalıkta görünmeyen Necmi Rıza, işte işgalden sonra, Üsküdar'da bir yalıda meydana çıktı. Sözde bu yalı ona hanımının büyük dedesinden miras kalmışmış da... Dillerde ise, yalının, İngiliz altınları sayesinde satın alındığı geziyordu... Necmi Rıza şimdi, "İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nde", neredeyse Sait Molla'dan sonra gelen adam. Abdülgalip hatırlıyor; bir ara kızı ile Türk Ocağı'na gidip gelmiş; açık açık İngiliz muhipliğini övmüş; eğer maksat Türkçülükse, bu davayı ancak İngilizlerin himayesinde yeşertmenin mümkün olabileceğini söylemiş; "Eğer İngilizler lütfedip bizi himayelerine alırlarsa..." diye başlayan saçma sapan sözler söylemişti.

Necmi Rıza, Türk Ocaklarında gereken cevapları almışsa da, kızı ile birkaç kez daha gidip gelmişti. Derken onu, Ocak'tan içeri sokmama kararı aldılar ve ne hikmetse, ondan sonra adam, bir kere dahi uğramadı.

Bedriye, bir şeyler mi hissetti nedir, gözlerini hafifçe kısarak onlara doğru baktı; gülümsedi, başıyla selam verdi. O dakika fırladı yerinden Celâlettin Hikmet, Abdülgalip'e usulca: "Çabuk kalkın, gidip hürmetlerimizi arz edelim." dedi. Abdülgalip ne olduğunu anlamadan, kendisini o masada buldu, Celâlettin Hikmet:

— Hanımefendi, ne güzel bir tesadüf! Nerelerdesiniz efendim?

Bedriye, gülümsedi:

— Bizler, hep buralardayız, ya sizler neredesiniz efendim? Hatta bir ara, sizin çok uzaklara, ta Ankara'ya mı ne gittiğinizi bile işittik!

— Ne Ankara'sı, dedi Celâlettin Hikmet. Ağır bir grip geçirdim, zatüreye çevirdi, uzun müddet evden çıkamadım.

— Şimdi pek iyi görünüyorsunuz.

— Evet iyiyim, Abdülgalip Bey'le de tanışıyorsunuz, değil mi?

Abdülgalip'i hafifçe arkasından iteledi... Kız, öpsün diye elini uzatmıştı. Bu Avrupa usulünü, bir türlü becerememeyen Abdülgalip, kızın elini aşağıya çekip sıktı:

— Nasılsınız Bedriye Hanım?

Bedriye, onlara masadaki kızları ve bilhassa Yüzbaşı Douglas'ı, övünmesini gizleyemeden takdim etti. Hanımlar el uzattılar, Douglas ayağa kalkıp askerî bir selam verdi.

— Masaya buyurmaz mısınız efendim?

— Biz de şimdi çıkıyorduk, dedi Abdülgalip, –Cellâlettin Hikmet'in kolundan tutup çekti– Bir dahaki sefere inşallah...

Abdülgalip başıyla selam verip uzaklaşırken, Celâlettin Hikmet, hâlâ masanın yanında ayakta, Bedriye ile konuşmaya çalışıyordu:

— Kıymetli pederiniz nasıllar efendim, Ocak'a pek uğramadığınızı duydum.

— Orada hüsn-ü kabul görmedik ki, niçin uğrayalım?

— Aman hanımefendi, estağfurullah!

— Haydi haydi, şaka ediyorum, aldırmayın siz, dedi Bedriye. Bir akşam yalıya buyurun Celâlettin Bey, akşamları biz bize pek güzel eğleniyoruz, arkadaşınızı, Abdülgalip Bey'i de getirin.

Markiz'den ılık, pek latif bir ilkbahar akşamına çıktılar; Abdülgalip derin derin nefes aldı. Havada kim bilir nereden gelmiş, yolunu şaşırıp buralara, bu caddeye düşmüş çiçek kokuları...

— Bu hava yakışmıyor çıktığımız yere, orada leş, burada bahar... Bir genç şaire, Halide Nusret Hanım "Git

Bahar, git bahar" diye şiir yazmış, baharı kovuyor. İşte şu anda ben de öyle yapmak isterdim.

Celâlettin Hikmet ne baharda, ne de şiirdeydi.

— Hata ettiniz böyle apar topar bizi çıkarmakla. Yanlarına oturup konuşmalıydık Douglas'la ünsiyet peyda etmekte büyük faideler mülahaza ederim.

— Evet, dedi Abdülgalip, belki, yok şüphesiz haklısınız. Fakat ben hazırlıksızdım, söyledim durdum size. Hem bilirsiniz de, kendimden başka türlü görünmeyi beceremem. Eğer bu işi mutlak yapacaksam, evvelinden, bütün ihtimallere hazır bulunmalıyım.

— Bizi, yalılarına davet etti, her akşam kendi kendilerine eğleniyorlarmış!

O davetleri, O "kendi kendine eğlenceleri" işitmişti Abdülgalip. İngiliz mühibbanı Osmanlılar, İngilizler, hatta bir iki Amerikalı, kadınlı erkekli, şık, asri kalabalıklar, danslar, oyunlar... Yüksek poker çevriliyormuş. Abdülgalip kıs kıs güldü. "Eğer gidersem poker masasına oturup analarından emdikleri sütü burunlarından getiririm."

Abdülgalip, her türlü iskambil oyununa bilhassa pokere pek meraklıydı. Son derece dikkatli ve iyi oynardı. Tam zamanında blöf yapmasını pek güzel becerirdi. Masa başında iki gece üst üste sabahladığı vakiydi. Ne var ki, bilhassa Ocakçı gençler onun bu iptilasını sevmiyorlar, onu vazgeçirmeye çalışıyorlardı.

— Siz müsaitseniz bir akşam gidebilirim. Ancak böyle, bir pastanede, yarım ağız davet edilmek kâfi midir?

— Başka türlü bir davet de bizi bulmaz, en iyisi bunu ciddiye alıp bir akşam gidelim. Bakalım, belki size yeni bir kıyafet daha uydurmak icap edecek.

— Yok, yok, dedi Abdülgalip. Şu üstümdekilerin nesi var, en az beş altı sene bunlarla idare edebilirim.

Celâlettin Hikmet güldü:

— Akşam kıyafeti mirim; koyu renk, akşam kıyafeti olmalı!

Aslında Abdülgalip, şu yeni takımıyla, Hüseyin Hüsnü Beylere gitmek isterdi. Gönlünden geçen bu arzunun, şuuruna varınca, Nazan'a şık görünmek istemesine şaştı kaldı. Bu kız, beni oyuncak edecek! Kız mı? Kabahat Nazan'da mı, yoksa kendinde mi? Bunak herif, şu yaşında hiç utanman yok; neler de hayal etmektesin! Sen yetme, yetişme, kahrol, e mi! Öfkeyle:

— Ben bu gece, sizinle olamayacağım, başım fena hâlde ağrımaya başladı, eve dönüp erken erken yatayım.

Aslında bu gece, harbin sonunda Amerikan mandası taraftarı, sonraları sesi soluğu çıkmaz olan Doktor Şeref Muhittin ve avanesi ile buluşacaklardı. Celâlettin Hikmet: "Önce Amerikan mandası taraftarı olup sonra Millî Mücadele'ye katılan birçok zevat var; bir İsmet Paşa mesela, bir Halide Edip Hanım. Biz, bu Amerikancıları ihmal etmeyelim, bir görüşmekte fayda var!"

Abdülgalip, yeni tanışacaktı Şeref Muhiddin ile. Adamı merak ediyordu. Şimdi onu görmekten vazgeçişi; Nazan'a duyduğu aşkın derinleşmesine karşı, kendini bir çeşit cezalandırmaydı. Demek yeni elbiselerinle kıza görünmek istersin! Kal bu gece evde de aklın başına gelsin birader! Ne uzun, ne sıkıntılı bir gece olacaktı. Okuyacak kitapları olmazsa, Abdülgalip çıldırabilir... İçindeki deli âşık ve mantıklı iki kişinin devamlı çekişmesi adamı yorup harap ediyor. Bari şu sevdanın romanını yazabilsem; kari, ben emsal bir adamın, böyle çocukça aşkına inanır mı ki?

Abdülgalip, yazmayı tasarladığı, şaka yollu yirmi yedi ciltlik romanın hayaliyle, yavaş yavaş evine dönerken, ağladığını fark etti. Birden çok utandı. İki tarafa bakıp yanaklarını silerken, "Dövmeli seni adam, öldürmeli!" diye düşündü. Hani bu kız, senin için sadece bir tatlı, bal kokulu havadan ibaretti?! Şimdi bakıyorum da, neredeyse bir ihtiras hâline gelmeye başladı. Yeni yetmeler gibi ona hoş görünmek hevesindesin, daha neler!

***

Ertesi gün, öğleüzeri uyandı kızlar. Nazlı Hanım, tedirgin uyuduğundan mı yoksa hep kuşkulu olduğu için mi,

onların konuşmalarını, gülüşmelerini işitmiş, ta sabaha karşı uyuduklarını fark etmişti. Bu yüzden uyandırmaya kıyamadı. Oysa o gün evde hazırlık yapılacaktı. İzmir'den, Necati'sinin ana-babası, kız kardeşi gelecekti. Misafir odaları güzelce temizlenip yorganlar kaplanmalı, sandıklardan temiz, ütülü çarşaflar, ince ince işlenmiş beyaz keten sofra örtüleri çıkmalıydı. Nazlı Hanım, bu gelişi, Mustafa Necati Ankara'ya geçmeden önce, bir resmî nişan merasimi yapılacağına yoruyor, kalbinde sevinç ve hüzün birbirine karışıyordu. Kolay mı kız evlendirmek, beraber oturacak bile olsalar? Hele kolay mı bir yabancıya kız vermek, bu yabancı Mustafa Necati bile olsa? Hem Nazlı Hanım evlenmiş de ne bulmuştu hayatta? Şimdi, kızı namına da olsa, yeni baştan başlamanın düşüncesi ile yoruluyordu.

Kızlar, Nazlı Hanım'la Hatçehan'ı çoktan işe girişmiş buldular. Bu koca konağı, baştan aşağı döşemeye eşyaları yetmemişti. Evde bir sürü boş oda bulunuyordu, onlardan ikisini misafirler için hazırlıyorlardı. Hikmet'le Nazan'ın, Üsküdar'a da uğrayacakları için, bir an evvel hazırlanıp çıkmaları gerekti. Şevkat, Nazlı teyzeye yardıma kaldı. Kapı önünde vedalaşırken, Nazan, Halide Nusret'e:

— Aman nişan merasimi olursa haberimiz olsun, diyordu.

— Bu zamanda bir merasim olur muymuş? diye sordu Halide Nusret ve ilave etti, ama size haber veririm mutlaka. Yalnız içimde bir his var, sanki işler ters gidecek gibi, bilmiyorum nedendir?

Aynı hissi Nazan, daha ilk Mustafa Necati faslı açıldığı zaman duymuştu. Bir şeyler, kötü bir şeyler olacak bu alakada!

— Sen öyle hislerine kapılma, dedi Hikmet. Ne var, ne olabilir ki! Gönlünü ferah tut.

— Görelim Mevla'm neyler, neylerse güzel eyler! dedi Nazan; Ankara'ya gideceklerini hatırladı, arkadaşına sıkı sıkı sarıldı:

— Ne olur namazlarında bizim için de dua et.

Aralarında namazlarını muntazam eda eden, Halide Nusret'le, Hikmet'ti. Nazan, arada sırada kılardı, kendini bir verdi mi, artık o ne uzun sureli farzlar, sünnetler, nafileler... Ne bitmeyen dualar... Sonra bir bıraktı mı bırakır, aylarca seccadenin semtine bile uğramazdı. Oysa Hikmet için bir görevdi namaz ve mutlaka vakitlerinde eda edilmeliydi.

"Bir vazifeden ziyade, sırf Allah rızası için kılınmalı namaz..." derdi Nazan. "Sırf O'nu sevdiğin ve O'ndan korktuğun için, sırf rızasını almak için..." Ne demek istediğini kendi de pek seçemiyor, bu yüzden izaha girişmiyordu. Hikmet'e göre daha çocuktu o, fakat ileride mutlaka...

Üsküdar'a tramvayla geçtiler, bazı söylentilerden; Rum, Ermeni kadınlarının, tramvayda oturan Müslüman kadınlara musallat olup, yerlerinden kaldırdıklarını işittikleri için, kadınlar kısmı tenha olduğu hâlde oturmamayı tercih etmişlerdi. Ağaçlar çiçeklenmişti, yol boyu köşklerin, yalıların bahçelerine bakıp göğüs geçirdiler. Ne olurdu dedeleri de, bu tarafta oturmayı tercih etseydi... Aksaray'a göre Kadıköy, bütün yeşilliği, erken açmış çiçekleri ile âdeta bir cennetti. Ve güneş burada, sanki hiç utanmadan parlıyordu... "Acaba Ankara nasıldır?" diye geçiyordu Nazan'ın içinden. Sert, bozkır tamam, tamam da; bahar çiçekleri hiç dur-otur tanır mı, memleketin vaziyeti umumisinden anlar mı? Elbet böyle sevinç çığlıkları içinde açacaklar, belki biraz edepsizce lakin akpembe neşeli.

Bedriyelerin yalısında hizmetçi açtı kapıyı, onları misafir salonuna aldı, küçük hanıma haber vereceğini söyledi... Ne büyük bir salondu burası yerde pek büyük iki İran halısı, etrafa serpiştirilip küçük oturma grupları yapılmış lacivertten, mora, maviye kanepeler, koltuklar; altın yaldızlı, mermer sehpalar, kristal avizeler, gümüş şamdanlar; duvarlarda yağlı boya tablolar, pümpüllü, püsküllü, ateş sarısı atlas perdeler...

Nazan buraya gelmişti; fakat Hikmet ilk defa görüyordu. Etrafın şatafatı âdeta üzerine üzerine geliyormuş gibi

itici bir his duydu, sonra kendisini topladı; biraz "kinayeli" konuştu:

— Bize komşu oturdukları günlerdeki salonlarından, ne kadar farklı!

Bütün güzellikler, Nazan'ı neşelendirirdi. Göğsünün içinden serin, ferah sular geçiyormuş gibi oldu; şakıdı âdeta:

— Ee mirasa kondular! Fakat ne kadar renkli bir zevk değil mi? Size anlattığım gibi bulmadınız mı?

— Aman efendim kimler gelmiş, doğrusu bu kadar olur! Biraz evvel sizleri düşünmüştüm. Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Hikmet yüzüne iğreti bir tebessüm takıp, Bedriye ile tokalaşmak üzere elini uzattı:

— Ayol bu ne resmiyet! dedi Bedriye, Hikmet'e sarılıp iki yanağından öptü, sonra Nazan'a sarıldı.

— Kız, özletiyorsun kendini!

— Elbiseni bizde bırakmışsın da, dedi Hikmet, beş dakikalığına uğrayıp verelim dedik.

— Ta ordan buralara, beş dakikalığına olur mu canım! Haydi çıkarın çarşaflarınızı, bir kahve için önce. Ay kız, nasıl da yakışmış sana bu neftî çarşaf, yeni mi?

— Ta ordan buraya gelmedik, gece Halide Nusretlerdeydik.

— Halide Nusret, şaire olmuş öyle mi? Onu Aksaray'dan ayrıldığımızdan beri görmedim, nasıl iyiler mi? Babasının vefatını işittim ama gidemedim. Ay ne yapıyorum bilemem, lakin öyle meşgulüm ki. Haydi çıkarın çarşaflarınızı, kuzum, Allah aşkına!

Yemin vermişti. Daha fazla dayanamayıp bir kahve içmek için çarşaflarını çıkardılar, oturdular.

— Ayol, diyordu Bedriye, ne dersiniz şu Halide Edip'e? Ta Ankaralara kaçtığını işittim, vakıa kolejde de faaldi. Babam hep onu numune gösterirdi bana. Sonra da cemiyetler falan... Teali Nisvan mıydı, beni de aza yapmak istemişti, çünkü aza olabilmek için İngilizce bilme şartı

vardı. Aman istemedim, öyle hastanelerle falan uğraşmak bana mı düşmüş! Neyse, Ankara'ya kaçtığını işitince, babama söyledim: "Bakın" dedim, "bana numune ittihaz ettiğiniz kadın, millîcilerden olmuş, Mustafa Kemal'in peşine takılmış!" "Hissîlikten." diye cevap verdi. Ona göre, zaten hepsi hissîdir, aklını kullanamayanlardır. Ah affedin, pederinizin de orada bulunduğunu unutmuşum!

"Bu kız, nereden biliyor, beybabamın Ankara'da olduğunu?" Hikmet'in içi sıkılıyordu, gözleri kapıdaydı...

Nazan:

— Ne varmış hissîlikte? dedi. Mefkûreler, hissîlikten doğar. Pederim ve hiç şüphesiz Halide Edip Hanım, bir mefkure-yi millîye uğruna oradalar!

Kahvelerini içerken, Bedriye onlara Cadde-yi Kebir'deki çay salonlarından bahsediyordu:

— Pek güzel yerler a canım, tıpkı Avrupa'daki gibi!

— Sen Avrupa'yı gördün mü? diye sordu Hikmet.

Bedriye hiç tınmadı:

— Görmeye ne hacet? dedi. Ecnebi dostlarımızla gidiyorum, onlar benzetiyorlar. Filhakika en büyük arzum, yakında Londra'ya gidebilmek.

Sanki köpeği anmış gibi, kapıda Yüzbaşı Douglas beliriverdi. Yardımcı kız, önde, pürtelaş:

Küçük Hanım misafirleriniz geldiler, diyordu. Yüzbaşı'nın ardında bir hanım ve iki bey daha odaya doluverince, kızların ilk tepkileri çarşaflarını çekip sarılmak oldu. Bedriye bir kahkaha attı:

— My dear Douglas, görüyorsunuz arkadaşlarımı rahatsız ettiniz. Lütfen beyler dışarı çıkar mısınız? Arkadaşlarım giyinsinler.

Douglas, gülerek eğilip selam verdi. Yanındaki iki beyle birlikte dönüp, dışarıya çıktılar. Yabancı hanım şaşkın şaşkın bakıyordu,

— Bedroş dear, dedi. Senin hâlâ Osmanlı kızlarıyla arkadaşlık ettiğini bilmiyordum!

Hikmet'le Nazan çoktan ayağa fırlayıp, çarşaflarını giymişlerdi. İkisi de yabancı "lady"ye küçültücü bakışlar fırlatıp: "Haydi bize Allaha ısmarladık." dediler, fakat Bedriye, Hikmet'in kollarından yakalamış:

— Allah rızası için, Osmanlı kızları vahşiymiş dedirtmeyin şu insanlara. Bakın çarşaflarınızı giydiniz işte, kendi hatırımdan geçtim. Allah aşkına oturun, şu kahvelerinizi bitirin hiç olmazsa, diyordu.

Hikmet'le Nazan bakıştı, ikisi de aynı anda oturdu. Bedriye onlara yabancı "lady"yi tanıttı, sonra odaya giren beyleri. Nazan'la Yüzbaşı zaten tanışmışlardı geçen gelişinde... Kızlar, soğuk ve gururlu, hepsini başlarıyla selamladılar. Nazan, Douglas'a bile gülümsemedi. Görsündü şu gâvur karısı "Osmanlı kızlarını!" Bu arada Yüzbaşı, yanı başlarındaki koltuğa oturmuş, o gün Nazan'ı Lebon'da görememekten duyduğu üzüntüyü anlatıyordu... Hikmet lafa karıştı:

— Yüzbaşı, biz Osmanlı kızları, yanımızda yabancı erkeklerle pastanelere gitmeyiz.

— Oo! Demek siz de İngilizce biliyorsunuz, that is great! Bedroş bana, sizin çok güzel bir hanımefendi olduğunuzu anlatmıştı, fakat bu kadarını ummamıştım. Ne kadar güzelsiniz!

Hikmet ne cavap vereceğini şaşırdı bir an, sonra soğuk ve kuru bir teşekkür etti.

Douglas hiç alınmadı, neşe içinde konuşmasını sürdürüyordu. Şu İstanbul'un kızları, bütün ecnebilerin başlarını döndürüyorlarmış, hele çarşaf içinde olmaları, erkeklerin merak ve alakalarını o kadar çok çekiyormuş ki... Bu kızlar, tıpkı bir esrarlı, büyülü mücevher kutuları gibi!

Hikmet yerinde kımıldayıp tekrar kalkmaya hazırlanırken Douglas; pederlerinin Ankara'da bulunduğunu bildiğini söyledi. Nasılmış sıhhati? Ankara havası pek soğuk olurmuş da! Kuzum, bari sık sık haber alıyorlar mıymış, sahi ne habermiş Ankara'dakilerden?

Hikmet:

— Görünüşe göre siz Ankara'yı bizden iyi biliyorsunuz, dedi. Demek, Ankara'dan ve babamdan asıl sual etmesi gereken bizleriz. Sahi babamın sıhhati nasıl Yüzbaşı?

"Ne kadar esprilisiniz!" Kahkahalarla güldü Douglas, sonra yüzünde hep hafif bir tebessüm, kâh Hikmet'e, kâh Nazan'a bakarak konuştu:

— Ankara! Eve, Ankara bizim için sevimli bir macera arayanların merkezidir. Evet, oradakilerin hareketlerini sevimli buluyoruz, ne de olsa vatan müdafaası her erkeğin vazifesidir. Lakin şu ahval! Evet, bu şerait tahtında bile Türkçülerin bir müdafaa düşünmesi, onların hareketlerini sevimli kılıyor. Affınıza mağruren söylemeliyim ki, bu fiilleri, biraz çocukların askercilik oynamalarını hatırlatıyor bana. Sevimli sıfatını onun için düşünmüş olmalıyım.

Birden gözleri Nazan'a takıldı. Hemen çocuk avutan bir baba tavrı takınıp:

— Yoksa sizi kırdım mı? diye sordu. Ah, sizi kırmış olmayı hiç istemem. Siz benim için o kadar değerlisiniz ki...

— Yaa, neden?

— Belki sarı pırlantaları hatırlatan gözleriniz için, belki şu somurtmuş gül yaprağı dudaklarınız için. Fakat galiba, öfkeyle çırpınışını işittiğim küçük, tatlı kalbiniz için.

Nazan'ın elleri gayriihtiyari göğsüne gitti, hemen fark etti, çekti. Gözlerinden, Douglas'a öfkeli altın şimşekler yağdırdı. Hikmet:

— Sizin çocukların oyunlarına benzetip sevimli bulduğunuz o fiiliyat, bizim için bir dava-yı mukaddestir ki, dedi. Yalnız erkeklerimiz değil, kadınlarımız da ve yalnız Ankara değil, bütün İstanbul, Anadolu ve Trakya aynı his ve hareketin içindedir.

— Ooo tabi tabi, biliyorum. Affınızı rica ederim, lütfen öfkelenmeyin fakat şu öfke her ikinizi de o kadar tatlı kıldı ki, âdeta söylediklerime pişman olmak içimden gelmiyor. Ne yazık ki sizleri daha fazla görmek, sizlerle görüşmek imkânını bana bahşetmiyorsunuz. Hâlbuki o kahramanları konuşarak, ne kadar güzel vakit geçirirdik, emin olun

Bedroş'un arkadaşları içinde, hatta bütün İstanbul'da diyeyim, sizin gibi düşünenlere ilk defa rastlıyorum; tabii pederleri Ankara'da bulunanlara da!

— Demek bu kadar az kişiyle temas ettiniz İstanbul'da Yüzbaşı. Hâlbuki biz misafirlerimizin bizleri tanımalarını isteriz...

— O hâlde sizinle ve dostlarınızla sık sık görüşelim.

— Belki bir tesadüf daha olur, karşılaşırız.

Hikmet ayağa kalktı, Nazan da kalktı. Yüzbaşı'nın uzanan elini görmezden gelip, odadakilere başları ile selam verip, yürüdüler. Bedriye arkalarından geldi.

— Olmadı, dedi. Hiç olmadı yemeğe kalmalıydınız, babam da gelecekti, ayrıca Yüzbaşı Douglas'ın Nazan'dan hoşlandığı bir aleni hakikat.

— Yüzbaşı'nın Nazan'dan hoşlanması, Nazan için bir züldür, dedi Hikmet. Neyse Bedriye, çok bile oturduk, eve geç kalırsak, dedem merak eder. Ayrıca uzun bir müddet görüşemeyeceğiz sanırım. Merhum büyük dedemin Bursa dolaylarındaki çiftliğine gideceğiz.

— Yaa, hepiniz mi?

— Evet, dedi Nazan. Bedriye ile sarılıp öpüştüler. Artık, felahtan sonra görüşürüz.

— Ne felahı? Ha, evet anladım!

Nedense Bedriye'nin yüzünde hüzünlü bir tebessüm, Hikmet'in ellerini avuçları içine alıp, sıkı sıkı tuttu:

— Artık kusura bakmayın.

Yolda, Hikmet:

— Gitmeyecektik, dedi. Elbisesi çok lazımsa, gelir alırdı. Nasıl da sana kandım!

— Fakat ablacanım, gerek Yüzbaşı'ya, gerekse Bedroş'a o kadar güzel, kinayeli, küçümseyen cevaplar verdiniz ki, doğrusu ben gelmiş olduğumuza memnun oldum.

Hikmet, omuz silkti, umursamaz bir tavırla:

— Bir düşmanla ve maalesef onunla münasebet içinde bulunan bir Osmanlı kızı ile başka nasıl konuşulur!

Nazan, hak verdi ablasına... Bir yandan da "Yüzbaşı'nın benden hoşlanması benim için bir zül müdür?" diye düşünüyordu. "Evet, hakaret olmasa da, iftihar edilecek bir şey değil!" diye karar verdi sonunda. Ancak kalbi durmuyor; içinden âdeta "Ben aşk arıyorum." diye söyleniyordu. Adımlarını, "Ben aşkı merak ediyorum." diye attı Nazan, hiç utanmadan! Çünkü gerekçesi vardı: "Aşkı bilmeden, aşkı tanımadan nasıl evlenebilirim ki?!" Şimdi bunu söylese Hikmet'e, ablası, sol kaşını hemen kaldırarak, buz gibi bir sesle; aklını niçin evlenmeye taktığını soracaktır ve iğrenerek: "Tıpkı tahsil görmemiş, evinde oturup kısmet bekleyen o kızlar gibi!" diyecektir. Çünkü Hikmet, birkaç kere ağzından kaçırdığına göre; kendisi, asla evlenmeyecek, hayatını öğretmenliğe ve ailesine adayacaktır! Böylesi, gayet "asil" bir davranıştır! "Ben ablam kadar asil değilim muhakkak, çünkü evlenmeyi ve çocuklarım olmasını istiyorum. Vakıa ablam gibi asil olmayı isterdim belki... Hayır istemezdim, ben âşık olmayı merak ediyorum, bir aşk yaşamayı istiyorum. Her ne kadar babam, yeni doğacak bir milletin fertleri olarak, sadece Türkçülüğü yaşamamızı istese de... Mamafih bu dahi, bir başka çeşit aşktır ki, benim için anlaşılması müşkül bile olsa, ona hürmet ederim."

Aslında Hikmet, pek bağlı olduğu gelenekleri icabı; kızların koca beklemesine karşı değildi. Bunun açık edilmesini, açıkça konuşulmasını istemezdi. "Bazı arzular, insanların derunlarında kalmalı!"

Nazan, adımlarını, ablasının adımlarına uydurmaya çalışarak yürürken: "Benim aradığım ise..." diye düşünüyordu, "yani sadece bir erkeğe duyulan o derin his mi yani? Kifayet eder mi?" Genç kız, acı acı, bir erkeğe karşı duyacağı derin hissin, gönlündeki coşkun aşk arzusuna yeterli olmayacağını düşündü... İçini yokladıkça; öz arzusunun aslında ne evlenmek ne de çoluk çocuğa karışmak olduğunu keşfediyordu! Bu keşif dehşetli bir şeydi; sen şu yaşa kadar evlenmeyi tahayyül et, bir gaye edin, şimdi hissettiğin arzunun yanında, evlenmek bile gaye olmaktan çıksın! Bu ne demek? Nazan, ne biçim, nasıl belalı bir aşk arıyor ki? "Ya Rab bela-yı aşk ile kıl aşina

meni– Bir dem bela-yı aşktan etme cüda meni" Kız, hayret içinde, belki bir saniyeden kısa bir zaman içinde, ensesinden bel kemiğine doğru şiddetli bir titreme geçirdi. Ürpererek: "Yoksa Allah aşkı mı?" diye sordu kendi kendine. Evet aşk belasıyla dost olmak isteyen Fuzulî: "Aşk imiş, her ne var âlemde" demekte... "Âlemde Allah'tan başka ne var?" diye fısıldadı içinde biri ve Nazan, fena hâlde korktu. Alelacele ablasına, çevresine, geçip duran insanlara baktı, yardım istiyordu; korkusu, onu, amansız bir yalnızlığa itmişti çünkü.

Ankara'ya gitmek de, Allah emri gibi gelmişti... Ve Nazan hiç inanmayarak fakat kendini kandırmaya çalışarak; "Belki Ankara'da..." diye düşündü. "Oyle ya, beni oraya çeken hissin bir başka olduğunu itiraf edebiliyorum da, ne olduğunu bilmiyorum. Yoksa Mustafa Kemal Paşa'nın kendisi midir?"

Hikmet:

— Biliyor musun ne düşünüyorum? dedi. Dedemin, şu Ankara hareketine karşı hissiyatının bu kadar derin ve acı olması, belki babamı sevmeyişinden ötürü, belki Mustafa Kemal'e bağlanan bunca büyük ümit içindir. Düşün, dedeme göre Mustafa Kemal, neyin kimin remzi? Belki Enver Paşa'nın, olamaz mı? Ona bağlanan ümitler söndü. Evet, buna rağmen hâlâ, Ankara'nın başında Mustafa Kemal'in yerine Enver Paşa'yı görmek isteyenler, az da olsa var.

Nazan toparlandı, ablasının ne dediğini, anlamaya çalıştı, sordu:

— Yani, Ankara'da Mustafa Kemal'in yerine Enver Paşa olsaydı, dedem daha mı sakin bakacaktı hadiseye?

— Mümkündür. Çünkü Enver Paşa, nihayeti Halife-i Müslimîne, Mustafa Kemal'den ziyade bağlıdır.

— Bunun da onun Hünkâr'a damat ve Mustafa Kemal'in olamaması sebebine bağlamak kabilse de...

— Hayır hayır, bağlamayalım, dedi Hikmet. Çünkü samimi kanaatime göre, böyle şahsi hesaplardan ziyade, her ikisi de, vatanseverlikleri ile temayüz etmişlerdir.

Devr-i istibdatla ve düşmanla mücadele etmişlerdir, her ikisi de bu Osmanlı mülkünün felahını düşünmekteydiler. Bu felahın yolu hakkında ayrı ayrı fikirleri olsa bile, bir cumhuriyet tarz-ı idaresi mesela, ne biliyoruz, belki Enver Paşa ve arkadaşları meşrutiyet isterken, daha sonraki bir hedef için de cumhuriyeti düşünüyorlardı. Şu anda bunu bilemeyiz.

— Enver Paşa, fena hâlde kaybetmiştir, dedi Nazan. Bugün ordu kumandanı ve meclis reisi Mustafa Kemal'dir. Enver Paşa, bana göre, hep geç kaldı; yanlış zamanda, yanlış yerlerde bulundu, yanlış kararlar aldı. Vakte ve vaktin şeraitine göre hareket etmesini bilen Mustafa Kemal'dir, öyle değil mi?

— Tüyler ürpertici olanı ise, Enver Paşa'nın ölüm zamanını ve yerini kendisinin intihap etmiş olması, dedi Hikmet. Şu vakitte, Türkistan'da Moskof'un onca askerine karşı çıkmak ne demektir? Ölümü beklemek değil mi?

Nazan, omuz silkti:

— Çaresizlik! dedi. Mamafih belki şehit olma arzusu, belki de hâlâ daha, temsil etmekte olduğunu sandığı piyesi; şahane, göz boyayıcı, kalbe tesir edici bir şekilde nihayete erdirmek!

Hikmet iç çekti:

— Neyse bunları bırakalım, dedi. Ankara'ya neler götüreceğiz onu düşünelim. Soğuk olurmuş, kalın yünlü esvaplar almamız lazım.

Yol boyu, Ankara'ya götürecekleri şeyleri konuştular. Nazan, o yalnızlık duygusunun, içinde bıraktığı tortuyu gidermek için, sahte bir neşeyle türlü elbiseler düşündü, teklif etti. Hikmet belki biraz erzak ve mutlaka şeker yerine kullanabilecekleri kuru üzüm almalarını tavsiye ediyordu... Sahte neşe, yavaş yavaş gerçeğine dönüştü. Bir ara vapurda, İstanbul'un ve denizin pırıltısına dalan Nazan, bu güzelliği bırakıp da nasıl gideceğini düşündü: O an gözünde Ankara; karanlık, çirkin ve iptidai idi! Hâlbuki, incecik beyaz tüllere sarılmış gibi İstanbul, bir müphem davette; dalga sesi, kanat sesi... Martılar bir başka cümbüşte ve dantelsi dokunuşlarla minareler, ilkbaharın

mavi atlas göğüne doğru yaslanmış dururlarken... Hem Ankara'dakiler dinsiz mi nedir! E böyle ithamlar da var! Aklına gelene şiddetle itiraz etti. O serdengeçti adamlar dinsiz olur mu? Ankara'da yaşanan vatan aşkını ve imanı düşünsene... Dinsiz insanlar hiç öyle bir aşkı, öyle bir imanı taşıyabilirler mi? Kalbi, Ankara'daki bütün insanlara karşı sevgiyle doldu, iyi ki gidiyorlar!

Ablasına:

— Dersaadet, dedi, Allah'ın bir lütfu bize. Ben, sırf tekrar onu, sadece onu kazanmak için bile olsa, Mustafa Kemal'in peşinden giderdim.

— İstanbul'u ve bütün Anadolu ve Trakya'yı tekrar kazanacağız! dedi Hikmet. Vatanımız bize geri dönecek, iş ki, biz bu vatana layık olmaya bakalım.

Sonra eve kadar pek bir şey konuşmadılar. Kardeşine, vatanın geri döneceğine dair kati söz veren Hikmet'in içinden, ta içinden gelen sual: "Acaba mı?"ydı... Bu kız, şüphelerini, "acabaları"nı, kardeşine ve hiç kimseye açamazdı. İlle kuvvetli görünmek, etrafını sakinleştirmek vazifesi mi sayılırdı? Duygularını irdelemeyi beceremeyen Hikmet; bu suali kendisine sormuyordu. O, bütün insanların, bilhassa kadınların, ağır mesuliyetleri ve vazifeleri olduğunu biliyordu, hiç şüphesi yoktu, bunun için de etrafa karşı kuvvetli görünmek mecburiyeti vardı. Etrafın hükümleri, değer yargıları çok mühimdi Hikmet için. Belki hatta, birçok görev ve sorumluluğun, sadece kadınlar tarafından yüklenilmesi gerekiyordu, bunların kadınlara has olması icap ediyordu! Fakat ah ne yazık; Nazan, kadınlığının, kendisini mecbur tuttuğu "mükellefiyetlerden" habersizdi. Ona anlatmak lazım, onu alıştırmak lazım... "Bu da benim mesuliyetim dâhilinde bir vazife!"

Hikmet, birden kendisini çok yorgun hissetti, sebebini anlayamadı.

Evde, onları bir sürpriz bekliyordu. Dedesi salona inmiş, Abdülgalip Bey ile, Ankara'dan gelen yabancı bir beyi kabul ediyormuş. Kızlar vaktinde gelirlerse, yanlarına

çıkacaklarmış. Dedeleri böyle istemiş. Hüsniye Dadı, daha kapı önünde söylerken Nazan:

— Herhâlde senin adaşındır, neydi öbür ismi Celâlettin. Evet o olmalı, Celâlettin Hikmet. Doğrusu merak etmiştim bu zatı, dedi ve derken, ablasının sapsarı kesildiğini gördü. Elleri küçük kuşlar gibi çırpınmaktaydı sanki. Hikmet kardeşine, kendisini pek iyi hissetmediğini, odasına geçeceğini söyledi. Nazan, eğer istiyorsa, çıkabilirdi misafirlerin yanına.

— Hiç olur mu ablacanım. Besbelli Ankara konuşulacak, siz gelmezseniz hiç olur mu? Dedem merak edebilir. Haydi çarşaflarımızı çıkarmadan, böylece girelim.

Bu kız, neftî çarşafın kendisine hakikaten yakıştığını bildiği için mi... Hayır hayır, o, şimdi Ankara havadisi ile heyecanlı. Hem ne var canım, Celâlettin Hikmet, Nazan'ı böyle çok güzel görürse... Kim bilir belki Allah'ın kısmeti, Nazan aradığı kocayı, Celâlettin Hikmet'in şahsında bulabilir! Peki Hikmet'in içi, neden böyle birden acıyıverdi, sanki zehir içmiş gibi... Hem, kendisini iyi hissetmediği için misafirin karşısına çıkmamak ne demek oluyor? Hele dedesi buyurduktan sonra, terbiyeye mugayir! Fakat keşke bir çarşaf daha olsa, onu da giyse Hikmet. Yarı şaşkın ve pek mahcup, kardeşinin peşinden yürüdü, salona girdiler. İçerideki iki bey, onlar girer girmez ayağa kalkmışlardı. Nazan, Abdülgalip'in hiç olmadığı kadar temiz pak ve şık olduğunu hemen fark etti. Hikmet, ona bakmamıştı bile, baksaydı da Abdülgalip'in kıyafetini görmesine imkân yoktu. O, Celâlettin Hikmet'e bakıyordu. İnce yapılı, uzun boylu bir kumral adam, hafif şişkin göz kapakları altında, insanın içini oyarcasına bakan siyah renkli gözler; herhangi bir mücevher, ama son derece değerli bir mücevher, sanki gecenin koyu karanlığında parlıyor gibi... Hikmet boğazına bir şeyin tıkandığını ve sesinin çıkmayacağını düşündü. İki kardeş önce dedelerine sonra beylere selam verdi. Hüseyin Hüsnü Bey:

— Oturun, dedi. Nasıllar?

— İyiler efendim, Halide Nusret ve validesi hanımefendi, size selamlarını ve hürmetlerini yolladılar.

Gerçi Nazlı Hanım, bir şey söylememişti ama, Halide Nusret, "hürmet" ve "selam" bahsinde, elbet annesinin yerine de konuşmuştu. Nazan, yine "efendim" diye hitap etmişti dedesine, içinde bir yabancılık duydu. Bu histen kurtulmak için Abdülgalip ve Celâlettin Hikmet Beylere sıcacık baktı, gülümsedi:

— Babam nasıl efendim, iki senedir kendisini görmedik.

— Çok iyi, dedi Celâlettin Hikmet. Çok meşgul, bugünlerde kendisinden Gazi Paşa'nın istediği Türkçülükle ilgili bir raporu hazırlıyor. Tek derdi sizlerden uzak olmak.

"Ah benim onu ne kadar özlediğimi bilemez." diye düşündü Hikmet. Bu arada, kardeşinin beylere gülümsemesi, nazarı dikkatini çekmişti: "Bu kız, erkeklerin yanında sanki hafifleşiyor." diye düşündü. Nazan erkeklere öyle gülümsenmeyeceğini bilmiyor mu yoksa? Ona hatırlatması, söylemesi lazımdı bir abla olarak... Fakat, ya bu Abdülgalip'in ona bakışı, nasıl da hayran... Sanki odada kimse yok! Eh, Celálettin Hikmet de, şaşkın ve sevinçli değil miydi, Nazan'ın gülümsemesi karşısında! Hikmet bakışlarını, kucağına, ellerinin üzerine dikti. Belki görmese daha iyi olurdu! İçindeki zehir acılığı yoğunlaşıyordu. Aklını başka taraflara çekmek için, Bedriyelerinkinden sonra, kendi salonlarının ne kadar sade ve fakir olduğunu düşündü. Onların, eh biraz da sonradan görmüşleri hatırlatan renkliliğinden sonra, buradaki ağır başlı bej ve soluk altın renkleri! Yerdeki kocaman Buhara halısı bile sanki yünlerin tabii renginden dokunmuş; kahverengi, bej, kirli beyaz motifler. Kristalleri, gümüşleri, antika pirinç şamdanları, nadide, mavi mineli karpuz lambaları satılalı çok oldu. Kahverengi kadife perdeler de artık iyice kötüleşmiş, renkleri kaçmış, havları dökülmüş. İyi ki duvarlarda birkaç nadide hat var da... Yoksa şu mermer sehpa tozlu mu, hayır, üzerindeki gayet kıymetli Şam ipeği örtünün eskiliğinden, baksanıza dokuma nasıl da gevşemiş, iplikleri sarkmış, bu yüzden sehpa tozlu görünüyor. Hikmet, her şeyin eskiyip dağıldığını, çok geçmeden çürüyüp, yok olacağını, derin bir hüzün duyarak fark ediyor. "Hacı dedem bile sanki daha yaşlı duruyor!" Dedesini dinlemeye çalışıyor.

Hüseyin Hüsnü Bey, her zamanki gibi sakin, vakuur, hatta şu beylerin karşısında olduğu için biraz da "mütekebbir", konuşmasına kaldığı yerden devam etmişti:

— Osmanlı memâlikinde bir inkılap yapılması zaruretini elbette fikreylemiş ve kabul etmiştim. Ancak bu inkılap, Mustafa Kemal'in düşündüğü gibi bir ihtilal olmamalı. İhtilaller, kendi evlatlarını yerler. İttihat Terakki'nin neticesi, gözlerimizden ırak olmamalı, eveet aynı zamanda ihtilaller, tereddi sebebidir. –Kendisi için zor olsa da itiraf etti– Biz zaten kaç asırdır beklemekteyiz! –öksürdü– Fakat, düşman kovulduktan sonra, memleketin ahvalini tanzim için; Zat-ı Şahaneleri'ne merbudiyeti sabit, mefkure-yi milliyesi Osmanlı ittihadı olan bu kabil zevatça, bir meşruti nizamı kurup inkişaf ettirmekte, hadsiz faydalar mülahaza etmekteyim, dürüst, âlim, fazıl, itimada şayan efendilerden müteşekkil bir Meclis-i Mebusan, elbet vatanımızın hayrınadır.

— Efendim, affınıza mağruren söylemek isterim ki, dedi Celâlettin Hikmet. mesele, ihtilal yahut hatta inkılap hadisesi değil bu mesele, Türk milletinin yeniden dünyaya geliş hâlidir. İhtilal ve inkılaptan da farklıdır. Ve bu dünyaya gelişte, heyhat, gönül hiç istemese de, vefakâr ananın mevti zaruri görünmekte. Çünkü bahis buyurduğunuz Osmanlı artık zaten mevcut değildir, mevcut olması da muhaldir. Bizim, elde kalana, yani Türklüğümüze iltica mız; kökleri mazide olan, yeni bir Türk devleti kurmamız iktiza etmektedir.

"Kaç asırdır beklemekte olduğumuzu söylemekle, ne kadar haklısınız..." diye düşünüyordu Abdülgalip, "Hiçbir şey değil, sadece şu matbaa macerası bile bunu göstermeye kâfidir."

İstanbul'da Hristiyan azınlıklara kitap basma müsaadesi on beşinci yüzyılda verildiği hâlde, Osmanlıca kitap basımı, bundan üç yüz yıl sonra, on sekizinci asrın sonlarına doğru gerçekleşmişti.

Abdülgalip, kucağında tuttuğu birkaç "Türk Yurdu"

mecmuasını, Hüseyin Hüsnü Bey'e uzattı:

— Size takdim etmek üzere getirdiğimiz bu mecmuaları buyurun fikirlerimiz ariz ve amik burada beyan edilmektedir.

Hüseyin Hüsnü Bey, beynini, "vefakâr ananın mevti zaruri görünmekte" sözü oyarken, sakin olmaya gayret gösterip, eliyle, "istemez" gibi bir işaret yaptı:

— Kerimelerim, dedi, o mecmualardan bana verdiler. Ne çare vakit darlığından, göz gezdirmek imkânını bulamadım!

— Yine de bırakayım, dedi Abdülgalip ve inatçı ihtiyarın bunları yine göz ardı etme ihtimaline karşı, biraz izahat vermeyi yerinde buldu:

— Mecmuanın emeli; sadece Anadolu ve Trakya'da bulunan Türkler için değil, Asya'dakiler, dünya yüzünde bulunan bütün Türkler arasında da bir Türkçülük mefkûresi teşekkül ettirmektir.

Hüseyin Hüsnü Bey, alayını gizlemek lüzumunu hissetmeden:

— Demek yeni Türklüğün fetihleri Asya'ya doğru olacak, öyle mi? diye sordu. İstihza dolu fakat pek bedbin görünüyordu.

Celâlettin Hikmet, sanki bir mevtayı canlandırmak istermiş gibi canlı canlı konuştu:

— Hayır, bu mefkûre siyasi değildir, asla. Ne fetih, ne siyasi bir tevhit. Sadece dünyadaki Türkler arasında bir gönül kardeşliği husule getirmektir maksat. Çeşitli coğrafi zeminlerde bulunan kardeşlerimizle tanışmak, birbirimizin hâl-i ahvalinden haberdar bulunmak, sevinçleri ile mesut olmak, üzüntüleri ile üzülmek ve en mühimi bütün Türklerin ahlaken ve iktisaden yükselmelerine, malumat-ı fennice zenginleşmelerine hizmet etmek! Maksat budur efendim.

Yan gözle Nazan'a baktı; onun, –ah ne kadar Claire'yi andırıyordu, daha salona girer girmez, Celâlettin Hikmet'in kalbini deli deli çarptırmıştı– şimdi, kendi sözleri

karşısında tepkisini merak ediyordu. Nazan'ın dedesine dikilmiş gözlerinde, muzaffer pırıltılar keşfetti. "Benim sözlerimi sahiplendi!" diye karar verdi, sevindi. Hüseyin Hüsnü Bey ise sanki onu hiç işitmemiş gibi:

— Eveet... dedi. Şimdi gelelim Ankara'ya. Ben torunlarıma da söylediğim gibi, gidiş yollarını tahkik ettiriyorum. Sizin avdetiniz yakın mıdır?

— Şu anda belli değil efendim. Eğer gidersem, ne zaman, nasıl, hangi vasıta ile gideceğim de belli değildir. Malumu âliniz, benim vaziyetim değişiktir, başka yollar bulmam iktiza eder. Ancak hemşirem evlidir ve zevciyle Ankara'da ikamet etmektedir. Sanırım kendisi orada, hanımefendilere yardımcı olur, arkadaşlık ederler.

— Demek hemşireniz orada, kendisi çalışıyor mu?

Nazan sormuştu, besbelli çalışan bir hanım arkadaş aramakta. Celâlettin Hikmet bir an tereddüt etti. Sanki ağzından çıkacak olan sözleri tartar gibiydi, biraz sıkıntılı konuştu:

— Efendim enişte... Eee, enişte Mehmet Efendi, nasıl desem bir çeşit hoca, din adamıdır. Muhiti pek geniştir, bu yüzden yatılı, yatısız misafirleri ziyadedir. Safinaz, yani Sevginur onlarla meşgul olmaktadır. Ayrıca bazı hanımlarla muntazam toplanıp ordu ve hastaneler için bir şeyler tedarik ederler, karınca kaderince. Hemşiremi seveceksiniz.

— Fakat hemşirenizin ismi ne? Safinaz mı, Sevginur mu?

Celâlettin Hikmet, sanki biraz daha sıkıldı:

— Safinaz, annemin koyduğu ad, dedi. Ancak zevci; ona, "Sevginur" diye hitap eder. Artık biz de öyle söylemeye çalışıyoruz.

Hüseyin Hüsnü Bey, alaka ile sordu:

— Kimdir bu Mehmet Efendi? İsmini duymuş olmamız muhtemeldir, hangi tarikatın şeyhi?

O dakika top sesleri! Celâlettin Hikmet uçar gibi bir yerlere savrulduğunu hatırlıyor. Gerisi, üzerine eğilen kumral bir baş ve ille o acayip parlayan gözler: Korkmayın

Mülazım Efendi, yaralısınız, sıhhiyeyi bulacağız." Sonra Salavat... Salavat mırıl mırıl... Anası: "Salavat'la bütün kapalı yollar açılır." diyor yanı başında. Ah anacığımmm! "Korkmayın Mülazım Efendi, sıhhiyeyi bulacağız." Bu da kim? Kendini, bir adamın, kâh sırtında, kâh kucağında görüyor, acılar içinde. Salavât mırıl mırıl, sakin. Bir cehennemlik yağmur, yerler hepten yapış yapış kaygan balçık... Askerler, sesler... Sesler... Trabzonlu Kâzım'ın türküsü: "Asker ettiler beni– Kuram çıktı Yemen'e..." Topların şimşek ışığında, kendisini taşıyanın bir yabancı nefer olduğunu fark ediyor, sonra tekrar bayılıyor.

— O bir şeyh midir tam manasıyla bilemem. Zannederim sadece bir derviştir. Kütahyalı Mehmet Efendi, derler. İfadesine göre kendisinin şeyhi Bursalı Hasan Efendi imiş, nakşibendi... Efendim, ben Balkan Muharebesi'nde, Çatalca Cephesi'ndeydim, orada yaralandım. Bu Mehmet Efendi, Allah'ın izni ile benim hayatımı kurtardı.

Nazan, sanki Hikmet'e inat, tekrar gülümseyerek konuştu:

— Sonra da hemşirenizi ona verdiniz!

— Epey sonra, ben iyileştikten sonra, arayıp buldum onu. Validem kendisini görmek istiyordu, eve davet ettim, böylece tanıştık. Safinaz'ı isteyince, eh kız da itiraz etmedi. Şimdi Ankara'dalar; kendisi Sivas Kongresi'nde bulundu. Sonra Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'yi Ankara'ya yerleştirince, bizim ikametgâh belli oldu diyerek, hemşiremle birlikte Ankara'ya göçtüler.

Hüseyin Hüsnü Bey:

— Bursalı Hasan Efendi'yi işitmişliğim var, dediklerine göre pek muhterem bir zatmış Kütahyalı Mehmet Efendi'yi işitmedim diyorsam da, acaba kendisi Mehmet Akif Bey'in, bahsini ettiği hoca mıdır?

— Evet, kendisinin Mehmet Akif ve Mehmet Emin Beylerle tanışıklığı vardır, Mehmet Emin Bey'e, "Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur" manzumesini ilham ettiği söyleniyorsa da, tam bilemiyorum.

— Demek enişteniz Beyefendi de Türkçüdür! dedi Nazan.

Bu millîci derviş, kendisinde garip bir heyecan uyandırmıştı. Yine ense kökünden, bel kemiğine doğru... O yoldaki titreme! "Mehmet Emin Bey" ismi ise, eski mutasarrıfta sıcak aşa katılmış soğuk su etkisi yaptı. Bir iki öksürüp boğazını temizledi. Ayrıca bu Nazan'ın ikide bir lafa karışması da hoşuna gitmiyordu. Bir kadının yabancı beyler önünde bu kadar konuşması edebe aykırı, ayrıca Osmanlı "âdâb-ı muaşeretine mutabık" değildi. Deminden beri içinde biriken öfke, birden patladı:

— Efendim, dedi, başımıza gelen bunca işe, bence en ziyade cahilliğimiz sebep addedilmelidir. Din-i İslam, dünyanın en mükemmel dini, hurafelere boğuldu ve İslam âlemi, derin bir akıl zaafına düçar oldu. Zinhar yanlış anlamayınız, ben enişteniz Mehmet Efendi için söylemiyorum, çünkü kendisini tanımadım. Ancak İslam'ın hakiki manasının kayboluşunda, içine düşülen şu dar zihniyette, birtakım cahil hocaların ve şeyhlerin büyük hisseleri bulunduğuna kaniyim. Ne der Akif: "Eyvah! Bu zilletlere sensin yine illet / Ey derd-i cehalet, sana düşmekle bu millet /Bir hâle getirdin ki: Ne din kaldı, ne namus! / Ey sîne-i İslam'a çöken kapkara kâbus/ Ey hasmı hakiki seni öldürmeli evvel:/ Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el."

Şiiri pek güzel ve anlamlı okumuştu, tekrar etti:

— Evet, derd-i cehalet! –şiddetle içini çekti– Hacılar, hocalar ve Türkçüler derken, bu biçare millet, koskoca Osmanlı mülkü, bilmem ki kaça ayrılacak! Bahsini ettiğiniz vefakâr ananın mevti, sizlerin ellerinizle olacak, ne büyük vebal!

Abdülgalip de öfkelenmişti, sakin konuşmaya çalıştı:

— Osmanlı mülkü, bölündü bölüneceği kadar Beyefendi, dedi. Parçalar çoktan koptu, hepsi; gayrimüslimler, Arnavutlar ve Araplar kendi millîliklerinin peşinde. Hoş Araplar millîci bile değil, sadece İngiliz tahakkümünü, Osmanlı babalığına tercih ettiler. Şimdi bu ahval-i şerait

tahtında bizler, Türkçülerin, hacı hoca da olsalar, cahil ve münafık değil, bilakis, aksine, bir şuur-u mükemmelle derleyip toparlayıcı olduğuna inanıyoruz. Bizler Türklerin vahdetine inanıyoruz; Mustafa Kemal Paşa da bu iman içindedir.

Hüseyin Hüsnü Bey'in öfkesi sönmüş, içinde acı bir tortu kalmıştı. Bir öksürük nöbetinden sonra, başını, esefle iki yana salladı:

— O zaman milletin asli düşmanına, İngilizlere karşı, Anadolu'nun cenubundan, Irak'a cephe açmalıydı.

— Misak-ı Millî hudutları dâhilinde, bir hatt-ı hareketi ittihaz etmektedir. Sizin de Misak-ı Millî'nin kabul edilişinde, mebuslar nezdinde hizmetleriniz geçtiğini işitmiştim.

— Misak-ı Millî evet, son Osmanlı mebusanında mesele şümulüyle münakaşa edilirken, benim de naçiz yardımlarım, bazı mebus arkadaşlarımıza fikrimizi söylemek imkânı hasıl olmuştu. Bir iki sene evvelini hatırlayınız, hemen bütün memleket mandaya taraftar idi, gazete idarehanelerinden, kahvehane köşelerine kadar her tarafta İngiliz himayesi altında idame-i hayat etmenin yegâne çare-i halas olduğu söyleniyordu. İngiliz veyahut Amerikan mandası, Allah yardım etti de, mütecaviz devletlerin birbirleriyle rekâbeti ve Meclis-i Mebusanın Misak-ı Millî'ye kararı alması ve itiraf etmek gerekir ki; Anadolu mücadelesi, insanların ekseriyetinin zihninden, bu manda ve himaye fikirlerini bertaraf etti. –Birden bu iki adamın karşısında, hakiki hislerini söylemek istedi– Ben, Anadolu harekâtına muhalif değilim, estağfurullah, ancak, Zat-ı Şahane'nin, Halife-i Müslimin'in mevcudiyetine halel gelmesine muhalifim. Bu mücahitler keşke, Türklük vahdeti yerine, bildiğimiz ve tarihten geldiğimiz gibi Padişah Efendi'mizin etrafında Osmanlı vahdeti mefkûresi ile mücehhez olsalardı! Çünkü bu mücadelenin, vatanın istiklalini temin edebileceğine inanıyorum, inşallah! Velakin, Allah'ın bu lütfunu, şu adamın bu adamın gayretine bağlayıp da, bu topraklarda hakkı olan padişah terk-i taht ettirilirken başka bir kimsenin, padişah olmasına rıza gösterilmesini arzu etmem. Zannım bu ki, Türkperestler, Mustafa Kemal Paşa'dan gayrısını tanımak istemezler.

— Pek doğru düşündünüz efendim. Bu mücahedenin başı Mustafa Kemal'dir, ancak ne o bir padişahlığı arzu eder, ne de Türkçüler, onu padişah yapmak isterler.

— Belki istemezler fakat onun etrafındadırlar ve Mustafa Kemal ne derse o olmaktadır!

— Hayır efendim, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararları yerine getirilmektedir.

Böyle söyledikten sonra, içinde hafif bir acılık duydu Celâlettin Hikmet. Sebebini anlamaya yanaşmadı.

— Neyse efendim, dedi Hüseyin Hüsnü Bey. Kendisini fevkalade yorgun hissediyordu, yine o şahin pençesinin göğsünü yoklamasından korktu; şu adamların karşısında, ihtiyaç hissedip, ilaç almak bile ağırına giderdi, görüşmeyi noktalamak istedi:

— Kerimeleri buraya çağırttım ki, Ankara'ya giderken tedarik edecekleri şeyleri sizden sorsunlar.

Celâlettin Hikmet, Nazan'a döndü:

— Ben, dedi, pek fazla farkında değilim; pazarla, alışverişle alakam yoktur, yemek yemeyi bile unutabilirim. Ancak hemşirenin dediğine göre Ankara, bütün Anadolu gibi sıkıntı ve yokluk içindedir, dikiş için iplik bile bulamadıklarından bahis açmıştı bir kere. Sizlerin hazırlıklı olmanızı tavsiye ederim. Ayrıca Ankara'nın havası serttir, kalın esvaplar, giyecekler almanızı, at binmesini severseniz, ona göre kıyafet bulmanızı tavsiye ederim. Ankara'da bazı hanımlar at binmektedirler çünkü.

— Hiç at binmedik, keşke bilseydik, dedi Nazan. Yüzünde, gamzelerini belirginleştiren gülücükler açtı. Doğrusu dervişin karısı ve elbette mızmız bir mizaca sahip olan, bu adı karışık hemşire ile ahbaplık, kendisine pek cazip görünmemişti, ama at binmek... Babası da bir bağ evi kiraladığını yazmıştı ya, sanki ruhu şimdiden Ankara kırlarının "ser-âzât havasına" açılmış gibi kalbi çarpıyor, içinde , yüreğinden kanatlanıyordu...

— Öğrenebilirsiniz efendim. Dediğim gibi at binen birkaç hanım var. Ayrıca ben de .

Celâlettin Hikmet'in bakışları, Hüseyin Hüsnü Bey'in yüzüne takılınca, söyleyeceğinden vazgeçer gibi oldu, sonra vazgeçti, tamamladı cümlesini:

— Size at temin eder, bizzat öğretebilirim.

Yaa, at gezmeleri falan. Kızlar demek ki tam babalarının istediği gibi birer "asri hanım" olacaklar! Esefle düşündü Hüseyin Hüsnü Bey; "Neyse ki ben o günleri görmeyeceğim." diye içinden konuştu. Fakat kendisi göremeyecek bile olsa, torunlarının fazla asrileşmeleri, Osmanlı kanına dokunuyordu. Abdülgalip ise şaşırmıştı; kendi bir bakışının bile zaman zaman rahatsız edeceği endişesiyle kıvrandığı Nazan'a, demek Celâlettin Hikmet at binmeyi öğretecek! Hüseyin Hüsnü Bey'in hadiseye müdahale etmesini, bunu tasvip etmediğini söylemesini boşuna bekledi. O, gözlerini halının bir köşesine dikmiş, hüzünlü bir put gibi oturuyordu. Hikmet'e baktı; kız, mevzu ile ilgili gibi, hafifçe gülümsemişti bile. Dayanamadı:

— Maşallah, dedi. Siz Ankara'da at binmeye vakit buluyorsunuz!

Celâlettin Hikmet, gülümsedi:

— Zaman zaman biz de nefes alıyoruz! diye cevap verdi.

"Demek nefes almak ha! Sen Nazan'a at binmeyi böyle mi kabul ediyorsun birader; bir nefeslik, birkaç nefeslik bir ferahlık mıdır o! O, o bir uzak hayaldir ki, abıhayat gibi olup, sana mutlak hayat bahşeder!" İçtiği bütün sigaraların zehri göğsüne dolmuş gibi öksürmeye başladı. Bak kendini bilmezin dediğine, at binmeyi öğretecekmiş! Pek değer verdiği, canından aziz bilip sevdiği Celâlettin Hikmet, gözünden düşüyordu. Güya Ankara'dakilerin yüreklerini dolduran sadece memleket endişesi idi. Laf... Görünce gönül bülbülünü, bak memleket endişesi mi kaldı yürekte! Arkadaşına haksızlık ettiğini fark ediyor fakat hislerine gem vuramıyordu. Düşünüyor; akrabası olmayan yabancı bir kıza, bir erkek, beraberce at binmekten öte, daha nasıl yaklaşabilir? Abdülgalip'in havsalasını ciddiye almıyor, bir taraftan da, yüreğini kemiren kıskançlığı,

kendine yakıştıramıyordu. Yine tezatlar ortasında, içinden içinden çırpınmaktaydı. Yeni bir sigara yaktı.

Nazan:

— Belki Bedriyelerde vardır at binme elbisesi, çünkü... diyordu, gözleri ablasının bakışı ile karşılaşınca, cümlesini tamamlayamadı, sustu. Tamam, Bedriyelerle alaka kesilecek; fakat ne olur, şu elbiseyi aldıktan sonra! Hem çiftliğe gideceklerini söylediler ya, işte böyle bir elbise istemek, "ahvale" münasip düşer.

Nazan, at üstünde, deli bir koşu tutturuyor; hayalinde, tıpkı bugün Kadıköy'dekine benzeyen Ankara kırları; mavi, yeşil pembe... Ta ufka kadar uzanmakta, belki daha ötelere. Ve babasıyla beraber bulunmak ve Gazi Mustafa Kemal'i görebilmek... İşte hürriyet! Sanki her bir zerresi dağılıp; tepelere, kayalara, yeşil topraklara doğru uçuyor! Nazan, ufukla el ele, içinden tekrarlıyor: "Allah'ım ne büyüksün!" Varsın, dervişin karısı ile Hikmet dostluk etsin, Nazan sadece at koşturmak istiyor! Göğüs kafesi dolmuş gibi, derin bir nefes bırakıyor dışarı. "Ablam muhalif olsa bile at binmeye, babam müsaade eder! Hem bak Celâlettin Hikmet ne efendi bir zat. Onunla arkadaşlıktan bana ne zarar gelir..." Halide Nusret, sanatkâr dostlarının, hanımlara çok hürmetkâr muamele ettiklerini söylemedi mi? İşte bu zat da kendisine hürmetkâr olacak, beli! Birden aklına, ablasının "bu zat"a duyduğu garip ilgi geliyor, Öyle ya, isminden bahsederken kızarıyordu. Biraz evvel heyecanlanıp içeri bile girmek istemedi. Kız, bir Hikmet'e, bir Celâlettin Hikmet'e bakıyor; kim bilir belki Hikmet'in zevci olsa bu adam, hay Allah, baksana isimleri bile aynı, pek muvafık olur. Nazan içinden bu meseleyi, şimdilik ablasına açmamayı, fakat hiç o değilden, mutlaka körüklemeyi düşündü. Babasının da itimat ettiği bir şahıs, bak dedesi bile karşısına alıp konuştu. Evet evet bu iş olmalı, her ne kadar Hikmet, evlenmeyeceğini iddia etse de Celâlettin Bey'le evlenmeli; doğrusu pek münasip, pek! O zaman at binmek için Hikmet'i de kandırmalı, bu gezintilerde kendisi pek ağzını açmamalı, Hikmet'le, Celâlettin Hikmet'in bol bol konuşmalarına zemin

hazırlamalı! Nazan, ablasının incecik, esmer güzelliğine, bilgisine, ettiği akıllı, mantıklı laflara hiçbir erkeğin karşı koyamayacağına ve hemen ona âşık olacağına samimiyetle inanıyordu.

Celâlettin Hikmet; Hüseyin Hüsnü Bey'e, eğer Anadolu mücadelesinin, memleket için yegâne ümit olduğuna inanıyorsa, lütfen bu fikrini, dostları ve bilhassa matbuattaki dostları nezdinde sık sık dile getirmesini rica ediyordu. Münevveranın müspet fikir vahdetine şimdiye kadar, hiç böyle ihtiyaçları olmamıştı.

Hüseyin Hüsnü Bey:

— Ümidim doğrudur, diye cevap verdi. Ancak şartı var; ben Mustafa Kemal'in yegâne baş olmasını istemiyorum, çünkü inanıyorum ki, o kendi seviyesini tayin edemeyecek kadar, bu seviyenin üstünde muhteristir, böyle bir hırstan zarar doğar. Fakat buyurduğunuz gibi, Anadolu mücahedesine, ben, dostlarım hatta uzak tanıdıklarımın nezdinde bile müzahir olurum. Bugün biz münevverlere, terettüb eden vazifedir bu. Beni mustarip eden sual; memleketin, milletin salahından sonra, işlerin ne vaziyet alacağıdır!

Hikmet, babasının cumhuriyete taraftar olduğunu düşünüyordu... Vakıa bu fikrini, kayın babasının yanında hiç açmamıştı ama, kızları ile konuşurken birkaç defa söylemişti... "Hayırlısı olsun." diye düşündü; içinden dua etti: "Allah'ım, memleketimiz için hayırlısı ne ise o olsun! Ben bilemem, Sen bilirsin!" O dakika Nazan'ın dedesine hitap ettiğini işitti:

— Efendim, zaferden sonra bir cumhuriyet tarz-ı idaresi, bizleri bu kadar korkutmamalı. Hem ne biliriz –geçen gün söylediği şeyi tekrar ediyor–, belki Zat-ı Şahaneleri, Reisicumhur olarak intihap edilebilirler!

Odada kimse konuşmuyordu, Celâlettin Hikmet ve Abdülgalip kıza, şöyle bir "nazar atfedip", gözlerini Hüseyin Hüsnü Bey'e çevirdiler.

Hüseyin Hüsnü Bey, bir iki öksürüp boğazını temizledi:

— Sen, dedi Nazan'a, ne acaib-i garaip fikirler serdediyorsun böyle. Başımıza gelen her şey takdir-i ilahîdir,

Allah'ın takdirinden öte hiçbir şey olmaz. Velakin Padişah Efendi'miz de, bir cumhurreisi olarak, kendisini dosta düşmana, ehem, rezil etmez! Bunu böylece bilesin. Evet, Ankara hakkında malumat aldınız. Şimdi içeri gidip, Hüsniye Dadı ile bu meseleyi konuşun.

Kızlar kalkmadan, Celâlettin Hikmet'le Abdülgalip fırladılar; kendilerini lütfen kabul ettiği için, Hüseyin Hüsnü Bey'e minnettarlıklarını sunup, müsaadelerini rica ettiler. Eski mutasarrıfın elini öpüp, kızları uzaktan selamlayarak odadan çıkmaya hazırlandılar. "Sizi ben geçireyim." dedi Hüseyin Hüsnü Bey.

Odada yalnız kalır kalmaz, Hikmet dehşetle Nazan'a döndü, onu azarladı:

— Sen, bir cumhuriyet ihtimalinden, dedemin yanında bahsetmeye nasıl cüret edersin! Çok taaccüp ettim, çok! Hem de gayet laubali bir ifadeyle! Neymiş, korkmamamız lazımmış! Sen kim oluyorsun da hacı dedeme böyle bir tavsiyede bulunuyorsun? Ah Nazan, sanki yirmi ikisinde olgun bir genç hanım değil de, beş yaşında bir çocuksun! Hem Hünkâr'a, cumhurreisliği yakıştırmak da nereden çıktı? Eğer bir cumhuriyet tarz-ı idaresi kurulursa, bunun Zat-ı Şahane'ye karşı olacağını bilmiyor musun? Babamla konuştuklarımızı hatırlamıyor musun? O hâlde ne demeye... Ayıp ve çirkin! Şu iki zatın karşısında sanki nümayiş yaptın! Böyle bir gösterişe ne lüzum var? Söyler misin, ne lüzum var?

Nazan, bu azar yağmuru karşısında şaşırmıştı, en ziyade "nümayiş" sözüne! Çünkü o, sadece dedesine hitap etmiş, "şu zatların" yanlarında bulunduklarını bile hatıra getirmemişti. Gerçi biraz laubali bir ifade, doğru... Hünkâr'ın cumhurreisliğini ise, ikinci defa tekrarlamasında, belki gizli bir istihza mevcut, kabul... Fakat her şeye rağmen, Nazan'ın bu kadar acı lafı hak etmediği de, muhakkak... Birden ablasının, şu iki adama ne denli bir "ehemmiyet atfettiğini" fark etti. Abdülgalip değildi ehemmiyet verilen, şüphesiz Celâlettin Hikmet'ti! İçinden, onun boynuna sarılıp; "Siz âşık oluyorsunuz, siz âşık

ı luyorsunuz!" demek geldi; kendini tuttu, mübalağalı bir safiyetle boyun büküp:

— Affınızı rica ederim abla, dedi. Bir dahaki sefere daha dikkatli olurum.

Hikmet onun boyun büküp özür dilemesinden, belki mübalağasından ötürü, bir an rahatsızlık duydu. Yoksa sevgili kardeşini, on yıldır analık ettiği bu deli dolu, lafını hiç bilmez çocuğu kırmış mıydı? Kendisine yakıştıramadı, fakat olan olmuştu bir kere. Zaten daha öfkesini de alamamıştı. Elindeki ipek mendili buruşturup duruyordu; dedesi girdi odaya. İkisine de ayrı ayrı baktı:

— Ne kadar, nereye kadar asri; nerede Müslüman Osmanlı kızı olmak icap ettiğini, siz herhâlde bilirsiniz, dedi. Benim bir yabancı erkekle at binmeyi tasvip etmeyeceğimi de!

Hikmet toparlandı:

— Böyle bir şey aklımızdan, hayalimizden bile geçmez efendim, diye cevap verdi. Hüseyin Hüsnü Bey, Hikmet'i işitmemiş gibi, Nazan'a bakıyordu. Nazan, mahcup gözlerini onun yüzüne kaldırıp, usulca:

— Lütfen beni affedin dedecanım, dedi. Edebimi muhafaza edemedim; demin sizinle öyle konuşmamam icap ederdi.

Nazan'ın yüzü sanki solmuş, kirpiklerinin ucunda iki damla yaş belirmişti. Sol elini yumruk yapmış, sağ eliyle çarşaf pelerininin üst düğmesini açıp açıp, kapatıyordu.

Hüseyin Hüsnü Bey, gözyaşlarını gördü, görmezden geldi, sesini azami derecede yumuşatarak:

— Haydi gidin ikiniz, dedi, istirahat edin. Ha Hüsniye Dadı ile de konuşun, hazırlıkları ikmal etmekte fayda var. Hiç belli olmaz, bir gün ansızın, haydi deyiveririm size... Mübarek Ramazan'ı orada karşılamanız bile kabil.

Nazan yürüdü, dedesinin elini alıp öptü:

— Aklımız sizde kalacak dedecanım.

"Haydi haydi" dedi Hüseyin Hüsnü Bey. Kızın sırtını okşadı, Hikmet'e gülümser gibi oldu. Başı ile çıkın, diye işaret etti.

"Hayret," diye düşünüyordu Hikmet, "dedemi yalnız bırakacak olmaktan asıl ben şikâyetçiydim, fakat bunu, onun yanında bir kere bile ifade edemedim. Böyle merak göstermek, edebe mugayir mi göründü bana ne! Belki de onu fazla yaşlı, hasta gördüğümüzü bildirmek istemedim, velhasıl söyleyemedim işte. Nazan'sa hisleri belki her an değişmekte, buna rağmen onları ulu orta açığa vurabiliyor. İnsan dediğin kendisine hâkim olabilmeli. Hele gözyaşları, bir başkasının yanında ağlayabilmek bana ne zor gelir. Yarabb'im, Sen beni koru! Bu kızın, çok derse ihtiyacı var! –her zamanki gibi kendini suçladı– Acaba analık vazifelerimi yapamıyor muyum, bütün kabahat bende mi?"

Salondan çıktılar, Hikmet'in yanından bir koşu fırlayan Nazan, koridorun ucunda, uzun eflatun elbisesi içinde, kocaman yuvarlak bir demet leylak gibi duran Hüsniye Dadı'yı yakaladı, ona sarılıp, döndürdü:

— Gidiyoruz dadıcığım, hep beraber Ankara'ya gidiyoruz. Aman pek güzel kokuyorsun yine, yeni mi süründün lavantanı? Bak ben neler almak istiyorum biliyor musun? Bütün sarı takımlarımı, bana bir bej kazak örüp yetiştirebilir misin; ama sarıya bakan bej olacak!

Kendini, Nazan'nın kollarından güçlükle kurtaran Hüsniye Dadı, gülümsedi:

— Dur çocuk, dur sultanım, az dur, başımı döndürdün. Biliyorum, ablan söylemişti. Demek katileşti. Ee hayırlı olsun. Bakın kızlar, bu Ankara havası romatizmalarıma iyi gelir mi acaba?

— Orasını bilemiyorum dadıcığım, dedi Hikmet. Havası bir hayli soğukmuş.

Kardeşinin koluna girdi, onu kendi odasına sürükledi. "Seninle biraz konuşalım." diyordu, sesi ciddi ve soğuktu, sol kaşı da hafifçe havaya kalkmıştı:

— Nazan, şu teşhir ettiğin hareket tarzını izah etmekte güçlük çekiyorum!

Nazan, anlamıştı, hafifçe somurttu:

— Dedemi bırakacağımıza hakikaten üzülüyorum, dedi. Bu arada Ankara'ya gideceğimize seviniyorum. Ne var

bunda? Beybabamı özledim. Orada sık sık göreceğimizi tahmin ettiğim Celâlettin Hikmet Bey, çok efendi bir adam, ayrıca, size ne olduğunu pek bilemediğim ama, beni Ankara'ya çeken, kuvvetli bir hissin mevcudiyetinden bahsetmiştim.

Hikmet, kendine hâkim olmak istemesine rağmen, kinayeli konuşmasını önleyemedi:

— Acaba Celâlettin Hikmet Bey mi bu kuvvet?

Nazan şiddetle reddetti, ablasının bir yanlış anlamaya düşmesini istemiyordu:

— Hayır hayır, onun sadece efendi bir adam olduğunu düşündüm. Zaten benden ziyade sizinle arkadaşlık edecektir; çünkü sizin gibi akıllı ve mantıklı görünüyor.

— Allah Allah, bunu da nereden çıkarıyorsun? dedi Hikmet. Kendine itiraf etmese de, hoşlanmıştı bu benzetmeden. Seninle konuşmak istediğim hususa gelince; evet anlıyorum, hislerin her an değişmekte, bir mevzuda birkaç, hatta birbirine zıt hisler bile duyabiliyorsun, seni anlamaya çalışıyorum, fakat onlara niçin hâkim olamıyorsun? Neden hep gösterip duruyorsun? Dedemin yanında ikide bir ağlaman ayıptır.

Hikmet, kendisinin bile ağlayacaksa, yatağa yattıktan sonra ve başını yastığa gömerek ağladığını düşündü; Belki Nazan'dan bu kadarını istemek fazla olurdu.

— Gözyaşlarına hâkim olmayı öğrenmelisin. Hele onları akıttıktan bir dakika sonra, Hüsniye Dadı'ya sevinç içinde koşman, doğrusu çok garip! Daha ağırbaşlı, dikkatli olman lazım, artık hareketlerinin mesulü sensin, yaşını hatırla!

Yine tenkit, daima tenkit! Nazan, boğazına bir ip sarmışlar da boğuluyormuş gibi oluyor; "Hiç mi iyi, hiç mi asil bir yanım yok? Bu ablam, bana daima bir zavallı budala olduğumu hissettirmekte. Bundan da sanki garip bir zevk duyuyor, gözlerindeki pırıltıya baksana!" Nazan, başını gururla havaya dikti:

— Yirmi iki yaşındayım, dedi. Eskiden olsa evde kaldım sanılırdı. Doğru abla, hissiyatımı mübalağalı bir şekilde

gösteriyorum, haklısınız. Ancak ne yapayım, başka türlüsü gelmiyor elimden. –içini çekti, kendince ablasını kızdıracak sözü söyledi– Olduğum gibi görünmeyi, inanır mısınız, bazen bir fazilet saydığım bile oluyor. Ne demiş Hazreti Mevlâna: "Olduğun gibi görün, yahut göründüğün gibi ol." Dedem daima hatırlatır, bilirsiniz.

Hikmet, hiç de kızmadı, hafifçe gülümseyerek Nazan'ı baştan aşağı süzdü:

— Hazreti Mevlâna'nın kastettiği, senin gibi durmadan değişen hislerin sahibesi değil herhâlde! dedi. Hem Nazan, bazı hadise'erin, şeylerin sana bu kadar müessir olmasına müsaade etmemelisin. Haydi dedemden ayrılışına üzülüyorsun, fakat bahsettiğin kuvvetli his hakikat olsa bile, Ankara için bu kadar sevinmeni anlayamıyorum. Pederim bizi çağırdığı için gitmeye mecburuz; bu, bir mecburiyet üzerimize düşen vazife!

— Biliyorsunuz, ben sizin gibi her işi bir vazife veyahut mesuliyet olarak görmüyorum; bazıları heyecanlı, bazıları sevinçli, bazıları üzücüdür. Tabii heyecanlı sevinçler, ki Ankara için ben öyle hissediyordum, heyecanlı üzüntüler de vardır. Fakat artık, emin olun şimdi, şu anda bana Ankara, o kadar cazip görünmüyor. İçimde bir şeyler kırıldı sanki, sanki siz kırdınız. Artık sarı bej bir kazak örülmesini bile istemiyorum.

— Ha evet, yünlere bir bakalım, istediğin renk var mı acaba?

— Şu sözü, bana orada, Hüsniye Dadı'nın yanında söyleseydiniz ne kadar memnun kalırdım. Artık hiç ehemmiyeti yok, anlamıyor musunuz?

— Anlamıyorum, seni anlamıyorum, dedi Hikmet.

Dolabı açıp, koca bir yün torbası çıkardı. Yünleri yere, halının üstüne döküp çileleri renklerine göre ayırmaya başladı. Bu yünler ona, ta ne zaman Avrupa'dan gelmişti ve Hikmet onlara pek değer verir, gözü gibi saklardı:

— Görüyorsun bej yok, kırmızı veya lacivert olamaz mı, bu renkler de sana yakışır.

— İstemiyorum abla, ne kırmızı, ne lacivert, ne de bej! –içini çekti– Ben gideyim yemeğin hazırlanmasına yardım edeyim.

Nazan kapıdan çıkarken, Hikmet renkli yün çilelerini toplayıp torbasına tıkıyordu. "Bu kızın, kendisini adam edebilmesi ne kadar zor olacak. Hislerine ve hareketlerine hâkim olmaya çalışması seneler alabilir. Yarabbim, iyi ki beni onun gibi oynak hisli, düşüncesiz yaratmadın!" diye düşündü.

O şeftalileri kubura doldurması! Hatırlıyor Hikmet, Nazan bir kez de eve pek süslü gelen komşu çocuğunu kıskanıp, onun kolundan "hart" diye ısırıvermiş, çocuk ağlamaya başlayınca da o kadar üzülmüştü ki, kendisi o küçük kızdan daha fazla, bağırıp ağlamaya başlamıştı. Dört yaşında mıydı o zaman, belki üç! Annesi onu teselli etmek için kucağına almış, okşamıştı. İyi hatırlıyor Hikmet, o zaman kardeşinin kolunu kendi ısırmak istemişti, o kadar kıskanmıştı anne kucağında sevilen Nazan'ı. Hikmet, birden kıpkırmızı kesildiğini hissetti, yüzü yanıyordu, bilmem kaç sene evvelinin şu kıskanma hadisesi bile, onun bugün yüzünü kızartabiliyor. "Geçti artık, hem o zaman bu hissimi asla belli etmemiş, annemin kucağında şımaran Nazan'ı okşamıştım bile, şimdi utanmak lüzumsuz." Hikmet'e göre, kötü de olsa birtakım hisleri duymak değil, onları göstermek ayıptı.

Kıymetli yün torbasını, yerine, dolabın içine koydu. Mademki istemiyor artık, hâlbuki lacivert belki bejden daha çok yakışacak, neyse. Hikmet omuz silkti, kıymetli yünlerini ona vermek zorunda kalmadığı için biraz da memnun olmuştu. Masasının başına geçti, düzeltmesi gereken talebe vazifeleri vardı. Önüne kâğıtları çekerken, kardeşinin kazağını unutmuştu bile. Şimdi canı, bir fincan kahve istiyordu.

***

Ahmet Hoca cübbesini çıkarmış; koyu renk bir takım elbise, kalıplı fes, ince altın telli gözlükleri ile tam bir kalem efendisi olmuştu! Abdülgalip'le buluşmaya gelirken

kıyafet değiştirdi; bir kere Arnavut zerzevatçı kılığına bile girmişti. Deniz kenarında ağır ağır yürürlerken, Abdülgalip ona, şu İzmirli gençlerden bahsediyordu. İzmir'de mimlenmişler, kaçmak zorunda kalmışlardı. Mutlaka ve aşk-ü şevk ile Ankara'ya ulaşmak istiyordu.

Ahmet Hoca, her zamanki sualini sordu:

— Sizi nasıl bulmuşlar?

Abdülgalip, bir tesadüf olduğunu düşünüyor. Lider durumundaki genç adam, Mustafa Necati, eski dostu merhum Avnullah Kazimi'nin yakını, zaten ailesi ile beraber, onların Göztepe'deki konağında kalıyorlarmış. Avnullah Kazimi'nin kerimesi, hani şu şaire olanı ile karşılaşmışlar geçen gün, daha doğrusu, genç hanım, Türk Ocağı'na gelerek bizzat bulmuş onu ve: "Pederimle olan kadim dostluğunuzdan kuvvet alarak, sormaya cesaret ediyorum efendim." demiş. "Validemin selamları var. Ah af buyurun, şüphesiz pek tabii malumatınız olmayabilir, fakat annem, sizinle karşılaşma ihtimaline binaen, sormamı istedi." duralamış bir hayli, sonra bir nefes verir gibi aniden ve yavaşça: "Ankara'ya geçmek isteyen akrabalarımız var. Acaba mümkün mü, siz veya Ocak'taki beylerden herhangi biri, yol gösterebilir mi? Ben doğrusu, sizden başkasına sormaya cesaret edemezdim." demiş. Abdülgalip de bu akrabalarla. bir tanışmasının faydalı olabileceğini "ihsas" ettirmiş ve Kadıköy'deki o salaş kahvenin adresini vermiş, gün ve saat tayin etmişler ve işte...

Ahmet Hoca, içini çekti, uzun uzun düşündü. Evet hiç tanışmamışlar lakin Avnullah Kazimi ismini biliyordu. Onun Abdülhamit ithamlarına karşı yaptığı müdafaanameme basılmış, elden ele dolaşmışmış bir ara. Hoca'nın yaşı müsait değil, o günleri hatırlamıyor ama bu savunmayı, seneler sonra bir eski kitapçı dükkânında bulup, satın almıştı.

Savunmada; genel dertlerle, Abdülhamit'in istibdat rejimiyle ilgili pek çok ifade vardı. Ancak Ahmet Hoca, şu pek samimi sözlerden etkilenmişti. Avnullah Kazimi: "Dünyada düşünecek hiçbir şeyim yok, hiçbir şey gözümde değil,

kendi hesabıma icra olunacak bir emelim mevkuttur. Henüz yürümekte olan, 'baba, baba' diye hunin hunin çağırmakta olan biricik evlatçığımın henüz aguş-ı pedere muhtaç biricik çocukcağızımın, kimsesiz biçare haremimin Allah'ı var. Onların Halik'i olan Rabb-ı müteal, onların rezzakı ve muinidir. Ben, lehülhamd müsterihül kalbim, müreffeul vicdanım. Rabb'ime mülaki olmaya cidden haişkâr bir kulum." diyordu. Ahmet Hoca, onun, Fedakârân-ı Millet Cemiyeti'ni de çok dinlemişti. İttihat ve Terakki'nin bu cemiyeti ortadan kaldırmak için bir komplo bile tertip ettiğini biliyordu. Fakat bütün bunlar, İzmirli genç yakının temiz olduğuna dair bir teminat değildi. Bugünlerde Ankara bilhassa "sıkı" tutuyor işi, bazı kimseler geri çevriliyor.

Ahmet Hoca'nın bu kadar uzun düşünmesinden rahatsız olan Abdülgalip, taşların çizgilerine basmamaya özen gösteriyor, tam ortalarına atıyordu adımlarını. Eğer bir çizgiye basarsa çünkü, o genç adamın Ankara'ya kabul edilmeme ihtimali olabilir! "Asabım bozuk yine." diye düşünüyor. Çoktan beri böyle taşlarla çizgilerle uğraşmayı bırakmıştı. Paris'te üzerine gelen bir hâl bu. Birinci Jön Türk Kongresi'nden sonra... Ne kadar kavgalı geçmişti o kongre. Gerçi toplanmasında, Sabahattin Bey'in, babası Damat Mahmut Paşa ve kardeşi Lütfûllah Bey'le birlikte, himmeti çok büyük olmuştu; fakat Osmanlı ülkesinde ıslahat icrası için, ille ecnebi devletlerin müdahalelerini isteyen Ermeniler ve onları haklı bulanlarla, ecnebilerin karışmasını istemeyen İttihatçılar arasında, Sabahattin Bey, bir düşünce birliği sağlayamamıştı. Şüphesiz İstanbul efendisi, zarif, solgun, ağırbaşlı Sabahattin Bey, kürsüde, iki fikri telif etmeye çalışmış; asıl tehlikenin Moskof müdahalesi olduğunu söylemiş: "Buna mâni olmak için, dostumuz bulunan ve hürriyeti seven devletlerle anlaşmalı, onları işe karıştırarak, ötekinin karışmasından neşet edecek zararlardan memleketi kurtarmalıyız." demişti. Onun bütün çabalarına rağmen, bir orta yol bulunamamış, Ahmet Rıza Bey takımı ile Sabahattin Bey takımı artık iyice ayrılmıştı. Böylece kongrede yaşadığı büyük öfkeler ve

asap bozukluğu neticesi, Abdülgalip yeni yeni hurafeler edinmişti. Paris sokaklarında, taşların çizgilerine basmamaya dikkat ederek yürüyor, gelebilecek tehlikelerden bu surette sakınacağını umuyordu!

Şimdi neden acaba bu İzmirlilerin, Mustafa Necati Bey, aslen Darendeli ya, ille Ankara'ya ulaşmalarını istemekte? Bu soruyu kendisine soruyor, duygularından cevap alıyordu: "Bu genç adam, mutlak faideli olacak millî harekete, hissediyorum." Buna rağmen Abdülgalip, Ahmet Hoca'ya karşı ısrarcı olmak istemiyor. "Öyle ya işin asıl sahipleri Şeyh Ata Efendi ile o, ben sadece bir mutavassıtım!"

O zaman İttihat ve Terakki'nin ileri sürdüğü; Mithat Paşa Kanun-ıesasîyi tekrar canlandırmak ve hayata tatbik etmek, Abdühamit'i devirip, yerine gelen veliaht Reşat Efendi ile Meşrutiyet'i kurmak fikirleri ne kadar basit ve herkesin anlayacağı gibiydi. Oysa Sabahattin Bey'in "adem-i merkeziyet" ve teşebbüs-i şahsi" gibi iddialarının kavranılması müşküldü. Bir kısım; "Önce İttihat ve Terakki'nin istediklerini elde edelim, sonra sıra Sabahattin Bey'in fikirlerine gelir." diyordu.

Abdülgalip, taşların ortasına basmaya dikkat ederek: "Heyhatt..." diye düşündü; "İttihat Terakki, hürriyeti yaşatmadı, gasp etti ve Sabahattin Bey'in düşüncelerini tatbik etmek değil, müdafaa etmek ihtimali dahi kalmadı. Aslında Hürriyet ve İtilafçılar onun bazı fikirlerini serdediyorlardı lakin kendisinden bir umacıymış gibi kaçtılar."

"Şu Hürriyet ve İtilaf bahsini, bir de Hacı Mutasarrıf'la konuşayım bakalım ne diyor? Ne de olsa biraz bulaşmışlığı var... Felah ve ıslahat ışığı gördüğü her yere doğru bir hamle yapmış, şimdi de baksana, fikir değiştirmiş, Anadolu harekâtından ümitli görünüyor; son günlerinin, son ürnidi! Lakin bu hareket muvaffak olursa, ki olacak, artık sana, ne kadar, nasıl yaşama hakkı tanınacak, a Osmanlı Mutasarrıfı!"

Abdülgalip içinde bir acılık duyuyor esefle karışık. Kime teessüf ediyor. Yoksa Osmanlı'ya, muhtemelen, yaşama

hakkı tanımayacak olan millîcilere mi? Bütün adımlarında, onlara hak veren Abdülgalip, mesele Osmanlı'nın siliniyor olmasına gelince, işte buruk tatlar hissediyor.

Çok şükür ki, Osmanlı'dan miras kalacak olan bir üslup, bir tarz-ı hayat, bir kültür, bir sanat var! Bu güzidelerin kültürünü, halkın harsı ile meczederek...

— Size bir söz vermiş olmayayım efendim, diyor nihayet Ahmet Hoca. Bir de ben görüşeyim bu zevatla. İstanbullu ailelerden olsalardı, daha kolay, daha rahat bir tetkikat yaptırmak mümkün olacaktı fakat bahsettiğiniz gibi aşkla ve şevkle Anadolu'ya varmak isteyenlere, her türlü şüphelere rağmen, bir fırsat tanımak gerekir. Kendileri ile ben konuşayım, ağız arayayım. –hafifçe gülümsüyor– Bu işi yapa yapa artık ihtisas kesbettim galiba, evet, eğer muvafıksa, kendilerini tekkeye götürürüm.

Abdülgalip'in istediği de, zaten sadece bu, Ahmet Hoca'nın onlarla görüşmeyi kabul etmesi. Bu gibi işlerde, belki zaman zaman her işte, mesuliyet yüklenmekten kaçar! Hayatı boyunca ordan oraya sürüklenirken; bir mesuliyetten ziyade, arkadaşlarının beraberliğini aramadı mı? Ha bak, "o işlerde" beraber olunması gereken arkadaşlar bahsinde, intihap kendisindeydi ve bu kadarı yetiyordu ona. Sonrası, diğerleriyle beraber bulunmaktı!

Bu kadar arkadaş canlısı olan bir insanın, bütün arkadaşlarına rağmen yine de yalnız bir ömür sürmesi ve muhtemelen yalnız ölecek olması, Allah'ın bir takdiri, başka bir şey değil. Yine "ölüm" fikri yapışmakta yakasına: "Uzanıp yatıvermek tabuta anacığım o kadar müşkül değil, ille toprak altında kalmaktan korkuyorum! Anacığım!" Madam Rebeka gülümsemekte: "Abdülgalip, mon petit enfant! Gidezeksin Dersaadet, bulazaksın saadet, benden sana söylemesi."

Bugünlerde saadet, Nazan'ın kendisine bakıp, gülümsemesinde!

At binmek, Celâlettin Hikmet'le, olacak iş mi! Adam da hatırladı bittabi "Selim Muhtar Bey'in küçük kerimesi, ne kadar, ne kadar Claire'i andırmakta!" demedi mi?

Abdülgalip baş salladı sadece; Celâlettin Hikmet'le, ne Claire ne de bilhassa Nazan bahsi etmek istiyor. Onlar Ankara'da beraber olacaklar! Ah Ankara, bir umut şehri iken nasıl olur da, şimdi Abdülgalip'e bunca acı verirsin! "Mustarip ruhum yeni bir darbe aldı!"

Silkinip, bütün bu düşüncelerden kurtulmak için, Ahmet Hoca'ya soruyor:

— Ankara'dan yeni haberler var mı?

— Gazi'nin, başkumandanlığına karşı muhalefet büyüyormuş. Müddeti hitama erdiğinde, uzatılmaması ihtimal dâhilindeymiş. Ata Efendi Hazretleri, Ankara'ya sevk edeceklerimiz nezdinde, bilhassa bu bahis üzerinde duruyor. Ona göre, bu tavır, bir İngiliz oyunudur ve Millî Mücadele'yi akamete uğratır. Doğrudur. Yalnız ben, bu tavrı alanların birer İngiliz ajanı olduğu kanaat-i acizanesinde değilim.

— İngilizlerin körüklediği birtakım şahsi hırslar ve Mustafa Kemal düşmanlığı; sanmam ki Efendi Hazretleri de, bu insanlar hakkında, ajanlık gibi, daha ileri şeyler düşünsün. Ekseriyeti, kanaatimce, çok heyecanlı ve saf insanlar.

— Hayır, hayır elbette, lakin bunların karakter zaafıyla mustarip olduklarına inanıyor; Mustafa Kemal düşmanlığı, bunları o raddeye getirebilir ki, rahatça hain emellere alet olabilirler, diye düşünüyor. Ben, bu kadarını sanmıyorum, kanaat-i acizeme göre, Birinci Millet Meclisinde bulunanların hepsi kendince birer kahramandır, Gazi'ye muhalif olsalar bile. Bundan, sakın benim de Gazi'ye muhalif düşüncelerim bulunduğunu çıkarmayın. Ben samimiyetle, eğer başkumandanlık ondan alınırsa, Millî Mücadele'nin akamete uğrayacağına inanıyorum ve dahi şaşıyorum, Meclistekiler bu bedihi hakikati nasıl görmezler diye.

"Evet hakikatler, bazılarına göre bedihi, bazılarına göre pek 'hafi'! Lakin iş, gizlilik ve açıklıkta değil, bizzat hakikatin kendi mahiyetinde! Ne, kime göre, nereye kadar, nasıl bir hakikattir, bilhassa insani ve içtimai meselelerde ve imanda, kim Ebu Cehil, kim Hazret-i Ömer'dir?" diye

düşündü Abdülgalip. Onun da şüpheci bir mizacı vardı ve şimdi şu İngiliz muhipliği meselesinde, bırakın daha öncelerini bilhassa Hürriyet ve İtilafçıların hayranlığı sırasında yine Kösoğulları'ndan Nevzat Bey: "Onların İttihat ve Terakki düşmanlığı, yavaş yavaş mahiyet değiştirerek âdeta bir Türk düşmanlığı hissine tebeddül etmiştir. Şimdi Meclisteki Mustafa Kemal muhalefetinde, işte bu hissin membağlık ettiğine, kani olmak mümkündür."

Evet Nevzat Bey, mümkündür! Fakat hiç daha kati konuşamaz mısınız? Abdülgalip, içi ısınarak hatırlıyor Nevzat Bey'i, onun zaman zaman kabalığa kaçan, kendini beğenmişliğini... Buna rağmen işte kati konuşmaktan da kaçınıyor: "Eh, ilim bulaşmış adama zahir!"

Ahmet Hoca ile vedalaşırken, can-ı gönülden: "Allah sizden razı olsun, işlerinizi kolay getirsin." diyor. Sadece İzmirlileri görmeyi kabul ettiği için değil, o harikulade tevazuu içinde büyük işler başardığı için.

O Anadolulu gençlerle uğraşması; onları dini bütün, millîciler olarak yetiştirmesi az bir şey midir, sonra Ankara'ya sevkiyatta, Ata Efendi'nin baş yardımcısı durumunda bulunması... "Davamız içinde böyle birkaç adam daha olsa..."

Ahmet Hoca eğilip, Abdülgalip'in elini edeple öpüyor. Ayrılıyorlar.

***

Mordan, laciverde, gök mavinin; mavi ve eflatun tonlarının ahenkli bir şekilde karıştığı salonda, kristal avizelerden dökülen ışık, gümüş şamdanlardaki mumların parıltısıyla birleşiyor, içeriyi görkemli bir aydınlığa boğuyordu. Atlas perdelerin sarısı, bu mor-mavi salonu kocaman bir hercai menekşeye benzetmişti. Abdülgalip önce, aydınlıktan rahatsız oldu.

Onları kapıda karşılayan yardımcı kız, isimlerini içeriye bildirince, Bedriye kapıya koşmuş, ikisini de büyük bir samimiyetle karşılamıştı:

— Aman efendim, hoş geldiniz sefalar getirdiniz! Bu ne güzel sürpriz beyler! Ne yazık babam yok bugün; fakat lütfen buyrun, beni bahtiyar ettiniz!

İkisinin de kollarına girip, salona sürükledi, herkese birden hitap etti:

— Efendim, işte bahsini ettiğim iki Türk Ocaklı dostumuz, Celâlettin Hikmet ve Abdülgalip Safa Beyler!

Sonra misafirleri tek tek onlara takdim etti:

— Mrs. ve Mr. Bell, kendileri Amerikalıdır, İstanbul'da bir tatil geçirmek için bulunuyorlar. Yüzbaşı Douglas'la zaten tanışmıştınız. Müşerref Hamdi Hanım ve eşi Hamdi Bey, pek sevgili arkadaşım Rezzan. Ah siz o gün Rezzan'la da tanışmıştınız, mil pardon, Mrs. ve Mr. Cook! Ve Hüseyin Bey işte küçük grubumuz. Daha birkaç arkadaşımız var, maalesef onlar bu gece teşrif etmediler.

Taşçızadelerin Hüseyin Bey'i daha salona girerken görmüşlerdi. Celâlettin Hikmet neşelendi, Abdülgalip, onun hakkındaki şüphelerinin doğrulandığını düşündü. Aman kahvehanedeki arkadaşlara haber vermeli! Peki ya sorarlarsa, kendisinin orada ne aradığını sorarlarsa; elbet malumat edinebilmek için diyemez, itiraf edemezdi. O hâlde böylece söylememeli, yalnız, ondan gelecek tehlikeye karşı müteyakkız olmalarını tekrar etmeliydi. Yanı başında Bedriye, kollarını ve göğsünü açıkta bırakan, ipek, gri elbisesi içinde, tombul bir serçe gibi bıcır bıcır konuşuyordu:

— Ne alırsınız? Nefis Fransız konyağım var, fakat işte bakın Yüzbaşı rakıyı tercih ediyor. İstanbul'da tanışmış rakı ile. Sanki kırk yıllık Osmanlı, bu kadar sevmek olur.

Gülmeye başladı, elindeki konyak kadehini Douglas'a doğru kaldırdı.

Douglas da gülümseyerek, rakı bardağını kaldırdı. Celâlettin Hikmet:

— O hâlde ben de rakıyı tercih edeyim, dedi.

Abdülgalip pek sevmezdi içkiyi, fakat şurada içmemenin yakışık almayacağını düşündüğü için konyak istedi. "Bari nefis Fransız konyağının tadını öğrenelim birader!"

Köşedeki gramofondan, içeriye valsler dökülüyordu. "Strauss!" diye düşündü Celâlettin Hikmet Bedriye onu

salonun ortasına doğru sürüklüyordu. Hafifçe kızın belini tuttu, vals yapmaya başladılar...

Abdülgalip, onu hayretle seyrediyordu. Gerçi Fransa'da onu Claire ile dans ederken görmüştü. "Birader, orası Paris! Havası sarhoş etmeye kâfi. İnsanın ruhunu eline alıp bir döndürdü mü, o insanın feleği şaşar, malum." Kendisi "elbette" dans bilmez, ezkaza bir bileni gördü mü, "züppelikle" suçlardı. Ya şimdi maazallah, biri kendisi ile dans etmek istese ne yapacaktı! Ensesinden kuyruk sokumuna kadar bir ürperme duydu; korkmuştu. Onu buraya getirip, şu insanların önünde korkacak bir duruma düşürdüğü için Celâlettin Hikmet'e, fena hâlde öfkelendi. Rezzan'ın uzattığı konyağı hırsla dikti başına; alışık olmadığı içki, boğazını yakarak midesine indi ve sanki onu tutuşturdu, başında ani bir dönme... Olacak iş değil! Bir kadehle sarhoş olacak hâlim yok ya, benimkisi asabiyet! Fakat alışık değilim, ne bu konyağa, ne başka bir içkiye. Şöyle billur bardak içinde bir temiz ayran olsaydı yahut gül rengi bir şerbet. Nazan'ın şerbeti gibi... "Ne kadar da yavaş içmişti sırf Nazan getirdi diye. Bir an bu salonda, şu insanlar arasında Nazan'ı düşündü. Işıklar altında genç kız, şüphesiz hepsinden parlak bir güneş gibi göz kamaştırırdı. Lakin insanlara ne kadar ters düşerdi, o saf fakat kararlı. cumhuriyet idaresinden korkmamamızı söyleyen... Neftî çarşaf içinde, gözleri, taze yeşil yapraklar kadar masum!

— Dans eder misiniz? diyordu Müşerref Hamdi. Abdülgalip onun yüzüne bakmadan, bakamadan itiraf etti:

— Dans bilmem ben!

"Şu Osmanlı kadınına bak! Dans etmek istiyor, hem de kocasından başka bir erkekle! Düpedüz ahlaksızlık!" diye düşündü, âdeta dans bilmediğine şükretti. Hoş, bilse, şu kocanın gözleri önünde ve ne de başka bir yerde, evli bir kadınla dans edecek hâli yok ya!

— Lakin Türk erkeklerinin ekseri bilmez dans, gelin ben size öğreteyim.

"Hay Türk erkekleri kadar taş düşsün başına!" Abdülgalip gülümsemeye çalıştı:

— Lütfen zahmet buyurmayın, çok kötü bir talebe olurum. O kadar istidatsızım ki bu işe, fakat bana bir konyak daha lütfederseniz minnettar kalırdım...

Yüzünde budala bir gülümseme ile kadının arkasından yürüdü. İşte olan olmuş, biri onunla dans etmek istemiş ve Abdülgalip pek güzel idare etmişti. Vakıa bir konyak pahasına! Ama bu sefer öyle başına dikmemeye kararlı, daha ziyade kadehle oynayıp içiyor görünecek. Şurada sarhoş olmanın âlemi yok!

— Bedriye Türk Ocaklı derken ne kastetti? diye soruyordu Müşerref. Bir an kadının alay edip etmediğini düşündü. Hayır, saf görünüyordu, izah etmek lüzumunu hissetti:

— Bu bir cemiyet efendim, Celâlettin Hikmet Bey'le ben azasıyız. Bedriye Hanımefendi, pederleriyle birlikte bir iki kere uğramışlardı.

— Yaa, ne yapar bu cemiyet?

Kadın, âdeta sorguya çekiyor. Abdülgalip omuz silkti:

— Konferanslar tertip eder, dedi. Kadın ve erkek, bilhassa beraberce dinlemelerini temin ederiz, bazen hanımlar da bizzat konferans verirler. Türk Yurdu isimli bir de mecmua çıkartıyoruz.

— Bir hayır cemiyeti falan mı?

— Ehemm, bu, atfedilen nazara göre değişir. Evet daha ziyade bir hayır cemiyeti gibi düşünebilirsiniz. Türk'ün Türk'e hayrı.

— Yaa, hoş! Mamafih şimdi halkın vaziyeti daha iyi sanırım. Balkan Harbi'nde, o İstanbul'a dolan muhacirlerin hâli pek kötüydü, değil mi? Dersaadet'imizin manzarasını fena hâlde bozdukları bir yana, kendileri gerçekten yardıma muhtaçlardı.

— Evet, dedi Abdülgalip. Hakk-ı âliniz var.

O günler İstanbul'unu, kokmaya hazır, kanlı ve açık bir yara gibi düşünüyordu; dönen askerler yaralı, sakat...

Bir dilim ekmeğe muhtaç, yine de mağlup olmuş olmanın mahcubiyeti içinde ve muhacirler... Muhacirler, cami avlularında, Sirkeci İstasyonu'nda üst üste atılmış paçavralar misali... Aç açık; şaşkın gözlerinde derin bir ıstırap! Abdülgalip içini çekti, o günlerin Edirne'sinden kalma bir türküyü içinden tekrarladı: "Ezan sesi duyulmuyor/Haç dikilmiş minbere/Kâfir düşman bayrak asmış/Camilere her yere."

Douglas yanaşmış yanlarına birkaç laf etti. Abdülgalip İngilizce bilmezdi, ister istemez Müşerref Hanım'a baktı:

— İngilizce bilmem, dedi. Eğer Yüzbaşı Fransızca konuşursa, anlarım.

Kadın, tercüme etti, Yüzbaşı gülümsedi, fasih bir Fransızca ile:

— Biraz anladığım Türkçe ile, Türk Ocağı'nın bir hayır cemiyeti olduğunu söylediniz gibi geldi. dedi. Ne demiştiniz Türk'ün Türk'e hayrı, doğrusu enteresan bir fikir!

Abdülgalip:

— Siz öyle bulmuyor musunuz? diye sordu. Yüzbaşı Douglas, bir süre sigarasının dumanını seyretti, sonra gülümsedi:

— Fazla bilgim yok bu cemiyet hakkında. Fakat sormak isterim Türk'ün Türk'e hayrı ise, ya Osmanlı'nın onca halkı, onları tanımıyor musunuz, yok mu farz ediyorsunuz?

— Osmanlı Devleti'nin çocukları olarak, elbet bir ırk davamız yok. Kendisini Türk hisseden Türk'tür, böyle kabul ediyoruz. Kendisini Türk hissetmeyenler ise, buyrun kapılar açık! Pek çok Osmanlı halkı, başka milliyetleri benimseyip Osmanlı'dan ayrılmış durumda. Onlar da kimi istiyorlarsa, intihap edip gitsinler!

— Tarihten süzülüp gelmiş bir devleti bu kadar çabuk baştan atmak kolay olmasa gerek. Ayrıca bu Padişahınızın da hoşuna gitmeyebilir.

— Belki gitmez; belki kendisinin de Türk hanedanının bir ferdi olduğunu hatırlayabilir!

— Peki bu cemiyet, Ankara harekâtı hakkında ne düşünmektedir?

Abdülgalip, "Bak şu işe..." diye düşündü. "Biz adamın ağzından laf kapmaya geldik; o bizi istintak ediyor! Mamafih cevap vermemek de olmaz. Çünkü nasıl olsa benim kendisine söyleyeceklerimi çoktan bilmektedir. Adama, apaçık hakikatleri anlatmakta fayda var, vardır ki, ileride bir yalanımız olursa, inansın."

— Ankara'dakilerin pek çoğu, Türk Ocağı fikriyatının maddi manevi rahlelerinden yetişmiştir, dedi. Yahut İttihad-ı Terakki'nin Türkçü kanadındandır. Bizzat Mustafa Kemal Türkçüdür.

— Evet Mustafa Kemal! Sakarya onun için bir muvaffakiyetin en nihai noktasıydı. Biz bunu, Ankara'nın en büyük zaferi olarak görüyoruz. Keşke bizi dinleseydi, mütareke tekliflerimizi kabul etseydi, şimdi harp sona ermiş olacaktı.

— Evet belki, fakat ne pahasına? Sulh teklifindeki maddeleri hatırlıyor musunuz Yüzbaşı? Şarkta bir Ermeni devleti kurulacak, Edirne Yunanlılara verilecek, İzmir'de Türk-Yunan müşterek idaresi olacak. Buna karşılık Mustafa Kemal'in teklif ettiği İzmit'teki sulh toplantısı ise kabul görmedi. Biz, Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmalarını istiyorduk. Son Osmanlı Mebusanının aldığı Misak-ı Millî kararını, Türkiye Büyük Millet Meclisi de kabul etmiştir, malum-ı âliniz. Buna göre; Harb-i Umûmi'nin nihayetindeki ateşkes anlaşmasının çizdiği hudutlar dâhilinde, din, dil ve asılca birlik olan halkın oturduğu yerler, hiçbir biçimde, memleketten kopartılamaz! Ankara, sadece bu millî yeminimize mutabık bir hatt-ı harekât takip etti, bu kadar.

— Evet, fakat siz ordunuzun bir taarruz kabiliyeti olduğuna inanıyor musunuz?

— Taarruz edecekler ve göreceğiz! dedi Abdülgalip, Yüzbaşı gülümsedi:

— Peki bu taarruz ne zaman olacak?

— Bana sorarsanız, hemen bu gece! Aslında ben ne bilirim efendim.

Kendini, Bedriye'den kurtaran Celâlettin Hikmet de yanlarına yanaşmıştı. Douglas ona döndü ve yine Fransızca konuştu:

— Türkçülerin, Osmanlıların diğer halklarını silip yok farz ettiklerini konuşuyorduk, dedi.

Celâlettin Hikmet:

— Yok böyle bir şey, diye cevap verdi. Misak-ı Millî hudutları dâhilinde, kendini Türk hisseden her insan, Türk kabul edilir. Ayrıca Türkçüler, kendileri dışındaki bütün milletlere ve insanlık fikrine son derece hürmetkârdırlar, bu husus programlarında yazılıdır. Avrupa medeniyet dairesi içinde yer almak isteyen Türkçülerden, zaten Türk'ten gayri milletlere, bu hürmeti ve hatta sevgiyi beklemek pek tabiidir.

Çılgın bir çarlistonun akabinde, kavalyesi Hüseyin Bey'i kahkahalar içinde hafifçe itip uzaklaştırdıktan sonra, birden onun elini tutup sürükleyen Rezzan, yanlarına geldi. Terli, bir zafer kazanmış gibi neşeliydi. Modaya uygun kısa kesilmiş sarı saçlarını, bir baş hareketi ile yüzünden atıp, sıkı sıkı tuttuğu Hüseyin Bey'in elini alarak, belinin üzerine koydu, kırıttı:

— Âşık oldum beyler, dedi. Hüseyin Bey'e âşık oldum! –kahkahalar attı– Fakat sizler suçlusunuz, çünkü hanımları ihmal edip, baş başa konuşuyorsunuz. Haydi artık poker vakti geldi, bize katılacak olan var mı?

Abdülgalip gülümsedi:

— Bir beşinci arıyorsanız ben katılabilirim. Pek iyi bir pokerci olduğum söylenemez ama...

Rezzan çocuk gibi sevindi:

— Biz de hep bir beşinci ararız. Üzülmeyin oynarken de öğrenebilirsiniz. Bir şeyi bilmenin yolu talim etmektir, değil mi?

Gülerek Hüseyin Bey'in elini çekip attı belinden. Abdülgalip'in koluna girdi, uzaklaştılar...

Onların arkasından bakan Celâlettin Hikmet: "Eyvah! Bu gece, burada sabahlayacağız demektir... Eh görsünler

bakalım iyi pokerci olmayan Abdülgalip'in oyununu!" diye düşündü

— Ne yazık, güzel sohbetimizi burada kesmek zorundayım, diyordu Douglas. Bu gece, bir başka yere de uğramam icap ediyor, fakat sizinle tekrar tekrar görüşmek isterim. Kartvizitimi buyrun, beni mutlaka arayın, beklerim.

— Teşekkür ederim, dedi Celâlettin Hikmet. Kkartvizi-ti aldı, gülümsedi, tokalaştılar.

"Acaba bu gece yeni tevkifler mi var?" diye düşünüyordu Celâlettin Hikmet. "Küçük bir yüzbaşı lakin istihbarattan olduğu nazar-ı dikkate alınırsa, tevkiflerle alakası olabilir." Salonun içinde gayesiz yürüdü, bir an Taşçızadelerin Hüseyin Bey'le çarpışacak gibi oldular. İkisi de geri çekilip, hiç tanışmıyorlarmış gibi, birbirlerinden nazikçe özür dilediler: Hüseyin Bey, diğer masada briç oynayan karı koca Bell'ler ve Hamdi Bey'in grubuna katıldı. Celâlettin Hikmet, Bedriye ile beraber, poker seyretmeyi tercih etti. Oyunu dikkatle takip ediyor görünüyorsa da, aklı Ankara'daydı. Gazi Paşa, zaferden sonra, kendisini mebus olarak görmek istediğini, "ihsas" ettirmişti bir kere. Mebus olsa da olmasa da "zaferden sonra"yı hayal etmek ne güzeldi. O zaman işte "tahayyülatının" içine; Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar bir ülke giriyordu ki... Siyasi birliği olmasa da: "Dilde, fikirde, işte birlik!" içinde bulunan... İşte o zaman kendi naçiz varlığının ne ehemmiyeti kalırdı? Belki köşesine çekilip yahut Mehmet Efendi'nin çömezi olarak... Hafifçe tebessüm etti. Köşesine çekilebilirdi de, çömez olma fikrini pek kendine yakıştıramadı. Efendi sapına kadar, belki benim kadar Türkçü, lakin İslamiyet?! Hacı Mutasarrıf herhâlde haklı; Osmanlı "inkırazında" pek cahil hacı hoca takımının da payı büyük! Abdülgalip sezse bu düşüncesini: "Dur bakalım birader." diyecektir. "İslamiyet ayrı, cahil hacı hoca takımı ise ondan büsbütün ayrı! Rica ederim ikisini karıştırmayın. Hem birader, Millî Mücadele'ye can-ı gönülden katılan, bazı havalide başı çeken hacı hoca takımını unutuyor musunuz? Ayrıca inanmanızı isterim ki, bu milletin

bir kısmı millî hislerle hareket etmişse, diğer kısmı da İslami cihat fikriyle, canından geçmiştir cephelerde yahut doğrusu her iki fikrin müşterekliği vardır. İleride tarih yazacaksa bu mücadeleyi, her kısmın hakkı, tayin edilmeli doğrusu." Evet böyle diyecektir Abdülgalip. "Ancak öte yandan" diye iç çekti Celâlettin Hikmet: "Kuva-yı Millîyenin kökünü keseceğiz, diye karşı teşkilat kuran, isyan çıkaran Aznavur Ahmet'i: 'Aznavur ve adamları, Padişah'ın Müslüman askerleridir. Dnlara silah çevirmek günahların en büyüğü cinayettir, Padişah'a isyan etmektir. Müslüman'ın vazifesi millîcilere çevirmektir silahı, onları yok etmektir.' diye, telkinde bulunan hocalar! Evet, herkesin hakkı verilmeli!" Ne söylüyordu o gün Mehmet Efendi? Hazreti Muhammed demiş ki: "Benden sonra ümmetim yetmiş iki parçaya bölünecek, yalnız biri benim yolumdan gelecek." Mehmet Efendi, Muhammed Ümmeti'nin; o İslam âliminin bu İslam âliminin değil, yalnız ve sadece Kur'an'ın takipçileri olduğunu, söylüyordu. Celâlettin Hikmet birden ve ani olarak, Nazan'ın dindarlığını merak etti; Claire, kiliseye pek bağlıydı da! O felaket Paris akşamüstüsünde: "Kazan'da kilise var mıdır?" diye sormuştu. Ortodoks Rus kiliseleri onu ilgilendirmiyordu, Katolik'ti. Hınzır bir Katolik! "Bir Müslüman'la görüşüyor olmam bile, aslında dinime ihanet etmektir." Sık sık böyle söylerdi. Celâlettin Hikmet içinden lanet yağdırdı kıza. Fakat ne tuhaf! Claire derken, gözlerinin önüne neftî çaşaflı Nazan geliyordu.

***

Havanın ayazı, doğan güneşle pembeleşen denizi ürpertiyordu... Vapurda, paltolarının yakalarını kaldırıp, dışarıda oturmayı tercih eden Abdülgalip'le Celâlettin Hikmet, üşüyen dalgalara dalmış düşünüyorlardı...

Vakıa bu gecenin Abdülgalip zaviyesinden maddi faydası çok olmuşsa da, manevi faydası münakaşa edilebilirdi. Belki Necmettin Rıza Bey de bulunabilseydi... Bedriye, babasının birtakım ticari işler için Londra'ya gittiğini söylemişti. "Ticari işler!" Harb-i Umumi'den beri, şu zavallı memleketin sırtından, onca halkın perişanlığı pahasına

zengin olanlar vardı. Necmettin Rıza da işte onlardan biri neden olmasın. Herifte din, iman, milliyet hak getire. Fakat karısı niçin ortalarda görünmedi? O da mı Londra'da, yoksa şu misafirleri tasvip etmediği için mi yanlarına inmez? Belki kadın fazla alaturkadır, baba ile kızı, onu misafirlerine göstermekten "hicap ederler". Bunlardan her şey beklenir!

— Mamafih, dedi Celâlettin Hikmet, gittiğimiz iyi oldu. Douglas'la ve bütün öbürleri ile tanışmak, görüşmek bize pek faydalı olabilir. Kefere bana kartvizitini verip beklediğini de söyledi.

— Fakat kendisi pek konuşmadı, bizi çokça konuşturdu.

— Konuştuysak, aşikâr hakikatleri ifade ettik, bunlar saklanıp gizlenecek şeyler değil. Bana kalırsa, siz bu salona devam edin. Günün gecenin birinde, hiç o değilden, pek çok malumat edinmeniz mümkündür.

— Poker çevrilen her yere gitmek vazifemdir! dedi Abdülgalip, güldü... Oysa gülmeyi hiç canı çekmiyordu. Gece bir sürü kadınla neredeyse "senli benli" olarak, Nazan'a ihanet etmiş gibi bir hissediyordu.

— Bana devam etmemi söylüyorsunuz, siz hemen dönecek misiniz?

— Ee vaktidir, dedi Celâlettin Hikmet. Maksat hasıl oldu, pek çok kişi ile görüştüm. Netice tam elde edilemediyse de, bazı kimselerin nezdinde haklılığımızı ispat ettim. –gülümsedi– İnanmayacaksınız belki, Hüseyin Hüsnü Bey'i sevdim. Adam, millîci olduğunun farkında olmadan millîci. Saf ve temiz. Bir de Mustafa Kemal'e şahsi hırsı olmasa, kendisini de Ankara'ya götürmek mümkün!

— Calibi dikkat husus, ben onunla geçenlerde konuştuğum zaman, Mustafa Kemal'in arkasına takılmış giden, neticesi meçhul serüvencilerden bahis açmıştı, hatırlıyorum. Vakıa daha ziyade Türkçüleri kastediyordu, damadından hiç hoşlanmadığı belli. Her neyse, şimdi Millî Mücadele'den ümitli. Mustafa Kemal Paşa ile, mücadeleyi birbirinden ayırmış, zannederim yavaş yavaş onu da benimseyecek. Dikkat buyrulduysa, görüştüklerimiz arasında,

daha ziyade Mustafa Kemal aleyhtarlığı var. Anadolu harekâtı hakkında, menfi konuşmaktan imtina edenler çokça, tabii Damat Feritçileri, onlar gibi olan matbuat erkânını ve bir kısım halkı hesaba almazsak.

— Onları hesaba almamak mümkün de, yanımıza ne kadar insan çekebilirsek kâr... Bilhassa Hüseyin Hüsnü Bey gibi olanları, müteredditleri, menfi konuşmaktan imtina edenleri. Bir düşünün azizim, şunca sene Osmanlı hüviyeti ile yaşamışlar; tarihini, kalabalık halklarla beraber bulunmayı benimsemişler; o halkları, tek millet olarak benimsemişler. Şimdi bir odadan diğerine geçer gibi Türk hüviyetine geçmeleri elbet zordur. Adamları anlayabilmek lazım.

— Bir odadan diğerine geçmek olsa, yine iyi... Bu zevat kendilerini minareden aşağı yuvarlanmış hissediyorlar, boşluktalar.

— Onları kurtaracak olan millî imanları, başkası değil! Yoksa bu zevatın, kendilerini Osmanlı kabul edenlerin çok mühim bir kısmı, gerçekten vatanseverdir. Paris'tekiler öyle değil miydi, her ne kadar birbirimizin boğazına sarıldıysak da.

Paris! Orada vatanseverlik hissinin fazlalığından, vatanın canına okumaya amade bir sürü... Ah! Ne kadar samimi, ne saftık! Ve uçuşan fikirlerimizle, nasıl da serseri ve dağınıktık! Abdülgalip düşünüyordu; birden Taşçızadelerin Hüseyin geldi aklına:

— Şu adama ne diyorsunuz? dedi. Hüseyin Bey'e. Layık olduğu yeri bulmuş ama keşke bizim canipte görünmese. Arkadaşlara, onun hakkında büsbütün müteyakkız olmalarını söyleyeceğim.

— Hüseyin Bey'den yüz çevirmeyin, dedi Celâlettin Hikmet. Sakın! O, bizim içimizde, düşmanın, muhaliflerin ağzıdır; onlara tutulmuş aynadır. Bırakın fikirlerini açıkça söylesin, bilhassa suallerini sorsun, siz ona vereceğiniz cevapları talim edin, sözleriniz doğruca öbür taraflara nakledilecektir çünkü. Bu bakımdan Taşçızadelerin Hüseyin Bey, bizim için elzemdir. Yüz çevirmeyin, kucak açın.

Gece onu, orada gördüğüme çok memnun oldum. Bu gibi muhafilin sözlerini, suallerini sahiplenip, bize taşıması az bir şey midir?

— Allah Allah, dedi Abdülgalip. Ona, hiç bu zaviyeden bakmamıştım. Evet birader, haklı olabilirsiniz!

— Şu şerait tahtında her adam, bizim kutsal davamıza ne bakımdan, nasıl, nerede faydalı olabilir diye düşünmemiz icap etmez mi?

— Evet, dedi Abdülgalip. Ben söyledim ya, sizin kadar siyasi olabilmem gayrimümkün... Ben işte, "höt be höt" bir dava adamıyım, olduğum gibi; siyasete, ince hesaplara hiç aklım ermiyor.

— Eyvallah azizim, biz de dava adamıyız önce, sonra siyasi, belki hatta siyasiden önce asker. Sizin aklınıza gelince siyasete erer, pek güzel erer de, kullanmak işinize gelmiyor veya üşeniyorsunuz!

Abdülgalip gülümsedi:

— Bir siz kalmıştınız bana tembel demedik! Evet haklısınız, üşenirim. Şimdi içeri girsek de, bir bardak çay içsek derim.

***

Nazan, Darülfünundaki arkadaşlarına, bir müddet Bursa civarındaki çiftliğe çekileceklerini söyledi. Devam edemeyecekti mektebine. Belki sonra, "felah"tan sonra, imtihanlara girip, mezun olacaktı. Vakıa bu yolun sonu öğretmenlikti, ama Nazan, öğretmen olmayı isteyip istemediğini pek; bilemiyordu.

"İman tazelemek için, tabiiyat öğreniyorum!"

Hikmet'in kafası ise, işte bu sözlerden karışıyordu. Şunu bunu bilmek elbette hayırlıdır, ancak konu iman olunca; gelmiş geçmiş bunca din âliminin eserlerini okuyup, onların mütalaalarını, derslerini öğrenmek, onlardan malumat edinmek dururken... Ve iman ancak bu yolla kuvvetlenecekken, onu birtakım şahsi tecrübelere dayandırmak, Hikmet'e "kendini bilmezlik" gibi geliyordu. Nazan'a göre, iman tekti şüphesiz fakat ona giden yollar

ayrıydı. Yalnız gelmiş geçmişlerin kaleminden değil, bir böceğin iç uzuvlarından geçerek bile bulabilirdiniz! Çünkü tek olmasına rağmen, kimin nasıl ve nerede bulacağı meçhuldü ve bu, yalnız o kişi ile Allah arasında hususi bir bağdı. Kitapları okumak, büyükleri dinlemek ise belki Allah korkusundan ziyade, insan korkusu, onların tenkitlerinden bir ürkme meydana getiriyor ve böylece yaratılan iman, suni oluyordu yahut bu eskilerden öğrenme, taklidî iman, ilk basamak için makbuldü. Yoksa Allah, boşuna yaratmamıştı bunca varlığı; bir hikmeti vardı. O, insan aklına; görüp, bilip, anlamasına ehemmiyet veriyordu! İşte abla, boşuna söylenmiyor Kur'an-ı Kerim'de 'gezip görün, düşünün' diye...

"Bu muazzam meseleleri düşünmek, bu küçücük aklınla mı?"

Nazan, yatağın içinde kıvranıyor; neden ablası onu küçük görüyor, sadece aklını mı, hislerini, davranışlarını da? Bir güzelliğine hayran, bunu da her fırsatta dile getiriyor. "Güzelliğimden başka meziyetim yok mu?" Kim bilir belki de yoktur! "Akıllı olan o, mantıklı olan o... Dedem bile, kendisine benzetmez mi Hikmet'i." Gerçi Nazan'ın hatları, renkleri dedesinden, belki biraz daha parlak ve gösterişli; fakat dedenin heybeti eksik Nazan'da... Genç kız, kendisini eksikli görüyor, yüreğinde bir ezilme, göz-yaşları akmaya hazır. "Ama belki Ankara'da..." Kendini umutlandırıyor: "Ankara'da her şey başka türlü olacak, ahval değişecek, belki kim bilir, beybabam beni de ablam kadar akıllı ve mantıklı bulacak!" Ah şu durmadan değişen hisleri ve onları olduğu gibi ortaya dökme alışkanlığı olmasa... "Aklını kullan, hislerine hâkim olmayı öğren!" Çalışıyorum, çalışıyorum da bir yerde ipin ucunu fazla kaçırıyorum, ablam böyle söylüyor; o her zaman haklı olduğuna göre! Lakin şu beni Ankara'ya çeken garip his ne? Genç kızın aklına, yolda bir an yüreğini yoklamış olan "Allah aşkı" geliyor. O anda içini bir "ahiret" korkusu basıyor; artık meçhul karanlıklar, gölgeler, mezarlar içre yalnızdır! Dehşet bir şey!

Bir süre sonra, Nazan, sırılsıklam ter içinde, kalkıp bir bardak su içebildi, oturmaya mecali yoktu, tekrar yattı. "Celâlettin Hikmet'in eniştesi, bir Allah dostu imiş. Baksana, dervişmiş."

Böylece Mehmet Efendi'yi düşününce, kalp atışlarının hızlandığını fark etti; sordu kendi kendine: "O mu beni çeken, o mu?! Aman Allah'ım evli bir zat!" Sanki ruhunda bir fısıltı: Onun evli veya bekâr oluşundan sana ne, o ki bir Allah dostudur, şu korktuğun Allah aşkı var ya..."

Hayır! Nazan, bütün bu düşünceleri, ruhundaki fısıltıları dindirmek istedi; çünkü böyle düşüncelere, daha fazla dayanabileceğini sanmıyordu.

O, başka şeyler düşünmeli; bu dünyaya ait, bu dünya ile alakalı. Mesela evleneceği adam! Evet, evet bu iyi işte! Sırtüstü yatıp, başını yastığa gömdü, "onu" düşünmeye çalıştı. O, yakışıklı olacak ve muhakkak dedem kadar heybetli, vakarlı! Çok güzel ve iri gözlerinin rengi yeşil olmalı belki ama, benimkiler gibi ışığa göre, giydiklerine göre çeşitlenmeli. Belki kahverengi, mavi, zaman zaman da sarıya çalmalı. Sonbahar zamanı, ormanın bulandığı renklerden olmalı, kızılı bol! Güzel gözler deyince Celâlettin Hikmet takıldı aklına; o, taş kömürü elmas gözlü, tıpkı Hikmet gibi! Ah isimlerinin aynı olması, ne tesadüf! Birden, tanıştıkları gün, farkında olmadan kafasının bir tarafına atıp, şuuruna varmak istemediği şeyi apaçık hatırladı: "Fakat adam benden hoşlandı!" Dertop oluverdi yatağın içinde, önce keyifle gülümsedi, derken kınadı kendisini: "Şimdi nereden çıktı bu, yakıştırılacak şey mi!" Oysa anlar Nazan, karşısındakinin bakışlarından, sesinin tonundan, en ufak bir hareketinden. Darülfünun'da böylesi birkaç erkek arkadaşı var, bir de Abdülgalip şüphesiz! O babası yerinde, onu bir kenara ayırmalı! Fakat, ya Celâlettin Hikmet'in ablasını istemesi gerekirken, gelip Nazan'ı isterse? Sual, pır pır sevinç böcekleri uçurdu başının üzerinde. Sonra... Yavaş yavaş, tümünün kanatlarını kopardı Nazan ve kendisine, Celâlettin Hikmet'i düşünmeyi menetti. Bu "menediş" ne kadar sürecekti, pek bilmiyordu. Ancak ablasının, ismini telaffuz

ederken bile kızardığı bu adamı, kendisine hayran olarak düşünmek bile vicdanına ters düşüyordu! Sen o kadar evlenmeyeceğini söyle, çeşitli taliplerini reddet de, gel Celâlettin Hikmet'e vurul! Ablasına kızdı. Lakin belki Ankara'da... Onca yakışıklı zabit! Evet zabit olmalı Nazan'ın seveceği adam; kalpağını alnına, çapkınca yan yatırmış, kumral bıyıklarının uçlarını burmuş, geniş göğsünde çapraz fişeklikler... Harbe girmeli, yaralanmalı, yok yok, en iyisi şehit düşmeli! Sonra Nazan, elbet ömür boyu evlenmez, bir mukaddes dava uğruna candan geçen zabitin aziz hatırası ile yaşar. Belki Anadolu'nun bir ücra köyünde, şehidinin mukaddes hayali ile ve o küçük çocuklara öğretmenlik yaparak. Acaba köy denilen yerler neye benzer, köylüler ne biçim insanlardır? Köy çocukları, şüphesiz bu acılı öğretmeni, çünkü hikâyesi kendinden önce ulaşmıştır köye, tapacak kadar severler. Hepsi akıllı, zeki ve güzeldir! Köy çocuklarının gözlerinde Nazan, Türkiye'nin istikbalini bulur... Mademki bu istikbal uğruna şehit düşmüştür mülazımı, Nazan da elbet kendisini davaya kurban edecektir! O yıllarda kızlar, "kurban" olmaya pek meraklıydılar, böylece "kendini kurban etme" kararıyla Nazan, için için inledi, kalbi merhametten erimiş, göz pınarlarına yaşlar dolmuştu! Gözlerini silerken, mülazımın ellerini düşündü; parmakları ne kadar ince ve uzun, tıpkı sanatkâr parmakları. Bu adam piyano çalmalı! Ankara'da piyano bulunur mu? Hayır hayır o keman çalmakta, harbe giderken bile yanında taşımalı kemanını! Ankara'ya getirmiş... Bir akşamüzeri, güneş, denizin üzerinde mor, eflatun yıldızlar saçarak batarken... Fakat Ankara'da deniz yok! Denizsiz bir yer... Nasıl yaşar Nazan? Bak daha önce bunu hiç akıl edemedi! Gözyaşları iyice kurumuştu, belki de burada kalıp, dedesinin bakımı ile uğraşması daha iyi olurdu! "Fakat gideceğiz, orada beni bekleyen var!" Böyle der demez uyudu. Rüyasında bir orman gördü, vakit sonbahar; yapraklar yeşil, sarı... Kahverenginin her tonu, kızılı fazla. Burnunda toprak kokusu; Hüsniye Dadı'nın lavanta kokusunu bastıracak kadar saf, temiz... Temiz! İçinde bir ferahlama; soldan sağa dönüyor. Artık orman da yok, toprak kokusu da! Bir çift

orman rengi göz... Nazan, sabaha kadar, bu orman renkli gözlerle uğraşıyor.

***

Görüştüklerinden beri, bilmem kaçıncı defa Abdülgalip, Celâlettin Hikmet'e, Ankara'ya gidip hizmete hazır olacağını söylüyor; bilmem kaçıncı defa aynı cevabı alıyordu: "Siz İstanbul'da, bize daha çok lazımsınız, burada kalın. Bedriye Hanımların salonunu teftiş etmekten de hâli kalmayın." Abdülgalip gülüyor:

— Bizim umdemiz halka doğru gitmektir, siz beni güzidelere yolluyorsunuz!

— Onlar güzide mi? Hayır ne halktan insanlar ne de güzide! Kirli paranın, ecnebi ortaklığının başımıza çıkardığı birtakım melunlar! Güzideler, bu memleketin münevverleridir ve halka doğru gitmek gibi, millî, insani ve dahi maşerî bir vazifeleri vardır; ondan harsı öğrenip, ona medeniyet götürmek için.

— Canım birader, latife ettim. Yoksa ne menem mahlukattan oldukları elbet malumumuzdur. Benim meramım, eveet, ehem; halka doğru umdemizin, beni zaman zaman ürküttüğünü itiraf edebilmek. Vakıa Ziya Gökalp Bey'in, "Halka Doğru" mecmuasını talim etmişimdir. Lakin işte korkutmakta beni, bunca sene, asırlar belki, kapalı kalmış ve birtakım dinî yahut din dışı hurafelerle beslenmiş bir harsı açıvermek az hüner istemez. Düşünüyorum da, belki bize daha kolay geldiği için de Garp'ı benimseme yoluna gittik.

— Kolay gelme meselesi değil, ihanet! Azizim biz, Tanzimat'tan beri kültürle medeniyeti birbirine karıştırmışız. Elâlemin medeniyetini, fennini alacak yerde, harsını almışız. Başımıza gelen belalar, şu Bedriye Hanımlar gibi yoktan var ettiğimiz birtakım türedi aileler, insanlar, bunun hasılasıdır.

— Yalnız unutulmaması gereken bir husus var; o da kültürle medeniyetin karıştırılmasının daima mümkün olacağı, istikbalimizi tahayyül ettikçe ileride, felahtan sonra, yine yanlışlara sapma ihtimali..

Celâlettin Hikmet, sözünü kesti:

— Eğer kültürün kuvvetliyse, sen onu tam manasıyla benimsemişsen, bir millî hüviyet kazanmışsan, hayır, medeniyet ile karışmaz... Malumunuz, bir medeniyet, içinde birçok harsı ve dini barındırabilir, fakat bir hars, içinde hiçbir yabancı unsura müsaade etmez.

Celâlettin Hikmet, "Ne kadar da ders verir gibi konuşuyorum! Bütün bunları bilmez mi Abdülgalip Bey? Benimkisi ta askerî mektepten bu yana hoca alışkanlığı, bildiğini anlatma aşkı. Bir de bu bahisler açıldı mı, tutamıyorum kendimi. İnşallah gücüne gitmez." diye düşündü, Abdülgalip'in alıngan karakterini biliyor, o yüzden endişe ediyordu. Oysa, beriki gülümseyip:

— İnşallah, inşallah, dedi. Ben de bu sözleri, münasip yerlerde tekrar etmekteyim. Hatta bir gidişimde Hüseyin Hüsnü Bey'le Tanzimat bahsi açılmıştı da, ona bile böylece anlatmıştım. Lakin söz söylemek kolay azizim biraderim, yerine getirebilmek müşkül. Türkçüler olarak, hayallerimiz ve iddialarımız pek güzel de... Tatbikat, onca kolay olabilecek mi? Nasıl, ne gibi mânialarla karşılaşacağız? Bu memleketin yirmi, otuz yıl sonraki hâlini merak etmekteyim.

— Merak etmek değil, emin olun azizim Türkçü, Müslüman ve Garp medeniyetinden bir milletiz istikbalde. Çünkü hep beraber ittihaz ettiğimiz hedef budur, değil mi?

Abdülgalip'in yüreği iştiyakla şişiyor sanki, göğsüne sığmaz oluyor, "Heyecanlanma!" diyor kendi kendine. "Bu heyecandan ziyade, akıl ve irade işidir, fakat hangi mefkûrenin altında heyecan yatmaz ki? İş, ikisini mezzedebilmekte; tıpkı Mustafa Kemal'in yaptığı gibi!

Abdülgalip, Mustafa Kemal'i hem bir lider, kumandan gibi hissediyor, hem korunmaya, esirgenmeye muhtaç bir evlat gibi. "Bu milletin bir evladı değil mi? Ah millet, kıyma evladına, ona sahip çık! Şu şeraitte, o, sana, ancak Allah'ın takdiridir, farkında değil misin?"

Abdülgalip, tekrar Ankara bahsine dönüyor; ehemmiyet arz eden husus; şu iki kız, Selim Muhtar Bey'in kızları.

Allah'ın izni ile sağ selamet varabilirlerse Ankara'ya, orada ne yaparlar, ne işlerler? Malum ikisi de konakta nazla niyazla yetiştirilmiş çocuklar. Selim Muhtar Bey'in onlarla meşgul olacak vakti var mı?

Celâlettin Hikmet, birden Abdülgalip'in bu iki kızla ne kadar fazla alakadar olduğunu düşünüyor. "Acaba bir hususi alaka mı?" der demez, aklına Hikmet'in ciddi, akıllı kara gözleri geliyor, mümkün mü? Neden olmasın? Elbet zamanı zemini var. Yaş farkını geçelim lakin olur, Hikmet olur! Nasıl daha önce anlayamadı Celâlettin Hikmet? Nazan'ı aklına getirmemeye çalışıyor... Şimdi ona, amansız sarı pırlanta gözleriyle gülerek ve küçümseyerek bakan Claire; zalim, fettan! Katolik zehrine bulanmış baştan aşağı, adamın hasretten çatlamış dudakları üzerinde ince parmaklarını gezdiriyor; olamaz! Kabil değil! Çünkü bugün, "Azizler" günüdür. Celâlettin Hikmet'in basbayağı budala bir hayal sükûtunu yansıtan yüzüne karşı, hafifçe yukarıdan bakıyor, lütfen gülümsüyor: "Çok iyi biliyorsunuz dostum, ben iyi bir Hristiyan'ım!" Oysa adam, pek önemli, hayat memat meselesi bir toplantıyı bırakıp gelmiştir, buluşma imkânları o kadar kıt ki... Kız, kendisi çağırdı: "Evet, toplantınız olduğunu biliyorum ama mutlaka gelmelisiniz. Annem babam, büyük anneyi ziyarete gidecekler, bütün öğleden sonrayı baş başa geçirebiliriz. Sizin için şömineyi yakacağım. Karşısına beyaz postu atar, kuzum hangi marka konyak isterdiniz, ama mazeret dinlemem, gecikmeyin sakın!" Zehir yeşili, uzun bir ipek elbise giymişti, Celâlettin Hikmet altında çamaşır olmadığını fark etti. Öylece uzanınca beyaz postun üstüne: "Yanıma gel..." demesiyle... Fena itti adamı, başı kanepenin ayağına çarptı. "Aman Allah'ım, affedersiniz. Fakat dostum siz ne yapmaya çalışıyorsunuz?" Sonra işte "Azizler günü!"

"Bir Hristiyan Fransız olsaydınız anlayabilirdiniz ruh hâlimi! Kuzum sizce o kadar güç mü bir Fransız Hristiyan olmak? Biliyorsunuz, o zaman annem babam itiraz etmezlerdi size varmama... Belki Kazan'ı ziyarete bile giderdik kuzum orada kilise var mıdır? Ah sevgilim, sizi o kadar çok seviyorum ki..."

Celâlettin Hikmet, o günün akşamından başladı, hâlâ daha nasıl olup da, o gün kıza zorla sahip olmadığına şaşar. Yapabilseydi, imanı gibi biliyor, artık ilelebet Claire onun olacaktı... Çünkü kızın tabiatı böyle, türlü renkten, türlü oyundan fingirdemeleri hep, zorla öpülmek, zorla sevilmek içindir. Ağzıma alınca dudaklarını: "Acıt!" diye inler... Küçücük eliyle, kocaman elini alır Celâlettin Hikmet'in, göğsünün üzerine koyar: "Sıkınız, rica ederim sıkınız..." sonra iter, kaçar: Tekrar gelir "Yakala beni!" , bu sefer bir çiçek kadar nazik, dökülüp kırılan bir ses tonu: "Ama dostum, canımı acıtıyorsunuz. Çok mu hoşlanıyorsunuz bundan, peki yalnız bir kerecik..." Ağzını uzatır ve hart diye ısırıverir Celâlettin Hikmet'in dudaklarını. Sedef pırıltılı dişleri o kadar sivriydi ki... Kan kokusunun hoşuna gittiğini söylemişti birkaç defa.

Hayalinde, Nazan'ın narin vücuduna sarılıyor. "Ona, hırpalayarak, ezerek, tam istediği gibi sahip olacağım!"

Ağzının içinde Claire'in bıraktığı kan tadı.

Abdülgalip'in endişeli gözlerine, önce bön bön bakıp sonra toparlanıyor:

— Merak buyurmayın, diyor. Hemşirem orada dedim ya, vakıa yaşı onunla, Nazan Hanım'la hem ayar olmalı, fakat sanırım kendisine zevcinden geçen bir olgunluğa sahip. Aklı başındadır. Bu hanımları birer küçük hemşire gibi tutup alakalanacağına eminim. Ben, bizzat konuşacağım kendisi ile. Ayrıca Mehmet Efendi'nin halası, onlarla beraber oturmakta, onun da bu küçük hanımefendilere kol kanat gereceğine eminim. Konakta naz niyazla yetişmelerine gelince; birçok hanım orada, her türlü yüksek sıfatını, rahat alışkanlıklarını unutup, millet için fedakârane, cansiperâne çalışmaktadır. Selim Muhtar Bey'in kızlarını bu hanımlardan başka türlü düşünemem.

— Evet, diyor Abdülgalip. Evet, benim Ankara'ya gelmem hususunda, bakın eğer bir ihtiyaç hasıl olursa, hiç çekinmeyin, haber ulaştırın...

— Anlıyorum azizim, pek güzel anlıyorum, merak buyurmayın, bir ihtiyaç hasıl olursa...

***

Nihayet o gün Celâlettin Hikmet, Abdülgalip'le vedalaştı. Bir iki işi daha kalmıştı, sonra Allah'ın izni ile Ankara'ya geçmeye çalışacaktı. Abdülgalip, pek tabii, o "bir iki iş"in ne olduğunu sormadı. Kendisine açıklanandan ziyade bir şeyler öğrenmeye, hele "meraklı" görünmeye hiç niyeti yoktu.

İki gün sonra gece yarısını biraz geçe, sokak kapısı vuruldu. Abdülgalip, bu gelenin kendine olabileceğini pek düşünmeden, sırf pansiyoncu kadını, sıcak yatağından etmemek için, lütfen gitti kapıyı açtı. Adam, şu kadar yıllık ömründe ve hele son senelerde bir şeylere şaşmamayı öğrenmişti ama Celâlettin Hikmet'i, bir Fransız teğmeni üniforması içinde karşısında görünce, şaştı. İlk anda aklına gelen, kapısının açıldığını işittiği madama, seslenmek oldu: "Zahmet buyurmayınız Madam. Gelen arkadaşımdır." Sonra, Celâlettin Hikmet'i önüne katıp, alelacele odasına çıktı, kapıyı kilitledi:

— Hayrola birader?

— Sizden bir lütuf rica etmeye geldim. Son derece ehemmiyet arz eden bir mesele var, diyen Celâlettin Hikmet, koltuğunun altındaki paketi açtı, içinden bir Fransız er üniforması çıkardı. Onu yatağın üzerine bıraktı:

— Acaba şunu giyip, benimle bir vazifeye gelir misiniz? Pek tabii mecbur değilsiniz, fakat daha önce bana söz veren arkadaş görünmeyince, iyi Fransızca bilen ve tabii itimat edebileceğim biri olarak, siz aklıma geldiniz.

— Fakat... Yapılacak olan ne?

Celâlettin Hikmet, yüzünde "Kahveye çıkıp, sohbet edeceğiz." dermişçesine telaşsız, rahat bir ifade ile; Fransızlarla bazı temasları olduğunu, bir Fransız kamyonu temin ettiklerini, bununla gidip Maçka'daki Fransız kışlasından, Bakırköy'e gidecek cephaneyi alacaklarını söyledi.

"Cephanenin" elbet Bakırköy'e gitmeyeceğini, bir yerde el değiştireceğini anladı Abdülgalip, lakin bu macera ona pek olağanüstü göründü. "Birader bu da bir başka türlü Ahmet Hoca sergüzeşti!" Eğer yakalanırlarsa, boynunu ipe vermek değil mesele, bu değil Yine de kalbi

hızlı hızlı çarpmaya başladı, nefesini ayarladı, arkadaşına arkasını dönmesini söyleyip soyundu. Er üniforması biraz büyük geliyordu. Celâlettin Hikmet, onu söz verip de görünmeyen arkadaşının ölçülerine göre temin ettiklerini söyledi kısaca. İsim vermiyordu; eski âdeti. Fransa'dan beri böyle çalışır. Bir âdeme, bilmesi gerekenden fazlasını söylemez, bu Abdülgalip bile olsa... Elbisenin bolluğu pek mesele değildi de, kollarını ve pantolon paçalarını kıvırmak gerekiyordu. Celâlettin Hikmet, giyinip palaskasını takan Abdülgalip'in önüne çömelip, pantolonunun paçalarını içine kıvırdı. Bu arada Abdülgalip kollarını haletmişti ama Celâlettin Hikmet beğenmedi. Onun yaptığını bozup, tekrar daha dikkatle ve düzgünce kıvırdı. Sonra karşısına geçip baktı: "Fena görünmüyorsunuz!" dedi, gülümsedi: "Yakıştı size!" Abdülgalip de gülümsedi, kendini toplamıştı. Celâlettin Hikmet izahat veriyordu:

— Vakıa hiç konuşmanız icap etmeyecek, hani bir tedbir olarak Fransızca bilen arkadaş tercih ettik. Görüşmeyi ben yapacağım. Ha evet, kamyonda bir arkadaş daha bekliyor, onu görünce lütfen şaşırmayın, artık itiraf etmem lazım galiba; kendisi eski vazifelilerdendir, bütün yapıp ettikleri emir üzerinedir. Eveet, üçümüz gideceğiz. Kışla komutanı Binbaşı Maurice ile anlaşma yapıldı, görünüşe göre, bir musibet çıkmayacak. Mamafih elin gâvuruna ne kadar itimat caizdir veya bir başka aksilik olabilir, biz kelleyi koltuğa almış bulunuyoruz. Böyle hissettikten sonra iş kolaylaşıyor, size de böyle yapmanızı tavsiye ederim.

Abdülgalip, başını salladı, sessizce çıktılar pansiyondan Celâlettin Hikmet, kamyonun caddede beklediğini söyledi. Yürüdüler, doğrusu Abdülgalip, "vazifeli olanı" merak etmişti. Bu, Fransız eri üniforması içinde Taşçızadelerden Hüseyin Bey'di! Şaşırmaması tavsiye edilmişti; lakin bu kadarı da olmaz ki birader! Gözleriyle selamlaştılar, kamyon hareket etti, şoförü tanımamıştı, zaten o başını çevirip, yeni gelene bakmamıştı bile... Abdülgalip'in içindeki ayaz, dışarının jilet gibi kesen soğuğunu bastırıyordu, bir de çiseleyip uçuşan pis bir yağmur yağıyordu,

neredeyse kara dönüştürecek. İşte erken teşrif eden baharın başına gelenler, beter olsun! Abdülgalip'in dişleri birbirine vurmaya başladı. Bir taraftan "korktu" zannedecekleri için keyfi kaçıyordu. Celâlettin Hikmet bir tarafa, Hüseyin Bey, Abdülgalip'in üşümeye ne kadar mütemail olduğunu, ne bilsin! "Kansızlık" demişti doktor, verdiği ilaçları almış olsaydı... Tavşan dudaklı doktorun, öne fırlamış iki üst dişini düşünüyordu; adam, acaba kendisinin tavşana ne kadar benzediğinin farkında mı? Abdülgalip ilaçlara biraz da bu benzeyiş yüzünden itimatsızlık etmemiş miydi? "Benimkisi çocukluk!" Mamafih kim gidip eczaneye, şurubu yaptırtacak ve sonra günde üç öğün alacak? Abdülgalip günde üç öğün yemek bile yemez, doktora gidişi de sırf arkadaşı Ahmet Sadi'nin ısrarları yüzünden değil mi? Fakat bu Binbaşı Maurice de kim oluyor, şimdiye kadar Abdülgalip onun ismini hiç işitmedi. Ankara'daki Fransız delegesi Miralay Mougin'i biliyor da... Adam her gün Meclise gidip, bilhassa muhalif mebuslarla görüşüyormuş. "Maksat" demişlerdi, "taarruz edebilecek miyiz, ne zaman veya vaziyeti idare mi ediyoruz öğrenebilmek? Vakıa görünüşü dost ise de..."

Bir zamandır Fransızlarla dost değilsek bile, anlaşmaya varılmıştır. Ankara'da Franklin-Bouillon ile yapılan görüşmelerle aradaki ihtilaflı meseleler halledilmiş, Fransızlar işgal ettikleri güney şehirlerini boşaltmışlar. Bu işe kuduran İngilizler ise... "Mamafih," diye düşünüyor Abdülgalip, "elbet bu Binbaşı Maurice, Fransızlarla anlaşmamız sonucu vermiyor bize cephaneyi. Bunda şahsi inisiyatifi, aldığı rüşvet işe karışıyor olmalı. Adamın kendisi ile anlaşmış bizimkiler, bravo! Fakat ya bu anlaşma bir oyunsa, biz kapıya dayanınca, devriyeler de baskına kalkarlarsa? Her şey mümkün! Kelleyi koltuğa aldığımıza göre; inceldiği yerden kopsun birader, çıkmışız artık yola, şimdi, şu anda bunu dert etmenin âlemi var mı? Nasıldı ama doktorun fırlak ön dişleri! Nazan'ın dişleri ise sedef, Allah övmüş de yaratmış... Bir daha Nazan'ı görememek, işte Abdülgalip'in katlanamayacağı şey bu! "Hayırlısı ile halledelim şu işi Allah'ım, senin yardımın gerek, başka

hiç kimsenin değil!" Nazan, acaba onun bir kahraman gibi öldüğünü, şehit olmak denir buna, öğrenir mi? Öğrenebilmesini, içi yanacak kadar çok istiyor Abdülgalip. "Elveda sana güzel kız." diyor içinden, neredeyse gözleri dolacak, burnunu çekiyor.

Kamyon birden durdu. Celalettin Hikmet, depo muhafızları ile konuşmak üzere indi. Kışlanın koca kapısı açıldı ve yüzlerine sanki gök gürültüsü gibi, "güm" diye kapandı! Bekleyiş belki fazla uzun olmadı ama, kamyonda sessiz ve son derece gergin oturan üç kişinin derisi sanki lime lime soyuluyordu. "Asılmaktan korkarmışız biz birader, orada o gece anladım! Ata Efendi'ye, Ahmet Hoca'ya bir kere daha büyük hürmet hissettim."

Kapının önüne çıkan Celâlettin Hikmet el etti, üçü birden atladılar.

Sonra cephaneyi kamyona yüklemek fazla zor olmadı, gerçi Abdülgalip'in nahif bedeni, ağır sandıkların altında ikiye bükülmüştü ama... İçinde şükreden sevinç ve derken bir kara şüphe... Belki yüklememizi bekliyorlar, o zaman saldıracaklar, mahkeme edip asmayı bile bekleyemezler. Burada ateş açarlar üstümüze, böylesi daha iyi! Battı balık yan gider birader... Artık yani korktuk dediysek, o kadar da değil!"

Varılacak yer sapa, gidilecek yol uzundu. Konuşmadılar, her birinin gönlü, bir ayrı endişe tutturmuştu sanki. Oysa tek endişe vardı; yakalanmak! Düşünmemeye çalıştılar.

Sahilde hazır bekleyen motora yükleme işine, kamyondakiler karışmadı, onları bekleyen birkaç güçlü kuvvetli adam vardı. Yağmur kara dönüşmüş, rüzgârın ters yüz ettiği gecede, çırpınarak, oraya buraya savrularak, iğne başı keskinliğinde yağıp duruyordu. Taşıyıcı adamlar, masal kahramanları misali, pek iri yarı, kara gölgeler gibiydiler, sanki derinlikleri yoktu ve sessizdiler. Her gece talim ettikleri işmişçesine, kamyondan aldıkları cephane sandıklarını, bir acele motora taşıyıp, düzgünce istif ediyorlardı. Ne birbirleriyle, ne de kamyondakilerle konuştular; sual

etmediler, gülümsemediler, bir işaret vermediler. Bu gece herkes sadece vazifesini yapıyordu.

Gün ağarırken, köprüden pansiyonuna yürüyerek dönen Abdülgalip, pek rahatlamış olarak, "Bir elin keferesine çatıp da, iki kelime Fransızca döktüremedik." diye düşünüyordu. Kar kesilmiş, gökyüzünde bulutlar dağılmaya başlamıştı, bir uzak ve herhâlde son yıldız parlamaktaydı. Abdülgalip, onu hayra yordu; "Emanet sahiplerine ulaşacak." diye düşündü, orada, Anadolu'da cephelerin birinde! Her şey çok kolay olmuştu, tereyağından kıl çeker gibi... Abdülgalip, o gece Maçka'daki kışlaya kendi bindiklerinden başka dört kamyonun daha yanaştığını bilmiyordu. Kimdi bu isimsiz Binbaşı Maurice? Abdülgalip, onu soracak zemin ve zaman bulamamıştı. Köprüde Celâlettin Hikmet'le sessizce sarılarak vedalaşmışlardı. Sarf edilecek tek kelime, sanki büyük sırrı delip, etrafı sese boğacaktı! Vakit; sırları, birbirlerinden ve kendilerinden sakınacakları vakitti! Hâlbuki iki gün önce ayrılırlarken, birbirlerine hayırlar temenni edip, gülüp konuşmuşlardı ve sarılmayıp sadece el sıkışmışlardı. Demek, büyük endişelerin paylaşılması ve mesuliyetin ortak olması, insanları birbirine daha da yakınlaştırıyor, tekleştiriyordu... Abdülgalip, böyle düşündü: "Zaten isim de tek değil mi; Kuva-yı Milliye!" diye fısıldadı içinden içinden.

***

Bir başka gece, rüyasının derinlerinde, o bir çift orman rengi göz bir vücut kazandı, ince uzun... Kumral saçları omzuna kadar iniyor, yüzünü kızıl kumral bir sakal çerçeveliyordu, başında börk vardı... Cübbesinin rengi tıpkı gözleri gibi renk değiştiriyordu, yeşilden sarıya, kahverengiye, kızıla dönüyordu. Nazan, onu bir Şaman Dedesi gibi hissetti, bir kam! Önünde titriyordu, sonra ta yüreğinden gelen ve sanki kendisininkinden başka bir ses konuştu. "Efendim!" diye hitap ediyordu zata, "Bir yerlerden kopartılıp da, şu dünyaya gelişigüzel atılıvermiş gibiyim, devamlı inlemekteyim, kimim ben? İçimde bir hasret var, hiç tükenmeyen bir hasret! Neye, kime olduğunu bilemem. Kendimi bilmem gerekiyorsa, bu hasret nedir, onu öğrenmem lazım, değil [illegible] anlatın."

Efendi, gülümsüyordu...

Nazan'ın yürek sesi konuşmaya devam ediyordu, hiç susmuyordu: "Efendim!" diyordu, "Gülmem gülmek değildir, gözyaşlarım hep sahtedir. İnsanlar içinde yalnızım, aşkı ararım, kendi kalbimi tanımadan! Kalbimde hasretten öte ne vardır bilmemekteyim. Efendim, bana anlatın..."

Efendi gülümsüyordu...

"Efendim, bana anlatın, sazlıktan koparılmış, tek bir saz gibiyim, rüzgârlar ortasında kaldım, kâh o yana kâh bu yana meylederim, hasretime çare bulamam, yalnızım, çaresizim... Tek başımayım, zaman gelir korkudan kendi yüreğimi yerim, zaman gelir, benden cesuru yoktur! İnsanları kıra sara, kıra sara yürümekteyim, yabancıyım hepsine, ya ben kimim, neyim efendim?" Nazan, Fatiha, sonra İhlas okuyor, derken bir ses işitiyor:

"Sabır... Sabretmeyi bil!"

Bunu kendi mi söylüyor, yoksa Efendi mi, Nazan bilemeden uyanıyor. Korkulu bir şaşkınlık içinde, saçı başı, vücudu terden sırılsıklam kesilmiş. Bir müddet, ne olduğunu anlamadan çevreye bakınıyor, ne gördüyse orman gözlünün hayali üzerine vurmuş... Nazan, eşyayı tanımadan seyrediyor... Kimler konuşmuştu rüyasında? O mütemadiyen şikâyet edip yalvaran ses kendisinin mi yoksa? Ne münasebet, niçin "yalnız" olsun Nazan? Niçin çaresiz? Ya kalbindeki hasret ne menem şeydir! Evet zaman zaman "özlem" gibi, bir kuvvetli sızı hissettiğini bilir ama... Niçin öyle yalvarmaktaydı? Rüyanın içindeki o kız, kadın her neyse, Nazan değil miydi? Değilse, ağlayan kimdi? Kimdir o sazlıktan kopartılmış tek saz, ki o yana, bu yana meyletmekteymiş!

Nazan, dudaklarını ısırıyor; his değişmelerinden sonra bir de başıma, o yana bu yana meyletmek çıktı. Lakin çok doğru değil mi? Peki ne oluyor bana? Niçin şöyle gündüz vakti düşünüp, hissettiklerimi görmem de rüyamda, böyle sanki gaipten haberciler konuşur? Kişi kendini bilmek gibi... Sahi acaba ben kendimi ne kadar, nereye kadar tanıyorum? "Sen kendini bilmezsen/Bu nice

okumaktır?" Yoksa kendimi rüyalarım sayesinde mi bileceğim? Görünüşe göre kendi gayretim yok, bana bildirilen bir şeyler var. Hiç olmazsa onlar üzerinde düşünebilmeye istidadım olsa... "Düşünebilsem" dedikçe Nazan, rüyası, o kumral saçlı, orman rengi gözlü kam ve bütün konuşmalar gittikçe uzaklaşıyor... Kız boş, bomboş bir kap gibi, her şeyi unutmak üzere. "Neredeyim diye sormak beyhude, boşluktayım ben!" Manasızlığın ortasında, ancak kalbinde yine bir sızı, öyle hasret gibi... "Sabır!" dendi kendisine.

Toparlanıp, birden fırlıyor yataktan, o kadar korkmuş ki, bir şarkı mırıldanıyor, ne söylediğini bilmeden. Sabahlığını üzerine takıp, ablasına koşuyor:

— Bir acayip rüya gördüm, hani bahsetmiştim ya size, sanki ormanın bütün renklerini içmiş gibi bir çift göz görmüştüm geçen gece; bu gece de, o gözlerin sahibini gördüm. Ah abla o kadar güzeldi ki... Fakat erkek olduğu için yakışıklı demem lazım belki, fakat ben ona "güzel"den gayri bir sıfat yakıştıramam, bana sabretmemi söyledi... Çünkü ben durmadan sızlandım, neler söyledim hatırlamıyorum ki, yalnız olduğumu, tıpkı sazlıktan kopan tek bir saz gibi rüzgârın içinde öte beri eğildiğimi... Galiba böyle şeyler söyledim. Ne demek oluyor bütün bunlar?

Hikmet sandığın yanı başına çökmüş, çıkardığı bohçaları bir bir açıp kapatıyordu, nihayet bir elbiseyi seçip, gülümsedi:

— İşte şu siyah kadife elbiseyi arıyordum. Ankara için münasiptir diye düşünmüştüm, sade ve kibar değil mi? Ne dersin?

Nazan, elbiseyi hatta ablasını bile göremiyordu. İçinden bir öfke coştu taştı:

— Size şurada hayati bir mevzu soruyorum, siz benim alakamı paçavralara çekiyorsunuz!

Hikmet, bir şaşaladı; şimdiye kadar elbiselerle uğraşan Nazan, onlara "paçavra" diye burun büken kendisi

değil miydi? İçini çekti ve kardeşinin söylediklerini hatırladı, gülümsedi:

— Ha evet canım, ne diyecektim? Evet. Hüsniye Dadı işitmesin ama, ben rüyalara öyle manalar yakıştırmam bilirsin. Bir İngiliz mecmuasında okumuştum, aklım yatmıştı, sana da söylemiştim. Biliyorsun rüyalar; hayatta bazen tahammül edemeyeceğimiz hakikatlerin, efendim, itiraf edemediğimiz arzularımızın, tahteşşuura yerleşmesi neticesinde görülür. Bunlar, rüyalar vasıtasıyla şekil ve kılık değiştirerek aklımıza gelir, yani şuur üstüne çıkar biz onları bu yeni hüviyetleri ile görürüz. Kim bilir sen de... Bilmem ki, yoo biliyorum, sazlık dedin değil mi? Mesela "Dinle neyden çün şikâyet etmede/ Ayrılıklardan hikâyet etmede..." değil mi? Mevlâna'nın Mesnevi'si. Bir zamanlar dedem, bizleri karşısına alır, ne kadar çok Mesnevi okurdu, hatırlamıyor musun? Anlamakta güçlük çekerdik, lakin kim bilir, bazı şeyler senin tahteşşuuruna yerleşmiş demek ki...

— Gördüklerim, ne yaşarken tahammül edilemez gizlenmiş hakikatler, ne de hislerim, arzularımdı! diye cevap veren Nazan. Bir an içinden; "Belki de doğru, hepsinin kendimden gizlediğim hakikatler ve gizli hislerim olması ihtimal dahilinde! Konuşan hem bendim hem bir yabancı, öyle değil mi?" diye düşündü, ah bilemiyordu! Rüyasına yüksek manalar yüklemek istiyordu; fakat onu unutmaya başlamıştı.

— Hadi canım, hadi canım, dedi Hikmet. Bir adam gördüğünü söylemedin mi, yakışıklı, yok güzel bulmuşsun onu. Demek senin hayalindeki zattır bu, evlenmeyi düşündüğün erkek, fakat gün ışığında onu, demek tahayyül etmekten bile utanıyorsun ki, şuur altına geçmiş ve rüyanda...

Nazan, birden ablasını pek "sığ" buldu; "Denize atlamak değil, daha kıyılarda bile dolaşamıyor bu! Korkuyor zahir! Yoo korkuyor olsa, denizi fark etmiş olması icap eder, ablam denizin var olduğunu bile bilmiyor..." Böyle düşündü, işe niçin bir "deniz" karıştırdığını bile anlamadan, fırlayıp çıktı odadan... Hüsniye Dadı'yı bulmaya

gidiyordu, merdivenlerden dörder beşer atlayıp mutfağa indi. Dilşat Kalfa, dedesinin kahvaltı tepsisini hazırlıyordu. Nazan'ı görünce gülümsedi:

— Oh benim kızım, şu tepsiyi dedene çıkarır mısın? Yok aman daha geceliklesin sen, Gülbahar da nereye kayboldu bilmem ki.

— Ben Hüsniye Dadı'ya bakmıştım Kalfa.

— Dengini hazırlıyor, kaç gündür, her gün bozup yeniden yapıyor bilmiyor musun? Sanki kalan ömrünü Ankara'da geçirecek, ne hazırlıklar, ne hazırlıklar. Bizimkine şişe şişe lavanta kolonyası bile buldurup, almış! Ayol daha kızların dengi hazırlanmadı değil mi? Neyse, sanırsın yıllanmaya gidiyor Ankara'ya. Hâlbuki bir babanızı görüp döneceksiniz değil mi? Oh güzel kızım özletmeyin kendinizi, zaten Beyefendi sizsiz nasıl yapacak aklım almıyor. Sizi gönderiyor lakin, biliyorum içi kan ağlıyor.

Ankara! Rüya ile bir alakası olabilir mi? Nazan düşünüyor; acaba güzel dediğim o adam, Mustafa Kemal Paşa mı? Hayır benzemiyor, bu kumral saçları omzuna dökülen... Fakat herhâlde geçenlerde düşündüğüm, keman çalan zabit... Of aman, ablanın tesiri ile sen de sığlaşıyorsun Nazan. Aslında o güzel adam da mühim değil, mühim olan o ses; kıvranan, üzülen yalnızlık çeken, yardım isteyen... O kadın! Ben miyim sahiden? Benim rüyamda, benden başka kim olur ki! –inatla düşündü– Yine de diyorum ki: "Bana yabancıdır o şekvacı!"

Nazan, dedesinin kahvaltı tepsisini aldı, mırıldandı:

— Üzerime bir şey takar, götürürüm.

Merdivenlerden çıkarken, üzerine bir şey "takmayı" unuttu, öylece tıkırdattı kapısını dedesinin, girdi... Adam gecelik entarisi ile, yatağının yanı başındaki küçük masanın yanına attığı koltuğuna oturmuş, Tanin gazetesini okuyordu. Sıkıntılı baktı Nazan'a: "Bazı tevkifler olmuş yine..." dedi. "Ankara bekliyor, fakat düşman beklemiyor. Sen rahatsız mısın kızım, niçin giyinmedin?" Söyler söylemez, kendi kıyafetini fark etti Hüseyin Hüsnü Bey, kızardı... Sanki kızlar şimdiden terk edip gitti'e de; kendisi

yalnız, hastalıklı, mızmız bir ihtiyar gibi, şu saatte gecelik entarisi ile oturmakta! O, hanımının yanında dahi böyle laubali kıyafetle oturmazdı, nerede kaldı ki torunlarına öyle görünecek! Fena hâlde rahatsız olmuştu, mahcup konuştu:

— Vakıa ben de değişemedim daha, erken geldi kahvaltı. Yok mu Gülbahar kız sen neden zahmet ettin Nazan?

— Estağfurullah dedecanım, ne zahmeti! Gecelikli olduğumun farkına varmamışım, affedersiniz, bir karışık rüya gördüm de...

Hüseyin Hüsnü Bey, gözleriyle okşadı torununu, gülümsedi:

— Yol hazırlıkları asabını bozmuş olmalı, bir temiz abdest al, namazını kıl, o karışık rüya silinir gider.

— Haklısınız, namaz kılmalıyım... Ne zamadır yine ihmal ettim.

İçindeki sızı, apaçık bir acıya dönüşmüştü. Yüreğinin sanki ığıl ığıl kanadığını hissediyordu; fakat namaza sığınmak bir müjdeli tavsiye idi ki, ablası bunu bile akıl edememişti, hem de uzun uzun anlattığı hâlde rüyasını... Dedesine minnetle baktı "Kendi kılar da, bana bir kere olsun hatırlatmaz!" Ablasına kızıyordu, hâlbuki o, ikide bir "Kıl namazını." dese, inadından kılmazdı, bilmiyor muydu kendisini? Karışık öfkeler hissetti. Ablasına değil, kendisine kızmalıydı asıl. Fakat zaten rüyasında okumuştu Fatiha'yı, İhlas'ı... Hayret ki ne hayret! Yavaşça yürüdü, bütün cesaretini toplayıp, tıpkı çocukken yaptığı gibi, dedesinin yanağına bir öpücük kondurdu. Böyle gecelik entarili ve başı takkeli dedesi, tanımadığı, sanki masallardaki bir dede idi; ama çok yaşlı, ama pek solgun! Hayır, görmek istemiyordu! Hızla arkasını döndü, koşarak çıktı odadan.

Arkada Hüseyin Hüsnü Bey, eli yanağında, kalakalmıştı... Nazan onu öptü, elinden falan değil, yanağından! İçinden bir şevkat rüzgârının torununa doğru estiğini hissediyordu. "Seviyorum bu çocuğu," diye düşündü, "tıpkı

Nimet'imi sevdiğim gibi. Hâlbuki Hikmet bana daha çok benzer, lakin bu küçük kız... Küçük de değil ya, bir dünya gözü ile evlendirebilseydim, yerli yerine yerleşseydi, Ah o pederi, melun herif!"

O gün, beş vakit namazına beş daha kattı Nazan. Geçmiş namazların kazasını yaptı, hızını alamadı, on iki rekât nafile kıldı; sonra bütün ibadetleri esnasında, bir bakıma rüyasını yorumlamaya çalıştığını fark edip, ibadetinin sakatlandığını düşündü, hepsini eksikli buldu. "Şöyle salim, salih ve de yalnız Allah'a dönmüş bir kalple kılamadıktan sonra..." Kendisini ne kadar çaresiz hissediyordu. İşte o ses, rüyasındaki kadın, kız her kimse, acaba ibadetleri böyle sakatlandığı için mi şikâyet ediyordu? Bir ortak bulmuş gibi sevindi, sonra tekrar o kızın zaten kendisinden başka biri olmadığını düşündü. Bunalıyordu... Hayır, böyle sakatlı... Sakatlı olan, bizzat benim! Rüyamda bir efendiye sığındım, hâlbuki Halide Nusret'in seni götürmek istediği o mübarek zatı reddetmiştin! Hele namazımı niyazımı tam yapıp kusursuz olayım da öyle. Şimdi hangi yüzle çıkacağım o mübareğin karşısına? Böyle söylemiştin! Belki rüyamda gördüğüm efendi, o zatın kendisiydi. Tarif etmiş miydi Halide Nusret onun yüzünü? Hayır! Eğer saçları uzun ve kumral olsaydı, eğer ışık, ışıklarla renkleri değişen gözleri olsaydı, söylerdi mutlak; şair kızdır, dikkat etmiştir. Halide Nusret'in bir yabancı erkeğin tarifini bile yapmaktan edep ettiğini düşününce... Halide Nusret, ablam; deli bunlar! Yabancı erkeklerin kaşına gözüne dikkat edilmezmiş ve hatta onlara görerek bakılmazmış! Deli bunlar! Ne demek görerek bakılmaz, baktığını göreceksin, o kadar göreceksin ki; iç uzuvlarına bile nüfuz edeceksin. Haydi bakalım tabiiyeci hanım konuşuyor! Bir kurbağanın iç uzuvlarını görür gibi, bir erkeğin iç uzuvlarını... Ruhunu demem daha doğru, ruhunu kastediyorum ben. Ben rüyamda bile o zatın ruh safiyetini görebildim... O, sedef içindeki inci gibiydi. Hazreti Muhammed! Yoksa o muydu? Hayır hayır eğer o olsaydı, bana bir şekilde bildirilirdi, Hazreti Muhammed'i rüyasında gördüğünü söyleyen burıca insan, Hüsniye

Dadı dâhil, elbet yüz şeklinden bilmediler onu, onlara bildirildi. Hem ben kim oluyorum ki canım, onu rüyamda görmek şerefine nail olayım. Bir küçük aptal kız ve dahi bütün namazları sakatlı!

Nazan o gün eksikli bulduğu ibadetleri yüzünden o kadar mutsuzdu ki, hiçbir Ankara hazırlığı yapamadı. Ablasının, sandığını yerleştirişini uzak uzak seyretti. Hüsnüye Dadı ise: "Ben tamamım." diyordu. "Allah razı olsun Mehmet Ağa bulmuş bana lavanta kolonyası. Üç şişe birden koydum bohçalarımın arasına. Ankara nasıl yerdir bilinmez, ya bulamazsam lavanta kokumu, değil mi ama... Siz de hazırlıklı olun, tek tek düşünün orada ne lazım olacak."

Nazan onun üç şişesini de kırmak istedi birden. Bu kadın hep huzurla kılar namazını, kendi bulamadığı iç temizliğini bulur. Onun dünya ile birkaç alışverişinden biri de işte bu lavanta şişeleri, öyle mi... Hadi kırılsın onlar bakalım. Bakalım bulacak mı artık o iç huzurunu? Birden, Dadı'yı, fena hâlde kıskandığını fark edip utandı... Ne oluyordu ona bugün? Bugün Abdülgalip Bey'le, Celâlettin Hikmet Bey uğrasalar, ikisi de hayran hayran baksalar ona... Şu çul çaputla uğraşan ablasına inat... Acaba geçer miydi Nazan'ın kalp kanaması, keyfi yerine gelir miydi? Kim bilir, fakat ablasına inat olmamalı... O, ne kadar sığ olsa da, Nazan'la aralarında kilometrelerce fark bulunsa da, ablasıdır; ona annelik etmiştir, ne demekse şu annelik... Nazan, bir küçük kızın; daha büyük bir kız çocuğunun ciddi suratı, suçlayan kara bakışları karşısında eriyip yok olduğunu görüyor. Kalbi ne kadar üşümüştür o küçük kızın... Büyük kızın, zarif kıvrılıp bükülüşlerle, katlanmak zorunda kaldığı sabrı gösteren uzun, ince, beyaz elleri... Bu ellere takılıyor gözleri. Ne kadar uzun parmakları var, ne kadar sakin bu parmaklar! Sadece uzanıp ağır ağır, suçluyorlar, sadece... Bu yüzden, hep suçladıkları için, iyi piyano çalamıyorlar; küçük kız, bunu keşfediyor. Bunu piyano öğretmenine söylemeli; eğer, demeli, parmaklar suçlamaktan vazgeçerse... Matmazel hiçbir şey anlamıyor, küçük kızın yanaklarını

okşuyor: "Ne tatlısın sen öyle!" Bir müddet sonra, piyano dersleri kesiliyor zaten.

Küçük kız, ne kadar büyürse büyüsün, büyük kızın önünde daima küçüktür, kusurludur; bir de güzel olmasa! Bütün aile Nazan'ın güzelliğini över... Çok mu lazımdır sanki!

Nazan, aynaya tanımaz gözlerle bakıyor; renkleri habire değişen iki iri göz, bulut yığını gibi sarı, kıvırcık saçlar, sedef pembesi bir cilt! Oysa ablasının ince, zarif, esmer güzelliği var ki... Niçin onun güzelliğini övmezler? Habire aklından, muazenesinden bahis açarlar, ciddiliğini, saygısını söylerler. "Saygı evet saygı, onda sevgi yok, belki beni bile sevmez." Nazan, aynadaki gözlerin ta içine bakmak istiyor, zorlanıyor. "Peki sende var mı sevgi; hep duyduğun merhametten öte? Herkese merhamet! Hatta Hikmet ablaya bile merhamet! Onun gibi bir çınar kadar sağlam olana merhamet mi duyulurmuş? Belki sevgiyi bilemediği için ona merhamet hissediyorum... Peki ben şimdi, yani sevgiyi ne kadar biliyorum, ondan ne anlıyorum? "Aynadaki gözlere dalıyor, o anda aklına din hocası Sadi Efendi'nin kendisine tercüme ettiği bir ayet geliyor: "Rabb'ini gönülden ve korkarak içinden hafif bir sesle sabah akşam an, gafillerden olma." A'râf suresindendi galiba. Hemen arkasından aynı mealde bir ayet daha: "Namazı kıldıktan başka, Allah'ı ayakta iken, otururken, yan yatarken de anın." Bu, Nîsa'dan! Nazan'ın aynadaki gözleri silinmiş, koybolmuş gibi, artık gönlüne bakmaktadır o. "Allah'ı andıkça, an be an sevgiyi öğreneceğim. Şimdiye kadar nasıl farkına varamadım bu hakikatin?" Hafif bir ürperme geçiriyor, ense kökünden, kuyruk sokumuna kadar titriyor, ellerini kavuşturuyor; başı önüne düşüyor, içinden tekrarlıyor: "Allah'ım, Allah'ım." Yüreğine serin kar suları salınmış gibi, bir iç temizliği, sevinç! Başını kaldırıyor, aynaya biraz korkarak bakıyor. İşte orada gözleri, ağzı, burnu... "Nazan, aynada. Peki, demin neredeydim, nereye gittim?" Cevap yok. Geçen günkü kadar şiddetli değil ama yine bir korku: "Allah'ım, ömrümün her anı, seni anmayı ba[illegible] sın er "

— Seni hep ayna karşısında mı bulacağım Nazan? Şeytan gibi kendini beğeniyorsun, ayıp ayıp... Kalk oradan da haydi senin sandık sepetine bakalım, Ankara'ya neler götüreceğini tespit edelim.

— Ben aynaya bakmıyordum ki, dedi Nazan.

Hikmet, elindeki ince zarif çay fincanından bir koca yudum kahve alıp, alayla gülümsedi:

— Evet, ayna önünde, acaba nereye bakıyordun ki kızım?

— Sanırım kendi gönlüme, evet öyle.

— Ayna önünde, gönül görmek de, bir sanata has olmalı! –küçük yapay kahkahalarından birini attı– Haydi kalk bakayım. En iyisi, dur, sen de benim gibi bir liste yap. Götürmen gerekenleri bir bir sırala, bana danış. İçlerinden bir seçme yapmana yardım edeyim. Sonra bohçaları yerleştirmesi kolay.

— Haklısınız öyle yapayım; fakat acaba ne götürmeli, Ankara'nın havası soğuktur, serttir deniyor lakin önümüz yaz!

— Bu sene İstanbul'a bile tam gelemedi bahar, nerede kalmış ki Ankara'ya gelecek! Dilşat Kalfa ne dedi biliyormusun. Geçen akşam uykusu kaçmış, pencerenin önünde tespih çekiyormuş, bir de ne görsün kar yağmıyor mu? Doğrusu şaştım.

— Birkaç hırka, yün bluz alayım, uzun eteklerimi alayım.

— Hep etek bluz, etek bluz! Kızım güzel yazlık elbiseler de al, şu sarı ipeklerini mesela, bej takımın da yakışır sana.

— Evet evet, onları da ben düşünmüştüm lakin...

— Evet, lakin?

— Bilmem ki, sanki bugün giyinmekte, takıp takıştırmakta değil gözüm, bugün...

— Bugün kendini namaza niyaza verdin, değil mi? Haydi haydi ifrada kaçma yine... Kızım sen de ya ifrat ya

tefrit, bulamadın şöyle bir orta yol! Ne derdi Sadi Hoca, unuttun mu? Allah, ifrada kaçanları sevmez!

— Evet, galiba en kötü huyum şu uçlarda, kenarlarda dolaşmam. Orta yolu bulacağım elbet, bunun için çalışacağım, zikir beni götürecek orta yola.

Hikmet, yorulmuş gibi içini çekti. İşin doğrusu, kardeşi bazen sıkıyor onu. Artık şu koca kızın, kulaklarını, saçlarını çekecek hâli yok ya... Her bir sözüne cevabı var, dili de pek kocaman! Aslında kızın kusurunu hemen kabul edip, kurtulacağını sanki müjdelemesidir Hikmet'in öfkesini kaldıran. Nazan hep kusurlu olacak ki, Hikmet onları tek tek düzeltmeye çalışsın, vazifesi bu değil mi! Şimdi şu edepsize bak, ablasına danışmadan bir zikir çıkarmış; zikir götürecekmiş onu orta yola! Sanki pek bilir de zikretmeyi! Sadi Hoca öğretmedi öyle şeyler, kendisi tarikat ehli değildi ve üstüne üstlük tasvip etmezdi tarikatları. Şeyhler hakkında, edebi müsaade ettiği nispette alaylı konuşurdu. Kimin hakkında "edepli bir istihzası" yoktu ki Sadi Hoca'nın? Herkese, her şeye muhalif miydi ne?! Mamafih "Allah'ı sık sık anın." derdi. Hikmet, son yudumu alıp kahvesini bitirdi; içinde bir mukayese başlamıştı: "Bak ben çok şükür, orta yol üzeri doğmuşum zaten, onun gibi ifratta tefritte dolaşmam!" İçin için iki "zıt ucu", iki "zıt kenarı" merak ediyor. Nasıl bir duygudur ki? Bunu sormak istiyor Nazan'a, kendisine yediremiyor... "Meraklı görünüp, bu kendini beğenmiş kıza, taviz vermeyeyim." O anda aklında bir soru: "Acaba, orta yol üzeri doğmuş olmak mı iyi, yoksa bu gibi kötü huylarından, irade göstererek, Allah rızası için vazgeçmek mi?" İkinci ihtimal ona daha makbul gibi görünüyor, alt dudağını ısırıyor. "Fakat ben, baştan affa uğrayanlardan olmalıyım, var mı böyle bir cemaat? Bilmiyorum, herhâlde vardır ki, ben onlardanım işte! Sadi Hoca burada olsa sorardım." O da, babasıyla Anadolu'ya geçenlerden... Evet, şu kendini beğenmiş güzel, küçük kıza gelince; nerde onda kötü huylarından Allah rızası için vazgeçecek irade kudreti? Dedesi hep Hikmet'in iradesini, aklını övmez mi? Keşke Nazan'da biraz olsaydı da... Yok nerde! Hikmet, pek

yüksekten bakarak, bağışlayan tebessümünü takıp yüzüne, en tatlı sesiyle:

— Haydi, diyor kardeşine, al eline bir kâğıt kalem, yap listeni.

Daha sonra Hikmet, Nazan'ın uzun listesinde; hep süslü, şık kıyafetleri görerek memnun oluyor ve ona, Ankara'da herhâlde daha ciddi ve sade görünmeleri gerektiğini, şu ipeklileri listeden çıkarmasını söylüyor. Nazan, şaşkın:

— Fakat siz söylemediniz mi bana ipeklilerimi almamı.

— Öyle mi söyledim? Allah Allah, hiç farkında değilim. Çıkar şunları listenden, birkaç bluz, birkaç etek yeter.

— Kitaplarımdan bazılarını da alacağım, orada çalışabileceğimi sanıyorum.

— Ben de kitap okumaya vaktimiz olacağını sanmıyorum. Orada çalışacağız unutma; mektep bulursak mektepte, hastane bulursak hastanede.

— Siz belki yine babamın yapacağı konferansları temize çekersiniz, babamla çalışırsınız...

— Belki, kim bilir.

Hikmet, babasını ne kadar özlemiş olduğunu düşünüyor. Bak işte babası, her bakımdan değer verir Hikmet'e. Nazan'a aklı yetmez bir bebekmiş gibi bakar ve dedesi gibi şımartmaya kalkmaz onu, hem yazısını da beğenmez. Evet doğru, Hikmet, babasına yardım etmeli Ankara'da! Zaten kendi istikbali için düşündüğü en güzel hayal bu değil mi; Anadolu'da bir şehirde, babası ve o, yalnız ikisi! Sıcak bir odada, masa başında beraberce çalışıyorlar, bir sarman kedi dolaşıyor ortalıkta ve kahve kokusu!

Hikmet, Nazan'ın saçlarını okşayıp seviyor:

— Haydi birtanem, kalk düzeltelim şu bohçalarını. Bana kalırsa ikimizin ayrı ayrı denkleri olacağına, bir küçük sandık yerleştirelim beraberce. Mühim olan bu elbise sandığı değil aslında, zahire sandığı olacak. Haa, unutma; biz yolda, ninemin bol, eski çarşaflarını giyeceğiz. Ne de olsa orta hâlli yahut fakir fukara, Ankara'daki

akrabalarımızın yanına göçen bir ana ile iki kızıyız, değil mi? Onun için güzel çarşaflarını bohçana koy. Bana kalırsa renkli değil de, yine ağırbaşlı siyah çarşaflarımızı pelerinlerimizi alalım yanımıza, ne dersin?

— Nasıl uygun görürseniz.

Nazan'ın yanına, kendisine çok yakışan neftî çarşafını almaya niyetli görünmemesine, hem şaştı Hikmet hem sevindi.

Doğrusu Nazan'ın aklı çarşafta falan değildi. O, kendi renk değiştiren gözlerinin efendide de olduğunu düşünüyordu: "Acaba efendi, efendi dediğim kişi de, 'ben' miyim?" diye soruyordu. Yoksa kendi kendine mi seslenmişti; önünde bir yol mu vardı, dönüp dolaşıp ona gelen? Yahut kendine "kendini" gösteren bir ayna mıydı efendi? Olur ya, o, Nazan'ın özünün daha kuvvetli erkek yanıdır, saçları da uzun ve kumral ya... Gerçi benimkiler gibi kıvırcık ve sarı değil, lakin... Yüz, kaş, göz, saç mühim mi? Bunlar aldatıcı ve zahirî şeyler!

***

Abdülgalip, birkaç gündür evden çıkmıyor, bol bol okuyup, bol bol uyuyordu. Hayat, Fransız romanları okumak ve uyumaktan ibaret olsa, ne kadar mutlu olacaktı... Böyle günlerde, yemeden içmeden de kesilir, pansiyoncu madamın kerhen yaptığı bir demlik çaya ve paket paket sigaraya kalırdı. Ne gam, içinde tembelliğin sevinci, çocuk sevincine denk! Bakındı şu Celâlettin Hikmet'in yaptığı işlere; onu hem oradan oraya sürüklemiş, hem iki yeni kıyafet uydurmuş, yeni bir çift iskarpin aldırmıştı... Gerçi şimdi boyaya fena hâlde muhtaçtı o ayakkabılar ama, Abdülgalip'in elbise ütületmek, ayakkabı boyatmak gibi kendine göre pek gereksiz âdetleri yoktu. Velev ki arkadaşlarından biri çok ısrar edip, âdeta zor kullanarak yaptırtsın. Celâlettin Hikmet deyince, memleket meselelerine dalmamasına imkân yok. Zorla kendini koparıp okuduğu romandan, bir makale yazmayı tasarlıyor. Şark ile imzalanan mütarekeleri mi alsa ele? Şimdilik mefkûre kızıl elma: Türkçülüğün yakın hedeflerinden biri,

Oğuzların harsça birleşmesidir. İşte Asya hükûmetleri ile yapılan bu mütarekeler, bu mefkûreye yardımcı olacaklar gibi... Fakat tepede Ruslar var, neyse ki şu durumda onlardan çekinilecek bir tehlike yok. Ruslarla yapılan Moskova Mütarekesi, eylül sonunda Kars'ta imzalanmış, Kafkas devletleri ile; Ermeniler, Gürcüler, Azerilerle de anlaşmışlar, hatta Ukrayna, General Frunze'yi Ankara'ya yollamış; bizim delegelerin içinde Yusuf Akçuraoğlu ile Celâlettin Hikmet de varmış, nihai mütareke kış başında imza edilmiş. Şimdilik Moskof tehlikesi bertaraf edildiğine göre, Rusya içindeki ihtilal ve reticeleri kendilerini alakadar eder, bizim bu hususta fikrimizi beyan etmeye, görüşümüzü bildirmeye lüzum yok. Eh, bizim komünistler fazla azarlarsa, o zaman düşünürüz! Biz, şimdi Oğuzlar zaviyesinden ele alarak meseleleri... Hayır hayır, asıl mübrem ihtiyaçlar var. Ankara'nın taarruz için bekleyişini ele almalı, Celâlettin Hikmet'in anlattıkları neydi öyle; Sakarya'dan çıkan ordunun perişan hâli... Ah, içler acısı! O gece ayrılırlarken yine hatırlatmıştı: "Sakarya'da pek çok subay, talim ve terbiye görmüş asker ile piyade ve topçu birliklerinin azamisini kaybettik... Hâlbuki Yunanlıları topraklarımızdan kovmak için, Sakarya'daki ordumuzun âdeta iki misline ihtiyacımız var. Kâzım Paşa, Millî Müdafaa bütçesinin tamamını alamamaktan şikâyetçi... Meclis ise muhalifleri, 'Haydi hemen taarruz edelim.' diyenleri susturmak için, bir 'Harp Komisyonu' teşkil edildi. Bu komisyon en ziyade, ordunun günlük iaşesi ile meşgul olabilmekte; nerede kaldı ki askeri teçhiz etmek, silahlandırmak... Bunun için azizim, İstanbul'da İtilaf hükûmetlerinin muhafazası altında bulunan bütün harp malzemesi ve silahların behemehâl Anadolu'ya geçirilmesi şart."

Her halükârda para, şart! Geçen geceki Binbaşı Maurice bile elbet para karşılığında göz yummuştu o işe, pederinin hayrına yapmamıştı!

Abdülgalip, Ankara'nın hâline bir nebze temas ettikten sonra, milletin elini ceplerine, ceplerinde yoksa karılarının mücevherlerine uzatmalarını salık veren bir makale

yazmaya karar verdi... Vakıa, Türk Yurdu'nun okuyucuları, zaten mümkün olan her yardımı yapmışlar. Olsun, yine yapsınlar, etraflarından bulup buluştursunlar... Başkalarından ümit yok, hiç olmazsa Abdülgalip böyle düşünüyor... "Türkler, Türk'ün vatanını, azami fedakârlık yaparak düşman elinden kurtarmaya mecburdurlar! Eli silah tutan Anadolu'ya, bizzat Anadolu'ya erişemeyenler ise, hiç olmazsa para ile..." Böyle şeyler düşündü, daha siyasi, daha etliye sütlüye dokunmadan, İstanbul gardiyanlarının dikkatini çekmeyecek ifadeler kullanarak yazmaya çalıştı...

El yazısı, pek çirkin olmasına rağmen, okunaklıydı, Abdülgalip müsvedde yapıp, sonradan temize çekmeye üşenirdi. Bu yüzden kurşun kalemle yazıp, silgi kullanırdı; yazarken sol elinin baş ve işaret parmaklarını birleştirip, elini sallayarak yazdıklarına âdeta tempo tutardı. Üslubu güzel, ifadesi açık seçikti. Uzun cümlelerden, süsten ve ağdalı terkiplerden kaçınırdı, dili sadeydi. Böylece Türk Yurdu'nun umdelerine uyuyordu. "Birader, lisanımızı millîleştirmek, Türkçeleştirmek gerekir, biz de işte karınca kaderince bu yolda hizmet vermeye çalışıyoruz..."

Ne var ki, her işte olduğu gibi yazıda da tembelliği üstün gelir, yazmak zahmetine katlanmamak için hem kendine hem de başkalarına pek güzel bahaneler uydururdu. Türk Yurdu çevresindeki gençler, ondan bir makale koparabilmek uğruna, çeşitli baskı metotları uygulamak zorunda kalırlardı. Elde kalem kâğıt: "Siz zahmet buyurmayın, söyleyin yalnız, biz yazalım efendim." diye evine uğrar, ondan bir yazı koparmadan çekilip gitmezlerdi. Bazen de gelip çay demler, onu zorla masa başına geçirip, makale bitinceye kadar yanında beklerlerdi. Şimdi, önündeki yazı için, kafasının içinde yumuşak kelimeler aranırken "Cenabıhakk'ın izniyle, istiklalimizi elde etsek de, ben şu yazma işkencesinden kurtulsam." diye düşünüyordu... İçinden belli belirsiz bir şüphe geçti: "İstiklal, tamam da birader, kefereyi temizledik, o zaman koyuverecekler mi seni Türk'ün içteki düşmanları. Onların tecavüzleri, terbiyesizlikleri, densizlikleri karşısında, yine yazmak mecburiyetinde kalmayayım!"

Bu sual, canını fena hâlde sıkmıştı, kalemi, kâğıdı bıraktı, sigara yakıp, bir iç münakaşasına başladı: "Belki içteki düşmanlar demekle ağır bir ifade kullandım, nihayeti onlar Osmanlılardır, yok... Hakiki Osmanlı, Türk'e ne düşman olur ne de mefkûremizin aleyhinde bulunur. Onlar birtakım devşirmeler, devşirme çocukları –Evet çocukları, çünkü devşirmelerden ziyade, onların suret-i haktan görünen, kanımızın karıştığı çocuklarıdır bu kancıklar!– ve gayrimüslimler... Bırakacaklar mı Türk vatanında, Türk'ün borusunun ötmesine?"

Abdülgalip, acı acı: "Ah bırakmazlar, bırakmamak için her türlü melaneti, her türlü herzeyi yerler." diye düşündü, kötü kötü öksürdü, sigarasını tablaya bastı. Kalkıp odanın içinde dolaşmaya başladı. Odanın tütün, rutubet karışık, pis kokulu ağır havasından rahatsız oluyor fakat temiz hava için pencereyi açmayı akıl edemiyordu. Fena hâlde dertlenmişti. Elinde değil, "devşirmeler, çocukları ve torunlarını" hatırladıkça böyle olur. Bir keresinde safdillerden biri, ona: "Abdülgalip Bey, onlar da bizimle dince, lisanca, ahlakça, bediiyetçe müşterek olan aynı terbiyeyi almışlardır. Şimdi, Türkçülerin millet tarifini nazar-ı itibare alırsak, onlarla aynı milletten olduğumuzu keşfetmek için fazla zahmete lüzum yoktur." demişti de, Abdülgalip, adama pek kötü bakmış ve; "Efendi, Efendi!" diye bağırmıştı. "Onlar, bilhassa Tanzimat'tan, hatta daha evvelinden beri, Avrupa kültürünü, bakın medeniyet değil, kültürünü, harsını benimsemiş, aslında doğrusu Avrupa'yı taklide kalkışmış bir zümredir ki, bir zamandan beri Osmanlı'nın kaymak tabakasını teşkil etmiş bulunmakta ve..." Şimdi, adama aynı öfkeyi duyarak Abdülgalip; o her şeyden bihaber, Jön Türk günlerini hasretle andı. "Abdülhamit'i her kötülüğün başı ve tek müsebbibi addederken, ne kadar güzel ve ne saftık. Bir şekilde adamı ortadan kaldırınca, bütün meselelerin, tam manasıyla hallolacağına iman etmiştik! Ah güzel mi dedim, ne 'budalaydık' demem gerekirdi!"

"Budala, aptal, enayi" diye diye, pat pat gezindi odada." O zaman, keşke Abdülhamit kadar görebilseydik

meseleleri, asıl dertleri! Deli heyecanımız ve vatana karşı duyduğumuz muvazenesiz sevda, bunun yanında cahilliğimiz, gözlerimizi kör etmişti... Evet cahildik, çünkü ideal edindiğimiz fikirlerin hiçbirine bihakkın vukuf kesbetmiş değildik! İşte böylece birkaç avuç mesuliyet şuurundan mahrum piç; Paris'te, bilmem Kahire'de, bilmem Selanik'te; bir gün nasyonalist, öbür gün sosyalist nümayişlerin peşinde, her çeşit siyasi cereyana kapılıp giderken... Yahya Kemal bile, bir ara sosyalist rüzgârlara kapılmamış mıdır? Ne anlatmıştı sana daha ilk karşılaşmanızda: 'Azizim, mitinglere ve nümayişlere karışıyorum. Sokaklarda 'İnternational'i dinlerken kalbim geniş bir insanlık sevgisi ile doluyor ve gözlerim yaşarıyor.' Eveet, böylece, 'Hepimiz Osmanlıyız, Abdülhamit zulmetmese, Hristiyan tebaamız çok iyi vatandaş olur.' hâyal-i hamını taşıyarak... İttihat ve Terakki'yi doğurup..."

İki damla gözyaşı düştü yanaklarına. "Bari meşrutiyet, muvaffak olsaydı, İttihat ve Terakki amansız bir terör estirmeseydi de... Ve harb-i umumiye sokmasaydı milleti ve belki Sabahattin Bey'in fikirleri de, tatbik mevkiine konabilseydi... Ah! Bu belkiler!"

Abdülgalip, elinin tersi ile gözyaşlarını kurularken, ağladığının şuuruna vardı; ah ne çok seviyordu şu memleketi, şu milleti! "Vallahülazim, içim yanıyor ki, ne yanmak. 'Biz hatamızla kül ettik, gül açan bahçeleri.' Yeni şairlerden biri, kimdi, böyle bir mısra söylemiş, ne kadar doğru!"

Nihayet oturdu, tekrar bir sigara yaktı ve yavaş yavaş kendi neslini suçlamaktan vazgeçti. Eh birader, Abdülhamit devranına da, gül açan bahçeleri vardı, diyemeyiz yani! Mesele birader, Osmanlı'nın sonu gelmişti. Ne diyor Allah: 'Her millet için belirli bir müddet vardır; vakitleri dolunca ne bir saat gecikebilir, ne de öne geçebilirler.' İşte mesele bu! Biz daima, gönlümüzün doğru bildiği tarafa döndük! Yapıp ettiklerimiz vatan aşkındandı. Abdülhamit hariç Osmanlı saltanatına merbudiyetimiz, Osmanlı ittihadına sadakatimizdendi; başka bir şey değil! Ama cahildik, ama fikirsizdik, ama saftık ama fazla heyecanlıydık!

Şimdi müddeti nihayet bulan Osmanlı'dan yeni bir millet doğarken, Allah yardımcımız olsun, âmin!"

Sigarasını söndürdü; dağılmış, kirli yatağına uzanıp, kendisini Luxemburg bahçelerinin o akıl almaz yeşil düzeni, simetrisi içinde buldu! Evet bir parça huzur; yeni doğan milleti düşündüğü için mi? Başlamış olduğu makalesini bitirmekten vazgeçti ve: "Yazmalı birader." diye düşündü. O Osmanlıcılara karşı! Anlatmalı. "Artık dünya yüzünde kaldı mı birçok milletten müteşekkil suni camialar? Ne yapsalar ne etseler içimizdeki yabancı milletler ayrılacak bizden, artık dünya şartlarının kanunu bu, bundan böyle her millet ayrı bir devlet olacak. Avrupa'nın garbında belki beş yüz seneden beri başlayan bu içtimai tekâmül hareketi, şüphesiz şarkı da saracak... Harb-i Umumi'den sonra gördük ki, Rusya, Avusturya, Osmanlı imparatorlukları dağıldı ki, ne dağılmak! İşte şimdi şu içtimai kıyamet günlerinde, Türkler, kendilerinin Türk adında bir millet olduklarını, Türk milleti olarak, kendilerinin de millî ve insani hakları olduğunu intikal etmeselerdi, geçirdiği onca harpten sonra, ne büyük bir şaşkınlık ve acz içine düşerlerdi, ki külli azamisi, madem Osmanlı yıkıldı, Osmanlılık yenildi, demek bizim artık hiçbir millî ümidimiz, siyasi gayemiz kalmadı, diyeceklerdi. Ne elim bir inkisar-ı hayal! Ve dediler de! Çok şükür külli azamisi değil, bir kısmı İngiliz himayesi, bilmem Amerikan mandası tutturmadı mı... Külli azamisi, hamd olsun, Türklük şuurunu benimsemiş ki... Yoksa bu Anadolu harekâtı, böyle bir çıra ile tutuşmuş orman yangınına döner miydi? Evet, evet bu arada Müslüman halkın gönlündeki, 'mukaddes cihat' inanışını da göz ardı etmemeli. Anadolu harekâtı; kâfire karşı cihatla, Türklük şuurunun imtizaç etmesinden neşet etmiştir ki... İşte edebî şahsiyetlerimiz nesirle, şiirle bu imtizacı anlatmalı, doğan, parlayan bu ruhu anlatmalı, halkı daha çok, daha derin heyecanlandırmalı. Şiir lazım, şiir!"

Ve o dakika, karşısında Nazan! Şiir de yazıyormuş baksana, nasıldır bu şiirler acaba? İhsan Raif ve Halide Nusret Hanımlara özeniyor, hece vezni kullanıyor! Abdülgalip,

kafasının derinliklerinde, bu şiirlerin pek bir şeye benzemediklerini kursa bile, gönlü ile kızın tek mısraına bile hayran kalacağını hissediyor... Mademki o güzeller güzeli yazmıştır! Keşke bahsetseydi; "Yahya Kemal Bey'le hususiyetimiz vardır, müsaade ederseniz, ona göstereyim." deseydi... Elbet güzel çocuk, hevesle ona birkaç şiirini verirdi. Acaba tanır mı Yahya Kemal Bey'i? Bizzat tanışmamış olsa bile, ismini, o güzel şiirlerini bilir elbet.

Nazan, geldiği gibi aniden giderken, Yahya Kemal Bey yerleşiyor... Artık o!

Sirkeci'nin Yaldız Kıraathanesi, sene bin dokuz yüz, yoksa bin dokuz yüz bir mi? Devr-i istibdat! İki genç delikanlı bir taraftan Servet'i Fünun'da çıkan Edebiyat-ı Cedide şiirleri, mensureleri, hele hele tercümeleri ile meşgul olurken, bir taraftan yürekleri, Jön Türkler heyecanı ile mest ve kıpır kıpır. Bu mevzuda düşündüğünü tam ifade edebilmek muhal, hatta düşünmek bile hayırlı değil, korkutucu... Yahya Kemal: "Azizim," diyor, 'Bu adam Jön Türk'tür' diye teşhir edilecek bir insanın seyrine, milyonlarca seyirci koşabilir. Burada Jön Türk, o derece acayip bir mahluk! Fakat Paris'te... Gitmeliyiz azizim Abdülgalip, mustarip ruhumuz ancak orada felaha erebilir."

Önce Yahya Kemal... Ve hemen sonra kaderin oyunu; Abdülgalip! Quartier Latin'de, bir kahvede buluştular, onun ilk intibaları: "Burada sahiden hürriyet var, herkes aklından geçeni hatta geçmeyip de o an diline geliverene söylemekte hür. Mesela D'arcure Kahvesi'nin gençleri arasında, bizim Yaldız Kıraathanesi'nde imiş gibi korkmak, korku ile düşünmek, düşündüğünü söyleyememek hiç mümkün değil, bilakis tam aksi! Paris muhitinde insan, eskiden hissetmiş olduğu tazyiklerden tamamen sıyrılabiliyor! Azizim, bu vaziyeti hayal edebilir miydiniz?"

Yahya Kemal'e ilk Fransızca derslerini Abdülgalip verdi. Bu arada, Paris'teki mühim şahsiyetler hakkında, ondan ilk bilgileri alıyordu.

"Ahmet Rıza Bey fazla Osmanlı olmakla, hatta Türk kelimesini benimsememekle beraber gayrişuurî milliyetperverlik güdüyor! Hoca Kadri'ninse içi marazi temiz, dışı

marazi bir derecede perişandır ki, bana bir nebze de olsa, sizi hatırlattı..."

Surene sakini, "güllerin ihtiyarlamasından süzülmüş" bir inceliği olan Prens Sabahattin hakkında: "Ne gazete ne kitap neşrediyor. Yalnız pazar günleri, kendi irfanına hayran birkaç Türk'ü topluyor, onlara, okuyarak edindiği intibalarını anlatıyor; 'La science sociale' denilen ve 'Fenn-i içtima' diye tercüme ettiği, içtimai bir mektebin salikidir ve bundan dolayı, bu yolun kuvvetli yazarlarından olan Edmond Demolins'in eserlerine büyük ehemmiyet atfetmektedir."

Sabahattin Bey, gazetesini daha sonra çıkarmıştı...

Yahya Kemal, Ahmet Rıza, Sabahattin Bey, Hoca Kadri, Murat Bey, Hüseyin Siret, Süleyman Nazif, Halil Gaanem, Kaptan Rıza, Ressam Galip ve niceleri niceleri... Quartier Latin, Boulevard Saint Michel, Montparnasse, Saint Germain ve daha nice isimlerini unuttuğu yahut isimsiz bulvarlar, sokaklar, köşeler, kahveler, ağaç altları, yeşil çimenlikler; Luxemburg bahçeleri ve... İşte, ehemmiyet arz eden bu adamların, bu yerlerdeki macerasıdır ki, ciddi bir tetkikten geçirilip hatıralar tazelendikten sonra, ne güzel bir roman olur! Tekrar karar verdi; "Şu benim yirmi yedi ciltlik romanım için ne fevkalade bir mevzu!"

İçi bir hoş oldu; kendine müthiş bir güven duydu. O an kalemi kâğıdı alıp başlamak istedi. Sanki hiçbir tetkike, hatırlamaya ihtiyacı yoktur sanki kalemi eline alıverince o yirmi yedi ciltlik kitap, satır satır önüne diziliverecekti... Abdülgalip hiç yorulmadan, yemeden, içmeden uyumadan yazacak, yazacaktı. Kalbi o kadar şişip kabarıyordu ki, sanırsın içinde bin kuş var, hepsi birden göğüs kafesini yarıp, dışarı fırlayacak! Kanat seslerini işitiyor; işte şu muhtelif budalalıklar, heyecanlı mefkûreler, hakikatmiş gibi görünen hayaller, şahsi nifaklar, rahatsız edici aleyhtarlıklar ihtiva eden büyük maceranın romanı, önünde şimdi ne kadar hakiki, apaçık durmakta; sanki bir "Sefiller", sanki bir "Harp ve Sulh!" Bittabi Abdülgalip'inki ikisinden de muhtevalı, ikisinden de bol karakterli, daha gerçekçi. Çünkü Osmanlı realitesinden, Türk Cumhuriyeti'ne geçişi, bilhassa bu köprüyü hikâye edecek...

Bir sigara yaktı, yakar yakmaz kuvvetli bir öksürükle sarsıldı; içini çekti, sonunda sigarayı tablaya bastı. Yüreğine garip ve soğuk bir korku basmıştı. Ya böyle düşündüğü gibi yazamazsa ya kendisinden bir roman bekleyenleri inkisar-ı hayale uğratırsa... Korku, bütün bedenine hâkim oldu, kendine güveni yitip gitti, tekrar ağlayacak gibi oldu; üşümeye başladı. Şu, "Harp ve Sulh'u yeniden tetkik edeyim de..." maksat taklit değil elbet, sadece Tolstoy'un anlatım kudretine bir daha bakmak, bir daha...

Köşedeki kitap yığının başına çöktü, Harp ve Sulh'un Fransızca kopyasını aramaya başladı. Belki önce bu kitabı Türkçe'ye kazandırmak düşünülebilir. Evet, evet önce bunu yapmalı. Çünkü bu, gelmiş geçmiş romanların en büyüğü. Sahi âşık olduğu bu kitaptan Nazan'a bahsetmek fırsatını hiç bulamadı.

***

Çok sonraları, bu yolculuğu bir kâbus gibi hatırlayacaktı Nazan. Mamafih kompartımanın tahta sıraları üzerinde, her yanında ayrı bir sızı ile oturmaya çalışırken –dedesi, hiçbir surette dikkat çekmemeleri için kalbine taş basıp, üçüncü mevkiden bilet temin ettirmiş, halkın arasında, halktan insanlar gibi, onların çilesini çekerek gitmelerini istemişti– Nazan, sızılar içinde olsa bile, havaya bir mana katmak istiyor; karşısında oturan kadının sümüklü çocuğunu oyalamaya, dışarıda bekleyen ihtiyara yer bulmaya çalışıyordu. Genç bir kadınla sohbete girişiyor, ceketinin sol kolu acz içinde öteye beriye sallanan, besbelli muharebe esnasında kaybettiği kolunun yokluğuna hâlâ alışamamış askere, kendi bardağı ile su yetiştiriyordu. Yalnız onların kompartımanına giren çıkanla değil, koridor boyu dizilenlerle, çömelip oturanlarla, helanın kapısı önüne uzanıvermiş bir yaşlı köylü kadınla da alakadardı. Onlara, Dilşat Kalfa'nın özene bezene açtığı börekten dilimler ikram etti, kendisi, ihtiyar köylünün yufka ekmeğine ortak oldu, yan kompartımanlarda başı ağrıyan bir kadına, başka bir kompartımandaki adamdan aspirin buldu... Bu kir, ayak, ter ve soğan kokan kompartımanda bütün bu işleri yaparken peçesini sıyırıvermiş,

herkese o kadar gülücük dağıtmıştı ki, sonunda Hikmet müdahale etme gereğini duydu: "Aptal aptal sırıtmaktan vazgeç lütfen! Gel, adam gibi yerine otur ve bir daha kalkma!" O saate kadar Hikmet hemen hiç konuşmamış, ninesinin bol kara çarşafına sarılmış bir hâlde, peçesini indirmiş, bir kara heykel gibi dimdik otururken, tren penceresinden, biteviye geçen manzarayı seyretmişti. Ömründe en uzun seyahati adalara yapmış olan Hüsniye Dadı, bu tren macerasından o kadar ürkmüştü ki, kompartımana girer girmez, kendilerine yer bulan Mehmet Ağa'nın yüzüne bakıp bakıp bir hüngürtü koparmış, sonra da hemen uyuyakalmış, yol boyu gözünü pek az açmıştı. İşte şimdi sabahın şu ilk saatlerinde, Hikmet, İstanbul'dan beri, kendisine göre, her türlü açılıp saçılmış kardeşini azarlarken, uzanıp Hüsniye Dadı'nın üstünü örtüyor: "Anneniz de ne kadar uykucuymuş maşallah..." diyen karşıdaki çocuklu tazeye, peçesinin altından sert sert bakıyor, cevap vermeye tenezzül etmiyordu. Nazan oturdu. Fakat biliyor, oturur da, şu zavallı insanları yalnız bırakırsa sanki günaha girmiş gibi bir his duyacak; sonra aklını türlü endişe basacak. Hayır, o, bu insanlarla bütünleşirken, son zamanlarda kendisini epey meşgul eden rüyasını bile unutmuş, ayrılırken sarılıp boynundan kopamadığı dedesi, uzak sisler altında kalmıştı İstanbul, tekerlek dönüşleri ile uzaklaşırken, sanki gönül çemberinden de uçup yitiyordu... Her şey uzaktı, her tanıdık sanki, Kaf Dağı'nın ardında kalmış, hatıralar da bitmiş, Nazan'ın bu gecekinden önce bir hayatı yoktu. Varsa yoksa bu gecenin hakikati; işte sadece şu perişan insanlar ve ikide bir kontrole gelen İngiliz görevlileri...

Nazan, oturduğu yerde kıpır kıpır. Sanıyor ki artık ömrünün geri kalan kısmını, bu geceki şu insanlarla geçirecek... Yahut gece büyüyüp, uzayıp, Nazan'ın geri kalan ömrünü kaplayacak, böyle şeyler... Kendisi bir fedai, yahut kurbandır. Ama herkese yardım etmesi şart olan bir kurban! Trenin biteviye gürültüsü, karşıdaki çocuğun ağlamaları, uzaktan bir inleme, koridordaki usul usul konuşmalar, ihtiyarın öksürükleri. Harp içinde ve harbin

mağlubu olduğumuzu, işgal altındaki İstanbul'da bile bu kadar şiddetle hissetmemişti. Orada, yarayı sarmaya çalışıyorlardı, burada sargıyı düşünemeyecek kadar yaranın içine düştü. Şu sararmış kuru çehreler, şerha şerha yarılıp büzülmüş sanki, sarı-kara bir renk bağlamış. Yoksa bu renk, Anadolu toprağının rengi midir? Böyle kuru, bu kadar kavruk mudur o toprak? Anadolu'nun dereleri, nehirleri, gölleri, şu gözler kadar fersiz midir? Orada güneş doğmaz mı, yoksa gök de mi mavi değil, bu çehreler kadar kara sarı ve çivit moru mudur? Anadolu, güzelim sen ne biçim bir cadısın ki insanını bu hâle, masalların kötü cinlerine döndürdün? Nerede, o muharebelerin destan kahramanı, iri yarı ve güzel adamları? Şimdi şu sakat asker, ceketinin kolu acz içinde öte beri sallanırken, daima inleyen... Ya karşıdaki biteviye sümüğü akan çocuk, istikbalimiz midir? Bu Türkler midir, Türkçülerin Türkleri ki böyle zavallı ve bahtsız? Sonra İstanbul'daki Teali-i Nisvan Cemiyeti Hastanesi'nden bazı sahneler, hafızasının derinliklerinden, çağıran varmış gibi zıplayıp geliyor. Aslında bu askeri orada, Balkan Savaşı gazisi olarak görmüştü, o zaman belki iki kolu da kesikti, öyle mi? Karşıdaki kadın, kendisine mektup yazdıran Hamit'in karısı değil mi? Şu ihtiyar, orada hastane koridorunda yere yığılıp kalmış dertli baba olmasın? Öksürükler aynı, iç çekişler hiç değişmemiş... Ya İstanbul'dan ayrıldıklarından beri, sırtını koridora verip, pencereden dışarı bakan ve durmadan sigara sarıp içen genç, Çanakkale'den mi düşmüş buraya? Şimdi İstanbul'dan kaçarak cepheye mi gidiyor? Evet, o Çanakkaleli, gözlerinde gözlük... "Bir nesil gitti Çanakkale'de, hem de okuyup yazmış, münevver bir nesil!" Böyle söylemiyorlar mıydı? Bu çocuk adam... Belki Nazan'la yaşıt yahut daha genç, yüzünü saklayarak o uzun saatler boyu ve sigara tüttürerek... Nazan'ın börek ikramını geri çevirip yüzüne bakmadan, gözleri yerde gülümsemeye çalışmıştı hatta. Nazan şimdi o çocuğun yanına gidip, sakın korkma, demek istiyor. Niçin? Ne biliyor onun korktuğunu? Kendi kalbi buzdan bir mengene ile sıkılırken, onu avutmak istiyor... Hem yaralanır gelirsen, ben hastanede seni bekliyor olacağım anacığım, korkma!

"Bu insanların hepsi benim." diyor içinden içinden.

"İlk erliğime Arnavutluk'ta başladım, Yemen'e yollandım, orada sıtma yedi bitirdi beni, ateşim o kadar çıkardı ki, ne çevremi ne kendimi tanırdım. Sonra titremeler basardı, ben yine kendimi kaybederdim. Bin zorlukla ve yarı sakat, İstanbul'a ulaştım. Beni Balkan Cephesi'ne gönderdiler... Yoksa Çanakkale miydi? Bilmem ki, hangisi hangi sıra ile olmuştu acaba? Biliyorum ki, birinde kolum gitti işte gördüğünüz gibi, diğerinde başımdan vuruldum. Ne babayiğit adamdı doktor: 'Uzatma be Konyalı!' derdi, 'Zaten olmuşsun olacağın kadar salak, daha beteri yok bunun. Çıkaracağım kafandan o kurşunu, sen merak etme...' Gülerdi, ben de gülerdim. Sonra inanır mısın, çıkardı kurşunu, ama kaç gün baygın yatmışım! Öldüm öleceğim diye beklemişler, ee öldürmeyen Allah, öldürmez ki... Şimdi Anadolu diyorlar. Ben gitmiyorum aslında, yolum gidiyor, Allah yazmış yazımı, kim değiştirebilir..."

Bu hikâyeyi Nazan nereden hatırlıyor, hastaneden mi, yoksa kolu kesik asker mi anlattı bir saat önce? Onunla konuştu ya... Yoksa Mehmet Ağa'nın Fatih'te, kahvede rastladığı o adam mıydı? Kesik miymiş onun kolu? Yarı şaşkın, daima hayretle bakan o yumuşak kahverengi gözlerin sahibi Konyalı! Konyalıymış, bu kesin. Fakat eksik... "Hani Medine müdafaası sen yok muydun orada? Ya Irak'ta? Eksik be kardeşim, hepsinde bulunamamışsın, yolun geçmemiş mesela Trablusgarp'tan Suriye'ye uğramamışsın, sen ne görmüşsün ki çocuk!"

Nazan, birden ağlamaya başlıyor, iri gözyaşları sessizce yanaklarına düşüyor.

İki rüya arasında gözleri açılan Hüsniye Dadı: "Yavrum," diyor, "Sultanım ne oldu, niçin ağlıyorsun?" Gözleri kapanıyor, rüyasına dönüyor, böylece Hikmet fark ediyor ağladığını. Elini tutuyor, avucunun içinde sıkıyor:

— Nen var birtanem?

— Bir şey yok, sadece şu insanların hâline dayanamıyorum...

— Ne var o insanlarda? Anadolu halkı. Başka türlü mü bulacağını sanmıştın?

Hikmet'in sesindeki tiksinmeyi duyuyor Nazan, daha çok ağlamaya başlıyor. Hıçkırıkları arasında:

— Acıyorum hepsine, diyor. Hissettiğim merhametten, kendi yüreğim eridi.

— Eğer babama çektiğimiz telgraf eline varmamış, ulaştırdığımız haber kulağına gitmemişse, yapayalnız kalırsak Ankara İstasyonu'nda, o zaman kendimize hissedeceğiz o merhameti, merak etme.

Doğru ya, bu ihtimal hiç aklına gelmemişti Nazan'ın. Birden gözyaşları kuruyuveriyor; "Şu insanlar ne yapacaklarsa, biz de onu yaparız elbet." diye düşünüyor, ablasına böylece söylemeye çekiniyor. "Yine birileri ile aynılaştın, onların derdi, senin derdin oldu!" diye söylenip, kendisini tenkit etmesinden korkuyor.

Nazan, gerçekten bu insanlarla o kadar özdeşleşmişti ki İstanbul ve dolaylarından, cepheye gitmek üzere kaçak seyahat edenlerle bile gönüldaş olmuştu. "Yürü gel..." deseler, tereddüt etmeden arkalarına takılacak! O kadar özlediği, Ankara İstasyonu'nda kavuşacağı babası bile uzaktı şimdi ondan. Ablası, sepetlerinden bir dilim börek çıkarıp, su şişesi ile ona uzattı; "Ye, ye biraz da kendine gel..."

Nazan'ın kurumuş boğazından, peynirsiz börek zar zor geçti. Su içti bol bol. "Şu zavallılara ikram ettiğim böreğe bak, deve hamuru gibi bir şeymiş!" Dilşat Kalfa da sıkılmıştı: "Size börek açtım kızlar ama içine koyacak peynir kalmamış, artık öylece yersiniz ne yapalım!" Bahçedeki kümesten, birkaç taze yumurta bulabilmişti, onları katı haşlamış... Nazan, ikram edemeyecek kadar az olan yumurtaları yemek istememiş, kendi payını da Hikmet'le, Hüsniye Dadı'ya bırakmıştı.

— Peçeni ört de, uyumaya çalış.

Nazan, itaat edip, peçesini indirdi lakin uyku ne gezer... Kafası, o yüzünü saklayan, habire sigara saran gençte. Yoksa katılacağı ilk muharebe bu mu? Hangi

muharebe? Elbet taarruz edeceğiz ya! "Sen ölme e mi, yaralanırsan da tasa çekme! Ben, hastanede olacağım."

***

Şimdi, sobanın başında ısınmış ve gevşemiş otururken...

Bu, iki katlı, oldukça büyük bir bağ eviydi, Selim Muhtar' ın oturma ve misafir odası olarak düzenlediği en büyük odada, kocaman bir odun sobası, alevden dilini dışarı çıkarıp çıkarıp, horultu ve mırıltılarla yanıyordu. Hüsniye Dadı: "Aman ben doğru dürüst uyuyamadım, tekerleklerin her dönüşünde sıçrayıp durdum." diye yemekten sonra hemen odasına çekilmiş, kızlar babaları ile yalnız kalmıştı. İdare lambasının ışığında Nazan; babasının ne kadar kilo almış olduğunu, saçlarının da artık iyice döküldüğünü, alnından itibaren tepesinin bir hayli açıldığını fark etti, içinde ona karşı sıcacık, sevgi dolu bir merhamet... Az kalsın saygısızlık edip, yaşlandığını söyleyecekti. Kendisini güç tutup:

— Beybabacığım, diyor. Ben hemen yarından tezi yok, bir hastanede çalışmak istiyorum! İçinden ilave etti: "Trendeki o gence söz verdim."

— Evet, dedi Selim Muhtar Bey. Ben de sizlerin Cebeci Hastanesi'nde çalışabileceğinizi düşünmüştüm. Hatta bir doktor arkadaşıma da bahsettim, ancak biraz dinlenin, bir iki ziyaret yapın, Halide Hanım'la görüşün, Celâlettin Hikmet Bey'in hemşiresi ile tanışın beyi de, Mehmet Efendi, muhterem, pek sevdiğimiz bir zat, bir hoca. Ancak hanımlarla kaçı göçü yok, pek çok hanım ziyaretçisi var. Onunla da görüşürsünüz.

— Eyüp Sultan'daki Şeyh Ahmet Efendi de hanımlarla görüşmekte bir beyis görmez. Hele Bektaşi şeyhleri, hanım, bey, bir arada sohbete dalarlar bilirsiniz... Belki bu zat da onlardandır, dedi Hikmet.

— Bu zat, şeyh değil, Bektaşi hiç değil. Belki bir tarikatta mürittir, bilmiyorum. Aklı başında ve derin bir zat, aynı zamanda Türkçü!

— Aklı başında dediğinize göre, Türkçü olduğu muhakkak!

— Ne o Hikmet, sesinde bir istihza mı sezdim?

— Estağfurullah beybabacığım, Ankara'nın göbeğinde, hele Mustafa Kemal Paşa ile Ankara'ya yerleşmiş birinden başka bir şey beklenemez, değil mi?

— Ankara Ankara demeyin! Sanır mısınız buradaki herkes tam manasıyla bir fikir ve yürek beraberliği içindedir? Hayır, sakın böyle düşünmeyin! Burada Türkçüler, millîciler bulunduğu gibi, hâlâ saltanat taraftarıda, Mustafa Kemal'e düşman gruplar, pek çok eski İttihatçı, ki bunların bazıları Mustafa Kemal'le beraber, bazıları muhaliftir. Evet, eski Hürriyet ve İtilafçılardan bir kısım, tabii bunlar da kendi hususi emellerini taşımaktalar ve ekseriyeti muhaliftir! İnanır mısınız sosyalistler dahi var. Velhasıl Ankara da karışıktır; çeşitli zihniyetler, fikirler, çeşitli yaradılışlar, türlü emeller vardır. Evlerde hafi toplantılar eksik olmaz. Bilhassa son zamanlarda, ordumuzun taarruzu geciktikçe, muhalifler çoğalmakta, hani yapabilseler, kuvvetleri yetse Mustafa Kemal'in baş komutanlığını alacaklar elinden.

— Bunu işittik, dedi Hikmet. Mustafa Kemal'e, biliyorsunuz dedem de muhaliftir, fakat inanın bir taraftan da Anadolu harekâtının muvaffakiyeti için dua ediyor. Her neyse, asıl ben size sormak istiyorum, vakıa bizi tanıştırmak istediğinizi söylüyorsunuz dedeme yazdığınız mektupta, ancak ben yine de sormak isterim; bu zat, Mustafa Kemal, sizce, size göre, kimdir? Nasıl biridir? Memleket için, bilhassa sizin için ne ifade ediyor?

Hikmet'in soru ile açılan, derin koyu gözlerinde, bir an kendi gözlerini gördüğünü sanan Selim Muhtar Bey, hafifçe gülümsedi, daldı, neden sonra konuştu:

— Biliyorsunuz, Ziya Bey eski hayatı beğenmeyerek, daha ziyade artık onun fonksiyonunu kaybettiğini söyleyerek, yeni bir hayat ibda etmenin lüzumlu olduğunu söylüyor. Yani, felsefi, ailevi, bedii, ahlaki, siyasi yeni bir yaşayış tarzı yaratmak! Fakat yerlerine konacak yeni kıymetleri

söylemiyor. O bir ilim adamıdır ve yeni kıymetleri ilmî tekâmüllerin tespit edeceğine inanır. Bu meçhul kıymetleri şimdiden düşünmek ise, mefkûredir. İşte Mustafa Kemal, bu mefkûreyi, zihinlerden indirip, tatbik mevkiine koyacak kişidir. O, şu vaziyetimizde, memleket için yegâne ümittir. Namık Kemal'in ümit ettiği: "Ölürsem görmeden millette ümit ettiğim feyzi," var ya, işte böyle bir ümit Mustafa Kemal! Benim içinse, işte söylediğim gibi, Türkçü fikirleri; fikirden, hayata tatbik edecek olan yegâne kişi! Pek çok Türkçü var biliyorsunuz, Namık Kemal Bey'den daha evvellerinden bu yana, kimi şuurlu milliyetperver, kimi belki tam şuurlu değil; ancak fikri, tatbikata dökebilecek o kuvvetli şahsiyete sahip, muhkem, metanet sahibi, cesur, gözü kara denecek kadar cesur ve kendine ve milletine inanan, benim, bizim gördüğümüz kadarı ile tek şahıs Mustafa Kemal'dir... Kul hatasız olur mu? Şimdiye kadar Mustafa Kemal'in askerliğini, kumandanlığını gördük, Meclisteki riyasetini gördük. Hayır, bu vaziyet muvacehesinde hiçbir hatası yok, haa belki ileride... Bilmiyorum. Fakat zannetmiyorum.

Nazan içini çekti, boynunu büktü, ancak duyulabilecek bir sesle, nazlı-naim mırıldandı:

— Her türlü yeni hoşuma gider, lakin... Fakat eski kıymetleri beğenmemek, onlardan vazgeçivermek, sanki dedemi itiyormuşuz, dışlıyormuşuz gibi, garip bir sızı uyandırıyor ruhumda!

— Evet doğrusu dedeniz birtakım eski kıymetleri ifade eder, fakat hayır onu itmiyoruz, sadece bir kenara çekiyoruz ki artık bize müdahale etmesin. Bakın ona saygımızı ve sevgimizi kaybetmeden, onu incitmeden bir kenara çekiyoruz, çünkü biz, sizler bilhassa, kökü mazide olan bir âtiyiz!

— Fakat Ziya Bey'in, bir de, "eskiyi gayzla baltalama" teklifi var!

-- Eveet... dedi Selim Muhtar Bey, biraz düşündü. Ziya Bey'in ilmî şahsiyeti yanında, bir de heyecanlı, hissî tarafı vardır, eskiyi gayzla baltalamazsak, onun başını kaldırıp, yeniyi tam manası ile yaşamamıza imkân vermeyeceğini

düşünüyor. Bir tedbir olarak fakat muhakkak ki, bir müddet için, yani eski iyice bir kenara çekilip, bize müdahale imkânı kalmayıncaya kadar... Biliyorsunuz düsturumuz, her tekâmül ilimdedir ve vatan içindir, fikridir. Yani hasret duyduğumuz yeni hayat, dünyevi bir yaşayış olmayıp, millî bir yaşayış tarzı olacaktır.

— Bakın içimizdeki gayrimüslimler yeni bir hayat yaşamak için uzun uzun aramadılar, Avrupa milletlerinin hayat tarzı onlara bir güzel elbise gibi tam oldu.

— Evet çok doğru söyledin Hikmet, biz Müslüman'ız ve benliğimizdeki bu en mühim hususiyetten dolayı, temelinde daha ziyade Hristiyanlık yatan kültürün, o hazır kaidelerini taklit edemeyiz... Ne var ki İslamiyeti unutalım! Bunu asla istemeyeceğimize, olmayacağına göre; kendi harsımızdan yaratılacak olan, bize göre, bizim Müslüman ve Türk ruhumuza cevap verecek bir tarz-ı hayat bulmak mecburiyetindeyiz. Ha, ancak ondan sonra, Garp medeniyetine geçebiliriz.

— Peki bu geçiş, bizim işittiğimiz gibi hakikaten saltanatı bertaraf edip, cumhuriyet kurarak mı olacak?

Selim Muhtar Bey bir kahkaha atarak:

— Celâlettin Hikmet der ki, cumhuriyet, bizim için şimdilik bir hasret türküsüdür, hasretli türküdür... Evet, biz bu Cumhuriyet Türküsü'nü tutturabilecek miyiz? Gönlümüz her ne kadar bu türküden yana olsa da, tam bilemiyoruz şimdilik, aslında dikkat edersek, bizim kurmak istediğimiz millî devlet, şu Millî Mücadele'nin şartları içerisinde belki adım adım hakikat olmaktadır, belki sonra bize düşen iş, ancak onun ismini koymak olacaktır... Şu andaki işimiz istiklalin teminidir, hele onu bir elde edelim, hem bakalım hünkârın tavrı ne olacak?

— O şimdi çok sıkışık vaziyettedir, diyor dedem. Anadolu harekâtını yüreği ve vicdanı ile desteklemektedir ancak İngilizlere karşı vaziyeti idare etmesi de lazımdır.

Selim Muhtar Bey, ağzının içinden, bir "Evet, evet" geveledi, sonra içini çekti, nefesini sesli boşalttı, konuştu:

— Göreceğiz bakalım istiklalden sonraki tavrını! Ne elim bir vaziyettir ki, hâlâ İstanbul'da Millî Mücadele'nin

aleyhinde olanlar var. Elimizde ne kalmışsa, yani Düvel-i Muazzama bize ne bırakacaksa bıraksın, orada Sultan'ın etrafında birleşelim, diyenler var.

— Dedem çok şükür onlardan değil vakıa o da, Sultan'ın etrafında vahdet teşekkül ettirilmesinden yana ama, bu mücadelenin muvaffakiyeti için de duacı, Ankara İstanbul ayrılığına üzülüyor o, Mustafa Kemal'in Padişah'ı hiçe sayıp, burada bir meclis, hükûmet teşkil etmesine kızıyor.

— İngilizlere karşı vaziyeti idare etmek mecburiyetinde olan bir padişahın emrine mi girmeliydik yani?

— İşte sanırım, dedi Nazan, dedemin halledemediği mesele bu. İki hâli birden yaşamakta sanki; ah dedem çok sıkıntılı ve çaresiz! Şimdi biz de onu kimsesiz bıraktık, beybabacığım, inanın çok üzülüyorum.

Selim Muhtar Bey, küçük kızına şevkatle gülümsedi:

— Eğer kendisi de istemeseydi, sizin gelmenize müsaade etmezdi. Vakıa yalnız ve yaşlı olduğu doğru, onun için üzülmekte haklısın, fakat şunu da düşün, onun arzusu hilafına burada bulunmazdınız. Demek kendisi, hakikaten istedi. Evet, ne demiştik dedeniz için, eski kıymetleri ifade eden bir remz, bir sembol! Onun gibi pek çok kişi de bu ikili hâli yaşamakta, ne yârdan ne serden geçebiliyorlar... Ziya Bey'in eskiye karşı gayzla baltalamak sözü, burada da mana kazanıyor bakın; bu ikili hâli "tek"e indirmemiz gerekmekte, ne kadar çabuk kurtulursak ikili düşünüp hissetmekten, memleketin o kadar faidesine olur. Bunları Celâlettin Hikmet Bey'le görüşmediniz mi?

— Bu kadar açık konuşmadık. Zaten bir kere Hikmet ablam onu Ocak'ta görmüş, sizin mektubunuzu vermiş. Bir kere de, Abdülgalip Bey'le beraber, dedemi ziyarete geldiler.

— Ya, aman Abdülgalip Bey nasıl, sıhhati iyi mi?

Nazan bir kahkaha attı:

— Sıhhati iyidir zannederim. Zannederim o da Ankara'ya gelmekle, İstanbul'da oturmak arasında iki hâli yaşamakta!

— Hayır, onun orada kalması, daha faidelidir.

— Böyle söylüyorsunuz demek. Nedir faidesi kuzum? İstanbul'da ne yapmaktadır Abdülgalip Bey, hususi bir işi olmalı, nedir?

— Elbet bir gün öğrenirsiniz, haydi artık uykunuz gelmedi mi kızlar? Şurada duvar dibinde hazır fenerler olacak; onları yakalım da, yukarı kata çıkalım...

— Soba da pek güzel yanıyor, ateş geçmesin, mangala alalım bari.

— Alın alın ya, odanıza götürün. Esasen hava bir hayli kırıldı; gündüz vakti soba yakmıyorum, geceleri istiyor.

***

Ankara'da uyanmak... Nazan için, ne heyecan verici bir hadise, âdeta bir sergüzeşt! Gözlerini açar açmaz: "Buradayım, Ankara'dayım!" diyor kendi kendine. Gülümsüyor, küçük altın kahkahalar atıyor. Hikmet ayakta, çoktan giyinmiş olduğu belli, ciddi bir suratla ona bakıyor:

— Bu ne uykusu böyle, neredeyse öğlen olacak!

"Bu Ankara uykusu böyle!" İçinden cevaplıyor ablasını, gerinip, yatağın içinde uzanıp kısalıyor. Şu ciddi yüzün, onun Ankara keyfini bozmasına müsaade etmek istemiyor. Ablası üsteliyor:

— Haydi kalk kalk, işimiz var! Beybabam çoktan gitti, onun hizmetine bakan Halime Kadın geldi. Hüsniye Dadı ile konuştuk, şu odalara yeni bir tertip vermemiz lazım.

— İlle lüzumlu mu, pek güzel yapmışlar işte.

— Hüsniye Dadı, hemen bizim karşımızdakine geçmek istiyor: "Daha küçük, daha iyi ısınır." diyor. Ancak ben bizim odadan da pek memnun değilim. Neyse onun acelesi yok, en mühim husus, babamın çalışma odası! Küçük. Yanındaki, yemek yediğimiz daha büyük, ikisinin yerlerini değiştirmek istiyorum, böylece babamın odasında da bana da bir yer açılacak... Mustafa Kemal Paşa'ya hazırladığı raporun müsveddelerini ben tanzim edip, temize çekeceğim. Şuraya buraya karaladığı notlar var, onları da sıraya koyup, düzgünce yazmak lazım; sonra kendisine

göstereceğim, herhâlde raporuna lüzumlu olmalı. Ayrıca vereceği konferanslar için, bu rapordan bazı notlar çıkarmam lazım. –Hülyalı gülümsüyor– Sabahleyin baş başa kahvaltı ettik, bu meseleleri görüştük.

Nazan, bu "baş başalıktan dolayı" ablasının ne kadar mutlu olduğunu görüp, memnun oldu; ancak idareyi hemen ve bu denli ele alması canını sıktı. "Baksana evvela ve bir acele odaların tanziminden başlıyor işe... Lazım, lüzumlu, elzem! Bu kız hiç değişmeyecek!" Hâlbuki Nazan, babalarının yanında, Hikmet'in daha munis olacağını, hiç olmazsa onun tertibine, isteklerine müdahale etmeyeceğini düşünmüştü. Hatta at binmek için bile, ablam bırakmazsa babam müsaade eder, diye için için sevinmişti. Hikmet konuşmaya devam ediyordu:

— Pederimiz nihayeti bir erkektir, hem de pek meşgul bir erkek! Onun tertibi elbet bize uymaz. Kendisini üzmeyelim, varlığımızla ona yük olmayalım kâfi. Yoksa şu oda, bu oda onun meselesi değil, iş ki intizamı koruyalım. Eveet, ben evde babama yardımcı olurken, Hüsniye Dadı, Halime Kadın'ı çekip çevirecek; çamaşır, ütü dahil, her türlü temizlikle meşgul olacak, sen de onların üstünde evin intizamı ile alakadar olacaksın. Ayrıca yemekle de senin meşgul olmanı istiyorum. Bilhassa benim İstanbul'da üstlendiğim yemek tanzimi işini sana bırakıyorum, burada bulunma ihtimali olan gıda maddelerine göre yapılacak yemeklerin listesini, haftalık olarak tanzim edecek, onların bulunması ve pişirilmesi ile sen alakalanacaksın. Halime Kadın'ın kocası Hüseyin Efendi hem bağ bahçe işleri ile uğraşır, bahçıvanlık yapar; hem de dış işlere bakarmış, yani lazım olanları ona ısmarlayacaksın. Ayrıca bahçeye ekilecek fideleri, tohumları onunla konuşman lazım, benim İstanbul'da yaptığım gibi... Bütün aklını bu işe ver, herhangi bir aksilik istemiyorum, bizi aç bırakma. Mübarek Ramazan'a ne kaldı şurda? En iktisadi şekilde ve buranın şeraiti tahtında en iyi şekilde beslenmemizi temin et. Beni meşgul etme, çok hususi işlerim var çünkü.

Bütün bu laf kalabalığından, emirlerden, plan programdan, Nazan büsbütün sıkılmıştı:

— Bu kadar şeyi ne zaman düşündünüz? dedi. Daha gözümü açmadan, bir sürü mesuliyet yüklediniz bana. Hele durun bir gündüz gözü ile evi bahçeyi göreyim, çayımı içeyim.

— Gece pek uyumadım, evin tertip ve intizamını düşündüm, erkenden de kalktım. Hüsniye Dadı'yı uyandırıp, işleri tezekkür ettim, onunla mutabakata vardık.

— Peki ama ben hastanede çalışmak istiyorum.

— Hepsine vakit var, mesele, bir plan program dahilinde işlerini kavrayıp aksatmaman ve şunu unutma, artık burada İstanbul'daki gibi havaiyatla meşgul olmayacaksın! Mesela şiir yazmayı bırakabilirsin, ayrıca artık namazını da beş vakit muntazam kılmanı istiyorum; böylece mübarek Ramazan'ı karşılamış olursun. Peder, öğleden sonra bizi Sevginur Hanımlara götürmek istiyordu ama, bugün bir yere çıkamayacağımızı, evin tanzimi ile uğraşacağımızı söyledim kendisine. Belki yarın.

— Halide Hanım'la da buluşturacaktı...

— Buluşacağız, merak etme! Şu sıra zaten Halide Hanım burada değilmiş, cephedeymiş. Belki bir müddet sonra... Haydi kalk artık!

Nazan'ın içinde karalar, bir tatsızlık... Üzerine yüklenen mesuliyetlerden ziyade, ablasının kendisi ile bir komutan edasıyla konuşup, buyruk vermesinden rahatsız oluyordu. "Oh ne güzel, her şeyi planlamış bana bildiriyor! Ne zaman başka türlü oldu ki, daima onun planları, onun düzeni! Çünkü mantıklı ve akıllı olan odur!" Nazan, bir an, ablasının canını yakmayı şiddetle istedi Celâlettin Hikmet'e dair bir şeyler bulup onu üzmeli, fakat ne? Bir türlü aklını toplayıp, adamla ilgili bir laf edemedi ve birden ablasını üzmekten vazgeçti, acıyıvermişti ona. Kös kös kalktı yerinden, sabahlığını üstüne giyip, Hikmet'in peşi sıra odadan çıktı.

Mutfakta çayını içip, üzerine taze köy yağı sürdüğü ekmeğini yerken, Halime Kadın'la tanıştı. Bu orta yaşlı, temiz

yüzlü, dalgın görünüşlü bir kadındı. Nasıl olmasın, iki yiğit oğlu cephedeymiş, kadına ne sorarsan sor, bir punduna getirip, oğullarından bahis açıyor. Nazan sırf kadın oğullarından bahsedebilsin, gönlü olsun diye ona delikanlılarla ilgili sualler soruyordu. Hikmet, baktı ki bunlar oturup sohbeti koyulaştırmışlar, müdahale etmek gereğini duydu: "Haydi haydi Halime Kadın, yalnız senin değil cümle ümmet-i Müsliminin oğlu cephede, sen kendini işe ver, işlerinin üstesinden gel ki, dertlerini unutabilesin! Başka çaresi yok, erkekler cephedeyse, biz kadınların da burada vazifeleri var!"

Halime Kadın işine döndü, tencerelerin dibini parlatıyordu, Hikmet evin kap kacağını her ne kadar temiz bulmuşsa da, tencere diplerinin isinden memnun olmamıştı. "Bunları ovup parlatalım ki, evde kadın bulunduğu anlaşılsın..." Aklında Dilşat Kalfa'nın kumla ovup, pırıl pırıl ettiği o güzelim bakır tencereler... Nazan isteksizce ekmeğini bitirdi, kalktı:

— Ben bir bahçeyi dolaşayım...

— Sakın bahçe bizimdir diye giyinmemezlik etme, başını da ört.

— Evet, tabii.

Nazan, sabahlığının üstüne bir maşlah aldı, başına bir beyaz tülbent sardı, çıktı...

Akşamki soğuğa rağmen, şimdi hava pek latifti. Yeni yeni canlanan, süt yeşili taze otlar arasında gezinirken, erken açmış bir papatyayı seyre daldı... Nazan, canlı hiçbir şeye zarar veremediği için çiçek koparamazdı. Âdeta gözleriyle sevdi papatyayı, iri iri nefesler aldı. İşte şu ak papatya bir güzel işaretti ki, Ankara günlerinin pek güzel geçeceğini söylüyor! Biraz ileride, Halime Kadın'la, Hüseyin Efendi'nin küçük, mütevazı evleri; beyaza boyanmış, temiz... Nazan kendi oturdukları evin de boyaya badanaya ihtiyacı olduğunu düşündü. İleride bir adam, toprağı çapalamakta. Hüseyin Efendi olmalı, yaklaştı... İri yarı, saçları ak pak olmuş, boynuna bir yemeni dolamış, birkaç günlük kırçıl sakallı bir adam.

Nazan:

— Selamünaleyküm, dedi.

— Hoş geldin! diye karşılık aldı. Adam işini bırakmıştı fakat Nazan'ın yüzüne bakmıyordu. Yere diktiği gözleri boncuk mavisiydi. Üstü başı belki bin yamalı fakat temizdi.

— Sen Hüseyin Efendi olmalısın, nasılsın?

— Elhamdülillah.

Adam tekrar çapalamaya girişti. Nazan, onun, karısı kadar geveze olmadığını düşündü.

— Şurada bir sebze bahçesi yapalım diyorum.

Adamın suratı asılmıştı, acaba işine karışıldığı için mi, yoksa kendisiyle konuşan bir kadın diye mi? Nazan, bilemedi; Hüseyin Efendi, ağzının içinden homurdandı:

— Hep yaparız.

— Neler ekeceksin?

Adam tekrar işi bıraktı, bu kez Nazan'a, "Sana ne?" der gibi baktı. Boncuk mavisi gözlerini tekrar yere indirip, taze çapalanmış toprağa dikti, homurdandı:

— Tasa çekme Hanım, Bey'le konuştum ben, ekeceğiz bir şeyler!

Anlaşılan, işlerini babasıyla halletmeye meraklı; bir kadına danışmak istemiyor. "Oh ne âlâ!" diye düşündü Nazan, üzerinden bir yük kalkıyordu.

— Çarşı pazarda ne bulunuyor? Yemek için neler tedarik edeceğiz?

Adam, bu kadar çok sualden kızmış gibiydi. Höt höt, ezber okur gibi konuştu:

— Günaşırı inerim, artık ne bulursam alırım. Yemeği Halime Kadın yapar; Bey, ondan memnun kaldı.

Nazan, babasının hiç de yemeğe meraklı olmadığını, önüne ne konarsa yediğini ve yediklerinin de pek farkında olmadığını düşündü. İyi, bunlar karı koca bulmuşlar saf adamı!

— Bir de çiçek bahçesi yapmak istiyorum ben.

Hüseyin Efendi omuz silkip işine devam etti...

— Acaba diyorum, tohumları nasıl, nereden bulurum?

— Ev sahipleri akşam sefası, sarmaşık, kadife ekerlerdi; var bende biraz tohum.

— Peki, zahmet olmazsa onları bana getir.

Adam, Nazan'a arkasını döndü, birkaç çapa daha yaptı; neden sonra tekrar homurdandı:

— İşimi bitireyim de getiririm eve, Halime Kadın'a veririm.

Hüseyin Efendi, hâl dilince, "Artık başımdan çekil..." der gibiydi. Nazan anladı, bir şey söylemeden yanından uzaklaştı. Konuştuğu bir kimse ile vedalaşmadan ayrılmaya gönlü razı olmadığı için, içinden bir "eyvallah" çekmişti. Bu asık suratlı, kendisinden ziyade Bey'e danışmak isteyen, tohumları bile karısına verecek olan adamla, anlaşmak zor olacaktı! "Benim yerime ablam olsaydı, diye düşündü gözlerini, ellerini kullanır, münasip laflar eder, adamın işini bıraktırıp, onunla konuşmaya ve emirlerini dinletmeye mecbur ederdi." Ablasının rahmetli annesine çekmediği muhakkak! O, dedesine ne kadar çok benziyor.

"Ne kadar nereye kadar asri, nerede Müslüman Osmanlı kızı olmak icap ettiğini, siz herhâlde bilirsiniz. Benim, sizlerin bir yabancı erkekle at binmeyi tasvip etmeyeceğimi de..." Aman yine içinde sıkıntı rüzgârları esmeye başlıyor. Oysa bu mavi Ankara sabahında, kırlar, önünde böyle taptaze yeşilin her tonuyla uzanırken... Gönlü, at binmek ve delice delice sürmek için dalgalanıyor; o kadar dalgalanıyor ki, eve doğru bir koşu tutturuyor... Tülbendi başından sıyrılmış, boynuna inmiş, topuzu bozulmuş, saçları petekten süzülen bal misali, beline akıyor... Bu akşamdan tezi yok, babasıyla konuşacak at binmeyi... İster Celâlettin Hikmet, ister bir başkası... Zaten at sürmenin hayalindeyken, bir öğretmene ihtiyaç olduğunu bile sanmıyor; sarılıp ak boynuna, yelelerinden tutup... Tam kapının önünde durup, tekrar kırlara döndü; iri iri nefesler alıp, bıraktı. En küçük sinir uçlarına kadar

bütün bedeni, neşeyle dolmuştu. Şu göğün altında, şu kırlar üzerinde, hele o papatya hiç çekinmeden açmışken, harp mi olurmuş! Artık tren macerası, bütün o insanlar, habire sigara saran genç bile, gönlünde bir uzak sızıdan başka bir şey değildi. Hatta yok olmaktaydı. Hiçbir şey yoktu, Nazan gökle yer arasında yalnız, belki o papatya kadar, belki daha da fazla tabiatla bütünleşmişti. Evin merdivenlerine oturup, ellerini yanaklarına, dirseklerini dizlerine dayayıp: "Allah'ım" dedi, "Allah'ım sen ne büyüksün." O dakika aklında Sevginur Hanım ve kocası Mehmet Efendi... Onları görmek için, içinde dayanılmaz bir arzu... "İnşallah yarın!" Kalkıp kararlı adımlarla içeri, ablasına yardıma döndü.

O, Hüsniye Dadı ile birlikte sandığı açıp, içindekileri yerleştirmekle meşguldü. Nazan birden, tülbendini tıpkı Hüseyin Efendi gibi boynuna dolayıp kamburlaştı, yüzünü astı, hayali çapasını sallarken, onun sözlerini epey aşırı bir tarzda taklit etti. Evvela ne olduğunu anlayamayan Hikmet ve Hüsniye Dadı, bir süre sonra kasıklarına basa basa gülmeye başladılar. Gözünden akan yaşları, ellinin tersiyle kurulayan Hüsniye Dadı, fingirtiler arasından: "Sultanım, sen tiyatrocu olmalıymışsın, Manakyan'a taş çıkaracaksın Vallahülazim!" dedi... Hikmet de gülmesini tutamadan: "Bu adamla benim konuşmam lazım anlaşılan..." dedi, "Baksana, seni hiç hanımdan saymadığı belli!"

Şu başarılı taklitten sonra bile, ablasının, kendisine dair bir eksikliği bulup çıkarmasına şaştı Nazan; ne zekâ, sırf tenkit! İçini çekti; demek biz, daha hanımdan sayılmıyormuşuz, baksanıza o garip adam bile! Gülümsüyor.

O gün Sevginur Hanım'dan bir tepsi börek geldi. Kadın, haber yollamış, eğer müsaitlerse ertesi gün onları ziyarete geleceğini söylüyordu. Haberi getiren yaşlıca bir arabacıydı, Kâmil Efendi; onu içeri alıp, kahve ikram ettiler. Nazan, Sevginur Hanım'ı merak ettiği için, Kâmil Efendi'yi onun hakkında konuşturmak istedi. Hâlbuki adam: "Mehmet Efendi!" diyor başka bir şey demiyordu. Onun ne kadar "büyük bir zat" olduğunu tekrarlıyor, övüyor, Sevginur Hanım'ı sanki hiç tanımıyordu "Şu Mehmet

Efendi'yi merak etmeye başladım!" Nazan, onun kaç göç aramayıp, kadınlarla da konuştuğuna seviniyordu. Herhâlde çok yaşlı biri, görmüş geçirmiş, eh hoca imiş baksana!"

***

Oysa Sevginur ne kadar gençti! Hem sanki Allah'ın bir boş vaktinde, oturup özene bezene yarattığı biri... Ufak tefek, minyon yapılı, manolya esmeri ince yüzünde, hafif çekik kara badem gözleri, yıldızlar misali pırıl pırıl. Nazan, bir kez Celâlettin Hikmet Bey'in gözlerini kara elmaslara benzettiğini hatırlıyor. Bu aile sırf; koyu koyu, parlak gözden ibaret olmalı! Yalnız Celâlettin Hikmet'in ağırbaşlı, dikkatli gözlerine karşılık, Sevginur'unkiler âdeta her şeye hayretle bakıyor, inadına saf, berrak, temiz. Sesi, sanki asıl ismi Safinaz'ı hatırlatıyor; nazlı... Nar tanesi dudaklarından, kelimeler ağır ağır, kendine mahsus bir eda ile, ahenkle dökülüyor. Ziyaretlerinde bulunup, hem onlarla tanışmak, "hoş geldiniz" demek, hem de ağabeyinden haber sormak için geldiğini söylüyor. Sıhhati nasılmış, işlerini tamamlamış mı acaba, en mühimi ne zaman dönecekmiş? Kızlar onun sağlıklı göründüğünü, işlerini ve ne zaman döneceğini bilmediklerini söylediler. Sevginur Hanım, endişeli görünüyordu. Annemin vefatından sonra, âdeta biz, Mehmet Efendi ile, onun ana-babası olduk. Ağabeyi, o akıllı, âlim fazıl adam, kendi işlerine gelince pek beceriksizmiş, yemek yemeyi bile unuttuğu olurmuş. Hayırlısı ile zaferden sonra, bir baş göz etselermiş! Nazan, Hikmet'e bakmamaya çalışarak soruyor:

— Celâlettin Hikmet Bey sizinle beraber mi oturur?

— Ah hayır, o şehir içinde, Meclise yakın oturur. Ben vaktim olursa eviyle meşgul olurum. Vakıa bir hanım gelip günlük işlerini yapıyor ama, ne yazık ağabeyim o kadına iş buyurmayı bile bilemez. Biz size yakın, hemen şu sırtın ardında bir bağ evinde oturuyoruz. Eksik olmasınlar gelip gidenimiz çoktur, şehrin o derme çatma yahut battal evleri bize göre değil. Vakıa ağabeyim arada sırada, bizde de kalır.

Sevginur Hanım, ağabeyinden bahsetmeye meraklı. Nazan dikkat etti, Hikmet hiç o değilden birtakım sualler sorarak, genç kadını konuşturuyor. Memnun oldu. Demek düşüncelerinde yanılmamış. Hikmet Celâlettin Hikmet'le, hakikaten pek alakadar! Meseleyi, babasına çıtlatıp çıtlatmamayı düşünüyor ama adamın "Şimdi memleketin bu vaziyetinde" diye başlayıp... Evet, şu sıra elbet onun "gönül işleri" ile ilgilenemeyeceğine karar veriyor. "Beybabamı rahatsız etmeyeyim." Fakat keşke dedesine bahsedip onun fikrini alsaydı. Mamafih, "dedecanı" ile ne kadar samimi olursa olsun, Nazan, böyle bir şey söyleme-ye, asla cesaret edemezdi. "Her neyse eğer birbirlerinin kısmeti iseler, elbet evlenirler..." böyle düşünmesine rağmen, kendi müdahalesi olmadan, bu iki pek ciddi insanla, işin nasıl olup kotarılacağını bilemiyor. "Ben de git gide Hikmet ablama benzedim, dünyaya nizam vermeye çalışıyorum!" Bu nizam verme meselesinin, dedelerinden onlara geçtiğini... Fakat ya babaları başka türlü mü, o da Ziya Bey'le birlik, bütün bir millete nizam vermeye çalışmıyor mu? Babası, dün gece onlara, iftiharla bir küçük ebatlı mecmua uzattı, ismi: 'Küçük Mecmua' Ziya Bey, Diyarbakır'da neşrediyormuş. Hikmet, buna dair Yakup Kadri Bey'in yazdığını söyledi, okumuş, diyormuş ki: "Dehrin bu büyük adamı, bu mecmuasıyla bize yepyeni bir âlemin kapılarını açıyor..." Babası memnun gülümsüyor:

— Tevhîd-i Efkâr'da Yahya Kemal de yazmış. Durun bakayım, bulayım, ha evet, işte. Nazan oku şurasını, şu kısmını.

Nazan, Yahya Kemal'i, sesini hafif abartarak, bir şarkı söyler gibi okuyor: "Mehmet Ziya Bey, bu toprağa, esrarengiz bir ekici gibi ne ekti? Bunu bugünkü muhit idrak edemiyor; fakat yakın senelerde idrak ederiz ki, 'fikir' denilen meşale o imiş ve o meşalenin peşinden yürüyoruz."

— Yeter, diyor Selim Muhtar Bey. Yahya Kemal Bey, pek ciddi şeyler yazmış, sen utanmadan eğleniyorsun!

— Estağfurullah beybabacığım, eğlenmek değil benimkisi... Benimkisi...

Selim Muhtar Bey ve Hikmet ciddi gözlerle ona bakıyorlar. Nazan mahcup gülümsüyor:

— İşte şu bahsettiğiniz ciddiyet, birden içimi sıktı efendim, af buyurun, haddim olmayarak, havayı, neşelendirmek istedim.

Hikmet dudak büküyor; Selim Muhtar Bey başını iki yana sallıyor... İkisi de şu altın damlası genç kızı, katiyetle anlamamışlardır. Nazan, babasına ve ablasına bakıp, ikiz ruhlar gibi birbirlerine benzediklerini düşünüyor. "Hikmet Hanım'ın dedeme benzediği doğru değil, o, tıpkı babası! Dedem bu gerçeği görse, belki Hikmet'i o kadar sevmekten vazgeçer!" Muzip muzip gülümsüyor ve çok istiyor dedesinin bu gerçeği görmesini! "Vakıa kıskançlık ayıp bir şeydir, yakışmaz! Neylersin ki benim kanıma girmiş bir kere... Hem dedem ondan nefret etsin demiyorum ki, sadece beni daha çok sevsin!"

Nazan, yaradılışından getirdiği birtakım özellikleri, kötü bile olsalar değiştirmek niyetinde değil. Daha doğrusu onların değişebileceğine ihtimal veremiyor. Allah, böyle yaratmış bir kez; n'apalım, elden ne gelir!

Sevginur Hanım, biraz sıkılarak:

— Allah eksik etmesin; hanım, bey o kadar çok misafirimiz olur ki, onları kadın erkek diye ayırıp, ayrı ayrı odalarda oturtmak yerine, büyük bir misafir salonunda beraberce kabul ediyoruz. Mehmet Efendi, bunun bir mahzuru olmadığını söylüyor. Amma ille erkeklerle beraber bulunmak istemeyen hanımları, yahut kadınlarla beraber bulunmak istemeyen beyleri, tabii ayrı odalara alıyoruz. Bilmem ki sizler, efendilerle beraber bulunmaktan rahatsız olur muydunuz?

— Hayır, diyor Hikmet. Biz alışığız, İstanbul'da beylerle de arkadaşlık ederiz, Türk Ocağı'nda beraber konferanslar tertip ederiz.

— Ah evet, işittim; ağabeyim anlatmıştı, bir de galiba bir piyes sahneye koymuşsunuz orada. Halide Edip Hanım piyeste vazife almışlar.

— Evet, inanır mısınız Halide Edip Hanım'ın, sanki yazarlığı kadar aktristliği de var!

— Burada ise o bir kahraman, bizzat cepheye gidiyor... Vakıa cepheye giden hanımımız tek o değil! –içini çekiyor– Bizse, bazı arkadaşlarla beraber hastaneleri dolaşıyoruz. Aramızda hasta bakıcılık yapanlar var. Ben, bu kutsi vazifeye, maalesef evi bırakıp katılamıyorum ancak evde askerler için dikiş ve örgü günleri yapıyoruz. Yardım topluyoruz, gelen yardımları yerli yerine ulaştırıyoruz. Gerektiği zaman bazı yerlere telgraflar çekiyoruz... Yani âdeta, resmî bir hüviyetimiz olmamakla beraber, Sivas'ta kurulmuş bulunan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin bir şubesi gibi çalışıyoruz.

— Biz de, diyor Nazan, bütün faaliyetlerinize katılmak istiyoruz. Ben bizzat hasta bakıcılık yapmak isterim, hele ablam bu mevzuda enikonu tecrübeli.

— Tecrübelisiniz demek, ne kadar iyi! İğne de yapabiliyor musunuz?

Hikmet başını, müspet anlamda sallıyor, Nazan atılıyor:

— Ben iğne yapamam, doktorlara yardım ederim; belki sargı sararım lakin daha çok yaralıları eğlendiririm, mektuplarını okur, yazarım... Gazete okurum onlara.

— Herkese, her türlü yardıma muhtacız hastanelerde, evlerde.

Hüsniye Dadı, yine eflatunlarına bürünmüş, başında mor menekşe oyalı tülbendi:

— Bana da, diyor, bana da iş verin, örgümün üzerine yoktur, isterseniz çorap fanila, ne isterseniz örerim.

— Bazen de, diyor Sevginur, hastaneye ev yemeği götürüyoruz, artık ne bulursak...

Kızlar, onun bir gün önce gönderdiği su böreğinden bahis açıyorlar, ne de güzel yapmış... Sevginur kıpkırmızı oluyor:

— Ben yapmadım, halamız yaptı, Mehmeft Efendi'nin halası. Beraber oturuyoruz, eksik olmasın hamur işlerini çok iyi yapar, ancak her zaman değil, –gülümsüyor– "Canım çektiği zaman." der... Sizin için yapmayı da canı çekmiş. Ağabeyimi pek sever, sizler de onun dostlarısınız ya!

Ne dostu diye düşünüyor Hikmet, adamı topu topu iki defa gördük, ha belki babamla dostluğunu kastediyordur... İki defa, fakat onu ne kadar özledim! Bu itiraf Hikmet için çok fazla, adamakıllı sarsılıyor ve içinden kendi kendini düzeltiyor. "Bütün Kuva-yi Milliyecilere olduğu gibi, elbet Celâlettin Hikmet için de iyi hisler besliyoruz, yoksa onun kendi başına bir hususiyeti yok!"

— Keşke halanız da gelseymiş, diyor Hikmet. Bir an önce kendine kızdığı için, sesi pek sert çıkıyor. Sevginur, o hayretle bakan gözlerini ona çeviriyor:

— Halam, pek tabiu yaşça bizlerden büyük olduğu için, sizin, bize teşrifinizi bekliyor.

"Doğru ya, büyükler küçüklere gitmezler ki... Bizim, bu halayı ziyaret etmemiz lazımdır. Nasıl da düşünemedim!" Hikmet:

— Önümüzdeki hafta içinde, salı günü münasip midir? Hem Ramazan-ı Şeriflerini de tebrik etmiş oluruz, diyor.

— Ne zaman buyurursanız, evimiz her gün açıktır misafire...

Sevginur gittikten sonra oturup arkasından konuştu. Hüsniye Dadı, "taze"yi pek güzel, pek hanım bulmuştu... Hikmet biraz şüpheliydi: "Yaşı başı, hâli tavrı bir hanım, lakin o bakışları yok mu sanki bir saf çocuktur, koskoca bir hoca karısına yakışmıyor o bakışlar!"

— Nesi var canım, siz de çok mübalağa ediyorsunuz? Ne varmış bakışlarında? Yüzüne yakışıyor.

— Sen de ilk gördüğünü hemen seversin, dedi. Hikmet. Olmaz, her insan için, şu küçük kadın için bile mülahazat hanesini açık bırakmalı, daha nesini gördük ki! Her neyse, zaten ağabeyini bile o kadar iyi tanımıyoruz.

— Ama kardeşi pek güzel, kendisi de yakışıklı bir bey!

"Yakışıklı"nın üzerini basarak söyledi Nazan. Hikmet:

— Bilmiyorum, dikkat etmedim, diye cevap verdi ve birden mütemadiyen bu erkeklerin yakışıklılığı ile uğraşan kardeşine kızdı.

— Senin işin gücün yok mu kuzum? Bir mutfağa baksana, ne pişti, ne kotarıldı!

***

Ramazan hüzünlü geldi, o gece sahura kalkan Nazan, ablasının bile lokmaları yutmakta zorlandığını fark etti. Köşkteki o kalabalık, neşeli sahurlar! Harb-i Umumi'nin yoklukları, hatta işgal durumu bile bu sahur neşesini pek gölgelendirememişti. Hüseyin Hüsnü Bey'in, bütün hizmetkârlarla beraber oturduğu tek sofra, işte bu sahur sofralarıydı. O, uzun masanın başında, yüzünde o vakur, asil tebessümü; eski Ramazanlardan bahis açar, türlü evliya menkıbeleri ve bilhassa iki cihan serveri Peygamber Efendi'mizin hayatından kıssalar anlatırdı. Bazı ayet ve hadisleri, Gülbahar'ın bile anlayacağı gibi, pek basit bir şekilde açıklardı. Bu otuz gece devam eden, ders olduğu hiç belli olmayan, bir ciddi din dersiydi ki, Nazan, Sadi Hoca'nın derslerine tercih ederdi... Sofradaki herkes, dinî konularda, Hacı Mutasarrıf'a soru sormaya müsaadeli idi. Sair zamanlar, onun yanında ağzını bile açmaya korkan hizmetkârlar, Beyleri ile bir çeşit sohbet etmenin tadına varırlardı.

Kahveler içilip, sofra toplandıktan sonra, misafir salonuna, o güzelim işlemeli misafir seccadeleri serilir, sabah ezanı beklenirdi. Kimdi o müezzin? Ne dokunaklı, ne güzel bir kalın sesi vardı. Sanki odanın içinde okumakta, kalplere öyle tesir edici! Hacı Mutasarrıf, imam olup, bütün hane halkına sabah namazı kıldırırdı. Nazan, güneşin de adamakıllı doğmasını bekler, öyle çekilirdi yatağına. Sonra bir sarı yahut pembe, bazen eflatun bayram elbisesinin kıvrımlarında, pek rahat, pek huzurlu bir uykuya dalar, öğlene kadar da öylece uyurdu.

Burada; babası dalgın ve yarı uykulu, Hüsniye Dadı, "Küçük Bey" diye hitap ettiği Selim Muhtar'ı biraz yadırgadığından olmalı, son derece ciddi ve tedirgin, işte ablası lokmaları yutmakta zorluk çekerken... Nazan, çok hüzünlü. Dedesinin hasreti öyle basmış ki içini, bir kuş olup, Aksaray'daki konağa uçuvermeyi düşlüyor. Kim bilir, o, dedecanı şimdi nasıl mahzundur ve elbet torunları

yanında bulunmadığı için, kendisini kimsesiz hissetmektedir. Genç kızın içi acıyla doluyor, gözlerinden yanaklarına yuvarlanan iki damla yaşı, kimselere göstermeden siliyor: "Acaba yine, hep beraber mi oturuyorlar sahur sofrasına?" Nazan'ın, bu Ramazan, dedesinin oruç tutamayacağı aklından bile geçmiyordu.

Sessiz sedasız yemeklerini yediler. Nazan'la Hüsniye Dadı sofrayı toplarken, Hikmet, babasına ve kendisine kahve yaptı. Bir ara mutfakta Nazan, yemek boyu dedesini hatırladığını söyleyince, Hikmet, sesinde bir ince hüzün, onu, kendisinin de çok özlediğini söyledi. İşte o anda Hüsniye Dadı, hüngür hüngür ağlamaya başladı: "Ah Beyefendi'ciğim, ah Beyefendi'ciğim! Ne güzel, ne de güzel konuşurdu bizlerle." diye iç çekip, söyleniyordu. Kızların ikisi birden ona sarıldılar, mutfak, gözyaşına boğuldu!

Sabah namazını kıldıktan sonra Nazan, seccade üstünde, başı önünde düşünürken, içi yavaş yavaş ferahladı. Pek de şuurunda olmadan, kalbî zikr içindeydi. O an dedesinin yüzünü gördü; adam, o eski günlerdeki gibi heybetli ve son derece yakışıklıydı, gülümsüyordu ve: "Emaneti, sahibine teslim ettim." der gibiydi. Nazan, sanki onun böylece konuştuğunu işitti, birden kendine geldi; "Ne emaneti kuzum!" diye düşündü. Bir cevap bulamadı, endişeler bastı yüreğini. Sonra, huzursuz bir uykuya daldı.

Öğlene doğru uyandığı zaman daha iyiydi. Ablası çoktan kalkmış olmalı, yatağı düzgünce yapılmış, üzerinde Hakimiyet-i Milliye gazetesi. Nazan onu aldı, ilk sayfada büyük puntolarla Ramazan tebriği: "Ramazan-ı Güfran-ı Nişan... Bütün karilerimizi tebrik ile âlem-i İslam hakkında hayırlı olmasını, istiklal ve hak uğrunda mücadele eden ordumuzun muzafferiyetinin tevellisini inayet-i celile-i Rabbaniye'den niyaz ederiz."

Genç kız, hevesle Mustafa Kemal'e yahut taarruzun başladığına dair bir haber arandı, bulamadı. Ruşen Eşref Bey, "Ramazan Ayı" isimli bir başmakale yazmıştı. Şöyle bir okudu onu: "Donanan minareler, sanki güzergâhına

yakılan meşalelerdir..." "Tecellin vatana inşallah bir necad müjdesidir."

"İnşallah!" dedi Nazan içinden, sayfaları çevirip ilanları okumaya başladı: "Millet bahçesinde, bu ayın üçüncü cuma günü, gündüzün hanımefendilere sinematograf!" "Ay, keşke gidebilsek..." Pek istedi canı. Acaba ablasının aklı yatar mıydı? Onu tatlı dille kandırmayı düşündü, eğer Hüsniye Dadı'yı da yanına çekebilirse, vakıa o, "günah münah" der ama, dünden razıdır böyle bir şey görmeye! Evet, mutlaka gidelim. Derken bir başka ilan: "Hanımlar Fotoğrafhanesi. Bir Türk hanımı tarafından, hanımefendilerin nefis ve mükemmel surette fotoğrafları çıkartılıyor. Fırsattan istifade için her gün her saat müracaat olunabilir. Resimlerin mahremiyetine son derece itina edilir. Yeri Bolşevik Sefarethanesi yanındaki Kurşunlu Camii Şerifi'nden Koyun Pazarı'na giden sokakta Kasap Mehmet Ağa'nın hanesi karşısındaki Emin Efendi'nin İcarhanesi'nin üst katıdır." Bunu okuyan Nazan, bu sefer fotoğraf çektirmek istedi. Yatağın içinde, kenarında, ayakta bedenini ve yüzünü şekilden şekle sokarak ve gülmekten kırılarak pozlar verdi.

Ablası, onu böyle yakaladı. Pek şaşırmıştı, çünkü bir an kardeşinin aklını oynattığını sanmıştı. Nazan, ona ilanı gösterdi ve mutlaka fotoğraf çektirmek istediğini söyledi... "Peki ama, var zaten senin birkaç fotoğrafın!" Yine de çektirmek istiyordu Nazan. Hikmet ciddi ciddi:

— Pekâlâ, dedi. Düşünürüz bakalım. Şey, beybabam giderken, belki akşama iftara misafir getireceğini söyledi. Acaba ne pişirsek, sana bir akıl danışayım dedim.

Böyle şeylerde pek akıl danışmaz Hikmet; bu gelen mühim bir kimse olmalı! Nitekim biraz sonra baklayı ağzından çıkardı kız, gelecek olan; Celâlettin Hikmet Bey'di! Yemekten ziyade, ablasının giyeceği elbiseyi düşündü Nazan. Fakat böylece ona söylemeye cesaret edemedi; işe kendisini de katarak:

— Güzel bir şeyler giyelim, dedi. Ne de olsa Ramazan'ın ilk iftarı, eh misafirimiz de olunca! Size mesela, mor kadife yakalı eflatun takımınız pek yaraşır, onu giyin.

Hikmet pek kuru:

— Evet, mümkün, dedi. Sen ne giyeceksin?

Nazan, kendisine hiç yakışmadığını, ablasının sık sık söylediği kurşuni, ince yünlü elbiseyi düşündü. Acaba şimdi itiraz eder mi, diye içinden hınzırca bir sual geçirip, hafifçe gülümsedi:

— Kurşuni elbisemi giyerim!

Hikmet'in yüzünden ani bir ferahlama mı geçti, yoksa Nazan mı öyle gördü? Kız yine kuru kuru:

— Pek münasip, onu giy, dedi.

Sonra aslında danışmaya geldiği yemek bahsini açmayı unutarak, kapıya yürüdü, döndü, gülümsedi:

— Beybabama bir danışalım da, dedi. Önümüzdeki hafta gideriz fotoğrafını çıkarttırmaya, merak etme.

Hikmet gitikten sonra Nazan; "Bu fotoğrafı galiba kurşuni elbiseye borçlu olacağım!" diye düşündü, omuz silkti. O an gerçekten Celâlettin Hikmet'e güzel görünmeyi hiç umursamıyordu; tek ablası güzel olsun da!

Ve... Celâlettin Hikmet, Selim Muhtar Bey'le çıkageldi. Sırtında yüzbaşı üniforması, başında kalpak, gözleri yine iki kara elmas, yakışıklı mı yakışıklı! Bir an, "Yoksa" diye düşündü Nazan, "benim keman çalan meçhul aşkım bu adam mı olacak? Hani şehit olup..." Vakıa Ankara'da deniz olmadığını hatırlayınca, bu aşk epey suya düşmüştü amma! Ve bilmem kaçıncı kez, Celàlettin Hikmet'in kendisine değil, ablasına âşık olması gerektiğini tekrarladı içinden. Ayrıca bu aşk laflarından, yakıştırmalarından içine bir usanç gelmişti; "Herkes neler düşünüyor, ne idealler, ne mefkûreler peşinde, bense habire ablama ve kendime koca aramaktayım; ne basit, ne kadınca! Güya ben asri bir kızım, kadın olarak değil fakat 'bir insan' olarak kendime bir hüviyet aramaktayım! Bu yaldızlı fikirler kazınınca, altından hemen bir koca çıkıyor! Olmaması lazım, ayıp mı? Ayıp değil lakin bana yakışmıyor!" Kurşuni elbisesinin uzun kollarını, kimseye belli etmeden okşadı, alnının ortasına kadar indirdiği, dantelli siyah başörtüsünü düzeltti.

Selim Muhtar Bey anlattı; meğer Erkânıharbiye Reisi Fevzi Paşa'nın karargâhında vazifeli olan Celâlettin Hikmet, aynı zamanda Ankara Subay Talimgâhı'nda; İstanbul Askerî Lisesi'nden, bilmem Harp Okulu'ndan kaçıp gelen öğrencilere ders veriyormuş. Gençler, üç aylık bir eğitimden sonra, küçük rütbeli subaylar olarak cephede yerlerini alıyorlarmış. Bu iş Sakarya Muharebesi'nden bu yana böylece sürermiş. "Peki ya İstanbul'daki faaliyetleri?" Nazan'ın bu sorusuna, babaları: "Bunu şimdilik öğrenmeseniz de olur." diye cevap verdi.

İftarda, orucun ilk günü olduğu için mi nedir, hepsi acıkmıştı, pek fazla konuşmadılar. Nazan, yine dedesinin o güzel, anlamlı iftar duasını hatırlayıp hüzünlendi. Yemekler yenilip kahveler içildikten sonra içeri, oturma odasına geçildi. Celâlettin Hikmet'in neşesi yerine gelmişti. Kızlarla sanki kırk yıllık tanışlarıymış gibi görüştü, kız kardeşi, onlardan o kadar fazla hoşlanmış ki, haklarında o kadar güzel konuşmuş ki; Hala Hanım bile merak ediyormuş bu ikisini. Bu merak mühimmiş çünkü bu aksi görünüşlü, dobra dobra konuşan, herkesin kusurunu yüzüne vuran Halanın, öyle pek insan merak ettiği falan yokmuş... O, kendi tabiri ile neler görmüş geçirmiş, ununu eleyip, eleğini duvara asmış, artık hiçbir insan onu ne şaşırtır, ne de çiğ süt içen âdemoğlu hakkında bildiklerine bir şey ilave edebilirmiş... Böyle söylermiş kendisi, aslında fazla yaşlı sayılmazmış Hala, hem –kahkaha attı– başına örttüğü incecik tülbendin altından, akları az, kızıl saçları alev gibi parlarmış!

— Oh maşallah, dedi Nazan. Siz bakıyorum, başörtü tülbentlerinin altından, hanımların saç rengini bile fark ediyorsunuz!

Söyler söylemez, kendine geldi, birden ne kadar laubalileşmişti. Korkarak Hikmet'e baktı, onun sol kaşı yine havalanmış, dudakları büzülüvermişti. Yani, bir azar gelecek ki...

Celâlettin Hikmet, tekrar güldü:

— Doğrusunu isterseniz, Hala Hanım pek kaç göçe ehemmiyet vermez. Başına atmış olduğunu sandığınız

tülbendi ekseri omuzlarında taşır, o topuzlu alev saçları umumiyetle meydandadır. Hala bu, o kadar sizdendir, sizinledir ki, onun karşınızda bir başkası, bir hanım olduğunu dahi unutuverirsiniz... Hala sanki burada, bu asırda, fakat önümüzdeki asırlara duyduğunuz hasreti, kurmuş olduğunuz hülyaları aksettirir. Sanki o, bu zamana değil, istikbale aitmiş gibi bir his duyarsınız. Velhasıl seveceksiniz, hoş hanımdır, çok hoş! Daha önce sizlere bahsetmedim, çünkü onun kimi sevip, kimden yana olacağı hiç belli olmaz. Mesela Halide Edip Hanım'ı çok fazla kendini beğenmiş bulmuş, bunu yüzüne de söylemiş... Hâlbuki Ayşe Çavuş'u kanatları arasına almış; tam bir Anadolu kadınıymış Ayşe, bila-ivaz vazifesini yapan... Onu her gelişinde izzet ikram ile ağırlayıp, Halide Hanım'ın yanına bile çıkmazmış! Zaten, Ayşe Çavuş'un Mehmet Efendi'ye emanet bıraktığı kızını, Hala sahiplenmiştir ki, odasında yatırır onu, tertip terbiyesi ile alakadar olur, Kur'an öğretir. Bu küçük kızın, Zehra'nın her bakımdan, mürebbiidir.

— Sevginur Hanım'ın söylediğine göre, sizi pek severmiş. Bu yüzden sizin dostlarınız olduğumuz için, bize su böreği yapıp göndermiş.

— Eksik olmasın, beni sever... Eh karşılıklıdır bu sevda meseleleri!

Celâlettin Hikmet gülüyor ve Nazan'ın gözlerinin içine bakıyor, içinde yine Claire... Ve Nazan'ı, canını acıta acıta öpme arzusu... Yüzü hafifçe kızarıyor. O dakika Hikmet, ayağa kalkıyor,

— Sizi yalnız bırakalım, babamla konuşacağınız hususi meseleleriniz vardır.

Nazan'la odayı terk ediyorlar, kapının kapanmasını gözleri ile takip eden Celâlettin Hikmet, Selim Muhtar'a dönüyor:

— İstanbul'da Mustafa Kemal aleyhine o kadar katı ve sanki âdeta köklü bir cereyan var ki, ona bir suikast yapmalarından korkarım.

Selim Muhtar, sararıyor:

— Elinizde delil var mı, yoksa bir his meselesi mi?

— Delil hem var, hem yok; aslında hissî sanıyorum. Vahdettin'den, saray muhitinden değil korkum, beni düşündüren Ali Kemal. Etrafı, daha ziyade matbuat muhiti, Refik Halitler, Refi Cevatlar... Bunlar, İttihat ve Terakki'ye gözü kapalı düşman malumunuz olduğu üzere, Kuva-yı Milliye'yi ise, İttihat ve Terakki'nin bir yeni şekli kabul ediyorlar. Hareketin başında Mustafa Kemal olduğu için, hedef, o! Onun sadece ve sadece mazlum kanı akıttığını ileri sürüyorlar, buna benzer, daha pek çok şey söylüyorlar. Sonra, bu düşman olanlar, tarihin bir garip cilvesi olarak İttihatçılar içinde de var; birkaç eski İttihatçı, yeni sosyalist. Eveet, bütün bunlar... Bir ara her şeyin, her kötü şeyin müsebbibi Abdülhamit farz olunuyordu, derken İttihatçılar hedef oldular, şimdi ise oklar Mustafa Kemal'e çevrilmiş vaziyette. İstanbul'da kabaca edindiğim intiba bu oldu.

— Anadolu harekâtı başlı başına hedef olmuyor mu?

— Bir kısım için öyle. Bunlar harekâtın muvaffakiyetle neticeleneceğine inanmayan kısım. Düvel-i Muazzama'yı, bilhassa İngilizleri büsbütün kızdırmayalım, elde ne varsa onunla ve Hünkâr'ın çevresinde bir vahdet teşkil edelim diyenler. Bunların arkasında İngiliz fikirleri olduğu malum. Diğer bir kısmı ise, Anadolu harekâtına ümit bağlamasalar bile, muvaffakiyet için dua edenler, sözle destek olanlar fakat bu harekâtın başında Paşa'yı görmek istemeyenler. Muhterem kayınpederiniz de böyle düşünmekte...

— Evet, buna rağmen kızları bana yollamasını, doğrusu minnetle karşıladım. Bu ulu çınarın, bükülmesi demek ki, pek ummuyordum, sebebi kendince ne olursa olsun, onu takdir ettim.

— Bozulan sıhhati olabilir. Göstermek istemiyor ama kendisini pek zayıf ve solgun buldum. Ayrıca İstanbul'un işgal altında olması, pek tabii onun için de dehşetli utanç verici bir hadise. Hiç olmazsa torunlarını bu yüz kızartıcı vaziyetten kurtarmak istemiş olabilir.

— Her neyse, kızlar çok şükür şuurlu, sağlam, hastanede çalışmak istiyorlar. Balkan Harbi'nden tecrübeliler bu hastane işlerinde, ancak... Şu suikast hissiniz beni çok sarstı! Bundan, Paşa Hazretlerine bahsedecek misiniz?

— Daha karar vermedim, ancak arkadaşları, müteyakkız olmaları için ikaz etmek vazifem. Paşa Hazretlerine gelince, onun korkusu yoktur elbet...

— Buna rağmen, bence bahsetmekte fayda var. Kendisi dönüşünüzü bekliyordu, geçen gün beraberdik.

— Yaa.

— Efendim, Ziya Bey ile hazırladığımız Türkçülük umdeleri hakkında konuştuk, bizimle tamamıyla mutabakata vardı. Ancak...

— Evet ancak?

— Paşa Hazretlerinin bir kaygısı var; doğrusu ben de iştirak ediyorum. Bildiğiniz gibi Türkleşmek, İslamlaşmak tamam da, muasırlaşmak umdesinin dayandığı hars-medeniyet unsurları, birbirlerinin sahalarına tecavüz edebilirler ve ileride kantarın yönü Garplılaşmanın lehine dönerse, yani muasırlaşmak, sadece ve sadece Garp kültürünü benimsemek manasında anlaşılırsa, bu istikbalimiz için tehlikeler yaratabilir. Onlar Garplı, biz ise Şarklıyız. Efendim, cumhuriyetten sonra, âdeta yeni moda bir Tanzimat numunesi yaşamak istemeyiz elbet.

— Evet haklısınız, fakat bu Ziya Bey ile sizin mesuliyetiniz. Bize ve bütün millete hars ve medeniyet farkını çok iyi anlatmanız, izah etmeniz gerekiyor.

— Gençler lazım! diyor Selim Muhtar Bey, idealist gençler. Malumunuz olduğu üzere, Selanik'te, Ziya Bey'e, gençleri, Merkez-i Umumi'nin ideallerine bağlama vazifesi tevdi edilmişti. Kendisi pek mahcup, pek çekingen olduğu hâlde Selanik'te bu mürşitlik vazifesinde muvaffak olmuş, etrafına toplanan pek çok gence doğrudan doğruya İttihat-ı Terakki'ye bağlanınız demeden, onlara ferdî ve millî ahlakı telkin etmiş, bilhassa fikrî kıymet

taşıyanları hususi şekilde yetiştirmiş, onlara iş teminine bile çalışmıştı... İşte cumhuriyetin de böyle gençlere ihtiyacı var, icabında öğretmen, icabında matbuat elemanı olarak Anadolu'ya gidecekler, gezecekler, halkın harsını tespit edecekler. Bu harsı güzidelere; bütün memleket sathına yayarken, güzidelerin medeniyetini de halka aşılayacaklar. Genç Cumhuriyet'imizin, aklı başında genç beylere, genç hanımlara, hakikaten ihtiyacı var.

— Ziya Bey, bilhassa lisan öğrenmek ve tercümeler üzerinde de durmuştu Selanik'te. Bu suretle birçok kıymetli kitap lisanımıza tercüme edildi. Devam etmek lazım... Çok iş var, çok! Cumhuriyet Türküsü'nü yakmak kolay değil.

— O, gönlümüzde yakıldı çoktan... İş, bu türküye istenilen ahengi, yani bizim öz ahengimizi kazandırabilmek... Tercüme dediniz de, kızlar iyi İngilizce bilirler. Kendilerine, işimize yarayacak kitaplar temin edebilirsek, bize bu mevzuda da yardım edebilirler.

— Hakkı âliniz var, bu hususu düşünelim, diyor Celâlettin Hikmet, içinde Hikmet'in tercüme işinde çok muvaffak olabileceği duygusu, Nazan'a pek itimat edemiyor... Kızda bir deli doluluk var ki! Tekrar onu, sıkıca göğsüne bastırıp, canını acıta acıta... Bir an düşünüyor; "Neden böyle? Claire yüzünden olmalı, ah o melun! "Çok utanıp, edep etmese, bu işi Hala'ya danışabilir; kadın, böyle his dalgalanmalarını, his düğümlerini çözmeye meraklıdır, pek de hoşuna gider, sürer cezveyi mangala, sigarasını sarar! Evet, evet de Celâlettin Hikmet, kendi garip hâlini ona anlatamaz elbet. Nazan'a mı bu hissettiklerim, yoksa Claire denîlen edepsizin hâlâ tesiri altında olup... Hiç o değilden lafını açsa, sanki bir arkadaşının başına gelmiş gibi şu çapraz iş? Ah anlar Hala, bahsi geçen adamın kim olduğunu derhâl anlar, zeki kadındır vesselam! Burada Celâlettin Hikmet, kendine kızıyor, şimdi şu durumda, hele Allah etmesin Paşa'ya bir suikast ihtimali konuşulurken, kendi pek hususi hislerini tahlil etmeye çalışması hiç yakışık alıyor mu! Celâlettin Hikmet,

bastıran havadan kurtulmak için, ayağa kalkıyor, odanın içinde dolaşmaya başlıyor, derken bir sigara yakıp:

— Evet, diyor. Paşa Hazretlerine şu hissettiğim şüpheden bahis açacağım, tabii bir punduna getirip. Şimdi karar verdim, sizinle görüştüğümüz iyi oldu.

— Aslında İstanbul'da bizimkilere söylemeniz gerekirdi. Nihayeti oradan insan akıyor Anadolu'ya, Göndereceksleri için intihaplarında daha dikkatli olmaları mümkün değil mi?

— Hayır, intihap meselesi değil bu. Karakol Cemiyeti de, Özbekler Tekkesi de, kaçmak isteyen hemen herkesi, bu tarafa sevk etmeye çalışıyor. Vakıa Abdülgalip Bey ve Ahmet Hoca ve Karakol Cemiyeti'nden birkaç arkadaş, şerait elverdiğince tahkikat yapıyor. Başka bir şey de ellerinden gelmez... Şu şüphe meselesini birkaç zatla görüştüm, onlar bu işte İngiliz parmağı aramaktalar, dikkatli olacaklarını söylediler lakin...

Selim Muhtar Bey, İngilizlerin böyle bir şey yapmaya cüret edemeyeceklerini düşünüyor:

— Hayır, İngilizler doğrudan doğruya cesaret edemezler böyle bir işe, ama bizimkileri sevk edebilirler. Allah, Gazi Paşa'ya ve bilhassa şu boynu bükük millete acısın da...

Paşa'ya bir suikast ihtimali onu ürpertiyor. Şu anda harekâtın lideri olarak lazım o, sonra da Türk'ü yüceltmek, asıl yerine oturtmak ve... Cumhuriyet'in kurulması için lazım onun cesareti, vatanseverliği, kudreti... İçinden, Paşa'nın sıfatlarını saymakta. Bu sıfatlarla müceh-hez olmasaydı, elbet harekâtın lideri olamazdı... Şimdi Anadolu'dan İstanbul'dan insanlar cepheye koşuyorlarsa, Paşa'nın kazandığı yurt çapında itimadın pek büyük bir payı var... Ne diyor adam: "Hâkimiyet-i Milliye'ye müstenit bilakaydü şart müstakil bir Türk Devleti teşkil etmek ve bu hedefe behemehâl vasıl olmaktır..."

Müstakil bir Türk Devleti! Şu sözleri telaffuz etmek bile heyecanlandırıyor Selim Muhtar Bey'i. Enini sonunu pek düşündürmeyen, bir delikanlı heyecanıdır bu; son derece saf ve temiz. Derin derin içini çekiyor Selim Muhtar.

— Nazan, trende bile sanki cepheye gelen gençler bulunduğunu söyledi. Onunkisi bir tahmin, yoksa o kadar şiddetli İngiliz tarassutu altında, Anadolu'ya trenle kaçmak, herhâlde imkânsız bir şey.

— Ya demek delikanlılar da varmış trende? diyor Celâlettin Hikmet, yüreğinde belli belirsiz bir kıskançlık, soru hazır; Nazan onlarla ahbaplık etmiş midir?

***

Nazan, iri iri açtı gözlerini, bağırdığını sandı, fakat hiç sesi çıkmamıştı, hayretle kekeledi:

— B... be... ben sizi tanıyorum!

Mehmet Efendi gülümsedi:

— Ezelden tanışıyoruz elbet.

— Fakat öyle değil, ben sizi rüyamda gördüm!

Mehmet Efendi'nin, Ankara ikindisinin güneşleri oynaşan, üç tarafı beyaz keten örtülü sedirlerle bezenmiş, duvarlardaki sık rafları baştan başa kitap, bir çalışma masası, masasının üstünde kâğıtlar, lügatlar, kitaplar ve bir Kur'an-ı Kerim olan odasındaydılar. Pencerelerde beyaz işli, ak keten perdeler asılıydı, sedirlerin üzerindeki yastıklara dantelli beyaz keten kılıflar geçirilmişti. Baştan başa ak bir oda! Renkler; kitapların kırmızı, siyah, kahverengi ciltleri ve yere serili kilimlerde...

Yüzünde İsa hüznü taşıyan, gülümsemesi alabildiğine içten olan Mehmet Efendi, Nazan'ın rüyasında gördüğü, ışıkla değişen orman renkli gözlere sahipti, hafif kızıl kumral sakalı, güneş yanığı, ince yüzünü çerçeveliyor... Beyaz sarığından, kumral, dalgalı saçları taşıyor, kulak memesinin biraz altına kadar iniyordu. Yaşı pek belli değil ama, epey genç olduğu muhakkak. Kızlar ayaktaydı; Sevginur, onları kocasına takdim ediyordu ki, Nazan, hayretten hayrete düşen sesiyle konuşmaya başlamıştı. Hikmet, Nazan'ın davranışını epey edebe aykırı bulsa da, şu "rüyadaki adam", artık "merakını celp etmeye" başlıyordu! Mehmet Efendi, yer gösterdi:

— Buyrun, oturun.

Hikmet oturdu, Nazan hâlâ ayaktaydı, ablası onun eteğinden çekti, oturttu. Sevginur: "Ben, halamı çağıra-yım." deyip dışarı çıkmıştı. Hikmet:

— Efendim, sizi rahatsız ediyoruz, biz sadece bir Ramazan tebriği...

Derken, Nazan atıldı:

— Her hâlde, her hâlükarda sizinle konuşmam lazım!

Kızın heyecanını, bir an kendi damarlarında hisseden Mehmet Efendi, ürperdi. Durdu, bekledi sonra, kalın fakat inanılmayacak kadar yumuşak sesiyle, sakin ve ağır ağır:

— Konuşacağız, dedi. Allah'ın izniyle bol bol vaktimiz olacak.

— Öyle mi diyorsunuz? Sanki bana, sizi görmek kısmeti, ilk ve son defa nasip oluyormuş gibi bir his içindeyim. Onun için, dünya gözü ile sizi gördüğüm bugün, şu vakit çok mühim benim için. Çünkü sizi, tekrar kaybetmekten cidden korkuyorum.

— Dostlar birbirlerini kaybetmezler, dedi Mehmet Efendi. Ayrı düşseler bile! Hâlbuki siz Ankara'ya daha yeni geldiniz, görüşeceğiz.

"Dostlar! Dost mu dedi bana, yoksa demin söylediği gibi iki ezel dostu muyuz biz?"

Nazan'ın yüreği heyecanlar içinde çırpınmakta; "dost" sözüne bir kurtuluş müjdesi gibi yapışmakta.

İç çeker gibi, yarı hülyalı, ağır ağır anlatmaya başladı:

— Rüyamda, kendi varlığının şuurundan bihaber bir kız vardı, kim olduğunu soruyordu. Mutlak öğrenmesi lazımmış gibi habire şikâyet ediyordu. Kalbinde bir hasret olduğunu söylüyordu ve size. Size, "Efendim" diye hitap ediyordu. O kız, bendim galiba... Siz ise, siz... "Efendim" dediğime göre... Bir şeyh misiniz efendim?

— Hayır, dedi Mehmet Efendi. Ben şeyh değilim, bir şeyhim var elhamdülillah, Bursalı Hasan Efendi!

— Her şeyhin, bir şeyhi olur mutlaka, değil mi? Peki siz kimsiniz, siz efendim?

Mehmet Efendi içini çekti, yüzündeki hüzne yaraşır bir tebessüm gezindi dudaklarında:

— Ben, dedi. Kendi aczinin pek farkında ve fakat, O'nun karşısında kulluk şuurunu bulmaya ve bir insana bahşedilen şerefin idrakinde olmaya çalışan bir kulum! Derviş de derler bana, hoca da... İstanbul'un bir iki küçük camiinde imamlığımız, vaizliğimiz oldu, bu kadar efendim.

Nazan bir duraladı, sonra derin bir nefes alıp, sordu:

— Size... Yani, niçin o kadar şikâyette bulundum?

— Acaba bana mı şikâyette bulundunuz, yoksa kendinizden kendinize bir şekva, bir ikaz mıydı o rüya?

Kim bilir hangi sebepten? Sebebi bilemiyor Nazan, fakat yüzünde bu İsa yumuşaklığı ve hüznü bulunan genç adamı sorgulamaya, kendinde hak buluyordu, devam etti.

— Öyle olsa, niçin siz vardınız?

— Bir hiss-i kabl-el-vuku, diyelim. Beni Ankara'da göreceğiniz yüreğinize doğmuş olmalı, olamaz mı?

Kardeşinin sorularından bir hayli rahatsız olan Hikmet, oda kapısı açılıp da, Sevginur'un ardından, uzun boylu, yaşlıca fakat güzel bir hanımın girdiğini görünce, sevindi, ayağa fırladı:

— Hanımefendi, siz galiba bu evin halasısınız!

— Evet halayım, baksanıza şöhretim benden önce varmış size! –bir kahkaha attı şıngır şıngır– Hoş geldiniz kızlar!

Elini öpmek isteyen Hikmet'in iki elini tutup yanaklarından öptü, Nazan'a yürüdü, duraladı:

— Ne o yavrucuğum, pek şaşkın bir hâliniz var... Bana mı bu şaşkınlık, yoksa Mehmet Efendi mi çarptı sizi?

Nazan'ın gülümsemeye dahi mecali yoktu, kekeledi yine:

— Ben... Ben şa... Şaşırdım çünkü Mehmet Efendi'yi rüyamda görmüştüm.

Hala, Mehmet Efendi'ye döndü, gözlerinde bin bir muzip ışık dolaşıyordu:

— Bir rüyalı daha! dedi. Cümle âlemin rüyasına girmekten, bizleri, gül yüzüne hasret bırakıyorsun!

Nazan'ı da iki yanağından öptü, gözlerinin içine baktı:

— Sen ne güzel kızsın öyle! Mehmet yavrum, bu çocuğun gözleri tıpkı seninkiler! Allah Allah, hayret! Ben bir tek Mehmet'te vardır böyle şahane gözler sanırdım!

"Allah Allah, şimdi Nazan'ın gözlerini methetmeye ne lüzum var, hemen dikkat etti ve sanki mühim bir şeymiş gibi beyan etti!" Hikmet, halayı fazla laubali buldu. Demek bu hanımın Halide Edip Hanım'dan hoşlanmamasında varmış sebep, çünkü o mübarek kadının asla laubaliliğe tahammülü yoktur. Bir vesileyle, şu halanın haddini bildirmiştir mutlak!

Hikmet, Sevginur'u, Nazan'a biraz gıpta ile bakarken yakaladı. Gördün mü şu kadının ettiğini? Bir kızın gözlerinden, bir erkeğe böyle bahsedilir mi? İşte şu küçük gelin, kocasını kıskanacak şimdi! Oysa Mehmet Efendi, Nazan'a değil Hikmet'e bakıyordu:

— Sizin hatırınızı soramadım efendim, dedi. Nasılsınız afiyettesiniz inşallah? Benim pederiniz beyefendiye büyük hürmetim var; kendisi pek derviş mizaçtır; dünya nimetlerini devamlı bir reddediş hâlindedir. Sadece bu milete karşı vazifesini yapan ve kendi nam-ı hesabına hiçbir şey talep etmeyen muhterem bir zattır. Bu yüzden Ankara'da da çok sevildi, hepimiz sevdik onu.

Babasının Türkçülükten ve âlimlikten öte, bir de "dervişlik" sıfatı kazanması, Hikmet'e bir hoş geldi. "Hiç düşünmemiştim lakin ne kadar doğru bir teşhis." diye geçti içinden. Hoca aklı başında bir adama benziyor!

— Böyle bir babanın kızları olmak hem ağır bir mesuliyet hem de Allah'a şükür için, büyük bir vesiledir, değil mi? diyordu Hala, Hikmet'e bakıyordu, göz göze geldiler. Hikmet'in koyu gözlerinden Hala'ya, soğuk ışıklar düştü. "Pederimizin kıymetini biz takdir ederiz elbet, senden öğrenecek hâlimiz yok ya!" der gibiydi.

Hala gülümsedi:

— Benden pek hoşlanmadınız!

"Bu kadın beni şaşırtmak istiyor!" Hikmet sinirlendi, soğuk tavrını bozmadan:

— Estağfurullah efendim, dedi. Hoşlanmamak ne demek, daha yeni tanıştık.

— Evet, evet haklısınız, ancak ben ilk karşılaşışa, ilk görüşe pek ehemmiyet veririm. Bakın Nazan Hanım'a hemen kanım ısındı, hâlbuki siz şüphecisiniz, kılı kırk yaran bir mizaç, öyle mi? İşte sizin şüpheciliğiniz şimdi bana da geçiyor! Ne dersin Sevginur, doğru değil mi söylediklerim?

Sevginur, pek ciddiydi:

— Bilmem ki halacığım, dedi. Ama Hikmet Hanım'ın da söylediği gibi, daha yeni tanıştınız. Kendinize de, ona da biraz zaman verin, hakçası budur.

Hikmet, doğrusu Sevginur'dan böyle bir cevap beklemiyordu. Nedense onun kocası ve bu koca halası tarafından ezildiğine hükmetmiş, âdeta bu ikisine karşı, genç kadını, kanatları altına almaya hazırlanmıştı.

Hala içinden; "Yine beni sınamaktasın!" diye düşünüyordu. "Bak beceremedim işte, gördün mü? Höt höt lafımı ettim, yakışır mıydı! Allah'ım, Yarabb'im, beni sınayacağını önceden bir çıtlatsan olmaz mı ki, ha?!"

Nazan ise, bu tarafta olup bitenden tamamıyla habersiz, konuşulanlara bigâne, gözleri ve bütün varlığı ile Mehmet Efendi'ye dönmüştü. Kalbindeki ve şimdiye kadar farkına varıp varamadığı olanca sırrı, kendine de pek yabancı gelen, âdeta rüyadaki fısıltılı sesiyle, ona anlatmaya başladı:

— Efendim, şu dünyada ve belki hatta öte dünyada, kendi yerimi tespit edememenin huzursuzluğu içindeyim; günâhkâr mıyım, yoksa masum mu? Bazen bakıyorum, hareketlerim, duygularım sanki sahtedir, yani asıl benim, içimdeki ben'in değildir gibi geliyor! Belki doğrusu; kendimi bilememenin sıkıntısı olmalı bu! Vakıa daha

gencim fakat bu fikirler, bu şüpheler bana çocukluğumda musallat oldu, daha o zaman sormaya başladım, neler yapmaktayım, niçin diye. O zaman, günah ve ahiret korkusu yapıştı yüreğime, her yaptığım işin sonunda pişmanlık, manasızlık hissettim. Bu yüzden, o yana bu yana meyledip durdum. Ah evet böyle bir şeyi rüyada da söyledim size, biliyorsunuz! Ah aman, af buyurun nereden bileceksiniz ki? –durdu, ağzı kurumuştu, zorlukla yutkundu– Kafam karışıyor, aslında bunları size niçin söylüyorum bilmem ki, yani daha önceleri, rüyadan önce, böylece şeyler söyleyebileceğim aklıma dahi gelmezdi. Neyse, evde çocukluğumdan bu yana, hep güzelliğim söylendi, methedildi. Hâlbuki güzellik; benim kim olduğumu, yapıp ettiklerimin sebebini ifşa etmiyor. Güller mesela çiçeklerin en güzeli, fakat biz onu Peygamber Efendi'mizin remzi diye severiz; ak gülde, sarı gülde, kan kırmızısı gülde, hep onun sıfatlarını ayrı ayrı buluruz. Benim güzelliğim ise sanki sadece zahiri, hiçbir manası yok! O hâlde ben kimim? Rüyamda cevap vermediniz, şimdi tekrar sual ediyorum işte, cevap verir misiniz?

Mehmet Efendi, Nazan'ı gülümseyerek dinliyordu, içini çekti:

— Bu sualin cevabını siz kendiniz bulacaksınız, dedi. Lakin, bir bütünün, her türlü kusurdan azade bir "Tek"in ruhundan, bir nefes olduğumuzu biliyoruz, değil mi? O'nun rahmetinin, sevgisinin, affının genişliğini, âlemleri kapladığını biliyoruz, değil mi? İşte bunlardan her an haberdar bulunmak, size kendinizi de bildirecektir... Korkmayın, korku kötüdür; korkular sizi, siz olmaktan çıkarır, sindirir, gözlerinizi kör eder... Hâlbuki hepimizin hem şu iki göze, hem de gönül gözlerimize ihtiyacımız var. Şu dünyaya, yaradılan her şeye, hulus-ı kalp ile bakıp, görüp, anlamaya çalışın.

— Evet, evet. O, bize ruhundan üfledi! Ayeti biliyorum fakat anlayamıyorum, anlayamıyorum! Eğer ben öyle bir nefessem; yaptığım bayağılıkları, kötülükler denmese bile, delilikleri nasıl yapıyorum, yahut nasıl düşünebiliyorum bazı şeyleri? İzah etmem kabil değil. Hiç yakışmıyor, evet!

Hikmet, Hala, Sevginur hepsi durmuş, sanki nefeslerini tutmuş, Mehmet Efendi ile Nazan'ın konuşmalarını dinliyorlardı. Mehmet Efendi, o hep gülümseyen yüzü ile, âdeta odadaki gül kokusunu hafifçe dalgalandırarak konuşmaya başladı:

— Kendimizi aramaktaki en büyük maksat; O Tek'in, ruhundan üflediği ruhumuzun idrakine varabilmektir, dedi. İdrak kesinleşince, ona layık olmaya çalışırız ve dahi demin bahsetmiş olduğunuz bayağılıklar, delilikler böylece, kendiliğinden yok olur; düşünceleriniz saflaşır, güzelleşir. Sevin Nazan Hanım, Yaradan'ımızı ve yaradılanları sevmeyi öğrenin önce.

— Geçen gün İstanbul'da, rüya ertesi; Allah'ı andıkça, sevmeyi öğrenebileceğimi düşünmüştüm.

— Ve dahi sevmeyi öğrendikçe O'nu, daha çok anacaksınız!

— Filhakika buyurduğunuz gözle, kendi yerime, varlığıma demek daha doğru, bakabilirsem...

— Ve bütün yaradılanlara... Kendiniz dahil, bir tevhit içinde bakabilirseniz... Evet?

Nazan bir duraladı, düşündü, sonra içini çekti, Öğretmeni ile konuşan küçük bir öğrenci gibi:

— Efendim, dedi o zaman herhâlde, demin buyurduğunuz şekilde görmeyi, anlamayı öğrenmiş olurum. İdrakim kesinleşir. Yunus, değil mi: "Yaradılanı severim/ Yaradan'dan ötürü" diyor, evet... Anlıyorum galiba, bir mürşide ihtiyacım var. Hissediyorum, o sizsiniz! Fakat siz kimsiniz? Yani önce sizi tanımam gerekmez mi? Rüyamda kılık kıyafetinizle belki bir Şaman kamıydınız, şimdi hakikatte bir derviş olduğunuzu söylediniz. İçimdeki his; sizin ta Asya'dan bu zamana var olduğunuzu söylüyor, garip değil mi?

Mehmet Efendi, sakallarını sıvazladı. Artık Nazan'a bakmıyordu, dolgun sesiyle, ağır ağır, tıpkı bir nehir gibi akarak okudu:

— "Gerçi bugün Nesimiyem, Haşimiyem, Kureyşiyem/ Bundan uludur ayetim, Ayet-i Şâna sığmazam."

Derken Nazan'a baktı, gözleri derinleşmiş, tıpkı defne yaprakları gibi koyu yeşile çalmıştı:

— Maddemizle elbet hepimiz, şu zamanın hudutları içinde, şu mekânda bulunmaktayız, ancak gönlümüzle, mana yüzümüzle geçmiş ve gelecek zamanlarda, değişik mekânlar içinde bulunmuşuzdur efendim. Bu da bir idrak meselesidir, evet, görüyorsunuz, hep idrake dayanıyor cevaplar. Cenabıhak, cümlemize geniş, hudutsuz idrakler nasip eylesin, âmin. Ne demiş Mısrî: "Eğerçi suret-i âhırda geldim âlem-i mülke / Ne maziyim ne müstakbel, her ânın ânesiyim ben / Ne Misrî'yem, ne Mehdi'yem, ne İsa'yem, ne insanem / Bu yanan daimî şem'in veli pervanesiyem ben"

Mehmet Efendi gözlerini kapattı, yüzü ve bütün vücudu ile âdeta şeffaflaşmıştı... Nazan, bir an onun buhar olup kaybolacağını zannetti. Gözlerini iri iri açıp, bakışlarıyla, bu yüzü ve bedeni içip, gönlüne sindirmek istedi. Yüreği karmakarışıktı: "Ah Efendim..." dedi içinden, titriyordu: "Ah Efendim..." niçin böyle söylediğini bilmiyor, ama "Allah aşkı" deyince duyduğu o eski korkunun artık, şu mübarek yüzü gördükten sonra yitip gittiğini biliyor, onun yerine göğsünün ortasında bir ateşin yandığını hissediyordu. Birden ayağa fırladı, Sevginur'a:

— Biz gidelim artık, Efendi'yi daha fazla rahatsız etmeyelim, dedi. Hala, cevap verdi ona:

— Hemen kalkılır mı? Daha ne konuştuk ki, haydi gelin, bizim tarafa geçelim.

Hala kalktı, Hikmet'e baktı. Hikmet, kendi iradesi dışında oluşan bu hadiseye, tamamıyla yabancı, bir hayli şaşkın, onu takip etti.

Mehmet Efendi, gözlerini açmış, yine gülümsüyordu. Hanımlar, onu başlarıyla selamladılar. O:

— Yine buyrun, dedi. Muhterem pederiniz beyefendiye selamlarımı, Ramazan-ı Şerif'lerini tebrik ettiğimi, lütfen söyleyin.

Harem kısmına geçtiler. Bu oda, Mehmet Efendi'ninkinden daha küçük fakat sanki onun aklığına inat, çok

renkliydi. Sedirler bin bir renkli el dokuması kumaşlarla kaplıydı, yerdeki kilimlerin üzerine çeşitli renkte minderler atılmıştı, duvarlar pek kıymetli oldukları belli hatlarla süslenmişti. Ortada büyük bir bakır tepsi duruyordu, üstündeki toprak çanağın içinde erken açmış kır çiçekleri vardı... Hala, onları sedire buyur ettikten sonra, kendisi bir yer minderine oturdu. Sevginur ayakta:

— Niyetli olduğunuzu tahmin ediyorum ama efendim, eğer değilseniz, kahve içer miydiniz? diye soruyordu. Hikmet, pek nazik olmaya çalıştığı sesi ile:

— Niyetliyiz efendim, dedi, siz de lütfen buyrun, oturun.

Sevginur otururken:

— Hüsniye Hanım'ı sormayı unuttum, dedi. O niçin teşrif etmedi?

O sırada Nazan, birden, âdeta yüksek sesle düşündü:

— Erken kalktık yanından, rahatsız etmek istemedim lakin biraz daha oturabilirdik. Vah vah, ne yapsak ki?

Hikmet, artık öfkesini içinde tutmayı başaramadı:

— Ne oluyor sana? diye tersledi kızı. Bir kalkalım, bir oturalım. Buraya geldiğimizden beri kendini kaybettin, toparlan kızım, kendine gel!

— Onu rahat bırakın, dedi Hala. Olur, bazen Mehmet Efendi ile ilk görüşmede, insana tuhaf şeyler olur. Onu rahat bırakın.

— Söylediklerini de anlamadım, dedi Hikmet. Bunları, biz aramızda hiç konuşmamıştık. Yani ben, Nazan'ın böyle düşünceleri, böyle hisleri olduğunu dahi bilmezdim!

— Öyle zannederim ki, dedi Hala, Nazan Hanım'ın kendisi de, neler düşünüp hissettiğini tam bilemiyordu: Bakın inanın, Mehmet Efendi'dir bu, kalplerdeki gizli kalmış sırları faş eder.

Hikmet onun, yeğeni ile âdeta övündüğünü düşündü: Halaya daha çok kızdı, hele Nazan'a bir sahip çıkışı vardı ki, bu kadar olur! Sevginur'a döndü:

— Böyle kalplerdeki sırları faş eden bir efendi ile yaşamak zor olmalı, öyle mi? diye sordu, Sevginur'dan hiç

olmazsa sessiz bir tasdik bekliyordu. Hafif, mahcup bir gülümseme, yetecekti. Oysa Sevginur'un duru, badem esmeri yüzünde, çıkık elmacık kemikleri hafifçe kızardı. Genç kadın, daha bir güzelleşti:

— Efendi, kocamdır, dedi. Onu o kadar severim ki, hiçbir hâli veya bilgisi, sezgisi bana zor gelmez.

Bu zamanda, herhangi bir genç hanımın, koca sevgisinden böyle bahsetmesi, edep dışı gelmeliydi herkese. Hikmet, bu edep dışılığı hissetti, oysa Hala gülümsedi, Nazan da, sessizce başını salladı, tasdik etti. Hikmet hiçbir şey söyleyememenin, açıkça ayıplayamamanın sıkıntısını duydu. Bu evde, "zorluk" kendisineydi galiba; ne şu kadınları, ne de hatta Mehmet Efendi'yi anlayabilmişti. Oysa buraya gelirken, memleketin ahvali hakkında hocaya sormak, onu bir nevi imtihan edip, Türkçülüğünü ölçmek için sualler hazırlamıştı. Şimdi onlar bir bir hatırına geliyordu. Kadınlara sorsam mı, diye geçti aklından, derken bunu bir çeşit tenezzül meselesi addetti. Şu eteği belinde ev kadınları, ne anlarlardı ki memleket ahvalinden! Sorularını, Mehmet Efendi'yi ikinci görüşe erteledi.

Derken, havadan sudan, Ankara'dan, çarşılarda hiç mal bulunmayışından konuştular, Nazan bu konuşmalara katılmadığı gibi, sanki onları dinlemiyordu, dalmış gitmişti. Bir ara Sevginur'un, hanımlar toplantısının her pazartesi ve perşembe günleri bu odada yapıldığından, eğer isterlerse kendilerinin de katılabileceğinden bahsetmesi üzerine, canlanır gibi oldu ve bu gelişlerinde Mehmet Efendi'yi görüp göremeyeceklerini sordu. Cevap müspetti, Nazan tekrar sükûta gömüldü. Hikmet ise doğrusu, bir sürü kadının gevezeliklerine katılacağına, babasının işlerine yardım etmeyi ve hastanede çalışmayı yeğleyeceğini düşündü, nazik olmaya çalıştığı bir sesle:

— Ben dikiş dikmesini ve örgü örmesini pek beceremem, sizlere faydalı olamam, ancak para temini için temas edilecek yerler, kimseler varsa seve seve katılırım. Bunun dışında kendi hesabıma hastanede veya bir mektepte çalışmayı tercih ediyorum, dedi. Tabii eğer isterlerse Nazan ve Hüsniye Dadı, örgü-dikiş günlerinize katılabilirler.

— Evet, dedi Hala ve sesindeki alayı saklamaya lüzum görmeden, müsaade ettiğinize göre, eğer onlar bu âciz hizmetimize katılırlarsa, pek memnun oluruz!

Kadınların bu günlerde ve evlerde diktikleri çamaşırlar, ördükleri fanila, kazak ve çoraplar, Celâlettin Hikmet Bey vasıtasıyla, doğrudan cepheye aktarılıyormuş.

— Ne güzel, ne faydalı, dedi Hikmet. Sizler de Kuva-yi Milliye'nin kadınlar şubesini temsil ediyorsunuz!

— Efendim, asıl bu işleri başlatanlardan Allah razı olsun, Sivas'ta üç sene önce kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nden razı olsun... Bu cemiyetin Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde şubeler de açtığını biliyor musunuz? Mesela, Amasya'da, Kayseri'de, Bolu'da efendim, Burdur, Erzincan, Erzurum sonra, Pınarhisar, Kangal'da bütün bu şehirlerde hanımlarımız sahiden Kuva-yi Milliye'nin hanımlar şubesi gibi çalışıyorlar. Allah hepsinden ve bizlere de, bu işlere başlamamızda yardım eden Halide Edip Hanım'dan razı olsun. Vakıa burada, Hilal-i Ahmer'in kadınlar şubesi de var, onlar daha başka çalışıyorlar; konferanslar, müsamereler tertip ediyorlar, falan, dedi Sevginur... Halide Edip ismine, Hala'nın vereceği tepkiyi anlamak için onun yüzüne bakan Hikmet, kadının gözlerinde bir yumuşaklık görünce şaşaladı... Hani bu kadın sevmiyordu Halide Edip'i, onun yerine Ayşe Çavuş'u?

— Şu kahraman Ayşe Çavuş'la ahbaplığınız varmış?

— Evet, dedi Hala. Sizler de tanışasınız çok isterim. Balkan Harbi'nden sonra buraya gelip yerleştirilmiş bir aile reisi; vazifesini tam müdrik, saf, cesur, tertemiz bir Anadolu kadını... İnanır mısınız iddiasız, son derece mütevazı biri. Kızı Zehra yanımızda, oruca pek dayanamadığı için uyumasını söyledim; bir daha sefere tanışırsınız inşallah.

Bu "iddiasız" sıfatında var bir tepki, diye düşündü Hikmet, Halide Hanım'ı "iddialı" buluyor demek! Nazan'a baktı göz ucuyla, işte Hala'nın bir zaafını yakalamıştı! Kız,

sanki konuşulanları hiç işitmemişti, Hikmet onun sırtını okşadı:

— Kalkalım, dedi, Hala'ya döndü. Müsaade buyurursanız, iftar vakti yaklaşıyor!

— Keşke burada beraberce iftar etseydik, pederiniz beyefendiye de bir haber yollardık.

— Başka bir sefer inşallah efendim!

Kapı ağzında birbirlerine hararetle sarıldılar. Hala, Nazan'ı bağrına basıp, "Sen sarı gülüm," dedi, "gel sık sık, mutlaka görüş Mehmet Efendi ile. Kalbindeki yaralar derman bulacaktır, inan bana."

Ve... Daha yolda, ağzını açıp gözünü yumdu Hikmet kardeşine. Araba istememişler, yürümeyi tercih etmişlerdi. "Ne kadar mesafe var, hem temiz havada biraz yürümek iyi gelir."

Taze yeşermiş kırlık arazide eve doğru yürürken, Hikmet Nazan'ın koluna girmiş, söyleniyordu... Elâlemin adamının yanında o ne kendini kaybedişmiş öyle, ne biçim sorular sormuş! "Kalb-i derûnundaki" sualler hiç öyle yabancı birine, hem de bir erkeğe açılır mıymış! İnsan önce, en yakını, kendisine analık eden ablasıyla konuşur, dertlerine bir "çare-i hâl" ararmış! Karşılıklı tezekkür etmeden; nasıl, ne cesaretle ve ne saflıkla! Ayrıca, tavırlarındaki o garipliğe ne demeli, adamın yanında bülbül kesilen Nazan, hanımların yanında ağzını bile açmamış! Edebe mugayir, ayıp bir şey! Kendisini, mutlak hafif bir kız telakki etmişlerdir. "Düşün, hocanın bile, 'derviş mizaç' diye methettiği, koskoca Selim Muhtar Bey'in kızısın sen, hiç yakışır mı!" Yine Hikmet'e düşmüş vazife; dikiş günlerine lüzumsuz bir alaka göstererek, Nazan'ın kırdığı potları örtmeye çalışmış! Hiçbir mesuliyet hissi yokmuş Nazan'da. Hem canım, söyledikleri gibi çocukça, saçma sapan hisleri duymak da ne oluyormuş! Şu yaşa gelmiş, eğer kendisini tanımamışsa Nazan; doğrusu pek ayıpmış, pek ayıpmış! İnsan kendinin nasıl farkında olmaz da, habire elâlemin adamına sorarmış! Bari şeyh falan olsa! Nihayeti garip bir derviş. Bir kıymet-i harbiyesi varsa,

Türkçülüğünden geliyor olmalı, tabii Celâlettin Bey'in eniştesi olması da bir sebep, zaten baksana; adam, harpte sadece bir nefermiş! Nazan bu küçüçük aklıyla, ne yapmaya çalışmış kuzum, yoksa tasavvufi fikirlere falan mı özeniyormuş? Sadi Hoca'nın böyle şeylerin, tarikatların falan aleyhinde olduğunu bilmiyor mu, ha! Belki şeriata dair sualleri varsa, edebini bozmadan, onları sorabilirmiş, ki Sadi Hoca'dan öğrendikleri zaten başından aşarmış Nazan'ın. Şu garip gözlü, uzun saçlı dervişten ne öğrenebilirmiş ki!

Eve yaklaşırlarken, Hikmet, kendi azarından, konuşmalarından yorgun düşüp bir an sustuğunda, Nazan başını kaldırıp ablasının yüzüne baktı:

— Ben, Mehmet Efendi'ye âşık oldum! dedi. Sesi öyle dalgın ve kendinden o kadar emindi ki, Hikmet, bir an ne yapacağını şaşırdı. Neler duyuyordu şu kulakları, hayretler içindeydi! Nefesi boğazını tıkadı, sesi hiç çıkmayacak sandı, yutkundu. Sonra:

— Allah etmesin, dedi, o ne biçim söz!

Nazan cevap vermedi. Hikmet:

— Bir daha gitmeyeceksin o eve, dedi. O adamı bir daha hiç görmeyeceksin.

— Gideceğim ve göreceğim, bunu siz de biliyorsunuz. Boşuna yasaklamasanız daha iyi olur!

Nazan, ömründe ilk defa ablasına isyan ediyordu; bağırmamış, fakat pek kararlı, kendinden emin konuşmuştu. Hikmet tekrar şaşaladı, şu tavır, kabul edilecek gibi değildi! Kızın yüzüne baktı. Bu yüz, sesteki kararlılığı tam ifade ediyordu; uzaktı, soğuktu, ciddiydi. Hikmet yutkundu; hiç alışık olmadığı, görmediği, bilmediği bu isyan karşısında ne yapacağına, sahiden karar veremiyordu. Sakin olmaya çalışan bir sesle:

— Estağfurrullah estağfurullah. Bismillahirrahmanirrahim, dedi. Kızım, adam evli ve karısına bakarsan çok da mesut bir evlilik.

— Benim aşkımın, onun evli oluşu ile bir alakası yok! dedi Nazan ve artık eve girinceye kadar konuşmadı.

Hikmet de doğrusu edecek bir laf bulamıyordu. Babasına danışmalıydı mutlaka. Yok, çocuklar gibi elbet kardeşini fitnelemeyecekti, bu meseleyi kendisi de halledebilirdi; ancak babasının Nazan'ı o eve gitmekten acilen menetmesi icap ediyordu, hemen bu gece!

***

O gece Selim Muhtar, eve bir hoş geldi. Suratı asıktı, ne yapacağını bilmez gibiydi. Her zamanki gibi, "Selam"dan sonra hoşbeş etmedi kızlarla, abdest aldı, gidip sofraya oturdu, topu sessizce bekledi, gözleri önündeydi. Karnının çok acıkmış olduğuna hükmetti kızlar, onlar ve Hüsniye Dadı da, sessizce beklediler. Oysa Nazan, babasına, Mehmet Efendi ile konuşmalarını nakletmek istiyordu. Birkaç kere ağzını açmaya niyetlendiyse de, cesaret edemedi, vazgeçti.

Selim Muhtar, hemen hiçbir şey yemedi, birkaç kaşık çorba içip, namaza kalktı. Namazdan sonra: "Siz afiyetle yiyin, ben pek acıkmamışım." dedi. "Sonra hepiniz benim odama gelin."

Şaşırmışlardı, birbirlerine, soran gözlerle baktılar; önlerindekini alelacele bitirip, sofrayı topladılar, namazlarını kılıp, çalışma odasına geçtiler. Selim Muhtar Bey, ayaktaydı, onları oturttu... Bir iki gezindi odada, hepsinin yüzüne tek tek baktı, nihayet:

— Bu size vermek istediğim haberi, vermek benim için fevkalade müşkül; hiç olmazsa ben vermek istemezdim, –içini çekti– lakin ancak ben söyleyebilirim!

Üçü de nefesini tutmuş; birden mustarip bir ifade alan, çok bitkin ve yorgun görünen yüzü seyrediyordu. Nazan, iki elini kalbinin üzerine götürmüştü: "Hayır!" diye fısıldadı, "Hayır!"

Selim Muhtar Bey, birden:

— Bugün telgraf aldım, dedi, içini çekti. Dedeniz, Ramazan'ın ilk sabahı Hakk'a yürümüş, Allah rahmet eylesin!

Bir çığlık attı Hikmet, olduğu yerde kaydı, bayıldı.

Hüsniye Dadı, iki eliyle yüzünü kapamış, hıçkırmaya başlamıştı... Birkaç damla gözyaşı, sessizce yanaklarına düştü Nazan'ın; çok yakışıklıydı, eskisi gibi heybetliydi: "Emaneti teslim ettim." demişti; o sabah kız, seccade üstündeyken. Şuurundan şimşek hızıyla geçerken hatıra, Nazan, buzdan bir heykel gibi dimdikti. "Nasıl da bilemedim, nasıl anlayamadım! Anlamak istemedim, mesele bu!"

Neden sonra kalktı. Hüzünlü bir şaşkınlık içinde, ne yapacağını hiç bilmez bir hâlde, onları seyreden babasına: "Ablamı ayıltmamız lazım." dedi.

***

İki üç gün, kendine gelemedi Hikmet, oruçtan, namazdan kesilmişti, yatağın içinde sadece ağlıyor, inliyordu. Bir kendine geldiği zaman, kardeşine tarizde bulunuyordu; demek pek az seviyormuş Nazan dedesini ki, böyle gözü yaşsız, dimdik, evin içinde dolaşıp duruyor, ev işleri yapabiliyordu! Her hâlini, her hissini, mübalağa ile ortalığa saçıp döken zayıf mahluk, şimdi en büyük kayıbımız karşısında, bu soğukkanlılığı, bu sükûneti muhafaza edebildiğine göre! "Çok taaccüp ettim, çok!" Nazan, eliyle çorbasını içirirken ablasına, bu tarizlere, hiç ses çıkarmıyor, başını sallıyordu sadece: "Bir ah etsem, karşıki dağlar tutuşur mu?"

Sevginur, Hala ve Celâlettin Hikmet Bey, baş sağlığına geldiler, Mehmet Efendi'nin taziyelerini bildirdiler. Hikmet, pek bitkin olduğunu söyleyip, mazeret beyan etti, yanlarına çıkmadı. Hüsniye Dadı'nın acısı tazelenmişti, onların önünde ağlayıp durdu, hiç konuşamadı. Nazan, taziyelere, hafif tebessüm ederek cevap veriyor, onlara ikramlarda bulunuyordu. Yüzü solmuş, gözleri sanki büsbütün irileşmiş, içlerine derin bir hüzün çöreklenmişti. Hala, ona: "Sarı gülüm," dedi, "rica ederim, Mehmet Efendi'ye geliniz, hâlinizi hiç beğenmedim; o, sizi teselli edebilir."

Nazan, baş salladı: "Teselli mi aramam gerekiyor?" diye düşündü ve Mehmet Efendi'yi ne kadar özlemiş olduğunu

fark etti. "Gayri ondan başka kimim kaldı ki!" Ah, sahiden görebilse onu, şimdi, hemen!

— Müsaade buyurulursa, sizi geçireyim, eğer Efendi Hazretleri yalnızsa, beş dakika gireyim yanına?

Efendi yalnızdı, Nazan'ı odaya buyur eden hanımlar, kapıyı örtüp çekildiler. Nazan yürüdü, masasının başında, Kur'an-ı Kerim tercümesine çalışmakta olan Efendi'ye yaklaştı; gözleri karşılaştı... Maviler, yeşiller, sarılar kavuştu; bir daha hiç ayrılmamacasına! Hoca da mahzundu, ciddiydi; eliyle sedirin üzerinde yer gösterdi. Nazan yere, masanın karşısına çöküverdi; başını eğdi, ağlamaya başladı. Ciğerleri söküldü, hıçkırıklarını, içeriden hanımlar işittiler...

Efendi, bir şey söylemedi. Nazan, konuşamadı!

Neden sonra hıçkırıklar hafifledi. Nazan, elleriyle yüzünü gözünü kuruladı, kalktı: "Allah sizden razı olsun." dedi.

Efendi, onu sokak kapısına kadar geçirdi: "Dinimizde matem tutmak yoktur, biliyorsunuz değil mi?"

— Evet, dedi Nazan.

— Yasin okuyunuz, dedi Hoca. Allah rahmet eylesin.

— Siz de, çok rica etsem, onun için dua eder miydiniz?

— Ettim, yine de ederim, dedi Mehmet Efendi. Nazan'ın arkasından kapıyı kapayıp mutfağa geçti. Arabacı Kâmil Efendi orada oturuyordu. Onun Nazan'ı takip etmesini, kızı rahatsız etmeden, evine varıncaya kadar kollamasını söyledi. "Arabayı hazırlasaydım." dedi adam. Hayır, yürümek, hanımefendi için daha faideliydi.

***

Bir Müslüman'a, meyhanede oruç açtırmak; ancak Taşçızade Hüseyin Bey'in cüret edebileceği bir işti. Abdülgalip önce pek itiraz etmiş fakat adam, o kadar üstelemişti ki: "Şu zamanda hiç dikkat çekmeyeceğimiz bir yerdir. Ben bilhassa Ramazan'da isterim keferenin bana hizmetini! Hele şu mübarek ayda, emin olun hiçbir Müslümana rastlamadan, pek hususi kalabiliriz. Yorgi beni, iyi bir serseri bellemiştir, sever; oruç açmam için, o dakika taze çorba pişiriverir... Lakin, siz herhâlde Ramazan'da

içki içmezsiniz, evet ben, orucumu da tutarım, iftarda rakımı da içerim, böyledir. Size ayran ezdiririm merak buyurmayın." Daha ne diller döktü: "Şu mübarek günde, bir garibin davetini ret buyurmayın, günaha girersiniz. Bakın benim yegâne 'kendim olduğum', kafamı dinleyebildiğim yerdir orası." falan filan... Abdülgalip, bunlara aldırmadı da, "hiçbir Müslüman'ın uğramayacağı bir yer olması" cazip geldi. Doğrusu bu adam kim olursa olsun, onunla kafa kafaya yemek yerken görünmek istemiyordu.

Şimdi, küçük, loş Rum meyhanesinin, iyice kuytu bir köşesinde; kızarmış balık, soğan, rakı ve tütün kokuları arasında oturmuş, çatallarını gönülsüzce mezeler üzerinde gezdirirken; Celâlettin Hikmet'in İstanbul'a gelişini müzakere ediyorlardı... "Her şeyin üstünde," diye düşünüyordu Abdülgalip, "benim seninle, böyle mübarek bir günde, bir meyhanede buluşmamıza vesile oldu; artık buna hayır mı demek lazım, şer mi? Her neyse, eskiden olsa ben seninle değil baş başa meyhaneye gitmek, kalabalık içinde iki lakırdı etmekten içtinap ederdim, ediyordum da!" O geceden sonra, yaptığı gayet hususi, gizli ve uzun bir tahkikat neticesi; Hüseyin Bey'in bir zamanlar İttihat ve Terakki'nin gizli teşkilatında çalıştığını öğrenmişti. Adamlar, Abdülhamit'in hafiye teşkilatını bozup dağıttıktan biraz sonra kendileri ona benzer bir gizli teşkilat kurmuşlardı. Allah bilir, Avnullah Kazimi'ye yapılan komploda da bu adamın parmağı vardır! Sevemeyecek Hüseyin Bey'i, bu doğru!

Taşçızadelerden Hüseyin:

— Celâlettin Hikmet Bey'in, diyordu, Allah selamet versin, sağ elinin tuttuğundan, sol elinin haberi yoktur. Buradaki faaliyetlerinden de ancak bizi kullanmak istediği zaman haberimiz oldu, başka ne yapıp ne işlediğini bilmiyoruz. Siz biliyor musunuz?

"Sen bilsen bana söylemezsin, ben bilsem sana söylemem birader!" diye düşündü Abdülgalip, sonra bir iki öksürdü, nihayet:

— Hayır, dedi. Umumi olarak tabii ne için geldiğini biliyorum da...

— Evet, bu kadar! Bu kadarı bize yetmeli ancak ben, her gün Alemdar, Peyam-ı Sabah, Sabah gibi gazetelere göz gezdirmekteyim. Sanki bu menfi neşriyata bir durgunluk hasıl oldu; gerek Refi Cevat, gerek Refik Halit, sanki havlamaktan vazgeçtiler. Biliyorsunuz Refi Cevat, Anadolu kuvvetlerine, "celaliler gibi türeyen sergerdeler" demekteydi, daha neler yazdıkları malumunuzdur... Evet, şimdi bunlardaki durgunluğu Celâlettin Hikmet'in ziyaretine vermekteyim ben. Ancak Ali Kemal üzerinde bir tesiri olmadığı muhakkak.

— Evet, mümkündür, yahut Sakarya Zaferi'nden sonra, adamlar, külahlarını önlerine koyup, bir kere daha tezekkür etmek lüzumunu hissettiler.

— Nerede efendim, onlarda o feraset, nerede!

Abdülgalip, bir kere Hüseyin Bey'i, Refi Cevat'ın kolunda Bab-ı Âlî yokuşunu tırmanırken gördüğünü hatırladı. Onlara görünmemek için ters yüz geri dönüp, kaldırım değiştirmişti.

— Kim bilir, dedi. Refi Cevat'ın susmasında sadece Celâlettin Hikmet'in değil, buradaki arkadaşlarımızın da tesirleri olmuştur! Evet, Celâlettin Hikmet'in sağ elinden sol elinin haberi yok, yok da, buradaki arkadaşlarımız ondan geri mi kalıyorlar? –Abdülgalip burada susması gerektiğini biliyordu ama dayanamadı–

— Kuzum Hüseyin Bey, dedi. Asıl ben sizi anlamakta zorluk çekiyorum, bakın sizi hemen her muhitte, herkesle görmek mümkün. Vazifeli olduğunuz malum, ancak bu kadarı da olur mu birader? Bir gün Türk Yurdu'nda makale, öbür gün Refi Cevat'la kol kola! Çok şüphe celp eder, çok.

Taşçızadelerden Hüseyin, uzatmaya başladığı ve dudaklarının iki kenarından sarkacağını umduğu, yeni bitme kara bıyıklarını, sağ elinin işaret ve baş parmaklarıyla okşadı; esmer yuvarlak çehresine pek yakışan bir tebessümle güldü:

— Anlayamayacak ne var, dedi. Ben, milletimin menfaatine bir şey yapmak istersem, herkesle ve her muhitte

olabilirim, maksat alacağım, vereceğim bir şeyler bulunsun, prensibim budur. Hiç alışveriş yapamayacağım yerlerden ve kimselerden ise kaçarım; bir zamanlar ahbaplık etmiş olsam bile! Haydi buyrun siz de ayranınızı! Şerefe efendim, her türlü dostun şerefine!

Abdülgalip, ayran bardağını kaldırıp gönülsüzce bir yudum aldı. Pek güzel ezilmişti ayran; yağlı, köpüğü bol. Bir koca yudum daha aldı.

— Sizin dostlarınız kimdir, bunu bilmek kabil mi? diye mırıldandı Hüseyin. Alnına düşen kara saçlarının perçemi ile oynuyordu, iri siyah gözlerinde alaylı gülücükler açtı:

— Herkes önce kendi kendinin dostudur, dedi.

— Böyle düşünüyorsunuz fakat milliyetperversiniz!

— Biri birine mâni değil dostum! Ben önce kendi kıymetimi takdir etmezsem, sonra koskoca milletimin kıymetini nasıl takdir ederim? Kendime dost olduğum için milliyetperverim! –Abdülgalip'in ona bomboş bakan fındık rekli gözlerinin içine daldı– Beni sahiden anlamıyor musunuz?

— Sahiden anlamıyorum, dedi Abdülgalip. Bence kişi kendinden vazgeçebildiği nispette milletine, vatanına yârdır!

— Bu, biraz telakki, biraz da mizaç meselesi. Sizin için öyledir, benim için böyle! Evet, şunu takdir etmenizi isterim ki; bizim gibi birkaç telde oynayanların, kendilerinden başka dostu yoktur. O hâlde bunun, tek dostun kıymetini bilmek gerekir! Hem ne demek kendinden vazgeçmek, kelleyi koltuğa almak mı? Bunu kim benim kadar yapabilir? Bir gece siz de şahit oldunuz buna, o gece, hatırlıyorsunuz, hepimiz candan geçmiştik... Benim ise ayrıca, her muhitte dostum olduğu gibi, her muhitte düşmanlarım da var. Bir gün bir kurşuna hedef olmam, her zaman ihtimal dâhilinde. Benim hayat tarzım baştan başa bir kelleyi koltuğa alış, fark etmiyor musunuz? Bakın, en azından o gece buluşmamış olsak, bir gün siz bile, pekâlâ bana bir kurşun sıkabilirdiniz!

— Evet, galiba anlamaya başlıyorum. Fakat birader niçin böyle yaşıyorsunuz? Seçtiğiniz tarafta olun, öyle görünün, kendinize layık, kendiniz gibi arkadaşlar edinin. Bakın bana, dosdoğru bildiğim yoldan bir adım bile şaşmam. Haa o gece Bedriye Hanımlara Celâlettin Hikmet'in ısrarı ile uğradım, bir vazifeli gibi!

Taşçızadelerden Hüseyin Bey, içini çekti:

— Vazifeli gibi mi buyurdunuz? dedi. İşte ben de, her an, her mekânda vazifeliyim! Evet, evet birader, o kadar müftehir durma karşımda, anlıyorum, lakin anlamak istemiyorum, çünkü senden hoşlanmadım! Fakat bu vazifeyi sana Mustafa Kemal mi verdi acaba, işte bunu merak etmekteyim.

Abdülgalip:

— Her taş yerinde ağırdır, ısrar ederim, dedi.

Taşçızadelerden Hüseyin:

— Her taşın bir mizacı vardır, diye karşılık verdi. Kim, nerede, nasıl yaşamayı seviyorsa... Eğer ben tehlikeyi seviyorsam?

İşte şimdi Abdülgalip, karşısındakini iğnelemek için bir fırsat yakaladı:

— Mizaç, evet... Siz mizacınızdan dolayı tehlikeyi yaşamak istiyorsunuz ve bunun için bir vasıta olarak milliyetperverliği seçtiniz!

— Neden bana hakaret edip durmaktasınız dostum? Bugün karşı tarafta olsam da, yeteri derecede bir tehlikeli hayatım olurdu, lakin ben milliyetperverliği seçtim, vasıta değil gayedir! Bu yolda, benim yolumda vasıta olanlar ise sadece şu bu, birtakım insanlar, birtakım neşriyattır.

Abdülgalip, bir yudum ayran daha aldı, rakı içmiş gibi yüzünü buruşturdu, yüzünün buruşması geçmeden:

— Estağfurullah, dedi. Size hakaret etmek istemedim, ayrıca son Türk Yurdu'nda çıkan Ermenilerle alakalı makalenizi de pek faydalı buldum. Doğru teşhisleriniz var, bu mevzuu epey tetebbu ettiğiniz aşikâr! Üslubunuz biraz dağınıksa da.

— Bakın, o makalemle Ermeni cenahından düşman kazanacağım doğrudur, –bir kahkaha attı– Rumları bitirdim, sıra Ermenilere geldi! Bu milletin düşmanları ile uğraşacağım, hem de nasıl! Bunu bir vazife addediyorum işte.

Abdülgalip başını salladı, çatalına çoktan taktığı midyeyi ağzına attı. Ne vesileyle olursa olsun, böyle büyük, rahat kahkaha atanlardan da, ayrıca hoşlanmazdı, hatta biraz ürkerdi onlardan. "Galiba ne Mustafa Kemal, ne de bir başkası... Sen, kendi kendini vazifeli kılmışsın!" diye düşündü... Ve pek de istemeyerek, içinden içinden itiraf etti: "Mamafih ne olursa olsun, faideli bir vazife!" Bir an onun nedense köprü üstünde kurşunlanacağını düşündü; tıpkı İttihatçıların bazı gazetecilere yaptırdıkları gibi! İşte orada, yerde Hüseyin Bey, kara perçemi al kan olmuş, alnına yapışmış, elleri böğründe, öyle upuzun yatmakta! Yok bu kadarı fazla, Allah etmesin, her ne kadar hoşlanmasa da Abdülgalip, artık istemez Hüseyin Bey'in öldürülmesini. Ve birden aklına, onun Rezzan'la dans edişi geldi; neşeli, biraz mahcup belki, fakat tam bir salon adamı! Bu kızla da alakası sahte midir? Yoksa? Rezzan'dan, Nazan'a geçti; ne kadar farklı yaradılışlar! Hüseyin Bey'e, bakıp gülümsedi:

— Hüseyin Hüsnü Bey'le tanışmak arzusunda bulunmuştunuz. Ne zaman isterseniz, buyurun gidelim. Ben de torunları hanımlar sağ salim Ankara'ya ulaşmışlar mı, orada ne yaparlar diye merak ediyorum, gidelim, dedi, ayran bardağının içinden Nazan gülümsedi... Kaç hafta oldu görüşmeyeli? Abdülgalip bardakla oynamaya başladı; "Hayaline dokunabilsem, ah bir dokunabilsem ona, gül yaprağı ipek teni! Nazan'ın teni!" Abdülgalip, kafasından geçenler için suçlandı:

— Lakin istemezseniz, gitmeyelim, dedi.

Kendine bir ceza verebilmek için, Hüseyin Bey'in gitmekten vazgeçmesini istiyor, bir yandan "Hemen yarın." demesi için duacı oluyordu.

Hüseyin Bey duraklamıştı, bir tuhaf baktı ona:

— Demek işitmediniz, Hüseyin Hüsnü Bey rahmetli oldu, Ramazan'ın ilk günü defnedildi!

Kalbine bir yumruk yemiş gibi oldu Abdülgalip, ağzı açık kaldı. "Nasıl da işitmedim!" Sanki Hüseyin Bey, onu suçluyormuş gibi, savunmaya geçti:

— Ben Ramazan'da umumiyetle, etrafla alakamı keserim. Çok uyurum, evden dışarı pek çıkmam, akşamdan akşama iftar için köşedeki aşçı dükkânına giderim, yahut bir davet olursa, icabet ederim. Son günlerde demek, evet işitmedim... Allah rahmet eylesin. Eğer bilseydim, bittabi cenazesine giderdim.

— Hiç kalabalığı yoktu biçarenin, vakıa ben kendisini tanımazdım, lakin tesadüfen işitince, hani bazı tanıdıklarımı da görürüm diye gittim. Nafile, kimseler yoktu.

Ne alakası varsa, Abdülgalip, bir an: "Artık Cumhuriyet'in kurulmasına mâni bir husus yoktur." diye düşündü. Düşünce şuurlaşınca, şaşırdı. Hüseyin Hüsnü Bey'in elleri, kolları, düşünceleri, fikirleri o kadar uzun ve tesirli miydi ki, Cumhuriyet'e mâni olacaktı? "Benimkisi laf ola beri gele..." dedi kendi kendine. Lakin adam, bir çeşit Osmanlı remzi olduğuna göre! Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı konuşacaktı onunla, sualleri içinde kaldı. Sıkılıyordu, o sıkıntıyla, ayran bardağını dikti kafasına bitirdi, sürahiden bir bardak daha doldurdu. "Nazan, o hisli çocuk, çok üzülmüştür." diye geçti yüreğinden. Nedense Hikmet'in bu işi pek dert edineceğini sanmıyordu. "Birader, o kaya gibi sağlam bir kız, inşallah küçük kardeşini de teselli eder, yataklarda sürünmediği iyi olmuş ihtiyarın, çekmemiş!" Mamafih içinden, şöyle bir uzun yatak faslı olsaydı da, kızlar buraya dönselerdi, diye arzulamaktan da geri durmadı! Abdülgalip, elbet sık sık ziyaretine gider... Bu düşüncelerinden ötürü suçlandı. Zaten biraz önce Nazan'ın gül tenini hayal etmiş olmasaydı, belki bu vefat haberini işitmeyecekti! Nazan, çoktan beri bir "hoş hava" olmaktan ötelere geçmiş; etiyle canı ile, gece rüyalarına giriyordu; sabahları Abdülgalip'in abdest suyuna gözyaşları karışıyordu. Öyle utanıyordu kendinden. Ve şimdi işte Nazan'la arasındaki tek maddi bağ da kopmuştu, adamakıllı hüzünlendi. Celâlettin Hikmet'e yazıp soramaz ya! Hem kim bilir belki o da... Ne de olsa, bir Claire vardı! Ve o...

Abdülgalip, o garip benzeyişi düşünmek istemiyordu, bahsi değiştirmek istedi:

— Siz, dedi, kendinize bu kadar kıymet ve ehemmiyet atfettiğinize göre, baksanıza tek dost şahsınızı bellemişsiniz. Evet, Ziya Bey'in: "Fert yok camia var; hak yok vazife var!" düsturundan da hoşlanmazsınız, daha ziyade Ağaoğlu Ahmet'in fikirlerini benimsemiş olmalısınız!

Nedense onu "akl-ı bâliğ" bir kimse sayamıyor, fikirleriyle, ille birilerine bağımlı kılmak istiyordu. Taşçızade Hüseyin Bey anladı, "Belli ki hâlâ kızgın bana!" Oysa Hüseyin Bey, şu buluşmayı; asıl söyleyeceği bir yana, biraz da Abdülgalip'in kendisine karşı duyduğunu bildiği menfi hislerini yumuşatmak için de tertip etmişti. Günün birinde, onun, işine yarayabileceğini umuyordu.

— Ağaoğlu Ahmet'i severim, dedi. Doğru, onunla fikir mutabakatımız vardır. İnsansız bir cemiyet düşünülmeyeceğine göre, fertten önce cemiyet vardır demek bana lüzumsuz bir gayretkeşlik gibi gelir. Bence cemiyetin asli unsuru olan ferde en büyük ehemmiyeti ittihaz etmek gerekir. Arzu edilen yüksek ferdiyettir ki; serbest saha üzerinde serbest çalışmak ve her türlü kıymette, serbest rekabet esaslarına dayanır. Eğer lütfedip bakarsanız, Garp'ta, aile, devlet ve cemiyet teşkilatlarının bu esaslardan ilham alarak inkişaf ettiğini, terakki ettiğini görürsünüz, her hakka karşı bir vazife, her vazifeye karşı bir hak olmalıdır, doğru olan budur. Ziya Bey, fertlerden fazla miktarda fedakârlık istemektedir. Bu ferdin yaradılışına uygun düşmez ki Türkçülüğe uysun! Bir ferdin, hatta Türkçülük fikrinden bile, her türlü tazyikten ari, şahsiyetini, hüviyetini bulabilecek serbest bir sahaya ihtiyacı vardır ki, intihabını, teşebbüslerini rahatça ve cesurca yapabilsin... Biz tarihimizin şu anında, böyle insanlara muhtacız, yani önce demin söylediğim gibi, kişinin önce kendisine faydasının dokunması gerekir, sonra cemiyete... Nedir cemiyet; maşerî his ve fikir taşıyan, maşerî ideal sahibi şuurlu bir zümre, değil mi? Bırakın bu cemiyetin fertleri önce kendi kendileriyle anlaşıp, sonra böyle şuurlu bir müşterekliğe kavuşabilsinler.

— Filvaki, dedi Abdülgalip, cemiyetlerin hayatında tek tek fertlerin yarattığı fikir cereyanlarının tesirleri inkâr edilemez. Bir Fransız İhtilali buna güzel bir numunedir. Ancak Ziya Bey, biliyorsunuz güzideler dediği yüksek tabakadan ziyade halk harsına, halka ehemmiyet verir ve onun benimsemesi gereken düsturlarını ortaya atar.

— Evet halka ehemmiyet verir, fakat güzidelerden halka doğru, âdeta tepeden inme usulü ile içtimai değişme modeli benimsemiştir. Belki şu zaman için en münasibi budur, ancak istikbali de düşünmek gerekir. Bu usul, ilelebet böyle gidemez, elbet halktan insanların da, güzidelere verecek dersleri olmalı. Bnların da fikirleri bulunmalı. Bu tepeden inme usul ilanihaye devam ederse, mesela zaferden sonra kurulacak fırkalarda, bu İttihat ve Terakki'nin benimsediği tepeden inmecilik devam ederse, milletimiz için pek hayırlı olmayacağı kanaatindeyim...

Şu sözleri söyleyene bak! İttihatçıların gizli teşkilatından bir eleman! Şimdi sorsa, belki "O zaman şerait öyle icap ettiriyordu!" diye cevap verecek, fakat fikirleri; evet... Abdülgalip'e, Avnullah Kazimi ile geçirdiği uzun akşamları hatırlatıyor. Evet o da bu fikirleri başka kelimelerle ifade etmez miydi? İçi sızlayarak özledi can arkadaşını. Arkadaş mı, bir büyük birader demek daha doğru. Ya Paris'te Sabahattin Bey, "Teşebbüs-ü Şahsî" ile, o zaman İngilizleri numune ittihaz ederek... Ve Edmond Demolins hayranlığı ile... Hayır, Abdülgalip, yine Paris'e düşmek istemiyor, şu adamla konuşarak unutmalı:

— Demokrasiyi tercih etmektesiniz?

— Evet.

— Bilemiyorum, dedi Abdülgalip, hep şunu düşünmüşümdür; insan vatan, millet için, din için, Allah aşkına ölebilir, serden geçer lakin böyle demokrasi gibi insan icadı bir müessese için canını vermez! O hâlde demokrasinin insan hayatındaki yeri...

— Neden ölçünüz, kitabınız hep serden geçmek üzerine? İnsanın canından geçmeden de şöyle insanca yaşayabileceği bir camia, bir millet tasavvur edemiyorsunuz!

Mustafa Kemal, Erzurum'da: "Ya istiklal, ya ölüm!" demiştir. Şu andaki vaziyetimiz için, son derece makul ve doğru bir ifade. Ancak bence ölüm en son seçilecek yoldur, yaşamak ve insanca yaşamaktır ideal olan. Bence Türkçüler bu fikri de aşılamalı halka.

— Türkçüler derken, kendinizi bu camianın dışında mı tutuyorsunuz?

Hüseyin Bey içini çekti:

— Ne içindeyim ne dışında dedi. Aynı zamanda hem içindeyim, hem dışında, velhasıl... Evet daldık, size asıl söylemem gerekeni unuttum; Bedriye Hanım, Yüzbaşı Douglas'ın sizinle konuşmak istediğini söylemişti. Çarşamba günü eğer münasipse, ikindiden sonra Lebon'da onları görmeye gitmelisiniz.

Abdülgalip birden rahatsız oldu; şu Taşçızade ile, Ramazan günü elâlemin Rum meyhanelerinde buluşması yetmiyormuş gibi, şimdi bir de Lebon çıkıyor başına. Hem de ne için, melun İngiliz yüzbaşısının arzusu üzerine! Gitmeyecek! Omuzlarını silkiyor.

— Gitseniz iyi olur, diyor Hüseyin. Hem Türkçülerin öyle pastanelerden, insanlarla temastan kaçan yabani adamlar olmadığını göstermek için, hem de belki, kim bilir Ankara'ya bir havadis çıkar.

Abdülgalip irkiliyor. Yoksa şu adam, onun Ankara'ya havadis gönderdiğini biliyor mu? Biliyor ki... Zaten deminki bir fevri reddedişti! Elbet fırsat çıkınca konuşmalı Douglas ile! Bakalım ne herzeler yiyip, neler yumurtlayacak?

— Gideceğim, bittabi gideceğim, diyor öfke içinde, o an karşısında Douglas varmış gibi azarlayarak.

— İçelim öyleyse, diyor Taşçızadelerin Hüseyin Bey, kadehini kaldırıyor, bir gözleri ahu için içelim.

Taşçızade'nin kafasında, o pek asri ailenin, pek asri sarışın kızı, Rezzan! Abdülgalip içinse, şu dar-ı dünyada gözleri ahu olan bir tek kız vardır! Biri rakısına, öbürü ayranına "iştiyakla" sarılıyor.

***

Çikolata, konyak ve parfüm kokularına karışan iyi cins erkek lavantaları... Pırıl pırıl pastanenin içi. Bu pırıltılar yalnız elektrik ışıklarından gelmiyor; kadınların çıplak boyunlarını, kollarını süsleyen mücevherler en az elektrik ışıkları kadar parlak, cazip... Orada bir sandalyenin arkasına bırakılmış samur etol, burada bir beyaz tilki!

Fakat en ziyade, rahatça atılan kahkahalar sinirine dokunuyor Abdülgalip'in. Nasıl böyle büyük, arsız, gamsız gülebilir eloğlu? İsmi üstünde "eloğlu" değil mi?! Biz istediğimiz kadar yırtınıp "Osmanlı" desek de... Kalbinde bir burukluk... Burada bulunan, kendi dahil herkese küskündür Abdülgalip. Hele karşısında utanmaz utanmaz sırıtan Yüzbaşı Douglas! Adamın sarı bıyıklarının ucu konyak kadehinin içine girmekte; özenle taradığı briyantinli saçlarının arasından keli görünüyor. Bu, pembe-beyaz, yağlı bir deridir. Abdülgalip'in midesi bulanıyor, ne parfüm ne de çikolata kokusu önleyebilir bu bulantıyı, gözleri ille şu parlayan kele takılmıştır!

Ne kadar da "dostça" karşıladılar onu, sanki kırk yıllık ahbap! Allah'tan elini öptürmek için uzatmadı Bedriye, rahatça tokalaştılar: "Sevgili Abdülgalip Bey," diyordu "kendinizi özletiyorsunuz!" Douglas'ın ondan aşağı kalır yeri yok! Abdülgalip'in sıkmak için uzattığı elini tutup, uzun boylu salladı: "Tekrar görüştüğümüze memnun oldum." Abdülgalip ikisine de beceriksizce, yarı mahcup, yarı alaylı gülümsedi. Bu sefer başında Celâlettin Hikmet olmadığı için, kılık kıyafetine hiç önem vermemiş; buruşuk elbisesi, kirli gömleği, kötü bağlanmaktan yağlı kayış hâline gelmiş, elbisesine hiç uymayan bejli sarılı boyun bağı ve boyasız ayakkabıları ile gelmişti. Bedriye ve Douglas, onun bu hâline hiç dikkat etmemiş gibi davrandılar. Daha sonra aralarında konuşacaklardı hâlbuki, Bedriye merak ediyordu; acaba kendilerine hiç ehemmiyet vermediği için mi o kadar perişan bir kıyafetle gelmişti? Douglas ona, Abdülgalip'in hep böyle gezdiğini bildiklerini, kendileri nâm-ı hesabına alınmamaları gerektiğini söyledi. "Demek İngiliz istihbaratı, Abdülgalip Bey hakkında da bilgi topluyor!" Başını sallıyor Douglas: "Adam,

yalnız Ocak'ın legal faaliyetlerine karışmıyor, daha gizli işler çeviriyor zannediyoruz!"

Şimdi ise, doğrusu Douglas'ın Abdülgalip'e bir teklifi vardı. Adam hiç utanmadan; Ocak'ın birkaç kez işgal kuvvetlerince basılıp, evraklarının dağıtıldığını hatırına getirmeden, Akçuraoğlu'nun, İngilizler tarafından Agopyan Han'ında o kadar zaman mevkuf tutulmasını sanki bilmiyormuşçasına, Türk Ocaklarında bir konferans vermek istediğini söylüyordu... Acaba mümkün mü?

Abdülgalip, daha sabahtan hazırlanmıştı; ne söylerlerse söylesinler kızmayacak, onların bütün dediklerini sakin karşılayacak velhasıl iyi bir "siyasi" gibi davranacaktı. Ne de olsa Celâlettin Hikmet ve biraz da Taşçızadelerin Hüseyin Bey'in tedrisinde kalmıştı. Fransızca konuştular.

— Pek tabii, niçin olmasın, ancak mevzu nedir?

— Mevzu efendim, biliyorsunuz İngiltere, Türkçülere özel bir dikkat sarf ediyor. Ben bu yönden Memâlik-i Osmaniyye hakkında, tamamıyla şahsi ve dostane bazı fikirlerimi söylemek istiyorum.

— Çok güzel Yüzbaşı, sizin dostane fikirlerinize elbet ihtiyacımız var, ne de olsa şu kadar zamandır buradasınız. Elbet bizim hakkımızda çeşitli intibalarınız bulunmaktadır. Yalnız acaba mevzuyu bana, biraz daha açmakta mahzur görür müsünüz?

— Evet, tabii. Umumi olarak, Türkçüleri mantığa davet etmek, bu Anadolu macerasının lüzumsuzluğunu göstermek istiyorum.

— Yaa, acaba kıymetli Yüzbaşı, bu Anadolu macerasının lüzumsuzluğuna, nereden kani oluyor?

— Bakın yüzünüze karşı söylemek bana zor geliyor, lakin hakikatleri, hangi nezaket örtüsü saklayabilir? Osmanlı'yı düşünmeyelim bir an, sorayım size, borçlu ve fakir bir millet, dışarıdan bir istinatgâh bulmadıkça yaşayabilir mi?

— Bu imkânsız! diye cevap veriyor Bedriye. Abdülgalip gülümseyip baş sallıyor.

— Şimdi... Sizin beş yüz milyon lira borcunuz olduğu malum. Bu meblağı kimse kimseye bağışlamaz. Hâlbuki sizin geliriniz bu kadar borcun faizini bile ödemeye yetmez, doğru değil mi?

— Evet sizi anlamaya başlıyorum Yüzbaşı.

— Tabii, çünkü mesele çok açık. Bakın velev ki Mustafa Kemal, Anadolu'da bir mucize yaratmaya muvaffak oldu, Yunanistan yenildi, istediğiniz Misak-ı Millî hudutları içinde bir istiklal rüyası yaşamaya başladınız, ne kadar sürer bu? Bir rüyayı yaşamanız ne kadar sürecek, er ve geç uyanmayacak mısınız? Osmanlı halkı, peki Türkler diyorum alışık mı tam hürriyete? Hangi tecrübe ile, nasıl yaşarsınız? Birisinin size hürriyeti ve demokrasiyi yaşamayı öğretmesi icap etmez mi?

Paris'teki Jön Türk kongreleri; Ermenilerin iddiaları! Ve bazı yerli himayecilerin... Dönüp dolaşıp aynı hikâyeyi yaşamaktayız! İçini çekiyor Abdülgalip:

— Evet, diyor, bütün bunları düşünmek gerekir, ince noktalar vesselam!

— İşte sizlere yardımcı olmak istediğim hususlar; Mustafa Kemal size öyle bir istikbal hazırlama peşinde ki, başınıza bugünkü dertlerden daha fazla dert açılacak... Bu aşikâr bir hakikat. Benim söylediğim hususları gören bazı kimseler, Amerikan mandası diye ısrar ettiler, hâlbuki Amerika böyle bir mesuliyeti üzerine almaya yanaşmıyor, biliyorsunuz.

— Geriye ise, kadim dostumuz İngiltere kalıyor!

— Evet Abdülgalip Bey, İngiltere kalıyor. Bakın, bir manda meselesi değil bu, sadece bir müddet için İngiliz himayesi, işte mantık bunu emrediyor. Size yardımcı olmak istiyoruz, o kadar.

— Evet, dostluk başka nasıl belli olacak!

Yüzbaşı Douglas, bir an Abdülgalip alay mı ediyor diye onun yüzüne baktı. Abdülgalip gayet ciddi, sigarasını yakıyordu. Yüzbaşı Douglas, onun sesindeki iğneleyici havadan hafifçe bozulmuştu. İçini çekti, sonra bir gayret gülümsedi.

— Türkçüler eğer, dedi, mantığa gelirlerse, Anadolu harekâtını desteklemekten ziyade, bir İngiliz himayesini tercih ederlerse, elbet istikbalde İngiltere onların bu yardımını karşılıksız bırakmayacaktır. Mesela sizlerin intihap edeceğiniz bazı gençlere İngiltere'de, İngiliz devleti hesabına ali tahsil yaptırmak mümkün olur, sizin gençlerinizi sizin için yetiştiririz. Daha bunun gibi yardımlaşmalarımız elbet olur.

"Ne güzel bir kontrol!" diye düşündü Abdülgalip.

— Ne güzel bir rüşvet! diye cevap verdi.

— Hayır yanlış anlamayınız bir rüşvet değil, sadece dostluk icabı.

— Anlıyorum, dedi Abdülgalip, teklifinizi Ocak Merkez Heyeti'ne götüreceğim, cevabı size iletirim.

Şimdiden kafasında Merkez Heyeti'nin çekeceği ret cevabının ifadesini tasarlamaya başlayan Abdülgalip, "Ocak benim gibi 'siyasi' davranmayacağı için, rahat bir şeddeli, 'sitt...' demeli buna. Hak etti!" diye düşünüyordu.

— Cevabı size Hüseyin Bey de getirebilir. Benim onunla temas kurmam daha kolay, dedi. Bedriye, güle-rek itiraz etti:

— Niçin? Daha önceki davetimi hatırlatırım; evimiz size ve arkadaşlarınıza daima açık efendim. Yine bir akşam buyrun, doğrusu o geceki pokerin intikamını sizden almaya yemin etmiş dostlarımız bulunuyor!

— Ya bir de poker çevirirız, pek münasip olur efendim, diye cevap veren Abdülgalip, olması gerektiği hâlde, sırf öfkesini tatmin etmek için; ne halt edip de, sabahtan mutlak "siyasi" olmaya karar verdiğine kızıyordu. Şimdi şu kahrolasıca İngliliz'le, edepsiz kadının ağızlarının payını vermek dururken, tutup Celâlettin Hikmet'le, Taşçızadelerin Hüseyin'e uyulur muydu? Adamın adı üstünde; Taşçızade! Ne beklenir! Hay taşlar düşsün başına! Demek Türkçülerin insandan kaçan, şık pastanelerden kaçan yabani adamlar olmadığını göstermek gerekiyordu! Fakat en iyisi, şu Ramazan gününde, hiç bu davete icabet etmemekti, varsın Taşçızade kursundu Türk Ocağı

ile irtibatı birader! Abdülgalip, birden Taşçızade'nin kendisini "kullanmakta" olduğunu fark etti. Vakıa sebep vatan millet endişesi olsa da... İşte ona uymuş siyasi olmaya karar vermişti. Hiç ama hiç yakışmayan bir şey Abdülgalip'e. "Şöyle gönlümüz çektiği gibi, içimizden geldiği gibi milliyetperver bile olamıyoruz birader!"

***

Hikmet, toparlanmıştı; şimdi, ilk hafta o kadar acz içine düşüp, hane halkına kendini rezil ettiğini düşünüyordu. Bayılması, hele namazdan oruçtan kesilmiş olması, pek ayıptı, pek! Hani kuvvetliydi o, dayanıklıydı. Asıl zayıf olan, hislerini ulu orta belli eden Nazan değil miydi? Fakat bakındı şu küçük kıza, ne kadar sükûnet içinde hareket etmişti, ablası onun gözyaşı akıttığını bile görmemişti. Vakıa Nazan'ı, dedesini sevmemekle suçlamıştı ama Hikmet, bizzat kendisi, pek inanmıyordu bu iddiaya. Üzüntü içinde söylenmiş sözler!

O sözlerden ötürü özür dilemese bile, kardeşinin gönlünü almayı istiyor, beceremiyordu. Biraz da; o gün Nazan, Mehmet Efendi'ye âşık olduğunu söyleyip öyle asabını bozmamış olsaydı, muhtemelen hadiseyi daha sakin ve vakur karşılayabileceğini düşünüyordu. Derin acısını içine gömer, tıpkı kardeşinin yapmış olduğu gibi, yüzünde ağır bir hüzün; dua ile, ev işi ile meşgul olurdu. "Kara haberi işittiğim zaman, öyle bir asabiyet içindeydim ki; pek tabii birdenbire mahvoldum, kendimi kaybettim! Ah bu kız, nasıl da budalaya çevirdi beni! "Şu kadar yıllık huyumu suyumu şaşırttı!"

Hikmet, Nazan ve Hüsniye Dadı, İstanbul'a cenazeye gidememekten de ayrıca büyük üzüntü duyarak, rahmetliye karşı olan bütün dinî vecibelerini yerine getirdiler ve Ramazan münasebetiyle, nafile ibadetlerini artırdılar. Nazan; derin bir iç muhasebesine gömülmüştü. Her huyunu, her alışkanlığını, hatta olaylar, insanlar karşısında duyduğu hisleri bile süzgeçten geçiriyor, kimi Allah rızasına uygun; kimi değil, seçmeye çalışıyordu. O, bu yaşa kadar huyunu suyunu değiştirebileceğini sanmamıştı. "Elimde değildir." diye, üzerinde durmamıştı. Artık onları,

Allah'ın rızası doğrultusunda değiştirmeye çalışıyor, basbayağı irade gösteriyordu. Dedesinin vefatı karşısında gösterdiği soğukkanlılık, onun için de yabancı bir tutumdu. "Demek ben, cidden kuvvetli olmak icap eden zamanlarda kendime hâkim olmayı becerebiliyormuşum. Demek, ben sahiden kuvvetliymişim!"

Nazan haftada iki gün, Hüsniye Dadı'yı da alıp yanına, Sevginur'un dikiş günlerine devam ediyor, fırsatını buldukça Mehmet Efendi'nin odasına geçiyor, hemen hemen hiç konuşmadan onu dinliyordu.

Ramazan günleri dolu dolu, fakat pek hüzünlü geçti gitti.

***

— İlk bayramdır; evden çıkmamamız iktiza eder, diyordu Hikmet, Hüsniye Dadı onu tasdik ediyordu. Nazan, onlara hiç kulak asmadı. İlk gün, hane halkı bayramlaştıktan sonra, babasını da alıp Mehmet Efendi'lere gitti. Hikmet: "Arada kıymetli pederim bulunduğu için!" itiraz edememişti.

Ev dolup taşıyordu; bir köşeye iliştiler. Bilhassa, Mustafa Kemal'in, İstanbul'dan gelecek annesini karşılamak üzere Adapazarı'na gidişi konuşuluyordu...

Büyük Millet Meclisinde de mevzu buydu o günler. Bir kısım bunun taarruz planının bir parçası olduğunu, Paşa'nın cephenin sağ kanadını tetkik etmek üzere gittiğini ileri sürerken, muhalif mebuslar, vatan inim inim inlerken, Mustafa Kemal'in kendi, pek şahsi işleriyle meşgul bulunduğunu, gidişin taarruzla alakası olmadığını ileri sürüyorlardı. Birinci Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa ile rahat ilişki kuran muhalif mebuslar, onun yoluyla orduya tesir etmeye ve Gazi Paşa'nın giderek artan otoritesini zayıflatmaya çalışıyorlardı. Bu arada Mecliste, her kanuna çeşitli itirazlar yükselterek mesele çıkarmayı asli vazife edinmişlerdi.

Mustafa Kemal; bugün Mecliste türlü kanunlar üzerine sert münakaşalar çıkaran mebusların, maazallah yarın bir mağlubiyet hâlinde kafalarının bile elden gideceğini

düşünmeden, birliği bozmak için çaba harcadıklarını düşünüyor; bilhassa bu kadar mühim bir "ahval-i şeraitte", koskoca adamların, sırf şahsına düşmanlık yüzünden, Meclisteki vahdeti bozmalarına pek şaşıyordu. İnşallah zaferden sonra, bu adamların en azından mahcup olacaklarına kaniydi. Kendisi bunlar üzerinde daha fazla düşünmeyi, hele siyasi oyunlarına, siyasi oyunlarla karşılık vermeyi tamamıyla zait addediyordu. Bütün gücünü, ordunun takviyesi, cephelerin durumu ve Allah'ın inayeti ile yapılacak taarruza vermişti. Artık siyasi Mustafa Kemal yoktu; asker, başkumandan Mustafa Kemal vardı!

Bu yüzden bayram ertesi, Selim Muhtar'ın, kızlarını kendisiyle tanıştırma arzusunu, pek de gönlü çekmeyerek kabul etti. Şu sıra pek münasip değildi, lakin on dakika kendileri ile görüşebileceğini söyledi.

Selim Muhtar, buluşmayı; biraz da kızları hüzünlü havalarından çekip kurtarmak ve artık dünya işleriyle meşgul etmek için istemişti. Vaktiydi.

Ve sahiden de, kabul müjdesi onları heyecanlandırdı. Gazinin yanında çarşaflarını çıkarmayacaklarını bildikleri hâlde, uzun boylu ne giyeceklerini tartıştılar, sonra siyah kadife kıyafetlerinde karar kıldılar. Nazan neşelenmişti: "Ben onun yanında ağzımı bile açamam, belki yüzünü görünce düşer bayılırım!" diyordu, Hikmet: "Sakın ha!" diye talimat verdi. "Ağzını açmana karışmam lakin, kendine hâkim ol, bayılmak gibi bir taşkınlık yapma. Sonra ömür boyu affetmem seni, hakkımı da helal etmem!"

Eskiden olsa, Nazan, ona hatırlatırdı belki... Şimdi, şaka olduğunu bile söylemedi, mahsusçuktan boyun büktü:

— Bu benim elimde değil ki abla, dedi.

Hikmet, bittabi hatırlamıştı, saç diplerine kadar kızardı:

— Eğer benim, dedemin vefat haberini işittiğim zaman bayıldığımı söylemek istiyorsan, o farklı; çok başka, çok elim, çok istisnai bir vaziyetti! Evet, görüyorsun, belki bir hâl insanın elinde olmayabilir ama böyle önceden düşünüp de, sonra gidip bayılıvermek, sadece şımarıklıktır! İnsan dediğin; elâlemin içinde, hatt-ı hareketinin,

tavrının, muamelesinin mesuliyetinde olmalı. Gazi Paşa'nın huzuru, senin şımarıklık yapacağın bir yer değildir. İşte sana son sözüm; kendine hâkim ol, yoksa karışmam!

Hikmet, koskoca kıza, "yoksa karışmam" demenin yanlış bir şey olduğunun farkındaydı. Elinde, "ömür boyu seni affetmem" ve "hakkımı helal etmem"den başka tehdit unsuru da yoktu. Onları kullandı ve kardeşinin alabildiğine masum bakışları karşısında, söylediklerinden memnun oldu; çocukları biraz korkutmak lazımdı! Bu arada, babasıyla baş başa kaldıkları bir an, Mehmet Hoca meselesini açmaya çalışmış, daha "Mehmet Efendi" derken babası; onun hem hoca, hem de büyük bir vatansever olduğunu söyleyip meziyetlerini sayıp dökmeye başlamış; Hikmet, Nazan'dan bahsetmeye cesaret edememişti. "Bir başka gün, inşallah!" Hikmet biraz da Nazan'ın değişken duygularına güveniyor, şu "aşk" bahsinin, hele geçirdikleri acıdan sonra, çoktan unutulmuş olacağını hesap ediyordu. Ayrıca şimdi Mustafa Kemal'le karşılaşmanın, kızın üzerindeki Mehmet Efendi tesirini silebileceğini de umuyordu.

Gazi Paşa, Meclisin ufak bir odasında, onları ve Selim Muhtar Bey'i ayakta karşıladı. Son derece ciddi yüzü, gümrah sarışın kaşlarının arasındaki derin bir düşünce çizgisi, kızları biraz korkutmuştu. Ağırbaşlı, siyah çarşaflar içindeki çocukların gözlerinde gördüğü bu korkuyla karışık hayranlık, Mustafa Kemal'i hafifçe gülümsetti. İsimlerini ve tahsillerini sordu. Nazan'a zaferden sonra mutlaka Darülfünun'dan mezun olmasını, muvaffak bir muallime olarak hayata atılmasını tavsiye etti. Hikmet de, behemehâl bir öğretmenlik bulmalıydı. Sonra onlara; Türk kavminin içtimai hayatında eskiden beri kadınların büyük bir yeri olduğunu anlattı. Şu asırda da, tıpkı ilim ve fennin imkânlarından faydalanmak gibi, kadınların da içtimai hayatın birer parçası olarak üzerlerine düşen vazifeleri yapmalarının, bazı kimselerin iddia ettikleri gibi, dinimize karşı olmadığını, bilakis dinin, kadın erkek ayırmadan çalışmayı, ilim yapmayı teşvik ettiğini söyledi. Onlara, Ankara Müftüsü Rıfat Hoca'yla tanışmalarını

salık verdi. Hünkâr, fetva üstüne fetva alıp Kuva-yı Millîcilerin idam hükmünü verdiği zaman; bunu "cerh" eden bir fetvayı, Müftü Rıfat Efendi, topladığı ulema ile müzakere ederek vermişti. Münevver bir din adamıydı; kadının içtimai vazifelerini onunla da konuşmalıydılar.

Kızlar, kocaman kocaman açılmış gözlerle, başlarını sallayarak onu tasdik ediyorlardı. Selim Muhtar, Gazi'nin, evlatlarını adam yerine koyup, onlarla ciddi meseleleri konuşmasından ötürü hafifçe gururlanmış, tebessüm ediyordu. Mustafa Kemal:

— Asya bozkırlarından gelen atalarımızın temiz ahlakları, güzel huyları, uzun asırlardan beri bozulmuş, değişmiş; töre unutulmuş. Bu yüzden Türk kadını, içtimai hayattaki yerini yavaş yavaş kaybetmiştir, dedi. Kadını attan indirdiler, dışarıdan çekip evin içine hapsettiler; içtimai hayattan, cemiyet içinde her türlü faaliyetten menettiler. İşte milletin kuvveti bundan ötürü bozuldu, azaldı. Ancak Balkan muharebelerinde, Harb-i Umûmi'de, şehirlerde kurulan kadın cemiyetlerinin ve bazı mesleklerde çalışmaya başlayan kadınlarımızın yanı sıra, bugün Anadolu hanımları da; harmanını topluyor, çobanlık ediyor, sırasında askere erzak temin ediyor, ona malzeme taşıyor. Eveet, şimdi ve bilhassa istiklali elde ettikten sonra münevver hanımlarımıza büyük vazifeler düşmektedir. Onlar; bu kadın uyanışını inkişaf ettirmek, cemiyetin bu zamanlara kadar atıl kalmış bu kuvvetini yeniden tanzim ederek, yeniden millete kazandırmak mecburiyetindedirler. Kadınını tıpkı bir erkek gibi, erkeğe hukukta müsavi, devlet işlerinde büyük vazifeler deruhte eden, çocuk terbiyesinde, aile işlerinde gayet mahir, muhterem bir unsur hâline getirmelidirler. Çünkü kadın, kendi başına bizatihi bir kıymettir. Türk kadınına layık olduğu yeri kazandırma gayretlerinin arkasında, daima ben bulunacağım! Sizlerden de bu yolda, azami çalışma beklerim. Evet, Selim Muhtar Bey'in bu iki yetişmiş, münevver kızını tanımak bana memnuniyet verdi.

Mustafa Kemal, konuşmanın bittiğini anlatmak ister gibi ayağa kalktı, hemen yerlerinden fırlayan kızların ellerini sıktı.

Selim Muhtar Bey'in sırtını okşadı:

— Bu iki yetişmiş hanım kızdan ötürü size gıpta ettim, dedi.

Mustafa Kemal'in kapattığı kapının arkasından, âdeta büyülenmiş gibi bakan Hikmet, babasına döndü:

— Ne kadar mütevazı ve ne kadar kudretli bir zat! dedi. Nazan onun koluna girdi:

— Herkes onun gözlerinden mavi ışıklar çıktığını söylüyor, ben gözlerine bakamadım, ama ellerine dikkat ettim; harikulade zarif ve acayip denilecek kadar kudretli görünüyorlardı!

Evde, Hüsniye Dadı'ya, Halime Kadın'a anlattılar Gazi Paşa'yı, anlatmaya doyamadılar. Hikmet, Nazan'ın Mehmet Efendi'den bile bu kadar etkilenmediğini düşündü, içinden; "İnşaalah şimdi de Mustafa Kemal'e âşık olmuştur!" diye düşünüyor, nedense Mehmet Efendi ile münasebeti pek tehlikeli bulan Hikmet, Mustafa Kemal'e duyulması muhtemel aşkı, hem tehlikesiz, hem de tabii buluyordu. "Hatta ona ben bile âşık olabilirim!"

Düşüncelerinin tam bu noktasında, kalbinin bir köşesinde Celâlettin Hikmet'in varlığını hisseder gibi oldu, yüzü kızardı.

Nazan:

— Mehmet Efendilere gidelim, diyordu, bu buluşmayı, ona mutlaka anlatmalıyız.

— Hayır!

— Evet, evet ablacığım, bu saadeti Mehmet Efendi ile paylaşmaya ihtiyacım var.

Hikmet, Nazan'ın da vazgeçeceğini umarak, sert ve kesin:

— Ben gitmiyorum! dedi.

— O hâlde ben yalnız giderim.

Çarşafını kapıp odadan fırlayan Nazan'ın arkasından, Hikmet, onu takip edip etmemekte tereddüt etti, peşinden koşmayı gururuna yediremedi. Bir acele Hüsniye

Dadı'yı yolladı. "Şu deli kızı yakala, yalnız olmaz, beraber gidin bari."

Dadı, bahçe kapısında yetişti Nazan'a:

— Dur sultanım, beni bekle, ablan yalnız gitmenin doğru olmadığını söyledi, ben de geliyorum. Hem yalnız ablan söylediği için değil, o muhterem zatı dinlemekten ben de pek hoşlanıyorum!

Mehmet Efendi'nin iki katlı beyaz bağ evi görününceye kadar koşar adım yürüyen Nazan, ev görününce birden duraladı, nefeslendi; Hüsniye Dadı'ya baktı. Uzun uzun baktı, sonra: "Ben gidemeyeceğim galiba..." dedi. "İstersen sen git..."

— A üstüme iyilik sağlık! Yalnız hâlimle ne işim var benim orada? Hem yol boyunca beni arkandan koştur, hem de şimdi oyun bozanlık et, olur mu sultanım?

Nazan yere çöküverdi, iki büklüm oldu. Demin duyduğu deli heyecandan yorulup bitkin düşmüş gibiydi. Bir de sanki gönlünde kara kuşlar gezinmeye başlamıştı ki kanatları boğazında! Hafif hafif sallanmaya başladı.

— Ben gidemeyeceğim, onunla paylaşmak istediğim saadeti o zaten biliyor, bilmesi lazım! Gidemeyeceğim, hayır, bu omuzlarım onu taşıyamaz, dayanamıyorum... Gidemeyeceğim dadıcığım, beni anla...

— Mustafa Kemal senin aklını başından aldı galiba, yoksa hasta mısın yavrum?

— Galiba hastalanıyorum, evet, evet hastalanıyorum. Beni eve götür.

Nazan'ın yanına oturan Hüsniye Dadı, elini onun alnında gezdirip ateşini yokladı. Ateşi yoktu, ancak soğuk bir ter basmıştı kızı, titriyordu. Koluna girip onu kaldırdı:

— Haydi bana yaslan, yavaş yavaş eve dönelim.

Hüsniye Dadı'nın koluna asılarak birkaç adım atan Nazan, duraladı, tekrar yürüdü, yine duraladı; "Gaflet!" diye söylendi. "Şeytan mâni oluyor onu görmeme, beni de bir gaflet basmış ki..." İçinden Bismillâh çekti, Salavat okumaya başladı.

Kendine gelir gibi olmuştu, titremesi geçti. Hüsniye Dadı'nın kolunu kuvvetle çekti; ters yüz geri döndürdü:

— Gitmemiz lazım! Ablam yahut şeytan, işte birisi kuvvetle, çok kuvvetle gitmeme mâni olmak istedi!

Hüsniye Dadı hiçbir şey anlamıyordu. Sarı sultana ne oluyor ki, ablası ile şeytanı birbirine karıştırmaya başlamıştı. Alelacele nazar duası okuyup kıza üfledi.

— Şeytan değil ama belki nazara uğradın, sevmedim o soğuk teri!

— Şimdi daha iyiyim, gidelim dadıcığım.

Kapıda onları, Hala karşıladı: "Mehmet Efendi'nin yanı pek dolu, isterseniz bizim tarafa geçelim." dedi.

— Hayır, dedi Nazan. Mehmet Efendi'yi görmeye geldim ben, bir köşeye ilişirim, kimse farkında olmaz!

Hala, yüzünde anlayan bir tebessüm, öne düştü. Yavaşça açtı salonun kapısını, geri çekilip Nazan'la Hüsniye Dadı'ya yol verdi, sonra kapattı kapıyı.

Misafirlerin, hepsi erkekti. Nazan'la Dadı, arkalarda bir minder üstüne, yan yana çöküverdiler. Hüsniye Dadı için, bu kadar erkeğin arasında oturmak hem alışagelmediği hem hiç doğru bulmadığı bir şeydi. Bol kara çarşafının içine büzüldü. Mehmet Efendi ona bakıyordu, başıyla selam verdi, sonra:

— Hoş geldiniz Nazan Hanım, dedi, gelebildiğinize memnun oldum.

Nazan ses çıkarmadı, Hüsniye Dadı; "Acaba ne zor geldiğimi anladı da, ondan mı gelebildiğinize memnun oldum dedi?" diye aklından geçirdi.

Anlaşılan, bahis memleket üzerine açılmıştı. Mehmet Efendi kaldığı yerden devam etti:

— Bilhassa şeraitin çok ağır olduğu şu günlerde, fertler arası bir fikir ve gaye vahdetine çok muhtacız. Başımızı taşlara vurarak; Balkan, Trablusgarp ve Harb-i Umumi'de bunu öğrendik. Şimdi çok şükür milletimiz bir murad vahdetinde buluşmaktadır. Anadolu uyanmıştır, murad; Muhammet ümmetinin en kıymetlisi olan Türklerin

istiklalidir. Bu yolda, Mustafa Kemal Paşa'nın, vasat bir insanı çok geride bırakan hususi gayretleri, inkâr edilemez bir hakikattir. O da iman ediyor ki, millet böyle bir fikir ve gaye tevhidine, yürekten sarılır ve fiiliyata geçerse, zafer Allah'ın izni ile bizim olacaktır! Hep malumumuzdur ki, fiilden evvel, Allah yardımı yoktur. İnsanın Allah yardımını talep edebilmesi için, salih niyetle, fiiliyata başlamış olması gerekir. İşte bizim için, millet için Mustafa Kemal Paşa, bu kuvveden fiile dönüş harekâtının mümessilidir. Allah Türk milletine acısın ve kendisine yardım etsin.

Odada, "Amin âmin..." sesleri yükseldi.

Nazan, birden, "Bugün onu gördüm, onunla konuştum." diye haykırmamak için kendini güç zapt etti. Sonra bu zapt edişin şuuruna vardı. Demek Ramazan boyu uğraştığı iradesi, semere veriyordu; hislerini öyle ulu orta açık etmekten kurtuluyor, kendini kontrol edebiliyordu! Sevindi, "Bu senden bana akan bir hâldir, senin hâllerinle hâlleniyorum!" diye içinden, Mehmet Efendi'ye hitap etti.

O sırada orta yaşlı bir bey konuşuyordu:

— Efendim, bizler gibi, Gazi Paşa'nın kanaatlerini bile emir telakki eden bir grup olduğu gibi, malumunuz vechile, Meclis içinde ve dışında ona pek çok muhalif de var.

— İkisi de yanlış, dedi Mehmet Efendi. İnsanın burada kendi faidesini değil, milletinin menfaatlerini göz önünde tutması icap eder. Öyle bir kontrol olacak ki; ne bir nefer gibi onun kanaatlerini bile emir sayacaksınız, ne de sırf, onun ordu üzerinde otoritesini zayıflatmak için, düşmanca tavır takınacaksınız. Haddi aşan bir lehte olma durumuyla, haddi aşan bir aleyhtelik, ikisi de tehlikelidir! Karşınızdakinin de bir Tanrı değil, insan olduğunu unutmamanız icap eder. İki cihan serveri, sevgili Peygamber Efendi'miz bile, resullüğünden önce insandı, kuldu! Sizler, Gazi Paşa'nın etrafındakiler, zamanında itaat, zamanında ise onu ikaz edeceksiniz. Sizlerin vazifesi yalnız itaat değildir, mesuliyetiniz büyük. Çünkü ikaz müessesesi de, tedvir müessesesi de sizin elinizde. Kendisinin de

bu kanaatte olduğunu sanırım. O, Mecliste ve dışarıda emredeceği neferlerden ziyade, müsait şartlar içinde arkadaş olmanızı bekler hakiki arkadaş, hakiki dost ister.

Nazan, kendi aklından geçen kelimeyi, "kontrol"ü, Mehmet Efendi'nin de kullandığını düşündü; "Bana bir şeyler söylemek istiyor," diye düşündü, "en azından beni anladığını, gayretimle, lüzumlu bir şey yaptığımı söylüyor."

Odadaki on beş kişiden, belki onu, Nazan gibi, Mehmet Efendi'nin doğrudan kendisine hitap ettiğini düşünüyordu: "Efendi, bana cevap veriyor!"

Mehmet Efendi; bir ayetin Arapça aslını okudu, sonra:

— Sana erişen her nimet ve iyilik, Allahu Teala'nın fazlı keremindendir; ne gibi bir fenalık erişirse, o da kendindendir, dedi. Görüyoruz ki, insanın her hâlükârda kendini bilmesi, kendini uyanık tutması gerekiyor. Hatalardan korunmak, esirgenmek ancak böyle kabil olabiliyor. Biz gayret edelim ki, Cenabıhak da bize yardım etsin... Din, mantık işi değildir derler, öyledir, ancak İslamiyette mantık dışı bir şey de görmek mümkün değil. Fenalıkları kendimizden bilelim ve nefsimize cihat açıp, fenalıklardan esirgenmeyi öğrenelim ve bu hususlarda dostlarımızı, arkadaşlarımızı tenvir edelim. Hatta dost olmayanlara da, arkadaş olmayanlara da erişmeye çalışalım.

Nazan, "Fenalıklardan esirgenmek, kendini kontrolle mümkündür ancak işte..." diye düşünüyor ve Mehmet Efendi'nin bu kadar kişi arasından, yalnız ona hitap ettiğine karar veriyordu. Kalbi çarpmaktan yorulmuş gibi geldi, sinirleri boşanmış olmalı ki, bütün bedenini bir uyuşukluk sarmıştı, gevşiyordu. "Uyuyabilirim." diye geçti içinden. Yavaşça, dadısının elini sıktı, fısıldadı: "Artık kalkalım."

O sırada beylerden biri, kızaran bir surat ve hafifçe küstahlaşan bir sesle:

— Hoca, dedi, bakıyorum da, siz hep Türk'ün ittihadından bahsediyorsunuz. Hâlbuki İttihat-ı İslam demeniz gerekir. Siz bir hocasınız, malumunuz olduğu üzere, Avrupa Hükûmât-ı Hristiyaniyesi; İttihat-ı İslam sözünden

bile fevkalade ürküyor, korkuyor. Düşmanlarımızın bu korkusu, ittihadın, Müslümanlara ne kadar lazım olduğuna dair güzel bir delil değil midir?

Mehmet Efendi, hafifçe tebessüm etti. O kalın, o yumuşak sesiyle, ağır ağır:

— İttihat-ı İslam'ın hakikat olması için, evvelemirde, Müslüman milletlerin ayrı ayrı, kendi millî şuurlarına sahip çıkmaları, terakki edip kuvvet, kudret kazanmaları gerekir ki, arzu edilen Müslüman tevhidi kudretli olsun. Eğer Araplar mesela, millî ve dinî şuurlarına sahip olsalardı, Müslüman Osmanlı idaresi yerine, Hristiyan İngiliz hükümranlığını tercih etmezlerdi. İslam İttihadı'ndan maksat; önce, şarkta ve garptaki bütün Müslüman âleminin, Avrupalıların siyasi nüfuz ve iktisadi istismarından kurtulmasıdır. Sonra mutlaka liberal siyasi idareler kurarak, millî şuurlarına, millî menfaatlerine sahip çıkmaları, inkişaflarını temin etmeleri gerekir. Ve ancak ondan sonradır ki, her hâlükârda İran dahil olmak üzere, dünya yüzündeki bütün Müslüman memleketlerinin, tek halifenin riyaseti altında toplanması düşünülebilir. Ancak bu suretle, Avrupa'nın müdahalelerine mukavemet edebilecek bir İttihat-ı İslam kurulmuş olur.

Misafirler arasından, Hoca'yı tasdik eden sesler yükseldi. Biraz önce konuşan bey, cevap vermedi.

Nazan'la Hüsniye Dadı, yavaşça kalktılar. Mehmet Efendi onlara bakıyordu, başlarıyla selam verip, çıktılar. "Ay sultanım, biraz daha otursaydık. Sanki bana konuşuyordu Efendi." diyordu Dadı.

— Sana mı konuşuyordu, niçin, ne diyordu ki?

— Mustafa Kemal'i ikaz edin dedi ya, aklımdan geçti doğrusu, Allah onun kaderini yazmıştır yazacağı kadar, artık ne ikazı, dedim! Derken gördün ya; iyilik erişirse Allah'tandır, kötülük kendinizdendir diye Allah kelamı söyledi. Demek yazılan kaderde insanın da payı var, öyle değil mi?

— Evet, dedi Nazan, çünkü Allah insana, intihap ve karar verme mesuliyeti vermiş, âdemoğlu, iyiyi de intihap

edebilir, kötüyü de... Müslüman, Hristiyan veya inkârcı da olabilir; kendisine kalmış, anlıyor musun? İşte kaderdeki insan payı, bu olmalı. Ve öyle biliyorum ki; O, iyilere yardım eder, kötüleri kendi hâllerine, kendi intihap ettikleri kaderlerine bırakır.

— Kötü olmak kolaydır sultanım, dedi Hüsniye Dadı. Marifet iyi olabilmekte. İçini çekti. Gayret bizden, inayet Allah'tan.

Nazan'ın içini hafif bir titreme sarmıştı. Demek Efendi yalnız ona değil, Dadı'ya da hitap etmiş, belki odada bulunan herkese ayrı ayrı, kim bilir. Sokak kapısından çıkmak üzereyken Sevginur göründü, gülümsüyordu:

— Ben de size hoş geldiniz demeye geliyordum, erken kalktınız, neden?

— Şey, dedi Nazan, bugünlük dersimi aldım gibi geldi bana, üzerime bir uyuşukluk bastı.

— Gelin, biraz da içeride oturalım.

Efendi'nin karısı bile olsa, şimdi ona tahammül edemeyecekti Nazan:

— Sizin bana en büyük dostluğunuz, arada sırada gelip Efendi'yi dinlememe müsaade etmenizdir, dedi. Onun böyle dobra dobra konuşmasından Hüsniye Dadı rahatsızlık duydu. Kendince en güzel tebessümünü takınıp:

— Allah senden razı olsun kızım, dedi, evde işlerimiz var da, Nazan ondan acele ediyor. Dikiş günü gelip hem iş yapar, hem rahat rahat oturur, görüşürüz inşallah, dedi. Sevginur boyun bükmüştü:

— Nasıl isterseniz. Bekleriz efendim.

Dışarı çıkıp kır yoluna düştükleri zaman ise, Nazan'a söylendi:

— Sultanım, güzel evladım, hiçbir kadına, gelip zevcini görmeme müsaade et denir mi? Ayıp olmaz mı, edebe aykırı olmaz mı?

— Böyle bir zevce sahip olmak da, epey... Epey değil, çok mesuliyetli bir şey dadıcığım; gönül sahibi, müsamaha sahibi olmak lazım. Eğer o kocanın karısı olup,

bunları öğrenememişse, kendi bileceği iştir, beni alakadar etmez! Şimdi onu düşünemem!

— Sen ki insan kalbi kırmaktan imtina edersin. Şimdi hem de Efendi'nin karısını düşünemem diyorsun!

Nazan, bir duraladı. Dadı:

— Attığımız her adımda bir ders alıyoruz baksana, tabii alabilen için!

— Haklısın, hata ettim, dedi.

"Hata"yı bu kabulleniş! Hüsniye Dadı, başını kaldırıp onun yüzüne baktı. Beti benzi biraz kaçık, fakat son derece masum bir yüz. Evet doğru söylüyordu, Nazan, hata ettiğini anlamış ve kabul etmişti. "Hayırdır inşallah!" diye geçirdi içinden...

— İyi misin? diye sordu. Eve kadar yürüyebilecek misin, yoksa arabalarını mı rica etseydik?

— Hayır, yürümem lazım, yürüyebilirim elbet.

Yol boyu Dadı, Efendi'nin nur yüzünden bahsetti. Gözleri de bir ışıklıymış ki, bu ışık sanki herkesi ayrı ayrı kavrıyormuş. Bunlar Nazan'ın bilmediği şeyler değil, şimdi işte ondan ayrılalı on, on beş dakika ya olmuş ya olmamış; hasreti çöküyor içine. Keşke biraz daha fazla otursaydık, keşke her gün gelebilsem, keşke... Keşke...

Hikmet, ikisini yalnız başlarına gönderdiği için tedirgindi. Nazan'ın Hoca'ya, yine olmadık, garip sualler sorup... İkide bir pencereden dışarı bakıyordu. Birden uzakta onları gördü, daha fazla dayanamadı. Maşlahını attığı gibi üstüne yola düştü. Yaklaşırlarken sordu:

— Gördünüz mü, konuştunuz mu?

— Biz konuşamadık ama o konuştu. Görsen ne güzel şeyler anlattı. Başın gerekti Hikmet kızım, sen de gelmeliydin.

Hikmet birden rahatladı. Sanki niçin o kadar rahatsız olmuştu ki!

— Ona her gün gitmem lazım. dedi Nazan, Hikmet irkildi:

— Ama neden?

— Kendimi bulmak için.

Hayır, Hikmet onu anlamıyor. İçinde kardeşine ulaşamamanın ürküntüsü... Kız ellerinden gidiyor işte, buhar olup uçuyor!

— Bu kadar sene, dedi, sana annelik edip kendini bulmana yardımcı olamamışsam, eğer Sadi Hoca'nın dersleri...

— Oldunuz, Allah ikinizden de razı olsun, lakin artık Mehmet Efendi'ye ihtiyacım var!

Gergin havayı sezip de ne olduğunu anlayamayan Hüsniye Dadı gülüverdi:

— Yatağını da Hoca'nın evine seriverelim, ha sultanım?

Nazan pek dalgın, sözünün nereye varacağını hiç düşünmeden:

— Belki, kısmet, o da oluverir belki, dedi. Hüsniye Dadı hayretle Hikmet'e baktı. Hikmet'in sol kaşı havalanmış, dudakları büzülmüştü. "Yoksa bu kız, Hoca'ya ikinci karı olmayı mı hayal etmekte? Amanın, Allah yazdıysa bozsun!" Hikmet aklına gelen ve içine deli bir korku salan düşünceyi dudaklarına getirip, kardeşine sormaktan ar etti. Ne yapabilirdi ki? Babasına çıtlatmak evet arı, edebi bir yana koyup, bu hadiseyi ona aktarmalı. Başka çare yok!

Güneş batıyor, kırları ve bütün Ankara'yı bir pembe bulutun içine sokuyordu. Yalnızlık bürüdü Hikmet'in içini, o güneşin denizde batmasına alışık, kalbi burkularak dedesini özledi. "Hiç aklınıza gelebilir miydi efendim, küçük Nazan, ne idiği belirsiz bir dervişe tutulacak da, ona ikinci karı olmayı hayal edecek? Ah hayatta olmalıydınız! Hemen İstanbul'a dönmeyi isterdim."

Keşke o Karamürsel'deki çift çubuk sahiplerini, oğullarına ikisini birden isteyenleri daha ciddi düşünseydi Hikmet. Eğer o insanlara varsalardı, kardeşini böyle bir tehlikeden korumuş olacaktı. Ya kendisi? Alaca karanlığın, kendi, daima mustarip kabul ettiği ruhuna pek uydurduğu hüznü ile karar verdi; "Kardeşimi bir felaketten korumak

için elbet fedakârlık yapardım. Zaten hayatım ne ki, hep onun için yaptığım fedakârlıklarla geçmiyor mu?"

Birden Celâlettin Hikmet... Yakışıklı esmer yüzünde sitem: "Ya kavlimiz?" diyor ona. Hikmet, yüreği yerinden fırladı sandı, acı bir tebessüm taktı dudaklarına, sükûttu niyeti, ama içinden; "Size bile bir elveda diyebilirdim kıymetli Celâlettin Bey!" diye geçti. Derken, aklına ne biçim, ne garip şeyler getirdiğini düşündü. Ne kavli, ne kıymetlisi? Galiba çıldırıyordu. Ah bu kız daha neler getirecekti başına!

Üç kadın, ayrı ayrı heyecanlarla dolu; biraz hüzünlü, biraz buruk... Yürüyüp, eve girdiler.

***

Ertesi gece, Celâlettin Hikmet, Selim Muhtar Bey'le, beraber geldi. İkisi de öfkeli, ikisinin de suratı asıktı. Odaya kapanıp, bir süre baş başa görüştüler.

Yemek sessiz geçiyordu. Nazan dayanamadı; Mehmet Efendi'den bahsetti; Gazi Paşa'nın etrafında bulunanlara ettiği ikazı anlattı. Onları da uyarmak ister gibiydi, bıraksalar daha anlatacaktı. Oysa Celâlettin Hikmet, nazik nazik baş sallamış, ağzını açmamış, babası ise baş bile sallamamış; ne bir şey söylemiş, ne de sormuştu. Kızını hiç işitmemiş gibi, asık bir yüzle yemeğini yemeye devam ediyordu. Nihayet Nazan dayanamadı, sordu:

— Beybabacığım neyiniz var? Sizinle konuşabilmek için, beni pek düşündüren bir hadiseyi anlattım, hiç cevap vermediniz?

Selim Muhtar, Celâlettin Hikmet'e baktı. O, hafifçe başını eğdi. Selim Muhtar:

— Bugün, dedi, Mecliste vahim bir hadise olmuş. Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandanlık müddeti uzatılmamış.

— E yani... Şimdi?

— Şimdi, ordu, başkumandansız!

— Demek bunu da yaptılar, yapabildiler! dedi Hikmet. Peki ne olacak? Kendisi ne demiş?

— Kendisi bugün Mecliste yokmuş. Hafif bir soğuk algınlığı geçirdiği için Çankaya'da istirahata çekilmiş. Zaten bu yüzden değil mi, onun yokluğundan faydalanan Ziya Hurşit, Kara Vasıf, Erzurum Mebusu Salih Efendi ve etrafındakiler... Salih Efendi ne buyurmuş biliyor musunuz? "Mustafa Kemal Meclisin haklarını gasp etmektedir!" İnanabilir misiniz, böyle söylemiş! Peki o Meclisi; her azası salahiyet-i fevkalade ile intihap olunarak ve salahiyet-i fevkaladeye malik bu teşekkülü, bu Meclisi kim kurmuş? Hiç hatıra getirilmiyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi, baştan başa Mustafa Kemal Paşa'nın şahane ve öz eseri değil midir? Hiç insan kendi bina ettiği eserine ihanet eder mi?

Selim Muhtar utanmasa; bir delikanlı gibi, hırsından, öfkesinden, siteminden ağlayacaktı. Yemekte olduklarına bakmayıp mendilini çıkardı, sümkürdü. Celâlettin Hikmet, zaten pek gönülsüz yemeye çalışıyordu. Çatalını bıraktı, tabağı itti, önüne bakıyordu. Bu gece Nazan'ı görmek, ona Claire'i hatırlatmamıştı; belki Nazan'ı bile görmemişti.

— Peki şimdi yeni bir başkumandan mı aranacak? Geleneğe göre, ordunun başı Hünkâr Hazretleri değil midir? Hatta Enver Paşa bile, Harb-i Umumi'de, başkomutan vekili idi, değil mi?

— Zaten mesele böyle şeyler değil mi? İsmi vekil olmuş veyahut olmamış, böyle küçük sebepler ve tabii asıl sebep, Mustafa Kemal'in salahiyetlerini elinden alarak kudretini zayıflatmak!

— Kimse başsız kalan orduyu, ordunun bir taarruz hazırlığı içinde bulunduğunu düşünmüyor, düşünemiyor. Benim taaccüp ettiğim, mustarip olduğum husus bu. Fakat beni asıl yıkan, bugün Meclisin hafi celsesinde çıkan hadise, dedi Celâlettin Hikmet, dönüp Selim Muhtar'a baktı. Sanki anlatmak için ondan izin istiyordu. Selim Muhtar içini çekip baş salladı.

Celâlettin Hikmet bir bardak su içip devam etti:

— Celse gizli güya, dağıldıktan on dakika sonra havadis yayıldı. Her neyse, muhalifler, kanunun mevcudiyetine

artık lüzum kalmadığını, Başkumandan'a verilmiş salahiyetlerin devamının zararlı olduğunu söylüyorlar, bu arada biri, Millî Müdafaa Vekili Kâzım Paşa'ya, ordunun harp politikasının ne olduğunu soruyor, Kâzım Paşa da, kısaca: "Ordunun gayesi, düşmanı memleketten dışarı çıkarmaktır." diye cevap veriyor. İşte bunun üzerine Kara Vasıf Bey söz alıp uzun bir konuşma yapıyor ve malum söz, ordunun taarruz kabiliyeti olmadığını tekrar ediyor ve: "Ordu, Sakarya Muharebesi'nden sonra, bugüne kadar yerinden kıpırdamamıştır, bundan böyle de kıpırdamayacaktır!" diyor ve hicap ediyorum sizlere anlatmaktan, bu sözler muhaliflerin bravo sesleri ve alkışlarıyla karşılanıyor. Bu ne demektir,? Kendilerine vatansever, milliyetperver diyen bu insanlar, ordumuzun kıpırdayamayacağı, zayıf olduğu sözleri üzerine alkış koparıyorlar! Evet, havsalaya sığmaz bir acayip tavır ki; ne izahı, ne mazereti var! Ancak bir düşman memnun olur ordumuzun zafiyetinden, başkası değil! Şimdi bu adamlara ne gözle bakacağız biz? Bağrımızda hain ve gafiller mi besliyoruz, yoksa Mustafa Kemal düşmanlığı onların gözlerini o kadar kör etti, akıllarını o kadar başlarından aldı ki, artık eğriyi doğruyu, karıştırır hâle geldiler mi diyeceğiz!

Hikmet:

— Öyle sanıyorum ki, bunlar ikinci gruba dahildirler. Mustafa Kemal nefreti, gözlerini kör etmiştir, dedi. Ve şimdi demek Kuva-yı Millîyecilerin Meclisinde bile, tek Gazi Paşa'dan kurtulalım da, Düvel-i İtilafiye bize ne verirse, onunla iktifa edelim diyenler bulunuyor! Ne kadar acı Yarabbim! İstiklalimizden şüpheye düşmüş bulunuyorum.

— Böyle bir arzu sarahatla telaffuz edilmiyorsa da haklısın kızım! Bugünden sonra, artık her şey imkân dahilinde, evet, pekâlâ istiklalimizden şüpheye düşebiliriz, haklısın. İçini çekti. Buna gösterilen sebep, ordunun hâlâ taarruza başlamadığı ise de...

— Fakat tam bir hazırlık yapılmadan ne taarruzu?

— İşte koskoca Meclis, sizin bu aşikâr sualinizi soramadı kendisine Nazan Hanım. Vakıa münakaşalar uzun

sürmüş, pek çok konuşulmuş, ancak hiçbir netice alınamadan dağılmışlar.

— Peki ne olacak, Gazi ne düşünüyor acaba?

Selim Muhtar, tekrar içini çekti:

— Bunu yarın öğreneceğiz, dedi. Rauf Bey, Fevzi Paşa, Kâzım Paşa köşke çıktılar. Elbet bir karara varılacak. Şimdi anladın mı Nazan yavrum, Mehmet Efendi'nin sözleri ile niçin alakalanmadığımı. Eveet, çok memnun oldum gittiğine, daha çok gidin, ikiniz de Hikmet, temiz bir aile ile dostluk kurmanız ancak sevindirir beni.

Nazan, gergin havaya ters düşecek kadar pırıl pırıl tebessüm etti; Hikmet bittabi rahatsız olmuştu. Nasıl açacak bahsi babasına, hele bu akşam böyle rahat rahat, gidin, dedikten sonra.

***

O gece Nazan, karışık rüyalar gördü. Mustafa Kemal; ay ışığı pırıltılı, mavi hançerler yağdırırken üzerine, Mehmet Efendi'nin süt yeşili, ağaç kabuğu kahvemsi gözleri, içine huzur veriyordu. Uzun boylu dalgalarla savaştı, sanki yüzüyor, kıyıya varmaya çabalıyor... Kıyı ak ve uzak uzak görünüyor! Onu ak kıyıdan uzaklaştırmak için ne çok dalga çıkıyor kızın önüne. Uykusunun içinde, "gaflet" diye söyleniyor, "gaflet, gaflet..." Derken, karanlık labirentler, Gazi Paşa ile yol bulmaya çalışıyorlar ve tüneli buluyorlar. Bir ağzında Nazan'la Mustafa Kemal el ele; karanlığın ucundaki ak pırıltıda ise Mehmet Efendi. Ne kadar uzunmuş boyu, kumral saçları omuzlarına iniyor! Elinde bir asa, Hazreti Musa'nın mı? Hayır, elinde bir kitap var: Kur'an-ı Kerim! Nazan'ı yanına çağırıyor; kız, uçarak geçip tüneli, yanına varıyor, Mehmet Efendi: "Oku!" diyor. Bu ne rüzgâr, sayfalar birbirine karışıyor, Nazan bir türlü okuyamıyor. Çabalıyor, harfler önünde oynuyor; uzaklaşıp, yakınlaşıyor. Tam netleşirken birden belirsizleşiyor. Derken sayfa, karşısında bir duvar gibi büyüyor: "Elif Lâm Mîm, Zalikel kitabü la reybe fihi hüden lilmüttekîne..."

"Bakara" diyor, yanına gelen Mustafa Kemal'e; "Bu Bakara suresi! Siz de okuyun."

Uyanıyor. Bir süre rüyasının karmakarışıklığında kalıyor. Nefes nefese, sanki yine o denizdedir ve ak kıyıya ulaşmaya çabalamaktadır. Mustafa Kemal'i ve Mehmet Efendi'yi hatırlıyor... Ve Bakara'yı. Aklı başına geliyor. Meali neydi o ayetlerin? Toparlanıp fırlayıp kalkıyor yataktan, merdivenleri ikişer üçer inip, doğru babasının kütüphanesine koşuyor. Orada görmüştü, eski bir Kur'an-ı Kerim meali vardı. Heyecanla arıyor meal kitabını, buluyor; Bakara'yı çevirip ilk iki ayeti okuyor:

"Elif Lâm Mîm, Bu o kitaptır ki kendisinde (Allah katından gönderilmiş olduğundan) hiç şüphe yoktur (o) takva sahipleri için doğru yolun ta kendisidir." Yani... Bir de Sadi Hoca'nın tercümesini hatırlamaya çalışıyor, kolay mı hatırlamak, şimdi nereden gelsin hatırına? Hayret edilecek bir şey, içinden mırıldanıyor: "Bu doğruluğu şüphe götürmeyen ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara, Allah'tan korkanlara yol gösteren Kitap'tır." Evet, böyleydi!

"Amenna." diyor içinden. Mehmet Efendi'nin bir Ramazan günü, misafirlerine tek rehberin Kur'an olduğuna ve ona sıkı sıkı yapışmamız gerektiğine dair söylediklerini hatırlıyor. "Peki hadisler?" demişti biri de, Mehmet Efendi: "Fakat efendim, hadislerde, Kur'an'a hilaf bir tek harf bile yoktur. Hadislere Kur'an-ı Kerim zaviyesinden bakmalıyız, eğer aksi bir şey varsa, o doğru değildir, mevzu hadistir, uydurmadır." diye cevap vermişti. Adam: "Sünnet?" diye üstelemişti, Mehmet Efendi sabırla izah etmişti: "Efendim malumunuz olduğu üzere, Hazreti Aişe, 'Peygamber'in ahlakı Kur'an'dı.' buyurmuştur. Demek sevgili Peygamber'imizin üslup ve tavırlarının, hâl ve etvarının, beyanlarının mecmuu olan sünnetin hudutlarını da Kur'an çizmiştir. Aksi, imkânsızdır zaten, çünkü Kur'an'dan gayri bir rehber yoktur ve bunu en iyi bilen kişi de elbet Hazreti Muhammed'dir. Evet, sünnet mevzuunda aksini düşünmek, sanki sünnet namı altında, tövbe, âdeta yeni bir din meydana getirmek olur ki, işte bu, şirktir."

Bütün bu konuşmaları açıkça hatırlayan Nazan ürperiyor: "Allah'ım sana karşı gelmekten sakınırım ben!" diyor yüksek sesle, sonra içinden, kendi kendisini hesaba çekiyor, "Hakikaten öyle mi? Belki sakındım, fakat buna karşılık, şunca senelik ömrümde neler yaptım ben! Daha ziyade O'ndan uzakta, nefsimin arzuları ile oyalanarak, gaflet içinde yaşamadım mı? Şimdi bana dalgaları, karışık yolları, ince uzun tünelleri, mâniler diye gösteriyorsun. Bunlar benim gafletimin türlü türlü yüzleri, öyle değil mi?

Umutsuzluğa düşerken, ani bir sevinç! "Fakat sayfa büyüdü, şu duvar kadar oldu okuyabilmem için... Demek hâlâ ümit var? Kim kesebilir ki senden ümidini Allah'ım? Acaba benim sırrım, 'Elif Lâm Mîm' de mi? Bu sır, çözülmemiş! Yanımda Mustafa Kemal vardı! Acaba ona da bir nasihat mi vardı rüyada, onun tek rehberinin de Kur'an olması gerektiği mi telkin ediliyor; lakin niçin benim rüyamda?" Nazan, sorusuna bir cevap bulamadı, neden sonra; "Belki bu bana bir nasihattir." dedi. "Mustafa Kemal, Kur'an'ı takip ettiği müddetçe, ben, bizler onun arkasından gitmeliyiz."

Nazan, olduğu gibi, gecelikle, yarı çıplak, bağdaş kurup babasının geniş koltuğuna, mealden, Bakara'yı okumaya başlıyor.

Onu orada öylece Hikmet buldu. Kızın yatağını boş görünce şaşırmış, onu mutfakta, oturma odasında, bahçede aramıştı. Orada yalnız kendi hakkı varmış gibi, babasının odası, en son geldi aklına:

— Ne arıyorsun sen burada?

Sesinde öyle bir dehşet ve huşu vardı ki, Nazan'a, bu kutsal yeri nasıl pis ayaklarınla kirletiyorsun, demek istedi gibi geldi; şaşırdı, mahcup oldu:

— Rüyamda, diyebildi, Bakara suresinin ilk iki ayeti gösterildi bana, onun mealine bakmak için geldim.

— Ah senin bu rüyaların! Her neyse üzerine bir şey giysene, böyle çırılçıplak dolaşılır mı? Hem bu kıyafetle meal okunmaz, bir başörtün bile yok!

Nazan, o an fark etti kıyafetini, ağzının içinde; "Mehmet Efendi, herhâlde, Kur'an meali okuyabileceğimizi, söylemişti." diye mırıldandı. Sonra Kitap'ı gönülsüzce yerine bıraktı, kalktı, sordu:

— Bir haber var mı Meclisten, Gazi Paşa ne yapmış?

— Celâlettin Bey, haberi bize hemen ulaştıracağını söylemişti, daha gelmediğine göre.

Nazan, o zaman Hikmet'in ne kadar dikkatli giyindiğinin farkına vardı. Beyaz dantel yakalı, nervürleri pek sanatkârane yapılmış, lacivert ince yünlü elbisesi vardı üstünde. Hikmet bu elbisenin kendisine yakıştığını bilir; mühim misafirler geldiği veya mühim bir yerlere gidildiği zaman giyerdi. Bunu hatırlayan Nazan, ablasının demin kendisini kırışına karşılık, onun elbisesi ve Celâlettin Hikmet hakkında manalı bir laf etmek istedi, bir nükte yapabilirdi, sonra hemen vazgeçti. Bu vazgeçişi yine Mehmet Efendi ile münasebetine verdi: "Ondan bana bir şeyler akıyor; belki ince düşünce, belki edep, bu kesin!" Ne güzel bir hâldi bu!

Kendisi, inadına gösterişsiz bir elbise giydi; başına, oyasız, süssüz bir yemeni bağladı.

Akşamüstüne doğru kızların heyecanı son haddine varmıştı. Bahçeye çıkıp Celâlettin Hikmet'i orada beklemeye başladılar. Ta uzaklardan bir atlı grubu görünür gibi oldu. Evet bu Celâlettin Hikmet'ti, arkadan seyisi iki yedek at getiriyordu. Uzaktan karşılıklı el salladılar, Celâlettin Hikmet kızların tam önünde indi:

— Selamünaleyküm, dedi, sizlere müjdeli haber getirdim.

Ne adamın yakışıklılığı, ne atların çokluğu... Hiçbir şey kızları getirdiği haber kadar ilgilendirmiyordu:

— Lütfen anlatın.

— Mustafa Kemal Paşa, ordu kumandanlığını bırakmadı!

— Çok şükür! Peki nasıl, anlatın?

— Bana hiç olmazsa bir bardak su ikram etmeyecek misiniz, eve girebilir miyiz acaba?

Mustafa Kemal Paşa, bugün Meclisi teşrif ediyor, hafi celsede kürsüye çıkıp: "Düşmanın karşısında bulunan ordumuz, başsız bırakılamaz! Bu sebepten başkumandanlığı bırakmadım, bırakmam, bırakmayacağım." diyor. Onun bu iradesi karşısında Meclistekilerde büyük bir sükût! Sonra münakaşalar ve başkumandanlık müddeti, üç ay daha uzatılıyor!

Celâlettin Hikmet cebinden bir kâğıt çıkarıyor:

— Hamdullah Suphi'yi tanır mısınız bilmem, diyor, şair mizaçlı bir muharrir ve hatiptir. İşte onun Mecliste tuttuğu not. Ben onun gibi anlatamam, buyrun okuyun.

Hikmet alıyor kâğıdı, Nazan kalkıp onun arkasına geçiyor, beraberce okuyorlar:

"Gazi Paşa, daha kapıda görülür görülmez, Meclise müthiş bir sükût kaim oldu. Hani öyle sessizlikler vardır, içine düşen bir şeyi büyüten durgun, berrak su gibidir. İşte bu sükût da, kürsüye çıkanı, başkalarından, hepimizden ayıran, onu büyüten bir kuvvet ve manada idi. O dakikadan itibaren, her taraftan gelen tehlikelerin, tehditlerin çevresinde kaynayıp çalkalandığı bu kürsü üstünde, onun ruhu, boralara karşı kanatlarını beyaz şimşekler gibi açan bir deniz kuşu, bir fırtına kuşu gibi duracaktır..."

Nazan'ın gözlerinden iki damla yaş aktı. Hikmet'in kâğıdı tutan eli titriyordu, gülümsemeye çalıştı:

— Ne fevkalade bir ifade! dedi.

Celâlettin Hikmet kâğıdı aldı, itina ile katlayıp cebine yerleştirdi:

— Belki ileride, Meclise ait intibalarını kaleme alacak Hamdullah Suphi, dedi. Tahassüslerini karaladığı bu kâğıt mühim, onu geri vereceğim. Bana ne dedi biliyor musunuz: "Yarınlarımıza ait kalbimde en ufak bir şüphe varsa dahi, artık zail oldu, onun 'Bırakmayacağım!' demesinde, ben istiklali hissettim. O kadar heyecanlıydım ki, alkışlayamadım bile!"

— İşte bu iman! dedi Hikmet. Bu imanı, kalplerinde taşıyanlar bulundukça, biz elbette kazanırız istiklalimizi!

— Keşke bu notun kopyasını çıkarsam da, Mehmet Efendi'ye götürsem, dedi Nazan.

Ablasının ve Celâlettin Hikmet'in şaşkın bakışlarını görünce, biraz mahcup:

— Ben, dedi, her güzel şeyi onunla paylaşmak istiyorum.

— İsterseniz buyrun çıkarın kopyasını. Mamafih ben akşam nasıl olsa göreceğim onu, bahsederim ve isterseniz gösteririm.

— Lütfen, dedi Nazan, lütfen gösterin.

— Bu hislerini anlayamıyorum kızım! dedi Hikmet. İmdat bekler gibi Celâlettin Hikmet'e baktı:

— Siz onu anlıyor musunuz?

Çocuğu, babasına şikâyet eden bir anne gibiydi. Celâlettin Hikmet hafifçe bozulmuştu, belli etmek istemedi:

— Mehmet Efendi'nin çok seveni vardır, dedi. Güzel şeyleri sevdikleri ile paylaşmak da tabii bir his. Nazan Hanım'ı mazur görmelisiniz.

"Anlatamıyorum," diye düşündü Hikmet, "bu kızın Mehmet Efendi'ye alakası tehlikeli olmaya başladı. Onun Efendi'ye ikinci karı olmak istemesinden şüpheleniyorum doğrusu ve bu şüphe beni kahrediyor. Fakat bunu sana söyleyemem ki, bırak edebe aykırı olduğunu, o senin enişten! Fakat ah nasıl söylemek, derdimi seninle nasıl paylaşmak isterdim." Güzel şeyden ziyade, "dertler"i, bölüşmeyi yeğlerdi Hikmet.

Hikmet, Celâlettin Hikmet'e mahzun mahzun gülümsedi. O, birden neşelenmişti:

— Bu müjde şerefine, sizlere at getirdim ve kıymetli pederinizden de müsaadeyi aldım, dedi, bugün ilk dersimize başlayabiliriz!

Kızlar irkildiler; dedeleri, o sakin heybeti ile sanki karşılarında: "Ne kadar, nereye kadar asri, nerede Müslüman Osmanlı kızı olmak icap ettiğini siz herhâlde bilirsiniz, benim bir yabancı erkekle at binmeyi tasvip etmeyeceğimi de..." Ne cevap vermişti Hikmet: "Böyle bir şey aklımızdan, hayalimizden bile geçmez efendim." O akşam,

bu lafı edebilmek çok kolaydı, hâlbuki şimdi... Aradan bu kadar zaman geçtikten ve Celâlettin Hikmet, bir yabancı olmaktan çıktıktan sonra, hele bu müjde üstüne onunla at binmek pek tabii görünüyordu! Acıyan vicdanına karşı, içinden dedesine rahmet okudu, kardeşine baktı. O, güzel yüzünde yorgun bir gülümsemeyle, sakin sakin:

— Haydi siz ikiniz binin efendim, ben biraz yorgunum. Başkumandanlık heyecanı yordu beni, yarın da hastaneye başlayacağız inşallah, biraz kuvvetimi toplamam lazım. Haydi siz ikiniz binin, bana da anlatırsınız.

Hikmet biraz şaşırmıştı; acaba Nazan da, dedesinin sözlerini hatırladığı için mi...? Celâlettin Hikmet, tuhaftır, üzerinden bir yük kalkmış gibi gülümsedi:

— Haydi, dedi, siz giyinin, bekliyorum.

Hikmet'in giyeceği elbise mesele oldu; nihayet çok bol bir etek ve bluzda karar kıldılar. Üzerine bittabi maşlahını alacak, başını sıkı sıkı bağlayacaktı. Nazan, ablasının giyinmesine yardım ediyordu. Hikmet gönülsüz gönülsüz, dedelerinin sözünü tekrarladı.

Nazan:

— Evet lakin aradan çok vakit geçti, dedi, Celâlettin Hikmet Bey artık dostumuzdur. Şimdi dedem de olsa müsaade ederdi size, merak etmeyin.

Böyle söylemesine rağmen, dedesinin, asla müsaade etmeyeceğini iyi biliyor, ablası vazgeçiverecek diye telaş ediyordu. Bahçeye onlarla beraber çıktı. Hikmet, merdivene yaklaştırılan ata kolayca zıpladı, oturdu korkudan beti benzi kaçmıştı.

— Bravo, dedi Celâlettin Hikmet, çok iyi bindiniz, bir usta gibi oturuyorsunuz.

— İnşaallah bir gören olmaz! diyordu Hikmet. Nazan, ikisinin at üstünde yavaş yavaş uzaklaşmalarını seyretti. Seyis, yedek atın birini bahçede ağaca bağlamış, onları, birkaç metre uzaktan takip ediyordu.

Nazan, ata yaklaştı; çekine çekine burnunu okşadı atın. Hayvandan hem hoşlanıyor, hem korkuyor ve kendisine

güldü: "Senin ismin ne bakayım?" dedi ona, "Alabebek mi, Alkız mı? Kız mısın canım, yoksa erkek mi? Haydi sen de dua et de, şunlar anlaşsınlar."

İçinden, ta içinden istiyordu ablasıyla Celâlettin Hikmet'in anlaşmalarını. Onlarla çıkmayışının sebeplerinden biri dedesinin, Nazan artık vasiyet kabul ediyordu, sözleri, ikincisi ise, yalnız başlarına görüşebilmelerini sağlamaktı. Ve doğrusu... Hayret, canı da, hiç istememişti at binmeyi! Oysa Celâlettin Hikmet at lafı ettiğinden beri, kaç gece, at sırtında bir koşunun hayalini kurmuştu. Hani iliklerinde duyacağını sandığı hürriyet hissi vardı ya! Ramazan'da bir dikiş ertesi, Mehmet Efendi'nin odasına uğradığı zaman onun, misafirlerine, hürriyetten bahis açtığını duymuştu. En güzel hürriyet hissinin, Allah'a şuurlu bir şekilde kul olmakta bulunacağını söylüyordu. "Hani," demişti, "Fatiha-i Şerif'te; "yalnız Sana ibadet eder, Sen'den isteriz, var ya, işte bu ayettedir hürriyet hissi. Bakın yalnız O'na ibadet edip, yalnız O'ndan istiyorsunuz, hiçbir kuldan değil, hiç kimseye muhtaç değilsiniz. O'ndan gayri, siz ve Allah karşılıklısınız, kimse yok arada. O'nunla yalnızsınız. İşte bu idrak, size hakiki hürriyet hissini verir, yoksa ne bu, ne de şu..." Bu konuşma geçtiğinden beri Nazan, kendisini yoklar olmuştu. Fark etti ki, zaman zaman babasından, dedesinden, hatta ablasından medet umup durmuştu, bazen güzelliğine. Bazen tatlılığına güvenmiş, şımarmış, hep onlardan istemişti. Nelere bağımlı değildi ki Nazan! Teker teker bu bağımlılıklardan kopmaya karar vermişti ki, aynı anda içinden, "Şimdi de Mehmet Efendi'ye bağlanıp tabi oluyorsun!" ihtarını aldı, iç konuşmasını sürdürdü; "Olsun, o bir Allah dostudur!" derken, "Yoksa şirke mi giriyorum? Mehmet Efendi'yi, Allah'a şirk mi koşuyorum?"

Aklına gelen bu sualden, o kadar rahatsız olmuştu ki, yine ona müracaat edip sormadan edememişti. Mehmet Efendi: "Kimilerinin, hakikatleri görmek için gözlüğe ihtiyaçları vardır. Allah dostlarını, tıpkı böyle gözlükler olarak düşünmeniz gerekir. Onlar, sizin hakikatleri daha iyi görmenize himmet ederler, vesselam!" demişti.

Mehmet Efendi'nin sözlerini böyle sık sık hatırlasa da, kendisini "hakikatler"e pek yakın hissetmiyordu Nazan. Bir yerlerden bir kapı açılır gibi olurken... Hayır, onu sıkı sıkı kapalı buluyor! "Çalışınız..." demişti Mehmet Efendi. "Çalışmalıyım." diye düşündü. Çok şükür onu tanıyalı beri, namazlarını aksatmadı, fakat yetmiyor. Sol yanında kalbinin tam ortasında; acıyan, üzülen, vicdan azabı gibi bir şey var; belki nafile ibadetler? Ne demişti Sevginur: "Mehmet Efendi, her an Allah'ı tesbih hâlindedir."

— Ben de her an zikr hâlinde olmalıyım!

Fakat ne kadar zor! Bazen namaz kılarken, sureler ağzından dökülürken bile havatıra dalıp, Allah'ı hatırlamadığını dehşetle düşünüyor. Bu ne biçim bir hâl!

Nazan, babasının odasına, ayaklarının ucuna basa basa girdi Kur'an-ı Kerim mealini alıp kendi odasına çıktı.

***

Hikmet, "Bu sakin ve çok güzel bahar akşamüstüsü kırlarda..." diye düşünüyor, "Havada geldiklerini ve geleceklerini müjdeleyen kır çiçeklerinin kokuları..." atın üstünde, hoplaya hoplaya gitse de, sert eğerden canı yansa da, yanında bir koruyucu melek gibi Celâlettin Hikmet varsa; "Değer!" Neye değer? Hikmet o kadar mutlu ki, düşünmeye korkuyor. Celâlettin Hikmet de bir garip, ağzını açmıyor. Hikmet onu konuşturmak, bir şeyler sormak istiyor, fakat gönlü pek hoş, kafası ise bomboş; kendi kendine gülümsüyor. Onun tebessümünden mi cesaret aldı? Celâlettin Hikmet, nihayet ağzını açtı:

— Aslında efendim, dedi, Nazan Hanım'ın gelmemesine memnun oldum. Sizinle baş başa görüşmek istiyordum!

Hikmet hep öyle; hoşluklar, boşluklar içinde, meşhur mantığı iflas etmiş... Aklı, kendisini terk etmiş; tıpkı bir salıncakta, gamsız ve hür sallanır gibi düşünüyor. Kulakları yanlış mı işitti ne! Demek onunla yalnız kalmaya bu kadar hevesli! Hikmet içinin sevinci yüzüne vurmasın diye, hafifçe çatıyor kaşlarını. Sorsa, "Neden?" dese, şüphesiz adam izah edecek! Kalbi çatlayacakmış gibi çarptığı

için soramıyor. Bir süre daha gidiyorlar, yan yana... Nihayet:

— Alışıyorum galiba at binmeye, diyebiliyor Hikmet. Adam, başını sallıyor. Yüzü son derece ciddi, o kadar ciddi ki, genç kız, şaşırıyor:

— Pek kötü bir talebe değilim, öyle değil mi?

— Hayır, fevkaladesiniz! Hiç korkmadınız; ilk bindiğiniz an e biraz olsa da! Evet, şimdi pek iyisiniz efendim. Eğer korksaydınız, zaten atınız sizi böyle taşımazdı, hisseder, hırçınlaşırdı. Onun bu kadar uysal oluşundan da belli, korkmuyorsunuz, birbirinize alıştınız.

Hikmet gülerek zaferini ilan ediyor:

— Evet, artık korkmuyorum!

— Bense... Ne kadar korktuğumu bir bilseniz. İç çekiyor.

"Eyvah, işte açılacak." diye düşünüyor Hikmet. Kalbi göğsünden fırlayıp çıkacak artık, öyle çırpıntılar içinde... Şurada, tabiatın orta yerinde ikisi baş başayken arkalarından takip eden seyis, adam yerine konmaz elbet! İkisi baş başayken... Belki de konuşsalar, acaba daha mı iyi olur? Karar veremiyor, yine de soruyor:

— Neden korkuyorsunuz efendim?

— Ben... Size... Size, hislerimi ifade edebilmek isterdim.

Eyvah, işte oldu! Şimdi ne cevap versin. Yutkunuyor, o kadar tedirgin oldu ki, dizginleri çekiyor; at huysuzlanıyor altında, dizginleri büsbütün çekip, onu yavaşlatmaya çalışıyor. At daha beter hırçınlaşıyor. Celâlettin Hikmet uzanıp, onun dizginlerini kapıyor, durduruyor atı, soruyor:

— İnmek ister misiniz?

— Evet, evet bugünlük yetsin.

Celâlettin Hikmet atından iniyor, sonra Hikmet'in inmesine yardım ediyor. Bir andan kısa bir zaman belki, onun kollarının arasında! Kız, titriyor. Celâlettin Hikmet seyise işaret ediyor, adam gelip atları alıyor.

— Sen önden git oğlum, biz arkadan, yavaş yavaş geliriz.

Hikmet, Celâlettin Hikmet'e bakmamak için gözlerini seyise dikiyor, onun uzaklaşmasını seyrediyor. Olduğu yere çakılmış gibi, ne yürüyor, ne konuşabiliyor.

— Böyle daha rahat, diyor Celâlettin Hikmet, şimdi size açılabilirim.

"Hayır hayır sakın... Bunu yapmayın, dayanamam!" Hikmet eğilip yerden bir papatya koparıyor, sonra dimdik onun yüzüne bakıyor.

— Buyrun, anlatın.

— Bilmem beni affedebilecek misiniz, inanmanızı isterim ki, içimde en ufak bir kötü niyet yok, niyetim tamamıyla halis! –ve burada Claire'i görüyor, onun hayalini iterek– Aslında zafer ertesine kadar beklemek istiyordum, diyor, hatta daha önce pederinizle konuşmanın daha yerinde olacağını düşünmüştüm.

Ayakları yere basınca sanki biraz rahatlamıştı Hikmet. Kalbinin deli çırpınması sükûnet bulur gibi olmuş; aklı, kendisine dönmüştü. "Şimdi bir evlenme teklifinin zamanı değil, nasıl olsa kendisini bekleyeceğimi iyi biliyor, bilmesi lazım." diye düşündü, sol kaşı hafifçe yükseldi, sesini kontrol etmeye çalıştı, öksürdü.

— Evet, dedi, bu şerait tahtında, memleket bu hâldeyken, şahsi hislerimiz hiçbir ehemmiyeti haiz değil, olmaması lazım!

Cevabını, beğendi. Adam, izah etmeye çalışıyordu:

— Fakat, Gazi Paşa'nın bugünkü konuşmasından sonra, içime bir deli cesareti geldi. Hiç olmazsa size açılayım dedim, sadece size, emin olun ona hiçbir şey belli etmeyeceğim!

Ne dedi, ona mı, kim bu o? Hikmet, nefesini tuttu. Beriki, kızın geçirdiği heyecanlardan tamamıyla habersiz, birkaç adım yürüdü. Ne kadar çalışsa da Claire'in hayalini kaybedemiyor; "Namussuz kahpe!" Dönüp Hikmet'e baktı.

— Lütfen yürüyelim, dedi, zannederim, yürürken, yüzünüze bakmadan, daha rahat konuşabileceğim.

"Hayır artık konuşma, hiçbir şey söyleme!" Hikmet, adamın elinde bir bıçak, kalbini oymakta olduğunu düşünüyor, ona fena hâlde kinleniyordu.

— Size sadece sormak istiyorum, dedi Celâlettin Hikmet, ümit edebilir miyim?

Hikmet cevap vermedi; ağır ağır yürüyordu. Mıdesinde bir kasılma.

— Evet, siz onun ablasısınız, en yakınısınız. Lütfedip söyleyin bana, ümit edebilir miyim?

"Hayır edemezsin! O, Mehmet Efendi'ye âşık! Sanki bunu anlamadın mı, yoksa anladın da, bu yüzden mi açıldın bana, yardım mı talep ediyorsun?"

Hikmet, kendisini yaralayan bu adama, en ağır darbeyi vurmak istiyordu; söylemek istiyordu o güzel küçük kızın, enişte sine, o garip hocaya vurulduğunu... Söylemeliydi! Eğer gözyaşları akmaya hazır olmasa başını kaldırıp yüzüne bakar, ta gözlerinin içine bakar ve...

Başını kaldıramadı, gözlerine bakamadı, söyleyemedi. Yere eğilip birkaç sarı çiçek topladı, ayağa kalkarken belli etmemeye çalışarak yanaklarını sildi.

— Aşkım beni sabırsız kılıyor Hikmet Hanım, –ne kadar uzun zamandan beri bekliyorum hâlbuki, diye düşündü, ısrar etti– ne olur söyleyin bana, hiç olmazsa ümit et, deyin.

— Yok, dedi Hikmet, hiç ümit yok!

Artık aklı da, mantığı da yerli yerlerin de gibiydi. Hayrettir, içinden Mehmet Efendi'nin varlığına şükrederek ve hatta gülümsemeyi becererek:

— Şimdi sizin, kendinizi memlekete adamanızın tam zamanıdır, dedi. Aşk meşk işlerine ayıracak vaktiniz olmamalı bir ümit peşinde de koşmayın, kendinize yazık edersiniz.

Elindeki çiçekleri, sıkıp buruşturup yere attı.

— Geciktik, dedi, hızlı yürüyelim.

O an, kendini ne kadar güçlü hissediyordu Hikmet! Adımlarını hızlandırdı; yanında perişan, suskun, kahrolmuş

vaziyette yürüyen adamın sanki hiç farkında değilmişçesine... Evin önünde Celâlettin Hikmet, ayaklarını bitiştirip, askerce bir selam çaktı Hikmet'e. Nihayet ağzını açtı:

— Sizden ricam; dedi, evet, lütfen bu küçük konuşmamızdan Nazan Hanım'a bahsetmezseniz, minnettar olurum.

Kızın cevabını beklemeden döndü, atına bindi; nasıl vurdu ki sağrısına, at dört nala kalktı. Nal seslerinde, sanki Celâlettin Hikmet'in bağrı yanık çığlığı... Nazan'a karışan Claire: "Hep reddedilmek midir benim kaderim?"

Sokak kapısını kapadıktan sonra Hikmet, oraya, sahanlığa çöktü... Biraz önceki enerjisi süzülüp yitmiş; kafası, kalbi, içi bomboştu. "Boş bir çuval gibiyim, fakat ne kadar yorgunum!" Artık ağlamak gelmiyordu içinden. Biraz önce Celâlettin Hikmet'e duyduğu kin, yön değiştiriyor; büyük fırtınalar içinde kardeşine savruluyordu: "Demek, ümit verdi ki ona!" Ne kadar "hafif" bir kızdı; bir tarafta Mehmet Hoca, diğer tarafta Celâlettin Hikmet!

— Fesupanallah, kızım neden orada oturuyorsun? Çok mu yoruldun?

— Evet dadı çok yorgunum, çok. Nazan nerede?

— Yukarıda odasında olmalı. Kalk kızım, kalk yavrum, at binmek senin işin değil. Şöyle sedire otur da bacaklarını ovayım.

Hüsniye Dadı'nın hayretle açılan bakışları önünde Hikmet, birden fırladı, Nazan'ı göreceğini söyledi, merdivenleri ikişer ikişer çıktı. "Hani ya yorgundu?" diye geçti dadının kafasından.

Hikmet, top gibi hızla girdi odaya, Nazan, pencerenin önünde Kur'an-ı Kerim meali okuyordu. Hikmet aynı hızla kitabı kapıp onun elinden, öteye fırlattı.

— Bırak onu, sen onu okuyamazsın! Çünkü sen... Sen, elâlemin adamlarına kırıtan, onlara ümit veren bir fahişesin!

Nazan, o kadar şaşırmıştı ki... Ve kafasının içinde "fahişe" sözcüğü, beynini yakıyordu. Uzanıp kitabı tekrar aldı

eline. Ne kadar aşağılanmıştı! Boş boş baktı ablasına. Hikmet, ileri gittiğini o an fark etti. Yırtarcasına sıyırdı maşlahını üzerinden, baş örtüsünü fırlatıp yere attı:

— Affet, dedi, sana öyle söylemek istemezdim, lakin hareketlerine bir başka isim bulmak da zor geldi bana!

— Ne yapmışım?

Sahi, Nazan, ne yapmış?

"Habire 'ümit' dilenip duran Celâlettin Hikmet değil miydi? Demek bu ümit vermemiş ki. Hayır, hayır kabil değil. Ne demişler; dişi köpek kuyruk sallamazsa... Bu kız nasıl kuyruk salladı ki, zavallı adamın bunca işi gücü sırasında, bu ahval-i fevkaladede, aklını çelmeyi bildi. Ne kadar mahzundu yüzü, sararmıştı evet. 'Onun ablasısınız, en yakınısınız!' Böyle mi söylemişti? Ben nasıl nasıl yakın olurum şu kıza, Mehmet Efendi'ye âşığım diyen ve size kuyruk sallayan?" Hikmet, kardeşinin kendisine dikilen buz gibi bakışlarından kaçınmak istedi, köşeye gidip karyolanın ayak ucuna oturdu. Onunla konuşmak istiyor fakat ne konuşacağını tam kestiremiyordu. Fakat "fahişe" sözü dayanılmayacak kadar ağırdı elbet. Kendisinin kardeşine, kızı sayılır, böyle bir laf söylemeye hakkı yoktu! Vicdan azabı çekmeye başladı Hikmet, gözyaşları o anda boşaldı, bir süre hıçkırdı. Nazan, öyle, elinde Kur'an meali dimdik oturuyordu. Hiç hareket etmedi, hiçbir şey söylemedi. Neden sonra Hikmet, gözlerini, yanaklarını sildi; burada kardeşinin önünde, böyle ağladığı için kendisini asla affetmeyecekti! Ona:

— Sinirlerim bozuldu da, diye izah etmeye çalıştı. Sana da öyle söylememeliydim, lakin senin yaptığın...

— Ne yapmışım ben ki izzet-i nefsimi böyle yaraladınız?

Nazan hiç kımıldamadan, buz gibi bakışlarını değiştirmeden, soğuk ve ciddi, soruyordu.

— Zannediyorum, dedi Hikmet, zannediyorum değil, öyle, Celâlettin Hikmet sana tutulmuş. Eğer ona haddinden fazla yakınlık göstermemiş olsaydın...

— Nasıl bir yakınlık? Hiç onunla yalnız kaldım mı, hep siz yanımızda değil miydiniz? Eğer hâl-ü etvarımda,

sözlerimde bir haddi aşmak olsaydı, o zaman ikaz etmez miydiniz beni? Sizin gözünüzden bir şey kaçar mı?

Kız haklı! "Fakat o sersem, budala adama ne oluyor ki, ümit diye tutturmuş! Yüzü sapsarıydı, o hâlde bile yakışıklı, ifadeli çehresi, hüzünlü bir tunç heykel gibi, topuklarını çat diye çarpıp, asker selamı verdi ve konuşmamızdan Nazan'a bahsetmememi rica etti. Ya ben ne yaptım, deli gibi kızın odasına koşup onu fahişelikle suçladım! Sanki ben değil, infial içinde bir başkası konuştu... Hayır hayır, o konuşan ben değildim, mümkün değil!"

Hikmet kalktı, sedirin üstünde oturan ve kucağındaki Kur'an mealine sımsıkı yapışmış Nazan'ın yanına geldi, oturdu, kolunu boynuna doladı:

— Bu konuşmamızı... Eğer sen razıysan unutalım. Hiç konuşmamış farz edelim kendimizi.

— Sarf ettiğiniz haysiyet kıran kelimeyi unutmak benim için çok zor, fakat çalışırım.

— Teşekkür ederim Nazan.

Hikmet kalktı, maşlahını ve baş örtüsünü yerden topladı, çıktı odadan. Omuzları düşmüş, sanki birkaç yıl birden yaşlanmış gibiydi.

Odada yalnız kalan Nazan, meali öpüp başına koydu. Mehmet Efendi'nin hayaline konuştu: "Eğer elimde Kitap olmasaydı, kendime bu kadar hâkim olamazdım."

Demek Celâlettin Hikmet de ona! Demek hissinde yanılmamıştı Nazan. Ah hâlbuki onları beraberce at binmeye gönderirken neler hayal etmişti! Karşılığı kendi fahişeliği oldu! Bu kelimeden nefret ettiğini düşündü. Sanki kelime icat edilmemiş olsaydı, kendisi bu kadar küçük düşürülmeyecekti. Kabahat ablasında değil, kelimedeydi! "Şimdi ben ne yapacağım, ne yapmalıyım?" diye düşündü; kaçmalıydı elbet, fakat eğer Celâlettin Hikmet'ten kaçarsa, sanki daha fazla bulanacak o kelimeye! Kaçmayıp, her zamanki gibi hareket etse, ablası, baksana, fena hâlde kızacak. Nazan, ablasının Celâlettin Hikmet'e, hakikaten ne çok bağlanmış olduğunu düşündü. Ona acıyordu, fakat elinden ne gelir ki! Nihayet karar verdi: "Hâl-ü

etvarıma daha dikkatli olarak, hemen hemen onunla hiç konuşmayarak ve fakat kaçmadan, ki adam, bir gariplik sezmesin! Ah asıl müşkül vaziyette olan benim. Fakat ablama, bana o sözü sarf etmek yakışır mıydı? Unutalım... Evet... Sanki pek kolay, fakat söz verdim! Uff abla, nasıl bir azaba attın beni!"

***

Cebeci Hastanesi!

Kirli beyazlık ve çok katı, kaba! Nazan nereye dönse şu rengin içinde. Gördüğü kan irin, işittiği inlemeler, sargı bezleri... Operatör doktorun, iri, yumuşak, düşünceli, kahverengi gözleri; yemek sahanları, donmuş yağda yüzen patatesler. Kesik bacaklı boynu bükük adam... Adamlar birçok, hepsi yatağa mahkûm, yine de en fazla kirli beyazlık!

Nazan, ölümü görüyor yakından. Hiçbir şey bu ölümün rengi gibi kirli beyaz, katı ve kaba olamaz! Adam, giderken eli, elinde olduğu için, Nazan, bu cansız bedeni terk edip kalkamıyor, kimseye seslenemiyor... Dibi belirsiz bir buz kuyusuna düşmüştür. Çok soğuk, çok karanlık, kıpırdayamıyor, dişleri birbirine çarpıyor. İşte şu adam ve Nazan, kader birliği etmişçesine yan yana... Adamla beraber, kendi de gitti zannediyor, onun suçu ise fahişelik! "Böylesine solabilir mi siyah saçları? Yüzü, yüzüm bal mumu gibi! Peki öldükse, neden kimseler yetişmiyor, neden buzları çekip? 'Bırakma elimi yalnızım.' Böyle mi söylemişti? Sen bırakma elimi asıl, ben yalnızım!" O kadar korkuyor ki.

— Bacı sen ne yapıyorsun burada? Aha bak, bu adam çoktan ölmüş. Sen git ameliyathaneye, doktor seni bekliyor.

Sarı Rıza, Sakarya gazisi. Adamın gözlerini kapatıyor, eli hâlâ Nazan'ın elinde, çekip alıyor onu.

— İlk mi ölü gördün abla? Korkma, korkacak ne var! Eziyeti tükendi işte. Şimdi bir oh çekiyor o. Sen bilmezsin belki ama ben bilirim, çook ölü gördüm ben... Sen de alışacaksın, eğer öbürleri gibi kaçıp gitmezsen... Gitme

be abla! Olur böyle şeyler, hastane burası. Haydi bacım haydi sen kalk ameliyathaneye git, vallah doktor çağırdı seni, beni gönderdi, bul yeni kızlardan birini dedi.

"Demek ben yaşıyormuşum." diye düşünüyor Nazan, inanamıyor. "Kalkıp ameliyathaneye gitmem lazımmış." yerinden kıpırdayamıyor. Sarı Rıza anlıyor, onu, omuzlarını tutup adamakıllı sarsıyor:

— Kendine gel be bacı, haydi kalk, haydi kalk. Nihayeti bir ölü, bizden biri, düşman değil ki bu!

Nazan, titreyip Sarı Rıza'nın pençelerinden kurtuluyor, kalkıyor. Boynu bükülmüş; nedense ayaklarının ucuna basarak yürüyor, kirli beyaz koridorlardan geçip, kirli beyaz ameliyathaneye ulaşıyor.

Bir haftadır onları, Mehmet Efendi'nin arabacısı, sabahları hastahaneye bırakıp, akşamları alıyor.

"Acılara rağmen bu hastane bana iyi geldi, hiç olmazsa, Celâlettin Hikmet'i kafama pek takmıyorum artık." diye düşünüyor Hikmet. Nazan'sa o günden beri dalgın. Aslında şuurunda ne ablasının sarf ettiği söz, ne Celâlettin Hikmet... Kendisini kirletilmiş hissedip, yalnız Mehmet Efendi'yi düşünüyor. "Acaba bu hâlimde onunla konuşmaya layık mıyım?" Hastalarla ilgileniyor. Ablası kadar tecrübeli olmadığı hâlde, onu da bir kez ameliyata alıyorlar. Daha çok gözlüyor, zaten doktor, "öğrenmesini" istemiştir. Şimdi değil amma ileride belki, ona çok ihtiyaçları olabilir. Nazan, iğne yapmayı da öğreniyor. "Ah bir usul olsa da, gözlerim kapalı yapabilsem!" Koğuşları geziyor, bir ihtiyacı olana yardım ediyor. Başka üç dört hanım daha var, onlarla şöyle bir tanıştı. Bir boş vaktinde, hemen bir hastaya hizmet etmek istediği için, hanımlarla karşılıklı oturup iki laf etmeye zaman bulamadı. Oysa, Hikmet kendisi ile hemen hiç konuşmayan kardeşinin alakasını çekebilmek için sık sık onlardan bahsediyor. söylediğine göre; ikisi mebus hanımıymış, biri banka müdürünün hanımı, diğer ikisinin kocaları cephede; biri taze Sakarya dulu. Kendini en çok ona yakın hissediyor Nazan, her gördüğünde tebessüm ediyor, ona kocasının acısını unutturmaya çalışmak istiyor; bunu nasıl yapacağını

bilemiyor. Aslında kadın, ta Eskişehir Hastanesi'nden beri hasta bakıcı. Halide Edip'le beraber çalışmışlar, o zamanlar kocası cephedeymiş. Eskişehir'den Ankara'ya sevk edilen yaralılarla gelmiş Cebeci'ye, kocasının şehitlik haberi burada ulaşmış ona. İsmi Muazzez, hareketlerinde, hastalara bakımında hiçbir şey değişmemiş, anca şimdi geceleri de uyuyamıyor... Ta be sabah, elinde fener, koğuşları geziyor: "Sen Seyitgazi'ye gidenler arasında mıydın ağam? Acaba liva kumandanı Muzaffer'i tanır mısın? Ona Fişek Muzaffer de derlerdi..."

Selim Muhtar Bey, kızlarının hastanedeki hizmetlerinden dolayı müftehir. İki gece üst üste Celâlettin Hikmet'i yemeğe davet etti, adam, ikisinde de mazeret gösterip, reddetti. Fakat biliyor Celâlettin Hikmet; bir gün mazeretler tükenecek ve kendisi o bağ evine gitmek zorunda kalacak. Düşündükçe terliyor, "Hiç ümit yok!" demişti Hikmet!

Önce ruhunda bir "infial uyandı", at üstünde bir deli koşu tuttururken, "Kaderim hep reddedilmek midir?" diye düşündü. Derin bir acı hissediyordu, fena hâlde "inkisar-ı hayale" uğramıştı. "Demek ben Nazan'ı kollarıma alıp sıkıca saramayacak, o gül dudaklarını ağzımda çiğneyemeyeceğim! O, altımda 'acıt acıt' diye inleyemeyecek!" ve sanki inat gibi; kulaklarında tanıdık bir ses, inanılmaz şehveti ile:

"Daha sert, daha sert mon amour." diye inliyordu.

Birkaç gün, o mefkûreye adadığı bütün ömrünü silercesine, vatan millet endişelerini bir yana koyup; "sonu hüsranla biten aşkı" için yandı yakıldı. Erkân-ı Harbiye'ye uğramıyor, arkadaşlarından kaçıyordu. İki mühim toplantıya "icabet edemedi". Claire, yoksa Nazan mı, bu soru, sanki bıyıkları yeni terlemiş delikanlının, günlerini baştan başa kaplamıştı; başka his veya düşünceye yer kalmamıştı! Oysa o günlerde, yüreğindeki bu aşk, sadece bir pişmanlık duygusuna dönüşüyordu, farkında değildi.

Derken, derken Celâlettin Hikmet, geceler boyu, yatağında sağdan sola, soldan sağa dönerek, Fransız kızına küfürler yağdırarak ve ter içinde kalarak; Claire'in Nazan,

Nazan'ın Claire olmadığının şuuruna vardı! Su bardağını, sürahiyi, sigara tablasını duvarlara çarpıp kırdı. Nazan da kim oluyor, onun kalbini bir vahşi hayvan pençesi gibi hâlâ sıkan Claire'di, yalnız Claire! "Sevda mıdır?" Bu sualin cevabını çok düşündü; ellerini yüzüne kapayıp, küçük bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağladı. Kendisine lanet ediyordu. Öyle hırslıydı, öfke, yüreğinden lav gibi gelip, sanki ateşle, dumanla ağzından burnundan çıkıyordu. Bu kadar kızdığı kendisi miydi yoksa Claire mi? Onun bile tam ayırdında olmadan; kendisine lanet ederken, Claire'e küfür etmeye başlıyor, Claire'e küfür ederken, kendisine beddualar yağdırıyordu! Bir ara; "Ya maazallah, Nazan'da bir ümit olsaydı? Çok hürmet ettiğim bir zatın kızının başını yakacaktım." diye düşündü. O zaman Nazan'a derin bir merhamet duydu. Onun saf yüzü, masum gözleri, hayalinde canlandı. "Evet, çok benziyorlar, fakat ikisi birbirinden ne kadar farklı!" Gerçi Nazan'la hiçbir yakınlığı olmamıştı ama, artık bu farkı iyice hissedebiliyordu. "Ne halt ettim ben, Hikmet Hanım'la o şekilde konuşmaya nasıl cüret ettim? Nasıl rezil ettim kendimi!" Ve artık o bağ evine gitmek istemiyordu, kızların ikisini de görmek istemiyordu.

Sevda yahut kin; bunun hesabı kendi içinde hallolunmalıydı, bunun hesabı Claire ile görülmeliydi! Onun gibi koskoca bir adama, fikirleriyle, eh, etrafın alakasını uyandıran ve başından ne siyasi maceralar geçmiş, bir harpi yaşamış olan, bu kadar sene öğretmenlik yapmış bir askere, yakışır mıydı? Şu içine düştüğü hâller, bir mefkûre adamına yakışır mıydı? Demek ruhumuzda, bunca budala, yeni yetme bir delikanlı taşıyormuşuz ki! Acaba mefkûreler, büyük davalar peşinde koşanlar mı, aşk bahsinde böyle çocuklaşıyorlar? Öyleyse, Abdülgalip gibi, cins-i latiften alaka kesmek mi icap ediyor?

Celâlettin Hikmet fena hâlde utanıyordu. Öldüğünden beri, aklına pek düşmeyen annesini özlemeye başlamıştı. Onun göğsünün içine saklanıp, tertemiz sabun kokardı kadıncağız, işte bu kokuyu içine çeke çeke... Şimdi, göz pınarlarında yaşlar birikecek kadar şiddetle duyuyordu o

kokuyu! Hala'yı hatırladı, o da ancak böyle kokar. Mehmet Efendi'ye geçti; bir ara Nazan'ı alabilmek için, onun delaletine başvurmayı bile düşünmüştü. Herhâlde ona açılması, kendisini Hikmet Hanım'a rezil etmekten daha iyiydi!

Fakat Hikmet Hanım, kardeşinin, Mehmet Efendi'ye alakasından ne kadar rahatsız!

"Haydi efendim, böyle bir meselede, eğer rahatsızlık duyacak olan varsa, o da Sevginur'dur. O rahat olduğuna göre..."

Oysa Sevginur, geçen gece, kocasının koynunda, tatlı sesinde bin bir naz ve eda ile, kırk yılda bir yaptığı gibi kıskançlık gösterip, sitem etmişti: "Yine bazı hanımların bakışlarından, âdeta size âşık oldukları intibaını ediniyorum. Bilmem ki yanılıyor muyum? Fakat affınıza mağruren itiraf etmek isterim ki, size atfedilen ehemmiyetin idrakinde olmama rağmen, çok büyük bir rahatsızlık duyuyorum. Lakin siz de maşallah, onlara karşı nasıl bir gönül yumuşaklığı, nasıl bir muhabbetle muamele buyurmaktasınız! İnanınız kalbim kırılıyor."

Sevginur'un saçlarını okşayan eli titremişti Mehmet Efendi'nin. "Birtanem," demişti, "bana bunu yapma. Senin kalbini kıracağıma, kendi gönlümün tuzla buz olup parçalanmasını tercih ederim. Asıl sen beni affet. Bak anlattım, birçok kere tekrar ettim; o hanımlar, bilhassa Nazan Hanım, benim yüzümde gördüğünü farz ettiği Allah Nuru'na âşık olmak üzeredir. O, bir güzel yol bulmak üzeredir kendisine, beni ise bir kılavuz, hatta kılavuz bile değil, belki Allah yoluna açılan bir pencere bellemiştir, bu kadar."

Sevginur kocasının saçlarında dolaşan elini alıp; sıkıca tutup, avucunu öpmüş: "Fakat sizde, yüzünüzde, bütün tavır ve hareketlerinizde bu nur var. Bunu ben de görüyorum, ancak size kocam olarak, bir erkek olarak âşığım. Ah sizi ne kadar çok sevdiğimi bilemezsiniz."

"Biliyorum birtanem ve bu yüzden çok mesudum. Gördüğün nura gelince; bunun için Allah'a şükreder ve

O'na sığınırım. Emin ol, o küçük, büyük hanımlar işte bu nurun peşindeler. Belki şu sıralar kendileri tam farkında olmasalar bile, böyledir. Ve Safinaz'ım, Sevginur'um, efendim, ben yalnız senin kocanım ve öyle kalacağım. Cenabıhakk'ı şahit tutarım ki, hanım olarak yalnız seni sevdim, sende seni ve ilahî aşkı, ikisini birden tattım, çok şükür... Şimdi lütfeyle, benim güzel hanımım, o seni rahatsız eden kıskançlık hislerinden, Allah'a sığın ve kurtulmaya bak, sen gayret et ki, Rabb'in de sana yardım etsin. İnsan fiilinden evvel yardım yoktur, bilirsin."

Sevginur, nar tanesi al dudaklarını tekrar tekrar bu kalın, büyük elin üzerinde gezdirirken: "Biliyorum, biliyorum," demişti, "gayret edeceğim benim kocam, sevdiğim, her şeyim. İşte size tekrar söz veriyorum, o hislerim için bir daha tövbe ediyorum ve sizi şahit tutuyorum."

O gece, Sevginur uyuyuncaya kadar, Mehmet Efendi, onu okşayıp sevmişti.

***

Hastanenin verdiği yorgunlukta, Celâlettin Hikmet'i ve hatta Nazan'ın dargınlığını unutmaya çalışan Hikmet, geceleri de, kardeşinden kaçıp çalışma odasına kapanıyor, babasının müsveddelerini derleyip toplayıp temize çekerken, bilhassa lisan üzerinde, onunla konuşmaya çalışıyordu:

— Tek lisan meselesi bile Türkçülüğü ayakta tutmaya yeter, diyordu. Genç Kalemler mecmuası, işin büyük bir kısmını hâlletmiş sayılır. Bırakın Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçede karşılıkları bulunanlarından vazgeçmeyi, en ziyade lisanımızdan Arapça ve Farsça kaidelerin atılmasını müdafaa ettikleri ve böyle yaptıkları için muvaffaktırlar. Geçen akşam, Necip Asım Bey'e bir göz attım da, diyor ki: "Karamanoğlu Mehmet Bey, Anadolu halkının hissiyatına tercüman olarak, istiklal-i milliyemizi kurtarmak için mücahedeye başladığı zaman, lisan-ı resmimizin de Türkçe olduğunu her tarafa ilan etmişti." ve çok doğru bir hükme varıyor; bu tarihten sonra, Anadolu'daki müessesatımızın millîleştiğini söylüyor. Ben bir

Osmanlı lisanı hocası olmama rağmen, onun tespitleriyle mesut oldum, inanır mısınız! Heyecanlandım, bugün başımızda Karamanoğlu Mehmet Bey yok fakat Mustafa Kemal var. Onun bu yolda resmî bir faaliyeti; bize güzel lisanımızı yeniden bağışlayacağı gibi, müessesatımız da yeniden millîleşecektir. Emin olunuz hatta yeni Yunus Emreler, Şeyyâd Hamzalar, Kul Mes'ûdlar çıkaracaktır edebiyatımız.

— Lisanın ne kadar ehemmiyeti haiz olduğunun farkındayız kızım, fakat biliyorsun biz, sadece lisan meselesini kâfi görmeyerek, Türkçülüğü, bütün mefkûreleri ile, bütün programı ile ortaya atmak gerektiğini söylüyoruz. Ziya Bey'in, Genç Kalemler'de neşrettiği Turan şiiri, belki sırf şiir zaviyesinden bakarsan zayıftır, lakin onun bütün fikirlerini ihtiva eder. O şiiri, sık sık okumanı tavsiye ederim. Evet, Mustafa Kemal de meseleye böyle bir etraflıca bir hâl şekli aramaktadır. Aksi hâlde niçin istesin bizden Türkçülüğün esaslarına dair bir rapor? Düşünebilir misin belki istikbalde, lisan akademileri, tarih akademileri, Türkçülük akademileri kurulacak! –büyük hülyalı gözleri büsbütün daldı, içlerine ışık düştü– İnşallah! Selanik'te Genç Kalemler, sonra İstanbul'da Türk Yurdu ve seni temin ederim, Cumhuriyet'ten sonra, bunlar gibi mecmularımız, gazetelerimiz de çoğalacaktır.

— İnşallah! Celal Nuri Bey ise, terakkiyi destekliyor, fakat bu bozmakla olmaz diyor. Lisanın muhafazakârlıkla terakki edeceğini söylüyor. Lisanda fazla liberalizmi tehlikeli buluyor, bunun bir tedenni ve tefessüh olacağını iddia ediyor. Sanki lisanda millîciler, sadece Orta Asya'dan getirdiğimiz saf ve ham lisanın peşindeler de, Yunus Emre'nin, sonrakilerin işlenmiş lisanının farkında değiller!

— Ehem, biliyorsun bu saf ve ham lisanın peşinde olanlar da var. İkdam'ın neşriyatını düşünsene, o kullandıkları kelimeleri... Bence bu gazetenin yaptığı, faydadan ziyade zarar getirmiştir, çok ileri gittiler, çok! Mamafih derim ki, bütün bu münakaşalar son derece faydalıdır ve lisana bir canlılık ve hareket getirmektedir. En sonunda bir çare-i hâl bulunacaktır. Hele bakalım önce zaferi görelim de.

— Evet... Bir kahve pişireyim mi beybabacığım? Sizinle mühim bir meseleyi görüşmek istiyorum da!

Kaç zamandır düşünmesine rağmen, meseleyi ona nasıl bir hâl diliyle açacağına karar verememişti Hikmet. Babası kahvesini içerken, o, kendi fincanının kulpu ile oynadı durdu. Canının sıkıntısından, gözü kahveyi bile görmüyordu, neden sonra derin bir nefes aldı ve:

— Biliyor musunuz? dedi. Bizim hastaneye gitmemiz için Mehmet Efendilerin arabalarını vermeleri çok düşünceli bir hareket, kendilerine minnettarız. Ancak daha fazla yük olmak istemiyorum. Ne de olsa aramıza bir teklifsizlik getiriyor, bu hâlden, hoşlanmıyorum. Acaba bizim hastaneye gitmemiz için bir başka vasıta temin edemez misiniz?

Hikmet'in tıpkı dedesi gibi her türlü teklifsizlikten rahatsız olduğunu bilirdi Selim Muhtar Bey. Buna rağmen kızının bu sözlerine bir anlam veremedi:

— Nasıl bir teklifsizlik? diye sordu. Hikmet içini çekti. Gerçi, Celâlettin Hikmet'in karşısında, Mehmet Efendi'nin varlığına şükretmişti ama, o, anlık bir histi. Aslında kardeşinin ona, hâlâ tutkun olmasından, fevkalade rahatsızdı... Onun hislerinin değişkenliğine güvenip, bunun da geçeceğini düşünmesi, meğer gözü kapalı bir kararmış. Kızın hisleri çözüleceğine, gün geçtikçe kuvvetleniyor gibi! Nihayet:

— Nazan çok sık gidiyor onlara, dedi. Hemen her akşamüstü hastane dönüşü uğruyor. Belki onların arabası olmasa altımızda, öyle sık uğramaya imkân bulamayacak.

— Ne var sık gitmesinde? dedi babası. Bilirsin onun daima teselliye muhtaç bir gönlü vardır. Hastanede ise epey üzüldüğü malum, şüphesiz onların yakınlığında teselli bulmakta. Benim bile vaktim olsa daha sık giderim Mehmet Efendi ile görüşmeye. İnsana huzur verir. Bence, sen de gitmelisin Nazan'la.

Hikmet, "Hayır hayır hiçbir şey anlamıyor babam, nasıl saf bir gönlü var ki!" diye düşündü. Konuşmaktan vazgeçecek gibi oldu fakat sonradan pişman olmamak için kendi kendine direndi bu kez.

— Ben, dedi, doğrusu affınıza mağruren söylüyorum, çünkü aklıma kötü bir şey geliyor! Acaba, diyorum, çocuk, yani şüphesiz şayan-ı itimattır Nazan, ancak farkında olmadan, belki Mehmet Efendi'ye meyledebilir, bu da bir felaket olur!

Selim Muhtar Bey'in gözlerindeki hülya, şaşkınlığa dönüştü:

— Ne biçim bir meyletmek, dedi, aklına kötü bir şey geldiğine göre! Ee, ehem, çocuk musun yavrum, hiç öyle bir şey olur mu?! Nazan ayrıca ilk defa erkek yüzü de görmüyor ki! Darülfünun'da onca arkadaşı var, sonra Türk Ocağı'nda beylerle beraberdiniz... Şimdi neden?

"Nedeni var mı bunun! Benim de onca erkekle ahbaplığım vardır usulü dairesinde, lakin Celâlettin Hikmet'i görünce... Hoş, bana evlenme teklif edeceğini dahi ümit ettim, ayıp bir şey, fakat yaptım, kendimi kendime rezil ettim! E şimdi Nazan niçin tutulmasın Mehmet Efendi'ye? Demek âşık olmanın da bir vakti saati var, eğer bu saat gelmişse..." diye düşündü, düşüncelerini babasına anlatamazdı, boyun büktü:

— Hakkınız var efendim, dedi, buna rağmen sırf benim hatırım için, bize bir başka vesait bulursanız...

Babası, şaka yollu "atla" gitmelerini teklif etti, fakat, Hikmet şiddetle reddetti. Selim Muhtar, kızının attan çok korktuğunu düşündü, gülümsedi...

— Bir bakayım da, dedi, üzülme, buluruz bir çare.

***

Mehmet Efendi'yi sevenlerden biri, köyünden bir kuzu hediye getirmişti. Mehmet Efendi ona:

— Zahmet etmişsin İdris, dedi, bizim bu kuzuyu yalnız başımıza yememiz hak değil. Sen de kal, havalar düzeldi; bahçede bir davet verelim, kuzu çevirelim, bu arada yâranı da bir araya getirmiş oluruz...

Evdekiler sevindiler bu habere, onlar da koca tencerelerle pilavlar, helvalar yapmaya karar verdiler. Hala: "Vakıa, şeker pek azaldı, n'apalım, elimizde ne varsa kullanırız,

sonrasına Allah kerim." diyordu. Hala, artık imanının fazlalığından mı yoksa meseleleri rahat tarafından alıp, gönlüne üzüntü yüklemeyen mizacından mı, "gelecek" endişesi hiç duymaz, eksik gediği O'na havale eder, bir tedbir düşünmezdi. Oysa Mehmet Efendi: "Makuliyeti geçmeyecek tarzda, tedbirde bulunmak lazımdır." derdi ama kim dinler! Zaten yeğeninin söylediklerinden, kendi mizacına münasip olanları çekip çıkarır, kullanır, gerisini hiç işitmemiş gibi unuturdu! O gün, Nazan'a: "Sarı gülüm," dedi, "sen son günlerde pek sararıp soldun, açık havaya ihtiyacın var. Kuzu yemeye mutlaka gelin. Pederin beyefendi, ablan ve Hüsniye Hanım da davetlidir, unutma..." Sanki Nazan, onlara gidip gelirken açık havadan hiç geçmiyor, evinde istediği zaman bahçeye çıkma imkânı yok, ille kuzu günü! "Size bir helva yapacağım ki tam tekke helvası! Parmaklarınızı da beraber yiyeceksiniz!" "Hala tatlı kadın," diye düşünüyor Nazan, "ablamdan bile anlayışlı. Hoş, 'bile' demem fazla, herkes ablamdan anlayışlıdır! Mamafih, bu kadının meseleleri basite alışında, hiç o değilden mazeretler uydurmasında bir rahatlık var ki, karşısındakileri de kendiyle beraber rahatlatıyor." Bu eve çok sık gidip gelmesinden, hiç belli etmemesine rağmen Sevginur'un huzursuz olduğunu sezse de, Hala, pek tabii görüyor. "Mehmet Efendi'den ne alabilirsen kârlısın." diyor ona.

Ve bir dikiş gününün ertesi, askerler için Amerikan bezinden diktikleri çamaşırlar, köşede yığılmış duruyordu. Nazan'la Hala, Mehmet Efendi'nin ak odasına geçtiler. Efendi, yaptığı Kur'an-ı Kerim tercümesi üzerinde çalışıyor, onlar da kendi aralarında fısıldaşıyorlardı. Konu kuzu. Nazan, kalabalık arasına girmek istemediğini söylüyordu. Fahişelik yakıştırıldığından beri, bilhassa güzel yüzünü ve bedenini iyice aşağıladığı için, insan, bilhassa erkek bakışlarından kaçması gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca, Celâlettin Hikmet'le karşılaşmaları da farz olurdu gayri, istemiyordu, sıkıntılıydı. Duyduğu mesuliyetin fazlalığından mıdır nedir, Nazan dayanamadı: "Dağların taşların kabul etmediği emaneti, insan yüklenmiş, ne kastediliyor

acaba?" diye sordu. Mehmet Efendi elinden kalemini bırakmadan, başını kaldırdı, gülümsedi:

— Önce, dedi, O'nun ruhundan bir nefes olan ruhumuz bize emanettir. Bunun şuurunda olarak, ruhumuzu, O'na daha layık, daha sadık bir hâle getirmeye çalışmamız; yani bütün ibadetlerimizin yanında, bilhassa iç terbiyesi, iç cihadı yapmamız, derunumuzu terbiye etmemiz gerekir. Ayrıca şu maddi varlığımız, tek tek azalarımız da bize emanettir, onlara da saygı ve sevgi ile, dikkatle muamele buyurmamız lazımdır. Yani manevi ve maddi zaviyeden kendimiz ve yaradılan canlı cansız her şey, O'nun eserlerinin bütünü ile bize emanettir. Onlara da, en az kendimize gösterdiğimiz ihtimamı göstermemiz icap eder. Allah'tan gelip, Allah'la yaşayan ve yine O'na döneceğini bilen insan, bu emanete ihanet etmez, diğer fertleri kendisinden ayrı ve aşağı görecek bir seviyeye düşüp, tevhit fikrini parçalamaz.

— Ben, dedi Nazan, geçen günlerin birinde ablama pek gücendim, kalbimi kırdı benim. O kadar hüzünlendim ki, alıp başımı kimsesiz bir yerlere kaçmayı düşündüm ve dahi yine düşündüm ki, böyle yalnız başıma bir yerde olursam; sanki dağlarda, kırlarda, sanki bir mağarada yalnız başıma kalıp, düşüncelere dalarsam, sanki Allah'a daha çabuk erişebilirim. Galiba bu düşüncem, tevhit fikriyle pek uygun düşmemektedir?

— Evet, doğru, ayrıca Allah'ı bulmak için uzaklara kaçmaya lüzum yoktur Nazan Hanım. O, bize şah damarımızdan daha yakındır. Bizde Allah'ı bulmak için başını alıp uzaklara kaçmak yoktur ve bu da, verilen emanetle alakalıdır, çünkü demin söylediğim gibi, halk da, onun maddi ve manevi veçhesi de bize, her birimize emanettir. Marifet kesretten kaçıp uzaklaşma değil, o kesretin ifade ettiği manayı, Tekliği, tevhidi anlayabilmektir, işte emanet! Bu mana, bize, insanlara emanettir. Emanetin mesuliyeti ise, bütün insanlığa şamildir. Düşünün, dağlar ve taşlar onu almak istememişlerdir, o hâlde bizlere dağlardan taşlardan daha kavi bir iç ve dış nizam gerekir, değil mi? Cemiyeti bir insan vücudu gibi düşünürsek, tek

insan onun bir hücresidir, bir hücre yalnız başına hangi değeri taşır; ancak bütünün manasını! Bu mananın, kuvveden fiile dökülebilmesi için, vücudun diğer hücreleriyle birlikte olması, öyle çalışması iktiza eder. Sevgili Peygamber'imiz: "Halk, Allah'ın iyalidir, yani ev halkıdır ve Cenabıhakk'ın en sevgili kulu, O'nun iyaline en çok faydası dokunandır." demiştir. Yine derler ki; halk, Hakk'ın dış görünüşü, Hak da, halkın ruhudur. –içini çekti– O hâlde dinimizde yalnızlık yoktur, tevhit vardır; İslamiyet tevhit dinidir. Bu idrake erişmemiz lazım Nazan Hanım. İnşallah ablanıza kırgınlığınız nihayet bulmuştur ve inşallah onunla, pederinizle birlikte davetimize icabet edersiniz. Halide Edip Hanım'ın da gelme ihtimali var.

Mehmet Efendi, her zaman yaptığı gibi, onun içinden geçirdikleriyle açıkça sorduğu suale, bir arada cevap vermişti. Nazan, başı ile onu tasdik ederken, "Bu söyledikleriniz hepsini, sen tatbik ediyorsun işte, apaçık görüyorum." diye düşündü. O an Mehmet Efendi'ye hiç olmadığı kadar hayrandı. Onun davetine, içinden cevap verdi; "Biliyorum ablamla barışmamı istiyorsun, fakat bunu yapamam! Bana ne söylediğini, sana bile açıklayamadım, ona o kadar kırıldım ki... Evet 'halk' da bize emanet, en başta yakınlarımız bittabi. Bunu biliyorum fakat içimden gelmiyor barışmak, gönlüm kırıldı."

Mehmet Efendi, tercümesine dönerken, işitilir işitilmez bir sesle:

— Bize yapılan muameleleri, yapan insandan bilmeyelim, asıl fail Allah'tır. O insanı sadece vasıta kılmıştır. Biz kendimize, acep niçin böyle bir muameleye maruz kaldığımızı soralım; noksanı, kusuru kendimizde arayalım, dedi. "Suçlu olan benim ha!" Nazan'ın içinden, ani bir dalga gibi isyan yükseldi; yüksek sesle, âdeta Mehmet Efendi'yi azarlar gibi:

— O hâlde efendim, dedi, şu bize taarruz edip, harimi ismetimize kadar giren düşmana da suç bulmayalım; noksanı, kusuru kendimizde arayalım?!

— Vahdedi bozmuş olmamız, kâfi noksanlık değil midir sizce?

Mehmet Efendi, tekrar yazısına döndü Nazan'ın kaşları havalanmış, bir cevap vermeye hazırlanıyordu ki, Hala, parmağını dudağına götürerek, "sus" işareti yaptı, kalktı. Nazan, mecburen onu takip etti, dışarı çıktılar.

— Sarı gülüm, dedi Hala, sonradan pişman olacağın bir cevap vermemen için, seni kaldırdım, kötü mü ettim? Haydi gel, benim odaya gidelim, Sevginur'u da çağıralım.

Nazan, kendini ihanete uğramış gibi hissediyordu; fena bozulmuştu. Demek, Mehmet Efendi'ye göre, ablasının sözü üzerine ona darılmayacak, kendinde bir noksanlık arayacaktı! "Fakat niçin? Ne zaman davetkâr oldum ben Celâlettin Hikmet'e?" Hala'ya:

— Suç bizdeyse, o zaman niçin harp ediyoruz? diye sordu.

— Öyle zannediyorum ki; her kusurdan bir ders alıp, hatt-ı harekâtımızı ona göre tanzim etmek gerekir, işte o vakit kazançlı oluruz. Bak, düşman bizim olan bir şeyi, vatanımızı almak istiyor, buna karşı harp ediyoruz ve dahi dikkat edersen, yeniden bir tevhit şuuru kazanıyoruz; Türklüğün tevhidi, az bir şey midir bu? Harp pahasına, kan pahasına evet, fakat kazandığımız bir şey var, mühim bir şey! –pek ciddi konuşmaktan sıkılmış gibi bir kahkaha attı, kolunu yanlarına gelen Zehra'nın boynuna doladı– Haydi asma suratını öyle, yakışmıyor sana. Pek solgun görünüyorsun, gel bir gelincik şurubu ikram edeyim, asabına da iyi gelir.

— Hayır, dedi Nazan, ben eve döneyim, zaten geç oldu, merak ederler. Sevginur Hanım'la vedalaşmıştık, yine de lütfen selamlarımı söyleyin ona.

Alelacele onun iki yanağından öptü, Zehra'nın başını okşayıp kendini dışarı attı. Güneş batmak üzereydi, etrafı bir pembelik kaplamış yine. Ah bu Ankara'nın pembe akşamüstleri... Güneş denizde batarken İstanbul'da, böyle bir pembelik sarmaz ortalığı. Demek güneşte değil marifet, bozkırda!

Hala'nın izahından pek tatmin olmamıştı. Eve doğru hızlı hızlı yürürken, ne zaman davetkâr oldum, suali içini

burkuyordu, derken hatırladı; İstanbul'da bir gün Celâlettin Hikmet'in gelmesini ve kendisine yine hayran hayran bakmasını arzulamıştı. Sonra bir başka gün, bu adam da bana âşık, diye düşünüp keyiflenmişti, içinde böyle duygular gezinirken kim bilir ona nasıl muamele etmişti ki... Düşünüyor, aşırı bir davranış hatırlayamıyor; belki farkında olmadan... Kim bilir? Yoksa şu "ata binme" mevzuunda, rahmetli dedesinin arzusu hilafına, Hikmet'in gitmesine vesile olduğu için mi? Doğrusu bu, kendisi şimdi "vasiyet" telakki ettiği o sözlere itaat etmiş, fakat ablasını, mazeretler icat ederek yollamıştı! Bu muydu suçu?

Hareketlerinin, artık pek dikkatle takip edildiğini, herhangi bir insandan çok daha farklı, sanki özel bir muameleye tabi tutulduğunu, şaşırarak hissetti. "Neden böyle, neden?" Çoktan beri içini yoklamayan fısıltıyı, tekrar işitti: "Çünkü sen de hususi bir yere talipsin. Allah âşıkları arasında bir yer arıyorsun kendine, dervişlik istiyorsun. Bunun bedelini hiç düşündün mü; pek sık ve çeşitli imtihanlardan geçebileceğin hiç aklına gelmedi mi?"

Nazan yere, çimenlerin arasına oturdu, yine bir soğuk ter basmıştı her yanını. Sonra başını iki eli arasına alıp hafif hafif sallandı. İçi, ta içi ağrıyordu, evet. Ne söyleniyordu ona, hiçbir zaman, o gizli gönül arzusu böyle aşikâr edilmemişti. Hatta Nazan bile, tam bilemiyordu. İçi ağrıyordu, evet. Çok yorgundu, çok...

Bu dünyaya gelenler arasında, en ateşli imtihanlara tabi olan peygamberler, sonra veliler ve sonra da dervişler mi? İstediğini veya verileni hak etmek için, ne zahmetli bir yol katetmek zorundasın! Zahmet kelimesi, kâfi değil. Çünkü yol uzun ve dikenli, her an bir tuzak; kimisi ateş, kimisi su; kimi zaman yanmadan ve boğulmadan, kimi zaman yanarak ve boğularak yürümek zorundasın. İş ki yürü! Yürü ki, yardım da gelebilir: Çünkü "O bize şah damarımızdan daha yakındır."

Nazan, kalktı, yürüdüğünün pek farkında olmadan yürüdü.

Şimdi, dedesini özlüyordu: "Ah dedecanım, ah dedecanım! Görüyor musun; ne oldu, neler geldi başıma?

Şu perperişan, şaşkın kız, senin deli dolu torunun değil midir? Ne oldu ona, sen anlıyor musun? Ah, ben, pek anlamıyorum. Dedecanım, bir fırtına içindeyim ki, rüzgâr beni oradan oraya savurmakta, döndürüp, düşürüp, tekrar kaldırmakta... Sazlıktan kopartılmış, bir tek saz misali miydim? Rüyamda böyle görmüştüm, işte hakikat oldu. İnanır mısın dedeciğim, ne demiştin o zaman bana: 'Temiz bir abdest al, namaz kıl.' Evet, evet... 'Namaz müminin miracı!' Başka hiç çarem yok. Çaresizim dedeciğim, korkuyorum dedeceğim."

Gözyaşları, yanaklarına sel gibi iniyordu. "Tenkitten, ikazdan yorgun düştüm dedeciğim, hayır ablam değil, Hikmet'inkiler, 'elâlem içinde hatt-ı harekâtım' ile alakalıydı, ona hiç karşı gelmedim ama kendi bildiğimi okudum. Kimi kabul ettim, kimi içimden güldüm. Bu şimdiki başka; şimdi, elâlemle alakalı değil, şimdi, ruhum çırılçıplak ve öylece Allah'ın karşısındayım; gizlim saklım, içim hatta dışım yok; hislerim, düşüncelerim, hâllerim, hareketlerim hep aşikâr... Öylece, Allah'ın karşısındayım!"

Nazan, yeni kazandığı bu idrakle inledi:

"Korkuyorum dedeciğim."

Eve girerken, elleriyle kuruladı yanaklarını. Ağladığını kimsenin fark etmesini istemiyordu, ablasıyla burun buruna geldiler.

— Sen ağlamışsın! Aa üstüne başına bak, toz toprak içinde kalmış! Düştün mü, n'oldu Nazan, ha n'oldu?

Nazan, inkâr edemedi:

— Yolda oturdum biraz, üstüm başım ondan tozlu olmalı. Evet ağladım, dedemi hatırladım; onu çok özledim abla.

"Ne geç intikal! Şimdi sırası, vakti mi ağlamanın?" diye geçirdi içinden. Hikmet, bunu bir şımarıklık kabul etmese, belki şevkat duyabilirdi kardeşine. Duymadı, duyamadı. Soğuk ve kuru:

— Ben de özledim fakat artık ağlamıyorum! dedi.

Nazan, ablasına cevap vermedi, hızla odasına çıkıp kapıyı kilitledi. Kendini yatağın üstüne atıp, başını yastıklara gömdü, ağladı. O kadar çok ağladı ki... Gözyaşları tükendiği zaman içine bir ferahlık düşmüştü. Yağmur sonu açan güneş gibi, âdeta neşeliydi. Yüzünü gözünü yıkadı, saçlarını tarayıp, tek örgü yaptı, temiz bir elbise giydi.

Yemekte, babasıyla ablasına Mehmet Efendilerin kuzu davetinden bahis açtı. Ablasının yüzüne bakıyordu, onun yanaklarının hafifçe pembeleştiğini fark etti, bir şey söylememişti. Babası:

— Bu zatın paylaşma arzusu bana çok tesir ediyor, diyordu. Şu ahval-i fevkaladede, bir kuzu, kavurma yapılır, onunla hane halkı kaç gün doyar! Hayır, böyle düşünmüyor, eline geçeni bizlerle, dostlarıyla bölüşmek istiyor. Sofrası, kesesi ve bilgisi herkese sonuna kadar açık! İşte Peygamber Efendi'mizin güzel huylarıdır bunlar.

— Ben gitmesem, dedi ablası.

— Hepimizin sevdiği bu zata karşı sendeki soğukluğun sebebini biraz anlıyorsam da, ee ehem, bu daveti reddetmek ayıp olmaz mı?

Selim Muhtar Bey kaşığını bırakmış, Hikmet'e bakıyordu. Her zaman hüzünlü, hülyalı gözlerinde, ciddi sorular vardı.

Hikmet kuru kuru:

— Tahmin etmiş olduğunuz sebep dışında bir soğukluğum yok efendim, dedi, ancak dinî yönden bütün vazifelerimi yapıp, şeriatı yerine getiriyorum. Nazan'a baktı. Sadi Hoca, bizleri, büyük bir vukufla, fevkalade yetiştirdi. Sarahatle söylemek gerekirse, bu zatın bize öğretecek pek bir şeyi yokmuş gibi geliyor!

— Şu paylaşmayı seven mizacı da sana bir şeyler öğretmiyor mu?

— Evet, fakat çok doğru bulduğumu söyleyemem. Ben tedbir taraflısıyımdır, bilirsiniz, eksik gediğimi tamamladıktan, hatta istikbalim için de bir şeyler ayırdıktan sonra, elimde kalan olursa paylaşırım veya veririm.

Fedakârlık, evet, fakat fazlası lüzumsuzdur zannediyorum. Sizce kötü bir şey mi bu?

— Sen ne diyorsun Nazan?

— Bence kişi, elinde ne varsa, bir muhtaç veya muhtaçlarla paylaşmalı, dostlarla paylaşmalı; eksik gedik, istikbal içinse... Allah kerim, derim. Siz verin ki, Allah da size versin, demişti bir kere Mehmet Efendi, bence çok haklı. Sizin de buyurduğunuz gibi, "vermek", sevgili Peygamber'imizin huyudur.

Selim Muhtar Bey içini çekti, birkaç kere:

— Evet, evet, evet... dedi, sonra, şeriatçı takımı, dervişler mizacını pek anlamaz, dervişler de, umumiyetle şeriata pek dikkat ettikleri hâlde; şeriatçı takımını anlamazlar! Eh, herkes bir yol tutturur gider, iş ki bu yolların hepsi, O'na çıksın, dedi.

İçinden, kızlarının birbirlerinden ne kadar farklı olduklarını düşünüyordu. İşin tuhafı; bazen biri, bazen öbürü daha yakındı kendisine. Türkçülük çalışmalarında her zaman yardımcı olan, çok okuyan, fikir münakaşaları yapan, iyiyi doğruyu seçebilen Hikmet'ti; kafası ile anlaşıyordu büyük kızıyla; küçüğü ile mizaçları benzeşiyordu. Hikmet'in mantığına güvenir, Nazan'ı ise daha fazla severdi. Düşüncelerinin bu noktasında, Nazan'ın da en az Hikmet kadar Türkçü olduğu geldi aklına. Niçin bir ayrım yapıyordu, niçin bu bahiste büyük kızını ön plana çıkarıyordu? Sebep, Hikmet'in fazla ciddi, planlı programlı oluşu, öbürünün hislerinin rüzgârına kapılıp gidişi miydi?

Selim Muhtar bey dalmıştı. Hikmet'in sualini tekrar ettirdi.

— Eğer siz istiyorsanız efendim, diyordu kız, giderim kuzu davetine.

— Evet, dedi, gidelim hep beraber.

Selim Muhtar Bey, karısını ne kadar özlediğini düşünüyordu. Ah o yaşıyor olsaydı; şu Nazan, Mehmet Efendi meselesini en güzel şekilde halledebilirdi elbet. Koca kızlara babalık etmek zor işti, işte beceremiyordu. Bu bahiste,

acaba Hikmet mi fesat bir yürekle hareket ediyor, yoksa kendisi mi çok saftı? "Vatanı, milleti kurtarmak isterken, insan münasebetlerinde cahil mi kaldık nedir?"

***

Davete üç gün kalmıştı. Nazan, o akşamüstü Mehmet Efendilerden eve gelirken, yol boyunca geçirdiği sarsıntıdan sonra, artık ablasına kırılmaktan vazgeçmişti. "Mademki, o benim yürümek istediğim yolda karşılaştığım, karşılaşacağım imtihanlar içinde sadece bir vasıtadır!"

Kuzu davetini heyecanla beklemeye başlamıştı; Halide Edip Hanım'ın da gelme ihtimali vardı ya... Celâlettin Hikmet'le karşılaşmayı da bir önemli mesele yapmıyordu artık. Kendisi edebiyle hareket edip, değişik bir tavır sergilemedikten sonra...

Şimdi hastanede Sarı Rıza ile, bir uzun tahta masanın başına geçmiş, karşılıklı sargı bezleri hazırlarken düşünüyordu; "Sadece Halide Edip Hanım değil, daha kim bilir kimler gelecek. 'Ankara bizim bahçeye dolacak!' demiyor muydu Hala? Ne misafir seven bir kadın!" Mütemadiyen konuşan Sarı Rıza'ya kulak vermeye çalıştı:

— Sen şimdi bu hastanenin boş hâline bakma abla, diyordu, bir muharebe başlasın, bak nasıl dolar buraları. Koğuşlarda koridorlarda adım atacak yer bulamazsın, beni sevk ettikleri zaman; ameliyattan sonra bile iki gün sedyede, koğuş kapısı önünde yattım. "Bulamadık sana bi yatak be Sarı." derdi doktor, teselli ederdi. Onun o gözlerine bakınca gönlüm erir giderdi. "Vatan sağ olsun be doktor bey," derdim, "ben ölüversem ne çıkar?" Ama bilmezdim şehitlik olur muydu o zaman? Cephede vurulmuşum ya, hastanede ölmek, hem de cepheden uzak hastanede, bilmem şehit olur muydum o zaman? Ne dersin abla?

— Allah etmesin, elbet şehitlik olurdu Sarı Rıza, mademki cephede vurulmuşsun. Hangi cephe?

— Hangisi olsun, son muharebe, Sakarya! Dünya Harbi'nde, daha bıyıklarım yeni yetmiş. Suriye'deydim; orada çok perişanlık çektik çok. Dedim ya yeni yetmeydim,

ama bak Allah'ın işine, burnum bile kanamadı, döndüm köyüme. Sonra Yunan gâvuruna karşı diye asker topladılar ya, gittim bir daha yazıldım. Anam, sen borcunu ödedin gitme, diye çok ağladı, babam da hangi borcu karı, düşmanı attık mı topraklarımızdan, diye kızdı ona, her neyse... Sakarya dedikleri, öyle bir cephe ki abla, bir ucundan bir ucuna bir haftada gidersin, gün kıyamet! Burada bana dediler ki, Yunan gâvurunun top sesleri Ankara'ya ulaşmış. Olur olur elbet, adam canımızın ortasına batırmak ister süngüsünü.

— Allah bir daha göstermesin o günleri.

— Göstermeyecek, sen bakma biz Sakarya'yı atlattık ya, ondan sonrası kolay, sürüp çıkaracağız Allah'ın izni ile. Hele Gazi Paşa'mız bir, "Yürüyün!" desin. O zaman işte sen gör bu hastanenin hâlini. Sen şimdi şuncağız yaralı ile, hasta ile doldu mu sanırsın? Koca hastane, bunun on katı adamı alır burası.

— O zaman nasıl yeteriz herkese?

— Yetilir yetilir merakın olmasın! Öyle zamanlarda Allah bir güç kuvvet verir ki insana, sanki cephe orası değil, bu hastane, bu damın altı olur. Canını dişine takıp öyle çalışırsın. Sonra çok mebus haremi gelir yardıma. O zaman öyleydi; ana bacı dolmuştu burası, şimdi bakma muharebe zamanı değil de...

— Nasıl vuruldun sen?

— Bak onu unutmam, çünkü ta be sabahından beri iyi hatırlarım. 12 Eylül sabahıydı, biz tepe üzerindeydik, hani şimdi Zafer Tepe diyoruz, işte onun üzerinde. Sabahın köründe gözümü açıp da gökyüzünü görür görmez, dedim; "Zafer bizimdir!" Neden böyle, çünkü gökte tek bulut yoktu ve inanır mısın abla kaç gündür bizi yakıp kavuran güneş sanki soğumuştu; hava diri, serinceydi, anlayacağın tam hücum havası! Velakin sanma ki güneş parlamıyor! Nasıl bir parıltı ki, gökyüzü altın suyu mübarek, öyle sarı sarı yaldızlı, bir de mavi ki... Denizi bilir misin, he, bilirsin! Onun gibi; sakin hâli, hani hiç dalga olmaz, yalnız güneş vardır içinde, nazlı nazlı yüzer...

Tam işte onun gibi gökyüzü! Dedim; "Zafer bizimdir." Çünkü bir şey daha vardı; o muharebede, ne zaman bozulsak, hem biz, hem de bozulan başka birlikler, biraz geri çekilip yeniden toparlanıyor, yeniden saldırıyor. Senin anlayacağın, o bir ucundan diğer ucu görünmez olan, koca arazide ayağını bastığın her yer cepheydi, bozulmak, yenilmek yoktu; çünkü Mustafa Kemal Paşa'mızın emri buydu; önün arkan, sağın solun cepheydi! Canımızı dişimize taktık derim emme, sen anlamazsın, çünkü orada yoktun; kolay değildir görmeden, bilmeden anlamak! İşte o taarruza düşman mı dayanır?

Nazan dalmış; bu güneş yanığı avurtları çökmüş, saçları uzamış, tıraşı gelmiş sarı adamı dinliyordu. Kaç yaşında acaba, belki otuz bile değil, lakin kırk gösteriyor! İçini çekti:

— Ne güzel anlatıyorsun, tıpkı bir şair gibi, dedi, o pırıl pırıl göğü sen anlatırken, ben sanki gördüm!

Sarı Rıza'nın gözleri bin bir karadan, ışık görmüş ayna gibi parladı, mahcup gülümsedi:

— Şairliğimiz yoktur emme âşıklığımız vardır abla, saz çalar türkü söylerim, dedi. Sonracığıma ben İzmit'in köylüğündenim, ne de olsa İstanbul'umuza yakın, İstanbul rüzgârı koklamışım, bi de çok okudum; Hazreti Ali Cenkleri'ni, Hayber Kalesi Cengi, Şeytan Kalesi Cengi hep ezberledim; Battal Gazi, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha'yı hatmettim. Anam bu okumakla sen hoca olmalıymışsın derdi. Hocalık nerede, biz nerede, velakin severim okumayı. Ha ne anlatıyordum ben? Ha, şehitlikmiş, gazilikmiş hiç aklıma düşmedi, yalnız zafer dedim, yeneceğiz Yunan gâvurunu bugün! Hem bilir misin, muharebe zamanı, yanında arkadaşların al kanlara bulanıp birer birer ölürken, onca ateş altında senin aklına gelmez ölüm. O, hem yakındır canından ileri, hem uzaktır. Sen ölümsüzlük şerbeti içmişsindir, böyledir bu; Allah'ın bir güzel işidir. Çünkü aklına senin öleceğin gelse, perişan olmak var. O korku, ne eder insanı bilir misin, ne eder? Neyse, düşman siperlerini görüyoruz, avcı takımları dizmişler, arkalarında kıtaları toplanmış, sanırsın insanlardan bir

dağ, aşılacak gibi değil. Bir de Kartaltepe'ye doğru yürüyorlar, öğlene doğru taarruz emri çıktı. Ama ben beş dakikalığına Mustafa Kemal Paşa'mı görmüştüm. Hangi cepheye gitsem, nerede toplansak gördüm onu, bu sefer başka kumandanlar da vardı yanında, bir de kadın. Meğer o anlattıkları kadınmış, Halide Edip derler adına, bilir misin? İşte o, sanki sanırsın muharebe boyu, hiç ayrılmadı Mustafa Kemal Paşa'nın yanından, cephe cephe gezdi.

— Tanırım onu, dedi Nazan, övündü, arkadaşımdır.

— Tanırsın, ha? Elbet, kaç kadın var ki onun gibi yürekli. Yüzü açıktı, güneşin altında par par parladığını gördüm, dedim, bu kadın genç de olsa, kocamış da olsa, anamızdır, o kırlara tepelere dağılmış cümle askerin, cümle yiğidin tek anasıdır. Şimdi onu görüşüm de, bir hayra işarettir, tepeleyeceğiz bugün Yunan gâvurunu! Biz, tren yoluyla Kartaltepe arasına düştük. Nasıl saldırıyoruz, hırs canımızdan kopup geliyor. Bir de Duatepe'den Kartaltepe'ye doğru topçu ateşi, kıyamet! Anacığım şimdi düşünüyorum da, cepheler boyu nasıl dayandı bu kulaklarım o kıyamet gürültüye, sağır olmadı. Yalnız, "Allah Allah!" diye bağırdığımızı duyuyorum. Ben de bağırıyorum ya, na şu göğüs kafesim parçalanıyor, yani öyle geliyor bana. Topçu ateşi de, seni arkandan bi itekliyor ki, yürü, koş koş diye...

Sarı Rıza, o günü yaşıyormuşçasına heyecanlı, yine de usul usul anlatıyor:

— Bize ilk baştan emir verilmişti; cephanemiz azdır, fazla harcamayasınız, süngü kullanasınız diye. Süngü demek, yüz yüze demektir, batırıp çıkaracaksın, bilir misin insan etinin, kemiğinin sesi nasıldır? Eheh, nerden bileceksin, di mi? Bilme, daha iyi. Her neyse emir emirdir, süngü kullandık daha ziyade. Güneş batarken bir de baktık ki, Kartaltepe'yi almışız, inan farkına bile varmamışız! O sıra, güneş batıyormuş, meğer ışıkları süngülere vurmuş; kana bulanmış süngüler, al al, yalazlanıyor. "Allah!" dedim, işte bunu hatırlıyorum, bir nefeslik daldım mı, hiç bilemem. İşte o sıra yaralanmışım başımdan,

böğrümden, bacağımdan. Gâvurun kurşunu yağmurdur da, altında kalmışım gibi, he, öyleydi aslında. Kendimi biliyor muyum, ne gezer? Ben habire köyün yamacında koşuyorum, çünkü köpekler saldırıyor üstüme; ben, onlarla boğuşuyorum. Köyün adamları toplanmış etrafıma, sanki köpekleri yüreklendiriyorlar. Bir Allah'ın kulu çıkıp da yardım etmiyor, itlerin ortasından çekip çıkarmıyor. "Yahu," diyorum, "insafınız kurusun, çekin şu köpekleri başımdan. Köyün bir bölük adamı ses çıkarmıyor, bir bölüğü de ellerini çırpıyor tak tak..." Sonradan bildim, zaar baygınlık arası işittiğim kurşun sesleriydi, o tak taklar! Çırpmayın ulan elinizi, diyorum. İtin biri, bacağımı ısırıp koparıyor, ikisi üçü başımda, kafamı parçalıyor. Gariptir hem parçalanan kafamı görüyorum, hem düşünüyorum; kafan böyle parçalanıyorsa, öldün sen ulan Sarı... Bu arada adamın biri: "İflah olmaz bu, gider." dedi, işittim. Meğer beni seyyar hastaneye taşımışlar da, doktor konuşurmuş başımda, ne bileceğim! "Alırsanız itleri üzerimden," diyorum, "ben turp gibi kalkarım ayağa!" Gülüyorlar... Sonra sıhhiye askeri söylemişti; hep köpeklere küfretmişim baygınken, zaar köpek dedikleri Yunanlıdır demişler. Hâlbuki basbayağı itti onlar, köyün bildik köpekleri. İnanır mısın çok zaman sonra köye dönünce, baktım ki köpeklerden çekinir olmuşum!

— Köye döndün ha, niçin kalmadın orada?

— Ahval, köyde oturup çift sürecek zaman mı? Zati artık köyün karıları erkek olmuş, her bir işi onlar yapıyorlar. Dedim döneceğim, artık sakat olmuşuz, askerlik yapamam emme, ille hastanelerde çalışmak isterim. Ben yatarken sıhhiyelerin az mı emeği geçti, ben de bulurum bakacak mecruh, borcumu öderim... Zati alışmışım hastane kokusuna. İşte böyle abla, düşmanı kırıp memleketten atmadıktan sonra; bana köy de haramdır, saz da.

— Lakin işittim ki muharebe meydanlarından köylerine kaçan da çok olmuş.

— Öyle emme sen bakma, sütü bozukların işidir o kaçmak. Onlar zaten cephede kalsalardı da, yaramazlardı bir işe; çünküm akıllarına ölüm düşmüştür, korkunun

kanlısı sarar yüreklerini, bir boka yaramazlar! Sen cephedeysen abla; korkuyu uğratmayacan yanına, böyle bil. İşte seyyar hastaneden beni, benim gibi ağır yaralıları, buraya bu hastaneye sevk ettiler. Yollarda telef olmak da vardı ya, ben yaşayacağım dedim, sıkı bastım. Ama gözlerimi kapadım mı bir dakka, nerden çıkıp geliyorlar bilmem; köpekler sarıyordu etrafımı, gayri başlıyordu onlarla dalaşma! Doktor Bey'im, cephedeki seyyar hastanedeki, senden iyi olmasın pek iyiydi bacım: "Dayan sarı oğlum..." derdi, "Ankara iyi gelecek sana, bakma, oranın hastanesi bizim bunun yanında saray gibidir. Saraylarda yatacan oğlum, iş ki sen dayan Sarı Rıza. Daha işin bitmedi, yavuklun var mı, seni ona sapasağlam teslim etmezsem bana da Doktor Necmi demesinler!" Bütün yaralılarla böyle konuşurdu, Allah'tan ümit kesmeyi sevmezdi o. Biz de kesmedik işte, geldik bugüne ulaştık. Bu gözlerimiz düşmanın tepelendiğini de görecek!

— İnşallah Sarı Rıza! Sen madem saz çalıyorsun, burada çalsana, hastaların hoşuna gider.

— Belki... Ama ben daha kavganın başında astım sazımı duvara. Dedim, düşman çıkmadan bu memleketten, gayrı saz haram bana, yemin ettim. Onu kovaladığımız gün inşallah alacağım elime yeniden. Bakma kafamdan çok türkü yakıyorum emme, ille düşman çıkmalı önce, benim türküler sonra.

— O zaman cumhuriyet türküsü yakarsın inşallah.

— Hee ya... Velakin cumhuriyet dediğin nedir bacı?

— Bir tarz-ı idaredir ki, düşmandan sonra o kurulacak memlekette. İşte o zaman istiklalimizin tam tadını çıkaracağız.

— Allah Padişah'ımız Efendi'miz Halife'mize uzun ömür versin, onu da yaparız be bacı.

Nazan'ın içi titredi. "İdare deyince akıllarına Hünkâr gelmektedir." diye düşündü. Evet, cumhuriyet tarz-ı idaresinde ne olacak Hünkâr? Mustafa Kemal Paşa ne düşünmektedir? Meclis nasıl karar verecek? "Belki Zat-ı Şahaneleri, reisicumhur olarak intihap edilirler!" Ha?!

Nasıl da gamsız, şen şakrak konuşuyordu dedesi ile! Ne zaman son buldu o hâli, ne zaman gerçek "dertle" yüz yüze geldi? Evet, o tren... Ankara'ya gelen o trene bindikten sonra Nazan, ancak duyabilmişti Anadolu'yu. Ama ne duymak! Gözlerinin önündekiler hücrelerine, iliklerine kadar geçmiş, kurtların kemirdiği yaralar açılmıştı ruhunda. Ne geceydi! Bir türlü bitmek bilmeyen, inleyen biteviye. O ağlayan, çocuk, orada, o gece büyüdü! Şimdi bir yakışıklı askerdir şüphesiz, dal gibi. Ah nice dallar kırılmakta, ağaçlar köklerinden sökülüp... "Düşmanın kurşunu yağmur gibiydi" mi demişti Sarı Rıza? Evler çökmekte. Ocaklar sönmekte. Anadolu, kavruluyor. Dehşet ki ne dehşet! Bu kadar mı kötüydü tevhidi bozmak? Yetsin artık Allah'ım cezan, belan. N'olur, n'olur? "Velakin Padişah Efendi'miz de, bir cumhurreisi olarak kendini dosta düşmana, ehem rezil etmez!" Dedeciğim, sen İstanbul'da, etrafın kitaplarla çevrili otururken biliyor muydun, tanıyor muydun Anadolu'yu? Osmanlı'yı kurtarmak için, o fırkadan bu fırkaya atlayıp, dört dönerek ve çok ciddi fikirler serdederken, biliyor muydun, tanıyor muydun Anadolu'yu? Ah, evet, diyemiyorum dedeciğim, diyemiyorum!

— Gördün mü be abla, konuşup dururken sargı doldurduk masayı, şimdi ben bunları götürüp yerlerine yerleştireyim; sonra biraz daha sararız. Doktor Bey; bol bol depo edin dedi. Bir hazırlık ki...

Nazan heyecanlandı. "Bir hazırlık ki!" Yakında, çok yakında taarruz!

Evet önce istiklal kazanılmalı, Sarı Rıza'nın sazı inmeli duvardan, değil mi? Sonra Anadolu baştan başa imar edilerek, köyler şehir olarak... Kavruk Anadolu'nun kavruk çocukları; o ağlayanı, o yüzünü kapatıp habire sigara içeni, solgun gelini, helanın önüne, koridorlara yatmış ihtiyarlar, kadınlar, gençler... Hepsi, kır çiçekleri gibi açarak, yeşererek, allanarak... Ah, Anadolu bizim dediciğim, canımızın içi, özü! Yoksa unutmuş muydun? Ona medeniyet götüreceğiz, biz cumhuriyet çocukları! O an, Nazan'ın içinden beyaz kuşlar havalanıyor, en uzak sınırlara doğru...

— Ne dalmış düşünüyorsun be bacım? Sakın tasalanma, boş ver, iyi olur her şey, Allah'tan ümit kesilmez çünkü.

***

Birkaç kez evin civarına kadar gelmiş, sonra ters yüz geri dönmüştü. Bugün kararlıydı, kapıya kadar gidecek, kapıyı çalacaktı. Ve herhâlde kalfa kadın açacaktır, işte ayaküstü ona baş sağlığı dileyecek; "Geç işittim, yoksa gelmez miydim cenazeye." diyecek ve Nazan'dan, hayır, elbet Selim Muhtar Bey'den haber soracaktı. "Gelemediler mi cenazeye? Küçük hanımlar da mı gelemedi, ya vah vah! Yoksa geldiler mi, buradalar mı? O zaman müsaade ederlerse, bir lahza kendilerini görüp, taziyetlerimi... Bu olacak iş değil, bu zamanda ta Ankaralardan buraya gelmek kolay mı? Haydi geldin, sonra nasıl döneceksin? Her zaman öyle kolay olmaz işler; zaten Selim Muhtar katiyyen giremez İstanbul'a. E iki kızı da, yanlarına dadıyı falan da katsa... Yok hayır, yollayamaz! Ama... Lakin, ya yolladıysa? Kızlar, pek düşkündüler dedelerine, ille gideceğiz diye dayattılarsa... Dayatmışlardır canım! "Çok geciktin, geldilerse bile şimdiye kadar dönmüşlerdir." Abdülgalip, kendini suçluyor, azarlıyor. "Bir türlü cesaretini toplayıp, çalamadın şu kapıyı! Artık çalacağım!"

O eve son gidişinde Celâlettin Hikmet de vardı yanında. Öyle ya; sanki ölümü görmüştü adamın yanında, besbelli eski mutasarrıf gidiyordu. Kızların at binmesine itiraz etmeyişi de bu yüzden olmalıydı. O gece, bunları düşünüp, hayıflandığını hatırlıyor Abdülgalip. Hüseyin Hüsnü Bey, bütün o kendinden emin yüksek havasına, otoriter tavrına rağmen, işte gidiyordu! Kalbinde pek acı bir burkulma... Oysa ondan hoşlandığını aklına bile getirmemişti. Şimdi onun çöküşüne bakarken... Uzun yıllardır bir başka çöküşü seyretmekte olduklarını fark etmişti; Tanzimat, Jön Türkler, Meşrutiyet, bilmem İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf; birçok irili ufaklı Müslim, gayrimüslim cemiyet derken; aslında hepsi gidişatın bir tarafından tutma, onu bırakmama gayretindeydi fakat daha ziyade seyirci... Çünkü hiçbiri meseleyi bir bütün

olarak ele alıp temeline, canına nüfuz edememişti. Şahsi hırslar, günlük kararlar ve günlük tepkilerle ve nasıl dağınık... Asıl Osmanlı çökmekteydi tedricen ve geldik bulduk bu günümüzü! Hani Abdülhamit'i tek müsebbip addediyorduk? Tek müsebbip bulmak zor mu, işte İttihat ve Terakki! Enver, Talat, Cemal üçlüsü. Evet, onlar sokmadılar mı bizi harbe? Haydi vurun abalıya, müsebbip onlardır! Sonra ne demiş Talat: "Ne yapalım kader böyle imiş!" Ya Enver? Abdülgalip'in hususi ve büyük bir sevgisi olduğu için Enver'e, onun İstanbul'dan giderken yazıp bıraktığı kâğıdı, hiç hatırlamak istemez. ("Burada şahsım için emniyet kalmadı. Yeni bir Devlet-i İslamiye kurmaya çalışmak için hârice çıkıyorum." demişti adam.) Abdülgalip, zaman zaman dalıp, Enver Paşa'nın Asya'da kuracağı Türk Devlet-i İslamiye'si için ümit büyütür. Bak, Celâlettin Hikmet bu ümidi hiç beslemedi. Evet, uzun yollar dolaşıp geldik bugüne. Ve işler ters giderse, yarın bulunacak müsebbip de bellidir; Mustafa Kemal! Bakınız işte, bu, bugünden aşikâr!

Lakin işler ters gitmeyecek. Gitmemeli!

İşte o zaman? Lanetlerimize tek müsebbip aradığımız gibi, acaba hayranlığımız için de tek sebep olan mı bulacağız? Yarın Mustafa Kemal'i tapınılacak put hâline mi getireceğiz? Abdülgalip, içinden içinden ürperdi. "Teklerde değil kabahat, bu, bizim milletin düzeltilmesi gereken, en kötü huyu!"

Köşkün kapısı önünde duraladı, geri çekilip şöyle pencereleri yokladı. Eski kafeslerin ardında sadece karanlık var! Köşkün bu kadar köhnemiş olduğunu, daha önceki gelişlerinde hiç fark etmemişti. Şimdi hayret etti; tahtalar kabarmış, boyalar yer yer dökülmüş, koca yapı bugün yarın bel verecek; sonra çökmesi, bir büyük fırtınaya bakar! Kim bilir... Hüseyin Hüsnü Bey'den sonra işte evi, ocağı da gitmekte. Kızların ne işi kaldı burada?

Buruk bir hüzünle çaldı kapıyı. Uzun uzun bekledi, derken ta uzaktan, belli belirsiz bir ses, terliklerin zemine sürtülmesi... Abdülgalip bekledi. Ve kapı ağır ağır, yarım açıldı. İşte Kalfa Hanım; yabancı gözlerle bakıyor. Abdülgalip,

kendini tanıttı. Dilşat Kalfa özürler diledi, büyük acıdan sonra aklı bir dağılmış ki... Mehmet Ağa da çarşıya inmişmiş, Gülbahar Kız, kim bilir nereye kaybolmuş. Beyefendi lütfedip buyursun içeri, bir acı kahve içsinmiş. Kapı tam açıldı. Eski gelişlerinde ışık ışık olurdu bu sahanlık. Şimdi küf kokulu bir büyük loşluk; yukarıya tırmanan merdivenler, sanki karanlık bir meçhulde kaybolmakta. Biliyor Abdülgalip, sağ tarafta hemen, misafir salonu bulunmaktadır. Daha Nazan'ı soramadı ya, girecek, mecbur. Ayakları geri gide gide, Kalfa'nın arkasından girdi salona. Koltukların, kanepelerin üstüne beyaz çarşaflar serilmiş, sehpalar ikişer ikişer, ters yüz konmuş; büyük ayna, gazetelere sarılıp bir iyi bağlanmış, halı da sarılıp sarmalanıp duvara dayanmış. Ayakları altında, eskimiş tahtalar gıcırdamakta. Birkaç nefis hat tablosu bulunmaktaydı burada; şimdi islenip kararmış. Bir zamanlar yeşil olan yağlı boyanın üzerinde, yerleri boş ve taze yeşil sırıtmakta. Ne işi var burada Abdülgalip'in? Şiddetle ters yüz dönüp kaçmak istiyor. Kendi o dağınık, pis odası bile bu salondan çok daha canlı. Orada bir insan yaşadığı bellidir; ama berduş, ama kirli. Burada, evet, ölüler bile gezinmiyor! Nasıl kimsesiz! Hüseyin Hüsnü Bey'in hayalini de yakalayamıyor, Nazan'ı ise şu salonda tahayyül etmek imkânsız! Gözlerini, çürümekte olan kahverengi kadife perdelere dikip, eskiden kalan ve sarılıp sarmalanmayan bir tek onlar kalmış çünkü, bekliyor Abdülgalip. Kalfa, kahve pişirmeye gitti. Hava yok burada. Nazan, bu evde bir çiçek gibi solacaktır. Şimdi kız, bir zarif sarı güldür, daha gonca hâlinde. Şurada yerde, köşede bir vazo mu durmakta? İşte onun içinde, yavaş yavaş boynu bükülüyor, yaprakları tek tek dökülüyor... Nazan'ın altın hareli gözleri sonuna kadar açılmış, hava diye inlemekte! Bir büyük, kaba fakat olabildiğince zarif bir erkek eli, bu gözleri kapatıyor. Nazan, ölüyor. Bir manada ölü, bir manada diri, yüzünde bir tebessüm! Ne oluyor, Ankara'da neler olmakta? Abdülgalip ayağa fırlıyor, salonun içinde bir aşağı bir yukarı gezinmeye başlıyor. "Ölmeden önce ölünüz!" "Bu hadis de şimdi nereden aklıma geldi birader!"

Kahvelerini içerken, Abdülgalip daha soramadan kadın anlatıyor.

— Doğrusu ben gelirler zannettim, gelirler, kırkını çıkarırlar... Onun yerine Küçük Bey'den, Selim Muhtar Bey'den mektup aldık. Şu sıra mümkün değilmiş İstanbul'a gelmeleri, hiç mümkün değilmiş. Ah bu kafam anlamıyor artık, neden? –gözyaşları birbiri ardına iniyor yanaklarına– İnsan gittiği gibi gelir, değil mi? Hiç akıl sır ermez Küçük Bey'in işlerine. Beyefendi de zaten... Neyse, Nimet Hanım'ın, ah o taze nasıl erken gitti, evet evet Nimet Hanım'ın zevcidir. Sonra Nazan Hanım'dan da bir mektup aldım –gülümsüyor– beni çok özlemiş. Çocukluğundan beri düşkündür bana. Kimselerin kucağında uyumaz, Hüsniye Dadı'yı tekmeler, benim kucağıma gelirdi, ninni söylerdim ona, usul usul sallardım. –tekrar ağlamaya başlıyor– Bizi burada unutacaklar galiba, şu köşk başımıza yıkılacak, biliyorum. Ah biliyorum... Küçük Bey para yollamış geçen gün, Allah razı olsun. İş paraya mı kaldı? Vardı bizim elde avuçta biraz. Rahmetli Beyefendi'm, Allah rahmet eylesin, kendisi darlık çekti ama bizleri hiç darda koymadı; kapısındakileri, kapısına geleni ferahlatırdı. Nerede onun gibi beyler artık! O beyefendiydi, şu kadar yıllık hizmetkârıyım bir kere bile azarlamadı, yalnız beni mi, Mehmet Ağa'yı da azarlamadı, tek kötü söz işitmedi kimse ondan. Böyle edep, böyle terbiye ben kimsede görmedim. Hani çok beyefendi, hanımefendi geldi geçti bu salondan da, bilirim. Hak yemedi, haksızlık yapmadı. Şimdi ruhu cennettedir, değil mi, cennettedir. Kuzum Abdulgalip Bey'ciğim diyorlar ki, Mustafa Kemal askerlerini toplayıp İstanbul üzerine yürüyecekmiş, doğru mu?

— Vakıa böyle söylentiler var Kalfa, lakin ben hiç zannetmiyorum. Niçin yürüsün İstanbul'a? Yunan gâvuru Anadolu'da.

Abdülgalip, boş kahve fincanını Dilşat Kalfa'ya uzattı.

— Sağ ol Kalfa, ben gideyim artık. Allah gani gani rahmet eylesin Beyefendi'ye, sizin de başınız sağ olsun.

Evden değil yalnız, o sokaktan bile kaçmak istiyordu. Nazan'ın gözlerini kapatan erkek eli kimindi? Hayır Celâlettin Hikmet'in değil!

Hızlı hızlı yürüdü Abdülgalip, caddeye çıktı. İçinden Nazan'ı atabilmek için Hüseyin Hüsnü Bey'i düşünmeye çalıştı. Canazesinde üç beş adam mı varmış, vah zavallı! Adımları yavaşladı. Zaten ne kadar yalnızdı son zamanlarda! Lakin adam, ne Amerikalılardan medet umdu, ne Almanlara bağlandı, hatta ne de İngiliz himayesini müdafaa etti. Hürriyet ve İtilaf'ta sonuna kadar kalamayışı da bu yüzdendi. Abdülgalip biliyor; Damat Ferit tarafından teklif geldikten sonra; Rıza Nur Bey'in Beyoğlu'ndaki evinde toplananlar arasında Hüseyin Hüsnü Bey de bulunuyormuş. İttihat ve Terakki'ye karşı muhalif olanların birleşip, tek bir kuvvet hâline gelmeleri için kurulacak olan fırkanın nizamnamesi ve programı bu evde, beraberce kaleme alınmış. Evet, "Bu mülkün atisi ve hâli, İngiliz dostluğu ile temin olunabilecektir." diye yazan, Hürriyet ve İtilaf'ın münevveran takımından Rıza Nur, değil miydi? İşte böyle düşünüp, böyle yazmış bir adam, şimdi Ankara'da ne arar? Onun bir Mustafa Kemal dostu olması, hiç düşünülebilir mi?

Abdülgalip, durup bir sigara yaktı. O zamanın Hürriyet ve İtilafçı münevveranından sayılan Nüzhet Sabit'in bir yazısını hatırlamıştı şimdi. Şaşılacak hafızası; adamın sözlerini bir bir tekrarladı: "Sen İngiltere, senin mukadderatını; İslam'ın ve Türklerin mukadderatından kim ayırabilir? Milyonlarca Müslüman'ın, kim ne derse desin, saadet-i müstakbelesini, refah ve saadetini temin vazife-i tahiriyyesi senindir. Sen bu tarihî vazifeyi elbette ifa edeceksin."

Abdülgalip, sigarayı çıkarıp ağzından, yere tükürdü. Elbet bu adamların arasında bulunamazdı Hüseyin Hüsnü Bey! Onunla bir fırsatını bulup, şu Hürriyet ve İtilaf meselesini konuşamadığına yanıyordu; ne de olsa adamlar, bir taraftan da Sabahattin Bey'in fikirlerinden faydalanıyorlardı. Anasırı etrafında toplamaya çalışması da, buna bir başka delil. Bu fırkaya en ziyade iltifat eden

Arnavutlar ve Araplardı. Ermenilerden Sivas mebusu fırkalı olmuş, Bulgar mebusuna teklif edildiği hâlde reddetmiş, Rumlardan da bazı mebuslar Hürriyet ve İtilaf'a katıldıkları hâlde mesela, dikkate şayandır, Rum Meşrutiyet Kulübü, yapılan daveti kabul etmemişti. Yahudiler baştan beri ısınmamışlardı fırkaya." Ve buna rağmen... diye düşündü Abdülgalip; "bu fırkanın münevveran takımı; bir İslamcılık ve hele maazallah bir Türkçülük faaliyetinin şiddetle aleyhindeydiler. Nasıl olmasınlar ki, İngiliz hayranlığı kanlarına işlemiş. Hayır, istedikleri kadar Sabahattin Bey'in "Adem-i Merkeziyet"çiliğini tekrarlasınlar, Avnullah Kazimi de, eğer o sıra İstanbul'da bulunsaydı, girmezdi Hürriyet ve İtilaf'a!"

Abdülgalip artık, Nevzat Bey'e iyice hak veriyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Mustafa Kemal alehtarlığı; İttihat ve Terakki'ye amansız düşman olan Hürriyet ve İtilafçı ruhunun giderek bir "Türk" düşmanlığı hâlini almasından ve bu hisse meyyal olanlardan kaynaklanmaktadır!

***

O gece, Taşçızadelerin Hüseyin Bey ile Bedriyelerde buluşmaya karar vermişlerdi. Sakarya Muharebesi'nden sonra, bir süreden beri, Avrupa basınında, bazı politikacılar, Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmasını teklif ediyorlardı. Ankara, Avrupa görüşlerinden lehimize bir netice çıkıp çıkmayacağını anlamak için, Hariciye veya Dahiliye vekillerinden birini yahut her ikisini, Avrupa'ya göndermeyi düşünüyordu, mamafih önce, İstanbul işgal kuvvetlerinin ağzını aramak gerekiyordu. Abdülgalip'e çeşitli merkezlerde, araştırma yapması emri gelmişti. O da, kendi fikriymiş gibi meseleyi, Hüseyin Bey'e açmış; Hüseyin Bey, sanki bu, onun da vazifesi sayılırmışçasına hemen kabul etmiş ve önce Bedriyeler vasıtasıyla, Douglas'ın ağzını aramalarını teklif etmişti. Hem belki orada Cook'lara ve İngiliz "menafilinden" başka kişilere rastlamak ihtimali de olabilirdi. Yalnız acaba Abdülgalip, biraz daha dikkatli giyinir miydi?!

İçindeki hüzünle Abdülgalip, Bedriyeleri ve bütün dostlarını kocaman, çirkin akbabalara benzetti yahut kapkara leş kargalarına... Nasıl da üşüşmüşler Osmanlı'nın başına? O cıvıl cıvıl, gümüş renkli serçe kuşu Bedriye, gözlerinin önünde değişip, kargalaştı. Kız, İngiltere'de yaşamak istiyor ama işte burada Osmanlı'nın aziz cesedinden bir parça koparma sevdasında ve ne kahkahalar öyle! Bu hâliyle Bedriye, hiç yakışagelir mi Hüseyin Hüsnü Bey'e? Adamın yürüdüğü toprakta bir toz zerreciği kadar kıymeti harbiyesi yok. Yok iken, işte cesedin mirası başında! Tuhaf, Taşçızadelerin Hüseyin Bey, kızların, Bedriye ile arkadaş olduklarını söylemişti bir gün. Vakıa Hüseyin Bey, pek her şeyi bilir ama, yine de ihtimal veremiyor Abdülgalip, bu gece bunu da sorup öğrenmek niyetinde. Bir an için Nazan'ı o pırıl pırıl eflatun mor salonda düşünmek, tüylerini diken diken ediyor. Acaba kız, Douglas'tan, Cooklardan bilmem kimden de haberdar mı? Hüseyin Hüsnü Bey, torunlarını nasıl yollayabilmişti o eve? "O ev" derken, Bedriyelerin muhteşem salonunu, herhangi bir "genel ev"den ayrı tutmuyor.

Şimdi hele leş kargaları, akbabalar uçuşurken gözlerinin önünde, canı oraya gitmeyi de hiç istemiyor. Ne var ki Hüseyin Bey'le sözleştiler bir kere.

Vapur Üsküdar'a yaklaşırken, oradaki Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi ile bir müddetten beri görüşmediğini düşündü, gerçi Ahmet Hoca'yı görmüş, şu İzmirlileri ve sonra da Mehmet Şadi Bey ve o meçhul arkadaşını Ankara'ya ulaştırma mevzuunda konuşmuşlardı. Onlar, hepsi çoktan varmış olmalı Ankara'ya... "Bir, biz gidemedik birader!" Acaba Ata Efendi, onun da niyetlenmesini nasıl karşılardı? Nedense Özbekler Tekkesi'nin bu nur yüzlü şeyhini düşünürken içi fena hâlde sızladı, bunu garip buldu. Haddimize mi düşmüş adama acımak, kim onun kadar hizmet etti bu memlekete, onca Ankara'ya akan kişi önce onun tekkesinde misafir kalmadı mı, Şeyh Ata vasıtasıyla ulaşmadı mı maksuda, onca malzeme oraya yığılıp, Ankara'ya geçmedi mi? Adam, kudretli, üstüne üstlük yüksek seviyede teşkilatçı, su katılmamış

millîci. Şimdi onu düşünürken, bu merhamete benzer iç sızlaması da neden? Aman bir hiss-i kablelvuku olmasın! Çünkü malum doğar Abdülgalip'in içine. Vapurda bayağı huzursuzdu. Eve ulaşırken ayakları geri geri gitti. Kapıyı çalarken; "Ne tuhaf," diye düşündü, "Ata Efendi'ye duyduğum endişe, bana Nazan'ı unutturdu!"

Yine o samimi karşılanış... Bu kez kırmızılara bürünmüş serçe kuşu, başında allı sarılı mavili tüylerle bezenmiş bir tarak. Artık o, muhabbet kuşudur! "Özlettiniz kendinizi Abdülgalip Bey! Hani söz vermiştiniz pastanede, mutlak uğrayacaktınız, poker çevirecektik. Fakat ne güzel bir tesadüf, birkaç gündür bizi ihmal eden Yüzbaşı Douglas da burada, sanki sizin uğrayacağınızı bilmiş! Gelin gelin şöyle, onun yanına gidelim, ama önce durun, bir kadeh konyak ikram edeyim size..."

Bu gece elektrikler yanmıyor; öteye beriye bolca serpiştirilmiş gümüş şamdanlardaki mumlardan, ay ışığı misali yayılan hafif yumuşak, ılık ışıklar aydınlatıyor salonu. Gölgeler içinde insanlar daha bir esrarengiz, albenili. Ve yine vals! Ortada bir çift dönmekte... Kadının etekleri, sevinçli bir ahenk içinde beyaz tüyler gibi uçuşmakta... Adam ince, uzun, İngiliz teğmen üniforması içinde. Havada, tıpkı Lebon'daki gibi parfüm, tütün, konyak kokuları; zengin kokusu! Kuytularda gruplar. Ta öteden, çok neşeli fakat tiz bir kadın kahkahası! Abdülgalip irkiliyor: Kötü haber! Mutlaka! O anda Bedriye, konyak kadehini eline tutuşturuyor; "Buyrun, şöyle geçelim efendim."

Abdülgalip elinde kadeh, kolunda Bedriye, yüzünde budala bir tebessümle gruba yaklaşırken, Taşçızadelerin Hüseyin Bey'i görüyor. Toparlak esmer çehresi allak bullak, endişe içinde Douglas'ı dinlemekte. Abdülgalip'in içinde yine bir kötü sızıntı. Douglas onu, biraz soğuk karşılıyor, Abdülgalip bunu; Ocak'ta vermek istediği konferansın reddedilişine bağlıyor, fazla mühimsemiyor.

Adamın çevresinde ancak birkaç tanıdık sima; karı koca Cooklar, Rezzan, Hamdi Bey ve karısı Müşerref Hanım. Onunla selamlaşırken, yüzünün kızarmasını önleyemiyor Abdülgalip, hani kadın dansa kaldırmıştı da, bu

reddetmişti... Diğerleri kısaca isimlerini söyleyip tokalaşıyorlar, hepsi yabancı! Sakarya Zaferi'nin bazı belirtileri diye düşünüyor Abdülgalip, leş kargaları içinde, yerlileri azalıyor galiba! Acaba mı, fakat bu ev hadd-i zatında bir Müslüman Türk evidir; artık ne kadar Müslüman ne kadar Türk'se...

Abdülgalip'in gelişiyle, muhavere Fransızca devam ediyor. Douglas, Abdülgalip'in taktığı isimle "pembe yağlı herif" onun gözlerinin içine bakıp:

— Acaba Abdülgalip Bey, siz tanır mıydınız Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi'yi? diye soruyor. Abdülgalip cevap veremiyor, çünkü o anda midesine bir sancı giriyor. İşte İngiliz'in kanlı hançeri Ata Efendi'nin kalbinde! Başını sallıyor hafifçe, Hüseyin Bey'e bakmak istiyor, bakarsa kötü havadisi ondan alacağını biliyor; gözlerini kaçırıyor, bakışlarını biraz ötede dans eden çifte dikiyor.

— Eveet, mutlak tanırsınız efendim, diyor Douglas. Siz herkesi tanırsınız, fakat onun Anadolu'ya asker ve cephane, her türlü malzeme kaçırdığını biliyor muydunuz? Tekkesini bir otele ve depoya çevirdiğini biliyor muydunuz?

Abdülgalip, bakışlarını Douglas'ın yüzüne çevirip, omuzlarını ve kaşlarını belli belirsiz kaldırıp, yine cevap vermiyor.

— Şüphesiz bilmezsiniz, sizin bu işlerle ne alakanız var ki, değil mi Abdülgalip Bey?

— Sahiden de bilmiyordum. –tebessüm etmeye çalışıyor–

— Pek tabii, zaten bunun böyle olduğunu İstanbul'da kimse bilmiyor fakat nedense, bütün kaçaklar, İstanbul kışlalarından, depolarından çalınan bütün mühimmat onun tekkesinden, Ankara'ya geçmiş bulunuyor. Ne garip bir tesadüf değil mi?

Gözlerinin önünde Şeyh Ata'nın kalbinden kanlar sızsa da, Abdülgalip kendisini toplamaya muvaffak oluyor.

— İstanbul büyük şehir, diyor, herkesin herkesten haberinin olmaması çok tabii, fakat siz kulağınıza gelen bu

ihbarların, iftira olmadığına nasıl bu kadar emin bulunuyorsunuz?

— Çünkü, diyor Douglas, söyleyeceği kelimelerin önce tadına kendisi varacakmış gibi ağzını şapırdatarak, bizzat kendisi itiraf etti! Biz doğrusu ihbar almamıza rağmen ihtimal vermiyorduk, ne de olsa Özbekler Tekkesi dinî bir müessese... Değil mi efendim, dindar kişilerin Kuva-yi Millîcilerden ziyade, Padişah Efendi'nizin yanında olmaları icap eder! Çünkü öyle olanları da biliyoruz. Her neyse, aldığımız ihbarlar fazlalaşınca, tekkeyi basmak zorunda kaldık. Bir miktar malzeme ele geçirdik, adamı sıkıştırdık, bütün mesuliyeti şahsen yüklendi. O kadar ısrarımıza rağmen isim vermedi, hatta bir de kafa tuttu. Neymiş, yapılmış olanı, kendisi bulunmasa da yapacak olanlar varmış ve İstanbul'dan Ankara'ya mühimmat ve adam kaçırma işi nasıl olsa devam edermiş; bu meselede onun naçiz vücudunun hiç ehemmiyeti yokmuş! Evet, istintak esnasında, bu kadar küstahtı!

— Kendisi tevkif edildi mi?

— Hayır hayır, sadece misafirimiz, mahkemeye kadar. Adil bir muhakeme olacağına şüpheniz olmasın.

Abdülgalip'te artık ne ağız yoklama, ne de poker oynama arzusu kalmıştı. Omuzları düştü, kadehini ağzına götürüp, bir nefeste içti konyağını.

— Sıkıcı bahisler, dedi Bedriye. Şeyh mertebesine ulaşmış bir zatın, siyasete karışmış olabileceğini, doğrusu havsalam almaz!

— Şeyhler de bu memleketin adamları değil mi, onların da cereyan eden vakalar hakkında menfi müspet düşünceleri olması gerekmez mi?

Abdülgalip sormuştu. Bedriye bir çıngıraklı kahkaha attı; o, şeyhlerin, bu dünyadan ziyade, öbür dünya ile meşgul olduklarını zannedermiş, çok şükür hiçbir yakınlığı olmamış ama! Zaten Müslüman dini, kendi içinde bir reform gerektiriyormuş, bu dinin insanlara verdiği zararlar bini aşmış! Müşerref Hanım, ona hak verdi: "İşte bu son hadise, şeyhin hadisesi de gösteriyor ki.. "

Hüseyin Hüsnü Bey'in cesedi üzerinden, akbabaların biri inip, biri kalkıyor, Abdülgalip görebiliyor; koparılıp, parçalanacak yeni bir parça daha çıktı: İslamiyet! Silkinip, Bedriye'den bir konyak daha istiyor. Kız, sevimli bir kırıtma içinde boş kadehi alıp yürüyor. Hüseyin Bey, Abdülgalip'in koluna girip, Bedriye'nin arkasından yürütüyor.

Abdülgalip, ona:

— Hazır mevzu açılmışken, diyor, Hüseyin Bey'in yüzünde geniş bir tebessüm, kulağına eğilip usulca, bizi hiç alakadar etmez, diyor, bunlara din dersi verecek değiliz.

Hüseyin Bey, Abdülgalip'in yeni bir kadeh konyakla başlayıp, taarruza geçeceğini fark etmiştir. Ona göre böyle bir atak lüzumsuz ve yersizdir, zamansızdır; buradaki mevcudiyetlerine ters düşer... Abdülgalip anlıyor, fakat öfkesine hâkim olmak ne zor! Varsın yıkılsın kurmaya çalıştıkları alaka, Şeyh Ata da tevkif edildikten sonra... İçi yanarak kendisinin de tevkif edilmesini arzuluyor; tahkikat esnasında ne biçim cevaplar verir, ne çok ders öğretir bu İngiliz züppelerine! Sonra... Sonrası, düşünülür mü şimdiden... O an, hayati ehemmiyet taşıyan şey; şu Allah'ın belası İngilizlere bir iyi ders vermek! Abdülgalip yine son derece fevri, ince hesaplardan uzak.

Özbekler Tekkesi kapatıldıktan sonra, nasıl ulaşılacak Ankara'ya? Vakıa Karakol Cemiyeti var, ne yazık Abdülgalip'in onlarla teması yok. Şeyh Ata, çok sıkıştırılırsa konuşur, mesela Abdülgalip'in ismini de verir miydi? Douglas'ın, "isim vermedi" deyişinde var bir ipucu! "Keşke" diyor içinden, "Keşke..." Mamafih çok sıkıştırıldığını tahmin etmek güç değil, işkence de yaparlar mı bunlar? En medeni geçinen İngilizlerin icabında nasıl vahşileştikleri bilinmiyor mu sanki? Daha yeni, 1916 mıydı, İrlanda milliyetperverlerinin Paskalya hareketinin nasıl kanlı bir şekilde bastırıldığı hatırlarda! "Fakat birader ben baştan anlamıştım, Üsküdar görünüp de, Ata Efendi'yi düşününce!" İşte hakikaten, bir hiss-i kablelvuku hadisesi daha! Abdülgalip yorgun. O yorgunlukla bir kadeh konyak, Rezzan'la muhavere; bu gece muhabbet kuşları çiftleşmiş sanki, Rezzan yeşiller içinde, mavi tül bir şala bürünmüş,

gözlerinde Abdülgalip'e bariz bir ilgi, şakıması hiç durmuyor. "Bu kız, Hüseyin Bey'le alakadar değil miydi? Şimdi niçin bana göz süzmekte, yoksa onu kıskandırmak için mi? Allah kahretsin, Şeyh Ata da tevkif edildikten sonra... "Adam, bu kızın, buradaki bütün bu insanların hâlâ niçin, neden yaşamakta olduklarını anlamıyor. Anadolu'da kan sızmakta... O sade, o basit, o mukaddes şehit kanı; burada, bu insanların ağızlarında köpürüyor! Bak şu kızın dudaklarına! Bütün söylenenlere... Douglas'ın kırmızı dili, biraz evvel içtiği kandan arta kalan mı? Nereye baksa al kan görmekte Abdülgalip, boşuna kırmızılar giymemiş Bedriye! Derken, üç kadeh konyak daha bitiriyor... Başı, adamakıllı dönmeye başlamıştır. Midesi o kadar bulanıyor ki, kusabileceği korkusuyla, vals yapanlara bile bakamıyor, derken Rezzan'ın bir cümlesini tamamlamasına fırsat vermeden, bunun hiç de nazik bir hareket olmadığını düşünmeden, yanından ayrılıyor, doğru Douglas'ın grubuna yürüyor. Taşçızadelerin Hüseyin Bey de orada, bu kez yüzü sakin, hatta hafifçe tebessüm etmekte. Abdülgalip, Douglas'ın önüne kadar yürüyüp, işaret parmağını onun yüzüne doğru uzatıyor.

— Siz! diyor, olduğu yerde sallanıyor, gülmeye çalışıyor. Şeyh Efendi pek doğru söylemiş, siz hakikaten onu tevkif etmekle bir halt ettiğiniz zehabına kapılmışsanız, çok yazık! Bakın İngiliz Yüzbaşısı ve bilin, iyi bilin ki, çok Şeyh Atalar var İstanbul'da ve İstanbul'dan çook yollar var Ankara'ya çıkan. O kadar çok ki! İşte bundan ötürü, Sakarya muvaffakiyetinin arkasından öbürleri gelecek, yalnız Garbi Anadolu'dan Yunanlıları defetmekle kalmayacağız, İstanbul'dakileri de... Sizi, hepinizi cehenneme yollayacağız!

Taşçızadelerin Hüseyin Bey'in yüzünde, tebessüm donup kalıyor. Douglas, bir kahkaha atıyor:

— Azizim, siz sarhoşsunuz!

— Sarhoşum, evet, bundan ötürü zaten size samimi hislerimi söylemekte bir beis görmüyorum. Yoksa itirazınız mı vardı?

— Hayır, lütfen devam edin, devam edin.

Büyük bir kinle, küçümseyerek fakat hiç bağırmadan, âdeta alçak sesle konuşuyor:

— Sizin gibi kâfirlerin, harim-i ismetimize girip, bütün değerlerimizi altüst etmenize, yağlı esaret ipinizi boynumuza geçirmenize müsaade edeceğimizi mi sandınız? Yazık, çok yazık! Dün Özbekler Tekkesi idi, yarın bir başka mukaddes mekân olur, hiç endişeniz olmasın. Mustafa Kemal Erzurum'da, "Ya istiklal ya ölüm!" diye bağırmıştı, hatırınızda mı? Biz ölüm yemini ettik, Anadolu'da, Trakya'da bu milletin bütün evlatları, bu yemini etti! Siz, Türk milletini, şu etrafınızdaki cifelerden ibaret mi sanırsınız? Aldanıyorsunuz Yüzbaşı, bu ev ve evdeki herkes, şu ışıklar şu süsler, can çekişen Osmanlı'nın son harabeleridir! Farkında değil misiniz, siz harabeler arasına dikmek istiyorsunuz bayrağınızı, diktiniz bile, fakat ne çıkar? Bir cesetten, ne gibi bir fayda umabilirsiniz? Biliyorsunuz, Türk bayrağı şimdi Ankara'da dalgalanıyor, işte ona ulaşamayacaksınız, etrafında dolaşsanız da, ona erişemeyeceksiniz!

Abdülgalip, durduğu yerde sallanıyor, Hüseyin Bey fırlayıp onu yakalıyor; yüzünde özür dileyen tebessüm, Douglas'a bakıyor:

— Biz müsaade rica edelim.

Yanlarına gelen Rezzan'a göre, gitmelerine hiç lüzum yok. Anlaşılıyor ki Abdülgalip Bey pek fena hastalanmış, kendisinde değil. "İçeri odaya alalım, istirahat buyursunlar, sabaha bir şeycikleri kalmaz."

— Hayır, diyor Hüseyin Bey, hayır, zahmet vermeyelim, biz çıkalım, temiz hava iyi gelir, ayılır, çıkalım biz.

Abdülgalip'in koluna giriyor, o, yanında şimdi hırslı hırslı solumaktadır... Hüseyin Bey, insanları hiç görmeden selam veriyor, Bedriye onlarla kapıya kadar geliyor, kulağına eğilip: "İyi oldu, arada sırada böyle sahnelere de ihtiyacımız vardı, ne de olsa bir değişiklik!" diyor. "Fakat ne yazık, artık onu –gözleri ile Abdülgalip'i işaret ediyor– buraya kabul edemeyeceğim, çünkü... Anlıyorsunuz değil mi?"

Hüseyin Bey, başını sallıyor: "Sizi bir daha rahatsız etmeyiz efendim!"

Hava eni konu ılık, Hüseyin Bey, kolundaki Abdülgalip'i iskeleye doğru sürüklüyor, konuşmuyorlar, neden sonra Abdülgalip:

— Bir çuval inciri berbat ettim galiba? diyor, sesinde pişmanlık.

Hüseyin Bey, başını sallıyor. Gecenin içinde, onca yıldız denize doğru ağarken, binlerce dalgacığın ışıkları kırılıp parlıyor. Deniz usul usul konuşmakta... Tabiat, kendi ışığı, kendi sesi ile mest. Burada iki parçalanmış yürek, gayrı ne yapacaklarını bilememenin sıkıntısı, yine de "bir kolayı bulunur, bulunmalı"nın umudu, iş ki Ata Efendi'yi İngilizlerin elinden kurtarmaya baksınlar. Yaşlanmış, çileli gönül, zindana ne kadar dayanabilir? Havadis, birtakım yerlere hemen bu gece ulaşmalı. Mutlaka!

— Sizi iskelede bıraksam, yalnız başınıza, evinize gidebilir misiniz? Benim uğramam gereken bazı yerler var. Bakalım, görelim, şu meseleyi tahkik edelim; bilmeyenlere haber verelim.

— Beraber gitsek daha yerinde olmaz mı?

— Bu vaziyette mi? Hayır, diyor Hüseyin Bey, yalnız gideyim daha iyi, siz buyrun evinize, istirahat edin.

Abdülgalip; "Adamın itimadını kaybettim." diye düşünüyor; yaptığından ötürü tekrar pişmanlık duyuyor, birden karar veriyor: "Beni artık Ankara paklar, Ankara'ya gitmeliyim." Hayrettir, o anda kalbinde sevinç kuşları ötüşmeye başlıyor, bu neşenin sebebini düşünmeden özürler buluyor. "Çünkü şu vaziyette, artık kendimi iyice belli ettim. İstanbul'da bir işe yaramam, şüphelilerden oldum, gitmeliyim Ankara'ya, lakin nasıl?" Onca kişiyi Ankara'ya uğurlayan Abdülgalip, şimdi çaresizlik içinde kendine bir yol arıyor.

Vapurda, Ankara'ya ulaşınca, orada neler yapabileceğini tasarlıyor. Dikkatle Nazan'ı hatırına getirmemeye çalışıyor. Kız durur mu, dalgalarda pır pır kırılan yıldız ışıklarında gül yüzünü gösteriyor, biraz arsız gülümsemekte;

"Artık vaktidir efendim, gelmeniz gerekir!" O zaman Abdülgalip, korkarak, "Acaba," diyor kendi kendine, "tahteşşuurum mu harekete geçti? Ben sırf İstanbul'dan kurtulup, Ankara'ya Nazan'a kavuşmak için mi herifin suratına onca lafı ettim?"

Mide bulantısı dayanılacak gibi değil. Fırlayıp, vapurun helasına koşuyor... Bir şey yemedi ki, sadece konyak; öğürüyor, öğürüyor. Zor bela kusuyor. "Bir limonlu çay içersem, iyi gelir elbet." Çaydan ziyade, limon çekiyor canı, garsondan istiyor.

"Bu çıkarmaya sebep, tahteşşuurumun bana oyun oynadığını düşünmem mi, yani ben sahiden Nazan için mi..." Abdülgalip, fena hâlde huzursuzlaşıyor; ne kadar vatan, ne kadar Nazan? Limonunu yerken, yine bitip tükenmeyen, iç sızlatan sualler... Cevap: "Eğer şu dünyada sebeb-i mevcudiyetimizin bir manası varsa, bu mana şahsi ihtirasımız olmamalı, olamaz! Biz kendimizi vatana millete adamışızdır. Ayrıca Ata Efendi'ye şahsi muhabbetim ve hürmetim vardı. Evet fevri hareket ettim, yapmamam gerekirdi, beceremedim; içimden geldi, kendime mâni olamadım, çünkü sarhoştum, mesele bu! Tahteşşuurumun harekete geçtiği falan doğru değil." Biraz rahatlar gibi oldu; "Celâlettin Hikmet gelmeden önce." diye düşündü, "ben, şu salonlarda bulunanlarla görüşürdüm, onlardan haber alırdım. Kendim hiç keferelerle yüz yüze kalmamıştım. Böyle siyaset oynamak meğer ne zor bir işmiş, Allah kahretsin!"

Limonunu bitirdikten sonra, bir de demli çay içti; iyleşiyordu.

Tramvayda... "Fakat Ankara'ya gittikten sonra, Selim Muhtar Bey ve ailesini görmemek yakışık almaz." diye karar verdi. "Bu arada Nazan'la da karşılaşacağız bittabi. Fakat artık yüzüne öyle kendimden geçmiş gibi bakmak yok. Ancak, edebi dairesinde birkaç laf ederiz, bakışlarımızı yerden kaldırmadan! Gayrisi bize haram! Haram ederim kendime!" Nasıl tedbirler düşünürse düşünsün, işte yüreğinde yine uyanan sevinç kuşlarına engel olamıyor. Kuşların hepsi, aynı türküyü tutturmuştu; Nazan diye diye...

Evinin sokağında yürürken artık iyice ayılmıştı, kaçış planları yapıyor; "Ahmet Sıtkı'yı bulmalı, Karakol Cemiyeti ile alakası olduğunu işitmiştim, artık onlar vasıtasıyla inşallah, en yakın zamanda..."

Evde boğazına parmak atıp, bir daha kusmayı denedi. Başında sarhoşluğun verdiği bir ağırlık, sersemlik, kulaklarında bir uğultu vardı ki, pek rahatsız oluyor, kusarak kurtulacağını sanıyordu. Kusmayı beceremedi bu sefer. Öyle, elbiseleri ile attı kendini yatağına. Pek rahatsız uyudu, daha doğrusu uyuyamadı; ikide bir sıçrayıp, kalkıyor, bazen karanlık kör kuyulara düşüyor, bazen Besmeleler okuyarak uyanıyordu. Arada sırada Douglas'ın güldüğünü de işitti. Ne o, Celâlettin Hikmet de ağlıyordu... Bir cenaze geçiyor, eyvah, ölen kim?

***

Ertesi gün Abdülgalip, Cağaloğlu'ndaki kahveleri, bildiği bütün "malum yerler"i dolaşmasına rağmen, Ahmet Sıtkı'ya rastlamadı. Ata Efendi'nin haberi yayılmış; konuştuklarının hepsi üzgün, çaresiz görünüyorlardı. İngiliz komutanlarından birini kaçırıp, Efendi ile takas etmeyi yahut ahaliyi toplayıp, İşgal Kumandanlığına yürümeyi teklif edenler vardı. Bu meselede, nihai kararı kim verecek, Abdülgalip bilmiyordu... "Fevrî hareket etmemeli, önce düşünüp, faydayı zararı iyice hesap etmeli." diye akıl verdi onlara. Taşcızadelerin Hüseyin'i de aradı gözleri, gerçi onunla karşılaşmayı canı pek çekmiyordu, geceki hadiseden utanıyordu. Kendine zarar verdiği bir şey değil, bu zararın ucunun ona da dokunmuş olmasından endişeleniyordu.

Akşama doğru evine dönüp, gece karanlık bastıktan sonra Ahmet Sıtkı'nın evine gitmeye karar verdi. Ahmet Hoca, onunla konuşmaya tebdil geliyor ya, gecenin karanlığı da, Abdülgalip'in tedbiri olacaktı!

O gece, yatsı sularında Abdülgalip; Ahmet Sıtkı'nın evini bulmak üzere Fatih'in karanlık sokaklarında yürürken, arkasında, sanki kendisini takip eden birinin ayak sesini işitti, irkildi. Bu ses tanıdık... Bir kısa süre var ki,

nereye gitse onu işitmekte... Pek aldırmıyordu, fakat şimdi sokak o kadar karanlık ki... "Evine geç kalan bir adam olmalı, belki yatsıdan çıkmıştır." Kendini avutmaya çalışıyor. Ahmet Sıtkı ile usulü dairesinde nasıl konuşacağını tekrar planlıyor. Hazır gidecekken Ankara'ya belki biraz daha para toplayabilirse... Ne demiş Kâzım Paşa: "Ordunun son hazırlıkları için, daha binlerce liraya ihtiyaç var..."

Abdülgalip hızlanıyor, arkadaki ayak sesi de hızlanıyor, Abdülgalip yoluna devam edecekmiş gibi görünüp aniden yan sokağa sapıveriyor. Kendini kollayarak, duvar diplerinden usul usul yürümeye çalışıyor. Canı pek sigara çekiyor ama, bir lahza durmamak için vazgeçiyor, yürümeye devam ediyor. Derken o ses, yine arkasında! İşte o zaman, silahı, ense kökünde hissediyor; bir titreme alıyor bütün bedenini, terliyor. "Şimdi sıkıverse adam, cesedimi bile bulmaları zor olur birader!" Kendini teselli etmeye çalışıyor; "Yok böyle bir şey yok, yok! Evine geç kalmış bir adam, yahut yatsıdan çıkmış bir Müslüman. Kim nerede, nasıl bulacak Abdülgalip'i böyle Fatih'in arka sokaklarında?" Adımlarını hızlandırıyor, bu karanlıkta galiba yolunu da kaybetti, bari kendi evine dönebilse... Gündüzler torbaya mı girdi, böyle gecenin kör karanlığında yollara düştüm! Bugün bulamadımsa yarın ararım birader. Ya öldürüverirlerse şimdi, acaba Nazan duyar mı? Duyar da üzülür mü? Altın gözlüm, seni üzmek istemem! Acaba ağlar mı? Hava ne kadar soğuk, dişlerimin çarpması bu yüzden, yoksa korkudan değil. Bu sokağın bitip tükeneceği yok. Sapmamalıydım, neredeyim ben yahu? Bir hicranlı ömür, böyle noktalanacaksa eğer... Gel be, cesaretin varsa gel!.. "Bir öksürük nöbetine yakalandı. Mecburen durdu, mendilini çıkarıp başını, içine soktu. Pek fena öksürüyor. "İşte şimdi ense köküme bir kurşun!"

Sahiden de öyle oldu, adam, ense kökünden vurdu! Abdülgalip'in zayıf bedeni ileri geri sallandı, düştü. Adam, yere eğilip ölüp ölmediğini kontrol etti; yüzünde günlük sıkıntılı işini, pek kolay tamamlamış olmanın rahatlığı, kalktı, hızlı hızlı yürüyüp çıktı sokaktan.

Bir gün sonra, İngiliz İşgal Komutanlığına bir rapor verildi; kısacık bir iki cümlede; "Türk Ocağı'nın faal üyelerinden ve Ankara'ya adam, mühimmat ve para kaçırma faaliyetlerinde mühim rol oynayan Abdülgalip Safa, Fatih semtinin Kaderağa Sokağı'nda ölü bulunmuştur. Cinayetin faili bulunamamıştır. Araştırmalar devam etmektedir." deniliyordu.

***

Altın suyuna batmış gibi hava, bir güzel... Güneşin dostluğu üstünde; yakmıyor, ısıtıyor. Artık yaz geldi, deniliyor. Çoktan beri çiçeğe duran ağaçlar birden patlamış, güneşin par par yaldızladığı mavi gök altında, beyazı, pembesiyle bir düğün neşesi içindeler. Kırlarda çiçekler hep birden fışkırmış, kim demiş "bozkırdır" diye, böyle coşmuş, çiçek çimen boy vermiş yemyeşil Ankara'ya? Söylenecek söz mü bu!

Mehmet Efendi'nin bahçesi bir âlem, yer sofraları kurulmuş, renk renk çarşaflı, maşlahlı hanımlar, ciddi yüzlü beyler hep toplanmışlar. Hanımlarla, beylerin sofraları ayrı. Fakat bütün sofralar, Mehmet Efendi'nin bulunduğu grubu yay biçiminde çerçeveliyor. Mehmet Efendi'nin de keyfi yerinde, misafirlerine takılıyor. "Zaferi şimdiden tesit ediyoruz." diyor, gülümsüyor.

— Zafere sahiden inanıyorsunuz, değil mi?

Sualine, "Ne demek, biliyorum." diye cevap veriyor. Yanı başında oturan Müftü Rıfat Efendi tasdik ediyor. Beyler, hanımlar baş sallıyorlar, sanki tertemiz imanlarının cümbüşüdür bu.

Nazan, kapıldığı bu hoş havadan, Halide Edip Hanım'ın gelmesiyle silkinip kurtuluyor. Birbirlerine sarılıyorlar. Nazan, çocuk gibi sığınıyor ona, Hikmet'in sarılışında daha bir hâkim hava. Halide Edip Hanım, cephe cephe dolaştığını anlatıyor, yay kaşlarının arasında bir derin çizgi peyda olmuş, kocaman kahverengi gözlerine bir hüzün çöreklenip oturmuş. "Çocukların halet-i ruhiyeleri iyi, onların hepsi bir acayip cesur ve galiba deli!" Gülümsüyor, ilave ediyor: "Bize de lazım olan bu değil mi?

Hepsi kefenlerini sırtlamış gelmiş, yeter ki vatan kurtulsun, gaziliği düşünen yok!" Nazan, Sarı Rıza'yı hatırlıyor: "Cephede ölüm gelmez insanın aklına." demişti; bu ne biçim bir tenakuzdur, ölümü peşinen kabul edince demek, artık hatıra getirmiyorlar. Nazan, biraz da gıpta ederek, askerin imanını düşünüyor; hüzünle karışık bir sevinç kaplıyor içini, tutup Halide Edip Hanım'ın elini öpüyor. Kadın elini kaçırırken: "Nazan ne oldu, neden?" diye soruyor. Nazan, pırıl pırıl gülümsüyor:

— Aslında askerlerin, vatan evlatlarının ellerini öpmek isterdim, diyor. O askerleri de benim karşımda siz temsil ediyorsunuz, bu yüzden.

— Haklısın, diyor Halide Edip Hanım, sana estağfurullah demeyeceğim. Bu öpücüğü ordumuz namına aldım, kabul ettim, sen sağ ol, e mi güzel kız! Havadisleri babanızdan aldım, bir taraftan Sevginur Hanım'ın grubuna katılıp dikiş dikip örgü örüyormuşsunuz, bir taraftan hastanede çalışıyormuşsunuz.

Hikmet biraz sıkıntılı düzeltmek ihtiyacını duyuyor:

— Buradaki toplantılara katılan Nazan'la Hüsniye Dadı, ben dikiş örgü bilmem, –böbürlenerek ilave ediyor– fakat çalışmalarında babama yardım ediyorum.

— Çok güzel, diyor Halide Edip Hanım, herkesin yapabileceği bir iş, işler vardır. Herkes, kendi yerinde çalışmalı. Ama mutlaka çalışmalı.

— Bu cephe gezmeleriniz ilerideki romanlarınız için mevzu teşkil ediyor mu? diye sordu hanımlardan biri.

— Kim bilir, diye cevap verdi Halide Edip Hanım. İnanın bunu şimdi hiç düşünmüyorum, hele bir zaferi kazanalım.

Zarif, ince yüzü hüzünlenivermişti:

— Ben, dedi, benim gibi kaç kişi, her şeyin başı zafer diye düşünürken, bütün mevcudiyetimizle bu ümide sarılmış, bu ümit için çalışırken, ne yazık Büyük Millet Meclisinde, muhalif beyler, bu sefer de Ali İhsan Paşa'nın, birinci ordunun başından alınmasını dillerine dolamışlar,

Gazi'yi suçluyorlar! Canım hiç olmazsa bırakın, bir başkumandan, beraber çalışacağı mesai arkadaşlarını kendi intihap edebilsin. Yok hayır, ondan hesap soruyorlar!

Ali İhsan Paşa, Malta'dan döndükten sonra Ankara'da, sınıf arkadaşı Mustafa Kemal tarafından pek iyi karşılanmıştı; orduda vazife istiyordu. Mustafa Kemal'e, onun Malta'da, İngilizlerle temas etmeye çalıştığı, kendi kurtuluşu için, Ferit Paşa'ya mektuplar yazdığı ve alenen İngiliz himayesi taraftarı konuşmalar yaptığı, beyanlarda bulunduğu bildirilmişti. Buna rağmen, o, kendisine rapor edilenleri, arkadaşının yüzüne vurmamış, Ankara'ya gelişini hayra yorup; onu, birinci ordunun başına geçirmişti. Fakat, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın emrine girmek, Ali İhsan Paşa'da rahatsızlık uyandırdı. Meclisteki muhaliflerle temasa geçti, açıkça İsmet Paşa'yı küçümsüyor ve kendisinin verilen görevi, sırf nezaketen kabul etmeye mecbur kaldığını anlatıyordu. Gözü Garp Cephesi Kumandanlığının da ötesindeydi! Gazi Paşa'nın ordu üzerindeki otoritesini kırmak için, orduya hâkim olmak isteyen muhalif gruptakiler, Ali İhsan Paşa'nın şahsında, pek mükemmel bir müttefik bulmuşlardı; onunla mektuplaşıyorlardı. Ayrıca, Ali İhsan Paşa ordunun disiplinini ve genel idaresini sağlayamamış, rütbeler arasında da itaatsizliğe sebep olacak hadiseler yaratmıştı. Buna benzer daha pek çok şikâyet Garp Cephesi Komutanlığına rapor ediliyor, oradan da Mustafa Kemal'e ulaşıyordu.

Ve böylece Ali İhsan Paşa, Birinci Ordu Kumandanlığından uzaklaştırıldı.

Yan sofradaki beylerden biri, Halide Edip'e seslendi:

— Gazi Paşa ne diyor bu hâle hanımefendi, malumatınız var mı?

Halide Edip iç çekip:

— Bugün bana, dedi, aynen şöyle buyurdular: "Yeni bir ordu harekâtı hazırlanırken, siyasi dalaverelerle vakit geçirmek isteyenler, buyursun oyalansınlar. Bizim işimiz başımızdan aşkın, bu şaşkın ve cahil dimağlara, bir an ehemmiyet vermek için dahi vaktimiz yok! Ordumuzun

yerinden dahi kıpırdayamayacağını alkışlayan bir Meclis bu, fakat haşa azaların hiçbiri hain değildir, hepsini tenzih ederim! Fakat bu son vatan parçasını kurtarmaya çalışırken, bize, hırslarımızdan, hislerimizden feragat ederek, müteenni olmak düşer. Halas için, istiklal için evvel ve ahir düşmanla bütün mevcudiyetimizle vuruşarak, onu mağlup etmekten başka karar ve çare yoktur."

"Haklıdır" sesleri yükselirken, bazı beyler ses çıkarmayıp önlerine baktılar. Onlar bu hakkı kolay teslim edemeyecekler gibi, Halide Edip'le konuşan Sıtkı Rıza Bey:

— Muhaliflerin bahaneleri hazır, ordunun bir türlü taarruza geçmemesi, dedi. Hâlbuki geçenlerde, yine bir celse-i hafide, Gazi tekrar izah etti ve: "Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha fenadır." dedi. Bekleme içinse aynen şöyle buyurdu: "Tevakkufumuz, taarruz kararından sarfınazar ettiğimiz veyahut buna iktidar kesbetmekten naümit olduğumuz suretinde telakki ve tefsir edilmeye mahal yoktur."

Müftü Rıfat Efendi:

— Kendileri, dedi. Gazi Paşa biliyorlar ki, Mecliste en çok menfi ve bedbinane görünenlerin büyük bir kısmı; vaktiyle Türk milletinin kendi kendine temini istiklal edemeyeceği kanaatini izhar etmiş olan zevattır!

Halide Edip'in, Amerikan mandacılığını hatırlayan Nazan, onun namına kıpkırmızı oluverdi. Başını çevirip gözlerini kaçırdı kadından, ancak biraz uzakta Celâlettin Hikmet'i fark etti. Adam, hafifçe başını eğip, sağ elini göğsüne koyarak selam vermekteydi. Bir an için ne yapacağını şaşırdı, ablasına bakmak istedi bakamadı; nihayet çok hafif bir baş işaretiyle selamladı onu. Sonra ablasına baktı, o, bir şeyin farkında değildi galiba, rahatladı.

Sonra kuzu ve pilav dağıtılmaya başlandı. Mehmet Efendi'ye hizmet etmek isteyen birçok seveni var. Genç hanımlar, hanımların; birkaç bey, beylerin tabaklarına servis yapıyorlar, bu arada buz gibi ayranlar dağıtılıyor. Bugün Zehra bile çekingenliği bir yana bırakmış, hizmet için koşturuyor. O kuzunun şunca ahaliye yetip yetmeyeceğinden

kuşku duyan Nazan ferahlıyor; herkesin tabağı dolu dolu. "Mehmet Efendi'nin kerametidir." diye karar veriyor, "Sevginur'la, Hala'nın hiç telaş etmeyişlerinden anlamalıydım, var elbet bir bildikleri!"

Hanımlar kendi aralarında, beyler kendi aralarında sohbet edip gülüşerek yemeklerini yediler. Sonra Hala'nın meşhur helvası dağıtıldı, herkes pek beğendi, kadına iltifatlar yağdırdı. O, hiç tevazu göstermeden, hepsini alıp kabul etti. Nihayet: "Mehmet Efendi'nin güzel yüzü suyu hürmetinedir bu nefaset! Allah'ım beni mahcup etmedi." dedi. İçinden ona sordu; "Öyle mi, yoksa asıl pay benim mi? Valla aslında pek güzel kıvırıyorum şu helva yapmayı! Sen ne buyuruyorsun Allah'ım?"

Yemek bitip Müftü Rıfat Efendi, şükür duası yaptıktan sonra Hala, her zamanki kumandan edasıyla: "Gelin hanımlar," dedi, "şöyle yaklaşalım beylerin tarafına doğru, çekin kilimleri, belki Mehmet Efendi konuşur, dinleriz."

Bu çağrıyı Nazan, iki ettirmedi, fırladı yerinden hemen. İki gün göremedi ya, Mehmet Efendi'nin sohbetine susamış hissediyordu kendini; sanki sevgisi, daha da artmış gibiydi. Hanımlar kalktılar, kilimler çekildi, minderler yerleşti. Bu arada Mehmet Efendi konuşmaya başlamıştı bile, biri: "Tasavvufu, şöyle bizim anlayacağımız gibi, açıkca bir anlatır mısınız? " diye sormuştu.

Mehmet Efendi:

— Bunun, diyordu, seneler senelerden beri o kadar güzel tarifleri yapılmış; şairlerimiz, nasirlerimiz, musikişinaslarımız mevzuyu, o kadar ince, o kadar zarif işlemişlerdir ki, bize böyle bir sual tevcih edilince, edebimizden ancak susmak düşer. Yunus bile, o gönül eri: "Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm..." deyip susmuştur. Kolay değil konuşmak; çünkü verene göre, kavrayabilenlere göre, nice tarifleri, nice idrakleri olabilir. Yani verenin de hudutları, alanın da hudutları, ancak idraklerinin erişebildikleri yerlerden nasipleri vardır. Bizim anlayacağımız gibi şöyle söylesek efendim, tasavvuf; Kur'an'ı Azimüşşan'ın özü tevhit mefhumunu izah etmek için hizmet

gören bir gönül ve fikir sistemidir. Tasavvuf edeptir, Cenabıhak ve yaratıkları karşısında haddi bilmektir. Şu kâinatta mütemadi bir değişme içinde bulunan ve fâni olan maddi tezahürler âleminde, tek ve ebedî olan Allah'ı, yani kesret içinde, kürsüsü âlemlere şamil Tekliği sezebilme gayretidir.

Beylerden biri içini çekti:

— Kesret içinde, Tekliği kavrayabilme pek zor olmalı efendim, dedi, velev ki, çokluktan kaçıp dünya gailelerinden, hepsinden kaçıp yalnız başına uzlete çekilmeden, ne buyurursunuz?

— İşte hüner budur ya; imanla dünya meşgalelerini aynı kapta eriterek, çokluk, yani cemiyetimiz içinde, Allah'la halvet hâline gelebilmektir hüner. Şöyle bir bakın nedir dünya? Rabb'in yarattığı, tek tek yarattıkları değil midir? O hâlde Allah'a ulaşabilmek için O'nun eserlerinden kaçmak olur mu? Velev ki uzlette erişildi ona, erişen için eksik olmaz mı? Bize düşen, eserlerde, müessiri sezmek değil midir? Ne demiş Koca Yunus: "Ben ayımı yerde gördüm/ Ne isterim gökyüzünde/ Benim yüzüm yerde gerek/ Bana rahmet yerden yağar" Hakiki tekâmül ancak burada, dünyada, her cinsten her seviyeden kişi, mahluk arasında mümkündür vesselam.

— O hâlde, her şey Hak mıdır, diyeceğiz hocam?

— Her şey Hak'tır, her şey Allah'tadır değil; her şey Allah'tandır, her şeyin Halik'i Allah'tır dememiz gerekir. Söylemesi kolay lakin, bu şuuru elde edebilmek zahmetlidir. Molla Cami: "Âleme tek bir Nur'la bak ki, hakikati göresin." demiş. Bunun haricinde görüşler hatalıdır, eksiktir. Âlemde tek bir Nur'dan başka bir şey yoktur, fakat bu Nur, türlü türlü zuhurlarla görülür. Seviniz hanımlar beyler, sevmeyi, her bir eseri sevmeyi öğreniniz ki, Hak sevgisine kavuşabilesiniz. Sevgili Peygamber'imiz: "Peşinen Allah'a hamt ederim ki, kendi nefsini latif kıldı. Ona Hak adını koydu, yine kendi nefsini kesif kıldı ve ona halk adını verdi, sonra kesif yüzünü, latif yüzüne davet etti." diyor. İnsan ve bütün mahluklar bu ikinci ismin zuhur ettiği

yerlerdir, mazharlardır. Kesif yüzden, latif yüze geçebilmek hiç de kolay değildir, tahminlerin fevkinde zahmetlidir. Nice gönül eri, o yollarda meczup olup çıkmıştır. Şimdilik bize lazım olan; bir iç cihattır. Malum bir muharebe sonrası, sevgili Peygamber'imiz: "Küçük cihattan, büyük cihada döndük." demiş, yani iç mülahazası, iç mücahedesi; kişioğullarının birbirleriyle yaptıkları cihattan daha büyüktür, çok daha ehemmiyetlidir. Allah cümlemize iç mücahede yoluyla kesif yüzden, latif yüze geçebilmeyi nasip etsin. İşte düşünebilen, idrak edebilen insanın latif yüzü intihap edip, biliyorsunuz dinimiz, kişiye intihap hakkı verir, o, iki yüzden birini seçip, Allah'a mı yükseleceğini yoksa çamura mı saplanacağını kendi tercih edecektir. Evet Allah cümlemize bir vahdet idraki içinde, latif yüzü intihap edip, O'na yükselmemizi müyesser etsin, âmin.

Topluluktan, "Âmin, âmin!" sesleri yükselirken, Nazan içinden, "Demek Mehmet Efendi'ye rastladığımdan beri içimde bir mücadele peyda olması, sanki derunumda birinin beni mütemadiyen sorgu sual eylemesi, beni ikaz etmesi bu yüzdenmiş!" diye geçirdi. Sonra geçen gün eve dönerken yolda geçirdiği hâli, içi ürpererek hatırladı; "Allah beni bir meczup olmaktan korusun, yoksa mizacım müsait, kayıveririm!" Fakat, Mehmet Efendi'ye doğru her adımında yeni bir şeyler, güzel bir şeyler öğreniyordu. Yüreğin, kar sularıyla yıkanıp paklanması bu, başka bir şey değil! "Keşke hep burada olabilsem..." Böyle der demez durup düşündü; ne demek istemişti; evini terk edip Mehmet Efendilere mi yerleşmek istiyordu yoksa? "Keşke imkânı olsa..." diye iç geçirdi, gayriihtiyari, gözleri Sevginur'u aradı; o, biraz ilerde, sanki kocasını ilk defa görüyormuşcasına, hayran ve hayret dolu kocaman kara bakışlarıyla yüzünde bir hafif tebessüm, Mehmet Efendi'ye bakıyordu. Nazan, bir an ona ve bilhassa sevgisine gıpta eder gibi oldu. Ne büyük bir aşk olmalı ki kadın, herkesin içinde dahi kocasına böyle bakabilsin! "Allah'ım ben de böyle bir sevgiyi tadabilsem." Samimi bir safiyetle dua etti. Kendi hislerini düşünmüş, karşısında

olması muhtemel şahıs aklına dahi gelmemişti. Ne zamandır, böyle bir şahsı hayal etmekten bile vazgeçtiğinin farkında değildi.

Halide Edip Hanım:

— Efendim, dedi, bu zaviyeden bakınca, Osmanlı vahdetinin parçalanmasına ne diyelim?

Mehmet Efendi, Araf suresinden bir ayet okudu, sonra izah etti:

— "Her milletin bir sonu vardır ve o son geldiğinde, ne bir an tehir edebilirler ne de öne alabilirler." Önce bu ayeti unutmayalım. Osmanlı Devleti'nin muvaffak ve kudretli devrinde tevhit akidesi vardı. Birlik içinde dirilik, dirlik ve hayatiyet mevcuttu, yani Türk İslam kültürüne, onun değerlerine, örf ve âdetlerine dayalı olarak, ferdin cemiyetle bütünleşmesi, tekleşmesi vuku bulmuştu. O zaman kuvvetliydik, bu yüzden tevhidimizi bozmaya ne içimizdeki ne de dışımızdaki kâfirler cüret edebiliyorlardı. Ne var ki tevhit akidesi bozulur gibi oldu; kişi menfaatleri, camia menfaatlerine galebe çaldı, kişi benliği camia menfaatlerinden üstün tutuldu. Osmanlı cemiyeti artık verilen değil, alınan, parçalanan, bozulan bir hâle düştü; koskoca millet de parçalandı. Ne yazık kendilerine İttihatçı diye isim koyanlar bile, gayeleri Osmanlı tevhidi ve devamı olduğu hâlde, kendi içlerinde ittihattan uzaktılar; sen, ben davasına düştüler, yüksek idealleri Osmanlı'yı, içindeki dinler ve halklarla bir bütün hâlinde tutmaktı, fakat ne yazık, sanki kâfirlerden akıl alırcasına ve zaman zaman da alarak muamelatta bulundular ve bina ettikleri Meşrutiyet'i her derde deva sandılar... –içini çekti– Hâlbuki camiaya eski kudretini bağışlayacak tekrar vahdet temin edecek olan fertler tek tek bozulmuş, şahsi hırsları öne geçmiş, millete ve vatana hizmet ise tali dereceye düşmüştü. Belki, belki değil, elbet akla gelen fakat nasıl yapılacağı bilinmeyendi. Hülasa hizmet sözde kaldı, bol bol lafı edildi. Bu zevat lafta bile anlaşamadı. Zaten çok uzun bir zaman var ki; terakki durmuş, tedenni başlamış, İslam dininin yalnış tefsirleri çoğalmış, sanki Kur'an'ı Kerim rafa kaldırılmış; sözde din âlimlerinin

sözleri, tefsirleri baş tacı edilmiş, mevzu hadisler, uydurma sünnetler, asıllarının yerini almıştı. Bir zamanların ilim ve irfan yuvası olan medreseler, tekkeler, artık tefesüh etme yolundaydı. Ayrıca, memleketin iktisadiyatı, gayrimüslimlerin eline geçmişti. Onlar ki, kendilerinde Osmanlı'dan gayriye mensubiyet, kuvvetli bir milliyetçilik şuuru teşekkül etmişti. Vahdet bozulmuştu bir kere, Memalik-i Şahane parçalandı. Kur'anı Kerim'de, Ra'd suresinde: "Bir kavim, güzel hâl ve ahlakını değiştirmedikçe, Allah da onların durumunu değiştirmez." buyruluyor.

Mehmet Efendi, Selim Muhtar'ın sözünü kesti:

— O hâlde efendim, şimdi bizlere, bu memleketin evlatlarına düşen vazife; Allah'ın buyruğu tevhit şuuruna sıkı sıkı sarılmak; millî mefkûremiz etrafında vahdeti idrak etmek, Allah'ın izni ile Türkleri yeni bir tevellüde hazırlamaktır.

Mehmet Efendi'nin hemen yanı başında oturan Mebus Hüseyin Hami Bey'in şüpheleri vardı. Bir iki yutkunduktan sonra:

— Pek doğru buyuruyorsunuz da hocam, dedi, ancak bu Türklerin yeni bir tevellüdü... Yani Türkçülerin istediği şey kavmiyetçilik olmuyor mu, kavmiyetçilik İslamiyete mugayir değil midir?

Mehmet Efendi, önce misafirler arasından bir cevap veren çıkar mı gibi şöyle bir yüzlere baktı. Oysa herkes susmuş, bütün gözler ona dikilmişti. Misafirler arasında bazı Türkçülerin yürekleri çarpıyordu, Mehmet Efendi'nin vereceği cevabın, âdeta bir fetva hükmü taşıyacağını, dinleyenleri tesir altına alacağını biliyorlardı. Bir kısmı ise son derece rahat, kendilerinden emin, hatta biraz da gülümseyerek cevabı bekliyorlardı. Mehmet Efendi öksürdü:

— Hucurat suresinin, dedi, on üçüncü ayeti der ki...

Ayeti okudu, sonra tercüme etti:

— "Ey insanlar, doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık, birbirinizi kolayca tanıyasınız diye sizi milletler ve kabileler hâline koyduk. Şüphesiz Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.

Allah bilendir, haberdardır." Şu hâlde efendim, asıl kavimleri ve milletleri reddetmek, Allah sözüne karşı gelmektir. İslamiyete ters düşen, mugayir olan işte bu reddir. Yine Maide ve Hûd surelerinde: "Eğer Allah dileseydi, sizi bir tek ümmet yapardı." denmekte. Demek ayrı ayrı ümmetler, milletler olmamızda da var bir imtihan, bir hikmet! Müşküllerinizin hallini, suallerinizin cevabını Kur'an'ın ışığında arayınız; o rafa kaldırılmak için değil; o, insanlara mutlaka anlaşılması, öğrenilmesi, bilinmesi için gönderilen bir yol gösterici, nasihat kitabıdır. Yusuf suresinde, açık açık: "Bu Kur'an bütün insanlar için bir nasihat, ikazdır." deniliyor.

Hüseyin Hami Bey, bir cevap verecekmiş gibi oldu, fakat ayetler karşısında hangi ters cevabı verebilirdi. Konuşamadı, sustu, önüne baktı.

Mehmet Efendi, devam etti:

— Aslında, Türk vahdet anlayışını kavrayış, zaten mevcut vahdeti idrak etmektir. Türk milleti, tarih sahnesinde var olmuş, hâlen var olan ve ilerde var olacak bir şeniyyettir. Bizlere düşen bu hakikati, tıpkı tevhit anlayışı gibi yeniden idrak etmektir. Çünkü insan ancak aynı imanı, aynı dili, aynı tarihi ve aynı kültürü paylaştığı kimselerle bir ve beraber olduğunun şuuruna varabilir.

Hüseyin Hami Bey başını kaldırdı, Mehmet Efendi'nin ışıklı gözleri karşısında ancak: "Fakat ikinci gruptaki muhalifler..." dedi, lafının sonunu getirebilmek için etrafına bakındı. Mehmet Efendi öfkelenmişti, onun sözünü Bakara'dan bir ayetle kesti:

— "Onlar bir sürü sağırlar, bir sürü dilsizler, bir sürü körlerdir." Tevhitten ve kendilerinden haberleri olmayan cahil ve bulanık zihinler; vahdeti, bütünlüğü zedeleme yolundadırlar. İşte bu yüzden, Ankara'da teşekkül ettirilen vahdetin, Türk ve Müslüman ruhunun tevhidine karşı çıkmaktadırlar. Bu yol hatalıdır ve Allah'tan ırak kılar insanı.

Sakinleşmişti, derin bir nefes aldı, çevresindekilerin yüzlerine baktı, gülümsedi:

— Tevhidi; dedi, Allah'ın tekliğini, O'nun eserleriyle birliğini, eserlerin birliğini; sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti,

saygıyı ruhumuza rehber edinip, bir hayat görüşü olarak benimseyip başkalarının da bu yolda görüş kazanmasını temin etmeye çalışalım.

Kendi görebildiği, sezebildiği birçok, apaçık hakikatin, başkalarına bu kadar kapalı olmasına şaşmıyordu Mehmet Efendi. Nasıl kendisi yavaş yavaş olgunlaşıp gözlerindeki, kulaklarındaki, en mühimi gönlündeki perdeler yavaş yavaş eriyip kaybolmuşsa, nasibi olanların da, gün gelip pek çok hakikati tek tek görebileceklerine, sezebileceklerine inanıyordu. Olgunlaşmanın sınırı yok, Mehmet Efendi, elbet adım adım ilerlerken, diğerlerine elinden gelen yardımı yapmayı, kendi payına düşen Hak vazifesi addediyordu. Ve bu yardım bahsinde, vazifesini yerine getirmesine vesile oldukları için bütün cahil, ham, kendini bilmez kişilere âdeta şükran duyuyordu. Her sohbetinin sonunda ise, biraz yorgun, biraz tükenmiş hissederdi kendini. Fakat sevinçli ve tatmin olmuş gibidir. Bu hâlde, Allah'a hamt eder; kıbleye karşı edeple oturmuş, gözlerini kapamış, sol tarafa, öne, yüreğine doğru eğilmiş vaziyettedir.

İkindi namazı vakti erişmişti. Mehmet Efendi imamlık yaptı, arkasında beyler, onların arkasında renk renk çarşaflı hanımlar, bahçede eda ettiler namazlarını.

Sonra Mehmet Efendi ile Müftü Rıfat Efendi içeri çekilip bir süre baş başa görüştüler, bu arada beyler kendi aralarında, hanımlar kendi aralarında sohbete daldılar.

Mehmet Efendi dışarı çıktıktan sonra, misafirler ona veda edip birer ikişer, gruplar hâlinde dağılmaya başladılar. Nazan oturduğu yerde kalakalmış, kucağına kavuşturduğu ellerine, görmeden bakıyordu. Biraz ilerde son misafirleriyle konuşmakta olan Mehmet Efendi'nin hasreti şimdiden basmıştı içini. Eve dönmeyi hiç ama hiç istemiyordu. Ablasının omzuna dokunmasıyla irkildi: "Daldın yine, haydi kalk gidiyoruz." diyordu. Burada kalmak istediğini nasıl anlatabilir ona, hangi kelimeleri seçebilirdi, hislerini anlatmak için hepsi "kifayetsiz" değil miydi? İç çekti, otomatik makine gibi ayağa kalktı, gözleri

Mehmet Efendi'deydi. Bu yüzden Celâlettin Hikmet'in onlara yaklaştığını görmedi. Başını çevirince onunla yüz yüze geliverdi; gayriihtiyari bir adım geriledi. "Selamünaleyküm!" diye ikisine birden selam veriyordu adam. Yüzü düşünceli ve son derece mustaripti:

— Size acı bir haberim var, dedi, Abdülgalip Bey'i hatırlıyorsunuz değil mi? Öldürülmüş!

— Niçin, neden, nasıl?

Kızlar tıkanarak aynı sualleri sordular. Celâlettin Hikmet'in cevabı yoktu, kirpiklerinin ucunda yaşlar, çaresizlik içinde omuz silkti:

— Herhâlde faili meçhul cinayetlerden biri olacak bu da, dedi. İngilizlerden şüpheleniyorum, şüphe değil âdeta biliyorum fakat nasıl ispat edebilirim? Zaten ispat edebilsek de ne çare! Giden gittikten sonra. Çok eski bir dostumdu, ona yanıyorum, kutsal davamızın iyi bir hizmetkârıydı, ona yanıyorum... Kıymetli bir elemanımızı kaybettik, yerini doldurmak müşkül ona yanıyorum... Velhasıl yanıyorum işte, dedi.

Gözleri, yanaklarından yaşlar süzülen Nazan'a takılınca kendine geldi.

— Sizleri üzdüm, buna hakkım yoktu, affedersiniz efendim.

— Hayır, dedi Hikmet. İyi ki haber verdiniz, merhuma son vazifeleri biz de yaparız, Allah rahmet eylesin.

Selam verdi, Nazan'ın koluna girdi. Hanımları ve Mehmet Efendi'yi başlarıyla selamladılar, Halide Edip Hanım ve Hala'yla sarılıp, vedalaştılar, beraberce yürüdüler.

Yol boyu, içini çeke çeke ağladı Nazan. Eve yaklaşırlarken Hikmet:

— Yeter artık, dedi, bu ne ağlama böyle? Merhumu doğru dürüst tanımıyorduk bile.

— Efendi bir zattı, bana pek hayran bakardı, zaman zaman hoşlanır, zaman zaman da kızardım, dedi Nazan. Söyledikleri kendi kulağına çarpınca utandı. Yine

laubalileşmişti ablasıyla; şimdi bir azar işitebilirdi. Oysa Hikmet gayet sakin:

— Demek farkındaydın! dedi. Sana hayran olanları hep fark ediyorsun da...

Cümlesinin sonunu getirmedi, sustu. Nazan içinden tamamladı: "Celâlettin Hikmet'i fark etmedin! Onu da fark ettim ablacığım, fark ettim de, öyle olsun istemedim."

— Farkına varsam ne olur, olmasam ne olur? dedi. Ölmüş gitmiş işte. Benim ağladığım... Her hâlde, her hâlükârda yalnız geçmiş bir ömür için. Nerden biliyorsun diye sormayın, öyle hissediyorum. Evet, sonrasını bilemiyorum... İçimden ağlamak geliyor, belki Mehmet Efendi'den ayrıldığım için de.

— Bu ne demek oluyor şimdi?

Nazan durdu, omuz silkti.

— Bilmem size bahsetmiş miydim, kendimi bildim bileli içimde daimî bir hasret vardır, neye kime bilemem. Ordan oraya savrulur, o histen bu hisse geçer, zaman zaman neşeli, zaman zaman mahzun olurum, bilirsiniz...

— Evet?

— Sultan delişmendir! diye hüküm koydu Hüsniye Dadı. Ne demek delişmen! İçimdeki hasreti dindirmek için, belki bir yudum su aramaktayım, belki bir nefes, bir el, bir sıcak göğüs, bilemiyorum, delişmenlik mi bu? Hasret içimde alev olup benliğimi yakmakta, bunu siz hiç fark ettiniz mi! Hayır fark etmezsiniz... Nazan delişmendir. Bu hüküm yeter size, hepinize. Kimse bana, neden, diye sormadı? Asıl ne hissettiğimi sormadı, gösterdiğim kadarını görüp, beni âdeta suçladınız. Kahkahalarımın ardında, gözyaşlarımın ardında ne saklı, hiç merak etmediniz.

Hikmet'in sol kaşı havalanmıştı yine; bu kızın derununda bir yara var ki... Öyle mi, yoksa özeniyor mu? Muhakkak ki garip, anlaşılması güç. "Fakat aman; yoksa bu kız, bir erkek mi arıyor? Duyduğunu söylediği hasret, erkek ihtiyacı mı? Öyle öyle, başka ne olabilir, bu bir cinsî ihtiyaç!"

Buz kesti her yanı, yanı başında olanca masumluğu ile bekleyen kardeşini süzdü. "Evlenmesi lazım, hem de acilen!" Onu ayıpladı, anladığını da, anlamamış görünmeyi tercih etti:

— Saçmalama, dedi, seninle elbet alakadarız, fakat senin gösterdiklerinin ötesinde ne bilebiliriz ki! Kimse kimsenin derununu anlayamaz. Bir başkasına, gayb âlemidir insanın içi! Haydi sil artık gözyaşlarını, kendini topla, yürüyelim.

Nazan başını eğdi; ısınan havayla karıncalar yuvalarından uğramış, çimenler arasında telaşlı telaşlı koşturuyorlardı. Nazan, onları ezmemeye çalışarak, ablasının yanı başında yürüdü.

— İşte, dedi, ancak Mehmet Efendi'nin evinde, onun yanında, bu içimdeki hasret diner gibi oluyor. Tam da geçiyor mu deseniz, hayır geçmiyor, bazen daha da çok alevlendiği oluyor. Nedendir bilmem, fakat hissediyorum ki, benim suallerimin cevabı Mehmet Efendi'dedir. Ben sormadan bile, o bana cevap verir.

Hikmet ses çıkarmadı, yürümeye devam etti; "Ne yapacağız Yarabbim?" diye düşünüyordu. "Bu kızın erkek ihtiyacı Mehmet Efendi'de muhatap buldu ve adamakıllı tutuldu adama. Ne yapacağız, ya maazzallah karısı fark ederse? Elâlem ne der? Babamla şu meseleyi açık açık konuşamıyorum ki. Ya meylederse demiştim, artık söylemeliyim, adamakıllı meyletti, âşık oldu demeliyim. Acaba kalkıp İstanbul'a dönsek mi? Evet evet şu vahim vaziyet karşısında, İstanbul'a dönmek tek çare! Fakat hislerini ne kadar safça, ne temiz bir şekilde ifade etmekte. Ya yaptığının farkında değil ya da hiç utanma yok bu kızda. Meseleye ne taraftan bakarsan bak, felaketin daniskası!"

Derin müşküller içindeymiş gibi bir taraftan Nazan'ı ayıplarken bir taraftan hüzünleniyordu. Aslında Ankara'yı bırakmayı, babasını bırakmayı, hatta hastaneden ayrılmayı hiç istemiyordu. Aksaray'daki konak, evet evet fakat artık dedesi yok ki orada, hocalığı, talebeleri... Hepsi birer uzak hatıra olmuş. Şu andaki gerçeği babasıydı ve

şüphesiz Celâlettin Hikmet! Adam Abdülgalip'in ölümünü haber verirken dahi; o mustarip yüzü, yaşlı gözleri, çaresiz hâliyle heyecanlandırmıştı kızı; kalbi güm güm atmış ve onun Nazan'ın pek yakınında durduğunu fark etmişti. Oysa, büyük esmer ellerini, kendi avuçları içine alıp sıkmak, okşamak, üzülme, demek isterdi. Onun ellerini avuçları içinde farz ederken; yüzü yanıyor, içi bir hoş oluyor, kalçalarına doğru bir sıcaklık yayılıyordu ve bütün bu hâllerin yanı sıra, onun Nazan'a âşık olduğunu bir an için bile unutamıyordu. Bu yüzden de kinleniyordu adama. Böyle birbiriyle zıt hisleri aynı anda taşımaya alışık değildi, müthiş yoruluyordu. Nazan'a, Mehmet Efendi'ye, hatta kocasına sahip olamayan Sevginur'a öfkeleniyordu. Eve girer girmez kardeşine soğuk ve kuru:

— Hemen abdest tazele, Abdülgalip Bey'in ruhuna Yasin oku, dedi. Yasin, seni de yatıştırır ve sık sık tövbe et Allah'a!

Nazan'ın: "Her an tövbe içindeyim." demesini de hiç önemsemedi, neden sonra düşündü; "Demek o da utanıyor vaziyetinden!" diye karar verdi. "Eğer hakikaten öyleyse, İstanbul'a dönmeyi o da ister elbet." Kardeşinin İstanbul'da, Mehmet Efendi'den uzakta, tek taraflı aşk çekip ıstırap duyabileceği ihtimaline de hiç tasalanmıyordu; hatta belki böyle bir ıstırap, onu kendine, aklını başına getirebilir; erkek düşkünlüğüne bir gem vurabilirdi! Bu düşünceyle biraz ferahlar gibi oldu. Abdülgalip için Yasin okurken; aklı, Yasin'den ve Abdülgalip'ten çok uzaklardaydı...

***

Ertesi gün Nazan, hastanede uzun boylu, mantıklı olmaya çalışarak düşündü; acaba hakikaten kalabilir miydi Mehmet Efendi'nin evinde? Gönlü, sahiden pek istiyordu, amma... Çok "amması" vardı bu işin! Bir kere Sevginur'un kendisinden rahatsız olduğunu hissediyordu, şimdiye kadar pek aldırmamıştı lakin o kadın ki; sevdiği Efendi'nin haremidir, aşkıdır. Sırf bu yüzden, Nazan'ın da ona karşı daha hürmetkâr, daha anlayışlı olması icap etmez mi? O evdeki mevcudiyeti ile Sevginur'un

huzurunu kaçırmanın âlemi var mı? Ayrıca bu herhâlde günah da olurdu. Nazan günahlarından arınmaya çalışırken, yeni ve apaçık bir günahı nasıl göze alabilirdi? Ayrıca Efendi'nin pek çok hizmetkârı varken, yeni bir hizmetkâr olarak oraya yerleşirse, aileye bir maddi külfet yüklemiş olmaz mıydı? Nihayeti orası bir tekke değil, evdi! Fakat, Mehmet Efendi'ye çok yakın olmayı o kadar istiyordu ki... Onu böyle sevmeye başladıktan sonra, ancak Peygamber'e karşı duyulan sevgiyi anlamıştı. Hayalinde Peygamber, Mehmet Efendi'nin suretindeydi, içindeki bu yangın Mehmet Efendi'den geçip, Peygamber'e ulaşıyordu. Eğer ona çok yakın olursa, elbet bir gün Allah'a da... Öyle mi? Evet evet Mehmet Efendi, bir güzel, bir anlamlı yoldu onun için. Nazan, hep bu yol üzeri bulunmak istiyordu.

Fakat ya Sevginur? Acaba onunla konuşsa Nazan, ona anlatsa... Anlayabilir mi genç kadın? Bir Efendi karısıdır, evet... Fakat Nazan, onun bazı inceliklerden, bu gibi anlayıştan uzak bulunduğunu seziyordu. Kocasına, hiçbir kadının cesaret edemeyeceği şekilde, aşkla bakıyor; doğru, fakat bu aşk bir kadının, bir erkeğe duyacağı aşktır. Nazan'ın çok yüksekteki hislerini anlaması kabil değil!

Nazan, tereddütler içindeydi, biraz da küskündü Sevginur'a, fakat en çok kendisine. Bunun sebebini tam bulup çıkaramıyordu. Bu hâlde o gün, Efendi'nin evine uğramamaya karar verdi.

O akşam, arabacı Kamil Efendi, Hala'dan haber getirdi; eğer ertesi gün müsaitlerse, kendilerine hem gecikmiş bir bayram iade-i ziyareti yapmak hem de Ankara'ya gelen Ayşe Çavuş'la onları tanıştırmak istiyorlarmış. Kızlar, ertesi gün hastaneye gitmekten vazgeçtiler. "Buyursunlar, memnun oluruz." diye haber gönderdiler.

"Madem bayram ziyaretidir, tatlı yapmamız iktiza eder." diyordu Hüsniye Dadı. Hikmet, Ayşe Çavuş'u pek merak etmesine rağmen, hoşlanmadığı Hala'nın evlerine gelmesinden pek memnun değildi. Nazan; "Acaba Ayşe Çavuş, Zehra'ya benziyor mu?" diye düşünüyordu. Kız, pembe beyaz, tombulca, çok çekingendi; dikiş saatlerinde

yanlarında oturur, bir şeyler örmeye çalışır, hizmet eder fakat tek laf etmezdi.

Hayır, Ayşe Çavuş, kızına benzemiyordu; yanık buğday benizli, Tatar çehreli, kırk beş, elli yaşlarında görünen, ama dimdik, sırım gibi, bir küçük kadındı. İnce uzun parmaklı, iyice yıpranmış, fevkalade kuvvetli elleri vardı. Nazan, bu elleri avuçları içine alıp salavat getirirken, taze kesilmiş küçük odun parçacıkları tutuyormuş gibi bir hisse kapıldı, nedense seviverdi kadını. Taze kesilmiş iki odun parçasında, nasıl çıkardığı bilinmez, bir umut, bir dirilik fark etmişti. Bunlar, elbet memleketin kurtuluşu ile ilgiliydi. Dördü erkek, biri kız, beş evlada sahip olan bu ince, kavruk kadın Balkan Savaşı'nda, Anadolu'ya can atıp yerleşmişti. Bütün yaptıklarını, tevazu içinde, usul usul, olması pek muhtemel şeylermiş gibi anlatıyordu:

— Oğlum, düşman İzmir'e girmiş, bizim tarafa doğru geliyor, deyince yüreğim kalktı, sanki bizimki bir kere daha şehit düştü! Onun kayıp mezarını hatırladım. Gayrı iş başa düşmüştür, dedim, çocuklarımı alıp Uşak'a doğru yollandım. Geçtiğimiz, yürüdüğümüz yollarda, köy delikanlıları ile görüşüp anlaştım, onları yanımıza kattım. Bulduğumuz yiyecek ve cephaneyi topladık, Salihli'ye geldik. İşte orada bize çok yardım ettiler, her bir isteğimizi karşılamaya çalıştılar. Salihli'dekilerin de katılmasıyla, üç yüz elli kişi olmuştuk. Gece kasabaya gelerek, Hasan Çavuş'la beraber, düşmanın tel örgülerini, urganlarla birbirine bağladık, altı çift manda ile çekerek, yerinden söktük, fakat kâfirler, tellerin altına bomba gömmüş, öyle bir gürültü koptu, sanarsın kızıl kıyamet... Neyse, hayvanlarımızdan on tanesi telef oldu, Allah'ın yardımı, birimizin bile burnu kanamadı. Gürültüden tabii Yunanlılar uyandı, iki saat muharebe ettik, şehit verdik, gazi olduk, kasabaya girdik. Sonra işte çocuklar bir bir dağıldılar, kimi köyüne döndü, kimi millî kuvetlere katıldı; biz Ankara'ya geldik. Başımızı soktuğumuz yerde, Mehmet Efendi'nin adını duydum, kalktım onu ziyarete geldim, anlatması uzun... Amma velakin, Allah'ın izni ile Efendi, bana çok sahip çıktı. Bir kere, Zehra'yı ona emanet bıraktım, bana

az rahatlık mıdır bu? Sonracığıma, yine onun yardımı ile burada elli dört kişi toplandık, Kütahya'ya gittik. Orada düşmanın Gediz taraflarına geçtiğini söylediler, bizim ellerimizi tutan yoktur, "Ya Allah!" deyip o tarafa yürüdük... İşte orda düşmana saldırdık. Yunan, o sıra bizden doğru bir saldırma beklemiyormuş demek ki gafil avlandı. Bak şehit verdik, lakin onları da epey telef ettik. İki de makinalı tüfek ele geçirmez miyiz? İkisini de götürüp millî kuvvetlerin kumandanına teslim ettim, hâlimizi anlattım, sanki bir iş yapmışım gibi beni orada çavuş yaptılar! Çok şükür, dedim vatana millete hizmettir bu, karşılığında bir şey beklemem, ille bizimkinin ruhu işitsin, Allah o şehide ve bütün şehitlerimize rahmet ihsan buyursun. Âmin.

Kızlar, bu basit fakat şahane hikâyeyi; iri gözlerle, biraz hayret, biraz gıpta ile dinlediler. Peki şimdi ne yapacaktı Ayşe Çavuş?

— Allah izin verirse, diyordu, burada kumandan paşalardan kime erişebilirsem konuşacağım; bana ve oğullarıma, taarruzda bir vazife versinler. Muntazam kuvvetlerin yanında kıyıcığında köşeciğinde, zaferde bizim de tuzumuz bulunsun. Eğer şehit olursam, ne âlâ, yoksa kurtuluştan sonra, gelip buraya, Mehmet Efendi'min evine yerleşeceğim, müsaadesini alıp ona hizmet edeceğim. Kızıma sahip çıktı, Allah razı olsun, ona Kur'an belletiyormuş, e mektebe de gönderecekmiş. Hala Hanım zaten ona annelik etmekte, yani şehit olursam da gözüm arkada kalmaz. Gazi oğullarım, nasıl olsa bir baltaya sap olurlar, iş ki zafere erişelim.

Hikmet, misafirlere kahve, Hüsniye Dadı, incir tatlısı ikram ediyordu. Baklava olmayışından biraz mahcup. "Canım efendim, şekeri kim buluyor ki, biz bulalım." dedi Hala, o dakika Hikmet'in aklından Bedriyeler geçti. Yalnız şeker mi, onlar beyaz un, her türlü gıda ve çok başka şeyler buluyorlardı. Bedriyeler gibi daha nicesi vardı İstanbul'da. Hikmet hınçla; "Bakalım felahtan sonra ne yapacaklar!" diye düşündü. Onları, tümünü sersefil görme arzusu, içini yakıyordu. Mamafih o kişiler, yine bir yolunu bulup zaferin kaymağına sahip de çıkabilirler...

Nazan, yerinden kıpırdamamış, derin düşüncelere dalmıştı. İşte şu basit fakat kahraman kadın, çok büyük bir iç rahatlığı ile, gelip Mehmet Efendi'nin evine yerleşebileceğini söylüyordu ve böylece Efendi'nin haremliğine, selamlığına sığınan birkaç kişi vardı da, bu iş, kendisine niye öyle imkânsızmış gibi görünüyordu? Kendisi niçin, aynı basit, rahat mantıkla; "Ben de Efendi'ye hizmet etmek istiyorum." diyemiyordu. Bir gün önce hastanede; Sevginur'u, bilmem maddi külfeti falan dert etmişti. Yoksa bütün bunlardan başka bir şey miydi kendisine mâni olan; mesela evlenme ümidi mi? Artık evlenmeyi hiç hatırına getirmediğini, biraz hayretle düşündü. Hani kara kalpaklı bir subay olacaktı da, keman çalacaktı da... Sonra şehit... Hayır hayır, artık hiçbiri cazip değil! Nazan'ın istediği, Efendi'nin karşısına geçip onun İsa mahzunluğu taşıyan ince kumral yüzünü seyretmek, bin bir renkli gözlerine dalıp gitmek, konuşmalarını dinlemek, kendine pay çıkarmak... Ve Allah isterse elbet, O'na yakın olmak. İş bu kadar basitken, bir gün önce neleri mesele etmişti! Onları düşünebildiğine göre, demek tam teslimiyet içinde değil ki... Ne kadar bunalıyor Nazan; kendini hiç beğenmiyor. Kafasının içi uğul uğul, fısıltılar birbirine karışıyor, bir soru açık ve net: "Tam teslimiyet için, dünyadan elini eteğini çekmek mi gerekir? Mehmet Efendi bunu mu telkin ediyor, yoksa tam aksini mi? O, kesret içinde Allah'a ermek demedi mi? Sen daha Efendi'nin demek istediklerini bile anlamaktan âcizsin, öyle mi?"

"Evet... Evet... Evet! Fakat ben galiba iyice aptallaştım, bilemiyorum. Ona sormam lazım, onunla konuşmam lazım." Aklından geçenlerle Nazan, huzursuz, yanındaki hanımlardan da konuşulanlardan da uzakta; yine türlü endişelerin pençesinde, oturduğu yerde kıpır kıpır.

Kaçar mı Hala'nın gözünden:

— Niçin bu kadar mahzunsun yavrucuğum? diye soruyor. Geldiğimizden beri ağzını açmadın, sanki korkular içindesin. Yüzün bir kızarıyor, bir sararıyor. Nen var yavrucuğum?

Nazan, son derece mahcup, gülümsüyor, konuşamıyor. Nasıl desin, nasıl anlatsın ona hep Mehmet Efendi'nin yanında olmak istediğini? Fakat burada belki onu en iyi anlayacak kimse Hala'dır, yine de utanıyor Nazan, bilhassa ablasının yanında konuşmaktan çekiniyor. Yoksa artık Sevginur'u ve hele Ayşe Çavuş'u hiç umursadığı yok; onların yanında konuşabilir de...

— Kararlar arifesindesin, öyle ya, diyor Hala. Bu sefer Hikmet, rahatsız oluyor; ne demek, ne kararı? "Bu kadın ille bir ukalalık yapmasa olmaz. İnsanları pek tanıdığını zannediyor, pöf! Hem öyle bir edası var ki, âdeta benim küçük sultanımı sahiplenmekte. Senin bacaklarını kırarım kadın, öyle bir kırarım ki, bir daha buralara uğrayamazsın!" Hikmet'ten başka kim, Nazan'ın üzerinde hak iddia edebilir ki! Hikmet, onu kızdırmak için, Halide Edip Hanım'dan bahis açıyor. Hala, sanki Halide Edip Hanım da bir başka sahiplendiği imiş gibi gülerek cevaplıyor onu. "Yine, Mustafa Kemal Paşa ile cephelere dönecekmiş, o, kendisini ordunun anası bellemiş bir kere, Allah azmini artırsın. Bunlar ellerinde biriken son parçaları; fanilaları, donları, çorapları ona teslim etmişler. Cepheye, bize... Her yere erişiyor maşallah!"

— Hastaneye de geldi, gördü; mecruhlara, hastalara sanki şifa dağıttı, diyor Hikmet. Sevginur, eğer onun eserlerinden biri varsa kendilerinde, okumak için istiyor. Nazan, yerinden fırlayıp, babasının kütüphanesinde mutlaka bulunacağını, söylüyor. Nazan, bir telaş odadan çıkarken, Hikmet, kızın arkasından bakıyor; "Sanki bir cariyedir, bu ne acele!" diye düşünmekten kendini alamıyor, gözleri, halanın için için gülümseyen bakışlarıyla karşılaşıyor. Muhtemelen hepsiyle eğlenmekte kadın! Hikmet, daha fazla buruluyor, Hala'nın gülümseyen yüzüne dik dik bakıyor ve o anda aklına geliyor Sevginur'un içine bir ateş salmak! Enini boyunu hiç düşünmeden, genç kadını yukardan aşağıya süzüp:

— Efendi'nin hanımları da kabul etmesi, erkek kadın farkı gözetmemesi ne kadar fevkalade, diyor. Ancak bizim hanımlarımız, erkeklerle iç içe oturmaya pek alışık

değillerdir, korkarım aralarında Efendi'ye pek hayran olanlar bulunabilir, ifrada kaçabilirler. Bizim Nazan'a bakıyorum da, âdeta sizin evden ayrılmak istemiyor!

Sevginur'un içine ateş salmak derken, sevgili kardeşini de suçladığının pek farkındaydı Hikmet. Ne yapsın ki kendi mantığı içinde çok çaresizdi. Sevginur'un kıskançlığını uyandırıp çare aranıyordu, biraz da kendinden utanarak. Hala, "Bu ne gaddar abla böyle! Bu kıza dikkat etmek lazım, bayağı tehlikeli olabilir." diye düşündü. En yatıştırıcı gülümsemesiyle Sevginur'a baktı. Onun ince esmer yüzü kızarıvermişti; hafif çekik, kara badem gözleri iyice kısılmıştı, birden güller gibi gülüverdi:

— Elbet hayran olacaklar, yalnız kadınlar mı, beyler de, dedi. Çünkü Efendi'min yüzünde Allah nuru parlar!

— Eğer buna inanıyorsanız, tabii ki bana bir şey demek düşmez.

— Ha şunu bileydiniz! dedi Hala, soğuk soğuk bakıyordu. Hikmet Hanım, yoksa siz bu nuru fark etmiyor musunuz?

O sırada Nazan girdi içeri, şakıyordu:

— İşte, "Seviyye Talip", "Handan" ve "Yeni Turan"ı bulduum, dedi, bunları okuyunuz. Fakat sanırım, Halide Edip Hanım en güzel eserini bu cephe teftişlerinden sonra verecek.

Sevginur'un, biraz durgun, biraz süzgün, kitapları almasından sonra Hala ayağa kalktı. Bu bayram ziyareti imiş, kısa yapılması iktiza edermiş; hâlbuki onlar oturup kalmışlar. Hiçbir şey olmamış gibi, Hikmet ve Nazan'la sarıldılar, Sevginur, Nazan'ın iki ellerinden tutarak:

— Lütfedip bizi ihmal etmeyin, sık sık buyrun, da dedi, Hikmet'i davet etmedi. Ayşe Çavuş, konuşulanlardan pek bir şey çıkaramamış, ancak kadınlar arasında birden beliriveren gergin havayı fark etmiş ve rahatsız olmuştu.

Kırlık yolda, ağır ağır evlerine dönerlerken; Hala, onlara, Hikmet'i çok kıskanç ve enikonu kötü kalpli bulduğunu söyledi. Sevginur, cevap vermedi.

— Konuşsana kızım, neden susuyorsun?

Hala'nın telaşlı sesine, Sevginur iç geçirdi:

— Bilirsiniz, dedi. Efendi'min en kızdığı şey, başkalarının arkasından laf etmektir, günahı büyükmüş.

— Eee canım efendim, susa susa içimizde dert mi büyüteceğiz? Sen ne dersin Ayşe Çavuş?

— Ben bir şey diyemem, Efendi bilir elbet. Benim anlamadığım, neden üç kadın bir araya gelince geçinemiyorlar? Bilir misiniz, erkeklerle oturup kalkınca böyle şeyler olmuyor. Ben ayıptır söylemesi, erkeklerin yanında, kadınların yanında olduğumdan daha rahatımdır. Acaba bu da günah mı, Efendi'ye bir sorsana.

— Haydi canım ne günahı! Sen zaten kendin olmuşsun bir erkek, ilahi Ayşe Çavuş! dedi Hala, Sevginur'un koluna girdi. Fakat kızım, sen öyle güzel cevap verdin ki ona, hem kendi içini soğuttun hem benimkini.

Sevginur, Hala'nın bu konuyu çabuk bırakmayacağını, çekiştirip durup, ille kendisini de konuşturmak isteyeceğini biliyordu. Ne kadar çok seviyordu onu, fakat böyle üstüne üstüne varmasa... Zaten içinde ince bir damar kanamaya başlamıştı bile. Ağır ağır; kendine de telkin etmek istercesine:

— Bu cevap benim değil, Efendi'mindir, dedi. Bir gün ben de ona buna benzer bu sual sormuştum, endişeliydim çünkü, belki çok ayıp ama ne yapayım, elimde değildi... Neyse, Efendi'm, öyle söyledi. Ona inandım, demek az gelir, çünkü o nuru ben de görüyorum onun yüzünde, başkalarına nasıl kabahat bulurum? Ve... Halacığım, daha fazla konuşmak istemiyorum bu mevzuyu.

Böylece konuşmayı keserken Sevginur, yüreğinde bir acı tomarı gibi toplanıp ıstırap veren kıskançlığı; görünüşte saklayıp, görünüşte çevreye ferahlatıcı serin rüzgârlar estirip, içine katlandı. Düşünüyordu. "Ablası bile söyledi, bizim evden çıkmak istemiyor! Belli ki Hikmet de rahatsız, fakat bu rahatsızlığı ille bana sıçratması mı lazımdı? Bir tedbir düşünmemi istedi herhâlde; lakin nasıl?

Ben söyleyeceğimi söyledim, cevabımı aldım, artık ne yapabilirim?"

Sevginur, içini çekti, efendisinin, şeyhinin üç hanımlı olduğunu tarifsiz bir sıkıntıyla düşündü; "Dayanamam!" O içlerinde altın erimiş gibi parlayan yeşil gözlerin, bir başka kadına tıpkı Sevginur'a baktığı gibi bakması?" "Hayır, Allah yazdıysa bozsun, dayanamam!" O anda koşup, kocasının göğsüne saklanmak; "Yapma, Nazan'a, bir başka kadına, hiçbirine öyle bakma, onları sevme beni sevdiğin gibi." demek istiyordu. Yutkundu, acı bir su indi boğazına... Gözleri yerde, önünü görmeden, ürkek adımlarla yürümeye devam etti.

Hala, "Şu küçük hanıma da bak!" diye düşünüyordu; "Bana akıl öğretiyor, ne günlere kaldık Yarabbim. Başkalarının arkasından laf etmek günahmış... Evet öyle, fakat ben de çatlayayım mı Yarabbim, şu kadarcık günahımı hoş gör, ha? Olur mu?"

Ayşe Çavuş, aralarındaki sessizlikten sıkılmıştı:

— Efendi, doğru bilir, dedi, bize düşen, kendimizi onun dediklerine uydurmak. Herkes bir baş çekip giderse olmaz. Madem Efendi demişiz, boynumuz kıldan ince, yap dediğini yapacağız, yapma dediğini yapmayacağız. Bizim askerlikte de böyledir, ben kumandanımı dinlerim, gençler beni, emir emirdir, tek parmak şaşmaz.

— Allah'ın işine bak Ayşe Çavuş, dedi Hala. Dün altını belediğim çocuk, bugün bana Efendi kesildi. Ya şu gelin kıza ne demeli, kaynanası sayılacak koca Hala'ya akıl öğretir oldu. N'apsam, alıp başımı kaçsam mı acep?

— Estağfurullah, dedi gönülsüzce Sevginur.

Belli Hala, işi alaya vurup gülüp söyleyecek artık. İnsan sarrafı Hala, kendi küçük gönülcüğünü göremez mi, orada bir yaranın kanadığını fark edemez mi? "Şu an, gülünüp söylenecek zaman mı, gayrı yeter. Yeter. Yeter! Her şeye rağmen, ne Hala, ne bir başkası! Acımı dindirecek olan kocamdır, efendimdir! Eve gitsek ki yanında kimse yok, kollarımı beline dolasam, başımı göğsüne yaslasam..." İçindeki acı, kocaman bir özleme dönüştü.

"Onun yanında bile hasretim geçmez, Yarab, bu ne biçim bir sevdadır?" Biraz sonra, efendisine kavuşacak ya, aldı içini bir heyecan, ayakları birbirine dolanmaya başladı: "Ne olur yanında kimse olmasın, ne olur!"

İçinden çıkıp geldikleri ana yurdu pek hatırlamaz Sevginur, İstanbul'da büyüyüp serpildi. O, ağabeyinden başka bir erkek yüzü görmedi, kimi zaman oldu içinde dalgalanıp büyüyen heyecanlara isim bulamadı; kimi zaman oldu, sevgi arıyorum ben, diye belli belirsiz düşündü. "Anamın verdiğinden, ağabeyimin verdiğinden daha başka türlü bir sevgi, ki ben de öyle anamı sevdiğimden, ağabeyimi sevdiğimden bir başka türlü seveyim." Hayır koca düşlemiyordu, "koca" fikri ürkütüyordu onu. Yalnız sevgiydi aradığı; yumuşak, şevkatli, şu denizlerden daha büyük, ay ışığından daha yumuşak fakat sıcak alabildiğine, yaz güneşi kadar sıcak! Evde nazlandırıldığı, bir dediğinin iki edilmediğinin farkında, "Safinaz"dı o değil mi? Önce ismi değişti...

Sevginur isminden memnun aslında, gurur payı bile çıkartıyor. Ne demiş efendisi: "Allah'ın sevgi nurunu senin yüzünde gördüm!" Hem de o ilk gün görmüş, Mülazimi Celâlettin Hikmet'in daveti üzerine gittiği o küçük, azca fakir evde; Celâlettin Hikmet takdim etmişti: "Kız kardeşim Safinaz!"

Sedef pırıltısındaki oval yüzde, iki hafif çekik badem göz, kara mı kara. Biraz kalın, pembe çilek dudaklı küçük ağız... Güneşleri yere indiren bir aydınlıkla gülümsemişti kız; Mehmet Efendi işte bu gülümseyişte, o an gördü Allah'ın sevgi nurunu, ta içinden titredi. Onunla evlenebilir, yahut kapısında seneler senesi bekleyebilirdi! Kızın, şu eskimiş, koca ahşap kapısı değil yalnız Mehmet Efendi için; artık bütün kapılar, gök ve yer Safinaz'ın kapısıdır, ona açılan bir yoldur. İşte o, bu yolun başında ölünceye dek bekleyebilir. Yürüyüp geçmesi ise, sadece Allah'ın bir lütfu olabilir ki...

Oldu. Ne kadar çabuk evlendiler.

Safinaz, bu incecik adamda, yanık kumral ten üstünde, gökkuşağı renkleri parıldatan gözlerinde... İnce,

uzun, yanık, boğumları sert kaba ellerinde "koca"yı değil, "sevgili"yi gördü ve ilk gecenin o engin şevkatinde, sabrında, okşayışında, "sevgili"yi buldu. Gayrı ismi değişmiş, üç kişilik sakin evlerinden, gelip gidenlerin, yatıp kalanların çokça olduğu koskoca bir haneye düşmüş; o zamana dek hiç yapmadığı ev işlerinde Hala'ya yardım eder olmuş ve sevgilisini onca kişiyle paylaşmak zorunda kalmış, ne gam! İlla velakin şu yeni gelen kız; Nazan! Sevginur'a göre o, o kadar güzel ki... Kendi kara gözlerine karşı, tıpkı sevgilisinin gözlerine benzeyen gözleri, sedef esmerliğindeki tenine karşı, pembe-beyaz gül teni fakat ille kendi sevgilisine dikilen o aşk içmiş, dalgın bakışlar. Bu bakışlardan, bir erkeğin etkilenmemesi mümkün mü! Dervişmiş, hocaymış; yazıp okur, memleket işlerine kafa yorar, bu mevzuda telkinlerde bulunur, ziyaretçileri ile uzun sohbetlere girermiş; eli erdiği herkese, olmadık yardımlar yaparmış; marangozluğu, duvarcılığı da var, çok meşgulmüş, çok çok... Yani Mehmet Efendi'nin vakti bile yokmuş ki, ikinci bir hanımla alakalanmaya amma... İlle Nazan'ın o bakışları!

Sevginur yürürken, Nazan'ın verdiği romanları sıkı sıkı bastırıp göğsüne, kocasını deli bir hasretle özlüyor. Böyle bir özlemi olmazsa, sanki kaptırıverecek onu, ellerinden uçup gidecek adam!

Hala farkında olmaz mı bu durumun? Elbet biliyor, küçük gelinin ruhunda kopan fırtınaları, eliyle koymuş gibi fark ediyor. Ve yine biliyor ki, alıp genç kadını karşısına nasihat etse, uzun boylu anlatıp etse, hiçbir faydası dokunmayacak. Kim nasihatten adam olmuş ki! Kendi gözleriyle görüp anlamadıktan yahut başından acı bir tecrübe geçmedikten sonra... Sevginur'un başından acı bir tecrübe geçmeyeceğinden emin. O, Mehmet Efendi'nin karısına âşık olduğunu, bir başka kadına asla bakmayacağını biliyor. Belki böylece söylese Sevginur'a? Hayır, ille küçük gelinin, yüreğini kuvvetlendirmesini; ağzından dökülenlere hislerini de uydurmasını istiyor, kendince sınıyor gelini, bekliyor. Belki bugün biraz konuşup etse, Hikmet'in aleyhinde atıp tutsa, budala çocuğun içi

soğuyacaktı; Hala, bunun için bir kapı açtı ki nafile. Genç kadının içine gömüldüğünü, acısını tek başına yaşadığını anlıyor; "Neyse..." diye düşünüyor. "Belki bu yoldan, kıskançlık alevi, onu pişirip adam edecek. Bana karışmak düşmez, kendi başına hak edeceği bir iş bu!"

Belki için için, kızın onun karşısında, aczini itiraf etmeyişine de sinirleniyor. Onu yalnız başına bırakmak isteyişinin sebeplerinden biri de bu olmalı. "Elâlemin önünde, burnundan kıl aldırmasın tamam da, kalbinin derunundaki sırları bana açabilecekken... Eh, kendi bilir!"

Oysa seviyor Hala, Sevginur'u; Mehmet'i kadar olmasa bile, ona yakın seviyor. "Allah'ım bak, Sen de istersin değil mi, kullarının kendi başlarına birtakım şeyleri idrak etmelerini. Ona yardım etmiyorum diye sakın günaha bulama beni, nihayeti bir sınama. Sen de, kullarına akıl fikir verip, his idrak verip, şu dünyaya sınamak için atmadın mı? Senin karşında elbet boynum kıldan incedir, lakin bu da benim imtihanım işte, kabul et kuzum."

Eve yaklaşınca Sevginur: "Mehmet Efendi'yi göreceğim." deyip önden fırladı. İki kadın onun kocasıyla yalnız kalmak istediğini anlayıp peşinden gitmedi, haremlik tarafına geçti.

Yanında kimse yoktu. Mehmet Efendi dalmış, Kur'an'ı Kerim tercümesiyle meşguldü. Sevginur, ne kocasını rahatsız edebileceğini ne de arkasından odaya birinin girebileceğini düşündü; bir top gibi fırladı, Mehmet Efendi'nin kucağına attı kendini. Başını göğsüne yaslayıp ağlamaya başladı...

Mehmet Efendi de odaya birinin girebileceğini düşünemedi; biriciği, sevdiği, küçük karısı üzgündü. Şu anda onu teselli etmekten başka ne gelebilirdi aklına! Yavaşça onun baş örtüsünü çıkardı; uzun, kalın, kara örgülerini okşamaya başladı. Ne oldu diye sormaktan çekiniyordu, onların Nazanları ziyaretten geldiklerini biliyordu... Ses çıkarmadan, uzun uzun sevdi karısını, kollarını beşik yapıp onu salladı durdu. "Haydi canım, haydi birtanem, güzelim benim!" diye fısıldıyordu. Onun alnını, yanaklarını,

dudaklarını öptü; kulağına: "Seni çok seviyorum, seni herkesten çok seviyorum." dedi. O zaman Sevginur: "Fakat sizi çok sevenler de var!" diye sızlandı. Mehmet Efendi, tıpkı bir bebek tutar gibi, karısının kollarından tutup onu kendinden biraz uzaklaştırdı, yüzüne bakıp gülümsedi:

— Birtanem, dedi, mühim olan, benim yalnızca seni sevmem değil midir?

— Ah evet, bunu biliyorum. Benim için daha mühim bir şey yok, fakat kalbime söz geçiremiyorum, çok kıskanıyorum. Ah artık dayanamıyorum anlasanıza!

— Eğer sen istersen, hiçbir kadının buraya gelmesine müsaade etmem! dedi Mehmet Efendi. Yüzü de, sesi de sakindi. Fakat birtanem, iyi düşün; bu caiz midir, doğru mudur? Eğer bir kadın benden bir feyiz alacaksa, onun Cenabıhakk'ın yoluna çevrilmesine vesile olacaksam, Allah'ın bana verdiği vazifeye karşı gelmiş olmas mıyım? Ama sen, ille gelmesinler dersen...

Sevginur, küçük bir kız gibi somurtup düşündü, uzun uzun düşündü. Mehmet Efendi onun yüzüne bakıyor, bekliyordu. Nihayet:

— Hayır, dedi genç kadın, böyle bir günahı yüklenemem. Zaten ben bütün kadınlardan rahatsız olmuyorum ki, yalnız birinden! Onun kim olduğunu da siz, iyi biliyorsunuz!

— Bütün hanımlar gelebilirler, yalnız biri hariç dersek, o hanımı yanlış bir zan altına düşürmüş olmaz mıyız? Böyle bir işe cevaz var mıdır?

Sevginur fırladı kalktı, odanın içinde bir iki gezindi, sonra dönüp Mehmet Efendi'nin önünde durdu:

— Fakat ben ne yapayım? Benim böyle zulüm çekmem caiz midir, buna cevaz var mıdır?

Mehmet Efendi:

— Hayır, dedi, buna cevaz olmamalı, benim de müsaadem yoktur!

Yunus suresinden bir ayet okudu, sonra karısı için tercüme etti:

— "Allah insanlara hiç zulmetmez fakat insanlar kendilerine zulmederler." Birtanem sen kendi kendine zulmediyorsun, gözlerin perdeleniyor. Buna müsaade etmeye devam edersen, gönlünü de perdelersin ve dahi artık güzel, iyi, müspet olandan uzaklaşırsın; gönül yumuşaklığından, müsamahadan uzaklaşırsın, Allah korusun. Sevginur, kendine gel, benim hatırım için kendini topla! O hanımın, bir erkek olarak benimle alakası yok, hiç yok!

Sevginur'un içinde zehirli bir yılan gezer gibiydi. O an başını hırsla kaldırdı; genç kadının benliğine hâkim oldu ve Sevginur, sevdiğini inciteceğini bile düşünmeden, sert, kuru:

— Yemin edin! dedi.

Mehmet Efendi'nin sözleri bir yemindi, ayrıca yemin etmeyi hiç sevmezdi ve etmezdi. Karısına baktı; gözleri neftileşmiş, defne yapraklarına dönmüş, kaşlarının arasında bir damar belirmişti. "Hem bu kadın ne hakla, benim yalan söyleyebileceğim hükmüne varıyor?"

Aklından geçen için, içinden tövbe etti; sevdiğimdir, karımdır, benim üzerimde her türlü hakkı vardır! Yüzü sararmış ve sanki daha çok incelmişti; elini, masanın üzerinde duran Kur'an'ı Kerim'in üzerine koydu, kalın ve ahenkli, fakat hiç de tatlı olmayan bir sesle.

— Vallahi ve billahi, benim hissim böyledir, dedi.

Sevginur'un bütün vücudunu bir titreme almıştı. Kollarını bedenine sardı; irileşen gözlerle, kocasının sararmış yüzüne baktı:

— Affedin, dedi, sizden böyle bir şey istememem lazımdı. Beni affedin, kendime hâkim olamadım!

Yürüdü, kocasının elini alıp, öptü başına koydu. Bir mürit boyun büküşü vardı bu harekette. Döndü, çıktı odadan.

Arkasından, Mehmet Efendi gözlerini kapattı; "Allah'ım," dedi içinden, "karım, boyundan büyük bir iç mücahedesi geçiriyor. Rabb'im, ona yardım et! Ben kırılmadım, sen de kırılma Allah'ım! Ona yardım et, bu mücahedesinde onu muzaffer eyle."

Gerçi kocasına yemin ettirdiğine pişman olmuş, kendince özür dileyip boyun bükmüştü Sevginur ama Mehmet Efendi, onun içindeki yılanın zehrini bir müddet daha kusmaya devam edeceğini seziyordu. O an küçük karısına engin bir sevgi ve merhamet duydu, o kadar ki kendi yüreği ağrımaya başladı. Kalktı, odanın içinde gezindi; elinde olabilse, bu yılanı tutup elleriyle, kafasını koparabilse... "Herkesin kazandığı kendisinedir, kimse başkasının yükünü taşımaz." Mehmet Efendi, aklına gelen ayetle sarsıldı, hemen ardından başkalarını düşündü: "Biz, insanı, hangi istikamete isterse, oraya çevririz", "Bir millet, kendi hâlini değiştirmedikçe, Allah, onların hâlini değiştirmez."

Demek, Sevginur'un silkinip istikamet değiştirmesi gerekiyordu. Bunun için önce uzun bir iç mücahedesine ihtiyacı vardı... Apaçık belli ki, o, bir imtihana tabi tutuluyor.

"Çocuğa bütün bunlar hatırlatılmalı, anlatılmalı, ben galiba lüzumundan fazla öfkelendim ve bunu ona belli ettim. Kâfi derecede sabırlı hareket edemedim, suç bende. O, benim yüzümden acı çekiyor ve ben ona yardımcı olamadım!"

O an Mehmet Efendi, Sevginur'u yakan kıskançlığı, o yıpratan hissi, yüreğinin ta içinde duyuyor; Sevginur'dan fazla acı çekiyordu. Ayrıca fena hâlde suçluyordu kendisini. Derin derin nefes aldı, kitaplarının önüne koyduğu bir kûfi "Allah" yazısına baktı uzun uzun. "Gereken sabrı gösteremedim, affet beni." ve karar verdi; karısını alıp karşısına, uzun boylu anlatacak, izah edecek... Ancak yüreği biraz rahat eder gibi oldu. Odada bulunmayan karısına hitap etti: "Bilmez misin, senin çektiğin her ıstırabı, ben de on katıyla çekerim!"

***

Bir gün sonraki dikiş gününde Hikmet hastalanıverdi; başı ağrıyor, midesi bulanıyordu. Kafasına çatkı çattı, karnını tutarak iki büklüm yürüdü. Nazan'ın hazırlandığını görünce odasına girip: "Ay fenalaşıyorum." diye kendini yatağa attı; derin derin soluk alıyor, habire sızlanıyordu. Nazan telaşlandı, koşturup kolonya şişesini getirdi, ablasının şakaklarını bileklerini ovdu, üzerini sıkı sıkı örttü.

"İstifra etmeye çalışsanız, belki açılırsınız; yediğiniz bir şey dokunmuş olmalı." diyordu. Hikmet inlemelerle cevap verdi. Nazan, Halime Kadın'a tuğla ısıttırıp ablasının ayaklarının altına koydu. Hüsniye Dadı da gelmiş, habire bir şeyler okuyup kızın yüzüne gözüne üflüyordu. Bir ara Nazan'a:

— Haydi, dedi, sen giyin git sultanım, işte ben buradayım, başından bir yere ayrılmam.

Hikmet, küçük çığlıklar atıp: "Ölüyorum, ölüyorum." diye inlemeye başladı. Nazan, tereddütler içindeydi, bakışları ablasından Hüsniye Dadı'ya, tekrar ablasına çevriliyordu. Bir ara Dadı'nın habire okuyup üfleyen dudaklarında hafif bir tebessüm mü fark etti ne, tekrar ablasına baktı. Pek sıhhatli görünüyordu a canım, yüzü sararmamıştı bile, yoksa ciddi değil miydi bu hastalık? Nazan, bilemedi.

— Ben ineyim, bir nane limon kaynatayım. Nasıl da hatırımıza gelmedi, iyi gelir mideye.

Nazan çıktıktan sonra, merdivenden koşarak inen ayak sesleri işitildi. Hikmet, Dadı'ya döndü:

— Dadıcığım, dedi, ikiniz de gitmeyin bugün, istemiyorum, bak çok hastayım.

— Evet evet yavrum, dedi Dadı, seni anladım galiba, Nazan'ın gitmesini istemiyorsun!

— Hastayım!

— Peki yavrum, lakin neden?

— Yediğim bir şey dokundu galiba.

— Onu sormadım ya, neyse, peki, dediğin gibi olsun.

Dadı, tekrar okumaya başladı. Hikmet, inlemelerini kesmişti. Onun ikide bir suratına üflemesi sinirine dokunuyordu; kadın, yüzüne gözüne tükrük saçıyor gibi geliyordu.

— Yeter artık okuduğun! dedi.

— Yetmez, yetmez Hikmet yavrum, senin asabın bozuk iyice. Ah bir ağzı dualı hoca bulsak da... Ne diyeceğim bak, kalk bugün sen git de, Mehmet Efendi, bi iyi okusun sana.

Hikmet sinirle doğrulup oturdu yatağın içine; baş yastığını koyup dizlerine bir iyi dövdü, kabarttı, Dadı'ya:

— Haydi canım, dedi, kendimi ona mı teslim ederim ben? Dadı Dadı anlamıyorsun, bu kız fena hâlde bozdu o hoca olacak adamla. Vakıa sahiden hoca mı, o da belli değil ya! Nerede senin, o kadın yüzüne bakmayan, ağzı dualıların, nerede bu!

Hüsniye Dadı, nihayet içini boşaltmak gereğini duydu:

— Sen de yavrum, doğrusu dün karısına karşı çok ayıp ettin, bu bir; kendi öz kardeşini rezil ettin, bu iki. Yakışır mıydı?

— Onu ben bilirim Dadı. Şimdi rica ederim, Nazan geldikten sonra sen odana git, onunla konuşacağım.

Nazan, ablasını yine inlemeler sızlamalar içinde buldu. Kolunu başının altına sokup yavaşça kaldırmayı denedi; Hikmet debelenip sağa sola dönmeye başladı. Nazan, Dadı'dan yardım istedi, beraberce kaldırdılar, bin naz içindeki Hikmet'e zorla bir fincan nane limon içirdiler. Sonra Hikmet'in başı, yastığa düştü, sanki ağlayacak gibiydi, burnunu çekip kuru kuru hıçkırıyordu. Onu seyreden Dadı, içinden tövbeler çekti. Nazan'a; odasına gidip iki rekât nafile namazı kılıp, bu kız için dua edeceğini söyledi. "Sakinleşir o zaman bak!"

Nazan yatağa oturdu, ablasının ellerini avuçları içine aldı, yavaş yavaş ovuyordu. Usulca:

— Hüseyin Efendi'yi, Hala'ya yollayayım, dedi, arabayı rica etsin, Kâmil Efendi ile gidip şehirden bir doktor getirsinler. Ben n'apacağımı bilemiyorum artık.

Hikmet'in gözleri açıldı; doktor istemediğini söyledi. Bak nane limon iyi gelmiş, aman ne olacak canım, acı patlıcanı kırağı çalmaz, iyleşirmiş Hikmet. Hem zaten onun hastalığı, kimin umurundaymış ki!

— Ne demek, hepimizin umurunda!

— Öyle mi?

Hikmet'in sol kaşı havada, sesinde alay ve tariz.

— Neden böyle konuşuyorsunuz abla?

— Nedeni var mı canım, sen benim göz bebeğimsin, kızımsın, canımsın. Bak şunca sene bir kere bile kırmadım seni yavrucuğum, uğruna saçımı süpürge ettim, senin için ne fedakârlıklarda bulundum; anasız kalmayasın diye, izdivacı bile düşünmedim! Şimdi evet, bir tek ricada bulundum senden, gitme o eve, dedim. Beni dinlemedin, ah dinlemiyorsun! Kalbim kırık sana Nazan, sana kırıldıktan sonra, artık hiç kimse, hatta babam bile haiz-i ehemmiyet değildir benim için, bilmiyor musun? Şimdi ölsem, böylece sana, pek küskün giderim. Nazan, beni, anlıyor musun?

— Allah korusun! dedi Nazan, koyu bir sıkıntı basıverdi içini, fırlayıp kalktı yerinden, pencerenin önüne gidip kırları seyretmeye başladı. "Allah'ım bu da mı bir imtihan?" Ne cevap versin şu hasta ablasına, hem belki hasta da değil, öyle görünmek istiyor." İlle benden, artık gitmeyeceğime dair bir söz almalı, değil mi? Hayır, alamayacak! Evlenmemesini bile suç yapıp bana yükledi, lakin mümkün müdür, benim yüzümden mi? Hayır. Nazan, ona, hiç cevap vermemeye karar verdi.

Hikmet tekrar inlemeye başladı. "Yoksa hakikaten benim yüzümden mi reddetti taliplerini?" Kırlar dönüyordu Nazan'ın gözü önünde; şu papatya tarlası, ağaçlara karışıyor, ağaçlar yere eğilip bükülüyor. "Başım dönüyor!" Nazan, pencerenin pervazına tutunup kaldı, saç diplerinden ter fışkırıyordu.

Hikmet, inlemeye devam ediyordu. Nazan, pencerenin önünden ayrılmadı. Nihayet:

— İnatçısın, diye fısıldadı Hikmet, nasıl bir kara inat ki, o eve gitmek için, benim cesedimi bile çiğneyebilirsin!

Allah aşkıymış. Hayır inanmıyorum, bu cismani ve çok adi, çirkin bir aşk! –sesi yükseldi– Zaten başka türlü olsa, içinde zerrece Allah aşkı bulunsa, sana analık eden bir kadının canına kastedip, onun nasihatlerini çiğner misin böyle? Cismani bir aşktır bu Nazan, hayvani aşktır, –sesi çığlık hâlini aldı– erkek arıyorsun sen, o adamın koynuna girmek istiyorsun, işte hepsi bu! Nazan, kendine gel. Beni, babamı, ailemizi rezil etmek üzeresin, kendine gel!

Konuşurken Hikmet, uydurma hastalığını unutmuş, sesi yükselirken, kendisi de doğrulup yatağın içine dimdik oturmuştu.

Nazan döndü, onun kızarmış yüzüne, pırıl pırıl nefret kusan kara gözlerine baktı. Öfkeden çirkinleşmişti Hikmet.

— Hastasınız siz! dedi. Çok hasta!

Askıdan maşlahını aldı, çıktı odadan. Hikmet, hızla kolonya şişesini kapıp örtülen kapıya fırlattı.

Gürültüye Hüsniye Dadı'nın kapısı açıldı. Kadın koridora uğradı; merdivenleri inmekte olan Nazan'a bağırdı:

— Ne oluyor?

Nazan bir duraladı:

— Ben, dedi Mehmet Efendilere gidiyorum, belki dönmem.

— O ne demek kızım, o ne demek?

Kadının feryadına, Nazan cevap vermedi. Dadı, Hikmet'in odasına girdi; kız, yatağa kapanmış katıla katıla ağlıyordu. Onun sırtını okşamaya, yüzünü çevirmeye çalıştı. Hikmet döndü, sarıldı sıkı sıkı, nerdeyse kilitlenen çenesinden abuk sabuk laflar dökülüyordu. Nihayet Dadı, onun: "Ah kırdım, kardeşimi kırdım, ne fena sözler söyledim, kızımı kırdım! O, artık yüzüme bakmaz, ben ölmeliyim, ben ölmeliyim!" dediğini çıkardı. Kolları arasında Hikmet, bir sağa bir sola ağır ağır sallanıyor, biteviye:

— Kardeşindir o, çok iyi kızdır Nazan, bilmez misin, pırlanta gibi kalbi vardır; sana kırılmaz, bir şeycik olmaz.

Merak etme yavrum, merak etme yavrum, diyordu. Aslında endişeliydi "Ya kız, hakikaten dönmezse?"

Nazan önce koşuyordu, sonra nefes nefese durdu, dinlendi. Ne yapmaya gidiyordu Mehmet Efendilere? Dadı'ya söylediği gibi, sahiden onlarda kalacak mıydı? Ah gönül arzusu buydu, lakin... Hele ablasının söylediklerinden sonra? Bir an kendinden şüpheye düştü; kafasında Mehmet Efendi'yi sadece bir erkek olarak canlandırmaya çalıştı... Hayır, o güzelim hayal gelmiyordu gözünün önüne. Oysa ne zaman adını ansa, sanki yanı başındaymış gibi görürdü onu; yüzüyle, bedeniyle ışık saçardı.

Nazan ağır ağır yürüdü. "Sen onun koynuna girmek istiyorsun!" Yüzü kızardı; utançtan yer yarılsa yerin dibine girse yeriydi. "Allah'ım," dedi içinden, "sen şahitsin, bir kere bile düşünmedim böyle bir şey! Hatta bilirsin, koca hayal ederken dahi o söylenenleri düşünmezdim ben, aklıma bile gelmezdi. Fakat ablam, nasıl nasıl söyleyebildi o dediklerini."

Hiç hatırlamak istemiyordu "o dediklerini". Fakat unutmak kabil midir? Beni kendimden bile şüpheye düşürdü!

Fakat artık ablasının yüzünü görmeyecekti. Orada kalıp Efendi'ye hizmet etmek ve ibadetle vakit geçirmek için müsaade isteyecekti. Ve herhâlde... Hayır muhakkak, Efendi, Nazan'a, bu izni verecekti! Sonrası? "Beybabam koşup gelecektir, ona anlatacağım! Ah o, beni anlar mı, anlayabilir mi?" İşte bu sualden fena hâlde sıkılıyor; hele Sevginur'u hiç aklına getirmemeye çalışıyordu.

Kapıyı ona Zehra açtı, gülümsedi:

— İş bitti, dedi, hanımlar dağıldılar, ama buyrun isterseniz, birkaç kişi Efendi'nin yanına girdi.

Ablası öyle bir korku salmıştı ki yüreğine, Nazan; Hala'nın veya Ayşe Çavuş'un odada olup olmadıklarını öğrenmek istedi, evet oradalarmış. Bunun üzerine Nazan da girdi, kalma iznini, onların yanında almak istiyordu. Kadınlar gü!erek karşıladılar onu; geç kalmıştı! Hala sarıldı Nazan'a, oturttu, elini tutup elinin içine aldı, bırakmadı.

Mehmet Efendi başıyla selam verdi:

— Hoş geldiniz, dedi, herhâlde hastaneden geliyorsunuz.

Kızın cevap vermesini beklemeden, bahsi, hastalardan açtı. Başımıza gelen her hastalık da, Allah'ın bir imtihanı imiş, hasta için de, ona bakanlar için de. Fakat bu imtihanı atlatmak için, hacıya hocaya koşmak yerine önce mutlaka doktora görünmeli, ilaçlarını almalı, ondan sonra duadan beklemeliymiş şifayı; sabretmeyi bilmeliymiş. Hastaya bakanlar ise; mutlaka anlayışlı, sabırlı, şevkatli olmalıymış. Hasta, hasta olduğu için, yük olabilir, abuk sabuk şeyler söyleyebilirmiş. Bunlar ciddiye alınmamalı, onun şifa bulması için, sabırla ihtimam gösterilmeliymiş... Mehmet Efendi, böyle konuşurken, Nazan, ablasına: "Siz hastasınız!" dediğini hatırladı. Hakikaten hasta mıydı Hikmet?

Mehmet Efendi:

— Öyle hastalıklar vardır ki, hasta, hasta olduğunun bile farkında değildir, bir çeşit sinir zafiyeti böyledir, diyordu. Etrafındakilerin çok anlayışlı olması iktiza eder, böyle kimselere bilhassa sevgi ve şevkat gösterilmeli; hani elimizdeki kolumuzdaki bir çıbanı, yarayı iyi etmek için merhem sürer gibi, onun ruhuna, yumuşak yumuşak hitap etmeyi bilmeliyiz. Bilmiyorsak, öğrenmeliyiz. Hatta ondan bir vesileyle soğumuş bulunsak bile, Allah rızası için bu işi yapmalıyız.

"Hâlbuki ben ondan kaçıp sana sığınmaya geldim." diye düşündü Nazan. Hata mı etmişti?

Mehmet Efendi, Hala'ya:

— Efendim, yok mudur bir serin ayranınız? diye soruyordu. Sevginur: "Getireyim." diye fırladı; o zaman dikkat etti Nazan, bu kadar beraber olmuşlar; Mehmet Efendi'nin bir kere bile karısına iş buyurduğunu işitmemişti. Canı bir şey istediği zaman, Halasına sorardı. Bazen o, ekseri Sevginur bu işi yapardı. Adamın inceliğine bir kere daha hayran oldu. Hala'nın elini bırakıp Sevginur'a yardım etmek için peşi sıra yürüdü. Mutfakta, genç kadın,

hazır soğutulmuş ayranı bardaklara doldururken, Nazan, ablası aniden rahatsızlandığı için geciktiğini söyledi.

Sevginur:

— Demek, Efendi'nin hastalardan bahis açmasında varmış bir hikmet, dedi. Yüzü fevkalade ciddiydi. Nazan, tepsiyi onun elinden almak istedi:

— Hayır, rica ederim, siz misafirsiniz! dedi Sevginur. Nazan'a, genç kadından bir tokat yemiş gibi geldi."Aman, bu sesteki soğukluk!" "Evet, bu evdeki yerin sadece misafirliktir, vaktinde gelinir, vaktinde gidilir; Efendi, gece gündüz paylaşılmaz!" mı demek istiyordu? "Hı hım, öyle galiba! Öyleyse, nasıl kalabilirim?" Kalbi ağrıyordu Nazan'ın, hani geçenlerde yolda olduğu gibi. Düşündü; bir mesuliyet bu, bir mesuliyet verilmesidir kalp ağrısı! "Önce ablam, sonra bu kadın; fakat bana asıl söyleyecek olan Mehmet Efendi'dir, onu anlayabilirsem, yolumu çizeceğim, evet, bugün karar vereceğim!"

Oysa yolda vermişti kararını, şimdi hasta bahsinden ve Sevginur'un soğukluğundan sonra...

Nerden nasıl geçilmiş bilinmez, bu sefer mevzu, rahibelerden açılmış. Efendi, rahibelerin yaşayışlarını anlatıyordu hanımlara; dünya hayatından, nimetlerinden vazgeçip, manastırlara kapanarak, kendilerini Allah'a adayışlarını, sadece ibadetle meşgul oluşlarını... Bir genç kadın: "Ah, ne güzel, keşke bizler de yapabilsek, ama nerdee..." diye esef etti. O zaman, Mehmet Efendi itiraz etti; İslamiyette asla böyle şeylere yer olmadığını söyledi.

— Bize her türlü ifrattan kaçınılması emredilmiştir. Ne haddi aşan hırsla dünyaya sarılmak ne ahiret işlerine sardırıp, dünyayı terk etmek... Her şeyde, maddede ve manada, muazene lazımdır! dedi. İfratlar, insan şahsiyetini parçalar, onu muazenesiz kılar. Kur'an'ı Kerim'in bizden istediği, bize tavsiye ettiği, "orta yol"dur. Orta yol, muazene yoludur. İnsanın bunu elde edebilmesi için, her an azami dikkat sarf etmesi gerekir. İşte takva elde etmek budur! Takva, her iki dünya için de gayet ince, gayet dikkatli

bir mesuliyet hissetmeden doğan bir Allah korkusudur, ki bu mesuliyet ve korku bize orta yolu buldurur. Nazan'a baktı. Allah, hepimizin takva sahibi kullar olmamızı nasip etsin, âmin.

Nazan, onun gözlerinden çıkan ışıklarla bir an sersemlediğini fark etti, sonra hemen kendini topladı. İçinden; "Cevabımı aldım galiba." diye düşündü. Hanımlar: "Âmin âmin!" diyorlardı. Nazan, bir şey diyemedi... Daha önce hiç böyle sersemleyip dağılmamıştı Mehmet Efendi'nin karşısında. O bir andan belki daha kısa bir zaman süresinde, âdeta vücut hücrelerinin her biri kâinatın dört tarafına serpilmiş gibi olmuştu. Dağıtı ve topladı! "Acaba burada kalırsam, kaderim, dünya mesuliyetlerinden uzak, bir dağılıştan ibaret mi olacaktı; yarı baygın mı yaşayıp duracaktım bu evde? Hâlbuki uyanık ve dikkatli olmam gerekiyormuş. Kalp ağrısı, evet, mesuliyet veriliyor veya hatırlatılıyor. Ve elbet dünyada... Dünya ile alakalı vazifelerim? Var mı?" Nazan, ancak o zaman Darülfünun'u bitirmesi gerektiğini, şu dünya yüzünde bir muallime olarak görevleri bulunduğunu hatırladı. Ne kadar uzun zamandan beri, unutmuştu talebeliğini de, öğretmenliği de. Hele gönlü, hep bu evde kalmak isterken, hiç aklına gelmemişti dersleri, girmesi gereken mezuniyet imtihanları! Kendini tahlil etmeye devam etti; değişik hislerle ordan oraya yalpalarken, ifrattan tefrite, tefritten ifrada geçerken. "Aradığım, Allah'ın emri 'orta yol'muş meğerse ve hasretim elbet Allah'a! O hâlde O'nun rızasını kazanmak uğruna, her iki dünya için çalışmalıyım, bu evde, herhâlde kabul görmeyeceğime göre..." Pek dertlenip içini çekti: "Bulunduğum yerde!"

Hüzünlü de olsa, bir ferahlık yayıldı yüreğine, Sevginur'un donuk, ciddi yüzüne bakıp gülümsedi. "Küçük kadın, artık benden rahatsız olmayacaksın! İşte sana gönlümün ta içinden söz veriyorum!"

Gecikmeyip kalkmak isteyen kadınlarla beraber o da kalktı; Mehmet Efendi, onlarla bahçeye çıktı; işte şuraya, söğüdün hemen oraya, bir büyük kümes yapacakmış.

"Siz mi yapacaksınız?" Ayşe Çavuş'un hayret dolu sualine, Mehmet Efendi güldü, âdeta övünerek:

— Pek tabii ben yapacağım, tuğla örmeyi severim, çok severim; iyi bir ustayımdır ben, bilmez misiniz? dedi.

Sevginur da övündü:

— Hem marangoz ustasıdır, hem duvar!

Gülüştüler. Sevginur: "Evdeki sedirleri, iskemlelerin bir kısmını hep Efendi yaptı." dedi.

Araba, şehre dönecek hanımları götürmek üzere bekliyordu. Nazan'ı da evine bırakmayı teklif ettiler ama, o, kabul etmedi. Yürümeye, bilhassa düşünmeye ihtiyacı vardı.

Bir süre yürüdükten sonra, bir ağacın altına oturdu, sırtını gövdeye dayadı. Havada çiçek kokularına karışan yanık ot kokusu, yeşiller yer yer sararmaya yüz tutmuş; arılar, türlü böcekler, kendi dilleriyle konuşmaktalar... Ufukta dalga dalga allanan, moraran bulutlar... Çok yakında ilk yıldız parlayacak! Nazan'ın yanı başından bir kırlangıç uçup ufka doğru süzüldü. O an işitti kız, bir yerlerde biri, ney üflemekte... Ney sesi kanat hışırtısı, yoksa yüreğine ak ak ağan güvercinler mi? Zamanın içinde Nazan, zamandan uzaklaştı... Dedesini bir pınarın başında gördü; Mehmet Efendi'ymiş pınar... Nazan onun avuçlarından su içti. Serin rüzgârlar esti yüzüne doğru, Nazan zamanı yakaladı. Ne dedesi, ne Mehmet Efendi, ne pınar... Fakat ağzında bir güzel su tadı ki... "Ah dünya, ne güzel!" Düşünmek için oturmuştu şu ağacın altına, ama şimdi kafası bomboştu; yeniden doğuşu yaşar gibiydi; hafif, neşeli... Bir karınca yuvasını seyre daldı. Oysa ablası ona olmadık laflar söylemişti ve kalmaya gittiği o evde kalamamıştı. Gerçi Hikmet'in ettiği laflardan hâlâ utanıyordu ama içinde ne hüzün, ne de ablasına karşı bir öfke vardı; sanki inadına bir dirilik, tazelik, neşe hissediyordu. Hâlâ sandığın bir köşesinde duran, getirdiği kitapları çıkarıp çalışmaya karar verdi. Artık yüzünü bu dünyaya da çevirmeliydi, yine O'nun rızası için. Çünkü Mehmet Efendi, dengeden, "orta yol"dan bahsetmişti. Nazan, artık "muvazene"li, hocanın söylediği anlamda "takva" sahibi

olmak istiyordu. İfratlarda dolaşmaktan kurtulmalıydı evet, o evde kalmak isteyişi bir ifrattı! Hatta artık pek sık uğramamalıydı o güzelim eve, içinden Sevginur'a verdiği gönül sözünü tutmalıydı. Ama çok özleyecekti, ama hasretten içi yanacaktı, nefes verirken ağzından alevler çıkıyormuş gibi olacaktı. Doğru... Bu hislerinde de bulmalıydı bir orta yol! Çünkü artık iyice biliyordu ki, Mehmet Efendi yine kendisine hitap etmişti; ona cevap vermişti! "Herhâlde odada bulunan diğer kadınlar da, kendi meselelerine göre bir ders almışlardır." diye düşündü, pek de önemsemeyerek. Mehmet Efendi'nin hayaline: "Rahibe olmaya çalışmayacağım, söz." dedi.

Ya ablasıyla durumu?

Nazan, katiyetle "İyi olacaktır." diye karar verdi. "O kendince, kendi lisanı ile konuştu bana; hislerini, bilhassa korkusunu başka türlü ifade etmeyi beceremiyor ki!"

Nazan'ın ağzında bir güzelim su tadı, kalktı, yürüdü...

***

Haziran sonlarına doğru, Mustafa Kemal, taarruz hakkında bir karar vermiş ve bu kararı Erkânıharbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile müzakere ettikten sonra, İzmit Adapazarı istikametinde cephe teftişlerini vesile kılarak, yanına Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa'yı da almış ve Sarıköy İstasyonu'na gitmişti. Buraya Cephe Kumandanı İsmet Paşa da davet edildi. Böylece üç paşa, Sarıköy İstasyonu'nda bir vagon içinde, taarruz hazırlıklarını görüştüler.

O sırada düşman cephesi, Marmara'dan Menderes'e kadar uzayan bir sahayı içine alıyordu. Teşkilatları muhtelif olan Türk ordusu ile Yunan ordusu, mukayese edildiği takdirde; iki taraf da, subay, er ve tüfek bakımından, takriben yekdiğerine denk bulunuyordu. Ancak Yunan ordusu askerî teçhizat, uçak, her türlü motorlu vasıta açısından fevkalade kuvvetli ve zengin, buna mukabil Türkler, süvari sayısınca üstündüler. Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, latife ederek, çalım satıyordu: "Mohaç'tan sonra, en büyük süvari kuvvetini ben kullanıyorum!"

Durum ve bütün ihtimaller tek tek gözden geçirildi. Taarruz için ağustos sonu takribi bir tarihti ve son derece gizli tutulmaya karar verildi.

İşte bu gizlilikten dolayıdır ki, Mecliste; ordu aleyhine açılan cereyan devam ediyordu. Mütemadiyen ve hararetli bir tarzda; artık durumun siyasi tedbirlerle halledilmesi zaruretinin doğduğundan bahsediliyordu.

Mustafa Kemal, bir askerî zaferden "naümit" olup, vaziyetin bir an evvel diplomasi "tarikiyle" hallini isteyen, böylece iddia ve telkinde bulunanları; sükûnetle dinliyor ve onları zafere kadar bekleteceğini düşünüyordu. Ancak askerî zaferden sonradır ki, o, diplomasi yoluna başvuracaktı...

Mamafih menfi propagandalar, yapılan hazırlıkları düşmandan saklamak bakımından faydalıydı; ancak Ankara'da Meclis içinde ve dışında en iyi niyetli, Mustafa Kemal'e en bağlı şahıslar üzerinde bile, kötü tesirini göstermeye başlamıştı. Mustafa Kemal, kati taarruz tarihi tespit edildikten hemen sonra, bilhassa onlarla konuşmaya, anlatmaya karar verdi.

Hususi bir ev toplantısında, heyecanlarını gizlemekte pek mahir olan Selim Muhtar Bey bile, bir milletvekilinin, "Böyle zulmet ve müphemiyet içinde intizarın, büyük bir felakete müncer olcağına" dair sözleri karşısında öfkelenmiş: "Biz hepimiz Mustafa Kemal'e inandığımız için Ankara'da toplandık. Şimdi bu ne itimatsızlık! Mustafa Kemal'e inanmak demek; salaha, felaha, zafere inanmak demektir, istiklale inanmak demektir, nihayetine kadar inanmak demektir. Eğer o, hazırlıkların ikmaline intizar ediyorsa, biz de imanımız sarsılmadan, beklemekle mükellefiz. Aksini düşünenler, bir siyasi hâl çaresi arayanlar, aslında zaferden ümit kesmiş demektirler ve onların yeri Ankara değildir! Ankara bir ümit şehridir, Ankara müstakil istikbalimizin şehridir, Ankara bir şehr-i istiklaldir! Çekip gidin ve şehrimizin havasını menfi hislerinizle, düşüncelerinizle bulandırmaktan vazgeçin. Yaptığınız, sokak kadınlarına yaraşır dedikodudur, başka bir şey değil." diye bağırmış, kapıyı çarpıp çekip gitmişti.

Selim Muhtar Bey, bir daha hususi ev toplantılarına davet edilmedi. Ona haberleri, Celâlettin Hikmet Bey taşıyordu. İki adam, bazen Mehmet Akif, Yusuf Akçura, Sadi Hoca ve daha birkaç kişinin, bazen Mustafa Necati'nin de katılmasıyla, altı yedi mustarip kafa, çiftlik evinin küçük salonunda, sabaha kadar konuşup görüşüyorlardı.

Bu beylerin evlerine ilk gelişleri, kızlar için bir heyecan konusu olmuştu. Mustafa Necati'nin Halide Nusret'in nişanlısı olduğunu biliyorlar, Mehmet Akif'i bilhassa "Çanakkale" şiiri ile, Akçura'yı, Türk Ocağı'ndaki konferanslarından tanıyorlardı. Sadi Hoca'yı ise, yeni hüviyeti ile görmek, doğrusu pek hoş olacaktı!

O akşamüstü, yukarı katın perde kenarından seyrettiler. Babaları, işte Mehmet Akif, Mustafa Necati şu olmalı, en genci, fakat ne kadar iri yarı, Halide Nusret'in inceliği karşısında! Evet, Celâlettin Hikmet, yanındaki Akçura, aman ardındaki Sadi Hoca mı? Başında kara kalpağı, sakallar gitmiş, bıyıklar uzamış; esmer yüzü sertleşmiş, nasıl da dik, rahat, kendinden emin yürüyor! Âdeta! "Genç biriymiş!" Nazan: "Galiba Sadi Hoca, hep Kuva-yı Millîyeci ruhu taşıyormuş da, biz bilememişiz." dedi. Doğru ya, sonradan kazanılmış bir hüviyet olamazdı bu kadarı!

Mehmet Akif pek vakur ancak niye o kadar asık suratlı, değil mi? Tekrar, Mustafa Necati! Yanlarında Halide Nusret varmış gibi, pek konuşmak istemediler onu. Beğenmemişlerdi zira, biraz kaba saba mı görünüyordu ne!

O ilk gün kızlar, hizmetlerini kapı arasından gördüler. Kapıyı tıkırdatıp gelen babalarına, kahve, çay tepsilerini, börek, kurabiye tabaklarını uzatıyorlardı. Bir ara, Mustafa Necati'ye, Halide Nusret'i sorup soramayacağını fısıldadılar. Selim Muhtar Bey kaşlarını kaldırdı, elini dudaklarına götürüp sus işareti çekti. Demek şahsi bir şey konuşulamayacak kadar umumi meselelere dalmışlardı!

Sonraları, ziyaretler sıklaştıkça... Sırtında maşlahı, başında örtüsü Hikmet, hizmet etmeye başladı onlara. İçerde bulunduğu zaman, bazen de kapı arkalarında

konuşmaları takip ediyordu: Ümitler, Mustafa Kemal'e bağlanmıştı... Ta başından, Erzurum ve Sivas kongrelerinden beri, istikrarlı hareket eden, gönüllerde istiklal ümidi yakan, temsil heyetini Ankara'ya yerleştiren, Büyük Millet Meclisini teşekkül ettiren, bu meclisin kararlarına uyan, (Bir kere, Meclisin başkumandanlığını kaldırması üzerine, bu kararı kabul etmemiş ve sebep olarak düşman karşısındaki ordunun başkumandansız bırakılamayacağını söylemişti.) Anadolu'da bir zafer heyecan ve inancının uyanmasına sebep olan, İstanbul'da mandacı ve himayeci zihniyetlerin hesaplarını kurutan, muntazam orduyu kurup harekete geçiren, Türkçüsü, hacısı, hocası, esnafı, memuru ve her ferdiyle Türk milletini yanına alan... Ve nihayet Sakarya Zaferi'ni kazanan Mustafa Kemal'di.

Bazı hareket ve bazı sözleriyle (bilhassa içki içmesi, kadınlara karşı pek mültefit davranışları ve kibre kaçan vakarı ile) hasetleri ve kızgınlıkları... Katıksız Türkçülüğü ve belki saltanatı ilga edeceği ihtimali ile büyük öfkeleri üzerine çekse de, şu içinde bulundukları vaziyet muhakemesinde, muhalifler ne söylerlerse söylesin, Mustafa Kemal yalnız bırakılmamalıydı. Hazırlıkların ikmaline ses çıkarmadan "intizar" edilmeli ve ancak yeni yeni bir ordu hüviyetine bürünen, her rütbeden kumandanından erine kadar asker, mutlaka desteklenmeliydi. Bu, bir vatan millet, din borcuydu; insaniyet borcuydu!

Fakat zafer kazanıldıktan, felaha erildikten sonra, ne olacaktı?

Bu sual hemen her toplantıda soruluyor, muhtelif cevaplar bulunuyordu.

Başkumandanlık müddetinin, tekrar uzatılması konuşulurken, Mustafa Kemal, Meclis kürsüsünden şöyle demişti:

"Başkumandanlık makamının temadisi, olsa olsa Misak-ı Millî'mizin ruh-i aslisiyle müterafık netice-i katiyeye vasıl olacağımız güne kadar devam eder. Netice-i mesudeye emniyetle vasıl olacağımıza şüphe yoktur. O gün,

kıymetli İzmir'imiz, güzel Bursa'mız, İstanbul'umuz, Trakya'mız ana vatana iltihak etmiş olacaktır. O mesut günün hululünde, bütün milletle beraber, en büyük saadetleri idrakle müşerref olacağız. Benim başlıca ikinci bir saadetim olacaktır ki, o da dava-yı mukaddesemize başladığımız gün bulunduğum mevkie rücu edebilmekliğim imkânıdır. Sine-i millette serbest bir fert olmak kadar, dünyada bahtiyarlık var mıdır?"

Böylece kendi söylediği gibi, zaferden sonra, sine-i millette serbest bir fert olarak yaşamayı kabul edecek miydi Mustafa Kemal? Onun böylece çekilmesi olabilir miydi ve acaba bu husus, kendi arzusuna bırakılmalı mıydı? Bir cumhuriyet ihtimali, ne kadar mevcuttu? Kuva-yı Millîye, zaten bu yolu açmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi fikri kuvvetlendirmiş ve nihayet kazanılacak zafer, tabii olarak cumhuriyet idaresini getirmiş olmayacak mıydı? Demek saltanatın ilgası gerekecekti... Ya halifelik makamı ne olacaktı? Hilafetle, saltanat birbirinden "tefrik" olunabilir miydi? Saltanat kalsa... Fakat ayrıca pek "haiz-i ehemmiyet" olan bir husus daha vardı; zaferden sonra, İtilaf Devletleri, Türkiye karşısında nasıl bir vaziyet alacaklardı, İstanbul'u da muhatap addedecekler miydi? Böyle olursa, Ankara nasıl bir tutum takip etmeliydi? İşte o zaman, kayıtsız şartsız saltanatın lağvı icap etmez miydi?

Türk milletinin yeniden doğuşu; bu fikir çoktan kabul de, bazı endişeler vardı. Hanedan giderse kendisine bağlı olarak veya doğrudan bir bağı olmayan birçok kültür unsuru da eriyip kaybolmayacak mıydı? Bu kaybolacak kültür unsurları, her ne kadar Osmanlı ismi taşısa da, aslında Türk'ün öz malı değiller miydi?

Düşündüren, tartışılan sualler, cevaplar muhtelif.

Ancak teşkil edilecek olan Cumhuriyet'te, mutlaka öz araştırılmalı; dil akademisi, tarih ve Türkçülük akademisi, buna bağlı olarak ayrıca Türk harsını Anadolu'da araştıran birçok müessese kurulmalıydı. Öğretmenler bu müesseselerin gönüllü askerleri olmalıydılar.

Böylece güzel ve ciddi hayallerle, noktalanıyordu konuşmaları.

Hikmet, ekseri, konuşmaları Nazan'a aktarıyordu. Bir gece, kız, kaşlarını çattı:

— Bu endişeler, dedi, Mehmet Efendi'de de var sanıyorum ve yine sanıyorum ki, o, Mustafa Kemal'in kendi söylediği gibi çekilmesine taraftar. Yok onun kumandan şahsiyetine kayıtsız şartsız saygı duyup desteklediğini biliyorum, onu samimiyetle seviyor, ancak zafer sonrası için bazı endişeler taşıyor gibi geliyor bana.

— Dedem de, cumhuriyet fikrine asla taraftar olmadı, sonu meçhul bir macera olarak gördü.

— Dedem, iyi bir Osmanlı olduğu ve öyle kalmak istediği için, cumhuriyet fikrine yanaşmıyordu. Hâlbuki Mehmet Efendi'nin endişeleri daha müşahhas gibi. O, Türk'ün yeni tevellüdüne taraftar, ancak mazinin unutulmasına, bilhassa horlanmasına muhalif, yani hülasaten evladın babayı, dedeyi reddetmesine karşı ve yeni, çok yeni bir tarz-ı idare kurulurken, eskisinin mutlaka yıpratılacağını, böyle bir yıpratılışın âdeta bu işin kanunu olduğunu söylüyor. Onun için, bilhassa bu yeni tevellütte fevkalade mutedil ve müteyakkız hareket edilmesi fikrinde ve sanırım Mustafa Kemal'in öyle hareket etmeyeceği; daha ani, sert ve kesin tedbirler alacağı düşüncesinde.

— Hayır hayır olamaz, diyor Hikmet, kızım, aşağıda, birçok tetkik müessesi tesis edilmesi fikirleri münakaşa ediliyor; lisan, tarih bilmem Türkçülük akademileri gibi.

— Mehmet Efendi'nin bunlara, tabii ki bir itirazı yoktur, can-ı gönülden ister de... Fakat sanırım, onun endişesi; tarih içinde, Türk'ün tarihinin, lisanının falan tetkik edilmesi değil, Osmanlı'ya karşı âdeta bir suikast yapılmasıdır. Osmanlı devri de elbet, Türk tarihinin çok uzun ve şanlı bir parçasıdır. İşte Mehmet Efendi'deki, bu parçanın koparılıp atılacak olmasından hissedilen bir endişe, anlatabiliyor muyum?

— Aman, nereden de bulup çıkarmakta bunları!

— Şüphesiz ki onun, istikbale dair sezgileri vardır.

— Haydi canım sen de! Hem bütün bunları ne zaman konuştunuz siz?

— Hiçbir zaman, böyle açık açık konuşmadı. Bunlar benim, onun muhtelif konuşmalarından edindiğim intiba.

— Yaa!

Böyle Mehmet Efendi bahsi açıldığı zaman, artık Hikmet kendisini tutup kardeşinin üstüne varmıyordu. Kızın artık o eve sık sık gitmemesi, boş vakitlerinde daha ziyade bahçe ve dersleri ile ilgilenmesi, onun için bir teselliydi. Gerçi hastalık taklidi sırasında Nazan'a sarf ettiği sözlerden çok utanmış, çok üzülmüştü ama, zaman zaman, "Pek de iyi yapmışım, bak, kız toparlandı!" diye düşünmekten kendini alamıyordu. Nazan'ın o konuşmayı, bir mesele hâline getirmemesi, Hikmet'e küsmemesi de ayrıca pek sevindiriciydi; hani "fahişelik" lafını, bir türlü affedememişti de... "Belki Mehmet Efendi' bahsinde, kendisini de suçlu bulduğu için..."

Küçük kardeşinin artık bir hayli değiştiğini, olgunlaştığını pek göremiyordu. Ayrıca ona, münasebetsiz laflan ettiren, kendi iç kargaşasını düşünmekten, düşünebilmekten âcizdi.

Yalnız arada sırada annesini, dayanılmaz bir üzüntü ile hatırladığı oluyordu; eğer şimdi o hayatta olsaydı ve küçük kızının mesuliyetini yüklenseydi... Ölüp gittiği ve olanca sorumluluğu Hikmet'e bıraktığı için ona öfkeleniyordu. Bu yeni bir duyguydu, Hikmet, "yeni" olduğunun farkında değildi.

***

Garp Cephesi'ndeki kuvvetler, esas olarak iki ordu hâlinde teşkil edilmişti; Birinci Ordu'nun kumandanı Nurettin Paşa, İkinci Ordu'nun kumandanı Yakup Şevki Paşa idi. Mustafa Kemal, bir imha meydan muharebesi tasarlıyordu. Bunun için, Türk kuvvetlerini; Yunan kuvvetlerinin Afyonkarahisar'da bulunan sağ cenahının güneyinde, Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan sahada toplamak gerekiyordu.

Mustafa Kemal, uzun boylu düşündükten, planı kafasında evirip çevirdikten sonra, Erkânıharbiye Reisi Fevzi Paşa ve Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa'yla, tekrar konuştu.

Her iki Paşa da, daha önce aldıkları emir gereği, bu tasarı "nokta-i nazarından" bizzat gerekli tetkikatı yapmışlardı. Mustafa Kemal'e izahat verdiler, taarruz planı hakkında tekrar uzun boylu konuşuldu. Üç paşa, genel olarak, mutabakata vardılar. Kesin taarruz tarihi tespit edilmemişti; evvelki kararlarına göre, ağustos sonlarına doğru olacaktı.

İsmet Paşa, Akşehir'deki karargâhına döndü.

O günlerde Mecliste hararetli görüşmeler yapılıyor, ikinci grup muhalif milletvekilleri, bütçe açığını kapatmak için, ordu sayısını azaltmayı bir çare olarak öne sürüyorlardı. Onlara cevabı, bizzat Mustafa Kemal verdi: "Efendiler, ben ordumuzun mevcudiyet ve kuvvetini, paramızla mütenasip bulundurmak fikrini kabul edenlerden değilim. Paramız vardır, ordu yaparız, paramız bitti ordu lağvedilsin! Benim için böyle bir mesele yoktur. Efendiler, para vardır veya yoktur, ister olsun ister olmasın, ordu vardır ve olacaktır!"

Bir süre sonra Mustafa Kemal, Konya'ya gelmiş bulunan İngiliz Generali Towsend'le konuşmak bahanesiyle, 23 Temmuz günü Ankara'dan hareket etti.

Birinci Cihan Savaşı'nda, Irak Cephesi'nde, Türklerle harp ederken esir düşen General Towsend, çevresiyle sağlam arkadaşlıklar kurmuş bir Türk dostu idi ve Mustafa Kemal'le görüşmek istiyordu.

Mustafa Kemal'in onu görmek için Konya'ya gidişi, Ankara'da birtakım dedikoduların çıkmasına sebep oldu. Muhalifler, bu kez Paşa'nın, İngilizlerle pazarlığa girdiğini söylüyorlardı; demek nihayet o da, meseleyi, diplomasi yoluyla halletmeye karar vermişti! "İşte görüyorsunuz, bu hareket, ciddi bir taarruz hazırlığı olmadığını göstermeye kâfidir, çünkü zaten ordumuzun bir taarruz kabiliyeti yoktur! Gazi Paşa da nihayet kendi hatt-ı hareketiyle, bunu açıkça belli etmiştir!"

Muhalifler, muhalefetlerini pek güzel, keyifle yapıyorlardı. Üzülen, şaşıran ise, Gazi'ye bağlı kişilerdi. Ancak onların da bazıları, bu Towsend görüşmesinin, asıl maksadı

gizlemeye "matuf", mesela, mühim bir cephe teftişine mazeret olabileceğini düşünüyorlardı. Fakat, kendi çaplarında gizliliğe riayet ederek, düşündüklerini açık açık ifade edemiyorlardı. O günlerde Ankara'da, Kemalciler cephesinde, kalbi yaralı bir sükût hâkimdi.

Gerçekten de Mustafa Kemal, Ankara'dan, doğru Garp Cephesi'nin karargâhı bulunan Akşehir'e gitmişti. İsmet Paşa ile görüştüler ve Fevzi Paşa'nın da çağrılmasına karar verdiler. Ertesi gün Mustafa Kemal, Konya'ya geçti ve General Towsend'le buluştu. İngiliz Generali, İngiltere'de, Türkiye lehinde çalışmaya devam ettiğini söylüyor ve Türklere daha fazla yardım edebilmek için, çalışmalarını ne yolda, ne şekilde yürütmesi gerektiğini soruyordu. Mustafa Kemal ondan, gücü yettiğince İngiliz görüşlerini Türklerin lehine çevirmesini istedi. İngiliz hükûmetini, parlamentoyu, basını ve bazı teferruatı görüştüler.

Zaten, birtakım temaslar yapmak üzere, temmuz başında, Hariciye Vekili Yusuf Kemal, arkasından da Dahiliye Vekili Fethi Bey Avrupa'ya gönderilmiş, ancak bilhassa İngilizler tarafından "hüsn-ü kabul" görmemişlerdi. İngilizlerin bu davranışı Mecliste münakaşalara sebep olmuştu. O zaman kürsüye çıkan Mustafa Kemal: "Bir kişi için olduğu gibi, bir millet için de kudret ve kabiliyetini tatbikat ile göstermedikçe ve fiiliyatla ispat etmedikçe; kendisine bir değer ve ehemmiyet verilmesini beklemek beyhudedir. Kudret ve kabiliyetten mahrum olanlara iltifat olunmaz." demiş ve yakın bir zamanda, Türk ordusunun kudret ve kabiliyetini göstereceğini ilave etmişti.

Şimdi General Towsend'in, Londra'ya giden bu beylerle münasebet kurmasında, fayda "mülahaza" edilebilirdi.

Türk paşası ile İngiliz generali dostça konuştular, dostça ayrıldılar.

O günlerde, Yunan yüksek kademelerinde ve halk oyunda, kendi ordularının sayıca ve gerek eğitim, gerek silah araç ve gereçleri açısından üstünlüğü karşısında;

herhangi bir Türk taarruzunun, mutlak surette yenilgi ile sonuçlanacağı düşüncesi hâkimdi.

Haziran ayı ortalarında İngiliz Genel Kurmay Başkanlığı; Atina'daki askerî ateşesi Albay Nairne'den, Yunan ordusunun durumu hakkında bir rapor istemişti. Albay, İngiliz irtibat subaylarından iki binbaşıyı da yanına alarak, Anadolu'daki Yunan Cephesi'ni bir ay dolaşmış ve 13 Temmuz 1922 günü, raporunu Londra'ya sunmuştu. Pek çok detaya inilen raporda netice olarak; cephedeki Yunanlıların moral bakımdan çok iyi olduğu, bu askerlerin, gerek askerlik açısından, gerek teçhizat ve motorlu vasıtalar bakımından Türklerden pek üstün olduğu söyleniyor: "Yunanlılar, Türk hücumlarını aktif bir savunmayla karşılayacaklar, Türk taarruzunu püskürttükten sonra, Türkleri büyük bir hırsla kovalayacaklardır." deniliyordu.

Yunanlılar kendilerine güveniyorlar, İngilizler de onlara inanıyor ve böylece 1922 yılının yaz aylarında, bir mutlu beraberlik ve ümit tablosu çiziliyordu.

O kadar ki, Yunan Kuvvetleri Başkumandanı Hacıanesti, kuvvetlerinin bir kısmı ile, Trakya'daki birliklerini takviye ederek, İstanbul'u işgal etmeye karar verdi! Eğer İstanbul ele geçirilirse, Kemal'in ordusuna, artık hiç baş edemeyeceği bir darbe vurulmuş olacaktı!

O şevk ve hızla, Trakya'daki Yunan birlikleri takviye olundu. Hacıanesti, 27 Temmuzda Tekirdağ'a geldi... 28 Temmuz günü ileri harekâtı başlattı. İşte Yunan Megola İdeası'nın en büyük adımı atılıyordu!

Bu arada Çanakkale'den Marmara'ya girip İstanbul'a ulaşmak için Yunan donanması harekete geçmiş ve saraylarında Kral Constantine, karısı Sophia ile, Ayasofya'da Bizans İmparatoru ve İmparatoriçesi olarak taç giymeye hazırlanıyorlardı. Yunan halkı çılgın bir neşe içindeydi, kilise çanları susmak bilmiyordu...

Ancak Yunan öncü birlikleri, müttefikler tarafından "tarafsız bölge" ilan edilmiş bulunan Terkos, Büyükçekmece hattında, Fransız, İtalyan kuvvetleri ve Türk jandarmasının ateşi ile karşılaştılar.

Müttefikler, Yunanlıların İstanbul'u işgal etmesine engel oluyorlar, İngiltere bu meseleye gönlü ile razı olmasa bile, kader arkadaşlarını dinlemek zorunda kalıyordu. Zaten İstanbul, öyle güzel, öyle iştah açıcı bir lokmaydı ki, onu sadece Yunanlılara kaptırmak pek akıllı işi sayılmazdı! Böylece Yunan isteği reddedildi.

Megola İdea'nın şahane neferi Hacıanesti, İzmir'deki karargâhına dönmek zorunda kaldı. Yunanlıların büyük umutları, hayal kırıklığı ile neticelenmişti; fakat elbette Türk taarruzunu geri püskürterek, Kemal ordusunu Ankara ötelerine kadar kovalayacaklardı! O zaman, Sevr Antlaşması kâfi gelmeyecekti Yunan'a. Yeni bir anlaşma yaparak ve elbet İstanbul'un idaresinde, müttefikler arasında en büyük hakkı kazanarak...

Mustafa Kemal, Konya'da iki gün kaldıktan sonra, Akşehir'e döndü. Erkânıharbiye Reisi gelmişti... O gece, üç paşa tekrar toplandılar. Uygulanması epey zor fakat anlaşılması kolay plan üzerinde tekrar konuştular. Buna göre; Yunan güneyden kuşatılarak İzmir'le olan irtibatı kesilecekti. Asıl taarruz bölgesi dar tutulacak, fakat o mıntıkada mümkün olan en büyük kuvvet bulundurulacaktı. Diğer cephelerde ise zayıf kuvvetlerimiz, düşmanın; açtığımız asıl cepheye kuvvet kaydırmasına mâni olacaklardı. Ve paşalar tespit edilmiş bu çok gizli plan mucibince, 15 Ağustosa kadar bütün hazırlıkların tamamlanmasına karar verdiler.

Kararın çok gizli tutulmasına büyük dikkat ve özen gösterildiği için, tertip edilen bir futbol gösterisini seyretmek bahanesiyle, ordu ve bazı kolordu kumandanları, 28 Temmuzda Akşehir'e davet edildi. Gündüz maçı seyreden paşalar, gece Mustafa Kemal'le bir araya geldiler. Mustafa Kemal, taarruz planını tam olarak açıklamadan, genel olarak taarruz hakkında konuştu ve onların görüşlerini aldı.

Ertesi günü Erkânıharbiye Reisi ve Garp Cehpesi Kumandanı Mustafa Kemal'le tekrar toplandılar; ordu ve kolordu kumandanlarının fikirlerini müzakere ettiler. Millî Müdafaa Vekili Kâzım Paşa da Akşehir'e davet edilmişti.

1 Ağustos günü, ordu hazırlığının ikmalinde, "Müdafaai Milliye Vekâleti"ne düşen görevler tespit edildi. En son hazırlıklar için altı yüz bin liraya ihtiyaç vardı, Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey'e müracaat edilmesine karar verildi.

6 Ağustos günü, Kâzım Paşa ile Gazi Paşa Ankara'ya döndü. O gün Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, ordu kumandanlarına, mahrem olarak hazırlık emri verdi. Önemli taarruzu Birinci Ordu yapacaktı. Düşmanı yarma bölgesi olacak asıl cephe, Afyon'un güneyi ile Ahır Dağı arasındaki dar saha idi. İşte Birinci Ordu, bu dar sahadan kuzeye doğru hücum ederek düşman cephesini yaracak, onu demir yolundan kuzeye atarak sarıp imha edecekti... İkinci Ordu'nun görevi ise, Birinci Ordu'nun harekâtını kolaylaştırmaktı; Yunan ihtiyat kuvvetlerini tutarak, onların Birinci Ordu'nun cephesine yardım ulaştırmasını önleyecekti. Böylece hemen bütün Türk kuvvetleri, Afyon ve çevresinde toplanmış olacaktı. Fikir olarak planın mükemmeliyetine diyecek yoktu, ancak bazı soruları da beraberinde getiriyordu. Mesela, Türk taarruzu başarılı olamadığı veya çok yavaş geliştiği takdirde; Yunan ordusunun ihtiyattaki birlikleri ile birleşerek, Afyon-Akşehir doğrultusunda bir karşı taarruza geçmeleri hâlinde ne olurdu? Türk ordusu Göller Mıntıkası ve Toroslar gibi güneydeki engebeli mıntıkaya itilerek, imha tehlikesi ile karşı karşıya kalmaz mıydı?

İsmet Paşa: "Büyük tehlikeler göze alınmadan, büyük zaferler kazanmak kabil değildir... Kazanacağımız zafer, göğüs gereceğimiz müşküller kutrunda büyük olacaktır." diyordu.

O günlerde Ankara Meclisinde, bütçe müzakereleri devam ediyordu. Bu müzakereler, orduda bazı değişiklikler yaptırmak isteyen muhalifler için iyi bir fırsattı. Bu sebepten Kâzım Paşa, komisyonda, bütçe müzakerelerinin bir ay geciktirilmesini istedi. Çünkü şu yaşanan son derece hassas günlerde ordunun durumu, hiçbir değişikliğe müsait değildi. Bütçe komisyonu; Kara Vasıf, Salahattin, Hüseyin Avni ve etrafındakilere bir başka komisyon

kurdurarak, Millî Müdafaa bütçesinin hazırlanmasını onlara vermişti. Bu beyler, ordudaki değişiklik üzerinde ısrarlıydılar.

Kâzım Paşa:

— Efendiler, dedi, ben sizinle aynı fikirde değilim lakin belki sizler haklısınız, orduda bazı değişiklikler yapma zarureti olabilir. Fakat bu ancak Yunanlıları memleketten kovduktan sonra düşünülecek bir husustur. Şu anda orduya dokunamayız ve ben de ancak, zaferden sonra, teşkilatla alakadar olabilirim.

Her zamanki gibi Kara Vasıf'ın kara öfkesi tutmuştu:

— Paşa, Paşa! diye bağırdı. Yine taarruz sözleriyle bizleri oyalamak ve vakit kazanmak istiyorsunuz! Şunu bilesiniz ki, artık bizi kandırmanız mümkün değildir.

Kâzım Paşa çok sakindi, hafifçe gülümsedi:

— Yakında göreceğiz efendim, hep beraber göreceğiz efendim! diye karşılık verdi.

Akşehir'de ordu komutanlarının, İsmet Paşa ile toplantıları devam ediyordu. Plan kabul görmüştü; şiddetli bir darbe ve mümkün olan en büyük hızla düşman cephesi yarılarak, kuvvetlerin İzmir istikâmetine çekilmesine engel olunacak ve tam bir kuşatma gerçekleşecekti. Böylece Yunan'ın ana kuvvetleri imha edilerek, taarruz başarıya ulaşacaktı.

Ancak... Şu anda ordunun büyük bir kısmı Konya-Afyon demir yolunun kuzeyine yerleşmiş bulunuyordu. Kabul edilen taarruz planına göre ordu; on binlerce insan, binlerce at, merkep, öküz, deve, kağnı; toplar, cephaneler ile yola düşüp yürüyerek, engebeli araziler aşarak, köylerden, kırlardan geçerek Afyon'un güneyine, batısına; yeni mıntıkalarına doğru akacaktı. Fakat günlerce sürecek bu yürüyüş, düşman gözünden nasıl saklanacaktı? Plan Mustafa Kemal'in kafasında doğmuş, pek çok toplantıda ancak sadece Genel Kurmay Başkanı ve Garp Cephesi Komutanı ile geliştirilmiş, gizliliğine büyük gayret gösterilmiş, ordu kumandanlarına ancak açılmıştı. Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi, bakanlar, Mustafa Kemal'in

en yakın çevresi bile, bütün bu gidişattan habersizdi. Ve şimdi yapılacak bu çok uzun, gürültülü, renkli ve tozlu topraklı, dumanlı yürüyüşü düşmandan gizlemek nasıl mümkün olacaktı? Yunan'ın gözlerini kör bilsek, kulakları da mı sağırdı? Kulaklarını sağır bilsek, gözleri mi kördü? Bilakis bizim mahrum olduğumuz fakat düşmanda bolca bulunan keşif uçakları, her gün cephe üzerinde dört dönmekteydi. Yunan, soluğunu tutmuş, nefesimizi dinliyordu!

İkinci Ordu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa, İsmet Paşa'ya: "Yapamayız," diyordu, "bu son derece zor bir harekâttır. Bakın ben bir taburu cephede yerinden oynatıyorum, alıp bir başka yere getiriyorum. Ertesi sabah Yunan uçağı, bu taburun bir eski yeri üzerinden, bir yeni yeri üzerinden uçuyor, tam doğru bilgiyi alıyor. Düşmanın içimizde haber alma teşkilatı olmalı, çünkü en doğru haberi, çok çabuk elde ediyor. Bu hâlde sen şimdi tutup koca koca kolorduları, cephenin bir ucundan alıp, öbür ucuna götüreceksin ve düşman sezmeyecek! Buna imkân yok."

İsmet Paşa, her zamanki sabrı ve sükûneti ile, böyle yapılmasının mecburiyet olduğunu anlatıyor. Anlatmaktan yorulmuyor, ancak uykularının kaçmasını önleyemiyor. Çünkü eğer düşman Türk ordusunun yer değiştirmesinden ve içimizdeki muhtemel casus teşkilatından vaziyeti anlar ve tedbirlerini alırsa, taarruzumuzun başarılı olmasına imkân yok.

Böylece ilk yazılı emir taarruzdan ancak yirmi gün önce, 6 Ağustosta ordu kumandanlarına verilmişti ve bu emir ilgili olmayan alt kademelere asla duyurulmayacaktı. Çünkü bu emir, orduların harekete başlamalarından önce yapılması gereken keşif ve hazırlıkların gizlice yapılması içindi. Yürüyüş arazisi tetkik edilecek, yıkık köprüler tamir edilecek, gelecek birliklere geçit ve konaklama yerleri tespit edilecek... Edilecek, yapılacak, bilenecek pek çok şey vardı. Kolordular, tümenler, alaylar ve kıtaları ile asker; cephanesi, topları, atları, öküzleri, develeri, merkepleri, arabaları ve kağnılarıyla ancak ondan sonra harekete geçecekti.

Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın yaptığı hesaba göre, ordunun bulunduğu yerden kalkıp taarruz planında tespit edilen yerine ulaşabilmesi için, on güne ihtiyaç vardı; on çok uzun ve çok meşakkatli gün! Taarruz tarihi, ağustos sonlarına doğru olacağına göre, birlikler eğer 14 Ağustosta harekete geçerlerse, 24'ünde yerlerine ulaşmış olacaklar ve birkaç gün belki istirahat ve elbet son keşif ve hazırlıklarla geçirilirse... Evet, İsmet Paşa, hareket emrini, 14 Ağustosta verecekti ve bunu, şimdiden kimsenin bilmesine gerek yoktu!

***

Atılan güllelerin ışığı, karanlığı parçalıyor; bu parçalanışa denk gürültü, bir de yağmur, hafazanallah! En çok hissettiği ise sol böğründeki acı! Acı... "Asker ettiler beni/ Kuram çıktı Yemen'e/ Sol taraftan vuruldum/ Kanım aktı çimene." Trabzonlu Kâzım! Demek şehit düşmemiş ve beni taşıyor ve türküsünü söylüyor! İnlemelerle karışık: "Kâzım, Kâzım..." Cevabı; kalın, telaşlı, yabancı bir sesin salavatları...

Pek çok zorlanıp Kâzım'ın suratını görmek için, onun sırtından eğiliyor; çakan ışıklarda, bu sefer şimşek mi! Bakıp görüyor ki kendisini taşıyan, tanımadığı bir neferdir: "Dayan mülazımım, seni kurtaracağız!" Kurtulmak... Nereden? Fakat bu ses, ne kadar itimada şayan!

— Kurtulacağıma... Ne kadar da çok inanıyordunuz!

Mehmet Efendi, ona şaşkın bakıyor, sonra anlıyor, gülümsüyor:

— Allah'ın izni ile, bu sefer de sağ salim dönüp geleceksiniz, diyor. Hatta yaralanmayacaksınız bile.

— Ne yaralanmaktan ne de ölmekten korkuyorum. Kazanacağımıza öyle bir iman etmişim ki, gerisi boş.

— Hareket bu akşam mı?

— Yarın sabah, erkenden. Fevzi Paşa Karargâhı olduğu gibi, hepimiz... Ancak takdir edersiniz ki bu son derece gizli, kimsenin haberi yok; sadece sizlerle vedalaşmaya geldim.

— Allah razı olsun. Selim Muhtar Beylerle vedalaşmayacak mısınız? Vakıa gizliliğe riayet elzem, ancak onlara açılabilirsiniz zannederim, bir helalleşmek şart.

Celâlettin Hikmet cevap vermiyor, uzun uzun düşünüyor. O kadar mahcup olduğu sırrını, kimseye açmaya niyeti yoktu, herhâlde kendisiyle birlikte mezara götürecekti! Fakat nedense şimdi Mehmet Efendi'nin, onu, bir ikindi güneşi gibi saran yumuşak bakışları karşısında rahatlayıp gevşeyerek bu sırrın mutlaka paylaşılması, lazımmış gibi düşünüyor. Ağzı açılıyor, kelimeler iradesi dışında, bir bir dökülüyor: Önce Claire macerasını anlatıyor. Kızın nasıl bir şıllık –kin kusmaktadır– olduğunu, ona ne türlü garip fakat hırsla bağlandığını fakat –burada biraz övünmektedir– Hristiyan olması ısrarları karşısında nasıl dayandığını ve Claire'in onu bıraktığını... Sonra kalp acısı, belki de kini soğumaya yüz tutarken, Claire'i İstanbul'da tekrar bulduğunu... Bu Nazan'dır!

— Nazan Hanım'a çılgın gibi tutulduğumu sandım. Fakat heyhat! Sevdam, ihtirasım, bir delikanlı heyecanı ile istediğim yine Claire'miş... –içini çekti– Bunu anlamış bulundum... Çok geç!

— Neden çok geç yüzbaşım?

Celâlettin Hikmet, pek utanarak, Hikmet'le konuşmasını hikâye etti. İşte o konuşma vesilesiyle, Hikmet'in Nazan namına reddedişinden sonra, aslında Nazan'ı sevmediğini fakat onda sadece Claire'i gördüğünü... Lakin ne çare! Ondan sonra kızlarla yalnız karşılaşmaktan hep kaçmış, bir daha hiç yemeğe gitmemiş onların evine. Bir kere burada, kuzu ziyafetinde karşılaşmışlar. O zaman malum can dostu Abdülgalip'i kaybettiği günlermiş, yanlarına yaklaşıp vefatı bildirmiş. Son zamanlarda evlerindeki toplantılarda ise, Hikmet Hanım'ın hizmet ettiği oluyormuş ama pek tabii, hususi hatta umumi hiçbir şey konuşmuyorlarmış. İşte bu yüzden onlara veda etmeyi aklına dahi getirmemiş, bir hususi mesele için gidemezmiş o eve!

Mehmet Efendi, Celâlettin Hikmet'in hiç beklemediği bir sual sordu:

— Hikmet Hanım için ne düşünüyorsunuz?

O zaman düşünmeye başladı adam, kendince kızın sıfatlarını sıraladı:

— Pek edepli, hanımefendi, zeki, akıllı... Doğrusu, laf aramızda, güzel bir hanım da! Hani dikkat sarf ettiğim söylenemez ama, insan görüyor işte.

— Evet?

— Anlayamadım?

— Yani, bir izdivacı neden Hikmet Hanım'la düşünmezsiniz?

Sanki neden düşünmedi? Claire ve Nazan fırtınasının ortasında, yeri var mıydı Hikmet'le izdivacın? Hem zaten rahmetli Abdülgalip'i ona tutkun sanmıyor muydu? Şimdi o, ölüp gitti... Yoksa Hikmet, kendisine, Abdülgalip'ten kalan bir aziz hatıra mıdır? Hayretle Mehmet Efendi'ye baktı:

— Düşünmedim, dedi; şimdi siz söyleyince, doğrusu biraz esef eder gibi oldum. Çünkü artık evlenmeye de niyet etmiştim. Yaa, mümkünmüş! Ne yazık ki biz, mümkünü, gayrikabil kıldık!

— Yok canım, yok efendim, ne münasebet. Mademki evlenme niyetiniz de var ve muhakkak ki, artık vaktidir. İşte böyle cepheye giderken, olacak değil ya, maazallah, bir şehitlik ihtimali mevcutken, neden Hikmet Hanım'la söz verip, söz almıyorsunuz? Emin olun, o, sizin için cephede bir latif kuvvet; siz de, o hanım için; dualarıyla, şevkati ile ve belki, evet zannediyorum sevgisi ile beklenen bir ümit olursunuz!

— Nasıl? Ben, kardeşini ondan istedim sayılır.

— Evet evet, malum. Elbette, o gönül maceranızı, hayal-i inkisarınızı, içinizde bir kin beslediğinizi ve Nazan Hanım'la evlenip âdeta ondan Claire'in hıncını çıkarmak istediğinizi; bana anlattığınız gibi, açıkça ve samimiyetle ona da anlatmanız iktiza eder. Sonra, ayıldığınızı da itiraf

etmeniz ve ona aklın, mantığın ve gönlünüzün emrettiği gibi izdivacına talip olduğunuzu söylerseniz –hafifçe gülümsedi– ve dahi böylece cepheye giderken sizi reddetmeyecektir!

— Bana acıyacağını mı söylüyorsunuz?

— E ehem, hanımlarda merhamet ve sevgi iç içe gidebilir bir müddet! Hikmet Hanım'ın hiç belli etmese de, size alakası var gibi geliyor bana. O gün, o kadar hiddetlenişi de, biraz bu yüzden olmalı.

Celâlettin Hikmet, at gezmesinde, Hikmet sahiden pek neşeli, uysal, sevimli davranırken, Nazan bahsinden sonra onun değiştiğini; gerilip pek bozulduğunu, kızdığını hatırladı. "Âdeta bana düşman kesilmişti! Pek doğru, hiç tabii değildi bu tavrı." Nasıl olup da bunu şimdiye kadar düşünmediğine hayret etti. Şu Mehmet Efendi, sanki ruhiyat âlimi, her şeyi anlıyor ve kolayca bir hâl çaresi buluyor!

— Mesut bir izdivaç olur mu sizce? Yani onu beğeniyorum, kafalarımız pek anlaşır, ancak... Bilemiyorum, çünkü Claire'e hissiyatımı düşününce... Çok başkaydı! Ondan gayri hiçbir hanımla da, uzaktan bile münasebetim olmadı.

— Af buyurun yüzbaşım, Claire'e hissiyatınız, biraz muazenesiz değil miydi? Yani sıhhatli bir sevgi değildi sizinki, ihtiras belki, öyle ya. Sizin anlattıklarınızdan çıkarıyorum da.

— Evet, haklısınız. Hikmet Hanım'la, sakin ve muazeneli bir izdivaç olur. Kafalarımızın anlaşması mühim, evet, aynı mefkûrede buluşuyoruz; ayrıca onu hanımefendi ve güzel buluyorum, evet... Selim Muhtar Bey'in büyük kerimesi olarak, doğrusu yaşça da bana daha yakın, evet... Münasip doğrusu!

— O hâlde, hemen bu akşam meseleyi halletmelisiniz. Bakın, burada lokma eder, Selim Muhtar Bey'in evine dönmesini bekleriz. Ondan sonra, isterseniz, ben de geleyim, peder beye önce ben açayım.

— Müsaade buyrulursa, bir düşüneyim, dedi Celâlettin Hikmet, ayağa kalkıp odanın içinde bir aşağı, bir yukarı

dolaşmaya başladı. Mehmet Efendi, sırf o kendisini rahat hissetsin diye, kütüphanesinden bir kitap çıkarıp okumaya başladı.

Celâlettin Hikmet'in adımları önünde Claire'in altın hareli gözleri; kulaklarında, kızın gümüş çıngırakların sesini andıran kahkahaları vardı. Yine yüreği kavrulmaya başladı. "Ah o gün, ona sahip olmalıydım ki..." Şöminenin alevden dilleri ve sıcacık beyaz post... Claire öyle uzanmış yatarken, "Gel!" derken... "Aman Allah'ım affedersiniz, fakat siz ne yapmaya çalışıyorsunuz?"

O sinsi pembe yağmur damlaları, kestane ağaçlarından süzülüyordu. Küçücük eli, cebimde parmaklarımı sıkıştırırken: "Je t'aime Celâlettin Hikmet, ama sizin aşkıma layık olmanız için dininizi değiştirmeniz icap eder. Ben asla asla bir barbarla, Müslüman'la evlenemem. Beni anlıyor musunuz Celâlettin Hikmet? Ah je t'aime! Fakat ne yazık, sizi, pek iyi biliyorsunuz, çılgın gibi istememe rağmen, size kendimi teslim edemem! Sadece vaftiz edileceksiniz. Bu kadar canım, korkmanıza gerek yok. Sonra, mon amour bakın ister evlenelim, ister evlenmeyelim sizin olacağım. Bu ne büyük bir saadettir, hissetmiyor musunuz? Şimdiden çarpıyor kalbim, bacaklarım ıslanıyor anlıyor musunuz Celâlettin Hikmet?"

Celâlettin Hikmet, heyecandan yüzü kızarırken bir mahcubiyet duyuyor! "Ne biçim bir kaltaktı, neler söyledi bana! Evet Hikmet Hanım'ın, pek edepli, 'efendim'li konuşmaları... Şimdiye kadar eline, bir tek erkeğin eli değmediği muhakkak! O faziletli, o tertemiz... Sonra fikirleri de tam mutabakat hâlinde. Claire gibi, üstün hazlar vadedemez lakin ne gam! Hikmet Hanım, aynı zamanda fevkalade hürmet duyduğum bir zatın kerimesidir, babası, ne idiği belirsiz bir Fransız keferesi değil!" Claire onu bırakmasaydı... "Acaba, her şeye rağmen dinimden olacak mıydım?"

Olabilirdi, ramak kalmıştı, sırf o kahpeyi elde etmek pahasına! Kızın, gözünün önündeki hayaline âdeta bir tekme savururken, onu hâlâ daha nasıl bir ateşle istediğini fark ediyor. "Beni bu ateşten kurtaracak olan, ancak mazbut bir evliliktir. Evet, Hikmet niçin olmasın?"

Biraz daha geziniyor, göz ucuyla Mehmet Efendi'ye bakıyor. O, okuduğu kitaba dalmış, sanki Celâlettin Hikmet'in odadaki mevcudiyetinden habersiz... Pencerenin önüne gelip bu yaz ikindisinde, yeşilin kuytularında uykuya dalmış salkım söğütleri seyrediyor. Tek yaprak kımıldamıyor, yalnız bir yerlerde iğdeler uyanık olmalı ki, kokuları ta içeri sızmakta. "Birkaç gün sonra, bu saatlerde herhâlde cephede bulunacağım.Bunu, bu bahçede kim hissedebilir? Ne tenakuz! Burada böyle bir sükûnet ve sulh, her türlü muharebeden bihaber tabiat. Tabiatın tabiatlığında yok muharebe, yalnız insanların Allah'ım... En şerefli kıldığın mahluk yapmakta onu! O ince, esmer, zarif hanım, cephenin ateşine, serin huzuruyla deva olmaz mı? Tıpkı bu bahçe gibi sakindir o ve serin serin... Claire kendisi bizatihi bir cehennemdi, bir muharebeydi, harpti o, harp! Fakat nasıl haz dolu bir harp! Kızın dudaklarının tadı, limon şekerli çilek! Uzun, ince, pembe boynunun bükülüşleri tıpkı bir çocuk safiyetinde fakat ya o, şurasında burasında dolaşan küçük, pek becerikli elleri ve edepsiz edepsiz lafları... Hikmet, asla bir Claire olamaz!

Fakat mazbut bir evlilikte, o biçim ateş, bahis mevzusu olamaz herhâlde! O, çocuklarımın annesi olarak..."

Celâlettin Hikmet şöyle bir duraladı, çocuklar geliyordu aklına demek. Ne Claire ile sevişirken ne Nazan'a âşık olduğunu sanarken, hayaline hiç çocuk girmemişti! Şimdi Hikmet... "Evet, o, kardeşine bile analık etmiş, çocuklarıma ne fevkalade bir anne olabilir. Genç cumhuriyetimizin çocukları olacak onlar; cumhuriyet çocukları!" Onları, görür gibi oluyor, içinde bir sevinçli mutluluk; öğretmen bir anne, mebus bir baba! Gazi teklif etmişti ya mebusluğu, fazla durmamıştı üzerinde, şimdi istiyor. O özledikleri, hayallerini kurdukları, Anadolu'nun derdine deva olacak ve elbet Turan ülküsünü benimseyecek çocukları, gençleri Ankara'da yetiştirmek için istiyor. Heyecanla dönüp Mehmet Efendi'ye:

— Kararımı verdim efendim, dedi, bu gece halledelim bu meseleyi.

Mehmet Efendi, pırlı pırıl gülümsedi:

— Ona, siz huzur getireceksiniz, o size sevgi verecek, dedi.

***

Böyle akşam akşam, Mehmet Efendi ile gelişleri... Selim Muhtar biraz şaşırdı ama belli etmedi, ayrıca memnun da olmuştu. Mehmet Efendi, hususi bir meseleyi görüşmek istedikleri için, hanımları getirmediklerini söylemişti. Kızlar, görünüp, bir "Hoş geldiniz." deyip başları ile selam verdikten sonra çıktılar. Kahveleri, Hüsniye Dadı getirdi, arkasında bir lavanta kokusu bırakarak çekildi.

Kahveler içilirken, sohbet bermutat taarruzdan ve ikinci gruptan, muhaliflerden açıldı. Selim Muhtar Bey, fevkalade ehemmiyetli günler yaşanmasına rağmen; geçen ay, Vekiller Heyeti'nin seçim tarzı hakkındaki kanunla, mebusların birbirine düşmesini hatırlıyor: "Kanunun birinci maddesinde, Vekiller Heyeti azalarının, Meclis Başkanı tarafından gösterilecek namzetler arasından seçileceği yazmaktaydı. Kanun görüşülürken Kara Vasıf, Hüseyin Avni, Salahattin, Ziya Hurşit, Hakkı Hami bu fikre şiddetle karşı çıktılar. Maksat, Mustafa Kemal'in, Meclis Reisi sıfatıyla bir hakkını daha elinden almaktı. Kara Vasıf, kulislerde iyi çalıştı ve Vekiller Heyeti'nin, Meclis Başkanı'nın gösterdiği adaylar arasından değil de, mebusların bizzat, başvekili ve vekilleri tek tek seçmesi doğrultusunda, seksen imzalı bir takriri Meclise sundu ve takrir kabul edildi. Başvekil Fevzi Paşa dahil bütün vekiller tek tek istifalarını verdiler. Rauf Bey başvekil oldu, vakıa Gazi Paşa istemişti bunu ve bazı vekiller değişti.

Selim Muhtar, dişlerinin arasından âdeta kinle, Kara Vasıf'ın ismini telaffuz ediyordu.

Mehmet Efendi, Sivas Kongresi'ni hatırladı; daha kongre başlamadan bir akşam evvel, İstanbul delegeleri, Bekir Sami Bey'in evinde toplanıp "Amerikan mandası" meselesini müzakere etmişlerdi. Hepsi istiyordu bunu ve ciddi engel olarak Mustafa Kemal'i görüyorlardı. Bir tedbir olarak onu kongre başkanı seçtirmemeye karar verdiler

Kongrenin ilk günü, Mustafa Kemal daha kapıdan girerken Rauf Bey yanına yaklaşmış, bu kararı ona bildirmişti. Mustafa Kemal: "Bekir Sami Bey'in evinde aldığınız kararı bana tebliğ ediyorsunuz, öyle mi!" demiş, yürüyüp geçmişti.

Allah'ın bir takdiri; o gün gizli oyla yapılan seçimde, üç muhalife karşı, Mustafa Kemal "Reis" seçilmişti.

Sonra 8 Eylül 1919 mu, kongrenin beşinci günüydü; manda meselesi görüşüldü.

İstanbul delegeleri, bilhassa Refet, Kara Vasıf, İsmail Hami Beyler ve İsmail Fazıl Paşa, manda lehine görüşlerini bildirdiler. Zaten pek çekişmeli geçen kongre, fevkalade gergin bir havaya bürünmüştü. Bir ara Bursa delegeleri arasında bulunan Mehmet Efendi de kendini tutamamış: "İstanbul'dan mandayı bize hediye mi getirdiniz!" diye bağırmıştı.

Bilhassa Kara Vasıf Bey; sabırsız, aceleciydi: "Düvel-i İtilafiye bizi müstakil bir devlet olarak tanısa dahi, biz müzaharete muhtacız!" diyordu. Amerikan mandası, onun dilinde "müzaharet" ismini alıyordu. Son söz olarak da: "İngiltere'yi kendimize düşman, Amerika'yı ehven-i şer addediyorum." demişti.

İngiltere yahut Amerika... Onun için bir başka seçenek yoktu. İstiklali temin etmek ve müstakil olabilmek, kendi başına ayakta kalabilmek, Kara Vasıf için sadece bir hayal ürünüydü. Şöyle bir teklif ileri sürüyordu: İstanbul'daki Amerikan mümessiline bir mektup yazarak müzakerelere girişmek için, Amerika'ya gizlice bir heyet göndermek üzere, emirlerine bir torpido tahsis edilmesini istemek!

Kara Vasıf Bey, kürsüden inerken hâli ve tavrıyla, kongreye: "Hâlâ ne duruyorsunuz? Mandayı kabul ettik desenize." der gibiydi. Evet aceleci ve sabırsızdı.

Mehmet Efendi, şu günlere ne zorlukları atlatarak ulaştıklarını düşünüyordu. Ve işte hâlâ mecliste, eski huylarından, eski düşüncelerinden vazgeçmeyenler vardı. Hafi celsede, ordunun yerinden kıpırdayamayacağını söyleyip alkış alan da oydu. Acaba Kara Vasıf, Mustafa

Kemal'e muhalefetini devam ettirirken; gün olup devran dönüp Türk milletini, ille "müzaharete muhtaç" bir hâle mi getirmek istiyordu?

O günlerde Mustafa Kemal İstanbul delegeleri için: "İstanbul'dakiler ve buradaki temsilcileri, nevmit ve hasta insanlardır. Ecnebi işgal tazyiki altında cesaret ve ümitlerini kaybetmiş olmanın verdiği teessürle ve marazi bir hâlet-i ruhiye içinde hareket ediyorlar. Bunun başka türlü izahı yoktur." demişti.

Mehmet Efendi içini çekti. Marazi hâlet-i ruhiye, evet, devam etmekteydi... Düşündüklerini ve Sivas Kongresi'ndeki Kara Vasıf'ı, arkadaşlarına anlatmadı. Selim Muhtar Bey'e dönüp:

— Efendim, dedi, biz buraya hayırlı bir iş için geldik. Bence pek münasiptir; eğer siz de lütfedip düşünecek olursanız, münasip bulacağınıza inanıyorum efendim. Allah'ın izni ve sevgili Peygamber'imizin kavli ile, kerimeniz Hikmet Hanımefendi'yi, pek sevdiğim kayınbiraderim ve yüzbaşım Celâlettin Hikmet Bey'e istiyorum.

Selim Muhtar pek şaşırdı; böyle bir şey beklemiyordu. İnsan münasebetlerinde cahil olduğunu kabul etmişti fakat artık bu, bir hayli zor meseleydi ki... Keşke, herhangi bir içtimai yahut millî problem gibi olsaydı, nasıl kolayca çözebilirdi Selim Muhtar Bey! Kayınpederinin vefatını bildirdiği zaman Hikmet'in bayılması, Hüsniye Dadı'nın hüngürdemeleri karşısında da ne yapacağını şaşırmış, bereket Nazan idareyi ele almıştı. Ah Nimet'çiği yahut hatta Hüseyin Hüsnü Bey sağ olsaydı! Şimdi ne cevap vereceğini bilemiyordu. Hikmet, evet yaşı çoktan gelmiş, geçmişti, bir gün bile onun evlenebileceğini düşünmemişti baba. Kayınpederinin telaşını her zaman hafif "istihza" ile karşılamış, onun son teklifini de münasip bir retle cevaplamıştı. Kendi elleriyle, sevgili kızı Hikmet'ini nasıl verirdi bir yabancı erkeğe? Bir izdivaç ihtimali, bazı bazı Nazan için aklına düşmüştü ama, ne yapmıştı Selim Muhtar; derhâl bu düşünceyi kafasından kovmuştu! Çünkü müşkül meseleydi evlenme fiili... Eh iki yabancı insanın "imtizacı" kolay mı!

Kendisi nasıl karar vermişti hatırladı; rahmetli teyzesi aracı olmuş, Nimet'i uzun boylu methettikten sonra, bir akşamüzeri tesadüfen yolda karşılaşmışlardı. Bu tesadüf Nimet'in dadısı ile yapılan bir anlaşma sonucu vuku bulmuştu. Teyze, kızla selamlaşmak için durdurmuş onu; Selim Muhtar yürüyüp geçmiş, fakat o sırada, ince peçesinin altından Nimet'in iri yeşil gözleri, bir lahza Selim Muhtar Bey'in üzerinde durmuştu. Genç adam, bu bakışa aniden vurulmuştu. Teyzesine, gidip isteyin, demişti. Bu kadar! Demek çok "seri" bir karar, öyle icap ediyor! Nihayet Selim Muhtar Bey:

— Hikmet'e sorayım, dedi, eğer o razı olursa...

Sorumluluğu Hikmet'e atmış olmaktan memnundu. Onun, kendisini, çalışmalarını bırakıp da evlenmek isteyeceğini pek sanmıyordu. Ancak isterse...

Mehmet Efendi:

— Çok doğru, münasiptir, dedi. Celâlettin Hikmet Bey, Allah izin verirse, yarın cepheye hareket edecek, tabii bu husus fevkalade gizlidir. Eveet, şimdi acaba müsaade ederseniz, yandaki odada, bizzat kendisi konuşsa Hikmet Hanımefendi ile, izdivaç teklif etse, bir mahzuru var mı? Cepheye giderken, bari bir söz alıp öyle gitse efendim.

Eniştesi ile Selim Muhtar Bey konuşurlarken, Celâlettin Hikmet, Sevginur'un ve bilhassa Hala'nın, haberi neden o kadar soğuk karşıladıklarını düşünüyordu. Onların sevineceklerini zannetmişti... İkisinden de soğuk bir "Hayırlı olsun." değildi beklediği. Bunun üzerine Mehmet Efendi, bu izdivaç fikrinin önce onun kafasında doğduğunu söylemişti ve hanımlar, ancak biraz canlanmışlar, gülümseyebilmişlerdi. Ne yazık onları yalnız görüp rica minnet ederek de olsa konuşturmak, hakiki fikirlerini öğrenmek imkânı yoktu artık. Buradan doğru karargâha gidecek, sonra da Allah'ın izni ile hareket... Hem sıkılıyor hem utanıyordu; yüzü kızarıp terlemişti.

Selim Muhtar, bu kaç senelik arkadaşına bakarken; "Acaba onu sık sık yemeğe davet ederken, kendim mi

talip oldum bu teklife?" diye düşünüyordu. Ne tuhaf, hiç aklına gelmemişti ki... İçini bir huzursuzluk kaplamış, kendini teskine çalışıyordu: "Vakıa doğru, tabiatın icabıdır izdivaç; çocuklar hep benimle yaşayacak değiller ya! Evlenmeleri iktiza eder elbet, bilhassa kız çocuk bunlar, yarın himayeye muhtaç olabilirler... Celâlettin Hikmet de bir yabancı değil, şu kadar zamandır dostum. Niçin münasip olmasın? Madem kızların ille evlenmeleri lazımdır! Ama bakalım Hikmet ister mi?" Çocuklarını istemedikleri bir işe icbar etmek, hiç yapamayacağı bir şeydi.

O sırada, kapı vurulup Hüsniye Dadı bol köpüklü ayran bardaklarını sıraladığı tepsiyle içeri girdi. Mehmet Efendi'nin ayran sevdiğini bildiği için bilhassa yapmıştı. Selim Muhtar Bey, tepsiyi onun elinden aldı:

— Hüsniye Dadı, dedi, Hikmet'e söyleyin, yandaki odaya insin Celâlettin Bey kendisi ile hususi bir mevzu konuşacak!

Dadı'nın manalı sözlerine, bakışlarına rağmen, Hikmet hiçbir şey tahmin etmek istememiş, âdeta zorla kafasını boş bırakmaya çalışmıştı. Biraz korkuyordu galiba. Başını özen göstererek, ağır ağır bağladı, çıktı odadan, arkada heyecan içinde kıpır kıpır bir Nazan bırakmıştı.

Şimdi bir kızarmış ve ter içinde yüzle ve âdeta kekeleyerek kendisiyle konuşan Celâlettin Hikmet'i dinlerken de, kafasının içi bomboş, yüreği küskündü. Adam, ona bir Fransız kızından bahsediyordu, Nazan'a çok benziyormuş da... Yine Nazan! Hikmet'in damarlarından acı sular geçmeye başladı, lambanın ışığında, adamın duvara vuran devasa gölgesini izliyordu. Celâlettin Hikmet önüne bakıyor, bir makine intizamı ve yeknesaklığı ile anlatmaya devam ediyordu. Sanki Nazan, Fransız kızıymış gibi, ondan intikam almak istercesine... Nazan'a... Âdeta kırıp parçalamak için... Şüphesiz zalim ve hasta bir his, ne çare ki, bunu yaşamış Celâlettin Hikmet!

— Zalim, çok çok zalim! diyebildi Hikmet.

Ve adam burada bir yalan söyledi; asıl sevdiğinin Hikmet olduğunu, bunu çok evvel anladığını fakat kendisine

açmaya cesaret edemediğini anlattı. Bugün Mehmet Efendi, ona cesaret vermiş: "Sevginin yanında aklın ve mantığın da çok doğru takdiridir bu." demiş. Bu gece alelacele gelişlerinin sebebi ise, yarın sabah gizlice cepheye hareket edecek olması imiş! Eğer Hikmet Hanımefendi lütfedip kabul ederlerse, bir taze ümitle gitmek istiyormuş...

— Cepheye mi gidiyorsunuz?

Hikmet bir anda kendini topladı; o gidiyor! Çığlık çığlığa bağırmak geldi içinden. Hiç düşünmemişti ondan uzak düşebileceğini, hele cepheye gitmesi... Asker adam, başka nereye gidecek ki? İri iri ve korku içinde baktı ona, konuşacak gibi değildi; âdeta felç inmiş, boğazına bir yumru tıkanmıştı. Ve Celâlettin Hikmet'in pek nazik izdivaç teklifine, Nazan'ı bir an için bile hatırlamadan, başını sallayarak, olumlu cevap verdi.

Celâlettin Hikmet, uzanıp onun elini öpmek istedi, fakat kız o kadar uzak ve korku içindeydi ki cesaret edemedi. Gülümsedi:

— Pederiniz Beyefendi'ye, kabul ettiğinizi söyleyebilir miyim?

Hikmet, tekrar başını salladı, sonra fırlayıp çıktı odadan...

"Ölecek o! Şehit düşecek!"

Önce koşarak çıktı merdivenleri, tam ortasında nefes nefese kaldı, duraladı, basamağa çöktü. Beyninde bir ateşten çivi: "Şehit düşecek o! Biricik sevdiğim!" Onun kendisine evlenme teklif ettiğini ve kendisinin de kabul ettiğini düşündü; çünkü gidiyor... Ah işte zalim hayat, ona bir buket gül sunarken, sunacak gibi olurken... Güller değişip kor hâline geliveriyorlar ve sonra şüphesiz elinde kalacak olan, yalnız küldür! Küller, güller ve Nazan! Yay gibi geriliverdi Hikmet, üzüntüden eriyip kahrolmak üzereyken kardeşini bu hatırlayış... Hikmet yavaşça ayağa kalktı, merdivenleri ağır ağır çıkarken, şehitliğin en güzel ve ilahî bir hâl çaresi olduğunu düşündü. "Ve ben, ilelebet onu seveceğim!"

Kardeşinin soran, heyecanlı gözlerine soğuk soğuk baktı:

— Yarın cepheye gidiyormuş, helallik diledi.

— O kadar mı?

— Daha ne olsun.

Hikmet, bu kadar konuşabildiğine şaşıyordu, alelacele soyunmaya başladı, yatağına girdi, ancak hatırladı: "Fakat pederime söyleyecek! O hâlde, misafirlerin gidişlerini bekleyip babasıyla konuşmalıydı. O, bu sırra hürmet etmek mecburiyetindeydi; ne Nazan ne Hüsniye Dadı, hiç kimse duymamalıydı!"

Nazan lambayı söndürdü.

Hikmet, başını yastığına gömüp sessizce ağladı, kulakları sokak kapısındaydı. Gerçi o Fransız kızı, Nazan'a pek benzeyebilir, bu olabilir, lakin koskoca adamın ikisini birbirine karıştırması hiç mümkün değildir! Hikmet, böyle bir his kargaşasının yaşanabileceğine ihtimal vermiyordu. Celâlettin Hikmet, ona yalan söylemişti! Ama neden?

Sorusuna, mantıklı bir cevap bulamıyordu. Eğer hayal kurmayı becerebilseydi, Celâlettin Hikmet için türlü şehitlik sahneleri yaratabilirdi kafasında. Hiçbir sahne düşünemedi; gözünün önüne, onun sadece, kızarmış, ter içindeki yüzü geliyordu. Öyle bile ne kadar yakışıklıydı! O, Fransız kızını anlatırken, Hikmet'in gözleri şakaklarındaki birkaç beyaz tele takılmıştı bir ara. Sahi neden hiç mühimsemedi Fransız kızını? Asıl onu kıskanması icap etmez mi? Hikmet düşünüyor, kendi kendini cevaplıyor: "Artık o, doğru olsa bile uzakta kalmıştır, uzak bir hikâyedir."

Hâlbuki Nazan, canlı ve diri yanı başındadır!

Adam, söylediği gibi, Nazan'a sevgisinde yanılmış olsa bile... "Hayır hayır, Celâlettin Hikmet yalan söyledi, fakat neden?"

Neden diye sorulur mu, Hikmet'le evlenip asıl Nazan'dan intikam almak için! Gözyaşları sel gibi iniyordu yastığına; evet şehitlik, en münasip çare-i hâl!

Öteki karyolada yatan Nazan, ablasının ağladığını fark etmiş, büsbütün uyur görünmeyi tercih etmişti; hafif hafif horluyordu bile. Sokak kapısının kapandığı duyulunca, Hikmet'in yavaşça kalktığını, gürültü çıkarmamaya dikkat ederek kapıyı açıp çıktığını fark etti. Onun, Celâlettin Hikmet'in cepheye gidişine üzüldüğünü tahmin edebiliyordu. İçinden hem ablasının şifa bulması hem de Celâlettin Hikmet'in sağ salim ve muzaffer dönüp gelmesi için dua etti. Hikmet, gelip yatağa yattıktan sonra, onun uykuya dalmasını bekledi, ancak içi rahat etti ve o da uyudu.

***

Mehmet Efendi, hanımlara; izdivaç teklifinin hem Hikmet hem de pederi tarafından kabul edildiği haberini vermişti. Hala'nın: "Hayırlı olacak mı sence?" diye sorusunu, ciddi bir yüzle: "Olacağına inanmasam, bu işe delalet eder miydim!" diye kısaca cevapladı. Yalnız, neden o kadar düşünceliydi, Sevginur sormaya cesaret edememişti.

Şimdi kadınları bir başka telaş aldı; madem söz kesilmişti, bunların, en azından bir nişan bohçası götürmeleri iktiza etmez miydi? Hala'ya göre nihayeti bir söz kesilmişti, bohçaya lüzum yoktu; bir tepsi baklava yapıp sadece "hayırlı olsun"a gidilmeliydi! Sevginur, ağabeyinin hatırını düşünüyor, yüzük takılmasa bile, ille bohça götürmekte ısrar ediyordu. Mehmet Efendi'ye sormaya karar verdiler.

Ertesi gün neşeliydi adam, meseleyi dinleyince gülümsedi:

— Niçin yüzük düşünmüyorsunuz? diye sordu. Halacığım, o senin takmalara kıyamadığın, pırlantalı zümrüt yüzüğün duruyor değil mi? Haydi benim hatırım için onu Hikmet Hanım'a tak!

Hala'nın cevabı pek ani geldi:

— Aa, Allah yazdıysa bozsun! Ayol ben o yüzüğü takmıyorsam, Sevginur'umun doğumuna sakladığım için. Bebek hediyesi olacak o inşallah.

— Sevginur gönül rahatlığı ile bu hediyenden vazgeçer, ille sen Hikmet Hanım'a takacaksan.

Sevginur kıpkırmızı oludu:

— O nasıl söz, bittabi, vazgeçtim bile! deyiverdi. O zaman Hala, daha fazla dayanamadı; yalnız oldukları zaman yeğenine "siz" ve "Efendi" diye hitap etmezdi:

— Ben sevmiyorum o hanımı, dedi, ayrıca Celâlettin Bey'e de layık görmüyorum ve dahi senin niçin bu işe delalet ettiğini de anlamış değilim Mehmet'im! Sevginur vazgeçse bile, ben o hanıma yüzük falan takmam, bunu bilesin.

— Ondan hoşlanmadığını biliyorum halacığım, fakat sen de şunu bilesin ki senin anlayışlı sevgine asıl muhtaç olan odur! Biraz huysuz mu, sinirli mi geliyor sana, kendini beğenmiş, yukardan mı bakıyor, senden ve benden hoşlanmıyor mu? Vardır sebepleri elbet, kendine göre doğru, belki bizim zaviyemizden yanlış sebepleri vardır. Bu sebepleri öğrenmeden onun hakkında nasıl hüküm verebilirsin? Bunları küçükken, bana sen öğretmedin mi? Ben insanlara, hayvanlara, hatta nebatata merhamet etmeyi, önce senden öğrenmedim mi?

— Dur çocuk, dur dur! Şimdi ağlatacaksın beni... Yavrucuğum, ne demek istiyorsun, ne olur anlat! Yaşlı kafamı büsbütün karıştırma.

Mehmet Efendi, kâh halasına kâh Sevginur'a bakarak:

— Canım farz-ı muhal o, çok yalnız ve hüzünlü bir hanımdır, şüpheci ve her zaman kaygılıdır, kardeşini hakikaten çok sever ve zannediyorum bir o kadar da kıskanır onu. Ve dahi kıskançlığından haberdar değildir. Çünkü gönlüne inebilmek nerede, gönlü olduğunu bile bilmez. Her şeye rağmen, Celâlettin Hikmet Bey'e aşkla bağlıdır, ne yazık, bu aşkın derinliğinden kendisi bile bihaberdi, dedi. Eğer biz onu bırakırsak, kendi kendine yanıp kül olma ihtimali var, amma velakin ona yardım edersek, küller arasından bir gül doğabilir! Niçin bu yardımı esirgeyelim ondan? Eğer hakiki sevgisinin farkına varıp yumuşayacaksa, hem Celâlettin Hikmet Bey'i hem de kendisini mesut edecekse?

— Yavrum sen bana, bahçeden bir taş al, onu ev kedisi yap demek istiyorsun?

— Hayır, dağ başındaki vahşi bir nebatı al, onun evindeki saksıya dik, yetiştir, olgunlaştır; çiçek açsın, meyve versin, güzelliği beraberce paylaşın diyorum. Bir nebata bunu yaparsın halacığım, niçin bir insana yapmak istemiyorsun?

Sevginur, kocasından bir aksi seda gibi:

— Ona yardım etmeliyiz, doğru bu, dedi.

Hala, Sevginur'a baktı, baştan ayağa bir süzdü:

— Sen zaten kocan ne derse, papağan gibi onu tekrarlarsın! dedi. Genç kadının hafifçe bozulduğunu görünce:

— Aldırma bana! diye kendince özür diledi, düşünceleriniz, hisleriniz eşse, bu pek güzel bir iş. Zaten Mehmet Efendi'nin haremine başka türlü olmak yaraşmaz. Lakin ben onun halasıyım, elbet benim de kendime göre bildiklerim var!

— Ona ne şüphe, dedi Mehmet Efendi, müşkülü olana yardım etmeyi, daha ben bebekken olmalı, senden öğrendim halacığım. İnsanları dış yüzlerine göre değerlendirme, derununa bak, derdin; hep bunu söylerdin.

— Ah ben o kızın derununda da bir şeyler göremiyorum Mehmet'im. Lakin bana açılmayıp da sana aşikâr olan şeyler vardır, bunu biliyorum. Pırlantalı zümrüt yüzük deyince, onun ne kadar kıymetli olduğunun sen farkında mısın? Bana dedem rahmetliden yadigârdır.

— Evet halacığım, ancak bilesin, bu yüzüğü Hikmet Hanım'a vermen, onu sevmeni daha da kolaylaştıracaktır. Şimdi bir fedakârlık yapacaksın, anlıyorum. Hatırlıyor musun, bir gün bana: "İnsanın fedakârlığı, iyliği kendisi ile alakalıdır, karşısındakine değip değmemesi mesele değil, yapanın bir faziletidir." demiştin. Bu söz o kadar doğruydu ki, ben hiç unutmadım.

— Ah neler hatırlıyorsun çocuk! Canım sen söylediğim laflara ne bakıyorsun, güzel oldukları için söylemiş

olabilirim, sonra da inkâr ederim. Allah Allah, söz benim değil mi söylerim de, geri de alırım!

Gülüştüler. Mehmet Efendi:

— Bilmez misin, ben seni, senden iyi tanırım güzel hanım, dedi, hissetmediğin şeyleri asla söylemezsin, belki her zaman riayet etmezsin sözlerine amma... Haydi bu sefer, benim hatırım için, uy şu sözüne, ha, canım efendim?

Hala, içini çekti:

— Tövbe tövbe çocuk... Peki, amma yine de ben bir düşüneyim Mehmet'im.

"Allah'ım" dedi içinden, "neden böyle zora koşuyorsun beni, şimdi bu canımdan çok sevdiğim adamın dediğini yapmamak olmaz, ama biliyorsun, yüzük de pek kıymetlidir, dedemden yadigâr, belki antika! Oonu nasıl takarım o evde kalmış kıza?"

Kamil Efendi haber getirdi; eğer ertesi gün müsaitlerse; hanımlar, "hayırlı olsun"a gelmek istiyorlarmış, nişan getireceklermiş!

Yemekteydiler, Hüsniye Dadı bir hayli şaşkın:

— Ben anlamadım Küçük Bey, siz anladınız mı? diye soruyordu; işte Selim Muhtar Bey'in korktuğu başına gelmişti! Hikmet'e baktı, o sapsarı kesilmişti, Nazan'ın ödü koptu; acaba kendisi ile mi alakalıydı bu nişan lafı? Önce hiç kimse konuşmadı, konuşamadı. Hüsniye Dadı; bir şeyler anlar gibi olmuştu, o, kaçın kurrası! Hikmet'e döndü:

— Yavrucuğum, dedi, bunda şaşıracak bir şey yok, âdettir. Buyursunlar dememiz iktiza eder.

Baba kız tekrar bakıştılar. Hayrettir, ilk kendini toplayan Selim Muhtar Bey oldu, hafifçe öksürüp konuştu:

— Pek tabii, buyursunlar deyiniz Dadı.

Hüsniye Dadı çıktıktan sonra, Selim Muhtar Bey Nazan'a döndü. Hikmet'in bu kadar sararmasından, kendine göre bir şeyler çıkarmış, sorumluluğu üzerine almaya

karar vermişti. Her zamanki hâlinden biraz daha mahcup:

— Ablanı, dedi, ehem, Celâlettin Hikmet Bey'e verdim. Mehmet Efendi ile, onu istemeye gelmişlerdi, ehem, Hikmet de beni kırmadı. Ancak bu, bir sır olacaktı, o, hayırlısı ile dönünceye kadar faş etmeyecektik, eehm, öyle muvafık görmüştüm. Anlaşılıyor ki, ailenin gizli saklısı yok, açık etmek istiyorlar, nişan takacaklar, eh, haklarıdır. Bize, buyursunlar demek düşer. Hikmet'e döndü. Anladın mı yavrum?

Hikmet hafifçe başını eğdi; Nazan'dan o kadar utanıyordu ki, ne ona, ne de babasına bakabiliyordu. Nazan, habere, içinden şükretti ve bir çocuk neşesiyle, gamzelerini çıkarta çıkarta gülümsedi:

— Hayırlı olsun, dedi, zaten birbirlerine o kadar yakışıyorlardı ki, gayrisini düşünmek dahi abes Allah mesut etsin.

Yerinden fırlayıp gitti, ablasına arkadan sarıldı, Hikmet'in başı hâlâ eğikti. Nazan, onun tepesine bir öpücük kondurdu. Peki o gece neden ağlamıştı? Sevdiğine kavuştuğu anda, gidiyor olduğu için mi? Herhâlde!

Hayalinde; cepheden dönen Celâlettin Hikmet, yanında ablası, o kadar mutlular ki!

Tekrar güldü Nazan, babasından hiç utanmadan, el çırptı. Selim Muhtar Bey'in bu meseleyi ondan gizlemiş olmasına pek alınmamıştı. Demek öyle olması icap etmiş ki... Zaten ablası namına hiçbir şeye tasalanmayacak kadar mutluluk duyuyordu, detayları düşünecek hâlde değildi.

Hikmet, kardeşine bir şeyler söylemek, izah etmek lüzumunu hissediyordu; ama nasıl söyleyeceğini bilemiyordu.

— Bana müsaade, deyip sofradan kalktı, odadan çıktı. Bir ferahlık duydu Selim Muhtar Bey. Nazan'a:

— Sen sahiden ne düşünüyorsun bu mevzuda kızım? diye sordu.

— Fevkalade muvafık buldum beybabacığım, çok mesut olacaklardır, göreceğiz.

O akşam, Hüsniye Dadı ile oturup misafirlere neler ikram edilmesi gerektiğini konuştular: Baklava, şerbet, birkaç çeşit kurabiye... Yalnız Dadı, ikide bir:

— Bizim de karşılık olarak, onlara nişan bohçası götürmemiz iktiza eder, diyordu, lakin bu yokluk memleketinde ne bulacağız? Ah konakta olsaydık şimdi, sandık sepetten neler neler bulup çıkarırdım!

— Hiç üzülme dadıcığım, biz hâlimizi anlatırız, şu bohça işini damat bey dönünceye kadar tehir ederiz; n'apalım, elimizde değil. Beybabamın öyle sandık sepeti yok ki içinden bir şeyler bulup çıkaralım. Belki en iyisi, İstanbul'a gidip döndükten sonra...

— İstanbul'a gidebilecek miyiz ki sultanım?

Nazan, o an, İstanbul'u ne kadar özlemiş olduğunu fark etti, içi eriyordu âdeta. Fakat ne yazık ki dedesi yok orada artık! Kalbi üzüntü ile burkuldu, sahi dedesi yaşıyor olsa ne derdi bu evlenme işine, onunla at binmeye müsaade etmemişti, acaba evlenmesine razı olur muydu? Dadı'nın sualini cevapsız bırakıp kendisi sordu:

— Dedem tasvip eder miydi bu işi, ne dersin dadı?

Hüsniye Dadı, bir duraladı, düşündü:

— Deden, kaç seneden beri sizleri evlendirmek isterdi, unuttun mu sultanım? Celâlettin Bey'i beğenir miydi dersen, ah onu bilemem ki! Rahmetli, pek ince düşünceliydi, pek. Ayrısını gayrisini hesap ederdi mutlak. Neyse, şimdi ben sabah namazından sonra yatmam, mutfağa inerim, baklavayı açarım.

— Halime Kadın da baştan ayağa evi temizlemeli, kurabiyeleri, şerbeti de ben yaparım, ablamı rahatsız etmeyelim, o dinlensin.

— A tabii hiç gelin kız iş yapar mı!

***

Zaten Hikmet, iş yapmak değil, doğru dürüst giyinmek bile istemiyordu. Nazan, onun ille açık kahverengi dantelli, bej ipek elbisesini giymesini istiyordu, ısrar etti. Hikmet, bin nazla kabul etti. Nişanlısı cephede olan bir

kıza, süslenmek yaraşır mıymış? Kim bilir belki onun şehit haberini alacaklarmış. Söylerken bunu, gözleri parlıyordu... Nazan, can-ı gönülden: "Alllah korusun, o nasıl söz! Aklınıza bile getirmeyin." dedi. Zaten ütülü olan bej elbiseyi, bir daha ütüledi.

Hikmet, onun bir mutfakta Hüsniye Dadı'ya yardım edişine, bir misafir odasında Halime Kadın'a emirler yağdırışına, bir kendi odasında ütü yapışına bakıp kardeşine, en azından bir izahat borçlu olduğunu düşünüyor, fakat bunu bir türlü yapamıyordu. Kendine hâkim olmasa, içinden gelen sadece ağlamaktı; küçük kardeşinden ne denli boşuna şüphelendiğinin artık iyice farkındaydı. Lakin Celâlettin Hikmet Bey, o Nazan'dan intikam almak için, kendisine izdivaç teklif eden... O, canından aziz... Ve o, teninin arzuladığı: "Allah'ım şehitlik en güzel hâl çaresi, sen bilirsin artık!"

Araba evin kapısında durduğu zaman Hikmet bayılacak gibi oldu. Nazan, o zaman idarenin başa düştüğünü iyice anladı.

— Siz su için, dinlenin; ben karşılarım.

Hüsniye Dadı kapıyı açtı, Nazan, sevinerek, şakıyıp gülerek hepsini kabul etti; zaar âdet kalabalık olmaktır; Ayşe Çavuş'la, Zehra'yı da almışlardı yanlarına.

Hikmet ancak şerbet tepsisiyle girebildi odaya. Zehra hemen yardıma fırladı, Hüsniye Dadı ile, baklava, börek, kurabiye tabaklarını taşıdı, Nazan, servis yaptı.

Hikmet, son derece ciddi, soğuk ve muhakkak odadakilerden çok çok uzaklardaydı. Havayı ısıtmak Hala'ya düştü; kırk yıllık Hikmet hayranı imiş gibi, kızı pek övdü. Nedense içinden gelmişti, biraz da yalan kıvırdı:

— Allah selamet versin, Celâlettin Bey, kalb-i derunundaki sırları bana açardı. Hikmet Hanım'la bir at gezintisi yapmışlar, olanlar o zaman olmuş, fena vurulmuş! Ancak neden bilmem, söylemeye hiç cesareti yoktu; neden olacak güzel kızımıza saygısından bittabi. Bir de, reddedileceği korkusu vardı. Ben onu çok yüreklendirmeye

çalıştım. Nihayet cephe haberi çıkınca, Mehmet Efendi ile de konuşmuşlar, artık dayanamadı.

Sevginur, Hala'nın yalan söyleyeceğine ihtimal vermediği için, onu hayretle dinliyordu. Neler oluyormuş da meğer kendi haberi yokmuş! Peki neden bu izdivacı, ilk baştan o kadar soğuk karşılamıştı Hala? Sevginur, onu hiç anlayamayacağına karar verdi; ne "muamma" bir kadındı!

Hikmet'in aklından da Hala'dan şüphelenmek geçmedi. Kendisini övüşünü, eh artık mecburiyetten doğduğunu hissetse de, Celâlettin Bey'le sır ortaklığına inandı. Acaba Hikmet, yanılıyor muydu, sevdiği doğru mu söylemişti? Bu izdivaç teklifinde, Nazan'dan bir intikam mevzu bahis değil miydi? Onunla tanıştıklarından beri ilk defa içten gülümseyebildi Hala'ya; pek o kadar da kötü bir kadın değildi a canım!

Takılan yüzük, gerçekten değerli; etrafı çepeçevre pırlantalarla süslü bir büyük zümrüttü! Onlar gittikten sonra, açılan nişan bohçasından türlü renkte ipekli kumaşlar, dantelalar, gümüş tuvalet takımları, Paris parfümleri çıkmıştı.

Sevginur'un diktirmeye, kullanmaya kıyamadığı, çeyizinden kalma bir sürü güzel, şık nesne...

Hüsniye Dadı:

— Aman, sen pek iyi ettin, diyordu Nazan'a. Söyleyiverdin bizim şimdilik bohça düzemeyeceğimizi. Ah pek rahat söyledin! Aferin sana sultanım, ben doğrusu utançtan ölüyordum.

Nazan'ın aklı, Hâkimiyet-i Milliye'de gördüğü bir terzi ilanındaydı. Bursa'nın meşhur terzisi, Dağıstanlı Mehmet Cemil Efendi Ankara'da bir dikişevi açmış; mülkî kostümler, askerî külotlar, her nevi bonjur ve redingotları son moda olarak dikiyormuş; yakında ayrıca hanımlara dikiş şubesi açacakmış... O gazeteyi bir bulsa da, adrese baksalar. Çünkü Celâlettin Hikmet gelmeden hiç olmazsa, şu kumaşlardan bir ikisini diktirmek gerekir! Ablası bugün fazla heyecan çektiği için, terzi bahsini ona hemen açmak istemedi, hele geçsin bir iki gün... Zaten Celâlettin Bey,

ne zaman döner ki? Daha taarruz başlamadı ve şimdilik başlayacağına dair bir haber bile yok! Mamafih Celâlettin Hikmet'in bu ani ayrılışı, bir nevi haber sayılabilir. Öyle mi? Nazan, içinden içinden titredi; nihayet! "Hangi gün gitmişti Celâlettin Hikmet?" diye düşündü. Birden o kadar heyecanlanmıştı ki, şaşırdı, tarihi bulamadı. Sonra hatırladı: "12 Ağustos gecesi bize geldiklerine göre, 13 Ağustos sabaha karşı hareket etmiş olmalı."

***

Ve... Fevzi Paşa Karargâhı ile 13 Ağustosta erkenden, Ankara'dan hareket etti, 16 Ağustosta Akşehir'e ulaştı.

Birliklerin yer değiştirme emri, Garp Cephesi Kumandanı tarafından 14 Ağustosta verilmişti. Bu tarihe kadar, keşifler ve her türlü hazırlık bitmişti. Artık sıra "uzun yürüyüş"teydi!

Böylece 14 Ağustos Pazartesi gününün gecesi, ilk birlikler harekete geçti; nereye, hangi maksatla yürüdüğünü ne erat, ne de çeşitli rütbedeki subaylar biliyordu... Yunanlıların bir taarruz ihtimalinden bahsedilmişti onlara, yarım yamalak, belirsiz ifadelerle. Bu ifadelerin, düşmana sızması sağlanıyordu. Türk ordusu içinse, daha hazırlıklarını bitiremediği söyleniyordu. Derken bu uydurma laflar, bire bin katılarak, içte ve dışta dalga dalga yayıldı...

Ankara'da muhalifler: "İşte bahar geldi geçti, yaz da bitmek üzere. Eğer ordu, hazırlıklarını hâlâ ikmal edemediyse, bir an evvel sulh yollarını arayalım, vakit geçiyor, kış yaklaşıyor. Böyle zulmet içinde intizar edilemez!" diye, bütün gizli açık celselerde, ileri geri konuşuyorlardı. Gizli celselerdeki müzakereler bile, düşman kulağına ulaşıyordu. "Türk askeri iyi savunur fakat taarruzu beceremez!" iddiası; Türkiye Büyük Millet Meclisinin taş duvarlarından, sokaklara, yollara taşıyor; sınırlara, ta Avrupa'ya uzanıyordu. Bu yüzden mi pek rahattı Yunan, özenerek, itina ile hazırladığı sağlam siperlerinde?

Bu arada ordu, parça parça birlikler hâlinde, gecenin ve tarihin değişik zamanlarında, bir dev makine intizamı

ile ve gürültüsünü keserek ve ışığını karartarak ve nefesini tutarak sadece geceleri hareket ediyordu. Sanki karanlığın akıl almaz cinleriydi Türk askerleri. Hava belli belirsiz aydınlanmaya başlarken, yollara düşen olanca erat, cephane, at, araba, kağnı, öküz, merkep, deve sanki yer yarılmış da içine girivermişler gibi kayboluyordu! Bunca insanın, top tüfeğin, hayvanın gündüzleri, sihirli gölgelere bürünüp saklanacakları konaklar çoktan tespit edilmişti; büyük ve kuytu ağaç altları, derin çukurlar, köprü atları, dağ yamaçları ve bazı köyler.

Düşmanı iyice yanıltmak için, bazen onların göreceği şekilde, gündüz vakti ters yöne yürütülen birlikler vardı. Hava kararır kararmaz, onlar yine eski yerlerine dönüyorlardı. Yine aynı maksatla, terk edilen çadırlar sökülmüyor, oldukları yerde boş ve kimsesiz bırakılıyordu. Yunan gözü; hareket alanında, ağustos güneşinin yakıcı sıcağında; sararmış otları, kımıldamayan ağaç yapraklarını, yarılmış çorak toprakları izliyordu.

Ve... Bir bilinmezin içinde, gece karanlığında, tutulan solukların sessizliğinde; Türk ordusu kuzeyden güneye akıyor, akıyordu...

***

Hikmet'in içinde vardı savaş; sevdiğinin sözlerine inanmakla, inanmamak arasında bocalıyordu. O nişan için geldikleri gün, Nazan'ın telaşını, canını dişine takıp çalışmasını gördükçe, kardeşine karşı yüreği yumuşamış, onu fahişelik ve her türlü kötü sıfattan arındırmıştı. Şimdi yazın bunaltan sıcağında, Celâlettin Hikmet'ten hiçbir haber alamadan, günler biteviye geçerken, Nazan'ın kitaplarına eğilmiş başını tutup sarsmak; "Doğru söyle, sana da bir izdivaç teklifinde bulundu ve reddettin, ondan sonra bana geldi; biliyorum nasıl olsa, saklama, anlat." demek istiyordu. Diyemiyordu; parmağında yeşil yeşil, ak ışıltılar saçan yüzüğü ile hırsla oynayıp, onu çıkarıp çıkarıp, takıyordu...

Bu yüzük, bu parmakta kalmalı mı?

Eğer adam şehit düşerse, Hikmet onu, ilelebet takacağını biliyordu. Ya dönüp gelirse? Bu ihtimal genç kızı

hıçkırıklara boğuyordu; "Dayanamam, verem olurum mutlak!" Romanlardaki kızlar, ne de çabuk verem olurlardı... "İstihza" ile karşılardı Hikmet, "Kamelyalı Kadın"ın İngilizcesini okumuş, âdeta tiksinmişti. Fakat şimdi kendisi için öyle sonlar tasarlamaktaydı, tabii sevdiği şehit olmazsa! Ya şehitlik ya verem, yoktu başka çözüm!

Peki, ya Hala'nın söyledikleri... O gün inanmıştı Celâlettin Hikmet'in onunla sır ortaklığına. Aradan günler geçtikçe, kadının kendisiyle alay ettiğine kani olmaya başladı. Evde hemen hiç iş yapmadan, odadan odaya geziniyor, iç çekiyor, bazen oturuyor, bakışlarını bir noktaya dikip saatlerce öyle kalıyordu. Babasının müsveddelerini temize çekmeyi de hiç gözü yemiyordu. O böyle, şüpheler içinde gezinip dururken, çaresiz düşüp otururken, her hâlükârda, vesveselerle dolup dolup taşarken; birtakım içtimai fikirlerle uğraşacak dermanı yoktu! Hayrettir, Celâlettin Hikmet'in kendisine hiç meyli bulunmadığını öğrendiği zamanlar, âdeta bir teselli ararcasına dalmıştı babasının çalışmalarına. Şimdi onun nişanlısı sıfatını taşırken, adam kendisini sevdiğini ağzıyla itiraf etmişken, dalıverdiği koyu kuruntular, Hikmet'i zevkle yaptığı her şeyden soğutmuştu.

Şüphelerle yeyip içip, gezip konuşup, şüphelerle yaşıyor; kendi yüreğini, için için kemiriyordu.

Nazan, ablasındaki değişiklikleri adım adım izliyor, bir mana veremiyor, herhâlde nişanlısını özlediğini düşünüyordu. "Ne biçim bir sevdadır bu, kıza dur otur tanımıyor! Sararıp soldu, benim kusurlarımı bile başıma kakmaz oldu! Keşke yine eskisi gibi çalışabilse." Hani değişik bir şeylerle oyalansın diye, birkaç kere terzi bahsini açacak olduysa da, ablası şiddetle reddetti; nişanlısı cephede bulunan bir kız, yeni elbiseler diktirmezmiş!

Hastanede de hazırlık vardı, sanki yarın taarruz başlayacak, burası yaralı dolacakmış gibi titiz bir çalışma...

Oysa Ankara'da, bilhassa Mecliste dolaşan menfi hava, taarruzun hiç başlayamayacağını tekrar etmekte. Kızlar, istiklal mevzusunda, zaman zaman bedbinleşiyorlar. Selim Muhtar Bey de hiç ağzını açmıyor ki! Celâlettin

Hikmet gideli, beyler artık toplanmaz oldular. Selim Muhtar Bey evine geç gelmeye başladı; kızlar yemeğe beklediler, bundan rahatsız oldu: "Siz yatın, beni beklemeyin."

"Küçük Bey'e bir hâller oldu!" diyor Hüsniye Dadı. "Kızlar, siz biliyor musunuz sebebini? Acaba o da mı kesti Gazi Paşa'dan ümidini?"

"O nasıl söz dadı!" Hikmet'ten ziyade Nazan sinirleniyor bu lafa. Sanki Dadı'nın dediklerini, işitmemiş gibi konuşmayan Hikmet'e bakıyor. O, sararmıştır belki, o kadar. İçinden "La havle" çekiyor Nazan; hiç olur mu, hiç Gazi'den ümit kesilir mi... Gerçi birkaç gün önce, 20 Ağustos muydu, Nazan, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde: "Gazi Paşa Hazretleri, 21 Ağustos Pazartesi günü köşklerinde, rical-i siyasiyeye bir çay ziyafeti verecekler." diye okumuş, "Şu zamanda çay ziyafeti verdiğine göre, daha taarruzu düşünmüyor." diye içinden geçirmiş ve babasına hiç o değilden soracak olmuştu ama, adam, gayet ciddi: "Haklısın, herhâlde düşünmüyor." diye cevap vermişti. Kızlar, birkaç gün önce, babalarının ve daha birkaç ona yakın kişinin, Gazi ile buluştuğunu biliyorlardı. Selim Muhtar Bey gitmiş, gece geç vakit, dönüşünü bekleyen kızlara: "Her zamanki şeyleri konuştuk." deyip hiçbir izahat vermemişti. Şimdi Nazan, içi bunalarak Dadı'ya: "Sen bunları nerden uyduruyorsun?" diye sordu. Hüsniye Dadı, hemen savunmaya geçti:

— Ben uydurmuyorum, hiç öyle şey yapar mıyım, ben Allah'tan korkmam mı? dedi. Bizim Hüseyin Efendi söyledi; şehire indikçe, orada halkın arasında dolaşan dedikodulara bakıyormuş da, anlayacağınız; daha bizimkiler, bitirememişler hazırlıklarını. Elin gâvuru ise, her bir işini tastamam etmiş, yakında saldıracakmış bize! O zaman Ankara bile Allah korusun, tövbe tövbe işgal edilecekmiş.

Nazan, ona sarılıp lavanta kokan iki yanağını öptü:

— Sen bakma dedikodulara, kalbini bozma dadıcığım. Kalbini bir bozdun mu, sonu gelir, kötü gelir, dedi. Hüsniye Dadı, birden canlandı:

— Kalbimi kötü bozdum, doğrusu bu! Nazan sultanım, gel seninle bir Mehmet Efendi'nin yanına varalım, sorup sual edelim ne olacak bu işler?

İşte o zaman derin bir uykudan uyanırcasına Hikmet:

— Ben de geleyim, dedi.

Nazan'la Hüsniye Dadı ona hayretle baktılar, sonra işittikleri doğru mu acaba diye birbirlerinin yüzünde bir cevap aradılar. Hanidir o sevgili eve gitmiyordu Nazan, sırf davranışlarında ifratlardan kaçınmak ve içinden Sevginur'a verdiği sözü tutmak için. Var gücüyle, madde ve manada "doğru yol"u "muvazeneli yol"u bulmak için, zaman zaman kendini aşan çabalar harcıyordu. Oysa yüreği derin özlemler içindeydi. Bazen aynada kendi gözlerinde, onun gözlerini buluyor; işte o vakit kalbi, serin sularla yıkanmış gibi oluyor, ferahlıyor, haz içinde gözlerini kapatıyordu. Göz kapaklarının ardında bir dünya vardı; Mehmet Efendi vardı... Nazan, yok oluyordu, Nazan, Mehmet Efendi oluyordu! Sarsıcı ve anlarla kısıtlıydı bu oluş, ne gam. Yavaş yavaş ve giderek. Nazan, bir gün tam anlamıyla Mehmet Efendi olacağına, sonra –"tekâmülün" sonu yok elbet– onunla beraber ilerleyeceğine, tahayyülü zorlansa da bu noktada, inanıyordu. Belki Mehmet Efendi'nin şeyhini tanıyacak, Bursalı Hasan Efendi'yi... Ve, belki?

— Gidelim, dedi Nazan. Zaten benim de aklım takılmıştı, geldiler, nişan taktılar; bir el öpme iade-i ziyareti icap eder, değil mi dadı?

— Doğrusu bu, aynı şey içimden geçiyordu, lakin Hikmet kızım, o kadar canlı cenaze gibi dolaşıp duruyor ki evin içinde, ağzımı açmaya korktum!

Nazan bir küçük kahkaha attı. Hikmet dudak büktü. Bu teklifi neden yaptığını bilmiyordu. Tümüyle içinden gelmişti. Hâlbuki Hikmet, "öyle içinden gelenleri" açığa vurmak âdetinde değildi!

Hikmet de geleceği ve bir nevi resmî iade-i ziyaret olacağı için, eskiden yaptıkları gibi, başlarını örtüp, maşlahlarını takıp yola düşemezlerdi elbet. Hüseyin Efendi ile

haber yollayıp eğer müsaitlerse ertesi gün gideceklerini bildirdiler.

Onlar da hazırlık yapmışlardı; kızları ve Hüsniye Dadı'yı haremlik kısmına aldılar... Buzlu şerbetler hazırlamışlardı, gümüş tepsiler içinde, billur bardaklarla sundular. Hala'nın çeyizindenmiş bu bardaklar, kızlar Hala'nın evlenmiş olduğunu bilmiyorlardı. Meğer Doksan Üç Harbi duluymuş Hala, daha on beş yaşında tazecik bir gelinken...

— Hiç evlenmedim de sayılır; çeyiz çimen vardığım evden, beş ay sonra çıkıp ağabeyimin evine döndüm, kayınvalidem bütün çeyizimi iade etti. Kocam rahmetlinin yüzünü, bir bütün ay gördüğümü zannetmem. On beşinci günü müydü, yoksa yirminci mi, onu cepheye uğurladım. Şimdi şimdi, düşündüğüm zaman, yüzü hiç gözümün önüne gelmiyor, kumral mıydı, esmer miydi onu bile unutmuşum!

— Bir evladın olsaymış, dedi Hüsniye Dadı.

— Oldu, dedi Hala. Mehmet'im benim evladımdır, ağabeyimin evine döndüğümün ertesi günü doğdu o! Yengemin daha eteğine yapışan ikizleri vardı, Mehmet'e ben baktım, onu ben yetiştirdim. Daha pek küçücükken bile çok düşünceli bir çocuktu, sanki ilerde ne olacağı belliydi. Onunla hiç çocukmuş gibi konuştuğumu hatırlamam, bir büyük insan ciddiyetine ve olgunluğuna, evladım, her zaman sahipti!

Hafif bir övünme vardı konuşmasında. Hikmet yine sinirlenir gibi oldu; Nazan ilgiyle dinliyordu.

— Siz Balkan Harbi'nin muhaceretini gördünüz, diyordu Hala, işte bu muhaceret, daha o zaman başlamıştır. O zaman bu zaman devam edip gider, sanki bir türlü iyleşmeyen bir yaradır... Yara ya, Rumeli'nin dört köşesinden insanlar, beş yüzyıllık yerlerinden yurtlarından, Rus, Bulgar, Sırp, Yunan zulmünden kaçıp perişan bir halde İstanbul'a aktılar. Sokaklar, camiler doldu. Orada çiftlik çubuk sahipleri, burada bir dilim ekmeğe muhtaç kaldı; sokaklarda cami avlularında sersefil yaşadılar. Her neyse, acıyı söyletmeyin bana çocuklar. Şu var ki, hepimiz

yaşadık bir şeyler, içinden şehit çıkmayan, gazisi olmayan bir Osmanlı evi var mıdır? Hayır, yoktur! Bilmem ki ne zaman biter bu perişanlık...

Zehra çayları getirdi, Ayşe Çavuş: "Yunan kovulup gitmeden, bana rahat yok." deyip oğullarını alıp gitmiş yine, Zehra'da hüzün... Hala'nın yaptığı su böreğini, un helvasını yediler. "Doğrusu Hüsniye Hanım'dan sonra, ben size baklava yapamazdım!" diyordu Hala, biraz evvelki acılı hâli geçmiş, yine gülüp söylüyordu... "Bu da Nazan'a benziyor, hüzünden neşeye geçiveriyor." diye düşündü Hikmet... Ve o anda, son zamanlarda Nazan'ın bir hayli değiştiğini idrak etti. Küçük kız, büyümeye mi başlamıştı, ne? Hikmet'in içini yine bir güvensizlik bürüdü. Alıştığı bir şeydi Nazan'ın his değişmeleri, şimdi kendi kendine hiç itiraf etmese de, onun değişmesini istemiyordu. Daima Hikmet'e muhtaç olan bir küçük kız, nasıl büyür de... Bu büyümeye, yoksa Mehmet Efendi'ye karşı duyduğu o garip aşk mı sebep olmuştu? Aşk mı pişirmekteydi Nazan'ı?

Fakat hayrettir, artık kızmıyordu Mehmet Efendi'ye; gönlünde onu görmek için bir acele vardı âdeta. Nazan da, Hüsniye Dadı da kaç kez: "İçimizden geçirdiklerimizin cevabını ondan alıveriyoruz." demişlerdi. Hikmet, şu kendini yiyip bitiren sualleri, içinden sormak istiyordu ona. "Acaba Celâlettin Bey, samimi midir, hakikaten Nazan'ı unutmuş mudur, beni sevmekte midir? O kadar âlim fazıl adamsa, bunlara cevap versin bakalım!" Meydan okumak istiyordu ona. Mamafih içinden de olsa böyle sualler soracağı için epey utanmaktaydı. Bu, adamla bir sır ortaklığı demekti ki... Hikmet, Mehmet Efendi ile, pek önem verdiği sırrını paylaşabilir miydi? Şu garip dervişle yani! Mamafih Celâlettin Bey'in söylediğine göre, izdivaç teklifi için onu yüreklendiren de, bu garip derviş olmuş! Sevdiği, bu adama böylesine hürmet ederken... Velhasıl Hikmet, sorup sormamak arasında tereddütler içindeydi.

Ancak vakit geçmekte, ne hanımlar Efendi'nin yanına gitmeyi teklif ediyorlar, ne de Nazan böyle bir arzu "ihsar"

ediyor! Hikmet ise, onu görmeyi, asla açık açık isteyemez! Allah'tan Hüsniye Dadı: "Gelmişken, bir Efendi'nin duasını alsak." dedi de, Sevginur:

— Evet, evet... Kendisi de zaten size bir hoş geldiniz, nişanımız hayırlı olsun demek istemişti. Fakat yanı çok kalabalık, bir haber edelim de, buraya beş dakika uğrasın, diye cevap verdi, Zehra'ya döndü:

— Güzelim, Efendi'nin kapısını üç kere tıklat, o anlar, dedi.

— Bugün, böyle kalabalık misafir yoktu hesapta, dedi Hala. Mehmet Efendi, Zehra'ya pek güzel oymalı moymalı bir Kur'an rahlesi yapmakla meşguldü ki, kapı çalındı, beyler aniden bastırdılar.

Hikmet, kendince akıl verdi:

— Mehmet Efendi'nin kabul günleri olsa, haftanın muayyen günlerinde misafirleriyle görüşse, her önüne gelen istediği zaman buyurmasa!

Sevginur, iç geçirdi:

— Hiç olur mu, hiç gönlüne uyup gönlü sıra çıkıp gelen, bugün kabul günü değildir diye, geri çevrilir mi?

— Çevrilemez, dedi Nazan, o gönül kırılır sonra. Mehmet Efendi ise, asla kırmaz; o, gönül yapar!

Mehmet Efendi hemen gelmedi, onu beklerken hanımlar, askere dikilen çamaşırlardan bahis açtılar. Artık bez de bulunmuyormuş çarşılarda, bazı gelinler, o canım çeyizlik dantelli keten çarşaflarını getirip, don biçmeye başlamışlar...

Hala:

— Sarı gülüm, Hüsniye Hanım, sizler çoktan beri gelmiyorsunuz dikişe, yoksa bıktınız mı? diye soruverdi. Nazan kıpkırmızı oldu.

Hüsniye Dadı:

— Nazan, son günlerde derslerine heves sardı, başı kitaplardan kalkmıyor bir nefes almak için bahçeye çıksa, çiçeklerle uğraşıyor. Ben de işten güçten bir kolayını bulup kaçamadım; ama geleceğim, diye cevap verdi.

Aslında Nazan, bilhassa Hala'ya açılmak, ifrat tefrit bahsini onunla konuşmak ve içinden Sevginur'a verdiği sözü anlatmak istiyordu. Ablasının yanında konuşmasının münasip düşmeyeceğini düşündü; hele Sevginur'un yanında asla olmazdı, vazgeçti. Yalnız:

— Allah izin verirse, zaferden sonra imtihanlara girmek istiyorum. Dersleri çok ihmal etmiştim, çalışmaya başladım, dedi.

— Allah muvaffak etsin sarı gülüm, yoksa sen de muallime çıkınca, birçokları gibi Anadolu içlerine mi gitmek istiyorsun?

— Bunu hiç düşünmedim, dedi Nazan, muallime olacağımı ve çocukları yetiştireceğimi biliyorum da... Nerde, nasıl? Ya kısmet!

Aslında, o keman çalan şehit düştükten sonra, Anadolu'daki köylere gideceğini düşünmüştü Nazan, birçok hayal kurmuştu... Hatırladı. İçinden güldü; "Bir keman çalan şehit düşmedikten sonra, Anadolu'ya gitmenin ne âlemi var!" Lakin neden olmasın? Babası, öğretmenlerden "sulhun gönüllü askerleri" olacaklar, diye bahsetmiyor mu? Doğrusu bu; Türkçülük hareketi, genç cumhuriyet, öğretmenlerden çok şey umuyor, bekliyor! Nazan'ın kalbi çarpmaya başladı; "Aslında böyle bir gidiş, hizmettir memlekete, vatan çocuklarına. Ben hayalde değil, sahiden gitmeliyim Anadolu'ya!" O anda, yakıcı bir soru; "Fakat Mehmet Efendi'yi nasıl bırakırım?"

Mehmet Efendi, kapıyı tıklattı, hanımlar başörtülerini taktılar, oturuşlarını düzelttiler. Girdi içeri, elini göğsüne götürüp selam verdi:

— Selamünaleyküm, hoş geldiniz efendim!

Hikmet'in nişanını kutladı, dua etti; Celâlettin Hikmet bir haber alamamışsa, merak etmemesini, şu anda onların çok meşgul olduklarını sandığını söyledi.

Hüsniye Dadı:

— Çarşılarda şey konuşuluyormuş; dedi, askerimizin daha hazırlıklarını ikmal etmediği, gâvurun bize yine

saldıracağı, Allah etmesin Ankara'nın da elden gideceği... Doğru mu acaba?

Mehmet Efendi hafifçe gülümsedi, her söylenene inanmamaları gerektiğini, zaferin mutlak Türklerin olacağını, söyledi. "Bizlere düşen vazife, kalbimizi serin tutup dua etmektir." dedi.

Hikmet karar vermişti, hazırladığı sualleri içinden sormak istiyordu; fakat şimdi kafası o kadar karışmıştı ki, ne sorması gerektiğini bir türlü hatırlayamıyordu; kelimeler birbirine karışıyordu... Enikonu heyecanlıydı, bir taraftan da Mehmet Efendi'nin karşısında böyle heyecana kapıldığı için kendisine kızıyordu.

Mehmet Efendi:

— Kalbi serin tutmak dedik de... diye devam etti. Nasıl olur bu, bilir misiniz? Yüzlerine baktı, gülümsedi. Kalbi serin tutmak; daima müspet düşünmekle, güzeli düşünmekle, olur! Sözlerinin tesirini ölçmek için, bir duraladı, sonra sordu, Yapabilir misiniz?

— Nasıl yapılacağını bir anlatın da, öğrenelim! diye cevap verdi Hala, sanki anlatacaklarını biliyormuş da, küçük evladını imtihan ediyormuş gibiydi. Gözleri, bin bir kahverengiden muzip muzip ışıyordu.

Mehmet Efendi:

— "Allah güzeldir, güzelleri sever." hadis-i şerifini unutmayalım bir kere. Evet mutlak güzel Cenabıhak'tır... dedi. Ve insanı "en güzel" üzre yaratmıştır. Bu demektir ki kendisi, bizim güzeli intihap edip, daima müspet düşünüp, bütün hâl ve hareketlerimizde güzel olmamızı ister. Müspet düşünmek, her vakada, her harakette, her mahlukta müspeti arayıp bulmak, her şeyden hayırlıdır. Sevgili Peygamber'imiz, bir gün yol üzerinde bir köpek ölüsüne tesadüf etmişler. Yanındakiler kokudan burunlarını tıkayarak, tiksintilerini söylerken, o: "Köpeğin dişleri ne de güzelmiş." demiş. İşte budur bize numune olacak düşünüş, ifade ediş... Böyle bir kabiliyeti, yani güzeli intihap etme kabiliyetini, insan doğuştan istidatlı olmasa bile, sonradan, eğer isterse, çalışarak elde edebilir! Bilir misiniz,

artık Nazan'ı eskisi gibi, onun aslında Allah aşkı, Allah yolu arandığını anlar gibiydi. "Belki biraz acemice, fakat yaptığı bu!" Bu arada tabii, Efendi'nin o erkek yakışıklılığına kapılmamak olamazdı ama... Kız, hiç olmazsa şuurlu olarak kötü niyet beslemiyordu! Sevginur, Nazan'a baktı, gülümsedi:

— Biraz daha helva buyurmaz mıydınız, yahut bir fincan çay daha getireyim mi? diye sordu.

Nazan, başını iki yana sallayıp gülümsedi, istemiyordu... Düşünüyordu şimdi o; "Demek Efendi, intihap ettiğimi ve yapmakta direndiğimi güzel buluyor ki..."

Hikmet uyuşmuş gibiydi, bir uykudan uyanır gibiydi. Evet suallerini bir düzene koyup soramamıştı, bu yüzden Mehmet Efendi'nin sözlerinden, kendisine hitap ettiğini pek anlayamadı amma... İçi son derece ferahlamıştı. Daha sağlıklı düşünmeye başladı; "küçük kız" beraat etti gözünde yine... Ve kendi kendine sordu; sanki neden Celâlettin Hikmet'in izdivaç teklifinden vesveselere kapılmıştı? Hiç insan bir intikam uğruna kendi hayatını da yakar mıydı? Çocuk muydu bu adam, çok mu gençti ki, sırf Nazan'dan intikam almak için, ablasına evlenme teklif etsindi? Samimi olmalıydı Celâlettin Hikmet. Evet samimiydi! Hikmet ondan şüphelenmekle, sadece kendisine eziyet ediyordu ve tövbe tövbe neredeyse adamın şehit olması için dua edecekti! Şimdi göğsünün üzerinde günlerce kendisini rahatsız eden yük kalkmış, kaybolmuş gibiydi. Sahi mi? Evet evet! Şu ferahlığı acaba Mehmet Efendi'ye mi borçluydu? Hikmet, pek kabul etmek istemiyordu. Amma?! Düşünmeye ihtiyacı vardı, Hüsniye Dadı'ya döndü:

— Müsaade istesek mi dadıcığım?

Hüsniye Dadı toparlandı "Yaptıklarımı hep Allah rızası için yapmışımdır. Efendi de bunu anladı, kendi dilince bana: 'aferin' dedi." diye düşünmüştü. Ayrıca "zaferin bizim olacağı" müjdesini de işitmişti onun ağzından. Artık ne isterdi, hayatından pek memnundu.

— Vaktidir yavrum, kalkalım, dedi ve sanki biraz önce kendisi, Mehmet Efendi ile koyu bir sohbete dalmış gibi, ilave etti:

— Aman Efendi ile konuşunca içim pek ferahlıyor, sağ olsun, var olsun, Allah ondan razı olsun.

— Efendi'nin konuşması üzerine, sanki hepimiz bir şeyler düşündük, kendi hesabımıza pay aldık amma, ona Allah razı olsun, diyen bir Dadı çıktı. Galiba içimizde "Mutlak Güzel"le birlikte en çok yaşayan odur! dedi Nazan, Hala ilave etti:

— Bakın, düşüncelerini açık açık söyleyen de o oldu! Biz kendimizle halleşirken, Hüsniye Hanım, hislerini bizimle paylaştı, Allah ondan da razı olsun.

"Âmin, âmin." dediler. Bahçe kapısı önünde sarılıp, pek sıcak ve samimi ayrıldılar.

Bahçenin yeşil huzurundan, otları sararmış, çiçekleri solup yitmiş, kırlık araziye geçip yürürken, üçü de yine kendi düşüncelerine daldı. Havada yanık ot kokusu, gökte tek bulup yok, sükûnet somut bir şey gibi çevrelerinde. Üç kadın hissetti; barışın sesidir bu, fakat ne zaman, nasıl? Endişeler içre fakat umut da pek yakın; Mehmet Efendi de söyledi ya!

Eve yaklaşırlarken Hikmet, Nazan'a o terzinin ilanının bulunduğu gazeteyi atıp atmadığını sordu; hani belki giderlerdi... "Şimdiden Celâlettin Bey'i, şehit olmuş gibi düşünüp elbise falan diktirmekten vazgeçmek doğru olmaz herhâlde, değil mi?" Sanki şehit olacağını düşünen Nazan'mış gibi! Nazan, ciddi ciddi baktı ablasının yüzüne:

— O dönüp gelecek, dedi. Siz evlenip mesut olacaksınız, kalbimden hissediyorum bunu. Ben de ne düşündüm biliyor musunuz, belki muallime çıktıktan sonra, Anadolu'ya, bir kasabaya, köye gideceğimi? Neden olmasın, değil mi? Madem babamlar, Gazi, herkes öğretmenlerden çok şey bekliyorlar... Cumhuriyeti Anadolu'ya anlatmak lazım, değil mi?

— Sultanım, yoksa bizi bırakacak mısın?

O an düşündü Nazan, Hüsniye Dadı ile gidebileceğini.

— İkimiz beraber dadıcığım, hiç seni bırakır mıyım?

— Ne kadar iyi olur, dedi Hikmet, iç çekti. Belki de Nazan'ın uzaklarda olması, kendi evliliğine düşecek şüphe gölgelerini "zail" eder, belki "müvesvis kalbi" sükûn bulurdu! Ve Anadolu'da öğretmenlik biraz da kendi hayali değil miydi? Eğer Nazan, sahiden giderse... Hayır, pek ihtimal vermiyordu buna abla, her zamanki gibi geçici bir hevesti mutlak. Mamafih kızın şu andaki neşesini kaçırmamak için ters bir şey söylemek istemedi. Onca, Nazan'a Anadolu değil, hatta Ankara bile değil, ancak İstanbul yaraşırdı... Bedriyelerinki gibi bir evin hanımefendisi olmak! Elbet bunu kendisi de anlayacaktı, ama ne zaman kim bilir...

Nazan, birden merak etti; "Birkaç sene sonra, böyle bir ağustos ayında, acaba nerelerde, nasıl, kimlerle bulunacağız?" diye sordu kendi kendine. Pırıl pırıl bir iyimserlik vardı yüreğinde. Evin kapısını açarken, hafifçe gülümsedi; "Bugün günlerden ne, perşembe 24 Ağustos! Hı hımm..." diye karar verdi sessizce, "Bundan böyle her 24 Ağustosu tesit edeceğim, çünkü her 24 Ağustos'ta çok mesut olacağım; Anadolu'ya gitsem de, gitmesem de!"

***

20 Ağustos tarihli gazetede, "çay ziyafeti" haberi çıktığı gün, Gazi, Akşehir'deydi!

Ağustos başında, cephe dönüşü, artık Bakanlar'ı taarruz emrinden haberdar etme zamanı geldiğine karar vererek, "Heyet-i Vekile"yi toplamış, orada, Fevzi ve Kâzım Paşaların da huzurunda, "Vaziyet-i dâhiliyeyi, hariciyeyi ve askeriyeyi münakaşa ve müzakere ettikten sonra" Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya, taaruz emri verdiğini resmen açıklamıştı. Bunun üzerine Kâzım Paşa, en son hazırlıklar için lazım olan 600 bin lirayı, Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey'den istedi. Görünüşte kasada para vardı lakin gerçekte hiç yoktu. Maliyenin kasası bomboştu, Hasan Fehmi Bey, katiyen para bulamayacağını ifade ediyordu. Son çare, Kâzım Paşa, Mustafa Kemal'den, kendi emrinde bulunan ve Osmanlı Bankası'nda muhafaza edilen paradan, altı yüz bin lira verilmesi için

müsaade istedi. Mustafa Kemal, derhâl bankaya emir vererek istenilen parayı temin etti. Böylece Savunma Bakanlığı da, kendine düşen son hazırlıkları bitirdi.

Gazi Paşa, bakanlardan sonra, kendisine en yakın olan, ona daima destek veren, fakat son zamanlarda üzerlerinde, yapılan menfi propagandaların kötü tesirleri görülmeye başlanan, kendilerinde birtakım tereddütler uyanan zevatı topladı. Selim Muhtar Bey de onlar arasındaydı. Gazi Paşa, dostlarına, pek yakında taaruz edeceğini ve altı yedi günde, "düşmanın kuva-yı asliyesini" mağlup edeceğini söyledi; onları "tenvir" ve teskin etti. Sesi, her zamanki gibi güven vericiydi. Bugün gözlerinde, görmeye alışık oldukları mavi şimşekler çakmıyordu; onlar sakin, bulutsuz gökler gibi içinden ışıklı ve huzur doluydu.

O kadar endişeli kişi, ona bir kere daha inandılar, ferahladılar.

Böylece, Ankara'daki kendi tayin ettiği son işlerini de tamamlayan Gazi Paşa, 17 Ağustos gecesi, Tuz Gölü üzerinden Konya'ya hareket etti; gideceğini kimseye bildirmemişti... Ve Konya'ya varır varmaz postaneyi kontrol altına aldırarak, orada bulunduğu haberinin, bir yerlere ulaştırılmasına engel oldu.

20 Ağustos günü, saat on altı civarında Akşehir'de, Cephe Karargâhı'nda bulunuyordu. İsmet Paşa ile kısa bir müzakereden sonra, tespit ettiği tarihi bildirdi: "26 Ağustos 1922 sabahı, fecirle!"

Acaba hazırlıklar öyle yürüyüp geldiği için mi bu tarih? Yoksa bu tarih 26 Ağustos Malazgirt'ten dolayı mı? Belki de gün, cumartesi olduğu ve Avrupa tatilde bulunduğu için... Acaba mı?

O gece, Birinci ve İkinci Ordu kumandanları da Akşehir'e davet edilmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, onlara, Fevzi ve İsmet Paşa huzurlarında, taarruzu, harita üzerinde bir harp oyunu şeklinde yeniden izah etti; fakat gününü söylemedi. Ordu kumandanları da sormadılar. Görünüşte sakin ve vakurdular, fakat hiç kimseye açamadıkları

yürekleri endişeliydi ve "Ne zaman?" sualini soruyordu. Artık acele edilsin, artık olsun, istiyorlardı; sabırları son kerteye varmıştı. Ya şehit ya gazi, fakat elbet istiklal!

24 Ağustos günü akşamına kadar, Afyon'un kuzeyinden güneyine bütün birlikler inmiş, ordular, yeni düzenlerine yerleştirilmişlerdi. Taarruza ilk hatta katılacak olan birlikler, onca insan... Son bir iki günü, düşmana on, on beş kilometre kadar uzak; on, on beş kilometre kadar yakın... Yaban gözüne ve kulağına ilişmemek için, nefeslerini tutarak, ışıksız gecelerde son yerleşmelerini tamamlayarak ve gündüz aydınlığında saklanarak ve hâlâ bir Yunan taaruzu bekleyerek geçirdiler.

O gün, Garp Cephesi Karargâhı, Akşehir'den, taarruz cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına nakledildi. Ve ertesi gün, 25 Ağustos 1922'de, öğle zamanı, Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın imzasıyla, taarruz emri ordulara açıklandı: "26 Ağustos sabahleyin düşmana genel taarruz icra olunacaktır." Altında, kıtaların ifa edecekleri vazifeler tek tek anlatılmaktaydı. Bu emir ordulara geldiği saatten itibaren, ordulardan kolordulara, kolordulardan tümenlere, tümenlerden tugaya, tugaydan alaylara... Dalga dalga indi. O sırada, Kumanda Heyeti Şuhut'tan, muharebenin idare edileceği Kocatepe'nin güneybatısındaki çadırlı ordugâha geçiyordu.

Kocatepe, adına yakışır yükseklikte, bü-

tün sahaya hâkim durumdaydı. Doğuya ve batıya uzanan kolları, kuvvetlerin gizlice toplanabilmelerine, manevra yapmalarına uygundu. Sanki o günlerde Kocatepe, düşmanı gözaltında bulundurarak gizlenmek ve muharebeyi idare etmek için, Allah tarafından Türklere ihsan olunmuş bir lütuftu!

Böylece inayet Allah'tan geliyor; gayret, Türk askerine düşüyordu!

O gece... Aysız karanlığın, en yoğun zamanında, Türk ordusu tekrar hareket etti; son iki gündür cepheye çok yaklaşan ve sükûnet içinde kımıltısız bekleyen, ön safta taarruza katılacak tümenler, gündüz saklandıkları vadi içlerinden, tepelerin ardından çıkarak, büyük sessizlikte, ileriye doğru hareket ettiler. Topçular, piyadeler mevzilerine girerken, süvariler at bindiler; komutanlar komuta yerlerine geçtiler. Siyah sessizliği bozabilecek, hareket eden her şey bağlanmış; matralar bağlanmış, atların ağızlarına, ayaklarına ve topların demir tekerleklerine bezler sarılmıştı. Yine yer yarılmış, gece cinleri ortalığa saçılmış, vazifelerini büyük bir sükûnet içinde yapıyorlardı... Düşman gözü önünde bulunduğu için onarılamayan, fakat taarruzda gerekli olacak köprüler bile bu gece tamir edildi; sessiz ve acele.

O gece... Kocatepe'de Başkumandan ve diğerleri; kıtaatın hepsinin tayin edilen son yerlerinde hazır bulunup bulunmadığını defalarca tetkik ederken, tek ve pek mühim endişeleri; düşmanın bu yer değiştirme ha-

rekâtından haberdar olup olmadığı idi... Yunan öğrenmemişse pek âlâ; fakat ya öğrenip, tedbir alıp, yedek kuvvetlerini yanına toplamışsa? Kalpleri ikiye bölüveren, sonra tozlarını savuran bir endişe idi bu ve soruya, ancak, o da belki, sabah gün aydınlığı cevap verecekti.

O gece, yatsı namazından sonra Mehmet Efendi, seccadesinin başından kalkmadı, ta be sabah ibadet etti.

Ve... 26 Ağustos sabahı... Fecirle, taarruz başladı.

11 Eylül 1991 - 10 Ocak 1993, Ankara

CUMHURİYET TÜRKÜSÜ

Emine Işınsu

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu, üç kıtaya yayılmış bir imparatorluğun yıkıldığı 1920'li yıllar... Cumhuriyet fikrinin filizlenmesiyle karşıt düşüncede olanların da hareketlendiği dönemler... Mustafa Kemalciler, İttihat ve Terakkiciler, Hürriyet ve İtilafçılar, İngiliz himayesini isteyenler, mandacılar... Emine Işınsu Cumhuriyet Türküsü'nde güçlü kalemini ve romancılıktaki dehasını, bir milletin yeniden var olma savaşı verdiği bu dönemin romanını yazmak için kullanmış.

12.00

ELİPS